

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**A HARMADIK (LONDONI) MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI
TALÁLKOZÓ ELŐADÁSAI ÉS IRATAI
LONDON, 1988**

ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA
XIII. évfolyam 1. szám

ZMTE 2. sz. kiadványa

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET KIADVÁNYA
Budapest - Zürich
1999

**Nádasy Erzsike és Jenő emlékére múlhatatlan tisztelettel,
Tüttő Györgynek őszinte köszönettel**

Szerkesztő: dr. Csihák György (Zürich)
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Elnöke

Lektor: Nádasy T. Jenő (London) V

ISBN 963 85684 5 3

Ezen könyv szerzői, szerkesztői, lektorai, gépelői valamennyien ellenszolgáltatás nélkül bocsátották munkájukat a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület rendelkezésére.

A nyomdaköltség egy részének fedezéséért az Illyés Közalapítványnak tartozunk hálás köszönettel.

Az Egyesület 300 magyarországi és további 70 ország 165 intézménye könyvtárának ingyen küldi ezt a könyvet.

AZ ELŐADÁSOK KÖZLÉSI JOGA A SZERZŐ ÉS AZ EGYESÜLET KÖZÖS TULAJDONA

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1985-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse a magyar történelem, jelesül a magyar őstörténet kutatását.

Zürch Kanton és Zürich városa 1986-ban az FD 16.10.86/10 506 számú határozattal elismerte, hogy az Egyesület svájci közérdekű intézmény, ezért adómentessé tette. Az Egyesület részére tett pénzadományt az adakozó illetékességi helyének előírásai rendjében adóelszámolásában érvényesítheti minden olyan országban, amely a Svájci Államszövetséggel a kettős adóztatás elkerülésére megállapodást kötött.

Az Egyesület az öt világrészen élő, különböző nemzetiségű és anyanyelvű tagjai szorgalmas munkával és önzetlen adományokkal tartják fenn, mint minden tekintetben független és semleges szervezetet. Az Egyesület és a Tagok egymás nézeteit kölcsönösen tiszteletben tartják.

Az Egyesület évente magyar őstörténeti találkozót rendez, főleg szakemberek részvételével. Szakembernek számítanak mindazok, akiktől a Találkozó Titkársága előadást elfogad. Az előadó és az előadás megítélésénél a Titkárságot kizárólag a Találkozóra szóló meghívóban foglalt szakmai szempontok vezetik.

A jelen könyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által szervezett Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozón elhangzott előadásokat tartalmazza. Megjegyzendő, hogy a Találkozó műsorában szereplő néhány előadás szövegével nem rendelkezünk, így kötetünkéből is kimaradt.

*Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága
Schweiz-8047 Zürich, Postfach 502
Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1*

Tartalom

Tartalom	6
Előszó	8
Csiahák György (Zürich) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története III	11
Jegyzőkönyv	11
A Találkozó jegyzőkönyve	11
Az előadások tartalmi kivonata	11
Meghatározások a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Őstörténeti Találkozói részére	22
A Magyar Őstörténeti Találkozó Házirendje	24
Nyilatkozat	24
A Londoni Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora (tervezet)	25
Sajtóközlemény	27
Meghívó a Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozóra, Felsőőrre (Oberwart)	28
Az előadások teljes szövege	29
Bárdi László (Pécs):	Néhány új adalék a hunok történetéhez (elsősorban kínai kútfők alapján) .....
Bíró József (Orange)	A szabiok őstörténete .....
Bölköny József (Budapest)	Sacra Regni Hungarici Corona .....
Csomor Lajos (Pákozd)	A magyar koronázási jelvények eredete - kutatási vázlat .....
Egyed Attila (Calgary)	Gondolatok a magyar őshazakutatásokról .....
Erdélyi István (Budapest)	Az ázsiai hunok (hsziung-nuk) régészeti emlékei (A mongol-magyar régészeti expedíció munkálatairól) .....
Érdy Miklós (New York)	Két ujgur nyelvű történelmi munka a steppe hun-türk népeiről és a magyarokról .....
Érdy Miklós (New York)	A koronázási palást szegélye a daruval híd a hagyományhoz és a korai magyar történethez .....
Farkas József (Mátészalka)	A szatmári gubáról és a gubás mesterségről .....
Forrai Sándor (Budapest)	Az írás bölcsője és a magyar rovásírás .....
Juba Ferencz (Bécs)	Tengeri vonatkozások őstörténetünkben .....
Kaba Ákos (Calgary)	A Szent Korona-kutatás újabb eredményei .....
Lengyel Ferenc (Mátészalka)	Rétegződés Mátészalka határában a századfordulón .....
Magyar Kálmán (Kaposvár)	Mit érthetünk a magyar őstörténet szempontjából a "rokonaink" fogalom alatt? .....
Magyar Kálmán (Kaposvár)	Legújabb tudományos eredmények, vélemények a magyar nép őshazájával, lakóhelyével kapcsolatban .....
Magyar Kálmán (Kaposvár)	A magyarság és Bizánc kapcsolata a 10-11. században (a 10-11. századi bizánci kapcsolatainkról, somogyi forrásairól) .....
Magyar Róza (Budapest)	Nagy Szent Erzsébet .....
Németh Péter (Nyíregyháza)	Szabolcs vezér alakja a középkori kútfőinkben és a történeti irodalomban .....
Pandula Attila (Budapest)	A Szent István-rend története, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra .....
Radányi Irène-Henriette (Stockholm)	A hikszoszok turáni eredetéről .....
Rojkóné Bakos Ibolya (Bern)	Korai rokonaink lábnymain Németországban és Frízországban (Ura Linda) .....
Simon Zoltán (Toronto)	Őshazánk, rokonaink .....
Simon Zoltán (Toronto)	A magyar nyelv génjei, logikai építőkövei .....
Simon Zoltán (Toronto)	Az őstörténeti világkronológia magyar vonatkozásai .....
Szalay Zsigmond (Tyukod)	A magyar föld története a törvények tükrében a honfoglalástól 1301-ig .....
Tomerle János (Budapest)	A magyar őstörténet kutatása és a mitikus Etelköz rejtélye .....
Vass Ferenc (Alexandra Hills)	Viták a magyar Szent Korona származásáról .....
Vámos Tóth Bátor (Honolulu)	Néhány szó a magyar "őshazához" .....
Vámos Tóth Bátor (Honolulu)	Tamana fennmaradása a Kárpát-medencében és az "őshaza"-elméletek .....
Vámos Tóth Bátor (Honolulu)	Tamana - a földrajzi névkutatás módszere .....
Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)	A Szent Korona eredete .....
Varga Béla (Vaja)	Moravia a régészeti és a történeti források tükrében .....
Vida Dénes (Bécs)	Hunok, magyarok és a védikus műveltség .....
W. Vityi Zoltán (Mátészalka)	Őfelsége II. Erzsébet angol királynő magyarországi ősei .....
Zalezsák Albin (Toronto)	Őshazánk .....
Függelék	177
Nádasy T. Jenő Utószó	

Meghívó

Körlevél

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti

Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1991. ISBN 96302 8926 1

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti

Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 028926-2

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai

Előkészületben

Statisztika

INFO

Előszó

A harmadik kötete egy sorozatnak - maga is történelem. Amikor az első Találkozót tartottuk, úgy találtuk, hogy találkozóink anyagát ki kell adnunk könyv formában.

Igen ám: a könyvkiadás költséges dolog. Legolcsóbb lenne a könyvet Magyarországon előállítani. Vállalkozó - jó nyugati pénzért - adódott is, ám ajánlatát elvetettük: egyesek rögtön kitalálták volna, hogy a Kádár-rendszer bújik a mi báránybőrünkben.

Ha pedig lett volna könyv, ki terjeszti? A mi üzenetünk magyarokhoz szól. A legtöbb magyar a Kárpátok övezte hazánkban él, ahonnan az effajta írásokat akkoriban éppen kiszorítani igyekeztek. Így maradtunk le az idő szekeréről.

Kinn a bárány - benn a farkas.

Akkor még tartottunk tőle: ha nem jelenik meg a könyv mihamarább, tartalma elavul. Mint szerkesztő örülök, mint magyar kesergék amiatt, hogy amit mi évekkal ezelőtt a magyar őstörténet kutatásában időszerűnek éreztünk, az ma is új. Európa népei az elmúlt negyven év alatt szép csendben, de igen nagy határozottsággal rendbe tették eredetük dolgát. Levetették a régi, kinőtt elméleteket, és új, tudományosan megalapozottra cserélték - a tudomány fellegváraitól az alsó szintű oktatásig.

Nálunk közel százötven éve lakik álló tóban - ugyanaz a béka. Nem baj, hogy ezt a békát nem akarjuk lenyelni. A tó és a béka - örökre tűnik.

Könyvünk nem harci kihívás, nem eget-földet rengető, nem világraszóló. Olyan gondolatok szerény gyűjteménye, amelyek előrevihetik megrekedt gondolatainkat őstörténetünk, őshazánk, őseink, rokonaink felé. A benne szereplő írások nem rendelésre készültek - a Találkozó résztvevői saját költségükre jöttek Londonba. A magyarországi résztvevőknek az Egyesület segített. Mi hozott anyagból dolgozunk.

Sokan kérdik: minek időt és erőt fecsérelni ilyen felesleges dolgokra? Válaszként elég lenne csak arra hivatkozni, hogy el-lenségeink - száma nem csekély - telerakják ilyen "felesleges" kiadványaikkal a világ könyvespolcait.

Mi nem tűzünk magunk elé harci feladatokat. Megelégszünk azzal, hogy segítünk a magyarságnak visszaadni saját múltját.

Zürich-Turicum, 1993. fergeteg hava

Csihák György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története

III

Mire életének harmadik évébe lépett az Egyesület, addigra kialakult az életformája.

Zürichben előadások vitával minden hónap második keddjén - némely előadás német nyelven. Decemberben évzáró ünnepség Zürichben. Évente egyszer magyar őstörténeti találkozó - mindig más országban. A Találkozó alkalmával évzáró közgyűlés. Az elnökség Svájcban élő tagjai megbeszélésre jönnek össze a havi előadások alkalmával. A teljes elnökség több ülést tart a Találkozó ideje alatt. Minthogy az elnökség határozatképes, ha az elnök, a jegyző és a pénztáros jelen van, ők pedig Svájcban élnek, így egyesületünknek működőképes vezetősége van. Fontosabb határozatokat a Találkozó alkalmával hozunk, és közben pedig - az Egyesület tagjaival is, de - az elnökségi tagokkal is körlevelek révén tartjuk a kapcsolatot. Az egyes országokban az Egyesületet az illetékes alelnök képviselheti. Az adott országban az egyesületi tevékenység - alapszabályunk betartásával - a tagok dolga. Minthogy a decemberi ünnepségen a tagság nagyobb számban jelenik meg, ott alkalom adódik néhány fontos egyesületi ügy megbeszélésére.

Tevékenységünkben új szintet hozott 1987 őszén angliai önálló fűcsoportunk alakulása, angliai alelnökünk, Nádasy T. Jenő vezetésével.

A zürichi Találkozón angliai barátaink meghívtak: jöjjön a Találkozó 1988-ban Londonba. A meghívást köszönettel elfogadtuk. A Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozót előkészítendő, két alkalommal Londonba utaztam, s 1987 novemberében az alábbi személyiségek részvételével megalakítottuk angliai fűcsoportunkat: Csörgey Margit, Dani Pál, Kósa Gyula, Micsinay Erzsébet, Mile Tibor, Nádasy T. Jenő és felesége, Erzsébet, Pék Zsuzsanna és Tüttő György Londonból, továbbá Pék Károly Birminghamból és prof. dr. Váraljai Csocsán Jenő Oxfordból. Elhatározták, hogy Londonban is rendszeresen rendeznek Egyesületünk keretében magyar történelmi tárgyú előadásokat, és vállalták az őstörténeti találkozónk rendezésével összefüggő helyi feladatok ellátását.

A próba nem váratott magára sokáig, és az egybehangzó vélemények szerint sikeresen megálltunk: 1988. május 22-én, egy csodás napfényben ragyogó londoni vasárnapon nyitottam meg a Találkozót. Hagyományainkhoz híven, a Találkozó elnökévé választottuk Nádasy T. Jenőt, az ő javaslatára pedig társelnökké Erdélyi István professzort Budapestről és dr. Nagy Ákost Adelaide-ből.

A Találkozón tizenegy országból több mint százan vettünk részt. Elhangzott ötvenhat előadás, a beküldött előadások száma pedig tizenhárom volt. A nyugati országokból tizenkilenc szakember és - a londoniakat nem számítva - huszonnyolc vendég volt jelen. Magyarországról jött húsz szakember és tizennégy érdeklődő.

Átdolgoztuk a Zürichben elfogadott, "Őstörténetünk" című egyesületi szövegünket, és elkészítettük német, angol és francia nyelvű szakfordítását. Ennek mintájára további két egyesületi szöveget fogadtunk el és fordítottunk szakszerűen három nyelvre "Őshazánk", valamint "Őseink - Rokonaink" címmel. Ismét készítettünk jegyzőkönyvet, amelyhez ezúttal egy sajtónyilatkozatot is melléeltünk. Ezt a jegyzőkönyvet a Titkárság a helyszínen több mint száz példányban kiosztotta, később pedig további százhetven példányban postázta.

Ismét tartottunk két közgyűlést. Megemlékeztünk halottainkról: Hallay Istvánról (Toronto), Kovács Jánosról (Hückelhoven), Sepp-Rudolf Quarzról (Landau) és Sárkány Kálmánról (Budapest). Élethossziglan a díszelnökségbe választottuk cpt. ddr. Juba Ferenczet Bécsből és Sebestyén Lászlót Budapestről. Felmentettük a régi vezetőséget, és megválasztottuk az újat. Az elnök ismét én lettem egy évre. A többi választott vezetőségi tag az egyes feladatköröket a következők szerint volt szíves vállalni: jegyző Schwitter Judit Horgenből, pénztáros Kiss Mária Usterből, titkár Farkas József Mátészalkáról, kiadványi felelős Magyar Kálmán Kaposvárról és Radványi Irén Stockholmból, a könyvterjesztésért felelős Kádár Péter Zürichből, alelnök az Amerikai Egyesült Államokban Bíró József Orange-ból és Vámos-Tóth Bátor-László Honolulu-ból, Kanadában Simon Zoltán Torontóból, Magyarországon Kiszely István Budapestről, Svájcban Savioz Bernard Sionból. Tudomásul vette a közgyűlés, hogy az Egyesület tulajdonában van hatvanegy könyv, harmincnyolc kézirat és két kisebb leltári tárgy. Az évet ötszáz frank kiadási többlettel zártuk, amelyet én fedeztem kölcsön formájában.

A második - ünnepi - közgyűlésen új tagjaink beiktatása történt.

A magyarországi résztvevők közül huszonkilenc fő egy London és Budapest között közlekedő autóbusszal jött, amelyre az Egyesület foglalt helyet, huszonöt százalékos árengedménnyel. Londoni barátaink huszonhárom fő részére ingyen adtak szállást otthonukban, míg a többi résztvevő egy szállodában nyert elhelyezést, ahol a legolcsóbb hely naponta húsz font volt. Ezt sikerült nyolc fontra lealkudnunk. Ebédet és vacsorát - emberfeletti munkát vállalva! - házigazdáink adtak a Találkozó helyszínén, önköltségi áron. Londoni alelnökünk felesége, Erzsébet asszony, valóban éjjel és nappal dolgozott segítői élén. A szükséges helyiségeket és felszerelési tárgyakat főtisztelendő Tüttő György bocsátotta a rendelkezésünkre, egyebek közt egy fénymásológépet is. Ő mondotta a Találkozó végén: "Ami itt történt, az nemcsak egy történelmi találkozó volt, hanem maga is történelem!"

A résztvevők közül 24 fő csak az útiköltségét fizette - a szállást, ellátást és fénymásolást az Egyesülettől ingyen kapta. Magyarországról tizenegyen jöttek érdeklődőként - ők a szállásért napi hat fontot fizettek, tehát az Egyesület érettük személyenként és naponta két fontot fizetett a szállodában, míg a többi szolgáltatásért önköltségi árat fizettek. A nyugati országokból jött résztvevők a szállásért napi tizenkét fontot, az ellátásért és fénymásolásért pedig szintén az önköltséget fizették. Így sikerült elérnünk, hogy a Találkozó bevételei és kiadásai egyensúlyban maradtak.

A közgyűlésen és egy munkacsoportban néhány jó kezdeményezés született, amelynek eredményeként először egy állandó munkabizottság alakult, majd pedig egyre határozottabban kirajzolódott néhány egyesületi kiadvány megjelentetésének a körvonala. Régi vágyunk megvalósulásának a közeledtét éreztük, amikor arról tárgyaltunk, hogy az őstörténeti találkozónkon elhangzott főelőadások teljes szövegét könyv alakban megjelentessük. Mivel saját anyagi erőforrásokkal nem rendelkezünk,

megfelelő terjesztők sincsenek, így a vállalkozás kilátástalannak tetszett. Mindent magunknak kell megteremtenünk. A megoldást a következő évben végzendő munkánktól vártuk.

Fontosnak tartottuk kiadói tevékenységünkkel kapcsolatban néhány elvi kérdés tisztázását. Ezek között első helyen állott, hogy mely előadásokat tekintjük kellően tudományosnak, és ugyan minden előadás kinyomtatható-e? A vitában én azt az álláspontot védtem, hogy a Találkozók jellegének megfelelően, ha egy előadást felvettünk a műsorba, akkor be kell vennünk a kiadványba is. Mi ne akarjuk azt eldönteni, hogy mi a tudomány és mi nem az. Ismerjük el, hogy a történelemírásban mindig ki kell tölteni olyan részeket, amelyeket tudományos alapossággal még nem tártak fel. Ha ezt a "kitöltő munkát" valaki úgy végzi, hogy eközben valamely célt szolgál, az nem okvetlenül elítélendő. A megítélés attól függ, hogy az író mely célt követ. A károsnak ítélt cél követése pedig nem kevésbé ártalmas, mint a történelmi tények elferdítésével vagy figyelmen kívül hagyásával írott történelem. Bátorítsuk mi azokat, akik a magyar történelemírásban egyfelől a magyar múlt őszinte feltárásának, másfelől pedig az egészséges magyar nemzettudat építésének és erősítésének a kettős célját követik. Találkozóinkon, tudvalevőleg, előadhat bárki, aki ezen az alapon áll és a magyar őstörténet kutatása terén egy bizonyos színvonalat elért.

Kiadványainkban ilyen írások szerepelnek.

Uster, 1989. kikelet hava

Csihák György

(Folytatás a következő kötetben)

Jegyzőkönyv

Felvétetett 1988. május 29-én Londonban, az Arundel Gardens 5. szám alatt, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1988. május 22-29. között megtartott Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozóján.

A Találkozó az előzetesen kiküldött meghívók alapján, áldozatos magán-erőfeszítések révén jöhetett létre. A résztvevők elfogadták a Zürichben 1986. február 10-én kiadott Nyilatkozatot (1. sz. melléklet) és a Házirendet (2. sz. melléklet). Ezen dokumentumok szellemében ültek előadóasztalhoz a Magyarországról, az Amerikai Egyesült Államokból, Ausztráliából, Ausztriából, Kanadából, a Német Szövetségi Köztársaságból, Spanyolországból, Svájcban, Svédországból és Angliából érkezett magyarok, hogy alkotóan vegyenek részt a magyar őstörténet vélt vagy valóságos, megoldatlan kérdéseinek megvitatásában, általuk elképzelt előrevitelében (3. sz. melléklet, Műsor).

Az előadások foglalatát az alábbiakban (4. sz. melléklet) adjuk. A Találkozón mintegy ötven szakember 55 előadást tartott.

Ezenkívül megfogalmazódott, hogy az Egyesület az Őstörténeti találkozóján mit ért őstörténetünk, őseink, rokonaink és őshazánk fogalmán. Mindezt lefordították angol, francia és német nyelvre is (5. sz. melléklet), továbbá egy sajtónyilatkozat (6. sz. melléklet) készült.

A Találkozó keretében tartotta meg a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1988. évi rendes közgyűlését is. Anélkül, hogy az összejövetel valamennyi részletét sorra vennénk, csupán arra szorítkozunk, hogy a jövő részére leírjuk az elhangzott előadások tartalmát, s rövid foglalatát adjuk az ide eljuttatott vagy személyesen, illetve a helyszínen felolvasott vagy szabadon előadott értekezéseknek.

Elhatároztak, hogy a következő őstörténeti találkozót 1989. július 17-23. között Felsőőrött (Oberwart, Kelet-Ausztria) tartjuk (a meghívó mellékelve).

A fentiek szellemében az előkészítést a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület végzi, mint a Találkozó Titkársága, a helyi lebonyolítást a felsőöriek vállalják.

London, 1988. május 29.

Hitelesítők:

*Nádasy T. Jenő
London
a Találkozó elnöke*

*Prof. Dr. Erdélyi István
Budapest
a Találkozó alelnöke*

*Dr. Csihák György
Uster
a Titkárság vezetője*

*Dr. Nagy Ákos
Adelaide
a Találkozó alelnöke*

*Rojkóné Bakos Ibolya
Bern
a Találkozó alelnöke*

(Az eredeti aláírások a Titkárságon és a Találkozó helyszínén megtekinthetők.)

Himnusz

Az elnök és a társelnökök megnyitója

Az előadások tartalmi kivonata

Bakay Kornél (Budapest)

Az államalapító Szent István király és a koronázási palást

A magyar koronázási jelvények közül egyedül a palást keltezése bizonyos. A palást keresztény ikonográfiája azonban vitatott, elsősorban azért, mert minden megoldási kísérlet abból indult ki, hogy a koronázási palást eredetileg harang alakú miseruha volt. Vizsgálataim alapján igyekszem kimutatni, hogy a palást nem átalakítás révén vált a koronázás szent kellékévé, hanem eredendően és tudatosan koronázási palástnak készült, mégpedig a trónörökös Imre herceg számára. A koronázási palást ábrázolásai sem a mennyei Jeruzsálemet, sem a Hiszekegyet, sem a Te Deum-ot, sem a Mindenszentek litániáját elevenítik meg, hanem a koronázás eszméjét hirdetik.

Bárdi László (Pécs)

Néhány új adalék a hunok történetéhez (elsősorban kínai kútfők alapján)

A "népvándorlás-történeti filológia" néhány elvi-metodikai kérdése:

- az Európa-centrikus megközelítés egyoldalúsága,
- az egységes eurázsiai füves pusztai nomád népek vándorlásának egységes térbeli értelmezése (Ázsia + Európa),
- a népnevek azonosításának, a gyűjtőnevek használatának, az eltérő nyelvek átírásának problémái,
- a jelenleg használatos és az egykorú névanyag összevetésének kockázata.

A hunok történelmének ázsiai szakasza a klasszikus kínai krónikák és a legfrissebb kínai történelmi kutatások, elemzések alapján.

A hunok egykori szálláshelye, annak térbeli változásai - a törzsszövetség fokozatos erősödése - a birodalom virágkora Módu idejében - a birodalom kettészakadása. A déli és az északi hunok eltérő történelmi útja. Az északi hunok vándorlása a Kárpát-medencéig. Kapcsolódó népvándorlás kori összefüggések: a) a ting-ling törzsszövetség és az ázsiai avarok útja a Kárpát-medencéig, b) a türk törzsek fejlődésmenete.

B. Nagy Katalin (Hódmezővásárhely)

Fülkesíros temetkezési szokás az avar korban

A Hódmezővásárhelytől 20 km-re lévő Székkutas határában 559 avar sír kerül elő. A sírgödörök zöme téglalap alakú, vízszintes aljú aknasír, de közel 60 sír fülkesír. A sírgödör egyik, rövidebb végéből rézsútosan lefelé haladó fülkét készítettek. E fülkébe helyezték a halottat koporsóban vagy halotti lepelben. A fülkét falappal zárták le, ennek tetejére vagy a vízszintes gödör aljára helyezték a halottnak szánt állati testrészeket. A fülkesírokban temetkezők mellékletei teljesen beleilleszkednek a kárpát-medencei avarság VI-VIII. századi emléanyagába, mégis e különös temetkezési szokás önálló, talán alán etnikumot takar.

Bíró József (Orange)

A szabirok őstörténete

Kik is voltak a szabirok, és milyen szerepet játszottak a magyar őstörténelemben? Patkanov már 1900-ban megpróbálja azonosítani a magyar nép egy törzsét a subar-szabir néppel. Konstantinos Porphyrogenitos "sabartoi-asphaloi" kifejezésének analízise. Moravcsik Gyula "szabir-magyar őrségváltás" gondolatának kielemezése. Idegen tudósok munkái az összabirokról. Elemzés az ékírással agyagtáblák bizonyító világából.

Az összabirok első igazolható megjelenése a Shanidar Zawi Chemi kezdetleges agrárkultúrában. ("Újkőkori forradalom" elindítása.) Jarmói kultúra. Istennő-figurák megjelenése. Hassuna-időszak. Öntözőcsatornák. Összabir építészeti stílus. Hassuna kerámia. Halaf-időszak. A kerámiák dekorációs motívumainak hitszemléleti jelentősége. Egyéb összabir települések a Termékeny Félhold térségében. A párduckacagány ceremóniás jellege Catal Hüyükben.

Az összabirok írásmódja és nyelve.

Bölöny József (Budapest)

Sacra Regni Hungarici Corona

A szerző a Magyarország Szent Koronájának 1978. január 5-i ismét magyar földre kerülése után (33 év) megjelent írásokban és elhangzott beszédekben a téves, hibás értelmezéseket igyekszik kijavítani és jövőnk számára tisztázni. Megállapítja, hogy a "sacra" jelző nem egyszerűen szentet jelent, hanem megszentelt koronát, és így ezeréves magyar államiságunk jelvényét és egyben jelképét is. Kifogásolja a gyakori "koronázási ékszerek" szóhasználatot, holott egyértelműen az ország jelvényeit kell érteni, melyeket a koronázási szertartásoknál a jelvényviselők vittek. Felhívja a figyelmet a koronaőrök közjogi tiszttségére, amit nem lehet összetéveszteni a koronaörséggel. Végül tisztázni kívánja, hogy az utolsó magyar királyt - IV. Károlyt - Budán a Szentháromság téren koronázták, és nem az Eskü-téren.

Csomor Lajos (Pákozd)

**A magyar koronázási jelvények eredete
- kutatási vázlat**

A palást valószínűleg eredetileg is koronázási palástnak készült. Az országalma kettős keresztje már Orseoló Péter idején állami jelvény volt, a rajta lévő címerkép az Árpádok és egy ismeretlen család egyesített címerét ábrázolja. A salzburgi kettős kereszt lehetett a koronázási eskükereszt. A jogar technológiája, jelképei, kristálya és filigránjai kb. 8. századiak.

A Szent Korona kb. a 8-9. század fordulóján készülhetett, avar technológiával dolgozó műhelyben, 1000 körül egészítették ki, valószínűleg a reichenauai császári ötvösműhelyben. A Szent Koronát valószínűleg II. Szilveszter pápa és III. Ottó közös elhatározásából küldték Szent Istvánnak. Ebből az aktusból az avar-magyar állami jogfolytonosság is következik. Ez a szerző véleménye, amelyet vitára ajánl.

Dani Pál (London)

**A magyarok finnugor nyelvi rokonsága kizárja-e déli származásunkat?
(magnószalagon)**

A magyarok finnugor nyelvi rokonsága kizárja-e déli származásunkat?

- 1) A finnugor nyelvkutatás múltja, a családfaelmélet, ennek tarthatatlansága.
- 2) László Gyula szvidéri elmélete, ennek nehézségei. Javaslat a szvidéri elmélet időbeni kibővítésére. A termelő gazdálkodás okozta népességrobbanás következményei mind az előző javaslatot támogatják.

Dúcz László (Pomáz)

A Turul-mítosz

A magyar eredetmonda nemcsak krónikánkban szerepel, népművészetünk is megőrizte. Mivel eredetmondánk népünkkel együtt és egy helyről érkezett, őstörténetünknek nem elhanyagolható része. Helyes értelmezése igen nagy segítséget nyújthat őseink életének megértéséhez is. Vizsgálatom szerint a turulmadár nem totemállat (amelytől az Árpád-háziak származtaták magukat), hanem ősi műveltségünk - Isten-hitünk - szerves része.

Eredetmondánk nemcsak az uralkodó (honfoglalás kori) réteg tudatában létezett, mert népművészetünk szinte minden pontján megtalálható. Ez arra vall, hogy a nemzet nagy része olyan helyről származik, ahol hasonló műveltségű népek élnek.

A Turul-mítosz után kutatva kaptam választ arra, hogy honnan ered a magyarok által címeralkotó elemként használt kettős kereszt.

Egyed Attila (Calgary)

Gondolatok a magyar őshazakutatásokról

Az előadó röviden ismertette az „Átírhatjuk a tankönyveket?“, Új őshazát jeleznek a gének c. újságközleményt (dr. Kiszely István nyilatkozata, Népszava, 1987. szeptember 16.), amely dolgozata megírására készítette. Ezt követően felvázolta a Kárpát-medence történetét a Rudapithacus Hungaricus-tól a honfoglalásig, valamint több történetíró ezzel kapcsolatos elméletét, végezett dr. Vámos-Tóth Bátor Tamara c. kutatómunkájának lehetséges következtetéseit.

Engli Ferenc (Windsor)

Őskutatáshoz alkalmas "kulcs" közleménye

A szerző úgy látja, hogy az őskutatás - és vele együtt a nyelvtudomány - elakadt, mert a régmúlt csupa misztikum. Ez egy olyan fal, amit át kell törni. Az igazságok valósága a falon túl van. Amíg a titkok lényegét az őskutatás fel nem deríti, addig a régészet és vele a nyelvtudomány ingovány, ami felett a köd sűrűsödik. Annyit már a nyelvészek is feltételeznek, hogy némely írás betűi fogalomjegyek. A görög betűknek nevük is van, de még nem derítette fel senki, hogy egyenként is milyen fogalmakat takarnak. A mi etruszk-latin ABC-nk betűinek még nincs nevük. A szerző - kezdetben - egy-két betűben értelmes fogalomhátteret velt fedezni, aminek segítségével felderítette nemcsak valamennyi betű fogalmát, hanem azt is, hogy egy olyan misztikus háttéregységben csúcsosodik, ami a betűrend derekán az eM és az eN fogalmában, két isten-erőt, a hiMet és az aNya istenség fogalmát a titokzatos áMeN szóban is rejti. Az eM a földi valóság képlete. A Föld belső tűzerejének, a vulkanizmusnak kifejezője. Az eM a tűzhányó toronyhegy függőleges metszete, aminek Y-szerű tölcserájában megülő víz a tŐ vagy felrakódott hŐ. A víz minden halmazállapotában - aNya szimbólum. Ezeknek fogalmai a betűsorunk közepén - M-N-NY-O - sorakoznak. A többi betű megfejtett fogalmaival minden név és szó - minden nyelvben - megfejtendő fogalomösszetétel, képrejtvény.

Erdélyi István (Budapest)

Az ázsiai hunok (hsziung-nuk) régészeti emlékei

Az előadás alapját a Mongóliában, 1961 és 1987 között folytatott hét régészeti expedíció leletei képezik. Ezek bemutatása mellett szeretném vázolni azt a problémakört, amely az ázsiai hunok és az Európában hódított hunok rokonságával kapcsolatos. Utalok azokra az írásos forrásadatokra és régészeti leletekre, amelyek a köztük levő rokonságra, kapcsolatra utalnak, és emellett arra a szerepre is, amely a hun vándorlás révén a magyar őstörténetre is kihathatott.

Érdy Miklós (New York)

Két ujjur nyelvű történelmi munka a steppe hun-türk népeiről és a magyarokról

Ázsiai tanulmányútjaim során mind Nagy-Bukáriában (Szovjet-Turkesztán, 1982), mind Kis-Bukáriában (Kínai-Turkesztán, 1983) ismételten tapasztaltam, hogy ujjurok, kínaiak, üzbégek úgy tudják, hogy mi hunok vagyunk, és hogy mi a belső-ázsiai steppéről jöttünk el. Most két ujjur nyelvű történelmi munkához jutottam, és segítséggel ezek részeit magyarra fordítottam. A tanulmányt Kurban Koday (1948), a könyvet pedig Turghun Almas (1986) írta. Az ujjur történészek vélekedéséből a minket érdeklő részek összefoglalása: 1) a magyarok a hunok leszármazottai, 2) az ujjurok és az ázsiai török népek szintén a hunok leszármazottai, 3) a magyarokat mindkét munka török népnek tartja, és magyar-türknek nevezi.

Érdy Miklós (New York)

A koronázási palást szegélye a daruval híd a hagyományhoz és a korai magyar történethez

Mintákat tartalmazó hímzett, szövött anyagok vagy keleti szőnyegek szegélye sokszor őriz hagyományos, régi motívumokat. A koronázási palást szegélyén, különösen a korongok közti teret eddig nem vizsgálták, csupán térkitöltő elemnek vélték. Vizsgálatokon azonban a következő motívumokat találjuk rajta. 1) Indák. Ezek a honfoglalás kori és előtti tarsolyelem-művészetben is gyakoriak. 2) Virág motívumok. A szegélyben számos kicsi, indákat lezáró, 3 szirmú lilium-tulipán és egyetlen központi nagy, ötosztatú tulipán van az István király bal keze felőli térben. A központi nagy tulipánt egy külön tanulmányban tárgyaltak alapján az élet virágának tartjuk. 3) Madarak. Ezekből egy szemben álló, hátrafelé figyelő pár közrefogja a nagy tulipánt, és egy másik pár Imre herceg képét is. Az összesen 11 pár madár elemzése azt mutatja, hogy ezek őrdaruk. A daruknak hosszú kapcsolata van a magyar történelemmel, és a múltban a táltos foglalkozáshoz kötődtek. A daruk fészkelési térképe ugyanúgy Belső- és Közép-Ázsián át húzódik Közép-Európáig, mint a vad tulipán növényföldrajzi térképe, és szintén egyezik a hun-török népek lakóhelyeivel. Végül a legváratlanabb az volt, hogy István királynak az ismert szent jobbjá mellett táltos bal keze volt, hat újját világosan ábrázolták a paláston.

Farkas József (Mátészalka)

A szatmári gubáról és a gubás mesterségről

A guba, "a legegyszerűbb és legősibb szabású felső ruhánk", eső, hó, szél, dermesztő hideg ellen jó védelmet nyújtott a szabadban mozgó parasztoknak, hasonlóan a bundához, subához, szűrőhöz. A guba a hosszú szőrű juh gyapjából készült. Régmúltjára utal szabásrendje is. A fekvő téglalap alakú anyagból három vágással alakították ki. A két oldalvágásból az ujjakat, a középsőből a nyakkivágást, majd összeöltötték. A fehérgyarmati, csengeri, szalkai vásárok népe a daruszínűt, a nyíri ember a feketét kedvelte. A történelmi Szatmár megyében Matolcson fonták és szőtték a gubavásznat, Técsőn vették hozzá a románoktól a gyapjút, és az Avasságban a Túr felső folyásánál kallózták, majd szabták a mesterek és árulták a vásárokon. A guba használata a Kárpát-medencében élő magyarság néprajzi egységét, az itt élő más népekkel együtti sorsszimbiózisát sejteti.

Fischer János Ernő (Zürich)

Élet és halál az ősi magyar tudatban
(hangszalagon)

A tudomány mai állása szerint népekre, közösségekre egyaránt érvényesek a pszichológiai determinánsok. Vagyis a népekre és ezeknek egymásra hatására is az egyéni tudathoz hasonló magatartásformák a jellemzők. Ezek a folyamatok leírhatók, analizálhatók, és az egyéni tudathoz hasonlóan - bár lényegesen lassúbb reakcióidővel - reverzibilisek. De ugyanúgy, mint az individuum, egy nemzet abszolút léte is irreverzibilis. Mivel a nemzeteket is áttételezett alkalmazási effektusok jellemzik, egy tévesen értelmezett és érvényesülő őstörténelmi hagyomány nélkülség kollapszushoz vezethet. Egy egész nemzet létének alapvető tényezője lehet az objektív őstörténelmi tudat. A túlzásos, rosszul értelmezett nemzetköziség a vezető közösség belső lelki egyensúlyát borítja fel. Ezt az elmúlt évtizedek világosan és egyértelműen tükrözik történelmünkben. Egy kimért, higgadt, mindenfajta szélsőséget nélkülöző és az európai és világstruktúrában való tagozódásunk alapfeltétele az objektív őstörténelmi tudomány, a hungarológia és népi kultúránk közös, szeretetteljes ápolása.

Forrai Sándor (Budapest)

Az írás bölcsője és a magyar rovásírás

Előadásában a szerző a még meg nem jelent új könyvében lefektetett gondolatait mondja el, annak fejezetei sorrendjében halad. A magyar rovásírás eredetét az ősi magyar kultúra saját eredményének tartja, és nem átvételnek. Ezzel kapcsolatban egyes legősibb írásrendszerek eredetét is taglalja. Őseink egy csoportjának ott kellett lennie az írás bölcsőjénél, ez a szabir-magyarság lehetett 3500 évvel ezelőtt. Az egyik fejezetben rovásírásunk rendszerét mutatja be, majd annak legfőbb emlékeit (botnaptár stb.), melyekről Magyarországon már több kiállítást is rendezett.

Juba Ferencz (Bécs)

Tengeri vonatkozások őstörténetünkben

Régi tapasztalat, hogy a magyarság tengerre termett. Ennek kétféle magyarázata lehetséges: mint steppei lovas nomád nép ugyanazok az őstörzsek fejlődtek ki a tengeri viszonyokhoz hasonló pusztaságban, vagy - ami valószínűbb - azok a népek, amelyekből a magyarság az ezredévek alatt mind a Kárpát-medencében, mind azon kívül ötvöződött, oly sok időt, századokat, sőt ezredévet töltöttek tengerek partjain, hogy azalatt, úgy mondanánk: tengerész-őstörzsek fejlődtek ki bennük, amelyeket mintegy örökíteni tudtak. Meg kell tehát vizsgálni a mai magyarságot ötvöző népeiségek tengeri, ill. tengerparti tartózkodásának helyét és idejét.

Kaba Ákos (Calgary)

A Szent Korona-kutatás újabb eredményei

II. Szilveszter pápa koronaküldése a korabeli források alapján nem bizonyítható. A ménfői csata után csak Aba Sámuel harci lándzsája került Rómába. A keresztpánt kilenc zománclemeze eredetileg egy X. században készült abroncskorona tartozéka volt, amelyhez a salzburgi Szent János miniatúra és a velencei kegykoronák meggyőző párhuzamok. A korona összeépítésekor kialakított kilences jelképrendszer megerősíti, hogy a pánt eredetileg királyi diadém volt. Ennek a koronának a fennmaradását két XII. századi forrás bizonyítja. Egyik az 1114. évnél említett "szent király koronája" a Sambucus-kódexből. Másik: a bizánci Michael Anchialos pátriárka 1167. évi beszédében utal a "magyar királyok koronájának a megszerzésére". A görög korona keskeny abroncsa kizárja azt a feltevést, hogy női koronának készült volna. Az előbbi adatok azonkívül megerősítik a Könyves Kálmánnak tulajdonított koronaátalakítást, és cáfolják a kamelaukiont utánzó koronapánt feltevését is, mert ez a zártkoronatípus csak Kálmán halála után bizonyítható. Tanulmányunk célja nemcsak az eddigi eredmények értékelése, hanem a koronán föllelhető jelképrendszer elemzésével újabb szemponttal bővíteni a kutatást.

Kálnásy Árpád (Debrecen)

Elpusztult középkori falvak nyomai szatmári helynevekben

A tanulmány a Magyarországon országos mozgalommá szélesülő helynévgyűjtés eredményeire épül. Három járás névtani kötetéből veszi az adatokat. Vizsgált területe a történelmi Szatmár megyének hazánkhoz tartozó része, mely területen 80 település fekszik. Nagy részük az Árpád-korból való. Ez a sűrű településhálózat az Árpád-kor századaiban még ennél is sűrűbb volt. Az életképtelennek bizonyuló falvak hosszabb-rövidebb idő után azonban elpusztultak, és a legtöbbről ma már csak az oklevelek, illetve az ezekre épülő történeti monográfiák tudnak valamit. Néhányuk emléke azonban fennmaradt a ma is élő

földrajzi nevekben. Az egykori falu nevét őrző mai dűlő bizonyíték arra, hogy a múltban hol feküdt a már nem létező egykori falu. A tipológiai rész az élő települések nevét és a már nem létező falvakét együtt vizsgálja, azon okból, hogy ezek valamikor bizonyos megszorítással - egyetlen szinkron névrendszer tagjai voltak. A tipológia történeti-etimológiai szempontú. Közöttük a legérdekesebbek a törzsi helynevek, de más néptípusok vallomása is sok tanulsággal szolgál.

Kiszely István (Budapest)

Kőrösi Csoma Sándor végrendelete

(hangszalagon)

Kiszely István az 1987-ben Ujguriában (Kínai NK) felvett videofilmjüket mutatta be, és az előtt tartott bevezető előadást Kőrösi Csoma Sándor céljáról és az ujjur-magyar őstörténet összefüggéseiről. Olyan helyen járt kutatóútján munkatársaival, ahová Kőrösi Csoma Sándor, korai halála miatt, már nem juthatott el. Komplex, zenetörténeti, embertani, viselet- és népművészet-történeti, étkezési kultúrát is vizsgáló munkálatokat végez.

Lengyel Ferenc (Mátészalka)

Rétgazdálkodás Mátészalka határában a századfordulón

Még sokan úgy tudják, hogy a honfoglaló magyarok harcos, nomád pásztorként éltek, némileg ismerték a földművelést, és új legelőt keresve vándoroltak barmaikkal. A Kárpát-medencében ezt az életmódot nem folytatták, s az itt élő szlávoktól tanulták el a földművelést. Ennek ellene mond az, hogy legelőször a folyók völgyeit szállták meg, tehát ismerték a réti állattartást, a szénakészítéssel együtt ezen alapult gazdaságuk, ennek volt letelepítő ereje. Ezen életforma ezer évig fennmaradt utolsó nyomait, a századfordulón lecsapolt Ecsedi-láp környékének réti állattartását településein még ma is tanulmányozhatjuk.

Magyar Kálmán (Kaposvár)

A magyarság és Bizánc kapcsolata a X-XI. században (a X-XI. századi bizánci kapcsolataink somogyi forrásairól)

Előadásunkban világosan kideríthettük több forráscsoport (nyelvészet, történeti források, régészeti stb.) segítségével a magyarság és Somogy megye korai, X-XI. századi bizánci kapcsolatait. A történeti források azt bizonyították, hogy Somogy megye a Bogát-Bulcsu hatalmi területhez tartozott. 955 után pedig a Tarhos-Tormás Árpád-házi ág vette át a terület feletti hatalmat. Vagyis ezen a két vonalon szükséges még a X. századi bizánci kapcsolataink további kutatása. Végző soron azonban világosan látszik, hogy a bizánci hatás Sarolt apja, az erdélyi Gyula idejében volt erős. Sarolt férje, Géza, és inkább fia, Szent István, viszont már teljes határozottsággal Rómához és a nyugati kereszténységhez csatlakozott. Ugyanakkor két igen hatalmas törzsfő, Szent István anyai nagybátyja, az erdélyi Gyula és az Al-Dunánál székelő Ajtony területén még erős bizánci térítés folyhatott. Érdekes az is, hogy István fia, Imre herceg, bizánci hercegnőt vett feleségül, aki udvarhölgyeivel később egy görög apácakolostornak (Veszprém-völgy) vetette meg alapját Magyarországon. Ugyanakkor érkeznek görög kőfaragók is a templomépítésekhez. Szent István udvarában keleti papok tartózkodnak. A bizánci művészet befolyása is erősen érvényesül az országban. Ennek ellenére - végző soron Szent István óta - valóban lassan mégis csökken ez a hatás. A nagy görög monostorok azonban több száz év múlva, csak 1204 után kerülnek a nyugati rendek kezébe. Úgy látszik, hogy Erdélyben még 1234 körül is nagy számmal éltek görög szertartású magyarok.

Magyar Róza (Budapest)

Nagy Szent Erzsébet

Magyarországi Szent Erzsébet 1207-ben született Sárospatakon. Alig múlt négy esztendő, amikor a thüringiai örgróf, Hermann, fia számára menyasszonynak kérte, és elvitte Wartburg várába. Az elszegényedett örgróf hatalmas vagyont kapott a leánnyal. A gyermek egyetlen öröme volt idegenben, hogy a szegényeken segített. Három évre anyja (Gertrudis) halála után elhunyt az akkor 9 éves Erzsébet vőlegénye is. Haza nem küldték, mert hozományát nem tudták volna visszaadni, így maguknál tartották szegény rokonként. Ebben az időben esett a nevezetes csoda a rózsákkal. Az örgróf másodszülött fia, Lajos vette védelmébe, majd feleségül vette a 14 éves Erzsébetet. Házasságukból két gyermek született. II. Endre örömmel vette tudomásul az eseményeket, ám Lajos 3 évi boldog házasság után egy keresztes hadjárat során életét veszítette. Erzsébet ekkor Szent Ferenc rendjébe lépett, ahonnan nem tudta elcsábítani még II. Frigyes császár házassági ajánlata sem. 1231-ben, 24 évesen elhunyt. Öt évvel halála után VII. Gergely oltárra emelte. Az ünnepségen egymilliókétszázezer ember vett részt, köztük II. Frigyes a német választófejedelmekkel. Szent Ferenc köpenyében ravatalozták fel. A császár a koronáját levette, és a szent sírjába tette.

Molnár V. József (Budapest)

Vázlat a természetes modellezésről

Az őskortól napjainkig a természetben élő, annak törvényeit ismerő és tiszteletben tartó ember művészetében gyakori az elemi mértani alakzatok alkalmazása. Ezek az alakzatok meghatározott sorrendben egymásból következnek, s belőlük, általuk szerveződik számos fontos, tagoltabb alakzat, s ezek szerte a világon elterjedtek. Földrajzilag egymástól távol eső népek művészetében bukkannak föl, és a gazdasági, társadalmi változások ellenére évezredek át folyamatosan fennmaradnak. Az elemi alakzatok változatlan formában öröklődnek, míg a tagoltabb alakzatok magukon hordják ugyan egy-egy nép, kisebb-nagyobb közösség, vagy akár az alkotó egyén, illetve az adott korszak stílusjegyeit, ám szerkezetük nem, vagy alig változik. Mindezek után képtelenségnek tűnik az az állítás, hogy a természetben élő ember művészetét (a szerves műveltséget) rendszertelen, primitív képzelgés, babonás félelem vagy az ún. "díszítő ösztön" hozta létre és tartotta fenn folyamatosan évezredek át, alapjait tekintve változatlanul. Valószínűbb, hogy egymással szervesen összefüggő külső és belső kényszer alapozta, alakította e műveltséget: a megmaradás és a megismerés gyönyörű kényszere, valamint az érzékelés, az eszmélés és a gondolkodás - az ember adottságai. Népünk paraszt- és pásztorműveltségében szinte napjainkig megőrizte a természetes gondolkodás formáit (motívumok) és gyakorlatát (szokások, szakrális cselekvések). Az általánost csakúgy, mint az egyedit; ez utóbbi is népünk ősiségét igazolja, hiszen, ami csak ránk jellemző, az is jelentős mértékben az ókori kelet műveltségéhez tartozik.

Németh Péter (Nyíregyháza)

Szabolcs vezér alakja a középkori kútfőinkben és a történeti irodalomban

A szerző bemutatja azt a három forráshelyet (Anonymus, Kézai Simon, Képes Krónika), amely Szabolcs honfoglaló vezér tetteit, s leszármazottjainak, Csáknak a birtokait sorolja fel. Korábban úgy vélték, hogy Szabolcs vezér Szabolcs megye első, Szent István kori ispánjáról és hasonló nevű Földváráról mintázta Anonymus regényes alakká. Később Árpád legidősebb unokatestvérének tartották, aki követte őt a fejedelmi méltóságban. Ma elfogadják, hogy élő személy volt, a honfoglalás idejének egyik törzsfője. A szerző megállapította: Anonymus a XIII. század elején egy honfoglalás kori hősi éneket dolgozott be, két részre bontva, regényes honfoglalás-történetébe. A hősi ének főszereplője, Szabolcs vezér, azt a területet foglalta el, amely középkori forrásainkban Nyír néven ismert, s a XI. századi hercegség területével azonos. Így feltehető, hogy Szabolcs a honfoglaláskor a katonai segédnépek, a kabarok vagy fekete magyarok ura volt.

Pandula Attila (Budapest)

A Szent István-rend története, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra (vetített képekkel)

Az államalapító magyar király késői kultuszának jelentős eleme, hogy a legmagasabb Habsburg Birodalom-beli polgári rendjelet róla nevezték el. Mária Terézia 1764-es rendalapításánál erőteljesen érvényesítette az ősi magyar, motívumokat, színeket a rend ceremóniájánál, alapszabályánál. Említésre érdemes, hogy egészen a XIX. század közepéig az volt az általános vélemény, hogy ezt a rendet eredetileg Szent István létesítette, s Mária Terézia azt csupán megújította. Ez azonban nem felel meg a történeti valóságnak, mivel a tényleges lovagrendek Európa-szerte csak egy jóval későbbi időszakban jöttek létre. Feltehető, hogy a lovagi életmód bizonyos kezdeteihez kapcsolódott a későbbi hagyomány.

de Radványi Irène-Henriette (Stockholm)

A hikszoszok turáni eredetéről

Ázsiai uralkodó nép; Egyiptom legsötétebb szakaszához kapcsolódik 150 éves uralkodásuk. Nevük a fekete kus népet fedi, akik Ra őrzői néven Egyiptom határait védték. Ők (ország, föld) népe voltak. Eredetileg Tibet határaitól (Kr. e. kb. 10 000 évvel) vándoroltak át az Indus völgyébe. Ott megalapítják az Indus-völgyi kultúrát, amely időrendben a harmadik, vagyis közvetlenül Egyiptom és Mezopotámia kultúrája után következett. Valószínűnek tartják, hogy mindkettő közös forrásából eredet, kibontakozása kb. Kr. e. 2500-1500-ig tartott. Fővárosuk Avaris. Birodalmuk megdöntése után (XVIII-XIX. din) Pi Ramesse városát építették. Később a Napisten tiszteletére felépítik Hiero-Solymát (ma Jeruzsálem), s ott 200 000-es tömegükkel letelepednek.

A fehér magyarok uralmuk lassankénti visszaszerzésével kénytelenek a Kr. e. II. évezred közepétől nagyobb tömbökben átvonulni a Balkánon felfelé, hogy új hazát találjanak.

Rojkóné Bakos Ibolya (Bern)

**Korai rokaink lábnyomain Németországban és Frízországban
(Ura Linda)**

Az európai hunok után kutatva, 1987 őszén Németországban és Hollandiában jártam. Frans J. Los: Die Ura Linda Handschriften als Geschichtsquelle, azaz az Ura Linda kéziratok mint történelmi forrásanyagok gyűjteménye foglalkozik az észak-európai és a hollandiai Texel sziget őstörténelmével. A sok vitát kiváltó Krónika szerint a Kr. utáni századokban Magy nevű papkirály széleskörű hódításaival Észak-Európában hívta fel magára a figyelmet.

A Texel sziget meglátogatása alkalmával tervbe vettem a németországi hunok és kelták korából fennmaradt archeológiai leletek megtekintését is. A szálak a kimmer-szkitákig visszavezethetők, akik a Kr. e. századokban nagy kultúrát teremtettek. A kimmerek származáshelyüknek a Krím félszigetet tekintik. Németországi utazásom során kelta megalith kősírokat, a lünebergi pusztán, Fallingbostelben hun védősáncokat, Hunnenburgban (Bréma közelében), Koblenz, Trier környékén, Heuneburgban un. kunhalmokat, azaz "Grabenhügeleket" láthattam. A Schlesswigben levő Haithabu-i Vikiingmúzeumban gazdag leletanyagokat tekintetem meg.

Sebestyén László (Budapest)

**A X. századi helyzetünk Európában
(magnószalagon)**

A magyarok vallása, jogrendje, hadjáratai. Egyistenhívők voltak. Keresztény, manicheus és pogány vallású egyaránt volt közöttük. A Vérszerződés után a főfejedelem irányította a törzsszövetséget. Minden, az egész országot, népet érintő ügyben országgyűlést tartottak. Mintegy 51 hadjáratuk kivétel nélkül szövetségi megállapodáson nyugodott. A kalandozások megnevezés hamis, elvetendő.

Simon Zoltán (Toronto)

A magyar nyelv génjei, logikai építőkövei

A jelenlegi finnugor délibáb logikátlan fikcióját elvetve, az előadó új gondolkodásmód bevezetését javasolta nyelvészeti kérdésekben. A magyar nyelv rendhagyó jelenségeit próbálta magyarázni a kétnyelvű szülők gyermekeinek logikája kapcsán. A gót, latin, szláv nyelvekkel kimutatható párhuzamok és jelentésbeni azonosságok példáján át az idegen népek nyelveivel való korai (honfoglalás előtti) kapcsolatok, hatások komolyabban vételére kérte a kutatókat. A "tükörfordítás" rögeszméinek cáfolataival (fa-falu, fél és félelem, jó-jobb-jog, csiga-elcsigáz-felcsigáz, kocsi és nem Kócs-i, "más szemében a gerendát..." stb.) az egyes nyelvek - így a magyar - ősi logikai rokonságát valószínűsíti, az előítéleteszerű "átvételek" helyett.

Simon Zoltán (Toronto)

Az őstörténeti világkronológia magyar vonatkozásai

Az előadó a legősibb népek és kultúrák időszámításainak kezdetét és rendszereit hasonlítja össze. Ebbe, mint keretbe illesztette a magyar őstörténet időrendjét. A kínai, görög, római, zsidó és bibliai időrend biztos pontjaihoz viszonyítva, a módosított radiokarbon dátumokat is figyelembe véve javasolta a csodaszarvas és a nőablás eseményének rögzítését a Kr. előtti 8. évszázadra. Ennek helyéül a Kaukázus, illetve a Krím vidékét jelölte meg a királyi szkitákkal kapcsolatban. A szkíta, alán és tatár népek együttélését kiemelve, a Kádártól (Kr. u. 373-tól) Magyar fia Upas (744 körül) vezérig listába foglalt 22 uralkodó nevére is kitért. A Kaukázustól Ujguriába vándorolt ősmagyarok vezéreinek névsorát Álmoson keresztül az 1002. január 1-jén megkoronázott, 1039-ben elhunyt István (Salamon) királlyal zárta, megemlítve utóbbinak egy 800 éves, Man-szigeti krónikában megtalált bizonyítékát.

Somogyi Zoltán (Edison)

A magyar őstörténet európai volta

Mint Baráth Tibor jó tanítványa, a magyar nemzet ős-európai "ária" eredetéről szeretnék itt és most megemlékezni. Tekintve, hogy mindkét nemzetnevünkbe bele van foglalva az "ária" név: Hung-ária, Mag-ária, tehát letagadhatatlanul mi vagyunk a valamikor hatalmas "ária" népek leszármazói. Mi több, mi magyarok beszéljük az ősi "ária" ragozott nyelvet ma még legtöbben. A múlt század második felében felállított indoeurópai és finnugor elméletek légből kapott fikciók, és minden bizonyítást nélkülöző elméletek. Azokat ma már a világ külföldi tudósainak 80 %-a elvetette, felismerve megalapozatlanságukat. Csak a magyar hivatalos körök tartják még fent. Hazai régészeink megállapítása szerint a magyar nép 70-80 %-ban "ária", és csak 20-

30 %-ban turanid. Ezek a számok, hogy mi magyarok vagyunk az igazi "áriák", és nem a németek, dánok, anglo-szaxonok, normannok, vandálok stb. Fentiek szellemében én azt tartanám a magyar őstörténet-kutatás aktuális feladatának, hogy elhagyva az ázsiai kutatásokat, a Kárpát-medencére összpontosítsunk.

Szalay Zsigmond (Tyukod)

A magyar föld története a törvények tükrében a honfoglalástól 1301-ig

Az ország meghódítása után Pusztaszeren összegyűlnek a magyarok, szétosztják a közösen megszerzett földet az egyes törzsek között, s vezetői a tagok között azt továbbosztják. Eleinte vagyonközösségben élnek, majd a királyi korszakban szétosztják a nemzetségi földeket is, és rendelkeznek az örökösödésről. Az ági örökösödést, amely ma is megvan, a kapott föld nagysága szerint állapítják meg. Minden jognak és kötelességnek a forrása a közösből kapott föld. 1222-ben jelenik meg az Aranybulla, a nemesi ellenállási jog dokumentuma.

Tomerle János (Budapest)

A magyar őstörténet kutatása és a mitikus Etelköz rejtélye

Etelköz földrajzi helyének megnyugtató meghatározása eddig nem sikerült. Ennek oka a finnugor nyelvtudomány zsákutcás fejlődése és a téves népetimológia. Érdekes módon senki sem gondol arra, hogy az Etel közü már a honfoglaló magyarok elődei számára is ismeretlen értelmű hangsorból származik. Abban reménykedhetünk, hogy valahol rábukkanunk egy olyan földrajzi elnevezésre, amely hangzásában esetleg rokonítható az Etelköz névvel. Diego de Landa írta Yucatánról, hogy ezt az országot az indiánok nyelvén "u luumil cutz yetel ceh"-nek nevezik, de hívják "Petén"-nek is, ami szigetet jelent. A "jetel keh" megdöbbentően hasonlít az Etelköz névhez. Ennek nyelvi alapja is van, amit Jurij Knorozov - a maja hieroglifák megfejtője - munkájával alátámaszt. Ebből nem szükséges magyar-maja kizárólagos rokonságot levezetni. Az ősnyelv hordozói is találkozhattak az Urál vagy Nyugat-Szibéria környékén más népekkel.

Vákár Tibor (Budapest)

A Szent Korona ausztriai rejtékhelyének emlékműve

A koronaőrök által 1945-ben Magyarországról nyugatra vitt Szent Koronát és a többi koronázási jelvényt Ausztriában rejtették el. A ládában elásott értékek a Mattsee-tó környékén voltak, Salzburgtól északra. A müncheni megbízók számára hat változatot terveztem. Ezeket a tervek és az elhelyezés tájrajzát mutatom be.

Vákár Tibor (Budapest)

Királyaink ereklyéi és kincsei a Budai Várban

A magyar és az amerikai kormány tárgyalásainak eredményeként a Szent Koronát 1977/78 telén hazahozták, és a kormány-szervek ünnepélyesen átadták-átvették. Ezt követően a Szent Korona, valamint a királyi ereklyék és minden uralkodói kincsünk elhelyezési kérdése nagy vitát váltott ki. Végül 1979-ben úgy döntöttek, hogy a Nemzeti Múzeumban helyezik el mint műkincseket. Tekintettel arra, hogy a királyi Koronánkat nem tekintjük múzeumi tárgynak (mert hiszen a Szent Korona sokkal több), végül is olyan kincs, amely egyben közjogi hatalom, így - én, mint városrendező és műemlékes - az elhelyezését és őrzését csakis a királyi várban tartom helyes megoldásnak. Ezt a városrendezési és építészeti megoldást mutatom be és indokolom meg.

Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)

Tamana - a földrajzi névkutatás módszere

A Budapesti Nyelvtudományi Társaság 1987-ben kiadott "A pápai járás földrajzi nevei" c. kötetében a szerzők szótani-jelentéstani megközelítéssel mutatják be a járás 61 községét és a környező neveket. A 61 községnév közül azonban 36 helység-név (59%!) ismeretlen jelentésűnek mutatkozik (Acsád, Bakony, Béb, Bedege, Csikvánd, Csót, Dáka, Dám, Debrente, Dereske, Ganna, Gecse, Gencs, Görzsöny, Gic, Gyimót, Gyirót, Jákó, Kemenes, Keszi, Koppány, Kóp, Lázi, Marcal, Nóráp, Pápa, Patona, Románd, Szalók, Tapolca, Tevel, Ugod, Vanyola, Vaszar, Vat, Vinár). Az egész földet átfogó Tamana elemzés viszont megtalálta mind a szóban forgó 36 névszerkezet azonos párját a világ különböző részein, és pedig 54 %-ban éppen Eurázián kívül: Afrikában, Óceániában, Amerikában. Itt a pápai járásban a Pápa alatti Kóp falu határában lévő Kakota+Erdő neve (az erdő nevek, akárcsak a víz nevek, jó őstörténeti mutatók!) az egyik legjellemzőbb Tamana név: Kakota falu Ajnu-

Japánban (Hokkaido) és (!) Kálunga nevű folyó társaságában! Ez a tanulmány megerősítette: 1) a kárpátoki földrajzi nevek több mint fele nyelvileg eredményesen nem elemezhető, de ezek a névszerkezetek a világ más-más tájain is fellelhető Tamana nevek; 2) a földrajzi névkutatásban a névszerkezeteket alakilag összevető Tamana módszer az eredményesebb eljárás, és így nélkülözhetetlen az őskutatásban; 3) a kárpátoki Tamana nevek egyharmada ismert magyar ősi név is (pl. Aba, Bakony, Csaba, Déva, Imola, Keve, Makó, Onga, Rima, Sukoró, Szalók, Tarján, Torda, Turán, Úz, Vajta, Zaránd); 4) a többséget kitevő kárpátoki Tamana nevek a tízezer évre visszamenő egyetemes, magas szintű világműveltség fennmaradt tanúi; 5) a Kárpát-medence a jégkorszakok életfelfüggesztő hatásától megkímélt, a föld egyik legnagyobb, településre alkalmas, hegykoszorúkkal védett tája, ahol a Tamana műveltség alaki tanúhírnökei (földrajzi nevek, mándi díszjelek, öthangú zene, kúpházak) háboríthatatlanabban fennmaradhattak.

Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)

Tamana fennmaradása a Kárpát-medencében és az "őshaza"-elméletek

(hét szemléltető tábla alapján)

Az előző Tamana-előadás meglátásainak alátámasztására-megerősítésére a világ hét különböző táját bemutató táblán az ott lelhető ősi Tamana nevek kíséretében sok-sok ezer éves régészeti leletet, az ősi műveltség fennmaradt alaki tanait vetjük össze. 1) Bulgáriában 15.000 éves barlangrajzok; 2) a Guyanai-felföldön "özönvíz" előtti óriásszobrok, mándi díszjelek; 3) Közép-Ázsiában 30 000 éves, kavicsokra égetett dinoszauruszrajzok; 4) a csak 50 éve repülőről feltárt Új-Guineai-felföldön legalább 10 000 éves mezőgazdasági tárgyak; 5) Amazonas-táji és kongói azonos mándi díszjelek, öthangú dallamok; 6) a pónapei időtlen városfalak; 7) azték emlékek a 4000 évesnek tartott mexikói Kálista+Váka határában. A fenti ősi területeken lévő Tamana nevek területközi egyezősége (pl.: Kálista Bulgáriában és Mexikóban, Aradán a Guyanai-felföldön és Közép-Ázsiában, Máraváka az Új-Guineai- és (!) a Guyanai-felföldön, Makó+Tó Amazóniában s Kongóban, Kálunga, Matol Pónapén és Közép-Ázsiában), továbbá mindezen névszerkezeteknek a Kárpát-medencében való azonos-egybevágó előfordulása észszerűen a magas szintű, úgy 15 000 éve még egységesnek mutatózó ősi Tamana műveltséghez kalauzol. Mindez pedig akarva-nem akarva az eddigi "kőkorszak-népvándorlási-kirajzási-hiedelemtalálgató" történelemszemlélet felülvizsgálására késztet, mert ezzel az elavult, múlt században gyártotta, a földrészek közötti tényösszefüggések rendszere által hatályát veszítő nézettel az idő végtelenjéből jövő, 360°-os emberi múlt - és ebben a magyarság őstörténete is - nem ragadható meg, nem fejthető ki tudományos igényel.

Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)

A Szent Korona eredete

A Szent Korona abroncsa és keresztpántjai különböző időben készültek, mert más az arany ötvözete, az ábrázolt szemek állása, a rekeszománcok háttere csak a keresztpántokon kitöltött, s azokon a fölratok latinok, viszont az abroncsok görögök.

A görög korona kompozícióját nem lehet a Szentírás és a drágakövek jelentőségének vizsgálata nélkül megérteni. A görög korona ablakománcokból álló pártázata már Szent László pecsétjén is megjelenik, s ezért ő csináltatta.

A latin korona csúcsán azokat az apostolokat találjuk, akik az élet koronájáról írtak. A latin korona nem készülhetett Szent István halála után, mert először is a rekeszománcok háttere kitöltődött. Másodszor, az apostolok alakja mind éppen olyan kis tömzsi, mint II. Szilveszter pápáé Aachenben. Harmadszor, az indás díszítések gyakorlatilag azonosak Boldog Gizella királyné 1008 körül készült keresztjével. Negyedszer, a latin koronán található "bandza" szemállás Magyarországon már 1031-ben a koronázási paláston is eltűnt. Ötödször, az apostol lemezekben lévő lyuk, illetve lyukak mutatják, hogy azok már akkor is koronát alkottak, mielőtt a jelenlegi koronába építették. Márpedig apostolok nem díszítenek koronát Szent István halála után.

Az esztergomi Porta speciosa bizonyítja, hogy a Szent Korona latin koronája az a korona volt, amit Szent István följárlott a Nagyboldogasszonynak, s ezért nem lehet azonos Aba Sámuel koronájával, amit III. Henrik császár a ménfői csata után Szent Péter sírjához küldött.

A koronázási palást minden díszítése apokaliptikus jellegű, s ezért Gizella királyné 1031-ben a király koronázási miseruhájának készítette, mert a magyar monarchia, Györffy György szerint, a millenniumvárás pillanatában született. A paláston a vértanúk koronája szoros kapcsolatban áll Szent István Intelmeivel és a Szent Korona Tan eredetével.

Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)

A nagyszentmiklósi kincsek és Lehel kürtje

(szalagon)

A bonctanból világos, hogy a nagyszentmiklósi kincsek közül a 7. kancsó Emesét ábrázolja. A 2. kancsón lévő hölgy viszont biztosan nem azonos a 7. kancsón levő hölgygel, viszont a kezében levő növény bizonyítja, hogy az Árpád-ház tagja. Ez a növény a Holdon nő V. István szlávóniai dénárján, s a Napon a nagyszentmiklósi tálon, ezért az Árpádok koronáján is táltos őse-

ik égi küldetését tükrözi. A nagyszentmiklósi kincseken magyar nyelvű fölíratokat találunk.

Formailag Lehel kürtjét a mély dombormű, a horror vacui különbözteti meg a bizánci elefántcsont kürtöktől, és az, hogy azon az ábrázolt személyek csodalényekkel találkoznak, nem cirkuszi vadakkal. Azt, hogy Lehel kürtjét magyarok készítették, az mutatja először, hogy az alakok ruhája és mozgása megegyezik a koronázási paláston az apostolok trónja fölött megjelenő kisebb alakokkal. Másodszor pedig az, hogy Lehel kürtjén is a ló (keresztekkel jelölt) templom épületéből jön ki, mint az aracsi kövön. Harmadszor, rajta a hárfa azonos az osztják hárfával. Negyedszer, a hárfás mellett az alakok nyilván a mögötte lévő nyírfára másznak, vagyis táltosok. Ötödször, Lehel kürtjén a kentaurok éppúgy koronások, mint a nagyszentmiklósi 7. kancsón, ahol tollkoronájuk, küzdelmük s beszélni tudó emberfejük mutatja, hogy táltoslovak. Hatodszor, az abaújszántói aquamanile táltoslovának ötlükük táltosdobja alighanem egyedül csak Lehel kürtjén jelenik meg, mégpedig ötször is, ami jelzi, hogy azon magyar táltosok dobolása táltoslovak dobogtatása, aminek a nyomán szállnak az égbe. Hetedszer, Lehel kürtjén a griffmadarak a magyarországi avarok táltosállatait jelenítik meg. Nyolcadszor, Lehel kürtje a Csodaszarvast is föltünteti, s azt mutatja, hogy az volt a csoda benne, hogy üdő léte szarva volt, s ezért szintén táltosállatnak született. A turulmadár alakja Lehel kürtjén, kilencedszer, bizonyítja, hogy azt a magyarok faragták. Tizedszer pedig Hunor és Magor történetéből való a kürt ünnepének az ábrázolása.

Varga Béla (Vaja)

Morávia a régészeti és a történeti források tükrében

Az avar birodalom felbomlása és az Árpád-féle honfoglalás közötti csaknem egy évszázadot a morva kérdés tölti ki. A magyar történetírás a szomszédos országok kutatásait, állásfoglalásait veszi át. A morva kérdés megoldását a történettudomány a régészet területére terelte át, mert nyilvánvaló, hogy a források nem erősítik meg a történetírás álláspontját. Az írott források egyértelműen állítják, hogy a szlávok halottaikat elégették, agyagedénybe tették, és kis földhalomra helyezték. Mezőgazdasági munkát nem végeztek, állatokat tartottak. A Moráviában feltárt temetők nem igazolják a források állításait, mert a feltárt sírok tanúsága szerint csontvázas temetkezések vannak, és katonai, mezőgazdasági kultúrát figyelhetünk meg. A forrásokból szintén tudjuk, hogy ezen a területen a III-IV. században a szlávok nem jelenhettek meg, így felvetődik az a kérdés, hogy az ezen a területen feltárt sírok és objektumok mely népességhez köthetők. A sírokban talált ötvöstargyak technológiai elemzése alapján kijelenthetjük, hogy a morva területen feltárt temetők az avarság hagyatéka.

Vass Ferenc (Alexandra Hills)

Viták a magyar Szent Korona származásáról

AS Művészet 1984. júniusi, a Fizikai Szemle 1984., a História 1984/3. számában közzölt újabb adatokkal vitatkozik a dolgozat írója (Csomor Lajos két könyve akkor még nem jelent meg). Főleg Lovag Zsuzsa, Deér János és Bogyai Tamás, valamint A. Berriman (1953) és A.p.h. Werner (1967) munkája alapján cáfolja a fenti munkákban kifejtett álláspontot. Rendkívül gazdag, képekkel illusztrált aranyműves bizonyító anyagot vonultat fel. Véggövetkeztetése, hogy a Korona az 1070-es évek első fele és 1196 között készülhetett, nem egységes műként. Legvalószínűbbnek tartja, hogy II. András az Aranybullában nemcsak államiségünk alapjait vetette meg, de a Szent Koronában annak örökletes értelmezőjét is látja, miáltal egy folyamat lezárul: mind a korona készítésében, mind pedig az elmélet kialakulásában.

Vida Dénes (Bécs)

Hunok, magyarok és a védikus műveltség

Mondáink, hagyományaink, valamint mind a magyar, mind más népek számos történésze vallotta, vallja, hogy a magyar hun nép. Mindezt alapul véve tanulmányozom az óind irodalomban, ill. régi templomok falán, oszlopokon található, a hunokra és magorokra vonatkozó adatokat. Úgy vélem, bármely nép őstörténet-kutatásában a talán legmaradandóbb, legvilágosabb nyomot az illető nép "lelki arculata" adja. Ezért tanulmányozom még - a szanszkrit irodalom alapján - a védikus vallásfilozófiát, valamint a hun-magyar nép helyét, szerepét a védikus civilizációban. Előadásom témája dióhéjban a hun-magyar nép és a védikus civilizáció kapcsolata, illetve az ókori India visszafoglalása az ephthalita hunok által, illetőleg ezen nép indiai történelmének összefoglalása.

W. Vityi Zoltán (Mátészalka)

Őfelsége II. Erzsébet angol királynő magyarországi ősei

Az a korai feltételezés, amely szerint az angolszász és a magyar uralkodóházak között már Szent István korában családi kapcsolatok alakultak ki, a legendák körébe utalható. Az európai uralkodóházak szövevényes kapcsolatrendszerének ismeretében pedig korántsem lepődhetünk meg azon, hogy II. Erzsébet királynő ősei között az Árpád-ház számos tagját megtaláljuk.

Ezek közül csak III. Edward király és felesége, Filippa grófnő őseinek a származásrendjét ismerteti a tanulmány, majd gróf Rhédey Klaudia, II. Erzsébet királynő 1841-ben elhunyt özvegye családját és nyolc generációra összeállított őstábláit mutatja be.

Zalezsák Albin (Toronto)

Őshazánk

Beszédem tárgya az, hogy mit értek őshazán. Egyben azt a területet is megjelöli, amelyet őshazaként el tudok fogadni. Hivatkozom az Oera Linda Book néven ismert, fríz nyelven írt kéziratra, s közlöm belőle a magyar vonatkozású adatokat. Ezek igazolják a magyarság Kr. előtt 2000-beli európai jelenlétét.

Zrínyi Ildikó (Budapest)

Finnugor vagy bolgár-török?

A kérdés nem a mai nyelvünk eredetére vonatkozik, hiszen nyelvünk rokonsága igazolt tény. Az érdeklődés mögött az a vélekedés lappang, hogy a honfoglaló magyarság műveltsége s vezető rétege is bolgár-török eredetű lett volna, s a finnugor nyelvcsaládba tartozó magyar nyelv csak a köznép ajkán élhetett.

Van-e alapja e felvetésnek, Van. Ugyanis a bolgár-törökséggel való hosszú és intenzív kapcsolatunkat már a nyelvünkben ma is élő több mint kétszáz jövevényszó is bizonyítja. Így a földművelés (búza, sarló), az állattenyésztés (kecske, tyúk), a lakáskultúra (sátor, szék), a társadalmi élet (törvény, tanú) körében találhatók. A bolgár-török hatás igen jelentős a honfoglalást megelőző évszázadokban. Az összehasonlító régészeti vizsgálatokból egyértelműen kiderül, hogy a 8-10. századi bolgár-török emléktárhelyek sok vonatkozásban rokon. Különösen a korai volgai bolgár és magyar temetők állnak egymáshoz igen közel. E témában azonban megoszlanak a vélemények.

Megjegyzés

Beszámolunk olyan előadásokról is, amelyeket a Találkozó tervezett műsora nem tartalmaz. Ezek azért hangzottak el, mert a tervben szereplő néhány előadás elmaradt.

MEGHATÁROZÁS

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őstörténeti Találkozóinak számára

Az alábbi Meghatározásokat egy-egy Őstörténeti Találkozó összes résztvevője (40-80 szakember) fogalmazta és határozatilag elfogadta, a következő Találkozó résztvevői pedig - néha kisebb javítással - a határozat megerősítették. Ezeket a szövegeket tehát közmegegyezés eredményének tekintjük.

A Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozón csak az 1) Őstörténetünk; 2) Őshazánk; 3) Őseink - rokonaink címet foglaltuk meg. Mivel azóta további négy cím is elkészült, ezért most közreadjuk.

1. Őstörténetünk

Magyar őstörténetnek tekintjük a magyarság (külső emberi megjelenésünk, társadalmunk, kultúránk, nyelvünk stb.) kialakulásának a történetét a legrégebb időktől az Árpád-ház kihalásáig (1301).

A múltat feltáró törekvések a valósághű magyar történetírást hivatottak segíteni, a kutatási eredmények közrebocsátásával és megvitatásával, a magyarság jelenének és jövőjének a szolgálatában.

A magyar őstörténet kutatása csak komplex módon folytatható, a történeti forrásanyag felhasználásával, a társtudományok szoros együttműködése révén. Kutatnunk kell az olyan népek történetét is, amelyeknek jelentős része hozzánk csatlakozott, mint például a besenyők, a kunok, a jászok, az úzok stb. Ilyen komplex kutatást kell a Kárpát-medencében is végezni. Fontos feladat a székelyek eredetének a tisztázása.

Gondos felderítésre vár a kazár korszak és állam, továbbá az uráli, a türök, valamint az indoeurópai népek magyar őstörténeti vonatkozású múltja és jelene. Beható elemzést kíván népünk szempontjából a Kaukázuson túli (déli irányban) népek története is.

A kutatás során állandóan szem előtt tartandó a környező népek kölcsönös egymásra hatása.

2. Őshazánk

Őshazánknak nevezzük azt a földrajzi területet, ahol a magyarság magja és "mi"-tudata kialakult.

A magyarság őshazája nem tévesztendő össze azokkal a területekkel, ahol őseink vándorlásuk során időlegesen megállapodtak.

Eddig az őshazánk helyére vonatkozólag a legkülönbözőbb elméletek láttak napvilágot, ami szorosan összefügg a rokon-

ság fogalmának tisztázatlanságával (néprokonság, nyelvrokonság stb.) és azzal, hogy az ősmagyarság több ágból tevődött össze, jöllehet a magyarság kialakulásában a fő ág (mag) mellett a többi ág nem játszott elsődleges szerepet.

3. Őseink - rokonaink

A magyarság őseinek tekintjük azokat az eleinket, akiknek a vérségi leszármazottai vagyunk.

A rokonság és ezen belül a néprokonság kérdése őstörténetünk egyik legbonyolultabb része. Az igen fontos nyelvrokonság tisztázása mellett tekintetbe kell venni a genetikai, a kulturális és más rokonsági ismérveket is. Több, eddig rokonnak hitt nyelvről például kiderült, hogy rokonságuk helyett úgynevezett nyelvi szövetség tagjai voltak.

Egyes kiragadott dolgokat vagy jelenségeket rokoni ismertető jegyként lehet felfogni, de nem lehetnek a rokonság döntő ismérvei.

4. Honfoglalásunk

Honfoglalásunkon azt a történelmi eseménysorozatot értjük, amelynek végeredményeképp Álmos és Árpád magyarjai és a hozzájuk csatlakozott népek a Kárpát-medencében megtelepedtek. Ide számítjuk azokat az eseményeket, amelyek a honfoglaláshoz vezettek, illetve annak következményei voltak.

5. Magyar

Magyarnak nevezzük azt a népet, amely Krisztus után ezer táján a Kárpát-medence egészére kiterjedő egységes magyar keresztény államot létrehozta.

A honfoglaló magyar nép

- külső testi megjelenésére nézve mintegy felerészben turáni, pamír és elő-ázsiai jellegű,
- nyelve a magyar, amely a ragozó nyelvek csoportjába tartozik (agglutináló),
- írásosan áthagyományozott jogtörténete azzal a vérszerződéssel kezdődik, amely a honfoglalás előtt Álmost tette meg legfőbb vezetőjévé. E jogtörténet gerince az Aranybulla és a Szent Korona tana.

A fentiek a mai magyar népre is jellemzőek, valamint az, hogy

- nemzeti azonosságtudata van,
- vallása túlnyomó többségben a nyugat-európai latin kereszténység történelmi fejlődését követi. Vallási téren jellemzője a nagyfokú türelmesség,
- öröklődő sajátosságaiban jelentős mértékben őrzi ősei tulajdonságait; ezek némelyike a másoknál megfigyeltektől eltér,
- ősi sajátos tárgyi és szellemi műveltséggel rendelkezik, amelyből kiemelkedik rovásírása, népművészete, hitvilága és zenei anyanyelve, amelyre az ötfokúság és a párhuzamos szerkezet jellemző.

6. Kalandozásaink

"Kalandozásaink" fogalmán azokat a hadjáratokat értjük, amelyeket eleink a honfoglalásunk körüli időben, a Kárpát-medencén kívüli területeken folytattak. Eddigi ismereteink szerint ezekben a hadjáratokban a Kárpát-medence akkori többi lakói (avarok, szlávok stb.) is részt vettek.

A korabeli, rendelkezésünkre álló külföldi írott források ezeket a hadjáratokat úgy tüntetik fel, mint a rablóhadjáratokat. A tények szakszerű elemzése alapján azonban kimutatható, hogy ezek a hadjáratok döntő többségükben a magyar diplomáciának a korban szokásos kiegészítői voltak. A valóságos vagy a feltételezett ellenfél erejének a felmérését, esetleg megsemmisítést szolgálták, szinte kivétel nélkül más erővel szövetségben.

Ezen típusú hadjárataink megszűnése az akkori európai erőviszonyok alakulásával (egységes német császárság kialakulása stb.), másfelől a magyar állam belső megszilárdulásának a tényével függött össze.

7. Államalapításunk

Európa területén az első egységes és keresztény államot, amely több mint egy évezredes alapítása óta napjainkig folyamatosan fennáll, a magyarok hozták létre.

Ezen állam irányítására a magyarság vezette be és tartja fenn azt a rendszert, amelyet ma magyar parlamentarizmusnak nevezünk.

Államalapításunk legfontosabb eseményei:

- a Vérszerződéssel kezdődő és a latin kereszténység gyakorlatával összhangba hozott jogrendünk kialakítása;
- Álmos és Árpád népének vonulása a Kárpát-medencébe;
- a Kárpát-medence teljes elfoglalása Álmos, majd Árpád magyarjaival és a hozzájuk csatlakozott népekkel;
- a honfoglalást követő katonai és diplomáciai tevékenység;
- a kereszténység felvétele, valamint államunk és a királyság intézményének megszervezése, amelynek során a feudalizmus egyes elemei is meghonosodtak hazánkban.

« « « « «

A Szerkesztő megjegyzése:

Ezeket a meghatározásokat idővel javítottuk és lefordítottuk angol, francia, német és orosz nyelvre.

Megjelent a XI. Magyar Őstörténeti Találkozóknak könyvében, 1997-ben

ISBN 963 85684 1 01

A Magyar Őstörténeti Találkozó Házirendje

1. A Találkozón elhangzott és/vagy írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar őstörténet és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök. Különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. A Találkozón elhangzott és/vagy az ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznot nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Egyesület vezetősége kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg, és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is, és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat semmi módon ne zavarják.
4. A munkanap két részre oszlik. Délelőtt elsősorban kerekasztal-beszélgetés folyik, másrészt ilyenkor felolvashatók az írásbeli közlések, esetleges indítványok stb. Délután elsősorban az előadások vannak.
5. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek nincs helye. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak írásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat, és a kerekasztal-beszélgetés alkalmával felveti.
6. A Találkozó vezetése a mindenkor elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! - Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
7. EGYETLEN SZERELMÜNK A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET ÉS A MAGYAR NYELV!

Benidorm, 1986. május 16.

A RENDEZŐSÉG

NYILATKOZAT

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzék bennünket, akik a magyar nép és a magyar haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányba. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink - szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak, sem egyesületünkre, sem többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni - mindenekelőtt - a magyar nép vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk vissza eleve semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelenthesse, hogy az már megoldódott, és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagjai iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltűnése.

A jelen és a jövő nagy kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben, az 1986-os esztendő február havának 10. napján.

ZÜRICH I MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

M SOR

Nap	ra	Eli ad	Tergy so ro zat	El n k	A ke rek asz tal-be sz0l ge t r0szt ve vii
22. Va s&r nap	10 ^{00-13°} 14 ^{00-15°} 15 ^{00-17°} 18 ^{00-19°}	Csih&k	n ne p0 lyes meg nyi t . Az gy rend meg be sz0 l0 A Z ric hi Ma gyar T r t0 nel mi Egye s let (ZMTE) A ZMTE 1988. 0vi k z gyb l0 se A ZMTE el n k s0 gi l0 se	H&dasy Csih&kk s0 gi l0 se Csih&k	
23. H0t fi	10 ^{00-10°} 11 ^{00-11°} 12 ^{00-12°} 12 ^{00-12°} 13 ^{00-13°} 13 ^{00-14°} 15 ^{00-15°} 16 ^{00-16°} 16 ^{00-16°} 17 ^{00-17°} 17 ^{00-18°} 18 ^{00-19°} 20 ^{00-20°} 20 ^{00-21°}	So mo gyi Csih&k, Kiszely, Ma gyar, Si mon Kerekasztal Egyed rdy, Ma gyar, Rojk n0, Si mon Mile V& mos, Zalezs&k Kerekasztal Ma gyar, Si mon, Zalezs&k Kiszely Kerekasztal Var ga B. Kiszely	A ma gyar is t r t0 net eu r pai vol ta s t r t0 ne t nk s t r t0 ne t nk s ha z&nk s ha z&nk s t r t0 ne ti tor na A ZMTE el n k s0 gi l0 se s ha z&nk s ha z&nk se ink - ro ko na ink Kir si Csoma S&n dor v0g ren de le te se ink - ro ko na ink Mor&via a r0 g0 sze ti 0s a t r t0 ne ti for r& sok Kir si Csoma S&n dor v0g ren de le te (vi de o film)	Far kas Er d0 lyi Er d0 lyi Se bes ty0n Kiszely Len gyel B l ny rdy Szalay rdy Kiszely Rad&yben Var ga	B&r di, Csih&k, Juba, K& d&r, Kiszely, Ma gyar B&r di, Csih&k, Juba, K& d&r, Kiszely, Ma gyar, Er d0 lyi B&r di, Csih&k, Juba, K& d&r, Kiszely, Ma gyar, Er d0 lyi, Zalezs&k
24. Kedd	10 ^{00-10°} 10 ^{05-10°} 11 ^{00-11°} 11 ^{00-12°} 12 ^{05-12°} 12 ^{00-13°} 13 ^{00-13°} 13 ^{00-14°} 16 ^{00-16°} 16 ^{00-17°} 17 ^{00-17°} 18 ^{00-19°} 20 ^{00-23°}	Len gyel Rad&nyin0 B r D&c Juba Vida Fischer Csih&k Er d0 lyi B&r di Far kas Kerekasztal K& d&r	R0t gaz d&l ko d&s M& t0 szal ka ha t& r& ban a sz& A hikszoszok tu r& ni ere de t0 ril A szabirok is t r t0 ne te A tu rul-m tosz Ten ge ri vo nat ko z& sok is t r t0 ne t nk ben Hu nok, ma gya rok 0s a v0dikus ci vi li z& ci let 0s ha l&l az isi ma gyar tu dat ban s t r t0 ne ti tor na Az &zsi ai hu nok (hsziung-nuk) r0 g0 sze ti em l0 r0 g0 sze ti ex pe d ci mun k& la ta i b l N0 h&ny &j ada l0k a hu nok t r t0 ne t0 hez (el si k nai k&t fik alap j&n) A szat m& ri gu b& r l 0s gu b&s mes ter s0g ril 1) s t r t0 ne t nk 2) s ha z&nk 3) se ink - ro A m& so dik Ma gyar s t r t0 ne ti Ta l&l ko z Z vi de o film	S&dm0gydu l n S&r k&ny B&r di Egyed Se bes ty0n Bokorn0 V&k&r Csomor K&soc&mon Borrbán Vida K&rnd0ihki Kim&spen	&esoc&mon gol-ma gyar B r , Csih&k, rd y, Juba, K& d&r, Kiszely, Ma gyar (1987)
25. Szer da	10 ^{00-10°} 10 ^{05-10°} 11 ^{00-11°} 11 ^{05-12°} 12 ^{05-12°} 13 ^{00-13°} Be k l d tt elu	Rojk n0 Si mon Si mon rdy Da ni Kerekasztal Be k l d tt elu	Ko rai ro ko na ink l&b nyo ma in N0 me tor sz&g ban (Ura Lin da) Az is t r t0 ne ti vi l&g kro no l gia ma gyar vo A ma gyar nyelv g0n jei, lo gi kai 0p ti koc k&i K0t uj gur nyel vb t r t0 nel mi mun ka a steppe hun 0s a ma gya rok r l A ma gya rok finn ugor nyel vi ro kon s& ga ki z&r sz&r ma z& su kat? A ma gyar is t r t0 net ku ta t& s& nak ir& nya 0s ne h0z s0 gek 0s j&r ha t utak Dan&s Ru dolf: Danubian Peasants. Engli Fe renc:- kal mas kulcs k z le m0 nye. A Thonozuba-rejt0ly. Ro v&s r& sunk. Radics G0 za: Ere de t nk 0s is ha A ma gyar sz kincs matematikai elem z0 se, va la mint az iker sza vak k0p z0 se 0s sza b& lyai. Tomerle J& nos: A ma gyar 0s a mi ti kus Etel k z rej t0 lye. V& mos T th B&-tor: ma ra d& sa. Winters A. Clyde: The genetic model and the ma gyar ancient Afro-Asian relationship s t r t0 ne ti tor na Szat m& ri mu lat s&g. Min den kit sze re tet tel v& runk! Ko rai ro ko na ink l&b nyo ma in N0 me tor sz&g ban (dia ve t t0s)	D&szFr zorsz&gban N0 keth& sai Var ga B. N0 meth0 pe i ril j&za ka d0 li sz&hat0 gi s&ku ta t&s hoz al Forrai S&n dor: z&nk. Su g&r D0 nes: is t r t0 net ku ta t& sa cor: Tamara vi l&g fenn ma gyar Vityi B&sg&un0	BE ja,, Csih&k, D&c, rd y, Er d0 lyi, Se bes ty0n, Si mon

Nap	ra	Előadó	Tárgy és rövid leírás	Előadó	A kérelem tartalmának rövid összefoglalása
26.	10 ⁰⁰ -10 ⁰⁰ 11 ⁰⁰ -11 ⁰⁰ 11 ⁰⁰ -12 ⁰⁰ 12 ⁰⁰ -12 ⁰⁰ 13 ⁰⁰ -13 ⁰⁰ 13 ⁰⁰ -14 ⁰⁰ 16 ⁰⁰ -16 ⁰⁰ 16 ⁰⁰ -17 ⁰⁰	Szék Bokor Bakay Sebestyén Magyar Sugár Vityi Nóth	Az erdélyi oláh-korok kialakulása 1293-tól és az erdélyi oláhok faji képe I. Féltés a temetkezési szokás az avar korban Az Államalapítók Szent István király és a koronázási ceremónia A X. századi helyzetünk Európában A magyarországi és Bizánc kapcsolatai a X-XI. században A történelmi térkép Vitéz II. Erzsébet angol királyné magyarországi látogatása Szabolcs vezér alakja a középkori költészetben és a történelemben Az éjszakai szatmári gyeprendszerek Magyar Államalapítók és a Képes-medencében	Nagy Dani Bakay Digioia Zalcsák Pandula Nagy Nóth	Bakay, Bokor, Dani, Nagy, Nóth, Sebestyén, Vityi
	18 ⁰⁰ -19 ⁰⁰	Kerekesztal	1) A történelmi térkép 2) A székelyek 3) A seink - rokonaink	Erdélyi	Csikó, rdy, Juba, Kócs, Magyar, Sebestyén, Simon, Sugár
	20 ⁰⁰ -21 ⁰⁰	Csokos	A nagyszentmiklósi kincsek és a Lehel király	Bakay	
27.	10 ⁰⁰ -10 ⁰⁰ 10 ⁰⁰ -10 ⁰⁰ 11 ⁰⁰ -12 ⁰⁰ 12 ⁰⁰ -13 ⁰⁰ 13 ⁰⁰ -13 ⁰⁰ 13 ⁰⁰ -14 ⁰⁰ 16 ⁰⁰ -16 ⁰⁰ 17 ⁰⁰ -17 ⁰⁰ 18 ⁰⁰ -19 ⁰⁰	Béla Pandula rdy Csokos Véber Szalay Csomor Csomor Kerekesztal	Sacra Regni Hungarici Corona A Szt. István-rend története, különös tekintettel a vonatkozóakra A koronázási palást szegélye a daruval és a hagyományok A korai magyar történethez A Szent Korona eredete Királyaink ereklyéi és kincsei a Budai Várban A magyar föld története a történelem krónikájában a honfoglalás 1301-ig A magyar koronázási jelvények eredete A Szent Korona aranybűves szempontja a kormeghatározás A Szent Korona	Egyed Magyar Bakay Magyar Sugár Nagy Nagy Nagy	Bakay, Csokos, Csomor, rdy, Pandula, Sugár
	20 ⁰⁰ -21 ⁰⁰	Csomor	Béla király: A Szent Korona-kutatás újabb eredményei. Magyar Rész: Nagy Szent Erzsébet. Véber Tibor: A Szent Korona ausztriai rejtékhelyének emléke. Vass Ferenc: Vitéz a magyar Szent Korona színműve. A Szent Korona aranybűves szempontja a kormeghatározás (diavetés)	Csokos	
28.	10 ⁰⁰ -10 ⁰⁰ 11 ⁰⁰ -11 ⁰⁰ 12 ⁰⁰ -12 ⁰⁰ 13 ⁰⁰ -14 ⁰⁰	Csikó, Erdélyi	A kőműves mesterség Kobza Dániel (Adelaide), Tóth György (London), Váraljai Csokos Jenő (Oxford) A Találkozás Iratainak megfogalmazása A ZMTE rendkívüli közgyűlése A Találkozás népszerűsítése	Nagy	
29.	10 ⁰⁰ -22 ⁰⁰	Csokos	Kirándulás Londonba és Windsorba		

ÁLLANDÓ SZAKMAI KÖNYVKIÁLLÍTÁS

Sajtóközlemény

1988. május 22-29 között Londonban tartotta meg a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület a Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozóját.

Az Egyesület néhány év alatt jelentős munkát végzett a magyar történelem eddig jobbra elhanyagolt, félreértelmezett kérdéseinek feltárása, megvitatása terén.

A londoni Találkozó elnöke Nádasy T. Jenő (London), társelnöke dr. Nagy Ákos (Adelaide), prof. dr. Erdélyi István (Budapest) és Rojkóné Bakos Ibolya (Bern) volt.

A rendezvényre nagy számban érkeztek magyarok - előadók és érdeklődők - Magyarországról, az Amerikai Egyesült Államokból, Ausztráliából, Ausztriából, Kanadából, a Német Szövetségi Köztársaságból, Spanyolországból, Svájcban, Svédországból, Angliából. Ötven szakember ötvenöt előadást tartott.

Az Egyesület kezdetől fogva fontos szerepet tulajdonít a magyarországi kutatókkal, érdeklődőkkel való kapcsolatok ápolásának. Az előadók döntő része könyvekkel, tanulmányokkal bizonyította a témakörben való elmélyült kutatását, érdeklődését.

Áttekintve a gazdag programot, sokrétű megközelítésben láthatjuk a magyar nép őstörténetének különféle kérdéseit s más, kapcsolódó témaköröket. A Találkozó színvonalas fóruma volt a legkülönbözőbb felfogások kifejtésének. Visszatérő, központi témakör volt, hogy az Egyesület mit tekint magyar őstörténetnek, kiket a magyarok őseinek, rokonainak, mit magyar őshazának. Mindez szenvedélyes vitákat váltott ki.

Az ülések lehetőséget adtak modern kutatási módszerek, eredmények megismerésére. A Találkozó méltán jelenthet összekötő kapcsot a magyarság különböző területeken élő fiai között, hangsúlyozva a közös érdeklődési kör árnyalt, tudományos elemzését. Az előadások leginkább a magyarsággal kapcsolatba hozható területek és népek köré csoportosultak. Az előadók főként régészeti, nyelvészeti, néprajzi nézőpontból közelítették meg az egyes témákat, és jól elkülönítették a történelmi segédtudományok anyagát (genealógia, insigniológia, történelmi földrajz stb.). Hangot kapott az a tény, hogy a lehetőségekhez képest folyamatosan tárjuk fel az őstörténetünkkel kapcsolatos, eddig ismeretlen, elsődlegesen keleti történelmi forrásokat, amelyek hozzásegíthetnek a részletkérdések tisztázásához.

Tekintettel az említett eredményekre, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozója méltán tarthat számot széles érdeklődésre külföldön és Magyarországon egyaránt. Felmerült a nemzetközi szaktudományos körökkel való kapcsolatteremtés lehetősége.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület a Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozót Felsőőrön (Oberwart - Ausztria) tartja 1989. július 17-23. között. Az előadások színessége, különbözősége méltán biztosítja az Egyesület jövőjét, és vélhetőleg általános elismerést fog aratni mindazok körében, akik a fent említett tudományokkal foglalkoznak.

London, 1988. május 29.

ZÜRICH I MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

MEGHÍVÓ A NEGYEDIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓRA FELSŐŐRBE

Alulírottak, mint rendezők találkozóra hívjuk mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatásának mai helyzete.

A Találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket - akik a Találkozón valamennyien mint magánszemélyek vesznek részt - összehozzuk, lehetőséget adjunk a nyílt vitára, amelynek során nézetek barátságos keretek között formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak: 1) a magyar őstörténet; 2) a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai; 3) a magyar koronázási jelvények; 4) adalékok az előző témákhoz pl. a régészet, a népművészet stb. tárgyköréből. A történelmi témákat időben III. Endre koráig (1290-1301) kívánjuk követni. Az előadásokat szakmai vita követi.

Tisztelettel felkérjük szakembereinket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra! Mondanivalójuk rövid összefoglalását és időtartamát szíveskedjenek a Titkárság címére 1989. február 28-ig postázni, hogy a végleges és részletes műsort összeállíthassuk. Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek, ha témakörében legalább egy tudományos munka nyilvános közlését igazolja és elismeri őstörténetünk több százból való összefonódásának a lehetőségét.

Résztvételi díj nincs; a rendezés költségeit néhány magánszemély fedezi. A résztvevők (előadók, vendégek stb.) mindenmű költségüket maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak.

A rendezőség a résztvevőktől elvárja, hogy a Találkozón a jelen meghívóban körvonalazott elveket tiszteletben tartják.

A rendezők személyüket, nézetüket és anyagi helyzetüket tekintve függetlenek, s a meghirdetett ügyben kézfogásra nyújtják a kezüket minden irányba. A rendezőség, mint testület sem személyi, sem politikai ügyekkel nem foglalkozik, és csak a jelen meghívóban foglaltakért kezkeskedik.

A találkozó helye: Felsőőr (Oberwart, Kelet-Ausztria); ideje: 1989. július 17-23. Hivatalos- és munkanyelv a magyar. Egy, a Találkozóval párhuzamosan működő munkacsoportban helybeli kutatókkal közösen tanulmányozzuk a helyi őstörténetet. Ebben a csoportban a hivatalos- és a munkanyelv a német.

A Titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról.

A jelentkezést írásban kérjük a Titkárság címére, ahonnan a jelentkezők részletes felvilágosítást kapnak. A Titkárság címe:

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH
CH-8047 Zürich, Postfach 502

Felkérjük a magyar szervezeteket, lapokat, rádió- és TV adókat, hogy kezdeményezésünket támogassák!

London, 1988. május 29.

Prof. dr. Bárdy László (Pécs), Bíró József (Orange), dr. Csihák György (Uster), Mag. Csoknyai Péter kormánytanácsos (Felsőőr), Csomor Lajos (Pákozd), Dúcz László (Pomáz), prof. dr. Erdélyi István (Budapest), prof. dr. Farkas József (Mátészalka), prof. dr. Galambos I. Ferenc (Felsőőr), ddr. Gyenge Imre superintendent, a. D. (Felsőőr), ddr. Juba Ferencz (Bécs), Kádár Péter (Zürich), prof. dr. Kiszely István (Budapest), nt. Kobza Dániel (Brisbane), prof. dr. Magyar Kálmán (Kaposvár), dr. Nagy Ákosné (Adelaide), prof. dr. Pandula Attila (Budapest), Michael Racz polgármester (Felsőőr), de Radványi Irène-Henriette (Stockholm), Rojkóné Bakos Ibolya (Bern), Sebestyén László (Budapest), Simon Zoltán (Toronto), Szakállos Hilda (Zürich), dr. Szűk Ödön (Szentendre), Ugocsi Dani Pál (London), prof. dr. Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)

Az előadások teljes szövege

Elhunyt László Gyula, a huszadik század talán legjelentősebb magyar régész-őstörténésze!
Ez az önarcképe álljon itt tiszteletünk jeléül, örök emlékezetére.
"Keressetek, kutassatok - a termékeny bizonytalanság jegyében!"

NÉHÁNY ÚJ ADALÉK A HUNOK TÖRTÉNETÉHEZ

- Elsősorban kínai kútfők alapján -

Még a témakör érdemleges bemutatása előtt legyen szabad megköszönni a konferencián való részvétel kitüntető lehetőségét; ebben a különösképpen dr. Csihák György elnök közreműködését és dr. Érdy Miklós áldozatkésztségét. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület messze túlnőtt a pusztán tartalmas időtöltés társaságbéli fórumán, mert az új kutatási eredmények egyik legfontosabb közvetítő, egyeztető és közrebocsátó centrumává, tényleges alkotóműhellyé erősödött. Az évenkénti tudományos tanácskozások, bár tematikai és szakmai szempontból sokszínűen, de egyértelmű következetességgel követik nyomon nemzeti történelmünk egyik legfontosabb szakaszának, a sokágú magyar őstörténelemnek közérdekű témakörét, annak még nem tisztázott, homályos vagy homályban hagyott, netán szándékosan zsákcúba terelt problémáit.

Ennek egyik jelentős részlete vállalt kutatási témám, a nomád korszak vándorlásainak korai időszaka, amelyben más népeknek az ősi magyarsághoz kapcsolódó közös sorskérdéseinek tisztázása egyidejűleg eredetünk alapkérdéseinek, a végső gyökereknek a tisztázását, megközelítését is jelentheti. Ebben, mint a legtöbb problémakörben, elengedhetetlen a multidiszciplináris megközelítés - amikor a történettudomány támaszkodik a nyelvészet, régészet, művészettörténet, néprajz, népzene-történet stb. eredményeire, s azokat a saját nézőpontjából szintetizálja. Ennek különösen akkor van jelentősége, amikor az írott források hiányában az íratlan emlékekre kell támaszkodni (mind: Erdélyi I. régészeti, Érdy M. díszítőművészeti, Du Yaxiong népzene-kutatási, Kiszely I. antropológiai vizsgálati eredményeire).

Az eurázsiai hatalmas térségeken lezajló népvándorláskori hullámoknak - amelyek a magyarságot is eljuttatták mai hazájába, a Kárpát-medencébe - tulajdonképpen csak európai szakaszát ismerjük részletesen, míg a belső-ázsiai térségeken lejátszódó eseményeket még nem ismerjük eléggé (Czeplédy K., 1969.). Ez utóbbi eseményeket szeretném most néhány újabb ténnyel és új összefüggéssel kiegészíteni (amíg majd a további kutatások nem hoznak még újabb fontos felismeréseket).

Alapvetően a hunok történelmének korai szakaszához kívánok kapcsolódni. Egyre erősödik - és sokoldalú érvekkel bizonyosodik be - az a felismerés, hogy *Kézai* Simon XIII. századi krónikájában nem volt mesészerű, ahogyan a magyarok történetét köztudottan a hunoktól vezette le, s eleinket a hunok utódainak mondotta. A hunok szerepe és másokra gyakorolt hatása egyre felismerhetőbben kezd kirajzolódni a mi népünk múltjában is, bár fontos alapművek megjelenése ellenére (Németh Gy., 1940, ill. 1986) sem tudunk még eleget most sem róluk.

A hunok történelme nemcsak nálunk borzolja a szakmai és szélesebb társadalmi közvéleményt. Történetük külhoni kutatói közül is többen utalnak erre, így F. *Altheimer* (1951); "Die Hunnen haben im Osten die Schicksale des Reiches... aber auch in der europäischen Geschichte haben sie Epoche gemacht." Majd J. O. *Maenchen-Helfen* (1973) > "It seems strange... that the Huns, even after fifteen hundred years, can stir up so much emotion." (Hát még akkor a közvetlenebbül érintettek körében mekkora érzelmi-szakmai viharokat vált ki, kavart fel a hunok emlegetése!)

Előjáróban néhány fontosnak vélhető alapkérdést, új felismerést és összefüggést szeretnék felvázolni, s a további megértés érdekében hangsúlyozni.

I. Mindez ideig eléggé *Európa-centrikusan* szoktuk vizsgálni a magyarság őstörténetét (némi leegyszerűsítéssel): *itt* vagyunk a Kárpát-medencében, ezt megelőzően *onnan*, majd *amonnán* jöttünk; előttünk ezek a népek éltek *itt*, s *ide* valahonnan *onnan*, *valahonnan* jöttek. Ismereteink lényegi része jöszerevel lezárult Európa földrajzi határainál, s ennél távolabbra gyakorlatilag csak elnagyolt célzásokat tettünk, sőt ismételtelen csak korábbi szerzők - nem mindig pontos - anyagát vettük át. Ez nyilvánvalóan nemcsak hazánkra jellemző. Az ókor európai történetírói is döntően csak saját térségük népmozgásairól, eseményeiről, népeiről készíthettek feljegyzéseket; egy konkrét földrajzi határon túl már szinte törvényszerűen megszakadtak ismereteik.

Most fordítsuk meg ezt a hagyományos nézőpontot: kezdjük a nomád - többségükben török - népek tényleges őshazájával, Belső-Ázsiával, s *onnan* kiindulva tekintsük végig a népek vándorútját - törzsszövetségek kialakulásán és felbomlásán, új népek feltűnésén és beolvadásán, mások eltűnésén keresztül egészen odáig, amíg az egyes hullámok egészen Európa közepéig is elsodortak egyes népeket végül. Minket is!

Ázsia korabeli történései - s most elsősorban a kínaiakra gondolok - igen pontos feljegyzéseket készítettek már a legrégebb időkben a szomszédos népekről, jórészt katonapolitikai és kereskedelmi szempontok miatt, elsősorban a tőlük északra, északkeletre élő nomád népekről. A kínai évkönyvírók ugyan hagyományosan barbárellenesek voltak - elsősorban eltérő nyelvűk, szokásaik, hagyományaik, harcmódoruk miatt, s nem utolsósorban a tőlük elszenvedett vereségeik miatt is. Ugyanakkor tárgybeli pontosságukat el kell ismernünk, s megfelelő forráskritika után feljegyzéseik forrásértéke igen nagy.

Amikor aztán a népvándorlások egyes újabb hullámai tőlük is tovasodtak a szomszédságukban élő nomád népeket, azok egyre távolodtak tőlük, fogytak a róluk szerezhető ismeretek, majd teljesen ki is kerültek látómezőjükből. Akkor lépnek be a kínaiak után a közel-keleti, ill. európai - iráni, szír, örmény, arab, bizánci, római, gót stb. - történészek, akik gyakorlatilag folytatták a keleten már megismert népek nyomon követését. Sajnos, ezt a két szálat mind ez ideig még alig sikerült igazán összekötni - persze, nem csekély névazonosítási gonddal is meg kell küzdeni ennek során! - pedig jelenkori történelmi ismereteink teljessége érdekében ez vitán felül kívánatos lenne.

A steppe nomád népeinek története - miként Thúry újra felfedezett alapművének (Thúry J., 1896, ill. 1988) rendkívül szemléletes Érdy-Grousset-féle térképmelléklete is félreérthetetlenül igazolja - az egységes, megszakítatlan eurázsiai füves pusztákhoz, a steppék zónájához, mint objektív földrajzi háttérbázishoz kapcsolódik. Az e térségen keresztülvándorló népek története éppen ezért *csak térbeli egységében értelmezhető* teljes értékűen. Ennek megfelelően az európai népvándorlási esemé-

nyek alapvetően a Közép-Ázsiából kiinduló nagy népmozgások legutolsó fázisát jelentik (Czeglédy, 1969). Ennek érzékeltesére: az európai feljegyzések azt sejtetik velünk, hogy a hun birodalom fénykora a Kárpát-medencében, Attila idejében (i. sz. 433-453) volt. A valóságban azonban ez már az ő államiségük "leszálló ága", hanyatlásuk és bukásuk szakasza volt - ebben egy utolsó átmeneti fellángolással. A hun birodalom igazi nagy korszaka azonban *nem ekkor és itt*, hanem mintegy hétszáz évvel korábban volt Belső-Ázsiában. *Akkor és ott* játszották a nekik kiosztott történelmi főszerepet a népek színpadán, amikor a Föld legnagyobb, emberkéz alkotta művét, a kínai Nagy Falat jórészt éppen ellenük emelte Qin Shi Huang császár Kr. e. 221-től (pontosabban csak egységgé formálta, megerősítette és kibővítette a korábbi töredékes részleteket). Mennyire más tehát a teljes helyzetkép, mint annak európai nézőpontú részismerete! A "rész" ilyesmiben végképp nem helyettesítheti az "egészt"! Ha valamely esetben a történelmi, antropológiai, nyelvi stb. kontinuitás bizonyított, akkor ott, pl. az "ázsiai hunok-európai hunok" megkülönböztetése helyett a "hunok Ázsiában, ill. Európában" kifejezés a pontosabb szóhasználat.

II. A steppe nomád népeinek történeti vizsgálatához még néhány *kiegészítő tény*t is számításba kell vennünk.

- Először is azt a nyilvánvaló tény, hogy a nagy kiterjedésű pusztaságok lehetővé tették az ott lakó népek szálláshelyeinek viszonylag *gyors váltakozását*, s ezt a lovas nomád életforma csak tovább erősítette. Ezért van az, hogy történelmileg igen rövid idő alatt teljesen új népek is feltűnhettek, majd éppoly gyorsan el is merültek a feledés homályában. E kérészerűtlen törzsek, törzsszövetségek, birodalmak jellege ugyanakkor alaposan megnehezíti a népnevek azonosítását.

- A *népnevek megőrkítésének*, feljegyzésének gyakorlata is sajátosan igazodik a fentiekhez: azt és akkor jegyezték fel, aki és amikor valamilyen ok miatt feljegyzésre érdemes volt, így pl. vezető szerepre tett szert a többi törzs között, katonai sikereket ért el, nagy vereség érte, stb.

- A körülmények miatt az átlagosnál gyakoribb a *népek névcseréje*: így pl. más törzsszövetséghez csatlakozott, s annak vezető nemzetisége nevét vette fel (esetleg attól kezdve mások nevezték így őket!)

A *gyűjtőnevek*, összefoglaló nevek használata is jókora azonosítási gondokat okoz (ahogyan pl. a kínai krónikák kezdetben csak "barbárok", "északi barbárok" néven emlegetik a határaikon kívüli nomád népeket).

Ehhez hasonlítható gyakorlatként az később is megismétlődik, hogy az azonos helyen később megtelepült vagy azonos életmódot folytató, netán hasonló etnikai, etnográfiai jellemzőkkel rendelkező népeket - egyfajta leegyszerűsítő hagyományból - *azonos néven* emlegetnek (ahogyan pl. később a magyarokat is egyformán nevezik a korabeli források hunnak, türknek, szkítának, ugoroknak, onogurnak stb.).

- Azonosítási gondokat jelent az is, hogy *ugyanaz a nép* is szerepelhet eltérő megnevezéssel a különböző krónikákban: rendszerint egy nép önmagát másképp nevezi, mint őt a többiek (gondoljunk csak arra: mi önmagunkat magyarnak, de minket mások ungarisch, wegier, ungur, vengerszkij, Hungarian, hongrois, macar, ungherese stb. névvel illetnek, s némi hozzáértés még ezek azonosításához is kell. S mennyivel bonyolultabb ezt megtenni az ókorra vonatkozóan, amikor az egyes nevek *leírt* formájának *kiejtett* hangalakját néha csak sejtjük, feltételezzük, s maguk a nyelvészek is többféle olvasata tot is megállapíthatnak, "ráfoghatnak" egyetlen névre.

Ehhez csak néhány szemléltető példát témakörünkéből:

- A hunok legnagyobb uralkodója Maotun, Mate, Mäto, Mode, Modo, Maotu változatokban ismert, jöllehet az eredeti feljegyzésekben csak egyféleképpen írták a nevét: 𐰇𐰺𐰽𐰸. Az általam - kínai történészek, szövegek és szótárak által pontosítottan - javasolt forma a Mó-dú.

- A későbbiekben majd szó esik a hunok egyik átmeneti szálláshelyéről. Ezt a területet Czeglédy K. Kangkü-nek nevezi; Harmatta J. K'ang-chü-nek; Ligeti L. és Ecsedy I. K'ang-kiü-nek; Szász B. K'ang kü átirattal jelentkezik. A német és francia névátíratokra szót sem érdemes egyébként sem fordítani, mert azokat általában egymástól veszik át, nem az eredeti forrásokból, ami a korabeli feljegyzésekben itt is egységes: 康居 s mai ottani átírása Kang-jü (NB: a későbbi kínai krónikák már ezt is egyetlen ideogrammára egyszerűsítették, s erre a 康 jelet - Kang - használták).

- A legnagyobb gondot azonban éppen a hunok nevének latin betűs átírata és olvasata jelenti: hiungnu, hjung-nu stb. szerepel a legnagyobb szakértőknél is. Abban egyébként kínai szakértők is egyetértenek, hogy kétezer év alatt változhatott egy-egy ideogramma kiejtése - ha a jelentése nem is! -, de ennek pontosságát csak sejtteni lehet (tudni viszont korabeli hangrögzítési okok miatt nem). A jelenleg Kínában - és világszerte Magyarország kivételével - az egyetlen hivatalos átírás a xiong-nu; korabeli (és jelenlegi) írt formája 匈奴, kiejtése kb. sjun-nu.

- A feljegyzések ráadásul minden korban - miután nem az érintett nép artikulációja szerint történnek - gyakran torzítnak a ténylegesen használt névalakhoz képest.

Ehhez ismét egy értelmező példát. A magyar nyelv kétfucatnyi hangot ismer, a kínai pedig ötvenkilencet. Bármely átírás ilyenkor törvényszerűen torzít, amikor a szűkebb artikulációs bázisú nyelv a más nyelven hallottakat a sajátjához legközelebb eső hang-, ill. betűlakkal adja vissza. A torzítás, a saját nyelv törvényszerűségeihez igazítás persze kétirányú:

- így torzult a kínai de wang a hunoknál tamanra,

- de ugyanígy "elbánnak" a kínaiak is a másfajta nevekkal, közkeletű példákön bemutatva: így lesz a John Smith-ből Yuehan Shimisi, és Mary Jones-ból Mali Qióngsi.

(Rádásul megvan náluk annak a lehetősége is, hogy a rengeteg azonos hangértékű szót szándékosan pejoratív értelmű gyökkel jelöljék, s a barbár nomád népek esetében különös előszeretettel cselekedtek így.)

- S ha már nem kerülhetünk meg a kínai krónikák névfeljegyzési gyakorlatát, ehhez még két fontos sajátosságot kell kapcsolnunk.

- Minél távolabbi népről ejtenek szót, annál többszöri áttétellel kerül át egy-egy nép, vagy személynévírásukba.

Példaképpen: a "Hou Han-shu" írja (III. k. LXXXVI. fej.): "...a küldött háromszoros tolmácsolással, kettős fordítással érkezett s fehér fácánt hozott ajándéku, panaszkodott az út viszontagságaira s arra, hogy a tolmács hivatalnokok nem értették meg őket teljesen..."

Kétszeres-kilencszeres tolmácsolásnak nevezték azt az alaphelyzetet, amikor valakik igen nagy távolságból érkeztek, s képzelhetjük a nyelvi kommunikációtörzítési lehetőségeit ebben a láncolatban!

- A kínai ideogrammáknak köztudottan nincs hangértéke, mint pl. a cirill vagy az arab írásnak (magyarul: előfordulhat, hogy a jelentéstartalom teljes ismerete ellenére sincs a leghalványabb sejtelve sem az illetőnek a jel kiejtéséről); nem ismeri a középpontozást; nem tesz különbséget a kis- és nagybetű között, vagyis a köznévi és a tulajdonnévi között. Ismerve azt, hogy személy- és helynevek igen gyakran ún. beszélő nevek, máris adott a félreértelmezés lehetősége. Ezért is érthető, hogy Qian-lóng, a nagy kultúrájú és kalligráfiájáról ismert császár az 1700-as évek közepén miért alakított a saját tudósaiból történetbizottságot, hogy a régi kínai krónikákban, évkönyvekben szereplő kínai átiratokban és filológiai értelmezésükben foglaljanak egységesen állást. Európai szemnek-fülnek kicsit szokatlan, hogy kínaiaknak kelljen kínai szöveget kínaira lefordítani, de a kínai szövegek olvasása, még inkább fordítása mindig egyúttal filológiai értelmezést is jelent még a kínaiak számára is.

(NB: köztudott, hogy a kínai írásban egy jel jelenthet 2-3-4-5 szót is, de fordítva, egy szót jelölhet 2-3, esetleg 4 írásjel is. Ezért van az, hogy tielő - ting-ling nomád török nyelvű törzsszövetség népeinek nevét hiába jegyezték fel, mert a 11 jelet tartalmazó lista igen nehezen kezelhető: nem tudni középpontozás hiányában, hogy meddig tart az egyik népnév, és hol kezdődik a másik. Így van az, hogy Hirth olvasata (Nachworte zur Inschrift des Tonjukuk) lényegesen különbözik Shiratoriétól, s még a nagynevű Ligeti L. is csak egyetlenegy tudott-mert azonosítani közülük.)

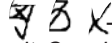
- Általánosabb probléma, hogy egy-egy népnév a legritkább esetben jelent homogén alakulatot: azonos név összefoglalhat akár eltérő nyelven is beszélő törzseket, nemzetségeket.

Így a "hun", vagy akár később a "magyar" népnév soha nem jelenthetett egységes, etnikailag differenciálatlan tömböt. Sőt, az utókor nagy bánatára: egyes törzsszövetségekben olyan kisebb résztvevő törzsek is lehettek, akiknek nevét egyáltalán nem minősítették feljegyzésre érdemesnek (mert meghódítva vagy önként csatlakoztak, idegen népelemek olvadtak be, de le is szakadhattak tőlük).

Vita folyik például azon is, hogy az ázsiai hunok 19 vagy 24 törzsből állhattak. Véleményem szerint hiteles lehet mindkettő, sőt akár egy harmadik vagy negyedik szám is, attól függően, hogy mely időszakra vonatkozik.

Ugyanez a rétegzett népesség később a Kárpát-medence legtöbb népére is érvényes lehetett, amikor a hun, az avar vagy akár a magyar is inkább csak a vezető réteget - törzset, nemzetséget - jelezte a többi közül.

A bevezetőben felvázolt elvi-metodikai kérdések és sajátos szempontok elsősorban azt kívánták érzékeltetni, hogy az eurázsiai füves puszták ókori nomád népeinek vizsgálatában mennyire átlag feletti forráskritikával és komplex filológiai metodikával kell(ene) dolgozni, ha bármilyen eredményt fel kívánunk mutatni.

III. A hunok történelmének ázsiai szakasza. A kínai források xiong-nú európai hun azonosítását szükségtelen megismételni. Ezt kielégítően megtette Harmatta J. (1986), mellette érvelt Czeglédy K. (1969), Ligeti L. (1940, 1965 stb.), a régebbiek közül Németh Gy. (1940), Szász B. (1938), és különösen jelentős az újra felfedezett Thüry J. (1896, ill. 1988). Sokoldalú komplex bizonyítékaikat a továbbiakban alaptényként kezeljük.

Sajnos, még a legkiválóbb hazai történészek is csak egyes eltérő időszakokat vizsgáltak (így: Harmatta J. hun kronológiáját csak Kr. e. 40-től kezdi, s mellőzi a hun állam létrejöttét, tulajdonképpen virágkorát. Czeglédy K. ugyanígy kihagyja kronológiájából ezt a meghatározó szakaszt, Ligeti L. is túl nagy lépésekben halad).

Ezek összehasonlító elemzése, szintézise sok támpontot ad, s ez jól kiegészíthető eddig mellőzött vagy még nem ismert kínai kútfők és forrásfeldolgozások segítségével.

Különösen nagy fontosságúnak minősíthető Lín Gán-nak, a Belső Mongóliai Egyetem történettanárának Xiongnú shi lún-wén xuan jí ("Válogatott tanulmányok a hunok történetéről", 1983) c. műve, amely az utóbbi hatvan év legfontosabb kínai szakcikkeit, vizsgálati eredményeit tartalmazza, összesen 37-et, sőt további 50 tartalmi kivonatát is közli. Napjainkban ezek ismerete nélkül nem lehet érdemlegesen a hunok életével, vándorlásával, kultúrájával, történetével foglalkozni sehol! Maga Lín Fgán is 11 nagy tanulmányt és egy összefoglaló ismertetést közöl. Alapos tanulmányok foglalkoznak a hunok eredetével (Huang wén-bi, Lü si-mian, Zhou yi-liang), vándorlásukkal (Qi si-he, Xiao zhi-xin), társadalmuk szerkezetével (Ma chang-shou, Ou yang-xi), a legutóbbi évek fontos új régészeti leleteivel (Zhou nian-kuan, Sun so-tao, Zeng yong, Tian Goang, Gai shan-ling). Utalások vannak sok helyen a magyar kapcsolatok lehetőségére, sőt egy nagyobb tanulmányban csak ezzel foglalkozik a szerző, He Zheng-Ya (árnyalatnyi, könnyen kiszűrhető pongyolaságokkal). Maga az egész mű méltó lenne a magyar nyelvű kiadásra, vagy legalábbis egy részletesebb elemző bemutatásra; segítségével most talán meg lehetne írni a hunok teljes történetét (amíg még újabb eredmények nem teszik ezt is túlhaladottá!).

Ázsia nagy folyam menti kultúráit az emberiség bölcsői közé sorolja a történettudomány. Így volt ez a Huang hé (Sárga-folyó) és a Chang Jiang (Hosszú-folyó - Jangce) környéki termékeny síkságokon is, amely az ettől északra-északnyugatra élő nomád népek érdeklődését is korán felkeltette.

E népeket a korai kínai feljegyzések összefoglaló elnevezéssel "hú"-nak jegyezték fel, jóllehet ők is tudták, hogy nyelvileg és etnikailag több eltérő népcsoport alkotja őket.

A "hú" népcsoport kínai jelírással két tagból áll: ennek első tagját "gǔ"-nak ejtik, a másodikat 'yüe'-nek (a kettőt közösen "hú"-nak...!). Az első elem eredeti jelentése "ősi" (figyelemreméltó, hogy ugyanez a gyök szerepel a "yugur" népnév egyik gyökeként - ez egyébként az a népcsoport, amelynek őseivel és a magyarság őseivel a legtöbb párhuzamot tárják fel a legújabb kutatások), míg a másodiké a "hold" szó jelentését hordozza, de általános alapgyökként minden szóban előfordul, ami az emberi testre vonatkozik.

Dél-Kína egyes részein még a közelmúltban is a "hú ren" pejoratív tartalmat hordozott. Az ott lakók nyilván csak közvetetten, főleg rettegett híruk alapján ismerték ezeket az északi nomád népeket, s a kínaiak - egykori - általános idegengyűlölete tükröződik még a nyelvhasználatukban.

(Ugyanakkor a "hú" szó másképp is él még a mai nyelvben: olyan dolgokat jelöl, amelyek nem kínai eredetűek, nomád, hárton kívüli származásúak, így pl. a "hú tao" - dió; a "hú jiao" - feketebors; olyan nomád eredetű húros hangszerek nevében, mint az "er hú" és a "hú qing". Mongólia régi neve - az a térség tehát, ahol a nomád népek laktak - a klasszikus ókori kínai-ban "hú dí" - "a hú-k földje".)

Visszatérve a "hú" 胡 kollektív elnevezéshez, ez a gyűjtőnév magában foglalta a különféle mongol, tatár, türk, tibeti és hun népeket.

Ez utóbbi, a hun nép önálló nevét ("xiongnu" 匈奴) először a történelemben - nem a III. sz. végén, ahogyan történészeink többsége ismeri, hanem - i. e. 318-ban egy Észak-Shanxi-ban lezajlott csata ürügyén írták le. Először, de nem utoljára!

A híresen pontos évkönyvben - amelyeket mindig az érintett uralkodódinasztiákról neveztek el - témánk szempontjából a legfontosabbak a Qin-shu (Qin dinasztia krónikája), a Han-shu (a Han dinasztia krónikája), a Xi Han-shu (a Nyugati v. Korai Han dinasztia krónikája), a Hou Han-shu (a Későbbi Han dinasztia krónikája), a San gou-zhe (a Három Királyság története), a Liang-shu (a Liang dinasztia krónikája), a Qin wu tai-shi (az Öt Dinasztia korának története) és a Tang-shu (a Tang dinasztia krónikája).

Az előbb említett barbárellenes érzelmeket leszámítva a tacitusi "sine ira et studio" elfogulatlanságot garantált a belső, hazai események leírásakor, amit még az is fokozott, hogy az adott évkönyv írásakor nem tekinthette meg azt sem az uralkodó, sem családja, ill. az ország vezetői. Persze azért nem volt veszélytelen történészként élni az antik Kínában: Qin Shi Huang császár például mintegy 470 írástudót, jórészt történészt élve eltemettetett. Aki meg - stílusán és eltérő véleményén kívül - lázadás gyanújába keveredett, azt férfiatlanították, mint éppen a legkimagaslóbb történetírót, Si Maqian-t is (aki a szokásoktól eltérően azért nem lett öngyilkos, hogy nagy művét még befejezhesse). Az évkönyveket a későbbi dinasztiák hivatásos történészbizottságai hitelesítették és nyilvánították ezzel a megelőző dinasztia történetévé.

A hunok egykori szálláshelye csak megközelíthetően határolható körül, mint minden más nomád népé: a Góbi-sivatag és a mongol steppék, az Altáj hegység lejtői (NB: az ókori mongol területek alatt a jelenkori Külső- és Belső-Mongóliát kell értenünk). Ide egyes vélemények szerint még északabbról húzódtak, jórészt a már említett "hú" törzsszövetség feltételezhetően legdélibb tagjaként, talán éppen valamely rokon törzstől elúzva. E területről kiindulva indítottak támadásokat délre-délkeletre, s így kerültek ismételtlen összeütközésbe a "Hadakozó Államok" periódusának egymással is küzdő kínai országaival. Az első komolyabb összecsapásban, i. e. 214-ben, elűldözték őket a részben már felépült Nagy Fal tövéből, s a Huang he nagy kanyarulatában az Ordosz füves pusztáit is megtisztították tőlük. Az akkortájt uralomra kerülő qin dinasztiabeli első uralkodó - aki egyesítette határ menti államát a többivel, s ezért az egységes kínai birodalom megalapítójának is tekintik, amit felvett új neve is fejezett: Jian Chang-ból Qin Shi Huang (nem a szakirodalomban helytelenül használt Qin Shi Huang-di!) - éppen ellenük építtette a Nagy Falnak újabb, külső szakaszát, s kibővítette, összekötötte a régi, különálló részeket.

Ezalatt a hunok törzsszövetsége is erősödött, főleg amikor Touman nevű vezérük - akinek a címe már a chányú (s nem a sanjü, ahogyan a magyar szerzők egybehangzóan írják): 单于 - elűzte Gansu területéről - ami igen sokáig az egyik fő hun szállásterület maradt, s jelenleg a yugurok lakhelye - ősi ellenségüket, valószínű rokonaikat, a yüecsiket. Azok előbb északnyugatra, majd később nyugatra vonultak, egyes törzseik végezetül egészen a délorosz pusztákig. Útközben még találkoztak, hadakoztak a hunokkal. Egyes források később schyta, szkíta - német történészeknél indoszkíta, magyaros formában szittyá - névvel illetik őket.

A hun-yüecsi kapcsolatról szól egy magyarul még nem ismert kínai szövegrészlet. Ez a Qian Han-shu (a Korai vagy Nyugati Han dinasztia) korában keletkezett mű, amelynek egyik fejezete a kínai "Kolumbus"-nak, első utazójuknak, Zuhang Qian-nak kalandozásairól szól, aki nagy nyugati utazásokat tett meg.

"Hán-wu-di császár uralkodása idején - Kr. e. 140-86 országát gyakran megtámadták a hunok. Meghallva, hogy a nagy Yüechi népe is gyűlöli őket, szövetséget kívánt kötni velük amazok ellen. A császár felhívására Zhang Qian lett a Yüe-chi-be küldendő követ. Odafele azonban a hunok földjén kellett átmennie, akik elfogták majd a maguk céljaira megnyerték őt. Több mint tíz évig élt már ott, de mindvégig hú maradt a Han birodalomhoz. Amikor aztán tehette, elment a nagy Yüe-chi államba, de annak vezére nem akart már bosszút állni a hunokon. Zhang néhány évig még ottmaradt, de visszatérésekor újra a hunok kezére került. Újabb évekre maradt ott. Később, amikor hazajuthatott, újabb megbízásokat kapott császárától, s új utazásain több nyugati országot is rávett, hogy csatlakozzanak a hatalmas Han birodalomhoz. Azok még most is odatartoznak..."

Zhang Qian két nagy utazása Kr. e. 138-ban, majd 119-ben kezdődött. Úti beszámolójának mások által írt összefoglalójából következtethetünk a valóságos helyzetre: így például a hunok megnövekedett erejére, akikkel már nem mert szembeszállni a már egyszer legyőzött ősi ellensége sem. Ez azért lehetett, mert a köztes időben a hun birodalom ázsiai virágkorát élte: Touman fia, Mó-dú (akit a korábbi művekben általában Maotun-nak emlegetnek) lett az új chányú. Hatalmas győzelmei - még a Han birodalom ellenében is - az ázsiai Attila szerepével, jelentőségével ruházzák fel. Ő verte szét a tunghu birodalmat is, amelynek népei az egykori közös ős, a "hú" törzsszövetséghez tartoztak. Ők azért érdemelnek külön említést, mert legyőzött maradványaik Északkelet-Kínába menekültek, s új szálláshelyükről, a Sienpi-hegységről "sienpi" népek kezdik nevezni őket. Később majd, amikor megerősödnek újra, alapos bosszút álltak - kínai szövetségben - egykori ellenségükön: legyőzték az adigra - más harcokban - legyengült és megosztott hunokat.

Mó-dú viszonylag hosszú uralkodása alatt teljes egyeduralmat teremtett: már csak formálisan volt megválasztott vezér, mert ővele kezdődően örökletessé tette a chányú méltóságot. Fia, Laoshang, volt az, aki végleg legyőzte a yüecsi (szkíta) népet, s ez készítette őket arra, hogy továbbvándoroljanak nyugatra. "Végső soron ez kényszerítette ki az első, Belső-Ázsiából kiinduló népvándorlást" (Lőrincz L., 1977).

A hunok erejének, államuk fénykorának további jellemzője egy másik - eddig még nem közölt - Han-krónikarészlet.

"Suwu is Hán-wu-di császár követe volt a hun birodalomban. Azok azonban erőszakkal léptek fel ellene. Suwu nem engedelmeskedett parancsainak, ezért egy mélyre ásott gödörbe, verembe dobták. Nem adtak neki sem enni, sem inni. Suwu egész nap csak feküdt, esőt ivott, havat evett, nemezdarabokat rágott, mégsem halt meg. A hunok ekkor a Pei-hal (Észak-tenger-Bajkál!) kietlen vidékére száműzték állatokat őrizni. Itt juhtejen élt, de kínai pásztorbotjára a Han zászlót tette fel, amíg csak le nem szakadt. Tizenkilenc évi távollét után jutott vissza hazájába..."

Ez a szemelvény a hun hatalom még nagyobb kiterjedéséről és erejéről tanúskodik. A hunok már semmibe merik venni a kínai császár követét, nem félnek az uralkodó bosszújától. Országuk határa messze északra nyúlik, hiszen még a távoli Bajkál

vidékét is birtokolják.

Ezt követően azonban a hunok nagy hatalma gyengülni kezd, s majd csak évszázadokkal később, a Kárpát-medencében ragyog fel újra. Ekkor azonban belső viszályok üttették fel fejüket törzseik között. Már egyre kevesebb és csekélyebb jelentőségű győzelmet arattak a kínaiak felett, míg egyre több és súlyosabb vereséget mértek azok rájuk. Éhínség és járvány is tizedeli őket.

Kr. e. 57-55-ben a folyamat betetőződik, amikor északi és déli részre szakad az egységes birodalom, s külön chányú is vezet azokat. Kr. e. 49-ben a déliek - immár kínai szövetségben - nagy győzelmet arattak az északiakon.

A *déli hunok* sorsát egyszerűbb követni. Kr. e. 33-ban vazallusi fogadalmat téve teljesen behódoltak a Han-birodalomnak. Ez sem mentette meg azonban őket, mert függő helyzetüket, gyengeségüket kihasználva az új nomád hatalom, az egykor éppen ő általuk leverte, de mostanra megerősödött sienpi csapások hatására i. sz. 95-ben végképp felbomlott a déli hunok állama, lakói többségükben beolvadtak a sienpi birodalomba. (Egyes törzsmaradványaik a Qilian shan - Gansu tartomány - elzárt magashegyvidéki medencéiben találtak menedéket állítólag, s többen azt feltételezik, hogy a parányi, kis lélekszámú mai yugur népcsoport - amelyik igen régi típusú török nyelvet használ ma is, népezénjük szerkezete és díszítőművészetük motívumai feltűnően hasonlítanak a magyarokéhoz - az ő leszármazottaik lennének. Az egykori vezéri törzs maradványai lévén, a megkülönböztető sárga vezéri szín miatt sárga ujguroknak is nevezik önmagukat.)

Az *északi hunok* sorsa változatosabban alakult. Nyugat felé vonulva bár újabb - katonailag azonban csekélyebb értékű - győzelmeket arattak, majd nomád életmódjuk miatt új legelőterületeket keresve az Aral-tó környékére vándoroltak tovább. Itt Kr. e. 36-ban átmenetileg még egy nagy vereséget szenvedtek az üldöző kínai csapatoktól a Csu folyó partján, s még vezérük, Chichi chányú is odaveszett.

Ezt követően újabb szálláshelyük Rí-ban, de a "Xi yüe zuan" (a "Nyugati országok története") nem részletezi az itt eltöltött 60-70 évet.

Kang-jü (a kangjü írásmód is helyes) volt a következő szálláshelyük a Szir-darja mentén. A kínai történészek véleménye megoszlik abban, hogy ezt a területet mennyi ideig tartották birtokukban. A szovjet Tolszov régészeti vizsgálatai alapján (1938-41 és 1945-47) valószínűsíti, hogy Kang-jü megegyezik az általa vizsgált Khorezm (Hvarezm) romvárosaival, sivatagi erődmaradványaival. Vizsgálatai fontosak, de topográfiaiilag ez eléggé kizártnak tűnik: Khorezm feltárt romjai jórészt az Amu-darja torkolatvidékén található, Kang-jü esetében egyértelműbben azonosítható a középső Szir-darja térség. Az elképzelhető, hogy egyes időszakokban az egyik állam a másik felett is megszerezhetette a hatalmat, de amíg a kínai évkönyvek anyagaiban eddig nem lehetett Khorezmmel azonosítható államra történő utalásokat találni, ugyanakkor Kang-jü helyére számos adat, leírás ad megbízható támpontot.

Kang-jü mint önálló ország 350 körül szűnt meg. Az egykori északi hunok maradványai továbbvándoroltak nyugatra. 370-375 körül átkelnek a Volgán és a Don folyón, majd Attila vezetésével bevonulnak az európai, sőt a világtörténelembe. A Kárpát-medencéből, mint birodalmuk központjából több fontos hadjáratot vezettek 453-ig, Attila haláláig, de mindez már túlonúl ismert a bizánci, a gót és római feljegyzések alapján. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy kulturális hatásrendszerük kontinuitását még kevésbé vizsgálták, s általában alábecsülték ezt az utókor szempontjából.

Annak idején Kang-jüből feltehetően az uar-hun (vagy uar és hun) népek üzték el őket, de nem követték Európába. Egy részük délnek fordulva Szogdián át Északkelet-Afganisztánba került. Itt ugyancsak jól ismert, hogy egy darabig uar és/vagy hun néven emlegetik őket, majd a Heftal-dinasztia uralma után 467-től 557-ig heftalita néven jelölik e csoportot. Levbert törzsi maradványaik nyugatra menekülnek; követeik 558-ban Bizáncban jelennek meg (álavar néven tudósítanak róluk), s 567-ben megtelepednek a magyar Alföldön és a Dunántúlon. Még nem eléggé feltárt kapcsolatuk és hatásuk az őket követően érkezett magyar népvándorlási hullámra.

Három érdekes kapcsolódó vonulatot kellene még felidézni legalább címszavas utalásokban.

1. A már említett ting-ling törzsszövetség sorsát: a IV. századtól ti-li, tie-lő néven említik őket, majd harmadik, déli águkat kaocse néven.

Egy részük 460. táján nyugatra vándorol, s a Fekete-tenger, Kaukázus közelségében kerül a bizánciak figyelő szeme elé. Ők e csoportot "ogur"-ként ismerik; majd ogur-bolgár, ill. onogur-bolgár törzsszövetség alakul ugyanitt a részvételükkel (ne feledjük, hogy a magyarok neve is ebből került át - onogur - a legtöbb európai nyelvbe!).

Az ő nyomukban jöttek előbb még Kang-jü-be, majd onnan tovább nyugatabbra és Európába a choaliták, akiket az arab kútfők hvalisz, halisz néven emlegetnek. Magyarországon kálizoknak mondjuk őket, akik a XII-XIII. századi hazánkban a kereskedelem, pénzügyekben érdekeltek, de országunk déli részén katonai segédcsoportként éltek.

2. Az ázsiai *avarok* Európába kerülése is figyelemre méltó, hiszen a közhiedelem szerint - s egyes szakvélemények alapján is - hármas hullámról van szó a Kárpát-medencében:

- a IV-V. században a *hunok*,
- a VI. század közepén az *avarok*,
- a IX. század végén a *magyarok* érkezéséről, honfoglalásáról

(NB: László Gyula közismert "kettős honfoglalás"-elmélete avar-magyar azonosságot feltételez!)

3. A *türkök* fejlődésmenetét, melynek címszavas kronológiája:

552: a türkök (T'u kiü-k) megdöntik az ázsiai avarok (a zsuanszuank) hatalmát, s megalapítják a rövid életű türk birodalmat.

553: a türk birodalom keleti és nyugati részre szakad

611: a nyugati türk birodalom is kettéválik

630: a nyugati türk birodalom felbomlik

630-682: a keleti türk állam kínai hűbéres lesz

680-766: a második nyugati türk birodalom létrejön

682-745: a második keleti türk birodalom kora.

A türk birodalom korából jól ismertek a híres mongóliai rovásírásos feliratok (Kül tegin, Bilge kagán, Tonjukuk) és szobormaradványok. Feltárásukban, az újabb leletek felderítésében még rengeteg tennivalója és adóssága van a történettudománynak.

A későbbi nyugati türk-kazár kapcsolat éppúgy ismert már, mint a kazár-magyar. Hasonlóképpen köztudott, hogy a bizánci források a magyarokat türk néven emlegetik; a teljes igazsághoz az is hozzátartozik, hogy viszont a magyarok sohasem nevezték így önmagukat.

IV. Befejezésül tiszteletből is illendő röviden áttekinteni a "népvándorlás-történeti filológia" (Czeglédy Károly kifejezése; 1969) eddigi jelesebb hazai művelőit.

A sort tiszteletünk jeléül *Kőrösi Csoma* Sándorral illik kezdeni, jóllehet ő soha nem érte el utazásainak tervezett végcélját. Utódai közül sokan igyekeztek valóra váltani végrendeletszerű szavait. Így Stein Aurél, aki a Tarim-medence homokba temetett ősi városainak és a hallatlanul fontos Dunhuang-i barlangok kéziratösszegének felfedezésével tette nevét felejthetetlené. Munkásságával *Lóczy Lajos*-t folytatta; majd *Ligeti Lajos*, aki főleg mongolisztikai, de ezt kiegészítő sokoldalú nyelvészeti, irodalomtörténeti, filológiai munkásságával teremtett iskolát. A két világháború közötti és részben utáni időkből *Németh Gyula* (főként török nyelvészeti), *Váczi Péter* (történeti), *Szász Béla* (történeti), *Fettich Nándor* (régészeti) munkássága emelhető ki.

A sort napjainkban *Erdélyi István* délorosz és mongóliai régészeti kutatásai, *Ecsedy Ildikó* jórészt kínai gazdaságtörténeti, közigazgatás-történeti és forrásfeltáró-elemző munkája, *Czeglédy Károly*, *Harmatta János*, *Lőrincz László* és *Kara György* komplex munkássága fémjelzi.

A helyszíni vizsgálatok sorából kiemelkednek *Érdy Miklós* orientalista ismételt délkelet-európai, Szovjet- és Kínai-Turkesztánban tett útjai - egyedülként, aki a *Kőrösi Csoma* által is megálmodott kis- és nagy-bukáriai helyszíneket is felkereste, s újabban a díszítőelemek összehasonlító vizsgálatában ért el fontos eredményeket. *Kiszely István* ujuguriai expedíciója és antropológiai megfigyelései jelzik a töretlen érdeklődést és növekvő, sokoldalú eredményességet. Ezek szintetizálásában, a friss eredmények közreadásában a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület szerepe is egyre meghatározóbbá erősödik.

A vázlatos névsorban nem szerepeltek olyan nagyságok, mint *Vámbéry Ármin*, a legendás sánta dervis, a jelenlegi Szovjet-Belső-Ázsia egykori nagy kutatója. *Thúry József* értékes forrásfeltáró munkássága is most éli reneszánszát, és jó kiindulást jelent minden hasonló analízishez. S a sor még hosszasan folytatható.

Ugyanakkor a korszakos jelentőségű utak és forrásfeltárások mellett még igen fontos térségek komplex vizsgálatával adós a tudomány: eddig még kimaradt a Dzsungáriai-medence - s ebben külön a Dzsungáriai-kapu, mint a népvándorlások egyik legfőbb áteresztő zsilipe. Fájdalmasan hiányzik Belső-Mongólia és Ordos hatalmas területe, úgy is, mint egykor hun szálláshely, s úgy is, mint a füves puszták eurázsiai övezetének legkeletibb része. Talán a délkelet-európai steppéket is egyszer megnyitja folyamatos, tartós kutatások céljaira is az ottani államhatalom!

Végző összegzésül lehetetlen egyértelmű szakmai tanulságokat levonni. Népünk nyilvánvalóan többágú eredete miatt differenciáltabban kellene végigkísérni a nyelvi, a történeti, az etnikai, a társadalmi-gazdasági, a kulturális-néprajzi, az antropológiai kontinuitás folyamatát. Esetenként újabb nézőpontú szekunder elemzések is fontos tanulságokat hozhatnak.

A források egybevetésével nem az deríthető ki, hogy melyik jelenleg élő nép a jelenlegi magyarság rokona, hanem legfeljebb az, hogy a magyarság őseinek mely nép ősei lehettek a rokonai. Mindenesetre a füves puszták nomád népeinek történelmi eseménysorozata azt látszik igazolni, hogy homogén népösszetétel gyakorlatilag soha nem létezett, jóllehet alapvető főág általában meghatározható. A Belső-Ázsiából elinduló népvándorlási hullámok - amelyek feltehetően a mi őseinket is elindították mai hazájukba - már a második sorozattól kezdve döntően török népeket sodortak Európába. E hosszú folyamat során nyilvánvalóan sokféle hatás érte e népeket - s közöttük természetesen a magyarságot is -, de jelenlegi ismereteink szerint nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a ting-ling tie-lő uar-hun onogur vonulat elemeként népünk is ezt az országutat járhatta. Ezt igazolják az írott forrásokat döntő mértékben kiegészítő néprajzi, antropológiai, népzene-történeti, népművészeti, régészeti vizsgálatok is.

Mindehhez feltehetően még igen sok további kutatás - helyszíni és levéltári, valamint a már említett komplex tárgykörű elemzések - szükségesek, hogy a feltételezés bizonyossággá erősödhessen. Ezért is kívánatos a korábbiaknál jóval nagyobb megértést tanúsítani minden irányú feltételezésnek és kutatásnak, hogy a tudomány, s ne a hatalom szava döntsön szakmai kérdések megválaszolásában.

A SZABIROK ŐSTÖRTÉNETE

Az örök tavasz hazájából, Kaliforniából hozom a Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozóra a régmúltjával törődő magyarság üdvözlését és jókívánságait. Köszönöm a Találkozó Vezetőségének, hogy engem is részesévé tett e Találkozó munkájának, és hogy nekem is alkalmat adott magyar őstörténeti kutatásaim csekély, de talán valamicskét mégis érő eredményeinek a bemutatására. Sok-sok év kutatását, munkáját egy népetnikum messze az évezredek időrengetegébe nyúló régmúltjáról egy rövid előadás keretén belül bemutatni nem könnyű feladat - különösen azért -, mert még eddig jórészt ismeretlen utakon járunk, s még sok a megoldásra és kidolgozásra váró anyag, különösen az ősszabiroknak (subaroknak) a klasszikus történetírók ókori szabirjaival (Sapires) való összekötése terén. Nos, mégis nézzük, hogyan oldhatjuk meg ezt a problémát, tisztelt hallgatóim türelmének különösebb megterhelése nélkül.

Tisztelt Elnök Ör! Legyen szabad előadásomat kérdéssel kezdenem. Kik is voltak a szabirok, és milyen szerepet játszottak a magyar őstörténelemben? Először - szokásomhoz híven - a második kérdésre szeretnék válaszolni.

Milyen szerepet játszottak a szabirok a magyar őstörténelemben? A Hóman-Szekfű-féle magyar Történet c. hatalmas munkában - amely diákéveink magyar történelmi anyagát is szolgáltatta - a legnagyobb erőfeszítés dacára sem igen találunk többet a szabirokról, mint egy sort. Hóman megemlíti ugyanis, hogy Árpád honfoglaló hadaival szavir elemek is jöttek be az országba. Először is azt kívánom ezzel a mondattal kapcsolatban megjegyezni, hogy jómagam sohasem beszélek honfoglalásról munkáimban, hanem honvisszafoglalásról. Miután magyar őstörténeti munkálkodásom helyessége vagy tévedése, időálló képessége vagy futóhomokra való építettsége, erőssége vagy gyengesége azon fordul meg, hogy valóban jöttek-e szabirok az országba a honvisszafoglalásunk idején, vagy talán helyesebben mondva, Árpád népének milyen hányada volt szabir eredetű, ezért óvatosan, megfontoltan és bizonyítékok felsorolásával szeretném előadásom ezen sorsdöntő kérdését bemutatni.

Érveim felsorolását egy kiváló orosz történésszel, Patkonovval kezdem. Ő már ti. 1900-ban igyekezett azonosítani "A szabirok nemzetisége" c. munkájában a magyar nép egy törzsét a subar-szabir néppel.

Magyar őstörténeti körökben ma már ismeretes a bíborban született császár-történész Konstantinos Porphyrogenitos azon közlése, amikor "De administrando imperii" c. munkájának 38. fejezetében a magyarokat "Sabartoi-asphaloi"-nak nevezi, és pedig egyenesen Árpád dédunokáira, Bulcsúra és Tormásra hivatkozva, akik Kr. e. 948-ban, Bizáncban jártukkor, magukat és őseiket ekként jelölték meg. Miután a görög történetírók abban az időpontban a magyarokat általában türköknek nevezték, így Bulcsú vezér fontosnak látta, hogy kiigazítsa a császárt, hogy őseiket "nem türköknek, hanem szabiroknak nevezték". Egyébként ennek a "Sabartoi-asphaloi" kifejezésnek a jelentősége őstörténelmünket illetőleg akkor válik igazán döntő fontosságúvá, ha tudjuk, hogy ennek az összetett szónak a második fele a szabir őshaza Alsó-zab folyójával hoz bennünket kapcsolatba. Tudnunk kell ugyanis, hogy az asfal szó arabul alsót jelent, melynek a görögös formája asfaloi. Ha most szemügyre vesszük, hogy az Alsó-zabnak - a Tigris baloldali mellékfolyójának - az egykori neve Zab-el-asfal volt, akkor már könnyebben megértjük, hogy nagy vezérünk, Bulcsú, a zabföldi szabir ősházára kellett, hogy gondoljon, amikor ezt a fontos, származásunkra vonatkozó kijelentést tette a császár előtt.

Ha a szabirok magyar őstörténelmi szerepét vizsgáljuk, akkor szinte önkéntelenül Padányi Viktor történészünk jut eszünkbe. Az ő gondos őstörténeti kutatásainak köszönhetjük elsősorban, hogy a szabirokat ma egyáltalán számításba vehetjük régmúltunk kiértékelésénél. "Dentumagaria" c. könyve nemcsak a magyar szívnek, de ugyanakkor a magyar józan észnek is íródott. Megállapításai halála után huszonöt évvel is időállóak, magyar történelmi kiértékelései építőköveknek számítanak, és történelmi meglátásai új életet és reményt öntöttek a 20. század másodfelebeli magyar ősmúltkutatás újrainduló hajtásaiba. Padányinak a szabir-magyar történelmi kapcsolatokra vonatkozó megjegyzéseit egy saját mondatába burkolt megállapítással fejezhetjük ki leghívebben: "A szabírság történetével lehetetlen foglalkozni anélkül, hogy annak egy feltűnő komplexumát tárgyalás alá ne vegye az ember, és ez a komplexum a modern formában 'magyar' névnek a feltűnő és évezredek át állandó előfordulása a szabir földdel és szabir néppel kapcsolatban."

Padányi Viktor a sumirnak nevezett nyelvre és az ókori történetírók munkáinak legprecízebb tanulmányozása után szerzett kiértékeléseire alapozta azon történelmi konklúzióját, hogy a honvisszafoglaló őseink négy törzse - Árpád fejedelmünk Megyer törzsének a vezetése alatt - szabir származású volt, és a vérszerződéssel csatlakozó és más nyelvet beszélő és némileg alárendelt szerepet játszó másik három törzs pedig kabar. Most önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy akkor miért nem nevezik szabiroknak honvisszafoglalóink zömét sem az idegen, sem a magyar történetírók. (Nos, ezzel a kérdéssel nagy gödörbe ástam be magam - gondolhatják igen tisztelt hallgatóim). Feleljen erre a magyar őstörténet szempontjából döntő fontosságú kérdésre helyettem a kiváló Bizánc-kutató, Moravcsik Gyula professzor.

Moravcsik Gyula "Bizánc és a magyarság" c. munkájában részletesen foglalkozik a Boszporusz-környéki hun elődeinkkel, és természetesen azok fejedelmével, Gordasszal. Tudósítása szerint, amikor Gordasz 527/28-ban Kr. u., Jusztinianosz császár uralkodása idején, Bizáncban járt, áttért a keresztény hitre, majd hazatérése után erőszakos módon igyekezett népét megtéríteni. Amikor aztán a nemesfémből készült kis bálványokat is összeszedette és beolvasztatta, majd bizánci pénzre cserélte, akkor a nép fellázadt, és eltávolította Gordaszt a fejedelmi székből, és helyébe "testvérét" (ez ókori szóhasználat), Mogeriszt - a lázadás vezérét, és valószínűleg egy másik törzs főjét - választotta meg fejedelemmé. Így történt tehát az un. "örösváltás", amikor is a hun törzsszövetség vezértörzse, a subar-szabir (Su-bar kud-uku = Döntőszabir) helyett a moger-megyer = magyar vezértörzs vette át a vezetést. Ezért szerepel tehát krónikáinkban és hagyományainkban ez időpont után a Megyer törzs mint vezértörzsünk. Így nevezték aztán a Megyer törzs után a visszafoglalt Kárpát-medencét Magyarországnak, de mint az Bulcsú vezér esetében is láttuk, az ősszabir népetnikumi származást a nemzet még sokáig megőrizte. Ez az ör-

ségváltás véleményem szerint a magyar régmúlt megoldásának egyik gordiuszi csomója, a szabir-hun-magyar történet - elnevezésem szerinti - "gordaszi csomója". Ha ezt a csomót kibogozzuk, akkor már tisztábban látszik előttünk nemzettörténetünk útja a Kr. e. 10 évezredre visszamenő őseinkhez. Így el is érkeztünk az első kérdésünkhöz: kik is voltak a szabirok?

Amint azt nagyon jól tudjuk, a honvisszafoglalásunk után úgy száz évvel később meginduló, keresztény hitre való térítési akció elpusztította ősi hagyományaink, mondáink - mondhatnám őstörténelmünk - nagyrészt rovásírással, fára feljegyzett adatait, így szabir ősmúltunk történetét is. Ezért idegen forrásokhoz kell fordulnunk forrásanyagért.

A klasszikus történetírókkal kezdődően már gyakran találkozunk a szabirok megszámlálhatatlan formában írott nevével és eseményekben gazdag történelmével. Ezek nagyrészt már ismereteselek előttünk, így mostan a szabirok őstörténetével szeretnék foglalkozni.

A szabir népcsoport első megjelenése a külföldi orientalista tudósok munkáiban a 19. század elejére tehető, amikor is a mezopotámiai Kuyunyiknél (Ős-Ninive) az angol régészek ékírási táblákra bukkantak. Ezeknek a magyar őstörténelem szempontjából igen fontos agyagtábláknak a leírását és magyarázatát Friedrich Delitsch "Wo lag das Paradies?" (Leipzig, 1881) c. könyvéből ismerhetjük legalaposabban. Delitsch - a Sumerische-Sprachlehre (Leipzig, 1914) szerzője - az asszír ékírási történelmi feljegyzésekből jól ismerte azt a népet és földet, amely Su-ba-ri-i, Su-ba-ri-e, Su-bar-te alakban fordult elő, és ezt a népet Szíria irányában kereste. De Delitsch ugyancsak ismerte azt a földet is, mely SU-EDEN-KI formában volt az ékírási szövegekben feltüntetve. Szintén ő tudat bennünket először Su-bar-tu régiójáról is. Delitsch volt az első, aki felhívta az orientalista tudósok figyelmét arra a tényezőre is, hogy a sumir és akkád szövegekben idegen szavak fordultak elő, mint Elam-ki, SU-(ki) és SU-EDEN-ki, amelyből Delitsch azt következtette, hogy az Elam-ki megjegyzés azokra a szavakra vonatkozott, amelyeket az elam nyelvű térségben beszéltek, és ugyanúgy a SU-KI megjegyzés viszont a SU régió népének SU nyelvére vonatkozott. Tehát Delitsch már a múlt század végén megjelöli fentebb említett munkájában a SU-SA-ŐSSZABIR népet Észak-Mezopotámiában, és ugyanakkor a nyelvüket is megkülönbözteti.

Igazában Arthur Ungnad volt az, aki az ősszabirokat a történelem lapjaira helyezte. Ungnad már 1909-ben (BAVI) elhintette a magvát az ún. pánszabir elméletnek, melyet aztán a későbbi munkáiban fejtett ki bővebben. Így 1915-ben azt indítványozta (OLZ XVIII 241), hogy a Tusratta-levél nyelvére és a levélben szereplő személynevekre vonatkozó "mittanni" megjelölést töröljék, és helyette a "szabir" ("Subaräer", "Subarian") kifejezést használják, mert bebizonyosodott, hogy "mittanni" csak egy politikai, és nem nyelvi egységet képviselt.

Az első igazi képet Ungnad "pánszabir"-nak elnevezett elméletéről valójában az 1923-ban megjelent tanulmányából vehetjük, amelynek a címe: "Die ältesten Völkerwanderungen Vorderasien". Ebben a tanulmányában Ungnad kifejti, hogy kutatásai folyamán már a Kr. e. 2500-2000-re tehető időpontban talált olyan ékírási feljegyzéseket, amelyek szabir kereskedők és rabszolgák jelenlétét igazolják az e korabeli Babilóniában. Ugyanebben a tanulmányában találjuk azt a megállapítást is, hogy Assurt, az asszírok híres fővárosát a szabir Uspia és Kikia építtette. Ungnad az úgynevezett Amarna korszakban szinte mindenütt szabirokat talált a Közel-Keleten (orientalista ellenfelei szerint), így Anatóliában, Mezopotámiában, Szíriában, Palesztinában és Egyiptomban is. És miután Subartu a sumir-akkád tradíció szerint felosztott akkori világ egyik negyedét alkotta, így Ungnad arra a messzemenő következtetésre jutott, hogy a Palesztinától a Kaukázusig terjedő, nagy térségnek az őslakossága (Ureinwohner, aboriginal population) szabir volt, és talán a sumirokat is megelőzték Mezopotámiában. Ungnad ugyancsak szabir eredetűnek vélte az addig "hetita hieroglif"-nek nevezett írást is, sőt azokat a szabirok legősibb írásának tartotta.

Ungnad megállapításai után tehát nemigen tűnhet fel túl merésznek "A szabirok őstörténete" c. munkám 115. oldaláról vett - az ősszabirok terjeszkedési területköreire vonatkozó - következő megjegyzésem.

"A szabir őstörténelem megértésének a kulcsa annak a ténynek a felismerésében rejlik, miszerint ez a történelem nemcsak Subartuval kezdődik és nemcsak a szűkebb körű subartui régióra vonatkozik - amelynek a történelmét a sumir agyagtáblákból kiindulva különben csak a 3. évezredtől kezdti általában az idegen szaktudomány számítani -, hanem magában foglalja mindazokat a nagy kiterjedésű területeket is, amelyeken az újkőkorból szétterjeszkedő szabir nép már megtelepedett és maradandó hegemoniát épített ki magának. Vagyis, ha magába foglalja a következő mezolitikumbeli és neolitikumbeli ősszabir terjeszkedés területköreit: a központi szabírság nagyobb körű őshazáját, a Termékeny Félhold területét; a keleti szabírság északi ágának iráni-fennsíki, turáni-alföldi és Hindu Kush-i, valamint a keleti szabírság déli ágának Indiai Óceán-partvidéki és Indus-völgyi terjeszkedésének területköreit; a nyugati szabírság dél- és közép-európai régióit, és végül a déli szabírság ós-egyiptomi, Nílus-völgyi és -környéki területköreit."

Igen fontos a szabirok őstörténete szempontjából, hogy elnevezésük már a legkorábbi ékírási szövegekben is előfordul. Így Arthur Ungnad "Subartu" c. művének 28. oldalán találjuk a legkorábbi ősszabir elnevezést A.HA.KI megjelöléssel, mely a CT XVI 6 PAPISZÖVEG (Z 237 ff) szerint így van leírva:

*"Lu-tu-tu eridu-ki-ga-ké mu-un ud-da me-en
eridu-ki A.HA.Ki-se mu-un nari 5) me-en".*

S ennek akkád fordítása:

*"a-si-pu sa ina al-eridu ib-ba-nu-u ana-ku
sa ina al-eridu u su-ba-ru re-hu-u ana-ku".*

Vagyis:

*"Eriduban kiképzett pap vagyok én,
Eriduban és subarban születtem én".*

Ez az ékírási szöveg a vízözön előtti első sumir dinasztia térszékéből, Eriduból származik. S most Ungnad fent említett könyvének 23-26. oldaláról szeretnék néhány példát bemutatni. Subartu leggyakrabban használt ideogramja SU.EDEN formában van leggyakrabban feltüntetve a sumir agyagtáblákon, mint a 4337-es sz. geográfiai-lexikai szöveg: KUR SU.EDEN.KI jelölése. A sumirok azonban a SUBIR.KI kifejezést is elég gyakran használták Subartu megjelölésére. Ezek után Ungnad a sumir glosszáriumokban és egyéb feljegyzésekben is található igen fontos ideogrammákat mutatja be a sumir Subir-ki és az akkád Subar-tu megjelöléssel kapcsolatban. Így pl. a SUMIR-AKKÁD LISTA V R a. b., Z 14 ff. alatt találjuk:

su-gir su-bar-tum
 sa-gir su-bar-tum
 hu-b(u-úr) su-bar-tum

A fent említett 4337-es szöveg pedig a következő módon erősíti meg ezeket az ideogrammákat:

su-bir-ki su-bar-tum
 su-gir-ki su-bar-tum
 sa-gir-ki su-bar-tum
 hu-bu-úr-ki su-bar-tum

Itt kell megjegyezni, hogy a legősibbnak tartott ún. "Fara Szövegek"-ben szintén nagyon sok összabir személy- és foglalkozásnév található.

Láthatjuk tehát az agyagtáblák bizonyító világából, hogy az összabirok már a legrégebbi ékírásos szövegekben is megtalálhatók a mezopotámiai térségben, de végeredményben honnan és mikor indultak történelmi útjukra?

A szabirok őstörténetét főleg a régészleletek kézzelfoghatóan bizonyító erejére alapoztam, de nem kerültem el a történelemtudomány egyéb fő kisegítő ágainak, az etimológiának, az antropológiának és a mitológiának a felhasználását sem. A régészleletekből tudjuk, hogy az összabirokat bizonyító mezopotámiai közel-keleti térségben az ősember jelenléte mintegy százhuszerzer évre visszamenőleg igazolható, egy Barda-Barka nevezetű helységről. Folytatólagos letelepülés nyomai is megtalálhatók már e régióban úgy százezer évre visszamenőleg, a Nagy-Zab folyó menti Shanidar nevű barlangban. Innen mintegy 2000 emberöltőn át, azaz 60 000 évig, a Neander-völgyi embertípus egyszerű kőszerszámokkal ellátott és csaknem egy helyben topogó életmódja tárul elénk. Majd a Neander-völgyi ember szinte nyomtalanul eltűnik, és azután mintegy 10 000 évig tartó hiátus után az ún. Baradostian népcsoport lakja a barlangot és környékét, úgy Kr. e. 26 000-ig, amikor is a nagy hideg beállta miatt ez a népcsoport elvándorolt e környékről. Ezután újabb 15 000 esztendeig tartó hiátus következett e térségben, amelynek a vége már egybeesett az utolsó eljegesedés befejeződésével, úgy i.e. 10 000 táján. Ez idő táján jelenik meg ebben a térségben az a népcsoport, amelynek honnan jöttét ugyan még eddig nem tudta megállapítani a tudomány, de az viszont már bizonyítható, hogy ennek a népcsoportnak döntő szerepe volt a nagy, újkőkori forradalomnak nevezett - a növények meghonosításával és állatok háziasításával kezdődő és az emberiség őstörténetében hatalmas fordulatot hozó - civilizáció elindításában.

A Shanidar-barlang és környékének feltárása Ralph Solecki, michigani egyetemi régészprofesszor nevéhez fűződik. A barlangtól mintegy négy kilométerre tárta fel a Zawi Chemi-nek elnevezett, kezdetleges ősföldművelő falut, ahonnan könyvemben elindítottam a - már régészleletekkel bizonyítható - szabirok őstörténelmét. Itt már háziasított formában találjuk a juhok, és a növények közül különösen a főzelékfélék adatomait. Solecki professzor a Shanidar-völgyi ásatásaival kapcsolatban megemlíti a gabonafélék előfordulásának a lehetőségét is e korai mezőgazdasági periódusban. Zecharia Sitchin "The 12th palnet" c. könyvében pedig erre vonatkozólag a következőket olvashatjuk.

"A sumir szövegek azt állítják, hogy Enlil először a dombvidéken szórta el a gabonát - a hegyeken, nem az alföldeken... Később Enlilnek a két segítője, Ninazu és Ninmada isten, kiterjesztette a gabonafélék termesztését az alacsonyan fekvő alföldekre úgy, hogy sumer, mely nem ismerte a gabonát, megismerte azt.

Tudósok, akik most már megállapították, hogy a földművelés a vademmer, a búza és az árpa elődének a nemesítésével kezdődött, nem tudják megmagyarázni, hogy a legkorábbi gabonafélék (mint amilyenek a Shanidar-barlangban találtak) már egy-egy-ek és erősen specializáltak voltak."

Shanidar Zawi Chemi-ben a földművelésre használt kőszerszámok és őrlőedények is napvilágra kerültek. S most nézzük, mit találunk még itt e korai, véleményem szerint az elsők közé tartozó összabir településen, amely e régiót és népét a későbbi nagy újkőkori (Hassuna-Halaf stb.) elősumir, subar kultúrához köti?

Mindenekelőtt meg kell említenünk a mértani alakokkal - főleg csontból készült szerszámnyeleken végzett - faragásos díszítéseket, mert ezek a dekorálási motívumok később igen jelentős szerepet játszanak majd a nagy "kerámia korszakokban".

A következő fontos régészleleti tárgy innen a tisztaréz, amelyet mind luxuscikkek - pl. gyöngyök és függők, mind használati tárgyak - pl. fűrók és tűk - formájában is használtak. A fémek és a fémöntvények mindig nagy szerepet játszottak a szabirok életében. Az öntőtréz, a bronz, s majd a vas és az acéltermékek előállítására és kifejlesztése, csaknem mindenkor bizonyíthatóan, az ő nevükhöz fűződik. (Rézöntőkemencék a hetedik évezred, Hassuna időszakbeli Yarim Tepéről, bronzfokosok szerzte Dél- és Közép-Európában, majd a későbbi híres szabir szablyák; Tarján-törzs.)

A Shanidar Zawi Chemi-i rituális temetkezési formákból a túlvilági élet hiedelme tárul elénk, amely egyébként végigkíséri a turáninak elnevezett népcsoportokat vándorlásaik folyamán. A halottak itt hajlított testtel vannak eltemetve; az asszonyok nyakékkal és őrlőkövel, míg a férfiak kovakéssel vannak ellátva. A vörös festékekkel való leöntés szintén rituális kellék.

Zawi Chemi időköre, négy kiváló intézet datálása szerint, Kr. e. 9217+-300-ra tehető.

A Shanidar Zawi Chemi periódus i. e. 8500-ban végződik, a következő, jelentősebb összabir földművelő települést jarmóban találjuk úgy Kr. e. 700-rel kezdődően. (A közbeeső hiátust csak részben töltik Ki Karim Shahr, M'lefaat, Gird Chai régészleletei.)

Jarmót R. J. Braidwood, a chicagói egyetem régészprofesszora ásatta ki. A földművelés itt már fejlettebb formában jelentkezik, kova, obszidián és mészke szerszámokkal. A háziasítható állatok csontjai közül szarvasmarha-, disznó-, juh- és kutya-csontok adatomai. Házaikat téglalap alakú tervek szerint, dögölt sárfalakból építették. Tűzhelyeiket ugyanilyen anyagból a ház falán belül helyezték el. Növénymagvak tárolására nagy, égetett agyag hombárokat sülyesztettek a padlóba. Ezt a jellegzetes összabir házépítési és berendezési tervet megtaláljuk ugyanebben a formában a 6. és 5. évezred kárpát-medencei Körös-kultúrában a nyugati, valamint a turkesztáni Jeitun-kultúrában a keleti összabir újkőkori földműveléssel kapcsolatos terjeszkedési vonalon is.

Jarmó kerámiaja egyszerű, főleg háztartási célokra készült. Igen fontosak viszont Jarmóból azok a köldökdomborulatok kis agyagfigurák, amelyeket a tudomány Mother goddess-eknek, azaz Anyaistennőknek nevezett el. Vagyis már itt jelentkezik az

első földművelőknek a Termékenység Istennőjébe vetett hiedelemvilága, vagyis a matriarchális hitszemlélet, amely összabir őseink jellegzetes vallásfelfogása volt az újkőkori periódusban. Ezek a jellegzetes kis istennő agyagfigurák, némely esetben terrakotta- vagy kőszobrocskák, mint világító lámpások mutatják nekünk azt utat mindazokon a helyeken, ahol szabir őseink megtelepedtek. Megtaláljuk az újkőkori Tell Ramadban, Palesztinában, Tell Sarabban (Nyugat-írán) "Sarabi Vénusz" néven, az Al Ubaid-i összabiroknál Eres-Ki-Gal, a nagy Föld Istennője elnevezése alatt, ott találjuk őket az Olt folyó mellett, a Kárpát-medencében, Erősdön a 6. évezredben Eres, Erős néven, de megtalálták őket a régészek subariban, az Elamnak nevezett régióban "Pinikir" név alatt, de Turkesztánban, Ós-Egyiptomban és az Indus-völgyi Harappa-Mohenjo Daro-őskultúrából sem hiányoztak.

Jarmo után fontos összabir állomás a Tigris folyó jobbpartján kialakított Hassuna-i kultúra. Az építkezés Jarmóhoz hasonló, habár kissé előrehaladottabb. A kerámia viszont hatalmas fejlettséget áruel. Hassuna kerámiája archaikus, standard és Samarra csoportra oszlik. Az archaikus csoport még egyszerű, Jarmóra emlékeztet, de már megtaláljuk a vonalas (linear), a V-alakú, a keresztezett és párhuzamos vonalakkal végzett díszítési motívumokat, amelyek rovásírásunkra emlékeztetnek bennünket. A standard kerámia viszont már hatalmas fejlődést mutat mind formára, mind dekorációra nézve. A dekorációk módja bevéséssel és festéssel váltakozik. A bevésések a Shanidar Zawi Chemi csontfaragások utánzásai. Ezek főleg háromszögekből állanak. Ennek a kerámiának az a nagy jelentősége őstörténelmünk szempontjából, hogy ezek nagy területeken megtalálhatók, így Ugaritban, Eriduban, Susában és a Jeitun turkesztáni kultúrában, valamint a Kárpát-medencében is. Itt meg kell jegyeznem, hogy miután a Hassuna-időszaki kerámiát az összabir nép mindezekben a tértörökben helyi anyagból készítette, így ez a nép a kerámiakészítés tudását vitte magával fejében, és nem a kerámiát batyujában, mint ahogyan a nyugati történetírás általában azt bemutatja.

A harmadik fajta kerámia a Samarra-stílus csodás szépségű luxus kerámiája, és magasfokú művészethez közelít. A fénytelen, kissé érdes felületén a nagy tálcáknak, körül a peremszélein a megkapó stílusú talaknak, körül a váll- és nyakrészein a kerekhasú fazekaknak olyan magasfokú megmunkálását látjuk nemcsak a különböző formájú mértani ábráknak, hanem az élethűen megfestett madaraknak, állatoknak, halaknak és emberi alakoknak, hogy az nyolcezer év távlatából szinte hihetetlennek látszik.

Ha van az újkőkori kerámián és anyaistennő-szobrocskákon kívül fontosabb, összabirokat feltűntető és összekapcsoló ismeretjel, akkor annak a három kontinensen található hatalmas öntözőcsatorna-berendezéseknek kell lennie. A legősibb öntözőcsatornákat Hassunában találjuk, amelyekről a tudósok megállapították, hogy azokat lentermelés lehetőségének a megvalósítására építették. Innen terjedt aztán szét az öntözőcsatornák alkalmazása Dél-Mezopotámiába, a Kárpát-medencébe (Csörsz Árka), azonkívül Turkesztánba a Szír- és Amu-darja folyók között, valamint Egyiptomba és az Indus völgyébe is.

A következő nagy mezopotámiai összabir időszak a Halaf-periódus, amelynek Arpachiyah a központja. Itt már kövezett utcákat és kőalapra épített, méhkasszerű kupolával ellátott gyülekezőhelyeket vagy templomokat találunk. Ezeknek a "tholoi", vagy többes számban "tholos" épületeknek a hasonmásai találhatók a műkénéi kultúrában sokkal későbből, amelyeket eleinte, szokáshoz híven, görög eredetűnek tartottak.

A Halaf-kerámia magas művészeti fokot ért el, amely kézzel készült vasércsínű anyagból, és kissé fényezve volt. Az edények fala nagyon vékony, és alakjukra nézve megkapóan szép stílusúak. A díszítésnél megjelenik a valláskultusból eredő szimbólumok és motívumok alkalmazása, mint a bikával és bikafejjel, kossal és kosfejjel, kígyóval, "máltai" keresztrel, párduccal, valamint fokossal való dekorálási mód. Ezen dekorációk közül kiemelkedik a bikával, bikafejjel, a matriarchális hitszemléletből eredő legfontosabb szimbólummal való kerámiadíszítési mód, amely később az ókori népek hiedelemvilágában is nagy szerepet tölt be. A díszítési motívumok közül talán a fokos jelentősége következik rangsorban. Egy ötezer éves sumir költemény, amelyet "Fokos Szövetség"-nek lehet fordítani, azt mondja, hogy amikor "Is-Ten tökéletes alkotásában, Enlil elválasztotta az Eget a Földtől, akkor az Ég és Föld szövetségévé a fokost avatta".

A fokos a legrégebb időktől fogva a hatalom jelképe is volt, amelyet a nemrégiben kiásott eblai dokumentumok is igazolnak. A királyi jogar és vezérbot is a fokos ezen hatalmi szimbólumából vette eredetét. Ismeretes előttünk, hogy a réz- és bronzkorszakból a fokosok tömkelege került felszínre a régészások nyomán a Kárpát-medencéből, a görög szigetvilágból, az Ibériai és az Appennini-félszigetről stb. A fokos harcászati jelentőségét nemzettörténetünkben mindannyian ismerjük, valamint azt is jól tudjuk, hogy mennyire elmaradhatatlan társa a fokos a havasi székeleinknek és az alföldi pásztorainknak is. Az első, rézből öntött fokosnak a nyomára a Közel-Keleten találtam, és pedig Uqairban, a 6. évezredből napvilágra került - égetett agyagból készült - öntvényforma alakjában.

Az eddig bemutatott nagy újkőkori periódusok régészleteinek hasonmását még számtalan közel-keleti kultúrában megtaláljuk, de az idő rövidsége nem engedi meg, hogy azokkal részletesen foglalkozzam, így csak felsorolok közülük néhányat.

Ezek az őstelepek elsősorban az ún. Termékeny Félhold tértörében találhatók, mint a régió nyugati felében Jerikó (legrégebb datálása i. e. 8350, a földművelés kezdete 7000 Kr. e.). Innen észak felé haladva találjuk Tell Ramadot, majd Bybloszt és a leghíresebb őskori kikötőt, Ugaritot a Földközi-tenger parján. Itt a neves francia régész, C. F. A. Schaeffer, nagy mennyiségű, ún. hurrita nyelven írott ékírásos agyagtáblát talált. A "HURU", "HURRITA" kifejezés pedig úgy tűnik, hogy az összabir nép egy részének a "gúnyneve".

A Termékeny Félhold keleti tértörének fontosabb települései: Ganj-i-Dareh Tepe, Tepe Asiab a Zágros hegység déli nyúlványainak lejtőin, a Kherka folyó kies völgyében. Datálásuk i. e. 8700, tehát 500 évvel Shanidar Zawi Chemi után, így ezek a települések a keleti irányba húzódó összabirok első terjeszkedési pontjának számíthatók. Innen kissé délebbre találjuk Tepe Sarab és a nevezetes Tepe Guran 7. évezredre lelőhelyet. Majd ismét délebbre Ali Kush és a nagy hírnévnek örvendő Susa, Shushim újkőkori település következik. Ali Kush, Susa és a szintén ebben a tértörben fekvő Tepe Sabz behatása a dél-mezopotámiai eridui kultúrára nagy pontossággal kimutatható (beleértve az öntözőcsatornák alkalmazását is). Eridu aztán már elvezet bennünket a sumir dinasztia mesés korszakaiba.

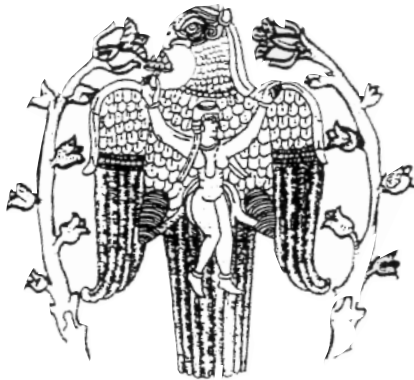
A Termékeny Félhold északi feléből, Dél-Anatóliából Hacilar, Subarda, Mersin és a felettébb híres Catal Hüyük az újkőkori összabir települések állomáshelyei. Innen, az egy időben 10 000 újkőkori lakost számláló Catal Hüyükből mutatható ki legelő-

ször, szerintem, a magyar őstörténelem szempontjából nagy jelentőségű párduckacagány szimbolikus szerepének az eredete. A párduckacagány ti. Árpád nagyfejedelmünknek is főpapi és uralkodói felségjele volt. Catal Hüyükben a párducbőr fontosságát sok falfestmény és dombormű igazolja. A párduc az istennő szent állata volt, és mint a Cambridge Ancient History megállapítja, itt: "A párducbőrök valószínűleg ceremóniás jellegűek voltak".

Mielőtt befejezném előadásomat, még szeretnék néhány szót mondani az ősszabirok írásmódjáról és nyelvéről. Mezopotámiában a nemzetközi tudomány által számon tartott első írásbeli jelenségnek a pecsétnyomók nevezhetők, amelyekből sokat hoztak napvilágra a régészek, különösen a Halaf-időszakból. Ezeknek a hasonmása a 7000 éves tatárakai táblácska, amelyeknek az alsó jobboldali felében, Badiny Jós Ferenc bemutatása szerint, már megtaláljuk a SAPIR nevet leírva, amely az ősszabirok egyik elnevezése volt. SA (L. 353.) jelentése: orca, arc; PIR vagy BAR (L. 381.) jelentése: napfény, pír. A SAPIR népmegjelöléssel viszont sokat találkozunk a klasszikus történetírók munkáiban, mint a szkítának nevezett népcsoport egyik tagjával. A pecsétnyomókból viszont a pecséthengerek, ezekből a képírás, és ebből az ékírás fejlődött - a tudomány szerint. Tehát az írástudás levezetése az elősumir időkbe nyúlik vissza, éspedig a SA-SU-SUBAR néphez.

Az ősszabir népnek egy másik ékírásos megjelölése KU-MA-GAR-RI, azaz NAGY ERŐS NEMZETSÉG volt, nyelve pedig mint Mat KAL-DA-ME, vagyis KÁLDEA NYELVE gyanánt maradt fenn az ékírásos szövegekben. Véleményem szerint ez volt az az ősnyelv - Premordial Tonge, Ursprache -, amelynek létezéséről egy nemrégiben megjelent orosz nyelvészeti publikációban olvashattunk. Ezek a nyelvészek - Switych, Dolgopolski, Diakonov stb. - megállapították ugyanis, hogy ez az ősnyelv mintegy 650 gyökérszavával minden más nyelvvel kapcsolatba hozható. Ezzel a megállapítással kapcsolatban igen fontos a szabir őstörténelem szempontjából, hogy az orosz nyelvészek meghatározták azt a területkört, ahol ezen első eredeti nyelvet beszélték, éspedig: az Anatóliától Indiáig és a Kaukázustól a Perzsa-öbölhöz húzódó régiót, amelyet "A szabirok őstörténete" c. könyvemben mint az ősszabir földművelők terjeszkedési területkörét jelöltem meg. Ennek az ősnyelvnek a keletkezését az orosz tudósok az utolsó eljegesedés végére, tehát úgy Kr. e. 10 000 tájára teszik, amely időpont nagyjából megegyezik a földművelés elindításának kezdetével is. Ennek az ősnyelvnek nyomai ma is megtalálhatók - földrajzi nevek formájában is - szinte a világon.

Egy rövid előadás keretén belül igen nehéz egy 12 000 éves történelemről kielégítő képet nyújtani. Inkább csak az érdeklődés felkeltése akart ez lenni, szabir őseink tanulmányozására. A területkör hatalmas, az időrengeteg nagyon mély, a megoldásra váró részletfeladatok sokasága megszámlálhatatlan. Tehát még sok munkára lesz szükség, míg az ősszabirok múltjának kiértékelése teljesnek mondható. Tisztelettel kérem, aki tud, segítsen. Adjon Isten mindnyájunknak áldást, békességet a feladatok elvégzésére.

BÖLÖNY JÓZSEF

(Budapest)

SACRA REGNI HUNGARICI CORONA

Miután "az Amerikai Egyesült Államok elnöke megállapította, hogy helyénvaló és időszerű visszaadni Magyarország népének Szent István koronáját és a koronázási ékszereket, amelyek a második világháború befejezése óta az Amerikai Egyesült Államok őrzetében vannak", a koronát és a koronázási jelvényeket hozó amerikai repülőgép 1978. január 5-én este leszállt a Budapest-Ferihegyi repülőtéren, ahol katonai tiszteletadással fogadták.

Az ünnepélyes átadás másnap délután történt az Országház kupolacsarnokában. Cyrus Vance külügyminiszter, az Egyesült Államok elnökének személyes képviselőjeként, hosszabb beszéddel adta vissza Magyarország népének "Szent István koronáját", amelynek megóvása - Carter elnök levele szerint - "az Egyesült Államok számára megtiszteltetés volt". Apró Antal, a magyar országgyűlés elnöke, vette át "népünk e felbecsülhetetlen értékű nemzeti ereklyéit". Kiemelte válaszbeszédében, hogy "az államforma, a társadalmi rendszer gyökeres megváltozása nem csökkentette népünk tiszteletét és megbecsülését államiságunk ezen ezeréves jelképei iránt".

Az évezredes közfelfogás szerint az első királyunk koronájának tekintett magyar királyi koronát mindig is *Szent István koronájának* nevezték, és annak nevezzük ma is. Bár az átadásával kapcsolatos közlemények általában nem emelik ki a korona *szent* jelzőjét, ennek mellőzésére még akkor sincsen okunk, ha ezt pusztán epitheton ornansnak, díszítő jelzőnek tekintjük. Ezt a díszítő jelzőt tudniillik évezredes hagyomány fűzi a koronához, amely ezzel a jelzővel vált az ezeréves magyar államiság szimbólumává.

Mit is jelent koronánknak ez a "szent" jelzője? A magyar "szent", a német "heilige", az angol "holy", a francia "sainte" jelző kevés támpontot nyújt ennek tisztázásához. Nem kell azonban idegenbe vinnünk a kérdés eldöntését, mert a múlt század derekára hivatalosan használt hazai latin nyelvünk világosan különböztet ebben a kérdésben. Nem a magyar "szent" és az idegen nyelvek hasonló jelzőinek elsősorban megfelelő érteleme szerint nevezi ti. koronánkat "sancta corona" néven, hanem *sacra* koronának. *Sanctus* (sancta) jelzőt fűz Isten, a katolikus egyház szentjei nevéhez, sacer (sacra) névvel nevezi a szent, *megszentelt* tárgyakat, dolgokat. Ez a "szent" jelző jóval tágabb körű amannál. Nem függ szentté avatástól, még csak vallási értelemben vett szentségtől, istennek tetszéstől sem. A Szentatya (pápa) megszólítása *Sancte* Pater, az apostoli Szentszék (pápaság, római Curia) latin neve *Sacra* Sedes (Apostolica). A régebben "Ő szent felségének" is nevezett királyoknak ez a jelző je latinul *sua Sacratissima* maiestas, mert *sanctus* (*sanctissimus*) csak kettő volt közülük. Szent István és Szent László.

A Szent Korona nem vallási fogalom, hanem a hagyomány által szentnek (sacra) tekintett évezredes jelvénye a magyar államiságnak. Nem az uralkodó (rex), hanem az ország (regnum), a magyar állam folyamatos fennállásának a jelképe. Nem *sacra regum* corona, hanem *sacra regni* corona. 1388-ban már a dalmáciai városok is "Magyarország szent koronáját" biztosítják hűségükről.

A Szent Koronát tárgyalják természetesen a legújabb idegen nyelven megjelent munkák is, így Patrick J. Kelleher: *The Holy Crown of Hungary* címmel (Róma, 1951), Deér József: *Die Heilige Krone Ungarns* címmel (Bécs, 1966), Radvánszky Antal: *Das Amt des Kronhüters in Staatsrecht und Geschichte Ungarns* címmel (Mainz, 1972), Bárányiné Oberschall Magda: *Die Sankt Stephans-Krone* címmel (Bécs, 1974).

Kifogásolható az a szóhasználat, amellyel a *koronázási jelvényeket* a Szent korona átadásával kapcsolatban is "koronázási ékszereknek" nevezik. Melyiket nevezhetjük vajon ékszernek közülük? A királyi palást ruhadarab (kisebb hibáit a koronázás előtt a királyné szokta kijavítani); Szent István kardja fegyver; a királyi pálcá (a különleges alakú és hosszúságú jogar helyesebb neve) éppoly kevésbé ékszer, mint ahogy nem az pl. a marsallbot; az országalma lenne ékszer, amelyet csak kézben lehet tartani? A koronázási jelvények egyike sem ékszer tehát, hanem a királyi hatalom jelvényei, ezért latinul *clenodia regni* néven is nevezték őket, ami nyilvánvalóan az *ország jelvényeit* jelenti, nem pedig "az ország ékszereit". A koronázási jelvényekhez sorolható távolabbról még az esztergomi kincstárban őrzött három kereszt: a kettős kereszt, az eskükereszt és a kiskereszt, az ún. pax vagy pacificale.

A *koronázási jelvényviselők* az alábbi sorrendben haladtak: 1) a főkamarmester az *eskükereszt*tel; 2) a főpohárnokmester *Szent István kardjával*; a tárnokmester a paxszal, vagyis *kiskereszt*tel; a horvát bán az *országalmával*; az országbíró a *jogaral*; a nádor, illetőleg az országgyűlésnek a nádori teendőkkal megbízott választottja a *Szent Koronával*.

Távolabbról: a nádort, illetve nádorhelyettest követő király előtt oldalvást haladt jobbról a rangban legfiatalabb püspök a *kettős kereszt*tel, balról a főlovászmester az *ország kivont kardjával*. A koronázási ünnepélyek hiteles leírásai *országos jelvényeknek* is nevezték a koronázási jelvényeket, a korábbi *clenodia regni* szóhasználatnak megfelelően.

Jogérvényesen királyt koronázni csak a Szent Koronával lehet. Az 1453: V. tc. még csak el sem ismerte magyar királynak "a Várnánál megölt László lengyel királyt" (II. Ulászlót). A Szent Korona iránti hűségüknek adtak 1413-tól számtalanszor kifejezést a távol fekvő dalmát városok, elsősorban Ragusa.

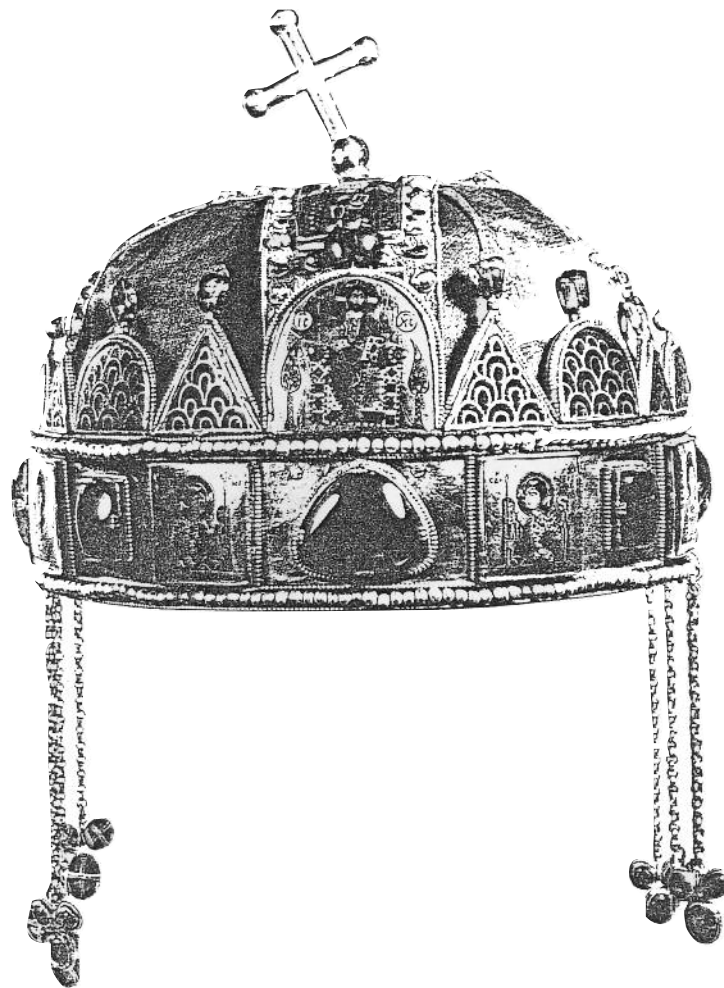
A nyilas puccs után Szálasi ragaszkodott hozzá, hogy 1944. nov. 4-én a "nemzetvezetői" esküt a Szent Koronára tegye. Radvánszky Albert báró koronaőr diplomatikusan beteget jelentett, Perényi Zsigmond báró koronaőr azonban elkísérte a Koronát az eskütételhez. Mindkét koronaőr tagja volt a felsőház elnökségének, amely az előző napon tüntetőleg lemondott tiszteletileg, úgyhogy az eskütétel napján a Felsőház már csak korelnök vezetésével működhetett.

November 6-án a koronaőrség Veszprémbe vitte a Koronát a Magyar Nemzeti Bank óvóhelyére. A vasládát a koronaőrök lepecsételték. December 6-án a nyilas kormány a ládát Kőszegre vitette, majd december 6-án elásatta Salzburg mellett. Az amerikaiak felkutatták, és Frankfurtba, majd a Kentucky állambeli Fort Knox erődbe szállították. Carter elnök levele szerint az Egyesült Államok számára megtiszteltetés volt megóvni ezt a felbecsülhetetlen értékű kincset. Cyrus Vance beszédének ma-

gyar fordítása sem domborította ki azonban kellőképpen a "koronaőrök" és a "koronaőrség" közötti különbséget. A magyar nyelv *őr* szavának ti. eltérő jelentése van. A latin különbséget tesz *conservator* és *custos*, a német *der Hüter* és *die Wache* között. *Die Kronhüter*: a két koronaőr, *die Kronwache*: az őrszolgálatot teljesítő fegyveres erő tagjai, a koronaőrség. *A két koronaőr közjogi tisztség volt*, az ország főméltóságai közé tartozott, méltóságuk alapján tagjai voltak az Országgyűlés Felsőházának. Az Országgyűlés két háza együttes ülésén választotta őket. Az őrcsapat, a koronaőrség laktanyája a várkastya alatt volt, az I. ker. Váralja utca 14. sz. alatt.

Meg kell jegyezni végül, hogy IV. Károly nem az Eskü téren tette le a koronázási esküt, tehát nem Pesten, hanem a Szentháromság téren, Budán. A háborús körülmények miatt ti. koronázási menete le sem jött a Várból.

A MAGYAR KORONÁZÁSI JELVÉNYEK EREDETE - kutatási vázlat -

A 18. század két "érdekessége" hozott a magyar történettudományba. 1768-ban Sajnovits János csillagászati megfigyelések céljából a Lappföldre utazott. Utazása közben felfigyelt a magyar és a lapp nyelv bizonyos hasonlóságaira is. Ebből a nyelvészeti megfigyelésből született meg a magyar nép finnugor eredetének tana, amely a pozitívista történetírás fegyvereivel a múlt század második felében megívott ugor-török háborúban elsöprő győzelmet aratott a romantikus történelemfelfogás, a magyarság hun-török rokonságának elmélete felett. Az ugor-pártiak egyedül a nyelvrokosságra támaszkodtak. Már akkor - és azóta is - nézeteik igazsága ellen szólt az antropológia, a néprajz, a népzene-kutatás, a magyar írott krónikás hagyomány és az ezt kiegészítő nyugati és bizánci kútfők. A társtudományok ellenkező eredményeit kikapcsolta az a szemlélet, hogy a történettudomány mindent felülbírálhat, mert a régészet, az antropológia, a néprajz mind csak kiszolgáló segédtudományai. A pozitívizmusból pedig az következett, hogy csak olyan adatot volt kötelező komolyan venni, amely írásos volt és a vizsgált korból származott. Ezzel a szemlélettel eleve utólagos kitalálásnak lehetett minősíteni a magyar krónikás hagyomány őstörténeti részeit. Az ezeket kiegészítő és részben igazoló külföldi krónikák és a magyar krónikák elemzésére pedig kialakították a "magyarazzuk meg, hogy miért nem lehet igaz" szempontú forráskritikát. Ez alkalmas volt arra, hogy hihetatlenné tegye az írásos magyar őstörténeti hagyomány egészét. Csak a legutóbbi idők antropológiai felfedezései lesznek olyan hatással, hogy ezek következtében az antropológia, zenei, népművészeti és régészeti "származásunk" is elnyerje méltó értékelését.

Ebben az új megvilágításban az ugor-magyar nyelvrokosság tényére más magyarázatot kell majd adni.

1790-ben egy Weszprémi István nevű orvos felfigyelt arra, hogy a magyar Szent Korona abroncsán görög, a keresztpántján pedig latin nyelvűek a feliratok. Ebből a filológiai megfigyelésből született a két korona-elmélet, amely szerint a Szent Korona két különböző helyen és időben készült, és végső soron nem Szent István koronája, mert az elveszett. A pozitivisták és deheroizálók a Szent Korona kutatásában is elsöprő győzelmet arattak az ábrándkergetőnek és romantikusnak nevezett hagyományhűek felett. A pozitívista szemlélet ebben az esetben égbekiáltó módszertani hibát követett el, amikor a Koronát, mint technológiatörténeti dokumentumot és szerkezetet teljesen kiiktatta a vizsgálódás köréből. Az aranyműves szerkezet a korona eredete szempontjából éppen olyan meghatározó, mint az antropológia egy nép eredete szempontjából. Ez azt jelenti, hogy a Korona szerkezeti egysége sokkal meghatározóbb eredete szempontjából, mint a rajta fellelhető kétnyelvű feliratok.

A Szent Korona hazahozataláig (1978) a koronakutatás egyre jobban belebonyolódott saját ellentmondásaiba, és nem tudott előre lépni. Azóta mérnökök és mi, aranyművesek, szerkezeti vizsgálatnak vetettük alá a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket.

Előadásom az 1980-ban elkezdődött aranyműves vizsgálatokról és az ezeket kiegészítő művészettörténeti elemzésekről szól.

Az előadásban csak röviden mondom el azokat a dolgokat, amelyeket két, eddig megjelent könyvemben már leírtam ("Magyarország Szent Koronája", Vaja, 1986. És "Szent István koronája nyomában", Bp., 1987.). Szeretnék bővebben beszélni legújabb eredményeimről, amelyek érintik a koronázási jogart, az országalmát és a székesfehérvári kincseket is.

A magyar koronázási jelvények Európa legkülönösebb, legegyszerűbben ránk maradt, és talán legértékesebb ilyen együttese. Nagyon fontos ez az együttes jelvénytörténeti szempontból, mivel megtalálhatók benne keresztény származású elemek (ilyen a palást), keleti elemek (a jogar és a Korona), valamint bizánci eredetű hatalmi jelvény (ilyen az országalma). E jelvények eredetének kutatása jogtörténeti szempontból is igen fontos. Egy - csak Magyarországon élő - jogszokás és a Szent Korona-eszme értelmében a Szent Korona tulajdona volt minden, beleértve az ország területét, és belőle származott minden jog és hatalom. A Korona az égből származó hatalomnak is jelképe - de olyan jelképe, amely az uralkodó felett áll. Európában azért jöhetett létre ilyen hatalmi jelvény, mert benne egy keleti és egy keresztény hatalmi ideológia közös elemei fejeződtek ki. Ezt az uralkodó ideológiát egészítette ki a magyarságnak az ugyancsak keletről hozott katonai demokráciája, amely a hűbéri viszonyok között nemesi demokráciává alakult. A Szent Korona - mint eredendő jogforrás - és a nemesi demokrácia - mint hatalmi képviselői intézményrendszer - viszonyából született meg a Szent Korona-eszme, amelynek első tudatos ideológusa talán éppen Szent István és II. Szilveszter pápa lehetett.

A koronázási palást

A palást származásáról, keletkezéséről tudjuk talán a legtöbb bizonyosságot. Korábban készült bizánci mintás selyemszövetre hímezték 1031-ben. A hagyomány szerint a veszprémi görög apácakolostorban hímezték, és maga Gizella királyné is dolgozott rajta. A székesfehérvári székesegyház, a későbbi koronázó templom számára készült, az utóbbi idők elfogadott tudományos álláspontja szerint miseruhaként.

Az idők folyamán többször átalakították. Mérnök-kutató kollégák, akik a koronázási jelvényegyüttes egységes méretrendszerét felfedezték, nemrég elvégezték a palást eredeti méreteinek rekonstrukcióját. Ugyancsak ők elevenítették fel egy régebbi nézetet: "...közvetlenül, hogy a koronázáskor liturgiai okokból eredetileg - a 10-11. században is - a koronázandó személy (király, de a német-római császár is) miseruhát - azaz pl. casulát - kellett viseljen". Ezért az egyik nézet szerint ez a palást sem egyszerű miseruha volt (mint ma az ismeretterjesztésben hirdetik), hanem koronázási casula. Ez bizony újra megfontolandó, hiszen készülhetett a trónörökös Szent Imre, az egyházi hagyomány szerint 1031-ben tervezett koronázására is. Így érthető lenne, hogy Szent István mindenkorai utódját éppen ezzel a casulával (palásttal) "iktatták be".

Egyetérthetünk a fenti véleménnyel azért is, mert a királykoronázó szertartások egyházi része lényegében egy püspökké avatás szertartásával egyezik. A király - nemcsak világi, de egyházi uralkodója is országának. A Korona szimbolikájából kiderül, hogy azok, akiket ezzel a Koronával koronáztak meg, egyenesen Istentől nyerték szakrális világi hatalmukat. Isten akarata földi megvalósítóinak tekintették őket, tehát szakrális uralkodók voltak, amelyhez az Árpád-háziak esetében egy Álmóstól (és Attilától) örökölt dinasztikus kiválasztottság és elhivatottság-tudat is járult. Apostoli szerepük is volt, amit két dolog igazol. A Hartvik-legenda szerint a pápa Szent Istvánt apostolnak nevezte, míg magát csak az apostolok szolgájának. Későbbi magyar uralkodók épp erre hivatkozva nevezték magukat apostoli királynak. Feltételezhetően Szent István apostolságával van kapcsolatban az, hogy a koronázási paláston Bertalan apostolt a ránk maradt Szent Koronához nagyon hasonló, golyós kereszt koronával ábrázolták.

Kovács Éva egy bíráló cikkének illusztrálásaként olyan rajzot közöl, amelyen Bertalan apostol fején nincs ott a korona. A tény az, hogy Szelényi Károlynak a palástról 1978-ban készült egyik fényképén még látható a Koronából a keresztpánt, a kereszt és valami halvány nyom a pártából. Sajnos 1978 óta a palást a szabálytalan tárolási körülmények miatt nagyon megrongálódott, így az 1983-ban készült részletes felméréskor ezt a részletet már nem rögzítették. Elképzelhető, hogy a Korona valamikori otlétének csak Szelényi Károly fotója maradt a bizonyítéka.

Az országalma

Az országalmáról eddig azt tartotta a tudományos kutatás, hogy Károly Róbert korában készült, mivel Károly Róbert címere van rajta. Korábban azt a véleményt fogalmaztam meg, hogy a címert utólagosan is ráforraszthatták. Ebből az következne, hogy az országalma korábban, vagyis az Árpád-korban is készülhetett.

Legutóbb Bertényi Ivánnak olvastam egy cikkét, amelyben többek között az országalmáról is ír. Ennek kapcsán megnéztem a Képes Krónika Anjou-címereit. Meglepve tapasztaltam, hogy az Anjou-korból származó - tehát hiteles - címerképeken szabályos Anjou-liliomok vannak, ezzel szemben az országalma címerpajzsában semmiféle olyan ábra nincs, ami csak hasonlítható is lenne az Anjou-liliomhoz. Ez az összehasonlítás engem arról győzött meg, hogy az országalmán látható címerpajzs nem lehet a magyar Anjouk címere. Tekintettel arra, hogy későbbi uralkodóink címerében sem szerepel ez az ábra, az országalma címerpajzsa korábbi, vagyis Árpád-kori kell, legyen.

A viszonylag késői keltezés mellett szólt az is, hogy a kettős keresztnek a használatát - a magyar címereken - III. Béla korából valónak tudták. Véleményem szerint Orseoló Péter bulláján és a II. Béla pecsétjén levő országalmán szerepel először kettős kereszt, mint hatalmi jelvény. Ez meggondolkoztató tény, mivel Révay Péter 1613-ban, írott munkájában ("Révay Péter Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzedelmes voltáról, sorsáról". C.) azt írja, hogy Szent István a pápától kettős keresztet kapott. Ez pedig valószínű, mert a kettős keresztet apostoli kettős keresztnek is szokták nevezni. Másrészt a pápa nem csak apostolnak címezte Szent Istvánt, de pápai legátusi, vagyis püspökségalapítási joggal is felruházta. A középkorban ennek a tisztségnek a jelvénye is a kettős kereszt volt.

A fentiek értelmében tehát elképzelhetőnek tűnik, hogy az országalma is Szent István korából származik.

Az országalma az országot, a földet, a bizánci felfogás szerint a világot jelképező gömb. A rajta levő kereszttel együtt a keresztény világuralom, illetve a világuralomra törekvő kereszténység jelképe is volt.

A kard

A koronázási kard a művészettörténeti irodalom szerint egy valamikori eredetűnek a 16. századi pótlása. Egyes vélemények szerint a Prágában őrzött, ún. Szent István-kard lehetett a valamikori magyar koronázási kard. Mivel a prágai kard 9-10. századi munka, ezért elképzelhető, hogy ez valamikor valóban Szent István tulajdonában lehetett.

A jelenlegi koronázási kard a mérnök kutatócsoport véleménye szerint utólagossága ellenére is beleillik az egész koronázási jelvényegyüttes méret- és arányrendszerébe. Ebből két dologra is következtethetünk. Az első az, hogy amikor az új kardot készítették vagy választották, még ismerni kellett a jelvényegyüttes egységes méret- és arányrendjének fontosságát. Ez minden valószínűség szerint így is lehetett, mert a pótlás a 16. században történt, és 1613-ban Révay Péter koronaőr még tudott. A Koronához kapcsolódó tökéletes számsorról és misztikus arányokról, valamint a kutatásra érdemes misztikus, jelképes tartalmakról.

A másik következmény értelmében egyszerű mérésekkel eldönthető, hogy a prágai Szent István-kard része lehetett-e a koronázási jelvényegyüttesnek vagy sem. Ha igaz az, hogy a pótlásnál figyelembe vették az eredeti kard méreteit, illetve arányait, akkor a prágai kard fő méreteinek is meg kell felelnie az egész jelvényegyüttes méret- és arányrendszerének. Ha nem felel meg, akkor az még nem jelenti, hogy a prágai kard nem volt Szent Istváné, csupán azt, hogy nagy valószínűséggel nem lehetett része a koronázási jelvényegyüttesnek. Ebben az esetben egy másik kardot kell keresni, amely megfelel mindazon követelményeknek, amelyek szerint magyar koronázási kard lehetett.

A jogar és a székesfehérvári arany leletek

A tudományos kutatás a magyar koronázási jogarral kapcsolatban ez idáig a következő megállapításokat tette:

1. A jogar olyan keleti eredetű hatalmi jelvény, amelynek az európai hatalmi jelvények között nincs előzménye.
2. Kristálygömbje a 9-10. századi Egyiptomban készült, és talán kereskedelmi úton vagy ajándékozás révén kerülhetett Szent Istvánhoz.
3. Arany foglalatának születési korát László Gyula 1938-ban 9. századnak határozta meg éppen a Székesfehérváron talált aranykincsek segítségével.

Kovács Éva ezt a meghatározást felülbíráta. Szerinte a székesfehérvári királysírokban talált filigrános aranytöredékek III. Béla unokájának, IV. László csecsemőkirálynak a sírjából kerültek elő. Hozzá kell tenni, hogy ennek a meghatározás módosításnak nincs komoly érvekkel alátámasztott alapja. Kovács Éva is megállapítja, hogy a székesfehérvári aranyak filigránjai nagyon hasonlítanak a jogar és a Korona filigránjaihoz, és ennek alapján a jogar arany foglalatának és a Korona keresztpántjának a készülési idejét III. Béla uralkodási idejére teszi.

Korábban az volt a nézet, hogy a jogar nyelének és fejének filigrános foglata nem egyszerre készült, mivel az egyik aranyból, a másik ezüstből van.

Az 1983-as első aranyműves koronavizsgálat alkalmával Lovag Zsuzsának elmondtuk, hogy a két anyag nem jelent két különböző műhelyt és két - ugyancsak különböző - készítési időt; azóta ő hajlik arra, hogy a korábbi nézetet tagadja.

Az 1983-as első koronavizsgálat alkalmával alkalmunk volt rövid időre a jogart is kézbe venni. Ezen kívül Szelényi Károly kiváló minőségű és viszonylag sok információt tartalmazó fotókat készített róla. E két "forrásra" támaszkodva vizsgálatokat végeztem a jogar készítési technikájára és készülési idejére vonatkozóan. A következőkben a vizsgálatoknak azokat az eredményeit próbálom vázolni, amelyek az előkészítés alatt álló, aranyműves szempontú jogarvizsgálat előtt is viszonylag biztosra vehetők.

Az 1983-as koronavizsgálat alkalmával mindenekelőtt arra voltunk kíváncsiak a jogarral kapcsolatban, hogy indokolja-e valami azt a korábbi feltevést, amely szerint a jogar nyelének és fejének burkolata két műhely terméke lenne.

A jogar nyelén és fején is filigrán díszek vannak. A filigránok mindkét helyen apró hengeres drótokból állanak, amelyek küllemre teljesen ugyanolyan nyomokat mutatnak, tehát valószínűleg ugyanannak a műhelynek a termékei. Ezt a technológiai egyezésem alapuló feltételezésünket azzal tudjuk alátámasztani, hogy az általunk ismert ötvösművek között nincs olyan, amelyhez hasonló módon készítették a filigránok alapanyagához szolgáló huzalt. Ez a jogar egyediségét és egységességét mutatja. Csupán két kivételt ismerünk: a Szent Korona csüngőinek keresztjeit, valamint egy ereklyetartó keresztjeit - ezek készültek hasonló bordás drótból. Ez pedig arra enged következtetni, hogy a Korona és jogar egy műhelyből származik.

Kutatásunk elején nekünk is úgy tűnt, hogy a jogar filigránjai a motívumok jellege miatt egykorúak lehetnek a székesfehérvári ékszerekkel. Technológiai párhuzamainak gyűjtése közben azonban fontos megfigyelést tettünk: az indák hajlítgatása szerint alapvetően két indás filigrán típust lehet megkülönböztetni.

1. Az egyiknél két, széthajló inda ág között van egy harmadik, mely rendszerint nem inda formájú. Ebbe a csoportba tartoznak a jogar és a Korona filigránjai, valamint a Nagy Károly-kincsek, ún. St. Fides házi oltár, a touli könyvtábla, Nagy Károly alfája, a Pipin bursa. A filigránok szempontjából vizsgálva azonban ezek a kincsek is több (pontosabban három) csoportba oszthatók. Az egyik csoportnál az inda két széthajló ága között egy csepp-alak látható. Ilyen filigránok vannak a magyar jogaron és a dél-franciaországi Conques-ban őrzött Pipin bursán. A Pipin bursa korát nem ismerik, csak azt tudják, hogy korábbi darabok felhasználásával készült Nagy Károly korában, vagy valamivel azután. A másik csoportban az indák két széthajló ága között egy rövid szár végén ülő kicsi köröcske látható. Ehhez a csoporthoz a Szent Korona és a touli könyvtábla néhány filigrános alkotórésze tartozik. A touli könyvtáblát a 10. században állították össze korábban készült alkotóelemekből. A harmadik csoportba tartozik a St. Fides házi oltár (vagy könyvtábla), amelyen a filigrán indák harmadik eleme is egy inda.
2. A második nagy csoportba olyan indás filigránok tartoznak, amelyeknél a spirálos indák elágazásai között vagy nincs semmi, vagy éppen több inda van. Ebbe a csoportba tartoznak a székesfehérvári arany ékszerek.

Nagyon fontos, hogy a jogar és a Korona filigránjainak minden eddigi összehasonlítása teljesen felületes és téves volt, mert a székesfehérvári filigrános ékszerek a filigránok második nagy csoportjába tartoznak. A jogar és a Korona filigránjainak általunk megtalált párhuzamai viszont tökéletesen pontos hasonmások. Az elkészítésüknél alkalmazott műveleti logika, a szerzőszám, használat és a kézművelés is megegyeznek. Ezek alapján kimondható, hogy a jogar a Pipin bursa, a Korona pedig a touli könyvtábla megfelelő alkatrészeivel készült egy műhelyben.

A nyugati művészettörténet-írás számára is nagy problémát jelent az ún. Nagy Károly-kincsek művészettörténeti besorolása, mert ezeknek a tárgyaknak Nyugaton egyszerűen nincs technológiai előzményük. Általában az egész Karoling-kori ötvösművészet mintha a semmiből született volna csodálatos fejlettségűvé. Ez pedig nyilvánvalóan lehetetlen. Ha a nyugati régészeti anyag nem szolgáltatt volna technikai előzményeket, akkor máshol kell azt keresni. Sikerült is megtalálni a Kárpát-medencében a gepida, avar, középvár, késő-avar leletanyagban.

A jogar esetében a filigrános nyél volt a nyomravezető. Mondtuk már, hogy a nyél és a fej filigránjai egy műhelyben, egy időben készültek, de a nyélen nem indás, hanem ún. egyszerű szívpalmetta filigránok vannak. Ezek legegyszerűbb formája, ha egy huzal két végére egymással szembe kis karikákat hajlítunk, majd az egészet szív formájúra hajlítjuk. Ennek a formának az egyik ősi példánya egy erdélyi zománcos, germán fibulán található. Lehetséges, hogy innen, Erdélyből, a meghódított gepidák ötvösségből került át az avarba. Az avar korból már igen gyakori ez a motívum.

Drótból hajlítgatott szívpalmettákból készültek a Keszthely környéki híres kosaras fülbevalók. Ha a szívpalmettát nem forrasztják fel egy alaplemezre, hanem önállóan, ún. áttört filigránként használják, akkor gyenge és sérülékeny lesz. Erre akkor jöttem rá, amikor egy megrendelőmnek egy díszes medált készítettem. Úgy tudtam segíteni a gyengeségen, hogy a belsejébe apró karikákat hajlítottam és forrasztottam. Ezek merevítették a szerkezetet. Ekkor jöttem rá, hogy ugyanezt csinálták az avarok a kosaras fülbevaló esetében is. Ha a szívforma hosszúkasabb, akkor a merevítéshez nem alkalmas a kör, ezért csepp alakú merevítő díszet tettek bele. Erre viszont egy másik medál készítése közben jöttem rá. Később ezeket a motívumokat lemezekre is ráforrasztották.

A keszthelyi kosaras fülbevalók között mindkét változat előfordul, de gyakoribb a csepp alakos szívpalmetta. Az ötvös gyakorlatban a palmettát az indás filigránokkal együtt kerültek kövek és gyöngyök közé, lemezekre, díszítőelemeknek. Így alakult ki az a gyakorlat, hogy a szívpalmetta szív formáját egyre gyakrabban készítették nem egy huzalból, hanem két, egymással szembe fordított indaelemből.

A jogar nyelén az első, a fején a második készítési módot látjuk.

A fejlődésben először lehetett a körös, majd ezt követte a cseppes, persze a továbbiakban egymás mellett élt mindkettő. A cseppes szívpalmetták is megjelennek a nyugati kincseken. Mint mondtuk, ezek egy csoportjánál a filigrán indák ágai közé is a csepp-alak került. Ezeket a csepp-alakos, indás filigránokat én a fejlődésben korábbinak tartom. Egyfeljebb az a fokozat, amikor a kis, rövid száron ülő karika került a két indadísz közé. Mint már említettük, ilyenek a Szent Korona filigránjai és a touli könyvtáblái is.

A két fokozat között az időbeli, fejlődésbeli sorrendet az dönti el, hogy a csepp-alakkal képzett filigránokkal a korai avar korban szokásos közfoglalatok társulnak. A rövid száron a köröcske, mint filigrán alkotóelem azért későbbi, mert ahhoz fejlettebb, a Szent Koronán és a touli könyvtáblán is látható foglalatok társulnak.

Ennek a változatnak egy alfaja található a Szent Fides szobron; itt egy kicsi háromszög van a rövid száron. A csepp, a kör és a háromszög felfogható úgy is, hogy virág, termés, bimbó van két levél között. Ez a jelentéstartalom elhalványul, és a harmadik alfajból kialakul az, hogy az indák között nincs semmi, vagy az, hogy megsokasodnak az indák.

Az itt most részletesen ki nem fejthető technológiai jelenségek és hasonlóságok arra engednek következtetni, hogy a Nagy Károly-kincsek egyes alkatrészei - így a velük szoros rokonságban levő jogart is - a Kárpát-medencében készült avar munkának kell tekintenünk. Erre enged következtetni a filigránok technológiáján kívül a "mágikus csomó" díszítésének elkészítése is, amelynek közvetlen technikai előzménye a darufalvi kincs ezüst csüngőin található meg.

A mérnök-kutatók hívták fel a figyelmet arra, hogy a jogaron látható hurkolt négyszögbe foglalt hurkolt kereszt nem tévesztendő össze a valódi, eredeti pogány mágikus csomóval. A jogaron levő hurkolt kereszt pontos másait a közép-avar korból ismerjük. Egyébként ez az a kor, ami a régészeti leletek alapján az első avar kereszténység korának mondható.

A magyar jogart tehát technikátörténeti és művészettörténeti megfontolások alapján is avar korinak kell minősítenünk. Látványlag ellentmond ennek a kristálygömb eddigi kormeghatározása, mely szerint az a 10. századi Egyiptomban készült. László Gyula 1938-ban két másik jogarfejet nevezett meg kormeghatározó párhuzamként. A magyar jogar gömbje és azok között azonban három, nagyon lényeges különbség van. Az első az, hogy azok lapos alma formájúak, míg a magyar jogar kristálya majdnem teljesen gömb alakú. A második az, hogy a csiszolás stílusában is különbség van: a magyar jogar oroszlánjai elnövényiesedő farkukkal nem déli, hanem steppei jellegűek. Testtartásuk pedig a perescsepinei lelet ezüst oroszlánjaira emlékeztetnek. Ez utóbbiak avar kori készítmények. A harmadik különbség szerkezeti. A két másik fatimida jogarfejnek nyakat is csiszoltak. Ezeket a nyakakat figyelembe véve László Gyula értelmezte a székesfehérvári filigrános aranyak egy részét, és rekonstruált belőlük egy 9. századi magyar királyi jogart.

Ezek szerint a karkötő elemei egy jogar nyelének voltak a részei, a kis szirmos koronaszerű valami pedig nem egy gyermekkirály játék koronája, hanem egy jogar nyaka. A kicsi gömbök pedig egy jogar csüngői lehettek.

Szakmai bírálat alá vettem mindkét tudós elméletét, és az a véleményem, hogy Kovács Éva elképzelése minden alap nélkül való, László Gyula jogarrekonstrukciója viszont tökéletesen megállja a helyét! Még a kormeghatározásban is pontos volt.

A magyar jogar gömbjének nincs nyaka. Hasonló formájú jogarfejet találtak Afganisztán területén a baktriai királyság korát megelőző időből. A nyak nélküli jogargömb formája tehát más kultúra hagyományait őrzi - régebbi típus -, és valószínűleg nem a 9. században, hanem sokkal előbb is csiszolhatták.

Ebben az esetben a kristálygömb sem lehet az aranyműves szempontú kormeghatározás akadály.

A Korona és a jogar avar-Karoling kori filigránjainak stílusa a 10-11. századra ért el arra a fejlődési fokra, amikor a székesfehérvári kincsek készülhettek. Legalábbis a németországi párhuzamokból ez következik.

A székesfehérvári kincsek tehát zömmel 11. századnak tekinthetők.

A salzburgi kereszt

Az indás-filigrános művészetet, illetve annak az avar-frank, avar-dél-német, avar-morva-magyar vonalát végigkíséri a szívpalmetta is. Valamikor, abban a korban, amikor az indákat is csepp-alakokkal kísérték - tehát időben közel a jogar és a Pipin bursa készítéséhez -, készült a salzburgi kettős kereszt, amelyről Deér József azt feltételezte, hogy ez lehetett az eredeti magyar koronázási eskükereszt.

Egy másik megoldási lehetőség az, hogy a Koronához és a jogarhoz tudatosan igazodva később, talán a 10. század legvégén készítették a kettős keresztet.

Kovács Évának igaza van abban, hogy ennek a keresztnek a filigránjai nagy rokonságban vannak a jogar filigránjaival. Ha pontos készülési időt nem is mondhatunk, nekünk is az a véleményünk, hogy a salzburgi kettős kereszt az eredeti Szent István-i koronázási jelvényegyüttes része volt. Talán éppen ez az a kettős kereszt, amelyet a pápa küldött Szent Istvánnak.

A salzburgi kettős kereszt esetében is el kellene végezni a méretek és arányok elemzését, ami kizárhatja vagy éppen erősítheti az aranyműves véleményét.

A Szent Korona (a tények)

Az aranyműves vizsgálat a Szent Koronával kapcsolatban a következő főbb megállapításokat tette.

Beigazolódtak a mérnök-kutatók korábbi megállapításai, amely szerint a Korona abroncsa (korábbi nevén: corona greca) és keresztpántja (korábbi nevén: corona latina) egyaránt egy kora középkori hüvelyk méretrendszerében és az aranykészítés arányrendszerében készült. A mérések és a technológiai elemzés egyik fontos megállapítása az volt, hogy a Korona eredetileg öt csüngővel készült, és később szereltek fel rá még négyet. Fontos megállapítás volt ezzel kapcsolatban, hogy a kiegészítő négy csüngő ugyanannak a műhelynek a terméke, mint amiben a korona készült - vagy ha nem is, akkor egy olyan műhelyben készültek, amelyben az eredeti technikát folytatták, illetve fejlesztették tovább.

A Korona abroncsának hátulján levő három uralkodó képe nem volt rajta a Koronán, amikor készítették - ott eredetileg más képek voltak. Ezt a foglalatok állapotából és a képek méreteiből következtettük. Azóta elemeztük az abroncs többi zománcké-

pét az elkészítés szempontjából, és kiderült, hogy a három uralkodó képe nem készült együtt az abroncs többi képével. Ez a tény érvénytelenítette azt a korábbi álláspontot, amely szerint a Korona abroncsa 1074 és 1077 között készült. Ludvig Rezső kollégám fontos megfigyelése, hogy az abroncs azért sem lehetett 10-11. századi bizánci abroncskorona, mert azoknak az oromzatán kereszt volt (mint a német-római császári koronának), a Szent Korona oromzatán viszont nem volt kereszt. Azért nem, mert ennek a boltozatán van a kereszt.

Az eddigi felfogás az volt, hogy a keresztpánt valami más tárgy lehetett, mert 12 apostolképnek kellett rajta lenni, a mostanin csak 8 van, tehát négyet levágtak. Az aranyműves megállapítása az, hogy a keresztpánt 8 apostolképpel készült, eredetileg is kupolás tárgy volt, a rajta levő apostolképek is ívesek voltak, és soha nem volt máshova felszerelve, mint a mai abroncsára. A Korona abroncsa eredetileg is aszimmetrikus formájúra készült. Ez az oka annak, hogy az abroncs és saját pártája között aszimmetria van, azzal a céllal, hogy az abroncs és a keresztpánt közötti illeszkedés aszimmetriáját elfedjék. Erre már akkor is voltak szerkezeti bizonyítékaink, amikor két, említett könyvemet megírtam. A döntő bizonyítékot, ami egyben a Szent Korona egy időben való készülésének is döntő bizonyítéka, Lovag Zsuzsa, Kovács Éva és Marosi Ernő szolgáltatotta egy fényképpel, amely a Korona általunk eléggé meg nem figyelt részletét ábrázolja. Ezt a fényképet a Művészettörténeti Értesítő 1986/1-2. számában megírt bíráló cikkeik illusztrációjaként használták. A Korona tetején levő keresztből az volt a vélemény, hogy azt utólag szerelték fel a zománckép utólagos átfűrészával. Mi megállapítottuk, hogy a kereszt eleve a Koronához készült, ugyanis a zománcképet a kereszt felszereléséhez szükséges lyukkal és tartó peremmel készítették.

Pillanatnyilag azon vitázunk a mérnök-kutatókkal, hogy a kereszt egyenesen állóra készült-e vagy ferdére. Ők azt állítják, hogy így, ferdén a kereszt pontosan két hüvelyk magas, és ezzel éppen beleillik a Korona méretrendszerébe. Dőlési szöge 23,5 fok, ami a Föld tengelyének dőlési szöge, és ezért csak tervezett érték lehet. Ezzel a tézissel szemben mi ötvösök a következőket mondjuk.

A keresztben megvannak az utólagos dölést mutató nyomok. A kereszt beleillik a Korona hüvelyk-méretrendszerébe, de megsérti az aranykészítés arányrendszerét. Vizsgálataink alkalmával meggyőződünk róla, hogy a kereszt elfordítható és elfordulás közben dőlési szögét is változtatja, ami azt jelenti, hogy tartó csavarjában is van utólagos elhajítás! Ugyanakkor elismerjük, hogy a keresztet szándékosan igyekeztek ferdén tartani, mert ki is egyenesíthették volna!

Van tehát egy egységes Koronánk, amelynek nem egységes nyelvűek, illetve stílusúak a zománcképei. Eddigi vizsgálatunk azt mutatja, hogy a Korona egy olyan műhelyben készült, amelyben több mester is dolgozott a zománcképek elkészítésén. Ezen kívül a többstílusúságnak tartalmi okai is lehetnek. Akárhogy van is, nem a Szent Korona az egyetlen művészeti alkotás, amely így készült!

Avar Korona és avar jogar? (tényszerű következtetések)

A következő kérdés az volt, hogy mikor készülhetett a Korona. Az új kormeghatározásnál azt is figyelembe kell venni, hogy csak olyan hely és időpont jöhet számításba, ahol az egységes, de görög és latin nyelvű Korona elkészítése is elképzelhető! A vizsgálatot elsősorban az aranyéptmény technológiai párhuzamainak megkeresésével kell elvégezni. Az eredmény pedig automatikusan megadja majd a zománcképek készülésének helyét és korát, ugyanis az eredeti képek ehhez a Koronához készültek.

A jogar elemzése kapcsán már említettem, hogy a korábbi vélekedésekkel ellentétben a technológiatörténeti összehasonlító vizsgálat a Korona szakmai "rokonaiban" a Nagy Károly-kincseket találta meg. Egy másik "rokoncsoport" az ún. Ottó-kori kincsek, de érdekes módon itt a rokonság már kissé távolabbi.

A vizsgálat mai állása szerint azt mondhatjuk, hogy az említett Nagy Károly-kincsek és a jogar, valamint a Szent Korona technológiai előzményei-párhuzamai az avar-kori ötvösségben lelhetők fel. Részletes indoklásra itt nincs mód, a Korona esetében ezt megtettem a "Magyarország Szent Koronája" c. könyvemben. Azt tapasztaltuk, hogy a Kárpát-medence és a Fekete-tengertől északra fekvő terület a 7-8. században minden olyan technológiai előjárást ismert és gyakorolt, amelyekkel a Szent Korona, a jogar, valamint a Nagy Károly-kincsek egyes darabjai elkészíthetőek voltak. A vizsgálatok következményeként megfogalmazzuk azt a feltételezést, hogy a jogar, a Korona és a Nagy Károly-kincsek szakmailag velük rokon darabjai az avar ötvösségnek olyan reprezentatív emlékei, amelyek sohasem kerültek sírokba, és ezért nem tudtuk, hogy ennek az ötvösségnek ennyire magasrendű alkotásai is vannak!

A technológiatörténeti összehasonlítások egyik fő eredménye, hogy az ún. Nagy Károly-kincsek között két olyan tárgy is szerepel, amelyeken a korai avar kor technológiája is megtalálható. Ezek közül az egyik a már említett Pipin bursa. Mivel ennek a filigránjai a jogar filigránjaihoz állnak a legközelebb, a korábban már elmondott indokok alapján a magyar jogart korai avar, vagy közép-avar korinak tartom.

A Koronával rokon filigránokkal, kőfoglatokkal és gyöngydróttal készült darabok e technológiából fejlődött munkamódszerekkel készültek, ezért azokat késő avar korinak tartom. Ezek a Nagy Károly-kanna (amelyet Svájcban Atila-kannának nevez a hagyomány!), a Nagy Károly-talizmán, Nagy Károly alfája, a St. Fides házi oltár egyes darabjai, a touli könyvtábla egyes darabjai és természetesen a Szent Korona.

Feltételezések, lehetséges magyarázatok

Korai avar technológiával készült a Conques-ban őrzött St. Fides ereklyetartó szobor. Ez valamikor egy keleti hun-avar viseletben pompázó kőszakállas férfit ábrázolt, fején keresztpántos korona van. Ez a korona egyébként a Szent Korona eddigi egyik legközelebbi rokona. Tekintettel arra, hogy e szobor minden valószínűség szerint egy korai avar kagán vagy egy nagy hírű, hódító elődjüket ábrázolja, feltételezzük, hogy a keresztpántos korona a korai avar korban már kagáni hatalmi jelvény volt. Ezt támasztja alá, hogy Ujguriában - azon a vidéken, ahonnan a hunok, az avarok és az új antropológiai kutatások szerint a magyarok is származtak, - Kiszely István olyan 6-7. századi falfestményeket látott, amelyeken a vezérek fején fémből

készült keresztpántos koronák vannak. Így az is valószínű, hogy a keresztény avar kagánok korában a Szent Korona avar hatalmi jelvény lehetett. Megválaszolandó a kérdés, hogy hogyan kerülhetett egy ilyen korona Szent Istvánhoz. Nagy Károly két hadjáratban vitt el az avaroktól hatalmas kincseket, amelyek egy részét szétosztotta birodalmában, másik részét utódai örökölték. A frankoktól elszenvedett katonai vereség után a keresztény avar kagánok behódoltak Nagy Károlynak (795-804 között), és a Kárpát-medence nyugati részein, valamint a Bécsi-medence területén viszonylagos autonómiával rendelkező, kb. 40-50 évig fennálló avar tartományt kormányoztak. Később ennek a területnek egy része teljesen beolvadt a keleti frank birodalomba, a másik részén pedig megalakult Nagy-Morávia.

A Duna-Tisza közén működő avar kagáni ötvösműhely Theodor kagánnal együtt nyilván áttelepült a frank hűbéres Avaria tartományba, amelynek központja vagy a Dunántúlon, vagy a mai Ausztriában lehetett. Az ötvöstechnika 9-10. századi továbbélését a morvaországi és szlovákiai leletek bizonyítják. Ez a morvaországi-szlovákiai technológia némileg átalakulva-módosulva a 10. század második felében a reichenauai ötvösműhelyben bukkan fel. Ez a műhely készítette többek között a német-római császári család (az Ottók) egyes kincseit és az ún. Gizella-kincs egyes darabjait. A Gizella-kincs egy nyakékén ugyanolyan láncokat találunk, mint a Szent Korona újabb láncjai, és a kőfoglatok is ugyanúgy készültek, mint a Szent Korona újabb csüngőinek foglatai. Ebből csak arra következtethetünk, hogy a Szent Korona négy új csüngőjét az Ottó-császárok birodalmi ötvösműhelyében, Reichenauban készítették. Ebből viszont az következik, hogy az avar tartomány területével és népeivel együtt az avar korona is a frank birodalomba került. III. Ottó császár elővettette és kiegészítette, amikor a pápával együtt úgy döntöttek, hogy Szent Istvánnak koronát küldenek.

A volt avar koronának Szent Istvánhoz való kerülésével állami jogfolytonosság jött létre az avarok és magyarok kárpát-medencei állama között. Ez elsősorban belpolitikai szempontból lehetett fontos. A Dunántúl délnyugati részeit a régészet úgy tekinti, hogy ott a honfoglalás idején is nagy tömegben éltek avar leszármazottak. Ennek a területnek volt a vezetője az a Koppány, aki Istvánnal szemben hatalomra tört. Koppány leverése után Istvánnak jól jöhetett, hogy éppen a volt avar hatalmi jelvényt koronázták meg. A konszolidációban sokat segíthetett, hogy a koronázási aktus egyben az avar hagyományok felvállalását is jelentette. Ha ez a feltételezésem megerősítést nyerne, közvetve igazolást nyernének a magyar krónikák, amelyek szerint Árpád honfoglalása örökség jogán történt!

E dolgozat bíráló lektori véleményében Dr. Dümmerth Dezső arra hívta fel a figyelmemet, hogy nem Szent István volt az első, aki az avar kincsből kért koronát. Valamivel korábban Alfonz kasztíliai király is ezt tette.

A Korona sorsáról megfogalmazott feltételezésemet erősíti, hogy vannak korabeli írott források, amelyek szerint Nagy Károly és fia, Pipin, több jogart zsákmányolt az avaroktól, és a dunántúli Tudun, behódolása jeléül, Regensburgba vitte jogarát Nagy Károlyhoz. Vagyis lehetséges, hogy történelmi tartalmat nyer az a felismerésünk, amely szerint a magyar jogar nyelén olyan mérvű kopási nyomok vannak, amelyek nem keletkezhettek a magyar királykoronázások alkalmával. A magyar jogart nagyon sokáig használták, mielőtt a magyar koronázási jelvények közé bekerült!

Keleti hagyományok őrzője (kutatási vázlat)

A Szent Korona egységét nemcsak az ötvöstechnikai és a méretrendszer szerinti szerkezeti elemzés bizonyítja. Ugyanerre a konklúzióra jutottunk, amikor a Korona tervezésének logikáját és elkészítésének menetét rekonstruáltuk. Ludvig Rezső a képek, kövek és gyöngyök számszerűségei alapján összehasonlította a magyar Szent Koronát és a német-római császári koronát.

A német művészettörténet-írás szerint a kor keresztény szimbolikájának és számmisztikájának megfelelően a német-római császári koronát a nyolcas és a tizenkettes szám tudatos alkalmazásával készítették. Ennek megfelelően a német-római császári korona a keresztény hit alapján álló ideális uralkodó koronája. Szent István "Intelmei"-ből tudjuk, hogy az ő Koronája is az volt. Az "Intelmek" jelképeinek, valamint a Szent Korona zománcképeinek jelképes értelmei alapján arra kell gondolnunk, hogy Szent István Koronája és a Szent Korona ugyanaz kellett legyen. A Szent Korona azonban egyetlen vonatkozásban "több" is, mint a német-római császári korona, mivel rajta a nyolcas és a tizenkettes szám mellett a kilences is erősen dominál. Elfogadom mérnök kutatótársaimnak azt a véleményét, amely szerint a keresztény számmisztikában a kilences szám is igen fontos helyet foglal el. Van azonban még megoldási javaslatom is. Pap Gábor nyomán éppen a mérnök kutatócsoport tagjai (Beöthy Mihály, Fehér András, Ferenczné Árkos Ilona, Ferencz Csaba) vetették fel azt a gondolatot, hogy a magyar Korona fő alkotórészei megfelelnek egy szibériai keresztpántos sámankorona-típus alkotóelemeinek. A valóban meglévő nagy szerkezeti hasonlóság, valamint a kilences számnak a keleti népek hitvilágában való nagy szerepe miatt, érdemesnek látszott az alaposabb kutatás. A *kilences szám* sokszor fordul elő a sámanavatás tárgyain. Vannak sámankoronák, amelyeken éppen *kilenc* toldísz van. Van, ahol sáman szellemet ábrázoló totemoszlopon van *kilenc* dísz. Gyakori, hogy a sámanköpenyen ugyanabból a díszítőelemből *kilenc* darab található.

A sáman a legmagasabb rendű közösségirányító képességet csak akkor és úgy nyerheti el, ha felmászik egy *kilenc* fokú létrára és onnan ugrik le.

Több olyan sámankorona-típus van, amely tartalmilag és formailag kapcsolatba hozható a Szent Koronával. Az egyik valamilyen abroncsból és toldíszekből, illetve csüngőkből áll. Ezeket általában *kilenc* toldísz van - ahogy a Szent Koronának is *kilenc* csúcscsúsz van. Homlokrészüknél annak a sáman ős szellemnek a képe látható, akitől a sáman a tudását, képességeit, hatalmát kapta, és akivel révülése közben kapcsolatot vesz fel.

A Szent Korona homlokrésze felett a középső "toldíszben" annak a Krisztusnak a képe van, akitől a király hatalmát kapta, és akivel népe irányítása érdekében imáin keresztül kapcsolatot vehet fel.

Ezt a sámankorona-típust találjuk a karagaszoknál. A burjátoknál és az osztják-szamojédeknek a sámankorona egy abroncsból, egy keresztpántból és általában egy ebből kinyúló szarvasagancsból áll. A helyiek hite szerint a keresztpántos sámankorona azt az égi szarvast jelképezi, melynek hátán lovagolva a sáman felkeresheti ősei szellemeit, hogy velük a földiek közösségi irányításához szükséges dolgokat megbeszélje. A rajta levő jelképek szerint a Szent Korona keresztpántja a földi hata-

hetett.

Az eddigiek alapján feltételezhető, hogy a Szent Korona III. Ottó birtokában volt, aki a pápával egyetértésben küldte azt Istvánnak. A Kárpát-medence és a Korona összetartozásával már Szent István is tisztában lehetett. Csak így van értelme annak, hogy Szent István országát a Korona képében ajánlotta fel a Szűz Anyának, hisz a Korona az országot jelentette.

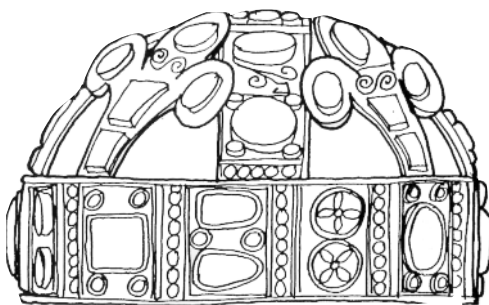
Az eddigiek értelmében érdemesnek látszik megvizsgálni az eddig kellőképpen figyelembe vett vagy a pozitívizmusra való hivatkozással egyszerűen félretolt forrásokat is. Ezeknek hitele és forrásértéke megnő. Mik ezek a források?

- Az "Intelmek"-ben Szent István - jelképesen bár, de - megfogalmazta a Szent Korona-szemét.
- Révay Péter könyvéből kiderül, hogy a Szent Korona "intézménye" volt a példa III. Ottónak, amikor ő a Szent Német Római Birodalom koronájának intézményét létrehozta. Ebből az következik, hogy a Szent Korona, mint legfőbb államjogforrás előbb keletkezett, mint a német-római császári korona intézménye.
- Decsi Sámuel (1793-ban) azt írja, hogy Attila koronáját Szvatopluk örökölte, és tőle Árpád vette el. Ha leszámítjuk a hun-avar "összevonást", marad az igazságmag, az avar-magyar jogfolytonosság.
- A 13. századi, de 9. századi részeket is tartalmazó varsói krónika szerint Jézus azt ígérte Attilának, hogy ha nem foglalja el Rómát, utódai örök érvényű Koronát fognak nyerni.
- Ez utóbbi két forrást kiegészíti Anonymus és a többi magyar krónika, amelyek szerint Árpád örökség jogán foglalta el a Kárpát-medencét.
- Mindezeket Szent István tudhatta, mert a Hartvik-legenda szerint a pápától nyomtatékosan, sürgetően kérte a Koronát. Ez azt jelenti, hogy "Intelmei"-ben teljesen tudatosan fogalmazott így: "Mindez, amit fentebb érintettünk, alkotja a királyi koronát, nélkülük sem itt nem tud senki uralkodni, sem az örök uradalomba bejutni". Ezek szerint Istvánnak és utódainak a Kárpát-medencében elismert uralomhoz szükségük volt a terület korábbi koronájára.

Pannóniában korábban is folyt nyugati térítés, amely az avar kor végére erős egyházi intézményrendszert épített ki. Pannóniában korábban is folyt nyugati térítés, amely az avar kor végére erős egyházi intézményrendszert épített ki. A Pannóniában élő lakosság egy része nyugati keresztény lett. Géza és Szent István tehát a nyugati térítés újbóli befogadásával hagyományt folytatott. Ehhez a hagyományápoláshoz jól kapcsolódott a hatalmat örökíteni tudó keresztény avar korona. Mindezt az Árpádok, illetve István több helyről is tudhatták:

- a családi hagyományból,
- a nyugati térítő papoktól,
- azoknak az avaroknak az utódaitól, akik a Dunántúlon érték meg a honfoglalást és egy nyugati krónika szerint együtt kalandoztak a magyarokkal,
- az avar korban is itt élt székelyek utódaitól, akik Anonymus szerint segítettek Árpádnak a honfoglalásban,
- azoktól a morva végeken élt, szintén avar leszármazottaktól, akiket Anonymus úgy említ, hogy Árpádék hívei voltak és együtt kalandoztak a magyarokkal,
- azoktól a magyar, hun és székely egyháziaktól, akik a Szent István előtti és magyar nemzeti nyelvű egyházi írásbeliséget képviselték, és akiknek műveit egy 1000-ban hozott törvény értelmében éppen Szent István égettette el.

E fejezet végén fontosnak tartom megjegyezni, hogy feltételezéseim kizárólag saját véleményemet tükrözik. Egyetértek dr. Dümmerth Dezső lektori véleményének azzal a megállapításával, hogy III. Ottónak nem állhatott érdekében egy avar-magyar állami jogfolytonosság politikai elismerése. Hogy II. Szilveszter pápával egyetértésben mégis elküldték Istvánnak a kért koronát, abban az 1000 körüli idők nemzetközi erőviszonyai játszottak nagy szerepet.

A Conques-i avar szobor koronája, 7. század

GONDOLATOK A MAGYAR ŐSHAZAKUTATÁSOKRÓL

Lassan két évszázada lesz annak, hogy a nyugati népek felébredtek és keresni kezdték, honnan jöttek őseik jelenlegi hazájukba, vajon honnan származhattak, kik voltak. Milyen civilizációjuk és kultúrájuk volt, ismerték-e már az írást?

A 19. század elején indultak meg nagyobb ásatások Közép-Keleten, és azok eredményei már a század közepére lázba hozták az európai népeket, nemzeteket. Az Úr városában és egyebütt megtalált ékírásos cseréptáblákat hozzáértők és hozzá nem értők nagy lendülettel kezdték fejtegetni, titkaikat kideríteni, és azt, hogy melyik modern nyelvvel állanak legközelebbi rokonságban. A nyelvi vizsgálódásokból a legfantasztikusabb eredményeket sütötték ki, s bár a mezopotámiai ékírások megfejtéséhez a magyar nyelv volt a legjobb kulcs, ezért kiderítették, hogy ahhoz a magyarságnak semmi köze sincsen. Ezt a megállapítást a hivatalos magyar vonal is magáévá tette, s egy-két kivételtől eltekintve, teljesen a finnugor származási elmélet hívei lettek. Az is hivatalosan el lett fogadva, hogy a magyar nép téridegen, nem európai nép. E rövid tanulmány megírására a Svájcban megjelenő Duna Tudósító 1987. szeptemberi száma készített, amelynek 13. oldalán közölnek egy interjút dr. Kiszely István antropológussal, s a címe: „Átírhatjuk a tankönyveket? ÚJ ŐSHAZÁT JELEZNEK A GÉNEK”. (A cikk teljes terjedelmében a budapesti Népszava 1987. szeptember 16-i számában jelent meg, és szóról szóra vették át.)

Hogy hozzászólhassunk, ismertetnünk kell a cikk lényegét, éspedig azt, hogy az őskutatást a japánok forradalmasították. Az ötvenes évek vége felé a biokémikusok felfedezték az *immunglobulinokat*, és az egyes immunglobulinok öröklődő tulajdonságai alapján elkülöníthetők a népfajták. Az emberi vérben "jelzőgének", ún. *markerek* keringenek, s olyan stabilitással rendelkeznek, hogy *egymillió év* eltelte után is 100 jelzőgéből még 32 fellelhető. Az emberfajtákra jellemző géneket színek szerint különböztetik meg. A kék és zöld gének minden emberben megtalálhatók, a sárga ellenben csak az észak-mongoloid, míg a piros a dél mongoloid-népeknél.

Ezt a kutatást Magyarországon is elkezdték a japánok dr. Kiszely kérésére és az eddigi kutatásokat vezető Matsumoto professzor közbenjárására. Bár ez a fajta kutatás igen költséges, a japánok díjtalanul végzik el a rokon magyar népnek.

Egyébként a japánok már a Szovjetunió és Kína egész területét végigvizsgálták ezzel a módszerrel, több mint 40 000 vérmintát vettek és analizáltak. A módszer igen költséges, de biztos eredményt hozott: a japánok végül is megtalálták igazi rokonaikat. A Bajkáltól délkeletre élő burját-mongolokkal közös vérből származnak. Ezt hivatalosan a japán tudományos körök elfogadták, és már a tankönyvekben is így tanítják.

Ennyit erről az interjúról... és most jön a:"DE"!

Ezzel az eljárással - szerintünk - csak azt lehet bizonyítani, hogy hol fordultak meg magyar-vérű embercsoportok! De azt, hogy honnan jöttek, hol volt az "őshaza", a "bölcső", ahol megszülettek és kifejlődtek, azt egyetlen jelzőgén sem tudja megmondani. Hogy miért nem? Arra vonatkozóan nézzük meg a Kárpát-medence történetét.

A 8-10 millió éves Rudapithacus Hungaricus-ról ne beszéljünk, bár az Élet és Tudomány 1976. V. 14-i XX. száma 940. oldalán ezt írja: "...zápfogának koronája alacsony, szájpadrólása sekély - akárcsak az emberé". Mi induljunk el csak Vértesszöllőstől. Az ott talált lelet korát a szakemberek 350 000 esztendősnak fogadták el, és így az őskőkor alsó szakaszába tartozik. A megtalált *homo erectus seu sapiens paleohungaricus* "koponyamérete 1400 cm³ (a mai emberé átlagban 1450 cm³), testmagassága kb. 160 cm lehetett, és tekintete a mai emberéhez hasonló - a szemöldökív vizsgálata szerint". (Idézet az Ősi Gyökér 1987. 2. sz. 50. oldaláról)

Az őskőkor középső szakaszából (a tudományos körök felosztó meghatározása szerint Kr. e. 150 000-50 000) származik az 1856-ban Düsseldorf közelében megtalált, ún. *Neander-völgyi* ember, a paleoanthropus, ami a különböző őstani könyvek képen egy durva alakzatú, görnyedten járó, vastag szemöldökcsontú, vicsorgó, primitív lény lett. De az elmúlt évszázad alatt több mint száz "paleoanthropus" csontváza került elő, de ezek között egy sem akadt, mely a Neander-völgyi durva, generalizált típushoz hasonlítana. A középső paleolitikum embere "...a kifinomult alkatú, embertanilag már specializált fajtához tartozott". Ennek az ősembernek eddig a Kárpát-medencében csak 5 (öt) helyen találtak nyomára:

- 1) 1913-ban Pálffy-barlang (ma Szlovákia)
- 2) 1924-ben Erdélyben (mai nevén Ohabaponor)
- 3) 1932-ben Subalyuki-barlang (Bükk hegység)
- 4) 1955-ben Gánóc (ma Szlovákia)
- 5) 1969-ben Remete Felső-barlang.

Az őskőkor felső szakaszából (Kr. e. 50.000-10.000) való a Szeleta-kultúra, amelynek nyomai a Tapolcai-barlangban is megtalálhatók. A rétegződések azt mutatják, hogy kb. 9000 éven keresztül folyamatosan tartózkodtak ott emberek. Ha pedig ennyi ideig ott tartózkodtak, miért mentek volna el a környékről? Lehet, hogy a Szeleta- és Tapolcai-barlangnál emberi letelepedésre alkalmasabb helyet találtak, csak azokat még nem fedezte fel a mai tudomány.

Az eddigiekből láthatjuk, hogy a Kárpát-medence az elmúlt - tegyük fel, hogy - 300 000 évben folyamatosan lakott volt. Ha megvizsgáljuk az ókori népvándorlásokat, akkor azt láthatjuk, hogy megfordultak a Kárpát-medencében nem magyar fajtájú néptörzsek többször is, de miért nem maradtak ott? Hisz' e terület ideális, emberi letelepedésre nagyon is alkalmas volt. Mégis, miért mentek tovább az északi hideg vidékekre? És miért tudtak a magyar fajtájú néphullámok mind a mai napig ott megmaradni?

Ez a sok "miért" arra ösztönöz minket, hogy kérjük meg a japán kutatókat: ne csak a most élő emberek véré vizsgálgják meg, de - legalább - az elmúlt utolsó 50 000 év emberi csontleleteit is, mert úgy érezzük, igen nagy meglepetéssel szolgálna a vizsgálat eredménye nemcsak a nemzetközi tudományos köröknek, de az utódállamok "őshonos" népeinek is azzal, hogy a ma-

gyar nem idegen nép Európában, és jobban otthon van ott, mint a németek, franciák, olaszok, a szlávokat már ne is említsük.

Átolvastunk több hazai munkát is a magyar őstörténelemmel kapcsolatban. Többek között: Erdélyi István: "A magyar honfoglalás és előzménye", Kossuth Kiadó Budapest, 1986 - Szombathelyi Viktor szerkesztésében megjelent "Az őshazától a Kárpátokig", Panoráma Budapest, 1985 (12 író munkája) - az eredetileg 1943-ban, Ligeti Lajos szerkesztésében megjelent, az Akadémiai Kiadó által 1986-ban újra kiadott "A magyarság őstörténete" (11 író munkája). Mind bevándoroltatja a magyarokat Ázsiából. Hóman Bálint (aki Szekfű Gyulával közösen írt egy magyar történelmet, 1935-ben Budapesten adták ki) 1943-ból való, hátrahagyott kéziratát Szendrey Tamásék adták ki Atlanta, Ga. USA 1985-ben "Ősemberek ősmagyarok" címmel, melyben erősen megváltoztatta az 1930-as nézeteit, s nem Szibériából érkezeti a magyarokat, hanem lehetségesnek tartja a nyugatról való megjelenésüket, amint azt majd később meglátjuk a MU említésénél.

Csobánczi Elemér és dr. Nagy Sándor állításait alátámasztja Vértesszőllős és a többi, az őskor felső szakaszából származó lelet, hogy a magyar nép a Kárpát-medencében fejlődött ki, s onnan sugárzott széjjel nagy tömegekben keleti (egészen Japánig) és déli irányban, benépesítve Ukrajna, a Turáni-alföld, Észak-India és Észak-Kína, valamint Egyiptom s Észak-Afrika számos vidékét.

Csicsáky Jenő (James Churchward nyomán) "MU"-ból származtatja népüket. Szerinte egy kontinens nagyságú, három szigetből álló szárazföldről, amely kataklizma következtében Kr. e. 13 000 körül elsüllyedt a Csendes-óceánban, és csak néhány magas hegy mint szigetek maradtak meg belőle. Ezekből az ismertebbek a Húsvét-, Tahiti-, Fidzsi- és Hawaii-szigetek. A MU már Kr. e. 40 000 körül megkezdte Földünk gyarmatosítását népfölöslegének kivándoroltatásával. Nyugatra Mexikón és az Amazonas völgyén keresztül az Atlanti-óceánon átkelve, Atlantiszt érintve, onnan a Pireneusokon át Észak-Afrikába érve eljutottak Egyiptomig a "kara mayák". Egyiptomból Kis-Ázsián és Görögországon keresztül jutottak a Kárpát-medencébe. Keletre a "naga mayák" a mai Kínába, Japánba, Mezopotámiába és Etiópiába vándoroltak. Itt meg kell azonban kérdezni: kik voltak akkor a vértesszőllősi és a subalyuki emberek? De lehetséges az is, hogy bőven volt még hely a Kárpát-medencében, s a kara mayák összeolvadtak az ott talált őslakossággal, és mint később látni fogjuk, az sem lehetetlen, hogy rokon fajták voltak, és nyelvük is hasonló volt.

Dr. Baráth Tibor elmélete szerint az egyiptomiak a Vízözön miatt a Nílus völgyéből részben az etiópiai hegyek közé (ezekből lettek a magyarok), részben a Kaukázusba menekültek (s ezek meg a hunok). De ez is már a Szeleta- és Subalyuki-kultúra után jóval későbbben történt. Dr. Baráth nem csak a kolozsvári egyetem történész professzora volt, de a párizsi Sorbonne-on nyelvésznek és régésznek is kiképezte magát.

Ha jól értettem meg, akkor Badiny-Jós Ferenc szerint a semiták feltűnése és támadásai után Mezopotámiából menekülő szumér tömegek telepedtek le Erdélyben. Ezek hozták a Kárpát-medencébe az írás tudományát, őrizték meg és fejlesztették a szumér kultúrát a mai napig. De mind Badiny-Jós, mind dr. Baráth lehetségesnek és elfogadhatónak tartja a Kárpát-medencéből való kiindulás lehetőségét.

Szándékosan utoljára hagytuk dr. Vámos-Tóth Bátor (Honolulu) tanulmányának bővebb ismertetését, amely a szűkebb szakkörök előtt *Tamana* néven ismert, azonban az őstörténelem iránt érdeklődő magyar olvasótábor nem ismeri, mert a teljes anyag, a kb. 2000 oldalas kézirat még nem lett publikálva, csak összefoglaló tanulmányokat jelentetett meg róla az Asian Institute (Hongkong).

A *Tamana* egy olyan területet világít meg az őstörténelmi témakörben, amely eddig elkerülte a kutatók figyelmét, vagy csak egyszerűen nem akadt vállalkozó, aki ezzel az igen fontos kérdéssel foglalkozott volna, mint azt dr. Vámos-Tóth Bátor tette.

Ha kezünkbe veszünk egy nagyobb világtérképet (főleg 1914 előtti), azt tapasztaljuk, hogy a világ minden táján olyan azonos földrajzi elnevezéseket találunk, amelyek magyar fülnek igen ismerősen csengnek, sőt a bizonyítottan ómagyar eredetű nevekkel többségükben teljesen azonosak. Előfordulnak olyan nevek is, amelyek a minden nyelvre törvényszerűen vonatkozó nyelvfejlődés következtében valamit itt-ott változtak, de könnyen visszavezethetők az eredeti ómagyar alaphoz.

A különös ebben az, hogy ezek a földrajzi elnevezések a világ olyan tájain találhatók nagy többségükben, amelyek magas hegyek vagy magas hegyek és nehezen járható mocsarak által jól védett területek, aminek következtében oda az idegen ráhatás nem tudott beférkőzni, és így a több tízezer éves eredeti nevek - jóformán változatlanul - megmaradhattak. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy az előbb már említett dr. Baráth Tibor, aki 1932-39 és 1945-50 között Franciaországban élt, 4500 francophon földrajzi névnek mutatta ki a magyar-ómagyar eredetét!)

Ilyen jól védett területek, ha a világ hegy- és vízrajzi térképére tekintünk - csak néhányat említnék meg -, pl. a csádi hegyekkel körülvett Csád-tó partjai, az Etiópiai-fennsík, az Új-Guineában alig 50 éve, repülőről felfedezett, de teljesen még fel nem tárt Guyanai-félföld, a dél-amerikai Andokban található kisebb-nagyobb jól védett völgyek. Utolsónak említnék meg, amelyek mindenhol gyakran előfordulnak, és betű szerint megegyeznek a kárpát-medencei földrajzi nevekkel: Arad, Balaton, Galga-Mácsa, Halimba, Kalonda, Mára-Maros, Per-Káta, Sajó, Szo-Váta, Teleki és így tovább.

Ilyen esetekben a kutató megáll. Erre eddig semmiféle magyarázatot nem kapott! Új területre betévedni, amelyről még nem íródott forrásmunka valamelyik jó nevű, ismert tekintélytől, igen veszélyes téma. Ha a természetes észére hallgat elsősorban, de a nemzeti öntudata is beleszól, akkor a Világ Tudományos Köreinek Irányítóival kerül szembe, és elhallgattatása, munkájának agyonhallgatása biztosítva van. Az ilyen eretnokség, ami vallási felfogásokba, izmusokba, tehát világnézeti és politikai falakba ütközik a Tudomány nagyobb dicsőségére. Azonban, akárhogy is vesszük, a tény előttünk van, és arra felelni kell!

Erre ad logikus feleletet dr. Vámos-Tóth Bátor, amikor az előtte fekvő bizonyítékok alapján azt állítja, hogy ez a jelenség a hozzánk időben legközelebbi *ősműveltség*ből, "gyökérműveltség"ből adódik, amely kb. 15-20 000 évvel ezelőtt töredezett széjjel, valami nagy katasztrófa (Özönvíz? Az egész Földet nagyjából megváltoztató vulkáni kitörések? - Szerk.) következtében, minek okából kifolyólag Földünk lakosságának hatalmas hányada elpusztult, és csak a védett területeken maradtak meg kisebb-nagyobb emberi közösségek, akik következetesen megtartották a pusztulás előtti népi szokásaikat. Csak ez lehet a magyarázat, mert ezen területek lakói azonosak:

- 1) földrajzi elnevezéseikben (mint ezt bemutattuk),
- 2) ragozó nyelvükben (a ragozó nyelv a legősibb),

- 3) írásmódjukban (rovásírás, ékírás),
- 4) jellegzetes (Mándi) díszítő elemeikben
- 5) építkezési formáikban,
- 6) rokon hangzású, ötfokú népi zenéjükben.

Ezek a területek tehát mind-mind a magyarság nem "őshazáinak", de őstelephelyeinek tekintendők.

Mivel, mint már említettük, a Kárpát-medence a legnagyobb ilyen őstelepe az egész világot átfogó egykori ősműveltségnek, így az ott ma is élő nép ősi és turáni csoportja egyenesen leszármazottja annak. Még az ősi időkből származó, különféle műveltségű, kisebb-nagyobb, de az idők folyamán beolvasztott bevándorló csoportokkal keveredett, amelyeknek többsége szintén Tamana-eredetű vagy Tamana-műveltséget átvett emberek voltak. Ezt az a tény igazolja, hogy nem "Tamana-eredetű" emberfajták (kivéve a kezdetben simulékony és alkalmazkodó szlávokat az utóbbi 2 évezredben!) a Kárpát-medencében megmaradni - az Árpád-házi uralkodókig! - nem tudtak. Az a tény, hogy voltak népvándorlások minden időben, hiszen még ma is vannak (pl. II. világháború, 1956, Vietnam), és nemcsak keletről nyugatra, de fordítva is, és minden világtáj irányába!

Befejezésül: ha ezeket az elméleteket egymás mellé helyezzük, és székely ésszel kíséreljük meg a kiértékelésüket, mellőzve az idegen, önérdekű kutatók és magyarországi támogatóik szívárványos-finnugoros, szibériás-barbáros teóriáit, nem marad más lehetőség, csak az - feltéve, ha *megelégszünk 50 000 évvel* -, hogy az "Őshaza" a *Kárpát-medencében* volt. Ez elfogadható meghatározás lenne, és szerintünk elég régi is ahhoz, hogy jóval megelőzze az ún. "európai kultúrnépek" bibliai korú őshazáit és ősiségét.

Forrásmunkák

Duna Tudósító, 1987. 4. sz., Svájc

Dr. Nagy Sándor: "A magyar nép kialakulásának története", Transsylvania Kiadó 1956(?)

Csobánczi Elemér: "Ősturánok", Turán Printing, Garfield USA, 1963

Dr. Vámos-Tóth Bátor: "Tamana", Tanulmányok, Honolulu 1980-87

Dr. Baráth Tibor: "A magyar népek őstörténete", Montreal 1968-74

Badiny-Jós Ferenc: "Káldeától - Ister-Gamig", Buenos Aires 1971-81

Csicsáky Jenő: "Mu, az emberiség szülőföldje", Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest 1938

Ősi Gyökér, Buenos Aires 1987. 2., 3., 4. és 5. szám

Élet és Tudomány, Budapest 1976. május 14. 20. szám

AZ ÁZSIAI HUNOK (HSZIUNG-NUK) RÉGÉSZETI EMLÉKEI **(A mongol-magyar régészeti expedíció munkálatairól)**

Egy nagyobb szünettel a hetvenes évek második s a nyolcvanas évek első felében, a mongol-magyar régészeti expedíció 1961 óta végez terepmunkákat a Mongol Népköztársaság területén. Már a legelső ásatás során sikerült két közrendű ázsiai hun sírt feltárnunk a híres Noin-Ula (Nojon ül) hegységben, Ulánbátortól északra, ott, ahol már századunk elejétől kezdve többször is volt intenzív kutatás.

Az ázsiai hunok régészeti-történeti problematikája az európai és ázsiai hunok hipotetikus jellegű kapcsolatának tényekkel történő megvilágítása miatt érdekel bennünket. A vizsgálatban nem érünk el új szinteket addig, amíg nem támaszkodhatunk újabb leletekre. Ezek feltárása pedig lényegében csak ásatás útján lehetséges. Az ázsiai hunok kultúráját még mindig csak hézagosan ismerjük, annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben mongol és szovjet kutatók sírjaik tucatjait tárták fel a Bajkál-on-túlon és Mongóliában.

Szovjet területen, az Ivolga folyó mellett egy nagy, erődtített ázsiai hun települést is feltártak már, és nyílt színi települések maradványaira már Mongóliában is rátaláltak, de ezek kutatása még a jövő feladata lesz. Ez nagyon fontos feladat, mert az egykori életéről teljesebb és hűbb képet a települések alapján lehet csupán alkotni. Érdekes feladat lenne a településfeltárásokba történő bekapcsolódásunk is.

A sírleletek időrendi elhelyezése, keltezése mindeddig kevés támpont segítségével történ, s így eléggé tág határok között mozgott. Támpontot adott az egyik, éppen Noin-Ulából előkerült egyik kínai lakcsésze felirata is. Bajkál-on-túli sírokból pedig már a múlt században került elő Han-kori kínai rézpénz. Az 1987. évi leleteink között szereplő kínai feliratos bronztükrök és rézpénzek most pedig komoly segítséget adnak a belső időrend alapos kidolgozásához.

Értékelésük előtt azonban tekintsük át röviden az összes eddigi eredményünket, amelyeket a mongóliai hszüing-nu temetők egyes sírjai feltárása során elértünk.

1961-ben egy (Noin-Ula), 1963-ban egy másik (Najmaa-tolgoj) ázsiai hun temető feltárásán dolgoztunk, amely utóbbinak munkálatai ezen kívül még három rövid, nyári ásatási időszakra is kiterjedtek (1964, 1974 és 1987).

1971-ben, a mongol fél javaslatára, egy igen nagyméretű temető feltárásába fogtunk Kelet-Mongóliában (Kentij ajmak), ez a Dulgá-ül-i lelőhely. Ott végül is mi eddig csak két sírt tártunk fel, de mongol és szovjet régészek még néhány sírt hozzátettek a feltárt sírok számához. Mint mindenütt Mongóliában, az ázsiai hunok sírjait alacsony kőhalmok fedték, és mélységük, gazdaságuk függvényében, néha igen nagy is lehet, elérheti az 5, sőt 8 métert. Emiatt a feltárás igen lassú feladat. A régészeti munkálatokat Noin-Ulában megnehezíti az örök fagy magas szintje a talajban, és mindenütt bonyolultabbá teszi az a közismert tény, hogy ezeket a sírokat is már igen régen kirabolták. A sírföld ennek megfelelően igen laza, a feltárás a nagyobb mélységekben életveszélyes és lassú művelet. Ehhez hozzá kell számítani a nekünk szokatlan, nagy tengerszint feletti magasságot (kb. 1400 m átlagban), és azt a nehézséget, hogy Mongóliában szerfölött nehéz ásatási munkásokhoz jutni, az igen ritka lakosság és a teljes foglalkoztatottság miatt.

Mindent egybevetve, az ázsiai hunok emlékeit érintően lefolytatott hat nyári ásatási szezonunk alatt összesen 14 sírt sikerült feltárnunk, legfeljebb hat-hét fizikai munkás segítségével, ami így nem csekély eredmény, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a munkálatokat az időjárás is késleltette, a viharos, esős vagy jégesős nyári napokon egyáltalán nem lehetett dolgozni. Egy-egy expedíciós útra különben mindössze négy, vagy később hat hét állt rendelkezésünkre, ám ezen időn belül a fővárosból a lelőhelyekre és vissza kellett utazni terepjáró gépkocsin.

A tárgyi leletek (mellékletek) feltárása mellett nagyon jelentős értékű az az embertani anyag, amelyet a felszínre hoztunk, ami a sírok említett kirablottsága ellenére jobbra megmaradt, bár a csontok így természetesen nem voltak már eredeti helyzetükben.

Van olyan ázsiai hun lelőhely is, a Gol-mod nevű, a Huni folyó bal partján (Arhangaj ajnak), ahol a folyami homokos talaj nem teszi lehetővé a mélyebb sírok feltárását, jóllehet ez a második olyan temető Mongóliában, ahová az ázsiai hunok vezető rétege temetkezett. Ide már bányaművelési eljárások (aknakibélelés stb.) kellenének az ásatáshoz, ami, legalábbis egyelőre, megoldhatatlan. Az ott talált eddigi leletek pedig még értékesebbeket is sejtetnek.

Lassan-lassan kirajzolódik a kép, egyrészt az ázsiai hun temetők topográfiájáról, elterjedéséről, másrészt az egyes nagy temetők belső szerkezetéről is. Egynémely temető esetében már úgy tűnik, hogy a temető felé haladva először a vezetőik jóval nagyobb sírjai sorakoznak elől (az első "sorban"), a nők pedig a temetők mögöttes részeiben vannak. Úgy látszik, hogy egy-egy temető két különálló nemzetségi temetőt is egyesíthet magában (ld. például Hugdin-ül, 1987. évi temetőfelmérés).

Az újabb és újabb embertani leletek alátámasztják azt a véleményt, hogy az ázsiai hunok Mongólia területén igen kevert népet jelentettek, a mi leleteinkből pedig ezen kívül azok iráni jellege a szembetűnő. Ez alátámasztani látszik Harmatta János vonatkozó véleményét, aki szerint a hszüing-nuk uralkodó rétege kelet-iráni (száka típusú) nyelvet beszélt. Nem kizárt, hogy köztük jüe-csi eredetű maradéknépesség is szerepel, akik valaha a hszüing-nuk nagy ellenfelei voltak.

Az ázsiai hunok nyugat felé történő elvándorlásának régészeti emlékeit már többen igyekeztek kimutatni. Ebben a vonatkozásban van néhány támpontunk, ilyenek mindenekelőtt a bronzból öntött, nagyméretű üstök, melyekből hazánkban már többet is találtak, de egyaránt ismeretesek Moldvából és Németországból is, onnan, ahol a hunok megfordultak. (Itt jegyezzük meg, hogy régebben a catalaunumi csatamezőn (Franciaország) talált, leletnek elkönyvelt bronz üst edény inkább ausztriai vagy magyarországi eredetű lehet, mert tulajdonosa, egy párizsi gyűjtő, osztrák régiségkereskedőtől vásárolta.) A legutóbbi bronzüst lelet (töredék) a Krím félszigeten került napvilágra. A Jenyiszej folyó felső folyásánál talált, feltehetően ázsiai hun te-

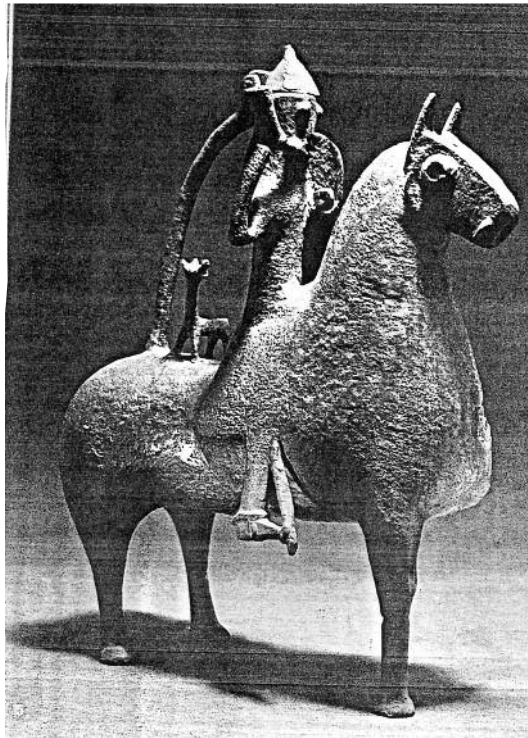
mető (Baj-dag II.) kerámialeletei is szintén bronzüstöket utánoznak. Jövevény hunok és a helyi őslakosság összeolvadása emlékének tartják a szintén közép-ázsiai Sausukum nevű lelőhely temetőjét, amely a 3-5. század közé keltezhető.

Az egyik legújabb (1977) ilyen keleti lelet egy Orenburg-környéki, dél-uráli barlangsírból származik, amely helyét illetően igen komoly fogódzópontot jelent áthidalásként Belső-Ázsia irányába. Még keletebben lévő támpontokat jelentenek a Szirdarja mellett talált 1. századi, agyagból készült, kisebb méretű bronzüst utánzatok, amelyek a hsziung-nuk ottani hosszabb tartózkodására utalhatnak.

Az, hogy az Árpád-háznak volt dinasztikus hun hagyománya, kétségtelennek látszik. Ez az uralkodó magyar nemzetség őseinknél viszont nem volt idegen eredetű.

93-ban a hsziung-nuk két törzsszövetségre bomlottak, amikor egy másik nomád nép, a szienpik, a kínaiak szövetségében komoly és végzetes csapást mértek rájuk. Ekkor szakadt a hsziung-nuk egy kis része nyugatra. Tudnunk kell arról is, hogy a II. század elején seregeik Dzsungáriában (Közép-Ázsia), pontosabban Cse-siben, azaz ettől a területtől északra harcoltak, majd onnan a mai Kirgiziába voltak kénytelenek továbbvonulni. Létszámuk 3000 főre szokták tenni. Az északi, ami bennünket most jobban érdekel, 153-ig állt fenn, amikor a szienpik döntő csapásai nyomán az előzőnél jóval nagyobb létszámú hsziung-nu népcsoport szakadt nyugatra.

Ma már kétségtelen a hsziung-nu és a hun népnév azonossága is. Így a Dionysios Periegetes által 160 körül megemlített, Kaszpi-tenger melletti hunok a Belső-Ázsiából (Ouvoi) odavándorolt hsziung-nuk utódai lehettek. Európába történt áttelepülésük végül 375-ben következett be, amikor seregeik átkeltek a Volgán. Ekkor jutottak hunok a Kaszpi északnyugati partvidékére, a mai Dagesztán északi részére is, majd az alánok és a gótok leverése következett be általuk Dél-Oroszországban.

KÉT UJGUR NYELVŰ TÖRTÉNELMI MUNKA A STEPPE HUN-TÜRK NÉPEIRŐL ÉS A MAGYAROKRÓL

Amikor a magyar őstörténet kérdéseit behatóan vizsgáljuk, az egyik alapvető kérdés az, igazat adunk-e a magyar krónikáknak és a korabeli írásos forrásoknak, vagy sem. Erre a kérdésre - egyáltalán - azért kerül sor, mert a századforduló körül munkálkodó nagy turkológusunk, Thúry József (1897), mutatott ár, hogy a magyar krónikák hitelének lerontása Hunfalvy műve, aki 1876-ban egy az egyben átvette a német Roesler csak öt évvel korábban megfogalmazott állításait.

Ebben a tanulmányomban most a magyarság története szempontjából nem kívánok foglalkozni a Kr. e.-i évezredekkel, csupán a Kr. u.-iakra szorítkozom. A társtudományok, mint népzene, embertan, díszítőművészet és a többiek új eredményeinek tornyosuló súlya következtében a következő négy fő kérdést kell újrazvizsgálni a korabeli források és krónikáink tükrében:

1. A magyarok a hunokból származnak-e?
2. A honfoglalás előtti századokban birodalmat alkotó ázsiai türkök és az akkori és jelenlegi ujugrok szintén a hunok leszármazottai-e?
3. A magyarok ugyanakkor lényegében testvérei-e az ázsiai türköknek, illetve türkök-e a forrásokkal egyetértésben?
4. S végül idevehetjük azt, hogy mi és az említettek szkíta, azaz szittyia népek-e, mint ahogy a források ezt ismételtelen állítják, vagy pedig a szittyák, a jelen felfogása szerint indoeurópaiak-e?

Most csak felvázoltam a problémaköröket, s nem készülök ezekre a kérdésekre mind válaszolni, de be akarom mutatni, hogy látják e kérdések egy részét maguk a belső-ázsiai ujugrok Eurázsia túlsó oldalán, akik azóta folyamatosan az első hun birodalom területén laknak.

1. Személyes beszélgetések ujugrokkal és kínaiakkal

Néhány gondolattal át akarom tekinteni előbb, mik voltak azok az előzmények, amelyek engem az ujugur nyelvű anyag kutatásához vezettek.

Amikor a Körösi Csoma végrendelkező levelében adott útmutatás szerint bejártam Nagy- és Kis-Bukáriát, azaz Szovjet-Turkesztánt 1982-ben, és Kínai- vagy Kelet-Turkesztánt, az ujugrok hazáját 1983-ban, akkor egy sor különleges információra tettem szert. Ezeket leírtam a rádió-előadásaim szövegében, amelyek külön kötetben is, meg a Szittyakürtben is megjelentek 1983-tól kezdve (Érdy, 1982, 1983, 1984, 1985).

Ebben az új ismeretanyagban az volt a különleges, hogy valaha is először került napvilágra az, hogy az ottani népnek, az ujugroknak egy olyan közös, elterjedt ismerete vagy népemlékezete van, amely minket, a magyarokat úgy tekint, mint a hunok leszármazottait, akik onnan jöttek el, és akiknek ott van az őshazájuk. Öt ujugur személlyel való beszélgetésből tűnt ez ki. Felidézem például a turfáni idegenforgalmi iroda igazgatójával lefolyt beszélgetésemet.

Turfánban, az egykori selyem-úti oázis városban egy alkalommal, amikor az angolul beszélő ujugur idegenvezetőnk az igazgatóval volt és mások nem voltak a közelben, odaléptem hozzá, és mondtam, hogy magyar vagyok, "vingir", bár Amerikában lakom. Nagyon szívesen kezet rázott velem, és azt mondta, hogy: "ő, akkor te az ősi földeteket jöttél meglátogatni". Igen - mondtam -, én valójában nem Kínát jöttem megnézni, hanem kifejezetten azért, hogy Sinkiangot láthassam. Azt mondta erre: "Én tudom a történelmet. Ti innen Sinkiangból mentetek el, de az embernek előbb-utóbb honvágya lesz, és újra akarja látni az ősi földet. Te is most haza jöttél." Képzeld el legnagyobb fokú meglepődésemet ezeket hallván.

Azonban tetézte ezt a beszélgetést az, hogy nemcsak ujugrok - akikkel angolul beszéltem vagy tolmácsn keresztül - mondták ezt, hanem kínaiaktól is ugyanezt hallottam Dunhuangban, Lanchou-ban, Xian-ban és Schanghai-ban. A dunhuangi barlangtemplomoknál az idegenvezető kínai lány nagyon felvillanyozódott, amikor megtudta, hogy magyar vagyok.

Azt mondta: "... te vagy az első xiong-yali (ejtsd: jung-jali magyar, ÉM), AKIVEL TALÁLKOZTAM". Majd Később ezt mondta: "... ezen a vidéken itt laktak a te őseid, a xiong-nu-k" (ejtsd: jung-nuk) - a hunok.

És aztán nemcsak ujugrok Ürümcsiben és Turfánban, meg kínaiak mondták ezt, hanem a szintén török fajta üzbégektől is hallottam, hogy a magyarok hunok, Ázsia másik oldalán, az Aral-tó közelében, a régi Khorezmiában.

2. A magyar vonatozású belső- és közép-ázsiai kutatások folytatása

Azonban az is kérdés volt számomra, hogy ez csupán megbízhatatlan népemlékezés-e, amelyet haboznék történeti forrásanyagként kezelni, vagy ennek írott nyomai is vannak? Ezért kutattam tovább, hogy megtalálható-e ez az ismeretanyag a tudományos történeti irodalomban. Az eredmény: megtalálható. Két ujugur nyelvű történeti munka került a kezembe, s ezeket New York-i ujugur barátaim segítségével fordítottam le.

S amit ma el fogok mondani arról, hogy ilyen ujugur nyelvű történeti munkák hogy vélekednek a magyarok korai történetéről, az olyan különleges információ, amely soha nem állt rendelkezésre, és most itt a 3. Őstörténeti Találkozó (London) résztvevői a második hallgatóság valaha, amely ilyenfajta információt hall magyar nyelven. Tehát arról fogunk hallani, hogy az ujugrok tudományos munkáikban hogy vélekednek a hunok, türkök és magyarok korai történetéről. Figyeljük meg az ő mondanivalójukat. Végül is ők azok, akik a hunokhoz legközelebb állnak, már csak azért is, mert ők laknak ma az első Hun Birodalom központi területein.

Itt még csak megemlítem, hogy két évvel ujuguriai utam után nagy öröm ért, amikor Magyarországról dr. Kiszely István antropológus felvette velem a kapcsolatot, írván, hogy ő is Kínába készül, de a ujugurokhoz. Levelezésünkben sürgettem, hogy fő célja ne a néhány ezres lélekszámú, Gansu tartományban lakó, kicsi jugur, más néven sárga ujugur legyen, hanem a többmillió lélekszámú Sinkiangban élő ujugur nép. Kérésére nagy örömmel minden munkámat megküldtem neki, tanulmányaimat, fényképeket, magnószalagon ujugur népzeneét, amelyet ő nemcsak magánlevelekben, hanem néhány újságcikkében is nyugtázt.

De nemcsak tanulmányutam eredményeit küldtem meg dr. Kiszelynek, hanem kérésére ajánlólevelet írtam Kínába, ismerősömhöz, Du Yaxionghoz, a pekingi népzene-kutató professzorhoz. Du Yaxiong aztán nélkülözhetetlen segítségére volt azzal, hogy 1986-os ujuguriai útján személyesen kalauzolta őt végig az ujugur vidéken, sok személyi ismeretséget hozva létre számára.

Különlegesen fontosnak látom Du Yaxiong népzene-összehasonlításait, mert ő az, aki Belső-Ázsiából, a hun vidékről nyúl a Kárpát-medence magyarsága felé a rokoni szálak keresésében. Különben ez év márciusában fejezte be hat hónapos magyarországi gyűjtő- és kutatóútját. Ezt az utat teljes egészében néhány Drégelyi Béla montreali végrendeleti hagyatéka tette lehetővé, melyet Nagy Gyula (Montreal), aki már 1981-ben, legkorábban járt az ujuguroknál, irányított Du Yaxiong tanulmányai számára.

Igazán örömet okoz számomra, hogy az elvetett mag a belső-ázsiai kutatások ilyen láncolatát hozta létre, és már három kontinens kutatóira terjed ki. S megemlítem, hogy most egy újabb kitűnő történész, dr. Bárdy László, csatlakozott a munkához, aki az első, Magyarországon megjelent tudományos szintű közleményt írta belső-ázsiai kapcsolatainkról. Ez az Ének-zene tanítása című budapesti folyóiratban jelent meg, és tanulmányát épp most vette át és közölte a Szittyakürt (Bárdi, 1987).

Illusztrációk, vetítés

Néhány diával illusztrálom, amiket eddig elmondtam, és amiről ma beszélni fogok.

1. kép Ázsiai tanulmányútjaim a Kínai Fal és a Kaszpi-tó-Kaukázus térsége között, a 40°-os szélességi parallel sávjában. Lépéseim kelet felé 1979-ben és 1981-ben kezdődtek először Erdélybe, majd Moldvába, aztán 1982-ben Szovjet-Turkesztán, 1983-ban pedig Kínai-Turkesztán vagy Sinkiang, az ujugurok hazája következett.
2. kép A 40 és 50°-os szélességi parallelek sávjában van a nagy eurázsiai füves pusztának, a steppének az öve, ahol a lovas pásztornépek élete és több évezredes történelme lejátszódott.
3. kép Pluhár Rózsa látjuk a szerzővel számártaxin, Turfánban. Rózsa volt az, aki elsőnek beszél ujugurokkal arról, hogy számukra ismert dolog az, hogy a magyarok az ő rokonaik.
4. kép Kísérőink az Ujugur Autonóm Tartomány (Kína) területén. Középpont áll az a három ujugur fiú, akikről Pluhár Rózsa az első, ujugur-magyar rokonságra vonatkozó információt kapta.
5. kép A turfáni idegenforgalmi iroda igazgatója a szervezővel, Érdy Miklóssal Kocsó romjainál Turfán közelében. Beszélgetésük a magyarok eredetéről a szövegben idézve van.
6. kép A kínai nő kísérő szavait "hun őseimről" Dunhuangban, a barlangtemplomokban intézte hozzám. A képen a távolban a fal mellett áll, végig sötétkék öltönyben.
7. kép Dunhuangban vettem észre, hogy a Hunor és Magyar testvérpár vadászmondájának és a szarvasűzésnek az eddigi legkeletibb párhuzama van meg a 249-es számú barlangtemplom hun tárgyú falfestményén. A Csodaszarvas mondának ezt a belső-ázsiai párhuzamát a Szittyakürtben már 1984-ben közöltük. A freskó a 6. század közepéről a Nyugati Wei dinasztia idejéből való.
8. kép Címlap. - Kurban Koday: Nemzeti történelmünk fővonala, Yalkin Kiadó, Ürümcsi, 1948. 54 oldal.
9. kép Koday tanulmányának 45-46. oldala, amelyen a magyarok történetéről és hovatartozásáról ír.
10. kép Címlap. - Thurgun Almas: A hunok rövid története, Ujugur Kiadványok, Kashgar, 1986. 340 oldal. - A szerző nevét azonosnak veszi a 9. századi magyar fejedelem Álmos nevének változatával.
11. kép Almas könyvének 5-6. oldala, amelyen az Altáj és a Tien-san hegyeiben élő hunok antropológiai jellemzőit írja le.
12. kép Gulamettin Pahta ujugur barátommal (áll), aki az ujugur szövegeket számomra angolra fordította.

3. Az ujugur történész, Koday úttörő tanulmánya (1948)

Következik az első ujugur munka, amit ismertetek. Az 54 oldalas tanulmány szerzője és címe: Kurban Koday: Ulusal tarihimiznin ana hatleri, azaz Nemzeti történelmünk fővonala, Yalkin Kiadó, Ürümcsi, 1948. 54 oldal.

A címlapon Morga történésztől egy ideillő idézet van ujugurul: "A világ civilizációjának kulcsa a Tarim folyó medencéje alatt van eltemetve. A világ civilizációjának magva akkor világosodik majd meg, amikor ezt a kulcsot meglelik."

Annyit tudtunk meg a szerzőről a fordítótól, hogy a Kashgárban, Kelet-Turkesztánban lakó Koday tanulmányait Törökországban végezte. Ott járt gimnáziumba, majd az egyetemen török történelmet, irodalmat és szociológiát tanult Isztambulban. A II. világháború befejezése után visszatért Kelet-Turkesztánba, ahol újságot alapított "Yalkin" - A Láng - címen. Koday tudományos hátterének megfelelően a lap az ujugurok történelmével, kultúrájával és nyelvvel foglalkozott, így népművelő szerepe is volt, és rövid idő alatt igen népszerű lett. Ez abba az időszakba esett, amikor az ujugurok Chang Kai Shek nemzeti kínai kormányától felkelésekkel és forrongással részleges függetlenséget értek el 1944 és 1949 között. Ennek ellenére, mivel a kínai nacionalistáknak továbbra is a kezében maradt a katonai és rendőri hatalom és a külpolitika, míg a helyi vezetők csak kisebb jelentőségű pozíciókba jutottak, nem lehetett megakadályozni, hogy Chang Kai Shek kormánya Kodayt perbe ne fogja pántörök, pánturáni és nacionalista váddal, és ki ne végezze történelmi munkássága miatt.

Különben Kelet-Turkesztánt Kína utolsó mandzsu származású Qing dinasztija foglalta el 1876-ban. Ebben az időben nevezték el Sinkiangnak, azaz Új Területnek. Azelőtt Kínában Keleti Front-nak (Eastern Frontier-nek), kínaiul Wai-wur-nek ne-

vezték Kelet-Turkesztánt.

A szerzőről azt is megtudjuk a 54 oldalas tanulmány 2. oldaláról, hogy kinyomtatás előtt állt egy másik műve is, címe: "A török jellemvonások történeti dokumentumai". Majd egy érdekes mottó: "Nem tanulás a jövő elárulása, és nem tanítás bűn".

A következőkben bemutatjuk a Yalkin Kiadó első kiadványának ujbóli fordított tartalomjegyzékét. Itt felhívom a figyelmet a szerző névhasználatára, ugyanis minden nép nevéhez hozzáteszi, mintegy népcsaládnévként, a türk nevet, így például hun-türk, kazár-türk, ujbóli-türk, vagy magyar-türk. Ez a munka különösen abból a szempontból jelentős, hogy széles néprétegek számára tankönyvként szolgált, tehát leülepedett, összegezett ismereteket gyűjtött össze, még akkor is, ha a politikai helyzet változása miatt a könyv csak mintegy két évig volt kereskedelmileg hozzáférhető. Emellett azonban újságban is közölték folytatásokban.

Tartalom

Előszó

Bevezetés

1. A türk nemzet és a türk nyelv	1
2. A törkök hazája	1 - 2
3. A természet változása Közép-Ázsiában	3 - 7
4. A kialakult török birodalmak Közép-Ázsiában a vándorlás után	
<i>A nagy hun-türk birodalom</i>	
5. A hun birodalom megalapítása	8 - 10
6. A hun birodalom összeomlása	10 - 11
7. A hun-törkök kultúrája	11 - 12
<i>A topa-türk birodalom (Topa = tabgacs - É.M.)</i>	
8. A topa birodalom megalapítása és összeomlása	13 - 15
9. A topa-törkök kultúrája	15
<i>A zsuan-zsuan türk birodalom</i>	
10. A zsuan-zsuan birodalom megalapítása	15 - 17
11. A zsuan-zsuan birodalom és kultúrájának leromlása	17 - 19
<i>A türk ak-hun birodalom (Ak-hun = fehérhun - É.M.)</i>	
12. Az ak-hun birodalom megalapítása	19 - 20
13. Az ak-hun birodalom és kultúrájának leromlása	20 - 21
<i>A kök-türk birodalom</i>	
14. A kök-türk birodalom megalapítása	21 - 22
15. A kök-türk birodalom romlása	22 - 23
16. A kök-türk birodalom újjászervezése	23 - 24
17. A kök-türk birodalom kultúrája	24 - 26
<i>Az ujbóli birodalom</i>	
18. Az ujbóli birodalom megalapítása és az ujbóli	27 - 29
19. A türk-ujbóli birodalom romlása	30 - 31
20. Az ujbóli-törkök kultúrája	31 - 33
<i>A kazár-türk birodalom</i>	
21. A kazár-törkök és a kazár birodalom	34
22. A kazár-törkök kultúrája	35 - 36
<i>A turkesh birodalom</i>	
23. A turkesh-törkök és a turkesh birodalom	36 - 37
24. A háború a fekete turkeshek és a sárga turkeshek között	37 - 38
25. A kínai-arab háború Közép-Ázsiában (Kr. u. 751)	38 - 39
<i>A türk karluk birodalom</i>	
26. A karluk-törkök és a karluk birodalom	39 - 40
<i>A törkök 6. századi terjeszkedése Közép-Ázsiából Európába</i>	
27. Avarok, bolgárok, magyarok, besenyők, oguzok	40 - 47
28. Régészeti kutatás Közép-Ázsiában	47 - 49

□ □ □

Az alábbiakban a számunkra érdekes oldalak szó szerinti fordításait adjuk ujbóli.

Nemzeti történelmünk az éltetője (tápláléka) nemzeti életünknek. A múltban a mandzsu kormányzat vak politikája következtében népünk képtelen volt fejleszteni magát, mivel az irányzat nem engedte meg, hogy bármit is tanuljunk. A múltban népünk fizikailag és erkölcsileg hosszan szenvedett, semmit sem kapva, küszködve csupán az életben maradásért. Most vezetők, Mesud Sabri és Jang Je-jung alatt felhatalmazást kapunk arra, hogy saját történelmünket megismerjük. A kezében lévő könyv az "Ulusal tarihimiznin ana hatleri" (Nemzeti történelmünk fővonala), amelyet a Yalkin Kiadó napilapja, a Yalkin (A Láng) közölt a 6. számtól kezdődően. Most könyvként adjuk ezt nemzetünk kezébe. A könyv három részből áll. Az első rész történelmünk kezdetétől az Iszlám idejéig, Kr. u. 942-ig tart. A második rész az Iszlám idejével kezdődik, és országunk orosz és mandzsu elfoglalásáig tart, és magában foglalja az ez időszakban történt fontos eseményeket. A harmadik rész a forradalom a mandzsu és orosz időszakban, ez a történelmi szempont emlékeztetőül szolgál.

E könyvnek a létrehozásában felhasználtuk a régi kínai történelmi munkák fordításait, amelyeket az európai tudomány képviselői kutattak ki a közép-ázsiai kérdésről, valamint a Török Történelmi Társaság dokumentációs anyagát. Ez a könyv lesz a kezdeti ábécéje a jövő generáció történelmének. Úgy véljük, hogy számos dolog még befejezetlen, ezért örülni fogunk és hálásak leszünk azoknak az olvasóknak, akik tudományos kritikát gyakorolnak, és ezt megírják nekünk. Úgy véljük, a tények csak a kritika fényében válnak majd világossá. Akkor fogunk igazán örülni, ha ez a könyv elő fogja segíteni, hogy nemzeti történelmünkről elmondjunk egy keveset.

Kurban Koday

1948. február 20. Ürümcsi

Részletek Koday tanulmányából:

1. A türk nemzet és a türk nyelv (1. oldal)

A törökök nemzete hozta létre a történelem folyamán a legnagyobb alkotásokat, és ez a nemzet megőrizte nemzeti azonosságát nagyon nehéz időkben is. Szolgáltatta az emberiség világcivilizációját.

A türk nyelv független, 72 millió ember nyelve. Az élő türk nyelvet beszéli Törökország, az Itil-Úral folyók közti vidék, Kazan, Azerbajdzsán, valamint Közép-Ázsia (az ujugurok Közép-Ázsiának nevezik a saját területüket, amely a magyar szóhasználatban Belső-Ázsia - É. M.). A türk társadalom szerkezetileg ezernyi kis ágra bomlik, közülük a legnagyobb ágak az ujugur, a kazah, az üzbég, a turkmán, a jakut, a tatár és az oguz.

18. Az ujugur birodalom (27. oldal)

A kök türk birodalom összeomlása után, Ázsiában (a 8. században - É. M.) az ujugur, karluk és turkesh törzsek neve alatt külön birodalmak alakultak, akiknek a történetét most áttekintjük.

A nagy hun birodalom idején az ujugur törökök a hun birodalom egyik törzsét képezték⁽¹⁾.

Az világos, hogy az ujugurok Kr. e. az 1. században (a Tarim medencében - É. M.) a Lop Nor tónál, valamint (a Tien-san legkeletibb részén - É. M.) Kumul (a mai Hami - É. M.) és Bariköl vidékén éltek⁽²⁾.

Egy kínai történész szerint a kínai Ming ninasztia idejében az ujugurok egy része Szicsuan provinciától nyugatra élt⁽³⁾.

A kínai források a saját nyelvükön az ujugur törököket több néven hívják, úgy, mint: she su, khotoku, mukushche, u-su, chu-lu-vu etc.⁽⁴⁾ (azaz munkájukra, aktivitásukra, életmódjukra vonatkozó nevekkkel - az ujugur fordító megjegyzése).

A törökök 6. századi terjeszkedése Közép-Ázsiából Európába (40. oldal)

Említtettük, hogy a törökök állandó birodalmakat alapítottak Közép-Ázsiában, az Idil folyó partjain (Volga folyó - É. M.) és a Kaukázusban (Qapqas). A törökök azóta kijöttek Ázsiából, és azóta, hogy Európába behatoltak, számos birodalmat hoztak létre, de nem tudták megőrizni nemzeti azonosságukat. Az Ázsiából jött első csoport beleolvadt más népekbe. Egy másik rész is teljesen elvesztette nemzeti azonosságát. A törökök Európába nyomulása nagyon korán megkezdődött. Különösen a hun-törökök idejében a terjeszkedés nagyon erős volt. Ezt a tényt már korábban is láttuk. A hun-törökök után Ázsiából Európa belsejébe jöttek és elterjedtek az avar-, bolgár-, magyar-, besenyő-, oguz- és kun-törökök, mint ahogy a történelem folyamata ezt mutatta.

Magyarok (45-46. oldal)

A bolgár-törökök után a magyar-törökök jöttek Európába. A magyarok a 8. században a Kaukázustól nyugatra éltek. Később a Kubán és a Don folyóhoz mentek. Ott letelepedtek, de megtámadták őket a besenyők és kipcsákok, ami után északra húzódtak a Donai folyóhoz. De a besenyő-törökök sehol sem hagyták a magyar-törököket békében. Emiatt a magyar-törökök nyugatabbra húzódtak, tovább Európába. De sokévi küzdelem után, a 10. században a németek megállították őket, I. Henrik fia, Ottó, legyőzte a magyarokat. A vereség után a magyarok összefogtak, és az egyesülés útjára léptek. Géza kán, az Árpád törzsből, maga mögé állította a magyarokat, és abban a helyzetben mindazokat, akik uralma alatt voltak, a kereszténységre térítette. Géza kán fia, István kán, apját követte e téren, és az összes magyart katolikus-kereszténnyé tette. A magyarokat egy államszervezetbe és egy vallásba kötve, azokat egy erőteljes nemzetté tette. Ennek a szolgálatnak az elismerésére az 1000.

(1) Eberhat Ch. Sh. s. történelmi munkája, 3. rész, 353. old. és 74. old.

(2) Dr. Riza-Nur Resimli, Türk Történelem, lásd 333. old.

(3) Li Bing shu, 20. old. 39B és 2,53 b. ch. sh., lásd 74. old.

(4) Berhart Tablu, lásd I. rész, 152. és 153. old.

évben a pápa a legnagyobb elismeréséről biztosította. Ezzel az eseménnyel a magyarok az európai népek katolikus családjához kapcsolódtak. A mai Magyarisztán Birodalma és a magyar nép ezekből a gyökerekből jön, és Hungáriának hívják őket. Ennek az oka az, hogy ők a korábbi hun-türkökből erednek.

Az oguzok (47. oldal)

A besenyők után az oguz-türkök jöttek és nyugatra nyomultak. Az oguzok 1046-ban megtámadták a Rum- Birodalom határait 600 000 emberrel. Míg a besenyők és az oguzok ellenségei voltak egymásnak, a besenyők szövetségre léptek Rummal, és az oguzok ellen fordultak. A Rummal egyesülő besenyők keresztényekké lettek, és elvesztették nemzeti létüket.

4. Összefoglaló gondolatok Koday tanulmánya nyomán

1. Koday tartalomjegyzékét, valójában vezérfonalát vizsgálva, látható, hogy az ázsiai türk népcsalád a hunoktól az oguzokig (azaz uzokig) valóban imponáló módon formálta meg az eurázsiai nagy birodalmak láncolatát. A törökfajta népekre alkalmazhatóan érdekes párhuzam tűnt fel számomra a kínai történelemszemlélettel és a kínai dinasztiákkal.

Koday elnevezéseiből, hogy hun-türk, ujugur-türk, kazár-türk vagy kipcsák-türk stb., az tűnik ki, hogy az eurázsiai steppét valójában úgy tekinthetjük, mint a török, avagy türk nyelvet beszélő népek összefüggő hazáját, birodalmát. Ezt néha csupán egy türk nép, azaz egy türk dinasztia irányította - mint a hunok és türkök, vagy később a fokozatosan eltörökösödő mongolok idejében -, néha azonban kisebb egységekre esett szét, mint a Keleti és Nyugati Türk Birodalom idején, vagy még tovább aprózódott. A kérdés csak az volt, hogy a türk népnek melyik ága adta a vezető népet, azaz a dinasztíát, vagy más történelmi időkben, mely türk népekből kerültek ki a kisebb egységekre bomlott terület helyi dinasztái.

Kína hosszú történelméhez és a kínai dinasztiák gyakran 50-300 éves időtartamához mérve, a steppe türk népei által létrehozott dinasztikus uralmi időszakokat is hasonlóan találjuk. Ráadásul Kína népeinek nyelvei sokkal nagyobb mértékben különböznek egymástól, mint a török népek nyelvjei, és Kína, vagy Kína részei többször hosszú ideig idegen (türk, tangut, mongol, mandzsu stb.) dinasztiák uralma alatt voltak. Itt még azt is megemlíthetjük, hogy a Shangot megelőző legkorábbi leghíresebb dinasztia, a Xia, a kínai források szerint hun eredetű volt. Valójában így szemlélve, a török népcsalád története ugyanolyan egyöntetű, mint Kínáé. Kínában szintén hol egy dinasztia uralja az egész területet, hol szétesik akár tíz, sőt tizenhat kicsi részre is, majd újra egyesül egy dinasztia kezében, akárcsak a türk népeknél a steppén. A dinasztiaaváltozásokat Kínában ugyanúgy véres belháborúk, testvérharcok kísérték, mint amikor egyik török nép átvette a másiktól az irányítást. Így például amikor a kök-türk dinasztíát felváltotta az ujugur dinasztíája, majd ezt leverte a kipcsák korszak dinasztíája, stb.

Összegezve, a töröktől beszélő népek, vagyis türkök több évezredes történelme a hunoktól kezdve legalább olyan összefüggő a steppén, mint Kína népeinek története Kínában, azaz egyszer egyik török nyelvű nép adja az irányítást, a dinasztíát, másszor pedig egy másik. Kodaynak az elnevezése, hogy hun-türk, ujugur-türk, kök-türk stb. erre a látásmódra és egységesített történelemszemléletre vezetett.

2. Figyelemre méltó, hogy a Belső-Ázsiában lakó ujugurok szemszögéből nézve és ismeretanyaguk szerint, két bizonytalan hovatartozásúnak vélt népet, azaz a hun-türköt és a magyar-türköt habozás nélkül sorolja a türk népek közé. Ami őt ebben támogatja, az a hunokat illetően elsősorban a kínai évkönyvek ismételt utalásai a hunok (xiong-nuk) és az ujugurok meg a türkök rokonai és leszármazási viszonyaira, továbbá embertani és az öltözetet illető azonosságokra. A magyarokat illetően pedig nem kell mást tennie, mint az ezredforduló évszázadainak türk, perzsa, arab és bizánci forrásait elolvasnia, és akkor a magyar-türk megjelölés számára teljesen kézenfekvővé válik.

Ezt különben egy olyan általános eurázsiai népelemzés is támogatja, amelyet e sorok írója fentebb már említett, a Kínai Nagy Faltól az Aral-tóig tapasztalt, és erről ismételtelen beszámolt (Érdy, 1983, 1984, 1986, 1988).

3. Ez természetesen egy fel nem oldott nyelvészeti problémát hoz felszínre, amely szerint a magyar nyelvet Vámbéry óta nem vették olyan szempontból vizsgálat alá, hogy az valóban rokonságban van-e a török nyelvekkel. Egy ilyen vizsgálatnál természetesen a magyar nyelv úgynevezett török jövevényszavai és gazdag nyelvtani megfelelései (vö. Berecki, 198) nagymértékben a nyelv sajátjainak tekintendők. Ez esetben azt kell megmagyarázni, hogy hogy kerültek nyelvünkbe a finnugornak megállapított szavak. Ezek azonban a Történeti-Etimológiai Szótárban levő alapszavainknak mindössze 7,7 %-át teszik ki (Hary, 1971). Az is latba esik, hogy nyelvünk zenéje teljesen más, mint a finnugor nyelveké, hisz a magyar nyelv gazdag magánhangzóitól a finnugor nyelvek alapvetően különböznek szegényes 4-5 magánhangzójukkal, nem beszélve most a sok más különbözőségről.

4. Végül Koday történeti vázlatából meglepően nagy elismerés érezhető ki "Géza kán" és "István kán" korszakalkotó felismerését illetően, amennyiben a magyarságot a kereszténységbe vezették és ezzel az "európai népek katolikus-keresztény családjához" kötötték, amely tett megővta a "magyar-türköket" attól, hogy a többi elődjük, a nagy türk népek sorsára jussanak és a történelem sülyesztőjébe kerüljenek.

5. Az ujugur szöveg fordítójáról

Végül még azt említem meg, hogy a hagyományos betűkkel írt ujugur szövegnek a számunkra fontos részleteit Mr. Gulamettin Pahta volt szíves angolra fordítani, amelyet aztán Érdy Miklós tett át magyarra.

Pahta fiatalon jött el Kashgar-ból, mielőtt Mao Ce-tung létrehozta a jelenlegi kormányzatot Kelet-Turkesztánban, a mai Sinkiangban, és a terület átmeneti állapotban volt, nyitott határokkal, Pahta családja jól ismerte Kurban Kodayt. Pahta édesapja üzletemberként Törökországban dolgozott ez időben, és ismételtelen hozzájárult Koday tanulmányi költségeihez, annak diákéveiben.

A fiatal Pahta tehát a 40-es évek végén édesapját ment meglátogatni Isztambulba, majd vele maradt, és egyetemi tanulmányait Törökországban végezte. Ezután 1961-től Európában, a rádiós szakmában dolgozott, ahol ujjur nyelvű műsorokat írt hat éven keresztül. Később, az Egyesült Államokba költözvén, részidőben tovább folytatta a rádiós munkát. Az ujjurműsorok megszűnése után az üzbég és az általános közép-ázsiai műsorok írásához rendszeresen hozzájárult az Ázsia felé irányuló adások keretében (Amerika Hangja).

Az alább ismertetendő második ujjur nyelvű történelmi munkára szintén ő hívta fel a figyelmet, és a hunokra meg a magyarokra vonatkozó részeket szintén Mr. Pahta fordította ujjurból.

6. Almas ujjur történész munkája a hunokról, magyar vonatkozásokkal (1986)

A történelmi mű címlapján a következő áll: Turghun Almas: *Hunlar nin kishkicse tarihi*, azaz A hunok rövid története. Felelős szerkesztő: Islamdzsan Serip, Ujjur kiadványok, Kashgar 1986. 340 oldal.

Itt megjegyezzük, hogy amint a szövegből később majd kitűnik, a szerző családi nevét - a magyar Álmos, a latin Almus és az ujjur Almas nevek egybevetésével - az etelközi magyar fejedelem nevével veszi azonosnak.

A címlap után részletes tartalomjegyzék következik hét oldalon keresztül. Az elejét lefordítva a következőt találjuk.

Tartalom

I. rész - A nagyerejű hun birodalom

1. fejezet - A hunok felemelik fejüket

Vezérfonal

1. A hunok és a Yin dinasztia (más néven Shang dinasztia, Kr. e. 16. sz. - Kr. e. 1066 - É.M.)	1
2. A hunok és a Zhou (Chou) dinasztia (Kr. e. 1066-221 - É.M.)	6
3. A hunok és a Zhau kormányzó	9
4. A hunok és a Xin (Ch'in) dinasztia	13
5. A Nagy Fal építése	16

2. fejezet - Bator tengrikut (Bator = Mao tun, tengrikut = a hun uralkodó címe = az ég fia - É. M.)

1. Bator tengrikut lesz	19
2. A hunok katonai ereje	26
3. Bator tengrikut katonai menete	29
4. Béding bekerítése	33
5. A meggyezés a hun tengrikut és a Han dinasztia között	36
6. Bator tengrikut levelei a Han dinasztiahoz és annak császáraihoz	36

3. fejezet - Kiyuk tengrikut és Kincsin tengrikut

... Majd egy késői, számunkra igen fontos fejezet következik a 309. oldalon:

2. A magyar (=vingir) birodalom megalapítása

309

□ □ □

A következőkben lefordítjuk a Vezérfonalat, amely összefoglalásként is szolgál. Ez egyrészt

- a hunok korai történetét foglalja össze,
  - majd leírja szálláshelyeiket a hun őshazát,
  - ezután a hun szó eredetét elemzi, majd
  - a hegyekben lakó hunok nagy fontosságú embertani jellemzőit tárgyalja.
- Végül a magyarok korai történetére vonatkozó rész elejét fordítottuk le.

Az ujjur szöveg fordítása:

I. rész - A nagyerejű hun birodalom

1. fejezet - A hunok felemelik fejüket

Vezérfonal

A hunok a régmúlttól kezdve, Kr. e. 1500-tól Kr. u. az 5. századig nyúló, 2000 éves ázsiai és európai, hosszú történetük alatt nagyon imponáló, felejthetetlen korszakokat hagytak hátra az emberiség számára. Kezdődve Kr. e. a 3. században, a hunok nagyhatalomként lépnek a világtörténelem színpadára.

A Nagy Hun Birodalom hatalmon volt 500 évig (Kr. e. 207 - Kr. u. 216).

A nyugati Hun Birodalom hatalmon volt 170 évig (Kr. u. 46-216).

Az Európai Hun Birodalom hatalmon volt 95 évig (Kr. u. 375-469).

A hunok ezt a három birodalmat alapították Ázsiában és Európában, és (2. oldal) csodálni való, izgalmas emlékeket hagy-

tak vissza az itt lakó népek történelmében. A történelem folyamán kapcsolatokat létesítettek a következő kínai dinasztiákkal:

Kr. e. 1600 - Kr. e. 1200 az ősi Yin (Shang) dinasztia

Kr. e. 1200 - Kr. e. 300 Zhou (Chou) dinasztia

Kr. e. 246 - Kr. e. 207 Qin (Ch'in) dinasztia

Kr. e. 207 - Kr. u. 220 Han dinasztia.

Ezekben a korszakokban még ha nagy tragédiákat is okoztak a hunok ezeken a területeken, viszont nagy mértékben segítettek a kínai gazdasági élet fejlődését és Kína kulturális haladását.

A kínai történelem folyamán a kínai évkönyvekben különböző néven hívták a hunokat. A vezető hun kori történész, akinek a neve nagyon népszerű a hunokkal foglalkozó történelemben, Sima Qian (aki Kr. e. 144-ben született). Nagyszerű történelmi munkái vannak. Így a "Történész feljegyzései" (angolul "The Records of a Historian", kínaiul "Shih Chi", ujjurul "Tarikhi hatiraler"), valamint az "Őt király életrajza", ujjurul "Besh padisha nin tercsume hali". Ezekben a munkákban adatok vannak arról, hogy hogyan nyomták a hunokat északra a Khuvanding-től⁽¹⁾.

(3. oldal) A kínai történelem szerint a helyi vélekedés az volt, hogy a hunok a területeiket 5000 éve lakták, és nagyon veszélyesek lettek a kínaiakra nézve. Minden kínai úgy tudta, hogy a hunok számukra nagyon ártalmasak. Ezek a türk-hunok ősidőktől kezdve a következő területeken éltek: az Orkhon folyó partjai mentén (amely Külső-Mongólia), a Chokhai hegyek északi és déli oldalán (ezeket most Ying Shen hegyeknek hívják, s Belső-Mongóliában vannak), valamint az Altáj és a Tengri hegyek (Tien-san - É. M.) északi és déli oldalán.

A nyelvtudomány, jelenlegi álláspontja szerint, azt bizonyította, hogy a „hun” szó a „kün” szóból fejlődött, amely „nap”-ot jelent.

Ősidőktől fogva a hunok, csakúgy, mint az ujjurok és mint más türk népek, sámán-hitűek voltak. Az köztudott, hogy a sámán-hitben sok isten van. Ennek a vallásnak az elvei szerint "kün-tengri"-nek, a Napistennek az imádása nagyon fontos volt. Így ősidőkben a hunok "kün"-öknek, azaz "nap"-oknak hívták magukat. Az idő múlásával aztán a "kün" szó "hun"-ná alakult.

Professzor Zeki Velidi Togan a könyvében szintén "kün"-nek nevezte a hunokat⁽²⁾.

(4. oldal) Ezen források mellett, mások úgy vélik, hogy a hun elnevezés az Orkhun folyó nevéből jön. A mi generációnk, amely ősidőktől az Orkhun folyó partjai mentén élt, a folyónak a nevéből "khun"-nak nevezték magukat. Majd idővel a szó "hon"-ná változott át. Azonban jelenleg még senki sem tudta eldönteni, hogy a két változatból melyik a helyes.

Már említettük, hogy a régmúltban a hunok az Altáj hegységben és a Tengri hegyek (Tien-san) északi és déli oldalán éltek. Régészeti ásatások számtalan hun temetőt találtak az Altáj hegységben a Kr. e-i időkből. Az emberi tetemek (amelyek a hegyek tetején nagyon jól konzerválódtak, mivel jégbe vannak fagyva) azt bizonyítják, hogy a népesség magas növésű, erős és nehéz csontú volt, fehér, tiszta arccal. Ez a megjelenés azonos a jelenlegi ujjur alkattal, amely magas, erős és hasonló arcú, mint ahogy ezeket a jellemvonásokat a kínai történelmi források is bizonyítják.

A Han évkönyvekben levő "Dzsingmedy legendája" szerint a hunok hercegének, Dzsingmedy-nek a magassága 8 chi 2 sung volt, s arckifejezése igen büszke volt. Ha a jelenlegi metrikus mértékegységekre fordítjuk át a Han dinasztia korabeli (5. oldal) egységeket, akkor 1 chi egyenlő volt 27 cm-rel, és 1 sung = 65 mm-rel. Tehát ezek szerint a hun herceg 2 m és 30 cm magas volt. Ez a méret azt mutatja, hogy a hun herceg teste a legmagasabb és legerősebb emberi test volt, amely található az Altáj hegység tetején levő hun temetőkben.

Dzsingmedy herceget legyőzte a Hankatonai erő Gansu tartományban Kr. e. 121-ben, és ezért őt kivégeztette a hun uralkodó Qunshar Khan. (Qunshar Khan a fia volt Shuot Suga Khan hun uralkodónak.) A Dzsingmedy név a Han császár kiejtése szerinti volt, nem a hun kiejtés szerinti. Eredeti neve Csingmedy volt (jelentése: kemény, mint a szikla).

A Kínai Tudományos Akadémia Régészeti Intézete felfedezett egy Han dinasztia korabeli temetőt (1955-1957 között) Shaanxi tartományban, Xi'an város közelében, és egy másik temetőt is találtak a Shanglifen területen. A sírok közül kettőben a tetemek két négyzet alakú rézlemezrel voltak eltemetve. Az egyik rézlemezre két ló képe volt vésvé. A másikon két férfi képe volt birkózó állásban, akik a hátuknál és egyik lábuknál fogják egymást (6. oldal). Az eltemetetteknek szintén magas homlokuk volt, bőséges hajuk, és a lábukat hosszú nadrág fedte. A régészek szerint a kiásott tetemeket eredetileg a hun uralkodó küldte követekként a Han császárhoz. A felszínre került testek azt tanúsítják, hogy a hunoknak más volt a hajviseletük, más az öltözködés módjuk, más az arckifejezésük, és más a küzdőmódjuk.

Ebben a régi korszakban a hunoknak és az ujjuroknak ugyanaz a török nyelvük volt, ugyanaz a nemzeti hagyományuk, ugyanolyan arcmájuk, és ugyanolyan testalkatuk. A hunok nemcsak az ujjurok korai elődei, de nagy szerepet játszanak az összes jelenlegi török nép eredetében.

A nagy tiszteletben tartott kínai évkönyvek (annals), így a "Wei annals", a "Zhou annals", a "Sui annals" és a középső évszázadok történelmi forrásai arra mutatnak, hogy az ujjurok és a türkök a hunok gyermekei. Ezeknek a tényeknek a tükrében nagyon fontos tudni és tanulmányozni az ujjur történelmet, de előbb a hun történelmet kell, hogy ismerjük, amely ennél fogva nagyon fontos.

A magyar (= vingir) birodalom megalapítása (309. oldal)

889-ben a magyarok (vingir), miután másodszor kerültek ütközésbe a besenyőkkel, letelepedtek a Duna folyó középső szakaszának partjai mentén, amely a jelenlegi Magyarország (Vingiriye). Ebben az évben (889) a hun hagyomány szerint Attila unokája fiának, Almasnak a fia, Arbad lett a khán, és megalapította a magyar birodalmat. A magyar birodalom uralkodói a következők: 885-907 Arbad, 889-907 Zoltan (Giza), 907-945 Paldzsizs, 950-970 Taksunu, 970-997 Giza, 997- 1038 Istvan.

(1) Ez az öt király életrajza csak a kínai könyvekben található az 5. oldalon.

(2) Lásd Prof. Z. V. Togan következő könyveit: "Türkische Taricesi" (Türk korszak története) és "Umimi Türk Tarihi" (Bevezetés), 45. old.

A KORONÁZÁSI PALÁST SZEGÉLYE A DARUVAL HÍD A HAGYOMÁNYHOZ ÉS A KORAI MAGYAR TÖRTÉNETHEZ

1. A szegély

Miért hangsúlyozzuk ki a koronázási palást szegélyét? - Azért, mert általában szőtteseken, szőnyegeken, hímzett vagy rátétes darabokon a szegély, a perem az a rész, amely leginkább őrzi a hagyományt, a szegély az, ahol a régebbi motívumok találhatók. ⁽¹⁾ A szőnyegeknek, szőtteseknek a belvilága, a belső tere az a rész, ahol ábrázolni akarnak valamit, el akarnak mondani valamit, vagy éppen üresen hagyják. Ez népektől független általános jelenség. Gondolhatunk itt a 2500 éves rátétes altáji szkíta szőnyegekre, vagy az újabb csomózott keleti szőnyegekre, de akár a közel ezer éves koronázási palástra, vagy a népművészet szőtteseire és hímzéseire.

Még ha új mondanivaló is jött, a szegély sokszor megőrzött régebbi elemeket, a réginek egy darabját, a kapcsolatot a hagyományhoz. Ezért fontos a szegélyek figyelmes vizsgálata. Most a magyar koronázási palástot fogjuk megvizsgálni, mert annak a szegélyén nem várt összefüggéseket ismertem fel. Olyat, amelyet eddig senki nem vizsgált, illetve erről nem publikált. A meg nem figyelt három motívum a következő:

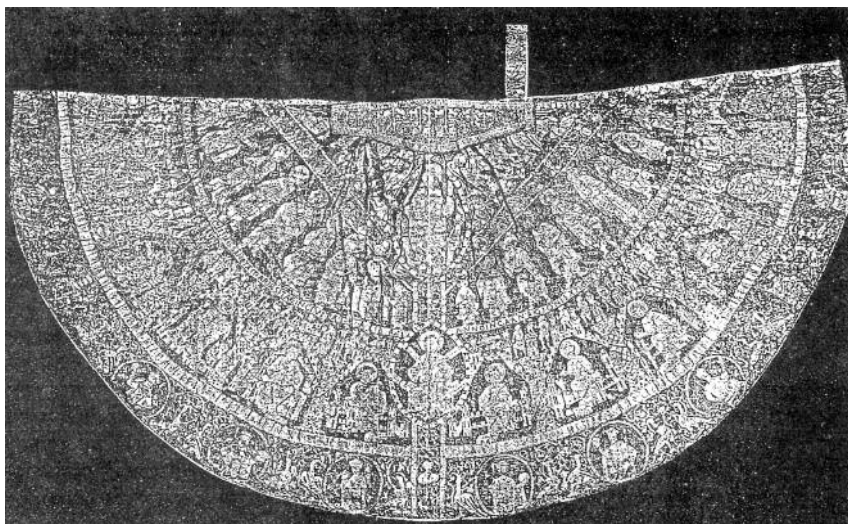
1. egy központi, nagy, ötosztatú tulipán,
2. a szegélyen a daruk és
3. István király hatujjas bal keze.

Ezek az észrevételek és a belőlük levont következtetések számos olyan szoros párhuzammal valószínűsíthetők, hogy észrevételeinket szükségesnek látjuk mérlegelés céljából bemutatni és így a kritika érlelő vagy elmarasztaló hatásának kitenni.

2. Ismereteink a koronázási palástról

Azonosítását tekintve a paláston lévő latin nyelvű felirat magáért beszél. Ezt mondja magyarra áttéve: "Ezen miseruha Krisztus megtestesülésének 1031. évében, a XIII. indikcióban István király és Gizella királyné által a Fehérvár városában lévő Szent Mária-templom számára készült és adományoztatott" (Gerevich, 1938:247).

Tehát a palást miseruhának készült 1031-ben. A veszprémi görög rítusú apácák készítették Gizella királyné irányításával (1. kép).

1. kép. A koronázási palást. Készült 1031-ben. (Kovács-Lovag, 1980)

A művészettörténészek elemzésében a miseruhát csak másfélszáz évvel később, legvalószínűbben III. Béa uralkodása alatt alakították át koronázási palásttá. Egy arasznyi részt elöl kivágtak a harang alakú miseruhából, nyitott palásttá alakították, és díszes gallérral látták el. A gallér készülési idejét a 12. sz. végére (III. Béla) datálja Lovag (1986) Kovács Éva nyomán. A művészettörténészek az elmúlt évszázadban el voltak foglalva annak a kibogozásával, hogy mit is ábrázol és mit jelent a palást gazdag, alakokkal teli díszítése.

Úgy vélik, hogy az égi hierarchia van rajta ábrázolva egy átfogó elgondolás jegyében, mégpedig a "Te Deum laudamus", Téged Isten dicsérünk... kezdetű, legnépszerűbb keresztény himnusz szerint (Kovács-Lovag, 1980). Ami a himnuszban meg van említve, az a paláston is ábrázolva van. A hagyomány szerint a szöveg Szt. Ambrustól származik, de legalább az Kr. u. 5. századi összeállítás.

A palástot sűrű aranyhímzés borítja, az alapszöveget most már fakult bíbor selyem, amelyet a hímzés csaknem teljesen beborít. A kompozíció váza a villakereszt, amely szokásos volt a középkori nagyalakú miseruhákon. Nagy vonalakban tekintsük át a palást kompozícióját Kovács-Lovag (1980) nyomán.

Hátul, villakeresztben kétszer van ábrázolva Krisztus, a főalak, elliptikus mandorlában. A felső képen Krisztus áll, mint Megváltó, a dicsőség királya, aki kígyóra tapos. Az alsó képen is Krisztus van úgy, ahogy a végítéleten majd az Atya jobbán fog ülni és ítélni.

A gallér alatt van a főangyalok kara, alatta szalagban a kisebb angyalok sora.

A második sávban vannak a kis és nagy próféták.

A harmadik széles sávban látjuk a mennyei Jeruzsálem elképzelt épületeit. Itt az árkádok alatt az apostolok trónolnak díszes ornátusban. Az árkádok felett lévő légtérben emberek láthatók, mégpedig harcosok, zarándokok, hosszú ruhás előkelők, sőt kígyóbűvölők stb.

Végül a szegély korongjaiban, a medaillonokban az adományozókat, István királyt és Gizella királynét látjuk, köztük a villakereszt szárában Szt. Imrét. A többi korongban az egyház első mártírjai és vértanúi vannak. Összesen 12 korong van. Kovács és Lovag értelmezésében az adományozók a mártírok között fohászkodnak, hogy Krisztus szentjeivel együtt őket is részesítse az örök dicsőségben. Úgy véljük, viszonzásként viselnek a mártírok ugyanolyan királyi öltözetet, mint István király, mi megilleti őket, a már üdvözülteket. Lényegében eddig tart a palást tartalmi vizsgálata.

3. A koronázási palást szegélye

A szegélynek a korongokon kívüli részeit azonban nem vizsgálták, átsiklottak fölötté, sőt dolgokat rajta észre sem vettek. 1938-ban Gerevich alapvető könyvében ("Magyarország román kori emlékei") csupán ezt írja:

"Az alsó sávon indáktól és madaraktól megszakított medaillonok félalakban szenteket ábrázolnak. "1980-ban pedig A magyar koronázási jelvények c. munkában Kovács és Lovag ezt a mellékmondatot írják: "a mártírok sorának madárpárokából és indákból alkotott térkitöltő díszét...". Mit látunk azonban mi a palást szegélyén a korongok melletti térben? - Indákat, virágmotívumokat és madarakat, amelyeket tüzetesen megvizsgáltunk.

A) Indák

Az indás díszítés a honfoglalás korabeli fémművészetnek, az ún. tarsolylemez-művészetnek egyik jellemzője (vö. Attila-kard 10. vagy 9. század). Úgyszintén az ezt követő kora keresztény kőfaragó művészetben igen gyakori az inda és az ebből kifejlődött szalagfonat (vö. Gerevich, 1938. XCIC., CLXI. tábla). Az indák gyökerei a kereszténység előtti díszítőhagyományunkba nyúlnak vissza.

B) Virágmotívumok: a tulipán

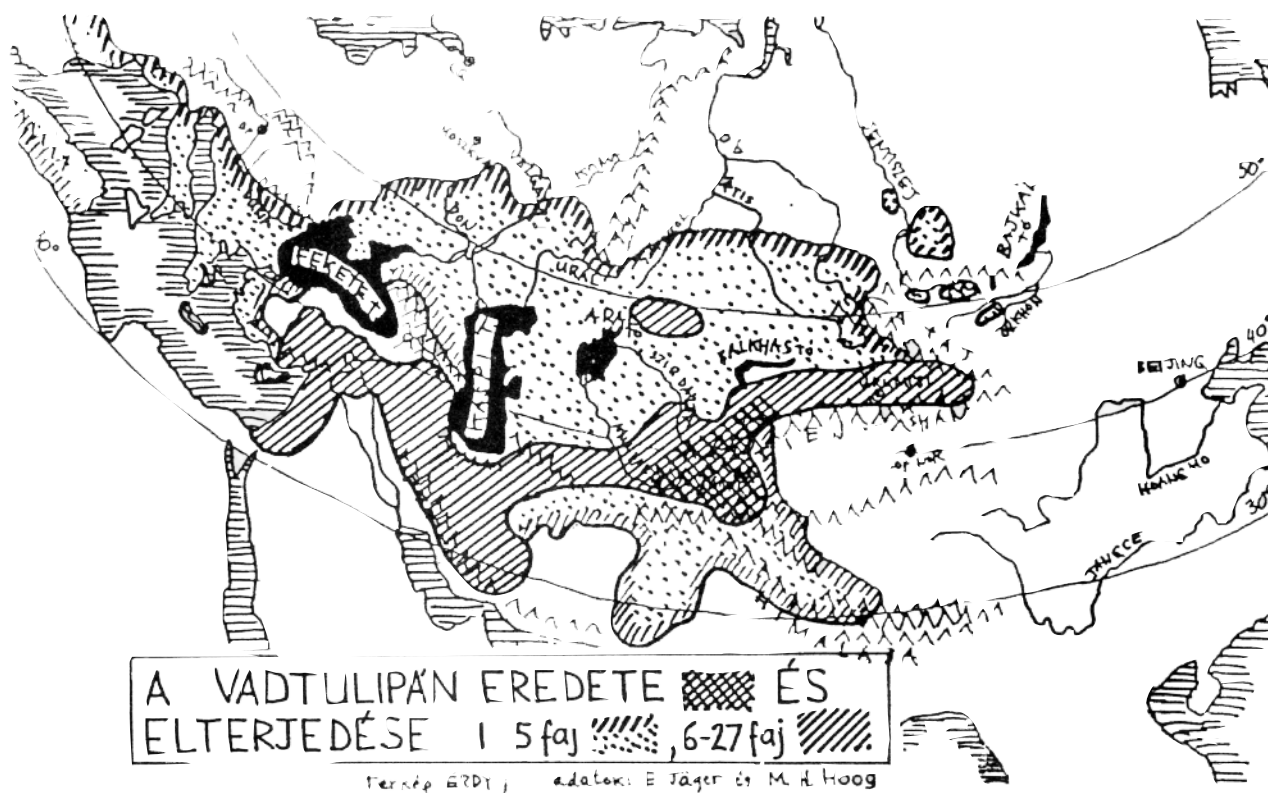
Ezeket senki sem vizsgálta. Az indákat kis karcsú, háromosztatú virágmotívumok, liliumtulipánok vagy indavégi tulipánok zárják le. De nem ezek azok a motívumok, amelyek figyelmünket megkapták. Van a paláston egyetlen nagy tulipán, az István király bal keze felé eső mezőben (2. kép). Ez ötosztatú, ún. palmettás tulipán, melyen a hátul lévő szirmok stilizáltan látszanak. Jól érzékelteti ezt egy vadtulipán kerti változatáról készült fénykép.

2. kép. Tulipa viridiflora - Greenland rar.
(Foto: Horváth Izabella, Brookfield Zoo, Chicago 1987)

Egy korábbi tanulmányomban (Érdy, 1987), amelynek címe A magyar díszítőművészet alapelemeinek eurázsiai kapcsolatai, részletesen vizsgáltam az egyik fontos magyar díszítőmotívumot, a tulipánt. A tanulmány egyik eredménye az volt, hogy századonként visszafelé haladva az időben, egy soklépcsős sorozatban bemutattam, hogy a magyar néprajztudomány tanításával ellentétben, a tulipán díszítőmotívum nem a 17. században került hozzánk a hollandiai import során, hanem azt Ázsia steppéiről hoztuk magunkkal a szkíta művészeti és kultúrkörből. A vadtulipán gécenctruma a Tien-san és Pamír körüli steppén és a hegyoldalakon van, ahol egy 1000 km sugarú körben a vadtulipán 51 faja él; a Földön összesen 125 fajtája ismert. A vadtulipán növényföldrajzi térképét a 3. kép mutatja. A megszerkesztéséhez szükséges adatokat megtaláltam Botschantzeva (1982), Hoog (1973) és Jäger (1980) munkáiban.

3. kép. A vadtulipán növényföldrajzi térképe

A tulipán díszítőelemet vizsgáló bizonyító láncnak egyik szeme a koronázási palást 11. századi, ötösztatú nagy tulipánja. A sorozat egészen az Kr. e. 5-6. századig, az Altaj hegység északi peremén a paziriki halomsírokban talált nagy szkíta vagy hun rátétes szőnyegeig nyúlik.⁽²⁾ Ezen egy túlvilági életre vonatkozó jelenetet látunk. A halott hun vagy szkíta uralkodó vagy előkelő, a mellette eltemetett, de vele együtt életre kelt lován az istennő elé járul, aki egy indázó életfán az élet virágát, a tulipánt nyújtja feléje a túlvilágon az élet megújulása jegyében. Az altaji szkíta vagy hun leletek közt (Pazirik és Noin-Ula) több más tulipánábrázolás is van. A természetben a virágszőnyeget képező vadtulipán fontosságát a steppe népeinek életében Cs. Sebestyén (1938:45) tanulmányának itt idézett részlete jól érzékelteti.

"Április közepén... a hosszú tél után beköszöntő tavasz az egyetlen igazán szép időszak a szteppén, az igazi boldogság szaka. Csak az a kár, hogy igen rövid ideig tart. Ahogy a melegebb idő elolvastja a havat, kezd a fű hajtani, nem ugyan pázsitosan, mint nálunk a réten, ... hanem csomókban, de rövid idő alatt magasra nő. A szteppevirágok milliói egyszerre nyílnak a langyos tavaszi levegőben, tulipán, ökörfarkkóró, szarkaláb, rekettye, gyöngyvirág, íriszfélék, barna harangvirág, ibolya és csillagfű díszítik ilyenkor a szteppe zöld szőnyegét, tarka színpompában... Legszebb és a szteppére legjellemzőbb a tulipánfélék sokszínű szőnyege. Uralkodó szín közöttük a piros és a sárga. Nem lehet csodálkozni azon a legmagasabb fokig emelkedő lelkesedésen, amellyel a szteppelakók ezt az évről évre visszatérő természeti csodát köszöntik és fogadják. A nomádok költői beszédének legszebb szava: 'Virágzó legelő'. Mindazt, ami kedves nekik, hőseiket, kedvenc lovaikat és fiatal lányokat, mikor menyasszonyi díszben vannak, virágzó legelőnek mondják.

Amikor a szteppe virágzik, akkor kezdődik az esztendő. Némely... nomád törzs az időt nem a nap és a hol járása után számítja, hanem a virágzó legelő után. Ha valakinek az életkorát közlik, azt mondják, hogy pl. , hússzor virágzott a legelő az ő születése óta'. A tavaszi kivonulás tehát a nomádok legnagyobb öröme és legfontosabb ünnepnapja."

A tavaszi steppének ez a helyszíni leírása jól érzékelteti, hogy valójában hogy is kell szemlélnünk a vadtulipán növényföldrajzi térképét (3. kép).

Tehát amit a bevezetőben a szőnyegek szegélyének a tárgyalásánál mondtunk, most a paziriki nagy rátétes szőnyegen láthatjuk. A szőnyeg belső tere elmond valamit a megújuló túlvilági életéről, a szegélye pedig tartalmazza az egyszerűbb, hagyományos motívumokat. Ezek történetesen indákat lezáró karcsú háromosztatú tulipánok, hasonlóak a palást karcsú indavégi tulipánjaihoz. A szőnyeg szegélyén ennek a motívumnak ez a legkorábbi ábrázolása a steppe művészetének.⁽³⁾ Valamelyest

hasznosító háromszögű "trefoil" ábrázolások megtalálhatók az ókori keleten is. Ezek esetleges kapcsolatát most nem vizsgáljuk.

Hogy a paoziriki szőnyegen a tulipán egy indázó életfán az élet virágát jelképezi, ahhoz nem férhet kétség. Ez a hasonlat azonban arra enged következtetni, hogy a központi nagy tulipán a paláston szintén az életet, az élet virágát jelképezi. Később további párhuzamot fogunk bemutatni.

Hogy ez az elemzési eredmény mennyire helyes, könnyen lemérhető abból a röviddel ezelőtt megjelent néhány sorból, amely a Tadzsik Állami Táncegyüttes fennállásának 20. évfordulójáról emlékezik meg a Szovjetunió című magyar nyelvű folyóiratban J. Lojevskij (1986, 11. szám) tollából. A megemlékezés címe, egyben az együttes neve: "Lola". A vonatkozó részt idézzük.

"Ez a szó tulipánt jelent, ami a páiri hegyek és völgyek kora tavaszi virága, az élet megújulásának jelképe. És nem utolsósorban egy hagyományos ünnep is. A földműves, mielőtt kimenne a mezőre, a tulipánok ünnepével köszönti a tavasz megérkezését. Ilyen és ehhez hasonló gondolatokat ébreszt a tadszikokban köztársaságuk első állami táncegyüttesének neve.

Az együttes vezetője, Cafar Valamat-zade ifjúkorában egész Tádzsikisztánt bejárta, gyűjtötte a népzene, lerajzolta a népviseletet és a táncmozdulatokat... Sok mindent elárulnak a táncleírások egy nép karakteréről és történelméről. A Dzsavani című tánc gyapotfölddé változtatja a színpadot... S a művészek természetesen a tulipánok ünnepére is meghívják a nézőket..."

E néhány sor segítségével, úgy tűnik, egy évszázados talány is megoldódik, az, hogy mi volt a tulipánvirág neve az Árpád-kori, illetve etelközi magyarságnál. Mert hisz a "tulipán" szó legkorábban 1587-ből ismert a TESZ szerint. - A virág és a motívum korai neve "Lola" kellett, hogy legyen, mert várhatóan a magyarság türk nyelvű onogur részének és más török összetevőinek, de iráni nyelvűeknek is a sajátja. (E virágnévnek "lale" változata is van a törökben, perzsában és arabban. - Németh Gyula, Yonkers, USA szíves közlése.) A "lola" virágnév ment át aztán női névvé is, hasonlóan a sok más közös női és virágnévhez. Persze ez a gondolatsor tüzetes nyelvészeti igazolást szűkségel.

Ezekkel a steppei képekkel kívántuk alátámasztani azt a levezetésünket, hogy az ábrázolásokon a tulipános életfa, vagy a koronázási paláston a központi tulipán az életet, az élet virágát jelképezi.

C) Madarak: daru a koronázási palást szegélyén

A harmadik, jelen tanulmány számára központi fontosságú motívumok a madarak a palást szegélyén. Jelenleg 11 és fél pár madár van a szegélyen. A palást viselőjének bal keze felé eső oldalon egy madár a miseruha átalakításakor le lett vágva. A miseruhát eredetileg elől, az arc irányában lévő madárpár között vágták fel. Vajon mi a szerepe ezeknek a madaraknak, és milyen madarak ezek? Ez a kérdés soha el nem hangzott, pontosabban erről sosem írtak. Térkitöltő elemnek vélték, pedig megnézve azt látjuk, hogy a madarak heraldikus elrendezésben, hátrafelé figyelve, vigyázó, őrző állásban fogják közre az élet virágát, a tulipánt (2. kép).

Mi lehet ez a madár? -

A madár nem galamb, nem sas, sem turul. Egy fontos kérdés: lehet-e páva? Nem lehet páva. A vékony, hosszú nyak, a nagy testhez viszonyítottan nem elég hosszú fark és a felfelé álló tollbóbita hiánya miatt nem lehet páva. Még súlyosabb hiány az, hogy a farktollakon nincsenek pávaszemek. Márpedig a tollbóbita és a pávaszemek a legjellemzőbb ismérvei a pávaábrázolásoknak. Ezek azonban hiányoznak.

Akkor tehát milyen madarak ezek? A palást madarai hosszú nyakúak, a hímzésen legtöbbször egyenes csőrrel ábrázoltak. A kérdés az, hogy milyen hosszú nyakú őrmadarat ismerhet egy steppéről jött nép. Legjobb válaszként alakjuk anatómiájából és szerepükből az látszik, hogy az őrmadarak legnemesebbike, a daru van ábrázolva, amint párban az élet virágát ügyelik. De nem csak az élet virágát ügyelik a daruk, hanem egy darupár ugyanolyan visszafordított helyzetben közrefogja a magyarság féltett reményének, Imre hercegnek képét is. A paláston a madarak ugyanakkor nemcsak azt őrzik, ami előttük és közöttük van, azaz a tulipánt meg Imre herceget, hanem azt is, ami a hátuk mögött van, azaz a korongokban lévő szenteket meg az adományozókat.

A palást kompozíciója vallási szempontból is csak így teljes, amikor bemutatja nemcsak az égi hierarchiát, hanem az Isten dicsőségére rendelt teljes mindenséget, az égieket, a földi embert, az állatot és a növényt, mindegyiket a maga szerepében.

4. A karperec, egy kereszténység előtti párhuzam

A kérdés felvethető: van-e ennek az őrmadar-tulipán elgondolásnak párhuzama, ami erősíti a felismerést? A válasz: van, a Tiszaeszlár és Bashalom közti női sírban talált ezüst karperec. Kora 10. századi (Dienes, 1972). Ami látható rajta, az a két szélső korongban egy-egy őrmadar. - Hogy daru-e, nem tudjuk. A rajz stilizált, de a madár fejét ugyanolyan vigyázóan hátrafordítja, mint a palást daruja és csőrében ugyanúgy ágat tart.

Mi a különbség? 1. A karperec a kereszténység előtti, a palást a kereszténység korából való. 2. Ami a karperecen a korongokban van, azok voltak korábban a főalakok: az élet virága és az őrmadarak. A miseruhán ezek kiszorultak a korongokból, a kor szempontjából oda „fontosabbak”, a szentek és a királyi pár kerültek. De a régi mondanivaló és motívum - Imre herceget is őrzendő -, bár egyszerűbb és kevésbé hangsúlyozott formában, de mégis jelen van.

A karperec ötöszögű tulipánjának van egy bámulatosan közeli közép-ázsiai párhuzama Khorezm területéről. Valójában azonos motívum. Az ábrázolás ideje a 18-19. század. Khorezm területére vivő tanulmányutam során jutottam hozzá (Érdy, 1988-a).

A palást és a karperec közötti párhuzam 1. rámutat a palást-miseruha és a kereszténység előtti tarsoly- és fémművészet szoros kapcsolatára, 2. szilárdan rögzíti a 10. századba, a kereszténység elé a paláston lévő kompozíció mélyebb nyúló gyökereit.

Ez az észrevétel azért is fontos, mert a magyarországi művészettörténészek, így Gerevich (1938:246), valamint Kovács Éva és Lovag Zsuzsa (1980:75) csak óvatosan hajlanak afelé, hogy a palást magyar munka. Meg kell küzdeniük a külföldi véleményekkel. A németek német munkának tartják, Regensburgból, Gizella családjának kedvenc helyéről származtatják, aztán

meg reichenauai meg bizánci meg müncheni jellegzetességeket vélnek rajta látni.

Azonban a karperec és a szegély ilyen határozott párhuzama a magyar művészettörténetesek óvatos álláspontját nagymértékben erősíti, igazolván, hogy a hímező műhelyek és az ötvösműhelyek egymás közelében azonos mintakincsrel dolgoztak. Ennek az elrendezésnek a feltételei pedig leginkább Magyarországon voltak meg (Kovács-Lovag, 1980).

Ezen túlmenően azonban teljesen összefüggő, sőt egymásba átmennő harmóniája látható Magyarországon.

- a 10. századi fémművészetnek,
  - a 11. századi fonalművészetnek,
  - a 11-12. századi kőfaragó művészetnek,
  - a 13-14. századi pénzverő művészetnek és
  - a 12-16. századi kódexfestő művészetnek.
- Ezekben a motívumkincs ismétlődését látjuk.

5. A palást őrmadarainak párhuzamai a keresztény korszakban

A tisztaesztlár-bashalmi ezüst karperecen láttunk egy kereszténység előtti párhuzamot. Most a keresztény korszakból való párhuzamokat fogjuk látni, melyek három csoportba oszthatók: egyházi párhuzamok, városok címerei és családi címerek.

A) Egyházi párhuzamok

I. - Ezek egyike a Szovjetunióból való, és a 12. századi Szt. Demeter-székesegyház külső falán van a Vladimir nevű városban.

A nyugati homlokzatot oszlopok és ívek három részre osztják. Ezek közepén egy-egy hosszú, keskeny ablak van. A központi ablak körül a teljes mezőt domborművek töltik ki, különleges elrendezésben, amelyre az irodalom "Dávid és az állatok" néven hivatkozik (Ferdinándy, 1943). A jelenet és a falkiképzés megismétlődik a déli és északi homlokzaton is (Hamilton, 1954).

A legfelső részben ül Dávid király lantjával a kezében, s körülötte az íves részben angyalok, állatok és madarak láthatók három sorban. Az ív alatti téglalap tíz vízszintes mezőre van osztva, ahol tulipános-leveles életfasorok, majd állatsorok váltakoznak. Az állatok között griffek, oroszlánok és madarak, valamint lovasok is vannak. A jobb oldalon alulról a 7. sor közepén kétségkívül egy daru áll kicsinyített életfa előtt.

Ennek a 12. századi Szt. Demeter-katedrálison lévő ábrázolásnak többrétű a jelentősége számunkra.

1. Az öt, néha hat ággal rendelkező életfák hajladozó ágai közül egyesek tulipánban, mások levélben végződnek. Így párhuzamot képeznek a rátétes paziriki szőnyeg indázó életfájával és a palást központi tulipánjával. (A motívumok időbeni változatlanságát számos más esetben is észleltük, 74 %-os alapmotívum-egyezést találva az Kr. e. eurázsiai szkíta és a 10-19. századi magyar motívumok között (Érty, 1987).
2. A tulipános életfa a jobb oldalon a 7. sorban kétségkívül daruval van együtt, ami valószínűsíti a paláston is a tulipán és a daruk együttes ábrázolását.
3. A katedrális ábrázolásának a bal oldalán, alulról a 4. sorban két egymásnak háttal álló madár között három tulipán van. Ugyancsak a baloldalon a 9. sorban pedig két szorosan szemben álló madár között van egy központi tulipán. E páros madarak fajtája nincs elemezve, de az fontos, hogy tulipánnal vannak kapcsolatban.

Így a katedrálison, mind a daru és a tulipános életfa együttes ábrázolásában, mind a madárpárok elrendezésében elsőrendű párhuzamait véljük bemutatni a palást szegélyén lévő jelenetnek. Továbbá mind a palást, mind a katedrális ábrázolásain keresztény környezetben találjuk a darut az életfával.

II. - Ugyancsak a 12. században költözött Magyarországra a cisztercita rend, mégpedig 1145-ben a Tolna megyei Cikádorra.

III. Béla 1182-ben alapította a ciszterek nagy zirci apátságát. Ez a 16. századi török idők alatt teljesen lerombolódott, 1700-tól újra felépült, és a központja lett a magyar cisztercitáknak. Címerük egy egyenlő szárú vörös kereszt, a szárakban az M-O-R-S betűkkel. Az MORS nem más, mint Morimundus, a franciaországi anyakolostor nevének rövidítése. A címernek ez a része a sziléziai Heinrichau apátságnak címere, akik a zirci apátságot újra felépítették. Ezután egyesített címet használtak. A kereszt középebe került a zirci apátság régi címere, ovális kék mezőben az egyik karmában követ vagy göröngyöt tartó daru. A címet a 18. század elején még különállóan ábrázolták (Horváth, 1930). A magyarországi ciszterciták címerében az éberséget és virrasztást szimbolizáló daru jó összhangban van a keresztény elvekkel és gondolkodással meg a szerzetesi élettel.

III. - Még ha váratlannak is tűnne daruábrázolás a keresztény szimbolikájú paláston, emlékeznünk kell arra, hogy a kereszténység könnyen magába olvasztott nem keresztény szimbólumokat, amelyeket gyakran keresztény tartalommal töltött meg. Ennek az elvnek Nyugat-Európából is számos alkalmazása ismert a román (11-12. század) és preromán (17-19. század) korból, sokszor a lombardokhoz és a vizigótokhoz is kapcsolódó művészetben. Ezek bár germánok, maguk is steppei népek, és művészetük ugyanúgy tükrözhet korai hun-szkíta stílusjegyeket, még ha nem is olyan gazdagon, mint a magyaroké. Néhány példa:

- Váltakozó őrmadár és életfa oszlopfőszegélyen, Stiftskirche, Quedlinburg, 1100 körül, lombard hatás (Zarnecki, 1971:84),
- Életfát őrző griffek, Santa Maria-templom, Pomposa, 1026 ,
- Oroszlánok a kereszt két oldalán, churi katedrális, Svájc, 9. század,
- Kereszt és életfa a négy evangélista között egyazon kompozícióban. Az életfát páros őrmadarak, páros oroszlánfejek és páros griffek őrzik, Cividale del Friuli katedrálisa, 8. század,
- Egy központi életvirágot két csipegető madár vesz közre indák formálta korongokban; az utalás szerint gyakori a keleti keresztény művészetben és a vizigót szobrászatban is, San Pedro de Nave katedrális, Északnyugat-Spanyolország, 7-8. század fordulója.
- Stilizált füle őrmadarak fogják közre Krisztust a kereszten, csontfaragás, St. Luidiger-templom, Essen-Werden, 7. vagy 8. század (Busch and Lohse, 1966).

De ezeknél is gazdagabb páros őrállatos vagy egyedi állatábrázolások (daru, oroszlán) ismertek Kelet-Európából. Különösen a "Szuzdali iskolát" kell itt számításba venni, amelynek kiemelkedő tagja a már ismertetett Szt. Demeter-katedrális Vladimirban,

Moszkvától keletre (Hamilton, 1954). Fontos megjegyzést tesz Ezerszkij és Szoposzcsinszkovo (1973:418), összefoglalójukban rámutatva, hogy a Kijevi Tusálland (Szuzdal is ide tartozott) és a Kelet (Central Asia) között a kulturális és művészeti kapcsolatok megléte kétségtelen.

Ez a felsorolás azt mutatja, hogy tipikusan nem keresztény eredetű motívumok gyakran láthatók Nyugat-Európában is a legkeresztényibb elrendezésben, még a feszület körül is, amely az életfa helyén áll. Az életfával, az élet virágával együtt, őrző-vigyázó állásban azonban nem találunk nyugaton darut. Ilyen heraldikus pozícióban darut vagy hosszú nyakú őrmadarat - eddigi kutatásain során - csak Magyarországon meg ettől keletre láttunk.

A sok felsorolt egyházi ábrázolás azt mutatja, hogy bármilyen őrállat, csakúgy, mint az őrdaru, helyet kaphatott a koronázási paláston, de más egyházi rendeltetésű tárgyon vagy épületen is. Következésképpen daruábrázolás nem idegen a palást-miseruhán.

B) Családi címerek

Az egyházi vonatkozások után világi összefüggésekkel folytatjuk. A következő két családi címeren követ tartó őrdarut látunk. A Farkas családé 16. századi, a Jankó családé 17. századi (Nyulásziné, 1987). Ezek a címerek számunkra azért lényegesek, mert rajtuk a daru lába lényegesen rövidebb, mint a hű anatómiai méretek. Ennek fontosságát majd később kifejthetjük.

A legkorábbi fennmaradt festett címerképünk a Tétényi és a velük rokon Haraszthi család oklevelén van. Ez is követ tartó darut ábrázol 1405-ből (Nyulásziné, 1987).

Családi címereink, lábával követ, göröngyöt tartó daruval már korán, a 13. századból ismertek. Az északi peremvidéken, Turóc vármegyei a Lehótzky család és a Prónay család. Mindketten IV. Bélától kaptak nemességet és címet, egyik lábában követ tartó daruval. A Lehótzkyak korábbi pártás darus címerét 1286-ban rákkal egészítették ki kis-rákói birtokuk után. A Prónayak (eredetileg Rechk család) őrdaruját koronán áll, címerük 1279 előtti (Nagy Iván, 1860).

A Madocsányi család az északi határ mentén fekvő Liptó vármegyében törzsökös. Követ tartó őrdarus címerük 1573-ból ismert, de tudjuk, hogy ősük, Teplai Kelemen, már 1264-ben IV. Béla királytól földadományt kapott (Nagy Iván, 1860:232, 589), így címerük eredete is ide nyúlhat.

Családjainknál mindenesetre feltűnik az őrdarus címerek gyakorisága a peremterületeken. A kétfajta, a szürke és a pártás daru természetrajzát a következő, 6. fejezetben tárgyaljuk.

C) Települések, városok címerei

A régi Szabolcs megye két helységének a pecsétjén is megjelenik az egyik lábával követ tartó daru (ezek ma Hajdú-Bihar területére esnek). A Felső-Tiszavidéken, a Nagy-Sárrét északi térségében van Szovát és Püspökladány, a pecsétjükön szürke daru van (Csermely-Takács, 1988), az utóbbi címere 17. századi.

Az ország nyugati határvidékét képező Őrség és Őrvidékre utalva, helyi burgenlandi forrás szerint: "az Őrség címerében ott áll a daru. Félállban áll, a másik karmában követ tart. A daru az éberség jelképe... IV. Béla a tatárjárás után rakta az Őrvárak címerébe a darut" (Szigeti Kiskalendárium, 1972:12, címerrajz: Őrség, 1980). Az ábrázoláson pártás darut látunk.

Püspöki Nagy Péter (1970:11) jegyzi meg: "a városi címeralkotás kezdetei a 13. és 15. század elejére esnek".

D) A daru rövidített lábainak kérdése

Mielőtt rátérünk numizmatikai párhuzamokra, visszanyúlunk a palást daruin a lábak kérdéséhez. Míg ugyanis a csőr, nyak, test és tollazat jól egyezik a természetes daruéval, esetleg kifogásolható, hogy a madárnak rövid a lába. Hogy azonban egy hosszú lábú madár esetében a láb a legkevésbé hűen ábrázolt testrész, azt jól mutatják Anjou-királyaink 14. századi pénzei.

Réthy László (1899) klasszikus numizmatikai munkájából tudjuk, hogy Károly Róbert címerében a sisak fölött struccfej van. A madár szerencsepatkót tart a csőrében. Károly Róbert dénárján a király címerállata, a strucc egymagában van ábrázolva. De a vereten azt látjuk, hogy a madárnak tulajdonképpen csak a teste fontos, a lábakat combban elvágják.

Mellette, fia, Nagy Lajos dénárján pedig a madár lába ábrázolva van ugyan, de a testéhez viszonyítva rövidített formában, akárcsak az előbb tárgyalt családi címereken a daru lába volt rövidítve. Magyar népművészeti ábrázolásokról is ismert a madarak lábainak aránytalan rövidítése, sőt elhagyása, ha a minta úgy kívánja.

A bemutatott párhuzamokból azt a következtetést vonom le, hogy a csupasz hosszú lábakat a koronázási palást ábrázolásán is rövidítették a testhez képest. Még további stilizáló rövidítés van a 10. századi ezüst karperec őrmadarain.

Összegezve az eddigi párhuzamokat: az egymagában álló őrdarus ábrázolásokon a madarat részben, mint az éberség szimbólumát látjuk, részben azt, hogy a daru több esetben keresztény környezetben, azaz templomi ábrázoláson vagy egyházi pecséten is megjelent. Tehát a daru a palást - miseruhán sem idegen szimbólum a keresztény környezetben.

E) Páros őrmadarat 13-14. századi pénzeinket

Tovább menve, a heraldikus elhelyezésű kettős őrmadarakat, őrdarukat nemcsak a 10. századi karperecen és a 11. századi paláston találjuk, hanem Árpád-kori pénzeinken a 13. században, meg a 14. sz. elején is.

Mint ahogy a palást őrmadarai egy nagy ötosztatú palmettás tulipánt fognak közre, úgy

- V. István (1270-1272) dénárján és obulusán a pénzverő jegy a központi tárgy;
- Ottó király (1305-1307) dénárján a madarak közt nincs központi tárgy (ezek nem hosszú nyakú, nem daru jellegű madarak);
- Károly Róbert (1307-1342) dénárján pedig a jól ismert életfa ábrázolás van a hosszú nyakú őrmadarak között.

Így a pénzek jó párhuzamát képezik a palást őrdaruinak. A madarak a paláston hasonlóan visszapillantó helyzetben vannak, azzal a különbséggel, hogy bögyükkel állnak kifelé és csőrükkel fordulnak a központ felé. A pénzekben a madarak lába vagy el van vágva, mint Ottó dénárján, vagy zsugorítva van ábrázolva, az ezüst karperec (Tiszaeszél-Bashalom) őrmadaraihoz hasonlóan. A pénzérmék rajzát és származását Unger (1960) "Magyar Éremhatározója"-ból, leírásukat pedig Réthy (1899) "Corpus Nummorum Hungariae" című munkájából vettük (a zárójeles számok képeinken erre vonatkoznak). Réthy azonosította Károly Róbert struccát, de a heraldikus helyzetben álló páros madarakat csak "madár"-ként jelölte meg.

Összegzőként rámutatunk, hogy életfával vagy életvirággal együtt álló, heraldikus pozíciójú darupárt vagy darut, illetve hosszú nyakú daruszerű őrmadarakat sajátosan csak Magyarországon meg ettől keletre látunk. Gondos és széles körű vizsgálatok után Nyugat-Európában sem a heraldikában, sem a pénzekben nem találtunk ilyeneket a 10-15. században. Kivételt képez az egymagában álló, egyik lábában követ tartó daru, amely bár megjelenik a 17. (Svédország) és a 18. században (Poroszország, Ausztria) [néhány további címerhez nem volt évszám az Armorial Généralben (1884), ezzel szemben Magyarországon az első ilyen családi címereket a 13. századból, IV. Béla korából ismerjük (Nagy Iván, 1860), és az első festett darus címerkép 1405-ből maradt ránk (Nyulásziné, 1987).]

6. A daru

Mivel elemzésünk szerint a paláston őrdaruk vannak, kíváncsún látjuk a daru életét és kapcsolatát a magyarsággal felvázolni.

A Földön 14 fajta daru él. A madár kontinensnyi területeket lakik, ritkán. Területeik kevés átlapolással elválnak egymástól. Magyarország területét a 2. évezred folyamán kb. 1900-ig két daru lakta: a szürke daru (*Grus grus*) és a pártás daru (*Anthropoides virgo*). A szürke daru átlagosan 115 cm magas, a pártás daru 95 cm. A pártás daru a múlt században már nagyon ritka volt a Kárpát-medencében.

Míg a szürke daru nyakán egy fehér csík húzódik hosszanti irányban, a pártás daru esetében a csík helyett a fekete nyak két oldalán egy-egy fehér toll-lebeny van. Ezért kapta a pártás daru nevet. A toll-lebeny teljesen a nyakához simulhat, illetve mozgáskor elmozdulhat, és jól látszódhat. A palást daruinak a nyakára közepén, mindkét oldalon hullámvonal van hímezve, amelyek - úgy véljük - jelzései a toll-lebeny végének (4. kép). Alkatilag a pártás daru áll igen közel a palást szegélyének madaraihoz.

A) A daru néprajzi vonatkozásai

A Néprajzi Lexikonban írja Gunda (1977), hogy a daru a magyarság ősi vadmadara. A darunak különleges tulajdonsága, hogy táncol. Ez a darutánc, amelyet páronként, csapatostul járnak. Ha egy pár táncolni kezd, a többi követi, s az egész darucsapat táncol. A tánc lépéseit megfigyelték, feljegyezték (Archibald, 1985. nyomán).

A régi magyar vallás táltosai különösen közeli kapcsolatban álltak a daruval. A hiedelem szerint a táltos anyja lehetett daru. A táltost, ha nem ember nevelte, felnevelhették darvak vagy sasok. Ezért a táltosok darutollat vagy sastollat hordtak a vállukon foglalkozásuk jelzésére. A táltos és a daru ilyen kapcsolata az ősi vallás, a totemizmus egy lehetséges emléke, mint ahogy Gunda (1958) gyűjtéséből ismert.

A daru egy másik tulajdonsága, hogy szelídíthető. Ólban tartják, koplaltatják, majd pálinkás kenyérrel megetetik, összekötik, és utána néhány órára a csőrét a nyakához lekötik. Az alkohol hatására a kiéhezett daru agyában nyilván egy parányi károsodás megy végbe, ettől kezdve szelíd marad. A falusi baromfiudvar díszé, rendet tart az aprójószág között, és éles hallása segítségével, erős krugató hangjával már messziről jelzi a közeledő idegent.

Világszerte szelídítették a darut. Egyiptomban, a görög-római világban, Indiában (a 13. századból tudunk erről), Kínában, sőt a kaliforniai indiánok között is. A dobudzsai tatárok ma is őrszemként tartják udvarukban (Gunda, 1977).

B) A daru történelmünkben

A magyar paraszti udvarokban az 1900-as évek fordulóján még mindig tartják a darut. Hunyadi korában, 1433-ból említik, hogy a szegedi piacon sok a daru (és tüzök), levest készítenek belőle, húsát is eszik. A középkorban a darutoll a kalpagon a daliás öltözet népszerű tartozéka volt, később a 19. század folyamán főleg a juhászok kedvelték.

Egy különleges szerepben, éberségük miatt, szelídített darucsapatot tartottak őrdaruként főleg az alföldi várakban a késő középkorban (Gunda, 1977). A darucsapatban az egyik daru mindig virraszt. Így riasztja a többit és a várat, távoli zajt hallva, ellenség közeledtén. A hagyomány szerint a kutyák is onnan tudták, hogy mikor kell ugatni, mert a daruk riasztották őket.

Az őrdaru jelleg, mint az előző fejezetben tárgyaltuk, a címereken is megjelenik. A magyar családok címereiben a 13. századtól kezdve gyakori az egyik lábával követ tartó daru, de települések címereiben is feltűnik ugyanez a címerállat.

Történelmünkben visszafelé haladva a legfontosabb nemzeti ereklyénkhez, a Szent Koronához érünk. Ugyanis nemcsak a paláston vannak páros őrmadarak, hanem a Szent Koronán is. Ennek keresztpántján, a latin koronán egy különleges törvényszerűséget vettem észre, amelyre a koronával foglalkozó bő irodalom ellenére senki sem figyelt fel. Az észrevétel a korona felső részének datálásához is hozzásegíthet.

A keresztpánton lévő nyolc apostol közül hétnek a képe látszik, a nyolcadik eltakartról a zománc lepattogzott. Bizonyos apostolokat szembenéző őrmadarak vesznek körül, másokat őroroszlánok. Első közelítésben úgy vélem, az őrmadarak, őrsasok, horgas csőrűek. De őrsasok csupán sajátos apostolokat vesznek közre. Csak olyanokat, akiknek kezében könyv van. Ilyenek Szt. András, a steppe apostola, aki "Szkítában" térített a szent írások szerint, aztán Szt. János, az evangelista, könyvvel a kezében (Szt. Jánosnak általában sas a jelképe) és Szt. Pál, aki leveleiről ismert és szintén könyv van a kezében.

Az a két apostol, akiket őroroszlánok fognak közre, Szt. Jakab és Szt. Péter, mindegyikének irattekercsnek látszó tárgya van a bal kezében.

A további két apostolt, más tárgyakkal a kezükben, nem őrállatok, hanem csak indák keretezik (Szt. Fülöp és Szt. Tamás)

(vö. Kovács-Lovag, 1980).

Tehát ezt az észrevételemet csak azért mutattam be, hogy illusztráljam, hogy mély összefüggések és mély gondolatok vannak ilyen heraldikus ábrázolások mögött, továbbá hogy egyáltalán alkalmaznak-e őrállatokat, és hogy mikor milyen őrállatot használnak az ábrázolásokban.

A korona keresztpántjának oroslánjai (semmiképpen nem griffjei) mellső lábuk egyikét felemelik (mint az esztergomi falképen is), sörényük nincs, és palmettában végződő farkukat a has mentén kunkorítják a hátuk fölé. Ilyen nőstény oroslánok a 12. századi Szt. Demeter-katedrális ábrázolásán is vannak, éppen a főalakot, Dávidot fogva közre, de lejjebb is, alulról a 7. meg a 9. sorban. Ezek is sörény nélküliek, és a has mentén hátuk fölé emelve, levélben végződik a farkuk.

Heraldikus pozícióban lévő madarak a koronázási palást szegélyén kívül az átalakításkor hozzáadott galléron is találhatók griffek és más állatok társaságában. A képek azonban elmosódottságuk miatt nehezen elemezhetők. Továbbá Szent István sapkáján és bursáján (tarsolyán) is vannak madarak.

Tovább haladva visszafelé az időben, a 10. századi nagy fontosságú, heraldikus pozíciójú és feltehetően őrdarukat jelképező karperec mellett, a 9. századi nagyszentmiklósi kincs 7-es számú korszának nyakán is van egy gázlómadár-jelenet. Itt azonban a madarat nem heraldikus helyzetben ábrázolták, hanem amint éppen békát fog, így ez csupán díszítő jellegű ill. A gázlómadár-ábrázolás az iszlám művészetében is jól ismert.

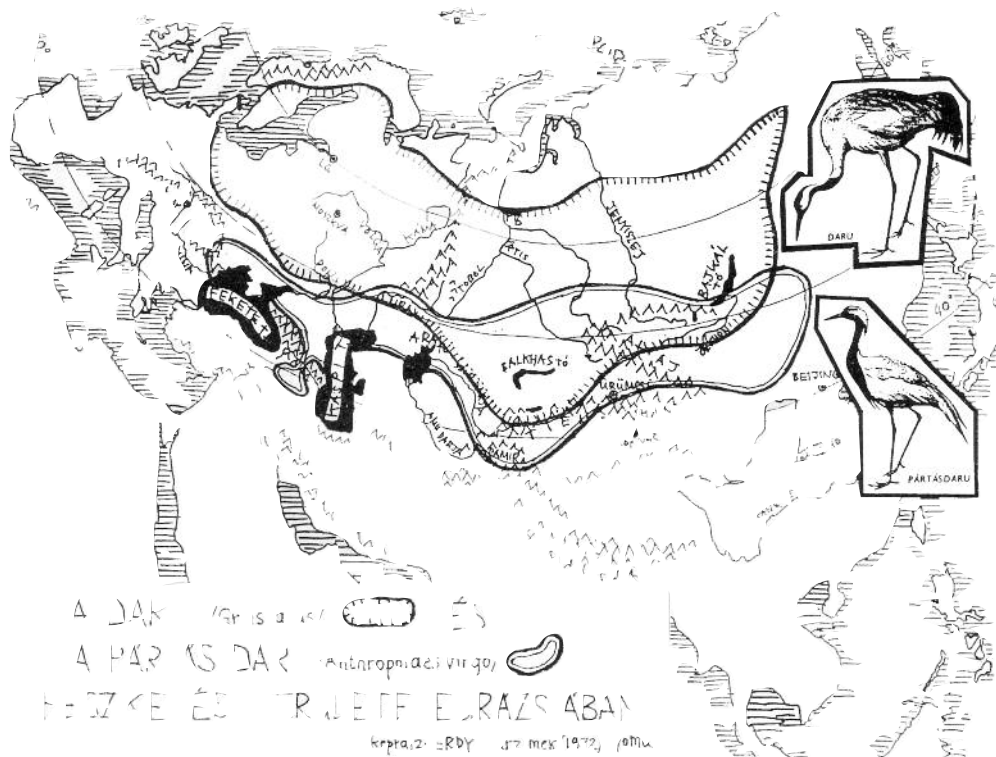
A darut a 8. századi avarok is ismerték, erre utal az, hogy a Jánosházán talált avar síp daru-lábszárcsontból készült. Avar bronzábrázolások is ismertek Cibakházáról (László, 1955), amelyeken a hosszú lábú madár pár egy életfa két oldalán áll egymással szemben.

C) A daru őstörténeti vonatkozásai

Így a magyarság őstörténetének korszakához érve még egy gondolatot szeretnénk idekapcsolni. Látjuk, hogy történelmünk folyamán igen gazdag a kapcsolatunk a két daruval. Különleges, hogy 135 évvel a honfoglalás után már megjelenik a miseruhán, és valószínűen szintén daru van a karperecen még korábban, közvetlenül a honfoglalás után.

De vajon honnan és miért van ez a korai nagy ragaszkodás a daruhoz? Vajon őstörténetünk folyamán lehetett-e kapcsolata a magyarságnak a daruval? Kellett, hogy legyen, kellett, hogy ismerjük, különben nem nőtt volna olyan gyorsan a szívünk-höz, nem került volna oly gyorsan a palástra, és IV. Béla nem használta volna címerállatként adományozott címereiben.

Úgy tűnik, hogy mi hosszú évszázadok óta, régről kellett, hogy ismerjük darvainkat. Vajon hol lehetett az, ahol a korai magyarok a pártás daruval meg a szürke daruval ilyen bensőséges kapcsolatba kerültek? - Ennek a helye az ázsiai steppe. Nézzük meg a két daru fészkelési térképét, amely nem könnyen fellelhető adat (4. kép) (Makatsch, 1972). A térkép mutatja, hogy a szürke daru a hidegebb, északibb sáv lakója. Kedveli a füves pusztákat meg tocsogós, mocsaras, lápos vidékeket. A pártás daru a délebbre fekvő sávban a steppe és egyben a félsivatagok madara (Peterson-Tildy, 1986).

4. kép. A szürke daru és a pártás daru fészkelési térképe, 20. század

5. kép. A főbb türk/török és finnugor népek elhelyezkedése a 20. században

De mi a másik díszítőelem, amellyel az ázsiai steppén találkozhattunk? Ez a tulipán (Érdy, 1987). A vadtulipán Földön élő 125 fajának a növényföldrajzi térképe (3. kép) és a két daru fészkelési térképe (4. kép) nagy részükben fedik egymást. És milyen népek lakják és lakták az utóbbi másfél évezredben azokat a területeket, ahol a daru meg a tulipán él? A hun utód türk népek. Utalunk itt a kínai források útmutatására és 20. századi uigur történészek (1948 és 1986) tanulmányaira (Érdy, 1988-b). A főbb türk népek elhelyezkedését az 5. kép mutatja.

A bemutatott térképsorozatnak (3., 4., 5., 6. kép) - amely nem teljes - a magyar őstörténet szempontjából van megnövekedett jelentősége, ha azonosítjuk azokat a meglehetősen nagy kiterjedésű területeket, amelyek az összes térképen átfedik egymást. Így a "térképek rétegzésének" az ilyen módszere súlyozottan növeli a számba vehető területek bizonyosságának valószínűségét. A szélekre eső részek, amelyek csak egy-egy térképen jelennek meg, elhanyagolhatók. Így véljük lépésről lépésre szűkíteni és meghatározni azokat a területeket, amelyek a magyar őstörténet szempontjából elsőrendű fontosságúak, nem feledkezve meg a térképre nem könnyen rávihető társtudományok eredményeinek állandó figyelembevételéről sem.

7. A történelem társtudományainak vélekedése

Egy olyan makacsul homályba burkolódzó és bizonytalanságtól terhes kérdés, mint a magyarok korai története, ugyanis nem közelíthető meg egyetlen tudománnyal, így esetünkben a díszítőművészettel. A komplex, valóban interdiszciplináris megközelítés a magyar őstörténet-kutatásban elengedhetetlen. Éppen ezért összegezeként vizsgáljuk meg, hogy mi az útmutatása a történelem társtudományai "interdiszciplináris térhálójának". A kérdés az, hogy milyen mérvű harmónia áll be az eredmények együttes vizsgálatakor. Tekintetbe kell vennünk, hogy:

1. A korabeli írott forrásanyagok Nyugat-Európától kezdve, a bizánci, szír és örmény kútfőkön át, az arab és perzsa forrásokig egyöntetűen hun, szkíta vagy türk népnek írják le bennünket, csakúgy, mint a magyar krónikák.
2. Népköltészetünk, népmeséink néprajzi érvekként, meg
3. számos régészeti leletünk (fegyverzet, szablya, íjak, lovak, kutyák, halotti szemtakarók, lovas temetkezések stb.) Ázsia török népei közé viszik korai szálainkat.
4. Csodaszarvas mondánk legkeletibb párhuzamát éppen jelen tanulmány szerzője találta meg a 249-es barlangtemplomban, Dunhuang-ban (Északnyugat-Kína, Gansu tartomány), és tette közzé először (Érdy, 1984). - Másik eredetmondánknak, az Emese álmának ugyancsak belső-ázsiai párhuzamai vannak. A burjátok mondavilágában egy olyan nőtől, akit a sas ejtett teherbe, születik meg az első sámán (Holmberg, 1927).
5. A Szent Koronán Géza király képének feliratán ugyancsak ez áll: "Géza Turkia hívő királya" (görögül). A lényeg itt a "Turkia királya" kifejezés, függetlenül attól, hogy ezt pontosan mikor írták.
6. A népdal-összehasonlítás Bartók (1943) és az azt tovább vizsgáló Du Yaxiong (1982), sőt Kallós Zoltán (1987) eredményei, illetve vélekedése alapján Közép-, sőt Belső-Ázsiáig viszi a szálainkat, és semmi sajátosan finn-vogul zenei rokonságot nem találnak, csak ott, ahol török hatás kimutatható. (Megjegyzés: A tritonális és tetrachord skálák széles körben elterjedt nem specifikus skálák, és nem alkalmasak zenei rokonság meghatározására.)
7. S nem ugyanezt mondja az embertan? - Mely szerint a finn-vogul népekkel lényeges embertani egyezésünk nincs, viszont elsőrendű embertani rokonság áll fenn az ázsiai steppék türk népei és a magyarság között.⁽⁴⁾ Ezek összegzését adja Érdy (1983, 1984).
8. Díszítőművészetünk 23 alapmotívuma - ahogy azt az MTA "A népi kultúra elemei a magyar nemzeti műveltségben" (1988) című kutatási konferencián bemutattam és a közlés előtt álló kéziratba foglaltam, illetve részeit már korábban közzétettem (Érdy, 1987) - ugyancsak az ázsiai szkíta és altaji hun művészeti és kultúrkörbe visznek bennünket, és világosan ellentmondanak a finn-vogul kapcsolatoknak. Ezt az eredményt a tulipán motívum önálló vizsgálata is aláhúzza (Érdy, 1987), és a közlés folyamatában lévő további két néprajzi szál elemzéséből is ugyanez vonható le. Ezek egyike a bőrujjas (rövid ködmön, hosszú ködmön, daku) térképen bemutatott eurázsiai elterjedése. A másik pedig a "griff és más állatmotívumok útja Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig" témájú tanulmányból (Horváth Izabella, 1988) levonható végkövetkeztetés. - S a jelen tanulmányból az látható, hogy a daru mint díszítőmotívum és címerállat a fészkelési térképen keresztül megint csak Ázsia pusztáira viszi eredetünket.
9. A társtudományoknak ezek az egybevágó és egymással harmóniában lévő, de még tovább bővíthető eredményei arra mutatnak, hogy a nyelvészet izolálódik, és a nyelvészeti hipotézisekre épített következtetések nincsenek harmóniában a diszciplínák egybehangzó eredményeivel. Ehhez kapcsolható 9. érvrendszerként tehát az a meggondolás, hogy a magyar nyelv, illetve a finnugornak tartott nyelvek viszonylatában felül kell vizsgálni a nyelvcsalád felbomlásának kronológiáját, sőt magának a hipotézisnek a helyességét is. Ez a múlt századi, egészen korai indoeurópai eredményeket mintául véve született meg. A jelen század utóbbi évtizedeiben létrejött haladó eredmények szerint azonban nem létezett az Kr. e. 6. évezredben indoeurópai ősnép, amelyből az egyes népek kirajzottak, hanem évezredekkel később, csupán kisebb csoportok egymásra hatásából alakultak ki ezek a nyelvek.⁽⁵⁾ Így az indoeurópai modell megváltozása miatt a finnugor kronológiának egyre inkább csak tudománytörténeti jelentősége van, és a felülvizsgálás sürgetővé vált.

Ennek a kilenc érvrendszernek az egyidejű áttekintésekor nem tudunk más konklúziót levonni, mint hogy a magyarság eredete abban az irányban keresendő, Közép- és Belső-Ázsia steppe övezetében (6. kép), amerre a múlt században Körösi Csoma Sándor, Vámbéry Ármán és Thúry József vélte, s amely a kárpát-medencei magyarság hagyományos ismerete volt saját magáról.

8. István király bal keze

Befejezésként, a koronázási palást szegélyén a daru és a tulipán mellett azonban egy harmadik, váratlan dologra kell felhív-

nunk a figyelmet. Mindenki tudja azt, hogy István királynak van egy szent jobb keze, de senki sem vette észre, hogy István-nak van egy sejtelmes bal keze. A paláston ugyanis István király bal kezén hat ujj van. A hatujjú ember pedig táltos minősítésű. A király kezével nem is az országalmát tartja, amely csupán lebeg, hanem kezét előtte, jól láthatóan mutatja. Ugyanakkor a király könyökben meghajtott jobbujával lándzsát tart, rajta világosan öt ujj látszik. A király balján, amelyet valamilyen okból ki-fejezetten mutat ahelyett, hogy tartaná az országalmát, aligha tételezhetünk fel hibát. A palástot ugyanis hosszadalmas, gondos munkával, aranyfonállal hímezték, és a művészettörténeti munkák István király és Imre herceg a paláston lévő képeit egyetlen hiteles képmásuknak írják le.

De van egy másik nyomós érv is. Gizella királyné szintén jól látszó bal kezén természetesen öt ujj van, de a hímezés gondosan mutatja a vékony, hosszú, részben szétnyitott, hajlékony, női ujjak jellegét. Ez nagymértékben valószínűsíti István király bal kezének hű ábrázolását, amelyen mind a hat ujj azonos hímezéstechnikával készült, a tenyér hajlata látszik, az ujjak végeit a hímezzel egyformán lezárták, hézag nem látható, míg például Gizella kezén az ujjak közt jól látható a hézag (vö. Katona-Györfy, 1979 és Kovács-Lovag, 1980, valamint Lovag, 1986-ban a palást új fényképeit).

Harmadik érvként szolgálhat az alsó mandorlától (ülő Krisztus) a palást viselőjének jobbra felé eső második, árkád alatti apostol művészi ábrázolt, írószerszámmal tartó keze (vö. Kovács-Lovag, 1980:69. old.), amely szintén jelzi a palást kivitelezőinek nagyfokú művészi készségét és az ábrázolások természetességét.

Ezek mellett azonban van még egy további támpontunk. Makkai Sándor, erdélyi író és püspök, két történelmi regényében, a "Táltoskirály"-ban (Révai, 1935) és a "Sárga Vihar"-ban (Genius, 1936) ír egy másik Árpád-házi király, IV. Béla bal kezén lévő hat ujjáról, ami miatt "táltoskirálynak" hívták IV. Bélát. Az első munkában ezt írja:

"...amint a király keze a takarón pihent, a nádor... világosan láthatta rajta az Árpádok babonás hat ujját. A kisujj és a gyűrűsujj között nőtt ez a különös tizenegyedik, teljesen hasonló a kisujjhoz, de kemény, hegyes és görbe körömben végződött... Ennek a tizenegyedik ujjnak, mely ismét és ismét föltűnt az Árpád-család férfitagjainál, igen sok része volt abban, hogy valami félelmetes babonás tisztelet vette őket körül... Táltos-hírük az egész Keleten el volt terjedve s valamennyi lovas-nép legendáiban élt a velük való ősi kapcsolat emlékezete."

Jelenleg még nem ismerjük, hogy az erdélyi Makkai milyen források alapján írta ezt az Árpádokról. Bár alig várható, hogy ne adatokra alapozva írja ezt és rajzolja meg a hosszú ideig erdélyi kiskirály IV. Béla alakját. De ha ennek mégis nem más, mint tán csak legendárius vagy semmi alapja sem lenne, továbbra is számolnunk kell a paláston István király hatujjas bal kezének ábrázolásával.

Így elkerülhetetlenül felszínre tolul az a gondolat, hogy vajon ez a babonás jel István király kezén nem járult-e hozzá ahhoz a kétségkívüli sikerhez, amellyel István keresztülhajsztolta a kereszténység felvételét uralkodásának ideje alatt. Akik számára István a szent életű keresztény uralkodót képviselte és példakép volt, nem volt probléma. Akik pedig az ősi hithez ragaszkodtak, tán nem küzdöttek teljes erővel István ellen, mert arra gondolhattak, hogy a táltosminősítésű Istvánnak, a vátesznek, hát-ha igaza van.

Kétségkívül egy hatodik ujj ma úgy tekinthető, mint genetikai hiba, amelyet a férfiakon való öröklődés miatt az Y kromoszómának kellett hordoznia. Istvánnak azonban nem a leszármazottja IV. Béla, hisz Istvánnak magva szakadt. Ki tehát az a közös ő, akiben meg kellett, hogy legyen ugyanez a genetikai hiba? Ez a közös előd Szent István nagyapja, Taksony kellett, hogy legyen, akinek két fia Géza és Mihály volt.

De lehetett-e még korábbi ő, akiben esetleg megvolt a genetikai hiba? - Tudjuk, hogy Taksony dédapja, Álmos volt a szent ember, akire mindnyájuk választása esett, akinek születését álmok és jóvendölések előzték meg, s akit tán még szakrálisan föl is áldoztak a Kárpát-medencébe lépés idején, hogy ereje utódjába szálljon át. Talán már Álmosban megvolt a genetikai hiba? De itt egy olyan ponthoz értünk el, ahol most csupán a kérdést tudjuk feltenni, válasz rá még nem adható.

S ha egy utolsó pillantást vetünk a palást szegélyére, akkor azt látjuk, hogy ott egy olyan jelenet van, amelyen István király táltos bal keze felől két daru őrzi az élet virágát, a nagy ötösztatú tulipánt, egy darucsapat közepén. Hitetlenkedve vizsgáljuk ezt a jelentet, és távol áll tőlünk az, hogy azt várjuk, hogy a keresztény ikonográfiájú palásznak ez egy szándékosan megtervezett jelenete lenne, mégis elkerülhetetlen, hogy a jeleket, ha szemünkbe tolulnak, le ne olvassuk

□ □ □

Köszönettel tartozom Horváth Izabella (Chicago) művészettörténésznek és Kerkay Emesének (Amerikai Magyar Múzeum, Garfield, NJ), hogy számos fontos irodalmi forrásra felhívták a figyelmemet, az anyagot kifejlődésében figyelemmel kísérték és annak kritikai elemzésében segítségemre voltak.

Jegyzetek

1. A szegélyeknek erről a jellegzetességéről már Palotay Gertrúd is tanított az 1940-es években - Gáborján Alice szíves személyes közlése 1988-ban. Ugyancsak, Kresz Mária: Népi szücsmunka című könyvében (Corvina, 1979) a 8., 41.. és 42. oldalon utal a szegélydíszek ősiségére, Györffy Istvánt is idézve.
2. A széles körben ismert paziriki leleteket (Észak-Altáj, Ob forrásvidéke) a szakirodalom sokáig szkíta leletekként tárgyalta. Azonban egyre észrevehetőbben terjed ezek átértékelése és egy hun alapnépességnek való tulajdonítása az altaji és noin-ulai leletekkel talált párhuzamok alapján. Például az "Encyclopedia of World Art" (McGraw-Hill, New York) nemzetközi szerzőinek nagy tanulmányai is tükrözik ezt.
Így Vadime Elisseeff (Univ. Paris és Museum of Paris) szerint Sibe, Pazirik, Noin-Ula a hun művészet alkotásai (2 köt. 33. o., 1960). Mario Bussagli (Univ. Roma) Pazirikot "pontatlan és talán hibás" kifejezéssel hunno-szarmata összetett stílusúnak tartja, viszont rámutat Noin-Ula, az altaji leletek és Pazirik hasonlóságaira, és az ázsiai hunoknak tulajdonítja az állat stílus egyöntetű megjelenését és elterjesztését (13. köt. 399. o., 1967). Louis HMBIS (Univ. Paris) Pazirikot hun stílusúnak tartja, amelynek kínai, szaka és szarmata behatásai vannak (1. köt. 819. o., 1959).
3. Sosem volt kétely afelől, hogy a paziriki rátétes szőnyegek ne helyi készítményűek lennének. Ezek hasonlóak a Szelenga-medencében Noin-Ula hun rátétes szőnyegeihez. – Az iráni import lehetősége csupán a *csomózott* nagy szarvasos szőnyeg kapcsán merült fel, de itt meg tudunk kell, hogy ez a szteppére jellemző „török csomózású”, szemben a „perzsa csomózási” technikával (Hillmann, 1984).
4. Utalok itt Karin Mark szovjet-észt antropológus munkásságára (1970), amelyet László Gyula kommentált (Őstörténetünk, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981, 20. old.). Ugyancsak ide vágnak Tóth Tibor kazahsztáni és üzbegisztáni kutatási eredményei (lásd összegzésüket: Magyar Nemzet 1967. május 1., július 27. és november 7.), valamint Henkey Gyula összefoglaló tanulmányai (Forrás 1981., 11. szám és 1983, 7. szám).
5. Lásd az eredmények összefoglalását: Götz László, Keleten kél a nap, négykötetes sorozatának III. kötetében. Szerző kiadása, Wien (1981-84).

FARKAS JÓZSEF

(Mátészalka)

A SZATMÁRI GUBÁRÓL ÉS A GUBÁS MESTERSÉGRŐL

A szatmári gubáról

Életem siheder hajnalán, polgárista kisdíák koromban, anyai nagyapám szekérszínében látta először ezt az izgatóan érdekes ruhadarabot. Télvíz idején a szén egyik oldalából kiálló világáborús szurony nyelén lógott, míg nyáron nagyapám széna-beli fekvőhelyén nyugodott. Gyakran henteregettem rajta a nyári melegben, bizsergetően simogató szőrfürtjeit ma is érzem gondolatban. Nagyapám tavasztól-őszig vele takaródzott a színben, mivel nem a házban aludt. Télen, ha szekérre ült, magára kanyarintotta, hogy ne fázzon lóhajtás közben. Később a szőlőben lévő kunyhóba került, mivel az elszaporodott mezei lopások miatt szőlővel, dinnyével, meggyéssel kint kellett nagyapámnak hálnia. Sokszor aludtam illatos éjszakákon magam is alatta nagyapámmal, Sajó kutyánk társaságában.

Majd nagy-nagy idők után azon a hárs-dikón láttam utoljára - derékaljként -, amelyen nagyapám pihent meg örök időkre...

Ki gondolta volna, hogy majdcsak fél évszázad múltán fényes gyermekkorom gubaemlékei ismét eljönnek hozzám vendég-ségbe, miközben a szalkai múzeum fekete, barna fűrtös gubáit méricskélem, simogatom, őrizgetve-mentegetem a még meg sem született gyermekek, emberek számára... Mert bármennyire is hihetetlen, még napjainkban is elő-előkerül néhány megviselt darab a szatmári portákról. Most nyolc darab fekszik itt leterítve előttem a múzeum emeleti szobájának parkettáján, a valamikori főispáni lakás társalgójában, "vizsgálatra" várakozva. Hajdani gazdáik ki tudja, hol, melyik szatmári temetőben porladoznak...

Szatmár jeles néprajzkutatója, Luby Margit, már 1927-ben azt írta a matolcsi gubáról, hogy „akinek van, őrizi... ma új guba alig készül, maholnap nyoma sem marad”.⁽¹⁾

A guba „a leggegyszerűbb és legősibb szabású felső ruhánk”⁽²⁾, eső, hó, szél, dermesztő hideg ellen jó védelmet nyújtó *felsőruhája*, „télkabátja” volt a szabadban mozgó, tevékenykedő parasztságunknak, hasonlóan a bundához, subához, szűrőhöz. Mindezekről különbözik viszont készítmódjában és anyagában is. A *bunda* gallértalan, ujjatlan, hosszú szőrű juhbőrből összeállított felöltő, általában szőrével kifelé fordítva, szekerező férfiak, ritkábban nők viselik. A *suba* palástszerű, ujjatlan bőrruha, juhbőrből készül, majdnem bokáig érő, himzéssel díszített vasárnapi, vagy ünnepnap díszruha, míg a szűr sima posztóból készült, nagy gallérral, gyakorta díszítették, felöltőként szolgált.

A guba legalábbis térdig érő, de akkor volt igazi, ha a csizma szarát tenyéryire takarta, kétujjas, piros posztóval beszegett nyakú *felsőruha*, amelyet vastag *gubaszövetből*, *gubapokrócból* szabnak ki és varrnak össze. Van sima gubapokróc, és van fűrtös. A fűrtös gubapokrócba szövéskor kilógó gyapjú fűrtöket szőnek, a járatlan ember könnyen összetévesztheti a juhbőrből készült bundával. Vállra vetve viselik, de szekéren ülve, lóhajtáskor felöltve is. Ismerünk fehéret, feketét, szürkét, daruszi-nűt. A guba olcsóbb volt, mint a bunda, meg jobban bírta a használatot is. A bunda, ha megázott, hamar tönkrement. A szamosháti szólásmondás szerint a hideget „a szűr szűri, a guba rekeszti, a bunda nem ereszti”.⁽³⁾

A guba a hosszú szőrű magyar juh gyapjából készült. Ezt a juhajtát a Kárpát-medencében az itt élő magyarság tartotta. Rendkívül igénytelen ez a pödrött szarvú, ún. hortobágyi racka, és mégis könnyedén bírta a nagy távolságokba való terelést is. A Hortobágy „melyéki” pásztor nótában így dicséri:

*"Fogjuk meg hát azt a babost,
Azt a legnagyobb kolompot,
Kiben megvan hat font faggyú,
Jó gubára való gyapjú"*⁽⁴⁾

A szatmári mesterek a gyapjút régente Máramarosban (Técsőn) az ottani juhos gazdától vagy Szatmárnémetiben (ma Satu Mare) a vásárokon kereskedőktől *párba* (egy pár juhról) vagy súlyra vásárolták. A bárányról lenyírt gyapjút nyírás után kiterítették, a négy sarkát középig behajtották, mint a túrós bélest, majd e hajtást megismételték, végül a szőrt összekötötték. Aztán a gyapjút folyóvízben - a matolcsiak a régi Szamosban - *düröckölve* átmosták, szárították és válogatták. Az állaga alapján a taplósabbját *bélnek*, a torzsásabbját *szőrmek*, a selymesebbjét *felmenőnek* szánták. Az így szétválogatott gyapjút kézzel *megszaggatták*, hogy ne legyen csomós. Ezt követte a gyapjú *tépése*: deszkalapon bőrbe erősített acéldrótfogak segítségével (*körömpő*) végezték. Ezután a *fédesre* (ruganyosra) megtépett gyapjút fonókeréken vagy guzsalyon megfonták. A fonókerék a gubásmester igen fontos szerszáma volt. A céhpecsétekbe is gyakorta bevésetik, mint a mesterség szimbólumát, a nyíregyházi céh pecsétjében is szerepel 1838-ban.⁽⁵⁾

A fonókerék része: maga a nyolc "küllös" kerék, a négy részből összerótt talppal, az ideggel, az orsóval, az orsótartóval. Ezen a fonalat, a *belet* úgy fonták, hogy a mester jobb kezével a kereket forgásba hozta, miközben a bal kezében tartott gyapjúcsomóból lassan eresztette a fonókerék orsójára az előzőleg már odarögzített, majd jól *kihúzott* gyapjút. Amikor az orsó megtelt, levették az orsótartóról. A bél mellett a felmenőt is itt fonták meg. A gubaszövésképen a bél a keresztzál, a felmenő a hosszanti zál volt. A bél ceruza vastagságú volt, a felmenő annak a fele. Arra kellett ügyelni, hogy a belet és a felmenőt gombolyagba tekerték, s onnan vetették fel a gubaszékre. A két zál, a vastagabb keresztzál és a vékonyabb hosszanti egybeszövése (beverése) a hintaszerűen előre és hátra lendíthető *vasbordával* adta a ritkás gubavásznat. Szövés közben dolgozták bele a torzsás gyapjúból csipett fűrtöket, méghozzá úgy, hogy a váll- és a mellrészekben, a hátnál sűrűbben kerüljenek a szövődékbe a fűrtök. A fűrtök adták kívül a gubavászon szőrit, míg belül sima, posztós maradt.

Amikor egy lovas szekérre vagy szánkára való leszótt gubavászon (20-30 gubára való) egybekerült, a mesterek egymást

összevárták, majd együtt elindultak a Túr felső folyása mellett lévő Avasfelsőfaluba (ma Negresti-Oas), ahol a matolcsiaknak pénzükért vásárolt bércük, erdejük, csűrjük, kallómalmuk, felszerelésük volt. A birtokon kallósgazdát tartottak, akinek kötelessége volt a lovaknak szénáról, istállóról, a mestereknek fűtött helyiségről, kádakról stb. gondoskodnia. Itt a Túr ősi medre köves és "zuhatagos", ebből a zübürgő anyamederből, a meder oldalába épített *tiltódészka* segítségével eresztették a vizet a *kallópatakba*, ahol a gubavászon számára előkészített kádak állottak. A kallókádak kétcolos (kb. 5 cm) vastagságú bükkfadon-gákból készültek. A dongák úgy voltak összefogatva "ficfa" gúzzsal, hogy köztük 1-2 ujjnyi nyílás volt hagyva, hogy a kádba ömlő víz szabadon távozhasson. A kádak feneke szűk volt, a teteje pedig kiöblösödött. Lényegében a ma is használatos szatmári hagyományos cefréskádakhoz hasonlítottak. A kádakat a mederbe beágyazták, kövekkel körberakták, hogy a víz ne tudja elsodorni. Egy-egy kádban nagy víznél 7-8, sekély víznél 5-6 guba kallódott egyszerre. A kádra a vizet oldalról kellett eresztetni, ekkor forgatta a benne lévő gubát; ha közepén kapta a kád a vizet, a gubák lenyomódtak, s nem dolgozott, "forrasztódott" össze a ritkára szőtt gubavászon. A víz ahogy forgatta a gubavásznat a kádban, egyre sűrűbb lett az addig ritkás anyag.

Amikor a mester elég *tővesnek* találta, egy horog segítségével kiemelte a kádból, és szárítani kezdte. Félmedvesen kifésülték a fűtős oldalt, majd újra kádakba rakták, hogy a víz a szétfésült szálakat összehordja fűtökké, majd újra szárították. A rakott és fésült gubához a gyapjút mosás után festették. Öntöttvas üstben katlanon vizet forraltak. A forró vízbe fiatal égerfa héját tették, s addig főzték, amíg a víz fekete színű lett. Főzés közben *gálickövet* tettek bele úgy másfél evőkanálnyit. A guba vagy gubavászon akkor lett egyenletes színű, ha kétszer-háromszor megismételték a műveletet. A festékes üstben másfél óráig tartották a gubákat, miközben forgatták, nézegették.

A megkallott, félszáraz, félvízes gubavászonnal hazaszekereztek a matolcsi gubások, otthon kiteregették még egyszer száradni, majd véglegesen előkészítették a szabáshoz, jobban mondva vágáshoz, mivel az összekallott gubapokrócot semmiféle olló nem fogta.

A guba régmúltjára mutat szabásrendje is. A fekvő téglalap alakú gubavászonból három vágással alakították ki. A két oldalvágásból az ujjakat, a középsőből a nyakkivágást. Majd összevarták, a nyakkivágást huroköltéssel dolgozták el, majd a vásárra vagy megrendelésre készületeket piros posztóval gallérozták.

A fehérgyarmati, csengeri, szalkai vásárok népe leginkább a darusínű (szürke) vagy barna gubát, míg a nyíri ember a fekete gubát kedvelte. A fekete volt a nehezebb, a szalkai múzeumban lévők mind nyolc kiló körüliek, a könnyebb, szegő nélküli barna gubák hat kilósak.

A guba élete

"Pulya koromban Ecsedben mindenkinek gubája volt" - emlékezik adatközlőm ⁽⁶⁾ -, "a nőnek olyan kis fehér... félannyi, mint a férfiaknak, de a szőri egyforma hosszú volt mindegyiknek. A férfiak leginkább a fekete színűt kedvelték. Ezt a gubát, amit a tanár úr megvett most tüllem, Nagykarolyba csinálták, ott vót gubacsínáló, oda mentem el hozzá, oszt ott vállaltam fel. Abban az időben lehetett váltóba is csináltatni a gubát, de ez drágább vót, mint a vásárban árult. Egy tehen árát adtam érte vagy hetven esztendővel ezelőtt. Karolyba jártunk hetfőn a hetipiacra meg a nagyvásárookra szekerral, odahordtuk a kolompért, tengetit, káposztát, miegyebet eladni, merthát az eresztés után (a lép lecsapolása!) a fődek ontották a terményeket. Vásár után házépítéshez téglát, cserepet vettünk, oszt hoztuk haza, ha mán a családnak nem kellett, eladtuk másoknak.

Ugyi ez a guba akkor divat vót, meg hidegek vótak, oszt ezt vettük fel, mikor a mezőre mentünk vagy más faluba náddal, hallal, csíkkal. Az öregek az én pulyakoromban a templomba is ebbe jártak, nők, férfiak egyaránt.

A gubásnak a nevére mán nem emlékszem, csak arra, hogy a piacon vót egy nagy bódé, oszt ott árulta a kész gubákat, ott vette fel a rendelést. Abba a *szénbe*, mert úgy mondták a bódénak, három gubás is árult, ha javítani való vót valakinek a gubáján, ugyi oda beadta, akkor elvitte a lakására, és más héten mán készen ki is adta. A gubások mellett vót a *csizmaszén*, ahun a rudakra sorba felaggatott csizmákat árulták. A gubák is sorjába vótak, csak a nőké fehérek, külön a férfiakétól.

Az ócska gubát ha vittük javítani, mert a mezőre abba jártunk, ilyenkor a gubás házához is elmentünk, oszt elnéztük, ahogy csinálta azokat. Ha mán estézni mentünk, a háznál lévő ünneplő gubát, vagyis a csináltatottat vettük fel, ahol jányok vótak, oda gyűltünk öten-haton.

Télen, amikor engedte az idő, hordtuk a trágyát a kinti fődekre, ilyenkor mindig gubába vótunk. A ganédombnál megraktuk a szekeret vagy a szánkát, majd eléfogluk a lovakat, felvettük a gubát, oszt úgy ültünk fel. Amikor kiértünk, a gubát a lovakra terítettük, a ganét lehánytuk, oszt fordultunk haza. Mindenkinek vót gubája, aki csak tudott venni magának, a ház körüli munka során nem használták a gubát, mivel dógozni körülményes vót benne. Az ecsedi vásáron is árultak gubát, főleg a matolcsi gubások, meg a debreceniek, de ezt leginkább a homokfődiek vették, ezek a gubák is feketék, meg kis fehérek vótak. Ugy vótak kiakasztva az ecsedi vásárban, mint ma a nagykabát vagy a kiskabát. A fehér csak kötésig ért a nőknek. Leginkább akkor szerettem a gubát, ha Urába mentem apámmal, merthogy ott vót egy kis földünk, meg házunk is. Oda jártunk lúval, szekerral, télen szánkával gazdálkodni, a guba nyáron sem hiányzott a szekerderekből, mert ha jött az eső, alábújtunk többen is, nem ázott keresztül, ha tömören vót szűve, meg jól ki vót csapva. Az eső után szárítani sem kellett, megszáradt az egy napra, megszokta mán a bárányon, amikor még azt melegítette."

Id. Széles Károly így emlékszik a matolcsi gubára: ⁽⁷⁾

"A régi időben mindenkinek volt gubája, nagyapámnak is. A legtöbbje fehér színű volt, fehér gyapjúból csinálták. Gubacéh volt itt Matolcson, gyártották itt a gubát. Magam is ismertem ilyen gubagyártót, de munkájukat már nem láttam. Emlékszem, de hogy pontosan mikor lett vége, már nem tudom. Gubaszövőszék volt itt a családban, a bátyámnak is, de azon gubát már nem gyártottunk, csak lópokrócot. A bátyám nem mester volt, csak fenntartotta a gubaszövőt, pokrócszövőre.

Csináltak itt fekete gubát is, de itt inkább ezt a fehér, hosszú fűtős gubákat csinálták jobban. Nagyszerű dolog volt az, télidőben jó volt, ahol betakarta vele, biztos volt, hogy nem fázott.

A barna színű gubát is csinálták a matolcsiak, de ezt leginkább a cselédemberek vették, mivel ez nem piszkolódott úgy, mint

a fehér, meg nem akadt úgy bele a gezemice, mivel ez nem fűrtös volt, csak sima, meg olyan is volt, amék ki sem volt fésűlve, mert kívül szőri sem volt. Jobbára mezőnjárók kedvelték, de már így faluviszonylatban, a gazdaember csak fehér gubát viselt itt Matolcson. Én gubát utoljára Lábas mamán meg Illyés mamán láttam, az első világháború alatt, abba jártak télen templomba. Utána aztán már megszűnt, bejött a kabát meg ilyesmi.

A gubák mikor elkoptak, hát csak rongyolódik az is, legtöbbször lúpokrócot szűttünk belőle. Széttéptük, a gyapjút újra *körömpöltük*, majd megfontuk fonókerekeken, abból volt a jó meleg gyapjú lúpokróc. Ide lettek aztán a gubák, azért nem találni ma már hírmondónak se Matolcson."

Majdnem telekszomszédja Széles Károlynak B. Balogh Bálint. ⁽⁸⁾

"A maga nagyapja gubásmester volt?" - kérdezem, ahogy bekapcsolom magnetofonomat. "Igen" - válaszolja büszkén -, "még a bárónő Luby Margit le is fényképezte itt a házban. Itt Matolcson, miután nagyapám meghalt, nem csinálták a gubát" - bizonygatja. - "Arra emlékszem, hogy gyakorta mesélte, hogy kallózni három lóval jártak, mivel sok volt a farkas a hegyek táján. Ha jöttek a szekér vagy szánka után, a lógóست elengedték, az ordások meg üldözőbe vették, addig ők elhaladtak, de a csengőszó után a lógósmindig visszatalált hozzájuk. Hogy hova jártak kallózni, már nem tudom, csak arra emlékszem, hogy onnan ide járt hozzánk Janó bácsi, a borda csináló. Egy-egy zsák bordát hozott nagyapámnak, aki azt a háztól eladogatta, amikor ment kallózni, vitte neki az árát, mivel ott aludt Janó bácsinál, az meg ha jött, minálunk. Janó bácsi olyan román-ruszin féle ember volt, nagyapámmal nagy komaságba voltak."

„Maga látott gubát, mint gyermek?” – szegezem neki a kérdést. – „Hát hogyne láttam vóna, még nagyanyámék abba jöttek beszélgetni abban az időben. Fűjt a szél, jó volt. Olyan volt, mint a juhászoknak a szűrjük, csak szőrös vót, a szőrit a szél fűjta, olyan hosszú vót. A teteje szűk vót, itt összekötötték madzaggal, és a hátukra vették. Balogh nagyapámnak is vót, meg nagyanyámnak is. Mind a kettő fejr vót. A faluban nem is emlékszem, hogy más színűt láttam vóna. Nagyanyámnak két testvére vót, Linka néni meg Flóri néni, azoknak is vót, meg nagyapám testvérének is. Mind idejártak estézni, fehér gubába. Beszélgetés közben mindnek a nyaka közé vót téve a guba – merthát a tüzelő szűkösen vót akkoriban. Guba nélkül a mezőre, kapálni sem mentek. Nem ázott át, mikor jött a felleg, fordították kifele, hogy a szálán a víz folyjon lefele. Ha nagyon meleg vót, szőrrivel befele fordították, akkor hűtött. A gubát mindig őszi dolog után csinálták a faluba, mivel földje vót a gubásoknak is, nyárba gazdálkodni kellett."

Balogh Imre⁽⁹⁾ nagy időket látott és megélt, az utolsó gubaszékkel rendelkező ember ma Matolcson. Hosszasan faggatom az ősi, végigtornácos ház pádimentumos szobájában. Ülünk a sok jó napot látott, hatalmas tölgyfaasztalnál, s felsoroljuk egymásnak az elmúlt harminc-negyven esztendő örömeit-keservét. Van mire emlékeznünk, hisz a szalkai bojtiak révén majdcsak rokonságban is vagyunk. Felesége Kocsordról való, ahol magam is tanítottam, így hát a kezdeti szakadozó beszédfonál lassan folyamatosan tekeredik magnetofonom szalagjára, mint a simán forgó gubafonókerék orsójára a mesteri marokból eresztett fonál...

Kutyabőrös, pecsétetes, tősgyökeres matolcsi, nemes tartású, betegen és életfáradtan is szép fejű és arcú ember ül előttem. Életét bizony galádul megkeserítették, de a gubásság kellékeit mégsem tüzelte el riadt élethelyzetében, hanem megtartotta mementóként. Nem is adná, csak 50 000 Ft-ért, mintha elporladt, széthordott vagyonát is hozzászámítaná a vételárhoz. Így hát csak a szó és a tárgyakat rögzítő fotó marad számomra...

Idejegyzem beszélgetésünket.

„Maga hánybeli?” – kérdezem rátekintve.

„Kilencbeli” – feleli.

„A maga gyermekkorában csinálták még a gubát?” – faggatom tovább.

„Nem gyártottak már akkor. A kilencszázas években már nem gyártották. Hát nem annyiból megy az. Elmentek Técsőre, Técsőn megvásárolták a gyapjút, a hegyek közül lehozták a románok. Elhozták haza. Mikor kimosták, megfonták, megszőtték, megvarrták, akkor elvitték Avasfelsőfaluba, ott megkallólták, mert mint a szőrlabdát, úgy kellett azt meggyűrni. Ilyen cövek-ből volt a kád, és forgott benne a víz, a gubát meg belelőkték. Amék guba nem volt jól megszűve, széjjelvitte, aztán elvitte a víz. Améket meg összevitte, azt nem lehetett széjjeltépni. Azon se az eső, se semmi nem ment keresztül. Hát itt a gubáról annyit, mint én, hivatalosan senki sem tud mondani. Mert hogy valaki ezt mond, azt mond alaptalanul, mert se nem látott, se nem tudott, mégcsak nem is őslakos itt. Az őseim legalább ötszáz éve itt laktak, ez a ház is van vagy kétszáz éves.

A gubához a magyar juh gyapja kellett, nem a birkagyapjú, ez drágább is volt. Ebből posztót csináltak, a románok szűrkan-kót, szűrnapdrágot varrtak. Annyit tudok mondani még, hogy a kalló, ahol kallólták a gubát, ott volt egy kaszáló, mert innen elmentek szekérrel, ott volt istálló, csűr, ház, és a kallóban lakott egy ember. Úgy hívták, hogy kallósgazda. Az mindig ott lakott. Az ledolgozta azt a szénát, hogy legyen a lovaknak mit enni, amikor odamennek. Meg volt egy bérc, ilyen hegy, ami teli volt fával. Onnan gondoskodott tűzrevalórul, hogy legyen. Mert olyankor mentek oda kallólni, amikor már hideg volt, mivel előbb a gubát meg kellett szűni. Úgyhogy a matócsi nép nem a mezőn dolgozott, hanem a gubát szűtte. Mert aki nem volt gubás, az úgy jött ide.

A guba Matolcson a múlt században, az eladásra készített fekete volt, de nem festett fekete, hanem juh-fekete, a maga valószínűs bogárfekete színiben. Ezt a fekete fűrtös gubát Svájcnak szállították a testőrségnek. Ugyanúgy készült, mint a rendes guba, csak körültekintőbben. Volt még a daruguba, de ez sem festett volt, hanem a szőrt megkeverték feketével.

A nőknek olyan gubájuk is volt, amelyiknek nem volt szőri, csak kívül megfűsülték a kívül-belül egyforma szövést, ez a könnyebbik, a dógozó guba volt.

Mi már csak pokrócot szűttünk ezen a gubaszéken, gubát már nem, már az apám se szűtt. Esetleg a nagyapám szűhetett fiatal korában. A nagyapám meghalt 1908-ban, én azt nem is ösmertem, de tudom, hogy 15 évig katona volt, ígyhát katona-ideje előtt szűhetett még gubát. A felszerelés ránk maradt, de már apám is, én is csak pokrócot szűttünk rajta. Nemcsak mi, mások is a faluban.

A régi gubákat megette a moly, nekem egy darabja maradt csupán. Mikor már elernyed a guba, szétszedtük, és megszőtöttük gubapokrócnak. Nagyon jó volt ez is, mikor mentünk télbe őrleni, vagy valahova, csak magunkra terítettük. Volt nekünk négy

gubapokrócunk is. Ez melegebb volt, mint a csepűpokróc. Az idő megette ezeket is, a darabjai a kutya alá kerültek, vacoknak.”

Ha a szatmári gubák napjainkra el is pusztultak, a múzeumba kerültek vizsgálni lehet. Tanulmányozásuk számos eddig tisztázatlan kérdésre feleletet adhat. Annyit mindenképpen meg kell jegyezni Gáborján Alice tanulmánya alapján,⁽¹⁰⁾ hogy „a magyar területről *háromféle* (kiemelés tőlem!) guba ismeretes. Az első kétnyűstös gyapjúszőttes. Bolyhosságát fésülés, bolyhozás útján érik el. Ez a *fűsült guba*. A második variáns szőnyegtechnikára jellemző beszövött fűrtökkel készül, amelyek szőrme nyomását keltik. Ez a *rakott guba*. A harmadik, amelybe egy éven aluli kisbárány természetesen göndör fűrtjeit szövik. Ez a *báránfűrtös guba*.”

A történelmi Szatmár megye az I. világháború előtt – köztudottan – ideális képződmény volt. Területe 1 060 763 kh, lakossága 361 324 fő, melyből magyar 235 291; német 6041; ruszin 398; román 118 774; rutén 81; horvát 35; szerb 7; egyéb 1113. Ezen a területen a lakosság 10 járásban (nagykárolyi (27), mátészalkai (26), szatmárnémeti (39), csengeri (27), fehérgyarmati (38), avasi (17), erdődi (31), szinérváraljai (24), nagybányai (34), nagysomkúti (41) és a járások 304 községében néprajzi értelemben életszimbiózisban élt.

Jelen témánk szempontjából (juh, gyapjú, guba, gubásság, kallómalmok, vásározás, értékesítés, viselet) a fehérgyarmati járás, benne *Matolcs*, és az avari járás, benne *Avasújváros* (Negresti) vizsgálata fontos. A járás területe 97 783 kh, 24 365 lakossal, ebből férfi: 12 202, nő: 12 163, magyar 5199, német 928, szlovák 282, román 17 886, rutén 13, horvát 5, egyéb 52; magyarul beszél 7868, ír és olvas 5985; lakóházak köből és vályogból 73+91+192 = 356, fából 4978, összesen: 5334.⁽¹¹⁾

Lényegében 1 lakosra majdnem három hold köves, dombos, hegyes terület jut. A mindenkori lakosság a természet adta környezet függvényében él, és a táj adta adottságokat kihasználva nagyjából szőrványfalvakban (Avasfelsőfalu, Avaslekencze, Avasújfalú, Avasújváros, Bikszád, Bujánháza, Kányaháza, Komorzán, Kőszegremete, Lajosvölgy, Mózesfalú, Ráksa, Rózsapallag, Tartolcz, Terep, Túrvekonya, Vámfalu) él. Szinte domb- és hegyhátakon szétszórta tanyaszerű építményekben kiscsoportos legeltető állattartást (bivaly, juh stb.) folytat. „Juhnyájuk éppoly számos, mint len- és kenderföldjük, mivel asszonyaik maguk készítik a ruhaneműeket, s fonásban, szövésben, varrásban, kallásban és varrottasok készítésében igen ügyesek.”⁽¹²⁾ Az avassági magyar közepes termető, munkabíró barna fajta. A lányok is kontyot viselnek, a férfiak a bajuszukat nyírják, nyáron gatyaszárban és mellényben, télen posztónadrágban és kurta gubában járnak. Az avasi románok önmagukat *osánoknak* nevezik. Sokat adnak a csinos ruhára, máskülönben beérik a legegyszerűbb étkezéssel. Ha pálinka meg mamaliga van, elégedettek. Mindemellett erősek és csinosak. A férfiak magasak és nyúlánkak, a nők kisebbek és testesebbek. Hamar fejlenek és hervadnak.

Ruházatuk csinos, de nem festői, mint az óhazaiké. A férfiak ruházata durva vászonból, otthon szőtt, köldökig érő ing, amelynek a nyaka és kézelője pirossal ki van varrva, bő szárú, térdén alul érő gatyá s halina vagy gyapjúnadrág. Azután a gyapjúból készült kurta guba, a *suman*, melyet télen-nyáron panyókára vállukra vetve viselnek, s a vászon szatyor vagy a válukon átvett *bőrtarisznya*, amelyet már a két éves osánnak is nyakába akasztanak. Azért mondják, hogy az avasi osán tarisznyával születik. Hosszabb útra bőrtüszőt köt derekára. Lábakon fekete zsinórokkal lábikrájukra erősített bocskort, fejükön kis kerek bokréta kalapot viselnek.

Ilyen öltözetű „oláhok” járnak 1920-ig az alföldi Szatmár, Berg, Szabolcs, Hajdú, stb. megye falvait, és házalnak – amint adatközlő Janó bácsija – szövőszékhez való bordával, dézsával, favillával, fából készített mezőgazdasági eszközökkel, s járnak a síkvidéki Szatmár városait. A mátészalkai református egyház vásár-vámdíjszabása⁽¹³⁾ a bizonyíték arra, hogy egy-egy vásáron hányfajta nép (magyar, román, ruszin sváb stb.) találta meg *számítását*, adta el a hátán vagy szekeren hozott portékáját. Így cseréltek gazdát a javak, s került a hegyvidéki, ügyes kezű román favillája az alföldi gabona- vagy szénatermelő gazda kerges tenyerébe, míg a magyar gazdák terményei a hegyvidéki román vagy ruszin lakosság élelemszükének enyhítésére.

A vásári életről, magáról a vásárokról s annak egy adott terület lakossága életében betöltött, meghatározó, nélkülözhetetlen szerepéről Dankó Imre⁽¹⁴⁾ corpora bizonykodik. A szatmárnémeti, nagykárolyi, nyírbátori, debreceni, nyíregyházi vásártereken lévő *gubásszínekben* a román juhász avasi legelőkön gondosan tartott rackanyájainak gyapjából készült gubákat árulták a peckesen rátarti magyar gubásmesterek. Amikor vásár után paroláztak a lacikonyhák melletti tebernákban, tudatukban, lényükben, szókimondás nélkül érezték az egymásrautaltságot.

Ezen népi világ elvágása és az abból következő, mindkét határolalon kialakult helyzet teremődésének bemutatása, elemzése meghaladja egy tájban maradt néprajzkutató nem képességét, hanem lehetőségeit.

Mindössze annyit tehetünk forgó gondolatainkról papírra, hogy a guba *alapanyaga, készítése, szabása, használata* – a variánsok ellenére – a Kárpát-medencében élő magyarság néprajzi egységét, az itt élő más népekkel együtti sorsszimbiózisát sejteti.

A Szerkesztő megjegyzése: Sir Leonard Wooley, az 1930-as években, a Folyamközben föltárta Úr város királysírait. Ott talált egy életfa szobrot, amelynek támaszkodva, kétlábon áll egy fekete rackajuk. Ez az egyetlen ismert racka-ábrázolás az ó-korból.

Hivatkozás

1. Luby Margit: A guba készítmódja és a gubásmesterség (A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője, az „Ethnographia” melléklete. 1927. 154. lap)
2. N. Bartha Károly: A cserge készítése az Udvarhely megyei Bágy községben (Ethnographia, 1932. 22. lap)
3. Csúry Bálint: Szamosháti Szótár (Bp., 1935. I. kötet 334. lap)
4. Ecsedi István: Hortobágyi pásztor- és betyárnóták (Debrecen, 1927. 18. lap)
5. N. Bartha Károly: A debreceni gubacsapó céh (Debrecen, 1939. 52. lap)
6. Sarkadi Bálint, Nagyecsed, Széchenyi u. 3., született: 1898.
7. Id. Széles Károly, Matolcs, Kossuth u. 7., született: 1900.
8. B. Balogh Bálint, Matolcs, Kossuth u. 19., született: 1912.
9. Balogh Imre, Matolcs, Fő u. 27., született: 1909.
10. Gáborján Alice: Három magyar népi posztóruha (Néprajzi Értesítő, 1972. 47-65. lap)
11. Szatmár megyei Kalauz (Nagybánya, 1911. 62. lap. Szerk.: Farkas Jenő)
12. Dr. Czibun Géza: Az Avasság és népe (Földrajzi Közlemények 27. kötet. 1899. 227. lap)
13. A Mátészalkai Református Egyháztanács jegyzőkönyvei 1912-1926. (Irártárszám nélkül.)
14. Dankó Imre: Opuscula ethnographica (Debrecen, Szabadbattyán V-VI. sz. fordulója. Hun viás egy csatt végén

Szabadbattyán 5-6. század fordulója. Hun írás egy csatt végén

AZ ÍRÁS BÖLCŐJE ÉS A MAGYAR ROVÁSÍRÁS

Tisztelt Östörténeti Találkozó, kedves Hölgyeim és Uraim!

Megtiszteltetésnek veszem, hogy ezen Harmadik Östörténeti Találkozón rovásírási tevékenységemről és eddigi kutatási eredményeimről beszámolhatok.

A magyar rovásírás eredetéről, annak lényegéről közvéleményünk alig tud valamit, ami ismeretes, az sem fedi teljes mértékben a valóságot. A Bach-korszakban kialakult előítéletektől ezen a területen sem vagyunk teljesen mentesek. Ennek értelmében mi magyarok nem a "nyugati" felsőbbrendű népek, hanem a műveletlen, kultúrálatlan ázsiai hordák családjába tartozunk, ezért nem lehetett ősi kultúránk; ami van, azt más népektől "vettük át", sok a nyelvünkben a jövevényszó, emiatt nem lehetett ősi íráskultúránk sem, az is csupán a türk rovásírás átvétele. Megszületett az "átvétel" elmélete. Mindent, amink van, másoktól vettünk át, nekünk nem volt mit átadni másoknak. Sajnos, ez a teljesen logikátlan elmélet, bár csökkenő mértékben, főleg tekintélyt tartó körökben, még mindig tartja magát. Egyszerűbb régi, megcsontosodott álláspont mellett kitartani, mint a tudományt újabb kutatási eredmények alapján módosítani, vagy esetleg megváltoztatni. Marad tehát a sokszor több mint egy évszázada kialakult, ún. hivatalos álláspont vagy álláspontok.

Amikor 1943-ban Fischer Károly Antalnak és Sebestyén Gyulának a magyar rovásírásról szóló könyve a kezembe került és rovásírási emlékeink rövidítési rendszerét tanulmányozni kezdtem, - mint gyorsírás- és gépirástanárnak - rögtön feltűnt gyorsírásunkkal való kapcsolata. Alaposabb tanulmányozás után, néhány emlék alapján tanulóink részére fali táblázatban mutattam ki a két írásrendszer közötti logikai rövidítési kapcsolatot. Sajnos, a háború és az azt követő események miatt kutatásaim abbamaradtak. Csak 1968-ban tudtam folytatni, amikor a Magyar Gyorsírók és Gépirók Országos Szövetségében előadást tartottam a két rendszer rövidítési rendszerének összefüggéseiről, majd pár évvel később, ugyanott a bolognai rovásírási botnaptár gyorsírásszerű rövidítéseiről tartottam előadást, nagy érdeklődés mellett. Mindkét előadásomról a Gyorsírók és Gépirók Lapja részletesen beszámolt. Ez külföldre is eljutott, és "Az ékírástól a rovásírásig" c. könyv (Buenos Aires) is átvette.

1975-ben megrendeztem az első magyar rovásírás-kiállítást Budapesten a Frangepán utcai református egyházközség gyülekezeti termében nagy sikerrel, amelyről a sajtó is beszámolt. Itt már elvettem a türk rovás átvételének elméletét. Sebestyén Gyula táblázata alapján bizonyítottam a szorosabb főníciai kapcsolatot. A vendégkönyvbe többen rövidítéses rovásírással jegyezték be véleményüket, kérve, hogy a kiállított anyag könyv formájában is megjelenjen. Ennek a kérésnek tettem eleget, amikor tíz évre rá, 1985-ben a Múzsák Könyvkiadó Vállalat megjelentette: "Küskarácsonról sülvester estig. Egy botra rótt középkori székel kalendárium és egyéb rovásírási emlékeink" címmel. Mivel látásom közben erősen megromlott, felolvasók segítségével tudtam befejezni könyvem. Könyvem fő témája a bolognai születésű Marsigli Alajos Ferdinánd hadmérnök által - Erdélyben 1690-ben - talált rovásírási botnaptár, amelyet, állítása szerint, a székeliek székita eredetű nyelvének tanulmányozása közben talált, midőn Erdély szorosait lezárta. Az első fejezetben foglalkozom egy rövid írástörténeti áttekintés keretében a magyar rovásírás eredetével, kimutatva, hogy az írástörténetben minden összefügg mindennel, mivel az írástörténetnek történelmi háttere van, ebből logikusan következik, hogy az őstörténetben az összefüggések feltárása segítségével tudja csak évezredekre visszamenőleg megközelíteni a valóságot, az előítéletek teljes kizárásával. Kutatásaimban ezt a célt igyekeztem követni, mivel a részkutatások eddig csak zsákutcába vezettek. Ennek érdekében fontos a komplex kutatási módszer, tehát nem csupán a nyelv a mindenható, amint eddig volt, hanem a régészeten, az antropológián, a néprajzon, a mitológián kívül még számos tudományágat segédtudományként be kell vonni a kutatásokba, így nem utolsósorban az írástörténet és a földrajzi nevek eredetét. Ebben a szemléletben igyekeztem ősi írásunkkal kapcsolatos kutatásaimat végezni és írni.

A tudomány mai állása szerint összefüggő gondolatok lejegyzésére alkalmas írást először a szumérok alkottak. Ennek belső szerkezete a következő: 1. a tárgyakhoz hasonló képjelek, piktogramok, 2. a fogalmak jelölésére összetett képjelek, ideogramok, például az enni igét a száj képjelébe helyezett kenyér jelével fejezték ki, 3. szótagjelek, amelyekben már az illető magánhangzók is benne vannak, és ezzel képezték a ragokat és képzőket, mivel a szumér nyelv is ragozó nyelv volt, mint a magyar, 4. determinatívumok, azaz megkülönböztető jelek, amelyeket nem ejtettek ki. Mivel a szumér gazdasági élet erősen igényelte az írásbeliséget, ez a kb. 5500 éves képirás az idők folyamán leegyszerűsödött ékszerű vonalakká. Anyaga a puha anyag, eszköze a háromszögletű írópálca, a kalam, ezzel nyomták az agyagba a vonalkákat, amely jellegzetes ékszerű vonalkákat adott, innen az ékírás elnevezés. A szumér képirás hatására jött létre kb. 4800 évvel ezelőtt az egyiptomi képirás, amelyet rendszerint kőbe véstek, és főleg papok használták. Innen a hieroglif elnevezés, amely szent vésetet jelent. Belső szerkezet is megegyezett a szuméréval, azzal a különbséggel, hogy szótagjelekből hiányoztak a magánhangzók, amelyeket értelem szerűen közéjük kellett olvasni. Elsősorban ezekből a mássalhangzós csoportjelekből fejlesztették ki a főníciai rovásírásukat, az első betűírást, amelyből szintén hiányoznak a magánhangzók. Ez az írás terjedt el kelet és nyugat felé egyaránt. Minden nép - hangrendjének megfelelően - kiegészítette a főníciai alapjeleket. A török külön magas és mély magánhangzókat, vonzó jeleket is kifejlesztettek, mivel ragozó nyelvük alkalmazza a magánhangzó-harmóniát, mint a magyar. A magyar rovásírás viszont a főníciai alapjelekből segédvonalkák megfelelő logikai csoportosításával minden hangunkra önálló jelet alkotott. Így egységes jelrendszer jött létre, amelyet könyvem 24. oldalán táblázatban bemutatok. Ebbe nem illenek a glagolita, a görög, a cirill vagy máshonnan átvett jelek, amit Németh Gyula mellett többen még ma is állítanak. Nem felel meg a valóságnak a csupán türk átvétel sem, mert kapcsolata van ugyan vele, mint minden más rovásírással, de legszorosabb kapcsolata elsősorban a főníciaival, majd az etruszkkal és csak azután a türkkel van. A Sebestyén Gyula táblázata alapján készült

számszerű összehasonlító kimutatás ezt pontosan igazolja. Ez azt jelenti, hogy valamikor, kb. 3500 évvel ezelőtt, elődeink egy csoportjának (szabir magyarság vagy más kaukázusi csoport) ott kellett lennie az ősforrásnál és így közvetlenül részt vettünk ezen írás kialakításában, amelyre a IV. fejezetben a Názáret címszó alatt - hiteles adatok alapján - utalok. Ősi írásunk tehát nem lehet a türk rovás mellékterméke, hanem az írás történeti fejlődésének éppen olyan szerves része, mint a többi népek rovásírása. Sajnos, ezt a fontos tény, a már említett előítéletek hatása alatt, az ún. "glagolita-hívők" még mindig képtelenek elismerni.

A II. fejezetben rovásírásunk rövidítési rendszerének nyelvünkkel és mai gyorsírásunkkal való kapcsolatát mutatom ki. Ugyanis a fába rovás nehéz, fáradságos mesterség, ezért törekedett a rovó "keves jeggyel sok értelmet" kifejezni, azaz rövidíteni. Rövidítéseit azonban a magyar nyelv törvényeihez igazította. Ezt tették századunk elején gyorsírásunk rendszeralkotói is, így a nagy időtávolságtól függetlenül, azonos logikai rövidítési elvek jöttek létre. A magyar nyelv volt tehát az az eszköz, amelynek segítségével az akkori és a mai kor legejeltebb rövidítési írásrendszerét létrehozta. Rovásírásunk rövidítési szabályait pontokba szedtem, eredeti rovásírásos nyelvemlékeinkből vett példákkal szemléltetve, utalva a gyorsírási megfelelőkre.

Amikor a magyarság áttért a latin betűs írásra, a latinban 13 hangunkra nem volt jel, ezért a magyar nyelvet nem, vagy csak úgy tudták jegyezni, ahogyan a magyar sohasem beszélt. A Halotti Beszédünk gimilc szavát, valamint kódexeink pispec vagy puespoec szavát a székely rovás-botnaptárban gyümölcsnek és püspöknek rótták a rovó, ahogyan ma is ejtjük. Mind a botnaptárban, mind egyéb rovásírásos emlékeinkben erre számtalan példa van, valamint nyelv- és hangtörténeti utalásokra, amit eddig nyelvészeink - sajnos - nemigen vettek figyelembe. Csaknem ezer évig kellett nyelvünknek kínlódnia a latin betűkkel, amíg végre, rovásírásunk logikája alapján, mai helyesírásunk kialakulhatott fonetikus írássá. A többi latin betűs nyelvnél ez azért nem sikerült, mert nem volt olyan ősi írásuk, amelynek logikája alapján fonetikus helyesírásukat kialakíthatták volna. Más az írás, és más a kiejtés (pl. a francia Bordeaux szó).

A gyorsírás történetének rövid ismertetése keretében kimutatom Cicero gyorsírójának, Marcus Tullius Tiro 90 gyorsírási jeleinek összefüggéseit a különböző népek rovásjeleivel, így a magyarral is. Ezek a tirói jelek képezik az alapját mai gyorsírási rendszerünknek. A gyorsírás is tehát nem csupán műírás, hanem az írás kialakulásának egyik ága. Gyorsírási törekvések kimutathatók már a szumér, az egyiptomi és a görög írásrendszerekben is.

A harmadik fejezetben röviden foglalkozom Marsigli magyarországi tevékenységével, így a Magyarországról írt ötkötetes művével. Külön kiemelem fontos szerepét a törökök elleni háborúban, Buda és Nándorfehérvár visszafoglalásában, amelyekben az érdem elsősorban az övé volt, és nem az osztrák tábornokoké. Hatalmas tudományos munkássága 120 kötetet ölel fel, és a rovás-botnaptár másolati lapjait az 54. kötetben találjuk. A nyolc lapmásolat alapos áttanulmányozása után sikerült a már nem létező rovásbot másolati példányát elkészíteni, csikmásolatait könyvemben bemutatnom. Ez év április 12-én rövid interjú keretében ezt bemutattam a televízióban. A rovásbot első és második oldalán a névünnepeket, a harmadik oldalán Jézus életével kapcsolatos személyi és földrajzi neveket, a negyedik egyszerű bibliai feljegyzéseket és az ábécét találjuk, szép egységes rövidítési rendszerben róva a székely tájnyelvi szavakat. Meglepő, hogy a rendszerint idegen eredetű névünnepeket a magyar nyelv milyen rövid idő alatt tudta hangrendünkhöz igazítani, mintha csak magyar eredetűek lennének. Kimutatom a bot Árpád-kori eredetét. Könyvem címlapján a Boldogasszony rövidítése szerepel négy jellel.

A negyedik fejezet tartalmazza a naptár teljes névanyagát címszavakra bontva rovásírással, és alatta a latin betűs átírásuk, Marsigli megfigyelési kísérletével és a latin nyelvű megfelelőekkel, Közlöm a névadók rövid jellemzőit, nevük eredetét és magyarra való átalakulásukat, esetleges történelmi kapcsolataikat és a kódexek latin betűs írásmódját, összehasonlítva a rovásbot írásmódjával. Így azonnal kiütözik nyelvünknek a latin betűkkel való kínlódása. A fontosabb gyorsírási logikai kapcsolatra külön utalok. A bibliai vegyes feljegyzések között találjuk ezt a mondatot: "Agyunk hálát Tennek, hogy adta". Ebben megtaláltam az Isten szavunk ősi gyökét, a Ten szót, amely az is, azaz ős szóval együtt (a Halotti Beszédben isemünket, azaz ősünket szóban) tökéletesen fejezi ki az Isten szavunk fogalmát: ős szellem, öröktől fogva való lélek. Ezt bővebben kifejtem könyvem 126. oldalán. A botnaptár két utolsó szava: Perzsia, Pannónia. E két szóval a rovó a Csodaszarvas mondánkra célozva méltó módon fejezi be a kalendáriumot őstörténetünkre utalva (lásd könyvem 139. o.).

Ötödik fejezet: egyéb rovásírásos emlékeink. Ebben elsőként foglaltam rendszerbe az eddig ismert rovásírásos emlékeink nagy részét. Időrendben tárgyalom először az epigráfiai eredetű emlékeket, az epigráfia és a paleográfia határán lévőket, majd a paleográfiai eredetűeket. Az első csoportba azok az emlékek tartoznak, amelyeknek anyaga kemény tárgy, eszköze éles szerszám, amellyel vésik, róják a jeleket, a rövidítéseket. Egyszerű emberek, mesterek a magyar nyelv törvényeire épített rövidítésekkel dolgoztak, mintha csak ismerték volna a mai gyorsírásunkat. A paleográfiai eredetű rovásírások rendszerint már betűírások, rövidítések nélkül, mivel rendszerint papírra, bőrre írták tollal, ecsettel, nem igényelte a rövidítést. Telegdi János 1598-ban írt Rudimentájával, azaz rovásírásos tankönyvével kezdődik ez a paleográfiai korszak. Munkáját azzal a céllal írta, hogy a rovásírás újból elterjedjen, mivel a latin betűkkel nem lehetett a magyar nyelvet pontosan jegyezni. Terjedésének a reformáció kora kedvezett. Számos olyan emléket mutatok be elsőként ebből a korból, amely dr. Esze Tamás gyűjtése.

A második magyar rovásírás-kiállítás 1985-ben Gödöllőn volt. Könyvem kéziratának befejezése után lelkes kis csoport segítségével hozzáfogtunk a kiállítás megszervezéséhez, anyagának összeállításához, kiegészítve könyvem kéziratának lezárása után ismertté vált vagy valamilyen oknál fogva abból kimaradt emlékekkel, kutatási eredményekkel. A 120 képből és ábrából álló kiállítás 1985. Augusztus 10-én nyitotta meg dr. Erdélyi István, amelyet azóta vándorkiállításaként Pécs, Miskolc, Budapest több kerületében, Tolna megyében Bonyhád, Izmény, Tevelen és jelenleg Szekszárdon látogatnak nagy érdeklődéssel iskolások, felnőttek egyaránt, ismerkedve ősi kultúránkkal. A helyi és a fővárosi lapok egyaránt beszámoltak róla. A kiállítók vendégkönyveiben számos rovásírásos bejegyzés található. Már Gödöllőn felmerült az igény, hogy a könyvből hiányzó anyagot, folytatásként, szintén meg kell jelentetni. Tekintettel arra, hogy ezen kiállítás anyaga a tatárakai és tordosi írásos leletekkel kezdődik és Mezopotámia központtal a Közel-Keleten folytatódik, ezért az írás kialakulásának egyik bölcsőjeként a Kárpát-medence tekinthető.

Ezt fejezi ki a címlap ábrája is: két átlóval négy mezőre osztott kör, rovásírásunk egyik F jele. A felső mezőben álló kereszt-

tel négy mezőre osztott tatárlakai írásos korongocskán (a botnaptár F jele) a jobb oldali mezőben mezopotámiai képirás, az alsó mezőben egyiptomi képirás, a bal oldaliban föníciai írás van. A kör az átlóval a napforgó ősi jelképe.

Részletesebben foglalkozom a szumér, az egyiptomi és a föníciai írás kialakulásával, és szemléltetően mutatom ki rovásírásunkkal való összefüggéseit, igazolva, hogy a képjelekből fejlődtek ki a rovás betűjelei. Első könyvemben leveztettem a magyar rovásírás jeleit egy jelből, a függőleges egyenes, az SZ jeléből és annak hajlított alakjából, az N jeléből, bizonyítva annak egységét. Ennek mintájára elkészítettem és bemutattam a föníciai, a türk és az etruszk jelek egy jelből való levezetését. A legegyszerűsebbnek a magyar, majd az etruszk, a föníciai, és végül a türk rovás bizonyult. Ez a módszer is megerősíti, hogy rovásírásunknak legszorosabb kapcsolata a föníciaival, majd az etruszkkal, és végül a türkkel van.

Külön tanulmányban mutatom ki a székely-magyar rovásírás több ezer éves ősi elemeit Simon Péter történésznek a Magyar Heraldában (Budapest, ELTE, 1985.) közölt egyik tanulmánya alapján. Ő is az egyiptomi képirásból vezeti le elsősorban a magyar és a többi rovásjelek zömét, néhány krétai jelkapcsolatra is utalva. Kimutatja, hogy a székely rovásírás bogárhoz és repülő madárhoz hasonló jelváltozatai átírásukkal együtt ezekre az írásokra vezethetők vissza. Ezeket Telegdi találó módon az írások fejének, azaz capita dictionumoknak nevezi, anélkül, hogy tudta volna, hogy az egyiptomi írásban a fáraók és királyok nevét a szövegekben ezért keretezték be, mert valóban ezek a cartuchok voltak a mondások, a szövegrészek fejei. Sikerült a magyar rovásírás jeleinek és jelváltozatainak írástörténeti összefüggéseit szinte valamennyi írással kimutatnom. Táblázatban a kép- és betűjelek értékeit is feltüntettem. Az eredmény a következő: a magyarral is megegyező föníciai jelek száma 24, az etruszkkal 21, a latinnal 20, az egyiptomival 19, a göröggel 19, a szumérrel 18, a türkkel 17, a runával 10. Térképen mutatom be a különböző írások időrendi sorrendben való elterjedését.

A második fejezetben Rovásírás és gyorsírás cím alatt ismertetem a rovásírás rövidítési szabályait, kiegészítve a szemléltetés kedvéért gyorsírási példákkal is. Majd foglalkozom Kósa Ferenc kolozsvári nyelvésznek A székely rovásfeliratok nyelvtörténeti tanulságai c. munkájával (Nyelvészeti tanulmányok, Kriterion, Bukarest, 1983.). Végre akadt egy nyelvészünk, aki rovásírásos nyelvemlékeink alapján utal nyelv- és hangtörténeti kapcsolatokra, elvetve a latin betűs írásbeliséget, amellyel csak hamis képet kaphatunk. Kár, hogy Kósa még nem ismerhette első könyvemet, amelyben minden esetben igyekeztem ezen követelménynek megfelelni, így még nem vehette figyelembe az általam kiigazított téves megfejtéseket. Így hibáján kívül, ezekből téves következtetéseket vont le. Példáját hazai nyelvészeink is követhetnék.

A harmadik fejezet tartalmazza az újabb kutatási eredményeket, amelyek valamilyen oknál fogva kimaradtak, és a legújabbban előkerült emlékeket, így a szarvasi avar csont tűtartó értékelésével és megfejtésével kapcsolatos eddigi vitákat, valamint az én tanulmányomat, amelyben bizonyítom a székely rovásírással való szoros kapcsolatát, rövidítéseit. Értékes nyelvemlékünk az Erdélyen kívüli, 1954-ben Pécsen, a Benedek-rendi kolostor romjai közelében előkerült, kőbe vésett, rovásfeliratos címerpajzs. A rovás X = B jele a pajzsot négy mezőre osztja. Mindegyik mezőben rovásjel van, összesen 13 a rövidítésekkel együtt. Ebből a következő szöveget olvashattam ki: "Aba szenti (szentjei) vagyunk, aki Eszter, Anna, Erzsébet". Kapcsolata van a székely botnaptárral, a nikolsburgi és a gyulafehérvári emlékeinkkel. Kora 1300 körülre tehető.

Bevezetőmben utaltam az előítéleteken alapuló őstörténeti és írástörténeti kutatások káros következményeire, a zsákutcákra, a zűrzavarra. Úgy gondolom, hogy ezen merevgörccs feloldásával sikerült a magyar rovásírás eredetéről, lényegéről, ősi kultúrkincsünkről tárgyilagos képet nyújtani. Az a tény, hogy ez számunkra mindenféle előítélettel szemben csak kedvező eredményt mutat, növeli nemzeti önismeretünket, nemzeti tudatunkat, és egyúttal szolgáljuk vele az egyetemes tudományt.

Jelenleg a magyar rovásírás eredetének történelmi hátterén dolgozom.

Az Ősmagyar rovásírás Magyar Adorján által

↺	↻	↑	⌘	↑	X	4	←
É	E	D	CS	C	B	Á	A
Z	◊	1	†	X	†	Λ	⊗
VEG	KOL	J	II	4	GY	G	F
⌘	↻	↺	D	↺	⌘	⊗	Λ
P	ÖÖ	ÖÖ	N ^y	N	M	LY	L
M	⚡	⌘	X	Y	I	Λ	H
V	ÖÖ	Λ	TY	T	SZ	S	R
						Y	⌘
						ZS	Z

TENGERI VONATKOZÁSOK ŐSTÖRTÉNETÜNKBEN

Múltunk tengeri kapcsolatai magyarázatul szolgálhatnak eddig nyitott kérdésekre. Vajon mi lehetett az oka, hogy amint felvetjük európai típusú államformánkat, a királyságot, nyomban a két legközelebbi tenger, az Adria és a Fekete-tenger felé fordult érdeklődésünk? Vajon miből adódott az a szinte megmagyarázhatatlan jelenség, hogy amint le tudtuk győzni a bennünket túl-erővel hatalmuk alá hajtó agresszorok elnyomását, szinte üstökösszerűen emelkedtünk fel a tengeri nagyhatalmak nyolcadik helyére az 1867. évi kiegyezés utáni pár évtized alatt? Trianonnal elvesztettük tengerpartunkat, hadiflottánkat és 180 000 kg színarany értékű kereskedelmi hajóparkunkat. Mégis, a tengerfosztott országban a magyar hajóépítő és tengerhajózó génusz megteremtett egy Duna-tengerhajózást, amelyet az egész világ tengerészeti szakértői megcsodáltak és ellenségeink megirigyeltek. Egyvalaki azért mégis akadt, aki ezt a csodát csak kigúnyolni tudta: a "Kanadai Magyarság" magát megnevezni nem merő, sunyi zsurnalisztája, aki ezáltal nemcsak elsőrendű szaktudatlanságát, hanem magyarellenességét is bemutatta az olvasónak (1976. VII. 31-i szám, 5. old.). Pedig ez a Duna-tengeri hajózás minden évben megkereste mindegyik hajójának a testvérhajóját, amely összeg, havi 200 akkori pengővel számítva (amellyel a nóta szerint az ember könnyen viccelt!) 400 családfő (azaz kb. 1600 személy) tíz évi fizetését tette ki! Tengerészeink kiválóságát a nagy tengerhajózó nemzetek is elismerték és így adódott, hogy amíg a harmincas évek óriási világválsága idején a híres tengerésznépek fiai munka nélkül lődörögtek a partokon, a magyar tengerészek mindig találtak hajót a talpuk alá. Ezekről a kérdésekről senki sem beszélt, és alig egy-két történészünket érdekelte tengeri történelmünk. Mindezekről a kérdésekről egy tanulmányomban részletesen megemlékeztem.⁽²⁰⁾

Kultúrpolitikánk eme - mondhatnám - nemzetellenes hanyagságával kapcsolatosan fel kell hívjuk a figyelmet ennek egy másik hanyagságára is, arra a nemtörődomségre, amellyel egyszerűen figyelmen kívül hagyta az ellenünk ellenséges vagy "nem barátságos" sajtótermékek pimaszságát, amelyek soha nem mulasztották el agyonhallgatással, anakronisztikus tények vagy arcátlan hazugságok terjesztése által bennünket lealacsonyítva vagy agyonhallgatva megsemmisítésünkre törekedni. Az ilyen fogások mintapéldája "Ausztria-Magyarországról" beszélve egyszerűen "Ausztriát" mondani, "Kettős- vagy Duna-monarchiáról" szólni, nehogy a "magyar" szót ki kelljen mondani. Hasonló eset, amikor az agresszorként nyakunkra ültetett vadidegen és velünk ellenséges mánás pereputtyról mint "reakciós magyar nemesek"-ről beszélnek. Az agyonhallgatás gyilkjára jellemző a magyar vonatkozások elhallgatása lényeges témáknál, mint pl. Vértesszőllős, Nagyszentmiklós, Tatárlaka stb.⁽¹⁴⁾

Témánk ezért fontos. Fontos, hogy mindenki megtudja, fiaink tengerre termettek. A miértre megkíséreljük a válaszadást. Kétféle magyarázat látszik megalapozottnak. Az egyik népünk lovasnomád életformájával függ össze. Tengerfosztott országunk tengerészetének egyik legkiválóbb kapitánya, Dobozi Dénes, állapította meg, hogy a legjobb tengerészanyag parasztságunk tenger soha nem látott fiai közül kerül ki. Ez pontosan egyezik Hermnek a föníciaiakról írott véleményével: "A nomádok - amint azt a történelem esetenként igazolja - a tengeren aránylag jól kiismerik magukat... a pusztá olyan, mint a tenger, amelyen semmit sem lehet változatlanul tekinteni... csak az égbolt változatlan." (19-16). Lehetséges tehát, hogy ezek az ősi életben szerzett magatartásminták élednek fel a tengerre kerülő mai magyarban.

A másik magyarázat abban áll, hogy népünk és az azt az ezredévek alatt kialakító, azt ötvöző népségek tengerparti életük során alakították ki kb. 14 milliárd sejtéből álló agyvelejükben a tengeri élet cselekvésmintáit. Ezek átörökítve mint "tengerészösztön" jelentkeznek a kései utódban. László Gyula írja: "A régmúlt bennünk él, anélkül, hogy tudnánk róla. Akárcsak testünk még embervoltunk előtti időre emlékezik, akként élteti műveltségünk, beszédünk, munkánk, szellemünk és eszközeink sora az ősök évtizedes erőfeszítéseit..." (20-17). Sok komoly tudós nyilatkozik ebben a szellemben. Omnis cellula ex cellula. Minden élő ember egyenes vonalú összeköttetésben áll génjei révén őseivel. Minden etnikum, amely a Kárpát-medencében valaha is élt, utódait vagy azoknak legalábbis egy részét itt hagyta. Ahogy Svájcban, Ausztriában, Ukrajnában vagy a Krímben hun és avar etnikai maradványok bizonyíthatók, ugyanígy áll a helyzet nálunk Magyarországon, a Kárpát-medencében is. A beszéd kevésbé döntő. Bizonyítja ezt a szemünk előtt zajló, határaink közvetlen szomszédságában a magyar kisebbségen az ottani államhatalom által gyakorolt etnocídium: színmagyarok egy-két évtized alatt veszítik el magyar nyelvüket, és veszik fel az elnyomók nyelvét. Ebben az értelemben kell megvizsgálnunk azoknak a népségeknek a tengerrel való kapcsolatát, amelyek valaha is itt éltek a Kárpát-medencében. Sőt, meg kell keresnünk tengeri kapcsolataikat azoknak a népségeknek is, amelyek a Kárpát-medencéből elvándoroltak, majd ide ismét visszatértek - esetleg más népségekkel újra ötvöződve.

Kiszely szerint⁽²¹⁾ a Kárpát-medencében az őskorban 10000 és 5000 év között földközi-tengeri típusú emberek terjedtek el, akiket részben 5000 és 2500 év között újabb betelepülők követtek a Balkán felől, tehát délről. A Kőrös-kultúrát alakították ki. A lakosok zöme ekkor még mindig mediterrán. Az 1900 és 750 közötti időben, a bronzkorban már kevesebb mediterrán elem érkezik, de azért a bevándorlók még mindig Délkelet-Európa felől jönnek. Szerinte országunk lakossága a Kr. u. 9. században 300 000 főnyi ókori, 300 000 főnyi avar és 300 000 főnyi árpádi részből tevődött össze. Ezekhez csak a 13. század végén érkeztek a kunok és a jászok.

Meg kell tehát vizsgálnunk a fent említett népi összetevőket, hogy melyikük melyik tenger partján és mennyi ideig tartózkodott.

A kőkorszakbeli első európai műveltség és polgárosodás hazánk területén fejlődött ki. Az is bizonyos, hogy az Indus, Tigris, Eufrátesz és Nílus völgyében - a Kaukázuson át - az óceánig egyforma népség lakott, a rövid- vagy kerekfejűek. (Ezeket nevezi Csobánzi "ősturánoknak". Ezt a kifejezést Max Müller oxfordi egyetemi tanár alkalmazta Eurázsia nem árja és nem sémi népeire.)⁽⁹⁾ Kr. e. 10 000-ben a siculok jönnek hazánk területére⁽¹³⁾, akiket ma a sesklo kultúra népének neveznek. A Kr. e. 8. és 4. évezred között az őslakosság a mai Görögország területére és az Égei-tenger szigetvilágára költözött. Ezeket neve-

zik pelazgoknak. Az ő Kis-Ázsiában letelepült részlegeik a filiszterek, és a föld, ahol letelepedtek: Palesztina. Wiesner és Milojević ezekről a népekről azt állapította meg, hogy Magyarország délvidékén élhettek, onnan kerültek az Égei-szigetekre, ahol civilizációjuk csúcspontját Knósszoszban érték el.⁽¹⁰⁾ Az itt alakult ún. Carian-Unio pelazg népekből állott, amelyek Caria, Fönícia, Trója és Kréta területén éltek.⁽³⁰⁾

Az újkőkor Kr. e. 7000-ben kezdődik a Közel-Keleten, és lassan terjed. Nálunk 6000-ben jelenik meg.⁽¹⁴⁾ Az alábbiakban "Magyarország Történelmi Kronológiája"-hoz tartjuk magunkat.⁽⁵⁾ Eszerint a 6. és 5. évezredben Kr. e. a Balkán felől érkeznek állattartó és földművelő népek hazánk területére. Korai telepések jönnek Elő-Ázsiából (Anatóliából) a Balkánon át. Ez a vándorlás mind erősebbé teszi a görög-orientális kultúrák kapcsolatát. Ez egészen Iránig, a Kaszpi-tengerig terjed.⁽¹⁴⁾ A Tufa falunál talált aranynevelő balták hasonlóak az Urban találtakhoz.⁽⁴¹⁾ Gimbutas észrevette a Mükéné-Közép-Európa párhuzamot, de a kronológiai konfúzió miatt rosszul következtetett. A mükénéi harcosok az Unetice-kumulusz népek utódai. A nyomok mind mediterránumi-égei-levanti rokonságot jeleznek Közép-Európával. Ehhez hozzáfűzhetjük Baráth megállapítását⁽³⁾, hogy ti. az Égei szigetvilág népessége főleg a régi Keletről származó magyar népekből állott és két társadalmi osztályból tevődött össze: földművelőkből és hajósokból. Szerinte a "hajósok" kifejezést az "archajok" szó rejti magában.

Bobula szerint is a kultúra kedvező feltételeket teremtett, az őskaukázusiak szaporodtak, vízi útjaikon rajokat bocsátottak a négy tenger és a négy égtáj felé⁽⁷⁾ és⁽⁸⁾ itt meg kell jegyeznünk, hogy e vándorlások tekintetében még sok a tisztázni való, és nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy nemcsak az oda-, hanem a visszavándorlások is tartkítják az etnográfiai képet!

Az 5. évezredben az éghajlat különösen kedvező az ember részére. Falvak alakultak ki. Ezt az életformát Európa a Közel-Keletről hozta.⁽²³⁾ Ugyanekkor Mezopotámia előtörténetében jelentős szerepet játszik az Ubaid kultúra, amelynek kerámiája Irán déli részéről is ismert, és így egy Kaszpi-tenger-Perzsa-öböl kapcsolatot joggal feltételez.

Ez az 5. évezred a Körös-kultúra ideje, amikor a délkelet-európai vonaldíszes kerámia is megjelenik. 3800 és 3200 között újabb délkeleti etnikai hullám érkezik. Erdélyben 3200-tól van állandó népesség. A régi Keletről az első évek 3200-ban jönnek. Sarlóik mezopotámiaiak.⁽⁴⁾ Kialakul a tiszai kultúra. A 3300 és 2000 közötti péceli műveltség szokásai a bronzkorban teljesen mediterrániak. Tatárlaka, Erősd ideje is 3200.⁽⁴⁾ Ez a neolitikus műveltség szoros kapcsolatot tart Anatóliával, Trójiával. A hazánkban talált fokosok és ékszerek másai Mezopotámiában vannak, az itt talált kagylók csak a Vörös-tengerről kerülhettek hozzánk.⁽⁷⁾ Ez az ó-égei kultúra Szíriával és Palesztinával is kapcsolatos.⁽²²⁾ A kialakuló Duna-kultúra a Kárpátokig terjed, de eléri a Fekete-tengertől északra fekvő területeket is. A péceli kultúrát követő lengyeli műveltség, valamint a tiszai műveltség részben a Fekete-tengertől északra fekvő részeihez (a steppei lovasnomád népek), részben az égei kultúrához mutatnak igen szoros kapcsolatokat.

Kréta a 3. évezredben már kereskedelmileg érintkezik a Közel-Kelettel⁽²⁸⁻⁶³⁾, sőt, az egész ókori Kelettel. Erre utal az a tény is, hogy egy dipylon vázán ábrázolt görög szarvasagancs-hajóorr díszes hajón a hajóorr két oldalán szumér napot látunk, és az egyiptomi hajók orrán megjelennek az ún. "udjet-szemek", amelyek az egész Mediterráneumban elterjedtek.⁽²⁵⁾ és⁽²⁶⁾ A "szemekkel" kapcsolatban figyelemre méltó, hogy a Mezopotámiában lévő Subartu a Földközi-tengerig terjedt. Szubar-szabir-szabar = Baráth szerint "Szem-úr", Fehér M. Jenő szerint pedig "Szemes", Samas isten nevééről. A hajók szeme tehát ebben a vonatkozásban is magyarázható.⁽⁸⁾

A Földközi-tenger felé mutató kapcsolatok 2000 és 1770 között még szorosabbá váltak. Ekkor egy Anatóliából kiinduló és a Balkán népeit magával sodró migráció utolsó állomása hazánk területe, a Kárpát-medence. Az itt kialakult bronzkor műveltsége mindenestre magasabb, mint az európai műveltség. Görögország kapcsolatai rendkívül szorosak a keleti nagy kultúrákkal. Kréta ideje az, amikor a Kis-Ázsiából kisugárzó hatás elérte Krétát. Az 1500-ban felrobbanó Tea (Santorini) szigetének katasztrófája után jelentek meg a dórok a színen. Ezeknek az útja is a Földközi-tenger felé mutat. Sőt, mivel I. Sargon 2000 körül a dél-mezopotámiai lakosságot Kommagenébe deportálta, az Anatólia-Perzsa-öböl-Kaszpi-tenger kapcsolat is valószínűsödik.⁽¹⁴⁾

A Kaszpi-tengeri kapcsolat a mi részünkre a médek révén is fontos. Hérodotosz a perzsa háborúk idején egy méd tenger-nagyot, név szerint Megabüoszt említ. A Xerxész-hadjárat idején ő a teherhajók tengernagya. Mint méd nemzetiségű valaki, hajózási tudományát minden bizonnyal az egyetlen méd tengeren, a Kaszpi-tengeren sajátíthatta el.⁽³⁷⁾ Az ősmagyarok antropológiai arculatát kialakító folyamat is itt, a Kaszpi-tengernél történt, ahol a proto-ugor csoportok az indoiráni etnikai környezettel találkoztak.⁽³⁹⁾

A továbbiakban bennünket különösen a szittyák érdekelnek. A mai dél-oroszországi területeken a Kr. e. 13. században tűnnek fel. A görögök "Hyper Boreus"-nak nevezik országukat, északon túli országnak.⁽³⁸⁾ A 8. században már hazánk területén vannak, az 5. századból származó nyílhegyeik és a Kaszpi-tengerből származó kauri kagylók utalnak erre. A 6. században Aszíria és Média ellen mennek.^{(17), (40)} A 7. században Iránban vannak, és egyes véreik Anatóliába is elkerülnek. A királyi szittyák sírjai a Kubán-vidéken a Fekete-tenger partjaihoz visznek, és mutatják az erős görög-szittyá kapcsolatokat. Az ezek kapcsán létrejött csodálatos művészetük a szittyákat (és hunokat) barbároknak tekintő germán írásokat is véleményünk megváltoztatására kényszerítették. A szittyák egy része zsoldosként Szkítropoliszba, a levantei egyiptomi katonai támaszpontra került.⁽¹⁴⁾

A szittyákkal kapcsolatban azonban még két népességről, a kimmerekről és a keltákról kell megemlékeznünk. A kimmerek az óceánnál élő lovasnép, előbb a Fekete-tenger partján éltek. Ott kialakították a Kubán-műveltséget 1700 körül. A 8. században már Anatóliát fenyegetik, és két részre oszlanak. A "Trák-Kimmer"-ág 500-ban Kr.e. eltűnik. A "Kolchis-Kizil-Koba" csoport 575 után szittyá nyomásra, Anatóliát végigharcolva, a kis-ázsiai jón-görög partoknál telepedett le. Népességük mint összekötő kapocs feszül a Fekete- és Földközi-tenger között. Nevüket őrzi a "Kimmeriai Boszporusz", a kercsi-szoros akkori neve. Kolchis maga is a görög-szittyá kapcsolatokat idézi az aranygyapjú révén! Baráth szerint a szkíta név Kr. e. 300-ban megszűnik.⁽⁴⁾

Ekkor azonban, 500-ban, feltűnnek a kelták. Baráth szerint "Celti", azaz magyarosan "keleti" nép.⁽⁴⁾ 200-ban állanak virágzásuk csúcspontján. Nyugat-Európából vándorolnak Görögországba és Anatóliába, ahonnan visszakanyarodva egyik águk, a skordiskusok 279-ben alapítják Singidunumot, Nándorfehérvár, a mai Belgrád őseit. Egy másik csoportjuk Trákiában építi fel birodalmát, amelyet Kelta-Szkítiának neveznek. A harmadik ág, a galaták Anatóliába húzódnak. A török és magyar zene - Bar-

tók szerint - közös nyugat-közép-ázsiai eredetet mutat és kb. 1500 évre tekint vissza. ⁽¹⁶⁾

Kr. u. 558-ban érkeztek hazánk területére az avarok. ⁽⁴⁰⁾ László Gyula szerint 670 körül jött egy új népesség, a másik avar hullám ⁽³⁶⁾, amely egy kelta-baskír keverék nép volt, a világ legmozgékonyabb népének, a tengeri keltáknak a késői leszármazottai. Ezek révén került elő az alsópáhoki "süveges ember", amely főníciai eredetre mutat. A kelta-avarok ősei, tengerészek lévén, messze kerültek, így pl. az alsópáhoki fülbevaló másai Palmirától az Észak-Kaukázusig találhatók. ⁽³⁶⁾

Feltétlenül meg kell emlékeznünk a székelyek tengeri kapcsolatairól. Balás Gábor ír erről "A székelyek nyomában" c. munkájában, a legújabb kutatások alapján. A görög források által még hunoknak nevezett onogur törzsek Gordás nevű királya 525 táján az Azovi- és Fekete-tenger közötti területen uralkodott, tehát a Kercsi-szoros partjain. Az onogurok később Baján birodalmának keleti részén találhatók az uturgur szövetségben. Az onogur-bolgár szövetség élén a 7. században Kuvrat, azaz Kürt áll -írja Balás. ⁽²⁾ Ennek öt fia közül Eszperikh népe az Égei-tenger felé haladt, és megalapította a dunai Bolgárországot. Küver népe Thesszaloniki mellé húzódott. Seregében sok "hazamenő" görög is tartózkodott. (Ez is mutatja az oda- és visszavándorlásokat!) Küver és népének sorsa Balás szerint Csabára emlékeztet, akiről a székelyek mondája úgy tudja, hogy Görögországba ment népével és onnan nem tért vissza. Alzyk népe Ravennától északra telepedett le az adriai partokon. Itt tartjuk érdemesnek megemlíteni, hogy Zuárd és Kadocsa, árpádi engedéllyel, a Durazzótól a Rácföldig terjedő területet tartotta uralma alatt.

Szükségesnek tartjuk még megemlíteni Henkey írását a temetői leletekről. ⁽¹⁸⁾ Nemeskéry és Gáspárdy 1954-ben az Egerszépássonnyölggyi honfoglaló magyar temetőben nagy számban talált mediterrán típust vagy annak egy alaptípusát: irano-mediterrán. A honfoglaláskor itt talált népek között a kő-, réz-, bronz-, vaskortól kezdve itt élő népek maradványai egyaránt megtalálhatók. A csiszolt kőkorbán és a rézkorbán a mediterránok, de keleti mediterránok is. A késői vaskorbán a szittyák hoztak jelentős, elsősorban keleti mediterrán és elő-ázsiai jellegegyütteseket. A sírleletek mellett fel kell figyelniünk a kaszpi-kazárhun és szittyá építészeti és díszítési elemek jelenlétére az esztergomi magyar uralkodói palotában! ⁽³³⁾

Az eddig elmondottak világosan mutatják, hogy a Kárpát-medencében lakott és ott rövidebb-hosszabb ideig tartózkodott eleink mindenképpen kapcsolatban állottak a Kaszpi-tenger-Perzsa-öböl-Levante-Mediterraneum-Márvány- és Fekete-tenger-Azovi- és - itt bezárul a kör - a Kaszpi-tenger partvidékével. Itt természetesen nemcsak szárazföldi, hanem tengeri életet is éltek. Ennek a ténynek a felismerése elegendő magyarázatot ad arra nézve is, hogy a magyar hajózási szókinccs miért egyezik olyan nagy mértékben a görög és a szumér hajózási szakkifejezésekkel. Egyben azt is világosan megmagyarázza, hogy miért nem lehetnek ezek a szavaink szláv eredetűek: ezeknek a kapcsolatoknak az idején a szlávok még "sclav" formában sem léteztek! Csőke Sándor, dr. Aczél József, dr. Érdy Miklós és dr. Bobula Ida munkáiból ^{(11), (12), (1), (15), (6)} pár példát említünk meg, magyar-szumér-görög sorrendben:

balta-bal-balthosz, csillag-zala-szalage, csónak-csonak-konaksz, garád-gar-kharatosz, gerenda-gazimba-külinde, hajó-ajuojakiz, háló-halu-halo, hal-gal-haliasz, híd-kid-schidia, irány-eren ouranosz, kalapács-kalapattu-khalupsz, lék-lik-lakosz, madzag-mundsag-homudzugosz, ör-uru-ourosz, palánk-palakku-phalangai, patak-pa-patage, szeg-sig-thek, tenger-dingir-pht-eng, vihar-veir-bia, víz-biz-vidosz, zsák-szaku-szakos.

Kiss Jenő: "Legfőbb tanú a nyelv" c. cikkében ⁽²⁰⁻⁹⁾ írja, hogy "nyelvünk ősiségéről nincs mit mondanunk... elvitathatatlanul ősi idők óta a mienk". Jókai, Szabédi, Erdélyi József Antal, Gellért Sándor kutatásai is oda mutatnak, hogy nyelvünk eurázsiai ősnelv, és ez összevág László Gyula megállapításával, hogy a magyar régészet múltunk feltárásában ma már 12-13 000 évre megy vissza. Ezzel kapcsolatosan kell felhívniunk a figyelmet a dr. Vámos-Tóth Bátor vezette "Táncsics-munkacsoport" elért eredményeire, amely a honi földrajzi neveknek a nagyvilágban előforduló hasonmásai, valamint a mándi népművészeti elemek és a pentatonikus zene ősi előfordulásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy kb. 15-20 000 évvel ezelőtt egy, az egész Földet behálózó, egységes kultúra állott fenn. Ezt a műveltséget ők Palánka délvidéki községünknek a tatárjárás során megsemmisült elődjéről "Tamana-kultúrának" nevezték el, mivel ennek a műveltségnek csoportos halmazatban felismerhető maradványaiban a Tamana név fordul elő a legtöbbször. 130 ország területén 12 000 kárpát-medencei magyar-azonos név összegyűjtésének eredményeit egy 2200 oldalas „Tamana-gyűjteményben” örökítették meg. Munkájuk eredményeit a japán-dravida kultúrösszefüggésekkel foglalkozó tudósok máris hasznosították. Ez bennünket - bár közvetve - azért is érint, mert a dravida hajózási szaknyelv szavai megtalálhatók a szumér feliratokban, sőt, sokan állítják a szumér-dravida és a "fekete Afrika" nyelveinek a rokonságát. Bodor András Garasanin és Nestor Délkelet-Európa népeivel foglalkozó tanulmányához fűzött észrevételei helyeslik azt az állítást, hogy az őskőkor és a középső kőkor nagyrészt az észak-afrikai és nyugat-mediterráni hatások alatt fejlődött. ^(20-10 köv.)

Az említett földrajzi, időrendi és nyelvi összefüggéseken kívül nem hagyhatunk figyelmen kívül bizonyos néprajzi különlegességeket. Első helyen a már említett hajóorrdiszkek érdekelnek bennünket. A tiszai "hírös" bögös hajók orrán viselt "bög" a szumér és egyiptomi nádhajók orrbogozását idézi. Az etruszk hajók szarvasagancs-orrdisze tisztán szittyá típusú ⁽²⁰⁾, de a szittyá-görög-etruszk-anatóliai kultúrkörre utal a dór hajók szarvasagancs-orrdisze is. ⁽²⁵⁾ Az etruszkok 700 körül jöttek Itáliába - keletről. Vallásuk keleti jellege a káldeus vallásnak felel meg. ⁽⁴²⁾ Kenediné Szántó Livia "Az etruszkok nyomában" c. könyvében (Budapest, Corvina, 1977) írja, hogy "az etruszkok a hajózás dicsőségét teljes egészében a főníciaiaknak és a görögöknek tulajdonítják". A főníciaiak ugyan nem szarvasagancsot, hanem lófej-orrdiszt használtak, de ez annyira jellemző is volt rájuk, hogy a görögök egy főníciai hajótípust "hippoi"-nak neveztek. A Kr. e. 1800-tól 1575-ig uralkodó hiksoszok - azaz a "lovasok" - egyesek szerint az ázsiai hunok nyugat felé vándorolt része, amelynek szintén szerepe lehetett az akkori lófoglalom következtében abban, hogy a főníciai hajókra lófej került. ⁽¹⁸⁾ A másik néprajzi különlegesség az ún. csónakfejűek, amelyeknek legtipikusabb példányai a szatmárcsekei temetőben láthatók. Ezeknek hajópítéstani formaanalízise kizárólag tengeri típust határoz meg. Szepessy szerint ⁽²⁰⁾ a viking sírok magyarországi leletheit követve legvalószínűbbnek tűnik, hogy eredetük a viking hajózási szokásokkal függ össze.

Tanulmányunk lényegét abban fejezhetjük ki, hogy a magyarság tengerre termetségének igenis vannak biológiai-genetikai alapjai. A mai magyar etnikumot létrehozó ősi népességeknek igenis volt módja hosszú századok, sőt évezredek alatt tengeri magatartásbeli mintasorozatokat rögzíteni és azokat a mai utódoknak mint "tengerészösztönt" öröklésánál továbbadni.

Ezek a tengerparti tartózkodások a régészek és történészek részéről még számos kutatást igényelnek, ha azt akarjuk, hogy a velünk szinte mindig "nem barátságos" magatartást tanúsító és elfogult tudósvilág elgondolásainkat ellentmondás nélkül elfogadják.

A lehetőségek alsó határáig tömörített fenti eszmefuttatásunk is már érthetővé teszi előttünk, hogyan volt lehetséges, hogy az évszázados germanofil és slavaofil habsburgi elnyomás ellenére is oly sok tengeri kiválóságot adott nemzetünk. Példaként említjük a magyar származású legnagyobb török tengernagyot, Pyjala pasát, sepsimartonosi Gyujtó Károlyt, Velence révten-gernagyát, egykori haditengerészetünk legnagyobb hidrográfusát, Kalmár Sándort, a navigációban új eljárást feltaláló Szígyártó Vilmos sorhajóhadnagyot, a torpedót használhatóvá tevő Gesztessy Jánost, az osztrák-magyar hajóhad utolsó pa-rancsnokát, Horthy Miklós ellentengernagyot vagy ennek a hajóhadnak utolsó tengernagyi törzskari főnökét, a győri Konek Emilt, a budapesti tengeri kikötőt felépítő Kvassayt, a Duna-tengerhajózást megvalósító Bornemisza Bódogot, vagy annak ke-reskedelmi lángeszét, Roediger Miklós sorhajóhadnagyot. Ez és ezeknek a szelleme volt az, amely a lánglelkű szabadság-hős, Kossuth Lajos soraiban a jövő felé ma is útmutató módon ad nekünk célt és irányt: "Tengerhez magyar! Homokod porá-ból, s fekete sarad ragadalmából! El a tengerhez!"

Felhasznált irodalom

1. Dr. Aczél József: Szittyá-görög eredetünk. - Turán Publisher, Garfield, N. J. USA, 1975. II. kiadás. Kiadta: Szatmári István. P.O. Box "H", Garfield
2. Balás Gábor: A székeleyek nyomában. Panoráma, 1984. ISBN 963 243 253 3. Copyright BalásGábor, 1984
3. Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete I-III. Szerző kiadása. Montreal, 1968. Nyomta: Prompt Printing Co. Montreal
4. Baráth Tibor: Mióta él Erdélyben magyar ajkú népesség? A Nap Fiai, 1987. október-november. 300 oldal. köv.
5. Benda Kálmán: Magyarország Történeti Kronológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. ISBN 963 05 3183 6
6. Bobula Ida: Kétezer magyar név sumir eredete. Gönczöl kiadás, Montreal, Kanada
7. Bobula Ida: A sumir-magyar rokonság kérdése. Editor ESDA, Buenos Aires, 1982
8. Bornemisza Benedek: A mezopotámiai ősnépesség népi személyazonossága. A Nap Fiai, 1987. július-augusztusi és szeptember-októberi száma
9. Csobánczi Elemér: Ősturánok. Copyright by Elemér Csobánczi. 50. Wilson Road, Arncliffe, NSW. 2205. Australia. Turán Printing. P. O. Box "L", Garfield, USA
10. Csobánczi Elemér: Ősturánok. A Nap Fiai, 1974. május-június
11. Csőke Sándor: Három tanulmány. Eberstein, 1978. Szerző kiadása
12. Csőke Sándor: Őstörténet. Északi Vártán, 91, 92/2. és 93/2. számaként
13. Dukai Takách Gusztáv: Hozzászólás... A Nap Fiai, 1975 július-augusztusi szám
14. Enzyklopädie der Archäologie. Lizenzausgabe 1986 für Manfred Pawlak Verlag, GmbH, Herrsching, ISBN 3-88199-304-5
15. Érdy Miklós: A sumir, urál-altaji magyar rokonság kutatásának története. Gilgamesh, New York, 1974. ISBN 0-914246-53-4
16. Érdy Miklós: A Kőrösi Csoma Sándor-emlékévé összegezéséhez. Itt-Ott folyóirat, 18 évf. 3 sz. - 1985
17. Gadolin, von, Axel: Von der Tataren zu Sowjetunion. ISBN 3-87847-024x
18. Henkey Gyula: Magyarország mai lakosságának embertani vizsgálata és a magyar őstörténet. Forrás, 1981. 13/1., 13/2., 13/4., 13/5
19. Herm, Gerhard: Die Phönizier. Econ Verlag, Düsseldorf-Wien, 1973. ISBN 3 430 14452 3
20. Juba Ferencz: A magyar tengeri hajózás őstörténeti vonatkozásai. Szerző kiadása. Bécs, 1982
21. Dr. Kiszely István: A Kárpát-medence benépesedése az őskortól a honfoglalásig. Magyar Múlt, XII. évf. No. 1. - 1983
22. Kormer, Karl: Die ersten Eurpopäer. Pinguin-Verlag/Innsbruck-Tirol, Umschau Verlag-Frankfurt/Main 1982
23. Kutscha, Gudrun: Auf den Spuren der Vorzeit. Prisma Verlag. ISBN 3-570-09917-x
24. Landström, Björn: Segelschiffe. Bertelsmann Lexikon-Verlag. 1969
25. Landström, Björn: Das Schiff. Verlagsgruppe Bertelsmann GmbH. Gütersloh, 1973, 1976
26. Landström, Björn: Die Schiffe der Pharaonen. C. Bertelsmann Verlag Best. Nr.: 189 0450 2
27. László Gyula: Vértesszőlőstől Pusztaszerig. Gondolat, Budapest, 1974. ISBN 963-280-087-7
28. Marjai Imre-Pataky Dénes. A hajó története. Corvina. II. kiadás, 1973. ISBN 963-13-0289 x
29. Mácsay-Lengyel Béla: A Földközi térség turáni népei. A Nap Fiai 1978. május -júniusi szám. 133 köv. old.
30. Mácsay-Lengyel Béla: A Földközi térség turáni népei. A Nap Fiai 1979 március-áprilisi szám. 103. old.
31. Nagy Sándor: A magyar nép kialakulásának története. Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalat. 1956
32. Novotny Elemér: Sumir nyelv-magyar nyelv. Ősi Gyökér kiadása. Buenos Aires. 1978
33. Orbán Árpád: Folio Hungarica-Délies Magyar Őshaza I-II. Kézirat gyanánt. István Szatmári Garfield, N.J. USA. 07026.- 1975
34. Rudolph, Wolfgang: Boote-Flösse-Schiffe. Edition Leipzig. 1974. Liz. 600/20/75. Bestell. Nr.: 5922447
35. Somogyi Ede: Szumirok és magyarok. Gilgamesh, New York. 1968
36. A kettős avarok nyomában. Magyar Múlt, 1984. XIII. évf. No. 34. Székely Sándortól
37. Szöllősy Zoltán: A Nap Fiai és az Ősi Gyökér. A Nap Fiai 1979 március-áprilisi sz. 62 old. Köv.
38. Szöllősy Zoltán: Ókori adatok hazánkról. A Nap Fiai 1978 május-júniusi szám. 123 köv. old.
39. Tóth József: Hun-avar-magyar néptörzések. Magyar Múlt XI. évf. sorszám No. 29. No. 1
40. Tóth József: A magyar nemzet kialakulása. Magyar Múlt 1983. XII. évf. sorszám No. 32. - Hungarian Historical Society. Australia

41. Vass Ferenc (Brisbane): A fémművesség hajnala. Ismertetés John Dayton: Minerals, Metals, Glasing and Man c. könyvéről. (London, 1978. Georg G. Harrap et Co. Ltd. Kiadás.) - Magyar Múlt 1983. XII. évf. No. 1
42. -----: Versunkene Kulturen nach Versunkene Kulturen von A.M.Textor bearbeitet. - Droemer. 1979. ISBN 3-426-26013-1

Fentieken kívül idevágó irodalom

Erdélyi István: Az avarság és Kelet a régészeti források tükrében. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982

Fehér M. Jenő: A korai avar kagánok. Magyar Történelmi Szemle Kiadása. Buenos Aires 1972

Gosztonyi Kálmán: Összehasonlító szumér nyelvtan. "Duna" Könyvkiadó Vállalat. Svájc 1977

Götz László: Keleten kél a nap. I-IV. 1981

Kiszely István: A magyarság őshazája (ahogy ma látjuk) - előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozásán. ISBN 963 028926-2 pp. 54-59

Padányi Viktor: Dentumagaria. Editorial Transsylvania Könyvkiadó Vállalat

Szepessy Géza: A magyar-ungár elmélet logikai alapjai. Északi Vártán 78. és 79. számaiként 1977 augusztus és október havában

A SZENT KORONA-KUTATÁS ÚJABB EREDMÉNYEI

Írásunk részlettanulmány a "Magyar koronázási jelvények" nagyobb terjedelmű összefoglalásából. A kutatás eredményeiből röviden említjük a görög koronát, de részletesebben csak a latin koronával és a két korona összeállításával foglalkozunk.

Nagy haszonnal forgattuk a koronakutatás utóbbi eredményeiből Györffy György okfejtését ⁽³⁾ a Kálmán-kori korona összeépítésére, Váczy Péter tanulmányát ^(4b), amelyben a korabeli források alapján cáfolja a II. Szilveszter pápa koronaajándékozását és az István korona Rómába küldését. Továbbá az ötvös csoport megfigyeléseit a Koronán történt változtatásokra és végül a mérnök csoport méréseit hüvelykre átszámítva.

Nem hallgathatjuk el Váczy Péter legújabb adatát a Sambucus kódexből ⁽⁸⁾. A Könyves Kálmán idejében írt 142. fejezete Kálmán öccse, Álmossal kapcsolatban említi: "...nehogy méltó legyen a szent király koronájának a viselésére". Egy páratlan korabeli bizonyíték az István-korona fennmaradására. Sajnálatos, hogy ez a perdöntő adat kimaradt az Insignia Regni Hungariae kötetben megjelent tanulmányából, s így nem került nemzetközi nyilvánosság elé.

A latin korona vagy keresztpánt a zománcképek feliratáról kapta nevét. Ez a legnehezebben megközelíthető darabja a jelvényegyüttesnek. Hagyomány szerint Szent István koronája volt II. Szilvesztertől. Eredetében abroncskoronának tartotta Czobor és Moravcsik Gyula. Szent Istvánhoz tartozó ereklyét látott benne Decsy, Polner, Kelleher és Györffy. A zománcképek készítését legkorább III. Ottó idejére, legkésőbb III. Béla uralkodásának a kezdetére teszik. Gerevich vetette föl a 9. századi ír könyvfestészet ábrázolásaival a hasonlóságot, amit boeckler nem fogadott el. A kölni Francz Bock, múlt századi neves konzervátor és Otto von Falke (1928), világhírű ismerője a középkori ötvösmunkáknak, az apostollemezeket egybehangzóan 10. századi készítménynek tartotta. A filigrán díszítésekkel behatóan Bárány-Obverschall Magda és Kovács Éva foglalkozott. Összehasonlításaikból a külföldi és hazai párhuzamok alapján a pánt díszítése a 10. és 13. század között bárhova helyezhető. Az előbbi szerzőnő vetette föl először, hogy a görög korona eredetileg női fejék volt. De az általa kiemelt jelképek megtalálhatók férfi koronán is. Figyelmét azonban elkerülte a női fejékek legfontosabb jellegzetessége, a kétszeres abroncsmagasság, mint amilyen a paláston ábrázolt Fizella-korona vagy a 4 hüvelyk magasságú Monomachos hercegnői diadém és Iréne-Piroska kettős koronája. Szemben a görög korona keskeny, 2 hüvelykes abroncsával, amely kizárja, hogy női koronának készítették, vagy valaha is női diadémként viselték.

A felsőrészpántról feltételezte Restlé, Pilz és Moravcsik, hogy a görög zártkorona vagy az ún. kamelaukion utánzása. Vajay Szabolcs újabb nagyhatású tanulmányában ^(4c) próbálja ennek bizonyítását. Kísérlete megdőlt azon a földismerésen, hogy egyetlen ilyen korona sem maradt az utókorra, s az anyagát - aranyszövet vagy aranylemez - se, sikerült megállapítani. Még azt sem tudjuk kikövetkeztetni, hogy milyen lehetett a pontos alakja és mérete - ha szabályozva volt, - mert a korabeli zártkorona-ábrázolások között nincs két egyforma. Sőt még arra sincs forrásadat, hogy Bizáncban használták-e a kamelaukiont a zártkorona elnevezéseként.

VII. Konstantin császár használja először a kamelaukion megnevezést, barbár fejdíszeket értve alatta. Vajay maga is a szó szasszanida eredetére gondol. Bizáncban különböző értelmezéssel használták, baldachin, sisak, korona stb. Anna Comnenos emlékirataiban sem a kamelaukion elnevezést használja, nála a császári zártkorona "tó basilikon diadema". A zárt koronát a bizánci udvarban Elek (Alexiosz), Anna apja vezette be, fia, János koronázására, mert őt a korabeli ábrázolás még abroncskoronával mutatja.

Vajay ugyan II. Bazileuszra (1020) vezeti vissza a zárt koronát a Bambergben őrzött bizánci kárpit alapján, amelyen a császár lovon ül és előtte egy abroncskoronát tartó génusz, mögötte pedig egy másik díszsisakot tart. A képből világosan kivehető, hogy a császár koronaszakját visel az abroncs alatt és nem zárt koronát. Ugyanezt a fejéket tartja az előtte álló génusz. Két jelvény, a korona és díszsisak szerintünk nem az Új- és -Róma allegorikus megjelenítését (Vajay), hanem II. Bazileusz két méltóságát, a császárit és a legfőbb hadvezetőit ábrázolja. A korabeli képeken II. Bazileuszt mindig nyílt, azaz abroncskoronával ábrázolták.

Az elmondottak alapján tehát Elek fia, János (1118-1143), volt az első császár, akit zárt koronával koronáztak két évvel Könyves Kálmán halála után. Feltevésünket megerősíti az a tény, hogy Bizáncban őt ábrázolják először zárt koronával.

Bővebben kellett foglalkoznunk a császári zárt koronával, hogy meghatározzuk keletkezése idejét, ami fontos ellenérv a Szent Korona-átalakítás bizánci formát utánzó feltevésére. A legújabb nézet szerint, megjelent a Magyar Nemzeti Múzeum koronázási jelvényeket népszerűsítő kiadásában ⁽⁵⁾, zománcklemez pánt a kereszt elhelyezésére lett az abroncsra ráépítve. Elég csak a cseh Vencel- és más hasonló koronák keskeny keresztartó pántjaival összehasonlítani, hogy az ilyen feltevés erejét veszítse. Mielőtt az összeépítést részleteznénk, a zománcklemez készítésének idejét és célját kíséreljük meg behatárolni.

A trónoló Jézust és a nyolc apostolt ábrázoló zománcklemez a legvitatottabb része a koronának. Stílusjegyek alapján készítésük a 10. századra tehető. A legközelebbi párhuzam, de inkább a meglehetősen hasonló 9. századból való salzburgi kódex Szent János-miniatúráján található. A rövid törzs, lábak állása, kézmozdulat, kétoldali virágfüzér és a V díszítés kétségbevonhatatlan előzménye az apostollemezeknek. Még meglepőbb a háromszögű oromdíszek pontos mása ezen a miniatúrán.

Mivel nyolc apostolt ábrázoló elrendezés valószínűtlen, eredetileg 13 zománcklemez tartozhatott az összeállításhoz. A Jézuslemez négyzetes, 2x2 hüvelyk, az apostollemezek keskenyebbek, 1x2 hüvelyk (25x50 mm) nagyságúak. A lemezek egyenlő magasságából következtetve, az eredeti felhasználásukban egymás melletti elrendezésben lehetett. Koponyaereklye, könyvtábla vagy más liturgikus tárgy díszítésére való alkalmazásukat kizárja lemezek mérete és súlya, azonkívül a szívós nemzeti

hagyomány is.

Gentilis bíboros hiába kísérelte meg bizonyítani, hogy a korona legfőbb értéke nem a Szent Istvántól való eredete, hanem a pápai megszentelés és adományozás. Egy új, drágamivű koronát szentelt meg, és 1309-ben másodszor is megkoronázták Róbert Károlyt, de a nemzet így sem fogadta el. Harmadszor is meg kellett koronázni az igazival, a Szent István-koronával.

Ulászló esetében sem volt elegendő a Szent István ereklyetartójáról leemelt diadém a koronázásra, mert a nemzet ezt sem fogadta el. E példák alapján elfogadhatatlan tehát minden olyan feltevés, amely a Korona felső részét valamilyen, Szent Istvántól eredő kegytárgyra vezeti vissza.

A görög koronával hasonlítva, meglepődve tapasztaljuk a zománclemezek kivitelezésének és beépítésének azonosságát. Ebből következtetve az apostollemezek is egy korona tartozékai lehettek. Feltevésünket megerősíti, mint már említettük, a zománcképek azonos magassága, és ezenkívül, ha a 13 képet egymás mellett egy hüvelyk (25 mm) térközzel rendezzük el, pontosan a görög korona külső kerületét (27 hüvelyk) nyerjük. A méretek ily nagyfokú összhangját nem tarthatjuk véletlennek.

Feltevésünk nem új. Abroncskoronának tartotta Czobor, Karácsonyi, Gerevich és Moravcsik. Elfogadásra nem talált. A kutatók ellenvetése, hogy 1000 körül ilyen korona ismeretlen, és elképzelhetetlen az István-korona ily gyökeres átalakítása. Az első ellenvetés megdőlt azon a megfigyelésen, hogy a görög korona oromdíszek nélkül Géza-István és fia, Szent István korának megfelelő koronatípus, és hasonló korabeli diadémeket találhatunk olasz földön.

Velencéből ismeretes Bölcs Leó zománclemezes fogadalmi koronája, s onnan ugyancsak a 10. századból gyönggyel díszített, apostollemezes koronát utánczó kehelyfoglatok. Megemlítendő még egy korai példánya az apostolalakos díszítő hagyománynak, a monzai Agilulf-korona. Ezen feltűnő a kövek váltakozó elrendezése, ami hasonlít a latin korona kő és gyöngy díszítő soraihoz.

Tehát korabeli zománclemezes abroncskorona ismeretes, de ellentmondás nélkül csak Géza-István, és nem Szent István uralkodásának kezdetéhez kapcsolhatók. Györffy György a "Nyugati térítés" című tanulmányában vitatja Géza Istvánt, de a gondolatsort mégis a következőképpen fejezi be: "Géza minden bizonnyal már mint megkeresztelt király küldte el a tizenkét főúrból álló ünnepélyes követségét Quedlingburgba, a keresztény uralkodók és megbízottai 973. március 23-i összövetelére..."⁽³⁾

A másik ellenvetés, hogy István abroncskoronáján nem történhetett ilyen nagymérvű változtatás. A koronák összeépítésére nem is volt más megoldás, mert a két abroncs egymás fölé építve női koronát eredményezett volna. Az államjogi és eszmei megfontolások a királyi korona felül építését eleve meghatározták, s ezt csak az eredeti István-abroncs szétbontásával lehetett keresztülvinni.

Nem tartjuk kizártnak, hogy gondolatát a kende kettős fejdíszre, a piros tűzabroncs és a ráhelyezett fehér kúp adta, ahogy a Képes Krónikában is ábrázolva van. A fehér kúp a főfejedelem, a piros abroncs pedig a hadfő méltóság jelvénye volt.

Szent István fölismérését Kálmán is követte, hogy a nemzet fennmaradásának előfeltétele a hercegség fölszámolása. Ő a két hatalom egyesítését a koronák összeépítésével is visszavonhatatlanul kifejezésre juttatta. Györffy György megjegyzése⁽³⁾, hogy erre a nagy horderejű lépésre, az Árpádok közül "ilyen szimbólum létrehozására" Kálmánon kívül más nem vállalkozhatott, aligha cáfolható. Alberik szerzetes Kálmánt, a törvényt módosító királyt mint "felülépítőt" (superedificator) jellemzi, célozva egyúttal a korona felülépítésére is.

Az apostollemezeket vizsgálva, feltűnik öt lemezen a kétoldali mértanias díszítés. Közülük kettő oroszán-, három lemez pedig madárábrázolással. Ezek valószínűleg a főapostolok. De miért öt? Írásunk kerete nem engedi meg, hogy részletesen foglalkozunk a képeken található jelképekkel, csak a fontosabbakat érinthetjük, és esetenként néhány méretet. Az apostolok sorrendje előlről nézve: András, Péter, Jézus, Pál, Fülöp, oldalról nézve: Bertalan, János, Jézus, Jakab, Tamás. Tehát mindkét irányból öt-öt kép, és a pánt magassága is öt hüvelyk az abroncs aljától.

A hetes mellett az ötös jelképeknek is nagy hagyománya van a magyar régiségekben. Turóczi és a Képes Krónika hét vezért, de alattuk csak öt lovat ábrázol, Nagy Lajos bal oldalán öt keleties főúrábrázolás, II. András pecsétjén a holdsarlóban öt-ágú csillag, és Esztergom városának, a király lakóhelyének öttornyú vár a címere. Végül, de nem utolsósorban a magyarok besugor-baskír neve, amelyet Sinor Dénes⁽⁷⁾ nem toposnak, hanem a magyarok megkülönböztető nevének tart. A török besugornak a magyar ötugor szófejtése körüli ellentmondás azonnal feloldódik, ha a turk vagy hét magyarok és az onogur-magyarok közé nem teszünk egyenlőséget, legalábbis ami a szervezésüket illeti. Taksony óta az onogur-hungar vezetőréteg kezébe került a hatalom. Bizonyítja ezt az uralkodócsaládban 955. után a személynevek hirtelen megváltozása is. A nemes-ség megtartotta ezt a hagyományt, mert mindig "nobilis Hungarus"-nak, és nem "nobilis Magarus"-nak nevezte magát, ellentétben a köznéppel, amely magyarnak vallotta magát. E kitéréssel kíséreltük megvilágítani az ötös jelképek kialakulását és szívs továbbélését, ami az onogur törzsszervezetek hagyományaiban eredezt.

Feltűnő az összeépített koronán a 98-es jelképek kialakítása is. Valószínűleg a nagykirály szimbóluma, mert a zürichi címerkercsen a magyar királyságot jelképező négysávos címer fölötti sisakot kilenc pávaszem toll díszíti. (Ismeretes, hogy a keleti nagyfejedelmek pávatronon ültek.) A királyi koronából kialakított pántok hossz mérete egyenként kilenc-kilenc hüvelyk, és a ráhelyezett zománclemezek száma is kilenc. A keresztpánton uralkodó kilences jelképek és méretek ily következetes alkalmazása kétségtelen bizonyíték, hogy eredetileg királyi korona volt, és az abroncs felülépítésére lett átalakítva.

A pánthoz királyivá kellett alakítani az abroncsot is. Ezek a módosítások a görög koronán ma is jól megfigyelhetők. Egybeépítéskor a négy függő hozzáadásával kilence emelték a láncfüggők számát. Kilenc-kilenc gyöngyöt raktak a felső hátperemre, és a 8+1 oromdíszre kilenc csúcskő került, a Dukas Mihály fölötti gyöngyöt nem számítva a csúcskövek közé, mert Révay Péter szerint ott valamikor arany virágdísz volt. Ezek az abroncson végrehajtott módosítások egy egységes, összefüggő rendszerre alakították az egybeépített koronákat. Osztjuk a mérnök csoport fölismérését a koronaösszeállítás páratlan összhangjára, de ellentétben velük, ezt másodlagos, s nem eredeti kivitelezésnek tartjuk. Így a hercegi fejdísz, a fenti jelképekkel kiegészítve és a keresztpánttal összeépítve, kettős jellegű koronává alakult, amely kifejezi a király uralkodói és hadúri méltóságát.

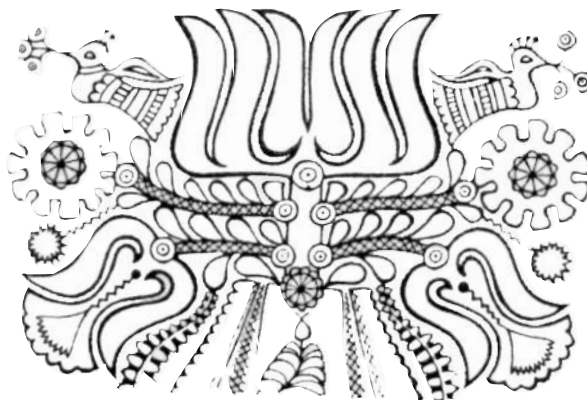
Befejezésül az elmondottak rövid összefoglalása. II. Szilveszter pápa koronaküldése a korabeli források alapján nem bizonyítható. A ménfői csata után csak Aba Sámuel harci lándzsája került Rómába. A keresztpánt kilenc zománclemeze eredeti

leg egy 10. században készült abroncskorona tartozéka volt, amelyhez a salzburgi Szent János-miniatúra és a velencei kegykorona meggyőző párhuzam. A koronák összeépítésekor kialakított kilences jelképrendszer megerősíti, hogy a pánt eredetileg királyi diadém volt. Ennek a koronának a fennmaradását két 12. századi forrás bizonyítja. Egyik a 1114. évnél említett "szent király koronája" a Sambucus kódexből. A másik: a bizánci Michael Anchialos pátriárka 1167. évi beszédében utal a "magyar királyok koronájának a megszerzésére". A görög korona keskeny abroncsa kizárja azt a feltevést, hogy női koronának készült volna. Az előbbi adatok azonkívül megerősítik a Könyves Kálmánnak tulajdonított koronaátalakítást és cáfolják a kamelaukion utánzó koronapánt feltevését is, mert ez a zárt koronatípus, csak Kálmán halála után bizonyítható.

Tanulmányunk célja nemcsak az eddigi eredmények kiértékelése volt, hanem a Koronán föllelhető jelképrendszer kibontásával egy újabb szemponttal bővíteni a kutatást. Ha ebbéli törekvésünkben sikerült egy parányi köveccsel is hozzájárulni a Szent Korona-kutatásmozaikjához, akkor munkánk nem volt eredménytelen.

Irodalom

1. Beöthy M., Fehér A., Árkos I., Ferenc Cs.: A magyar korona. Fizikai Szemle
2. Csomor L.: Szent István koronája nyomában. 1987
3. Györffy Gy.: István király és műve. 1977
4. Insignia Regni Hungariae I. 1983
  - a) Györffy Gy.: Kronensendungen
  - b) Váczy P.: T.v.M. über die Ungarische Kronensendung
  - c) Vajay Sz.: Der Kamelaukion-Charakter der heiligen Krone Ungarns
  - d) Bogay T.: Über die Forschungsgeschichte der heiligen Krone
5. Kovács É.: A magyar koronázási jelvények. 1980
6. Lovag Z.: A magyar koronázási jelvények. M. N. M. 1986
7. Sinor D.: The Earliest Period of Hungarian Turkic Relations. Bloomington, USA, 1981
8. Váczy P.: Az angyal hozta korona. Életünk c. irodalmi folyóirat, 1982/5

RÉTGAZDÁLKODÁS MÁTÉSZALKA HATÁRÁBAN A SZÁZADFORDULÓN

- legeltetési formák, nyári szállások és kaszálók a réten -

Szatmár vármegye kétharmad Balatonnyi ősi mocsarát, amelyet a nép egyszerűen Rétnek, a köznyelv Ecsedi lápnak nevezett, a századfordulón végzett, 1896-ra befejeződött vízlecsapoló munkálatok teljesen eltüntették.

A képződményről Borsy ⁽¹⁾ a következőket mondja: az új holocén Tölgy fázisában nyugatabbra költözött Szamos feltöltődött partja (Szamoshát) és a Nyírség által határolt medencében szétterülő Kraszna hozta létre, melyet a Szamos árvizei és a nyírségi erek is tápláltak. Az erősebb lápképződés a bükkfázisban indult meg, kialakult jellegzetes növényflórája, állatvilága, melyet később az ember változtatott beavatkozásaival, a végleges eltűntetéséig.

Luby Margit megállapítja: "Vadászat, halászat volt a honfoglaló magyarság szemében a szabad emberhez illő foglalkozás. Szálláshelynek az a terület volt kívánatos, ahol ezeket a foglalkozásokat űzhette. A Kraszna-Szamos környékére települt Előd-Kend nemzetség e hármasság foglalkozás gyakorlására ideális szálláshelyet talált." ⁽²⁾

Történeti adatok szerint a magyarság a honfoglalás előtti századokban már ismerte a réti állattartást. A vízmenti téli szállások kiválasztását elsősorban nem a téli halászat, hanem az állattenyésztés tette szükségessé, a természetes védelem és a takarmány biztosítása. A lábon maradt fű, sás, nád, fák, bokrok fiatalabb hajtásai adták a téli legelőt. Az Ecsedi láp környezetében lakó nép nyelvéből hiányzott a kiszáritott mocsár fogalma. A mocsárt egyszerűen Rétnek, a körülötte fekvő tájat Rétdalnak nevezték. A rétdali települések egyike Mátészalka, amelynek határában a múlt század végén náddal, sással, erdővel borított, kevés szántóval tarkított rétság volt. A rétdali településeken, így Szalkán is, a rét a gazdálkodás alapján jelentette.

Az ősi foglalkozások, más szóval réti műveletek, a nádrengeteges, vadvizes óriási területen a lecsapolás utolsó pillanataig megmaradtak. A rétdali falvakban külön bokrokban élő, nagy tekintéllyel bíró halászok vejszéikkel könnyen fogtak sok halat. A láp belsejében élő rétes emberek: pákászok, csikászok, rákászok, vadászok, darvászok, békászok, méhészek, piócások, füvesek ősi soron szabadok, jobbágszolgálatot nem teljesítő, nem adózó, vagyont nem gyűjtő, magányos, szótlan férfiak voltak. Csak téli szálláshelyüket készítették tartósabbra, a cölöpükre épített, vesszőből font, sárral tapasztott kunyhókat. A fő foglalkozás azonban mindig a pásztorkodás, a réti állattartás volt.

Szirmay Antal, Szatmár vármegye első monográfusa, 1809-ben írja: "A Szalkai, Csengeri, Meggyesi, Gyarmati, Erdődi, Bélteki, és Nagymajtényi sokadalmakban többnyire csak szarvasmarhák, lovak és sertések árulhatnak. A juhok számos seregei vásáron kívül is minden tavasszal jó áron felföldi Tótok elhajtják." ⁽³⁾

Ezekről a vásárokról később Fényes Elek is hasonlóképpen ír: "Az Ecsedi láp környékén még a jobbágyoknál is szép, tömött testállású kövér ökröket láthatni. Nyáron már csak a Rétdalban volt kövér a marha. Mikor másutt a kiégett legelőn már leromlott a jóság, vagy a rossz teletetés után még nem tudott helyrejönni a legelőn, innen olyanokat hajtottak be a vásárra, mintha ki lettek vón tapasztva." ⁽⁴⁾

A Rétdal jóságainak legkiterjedtebb legelője maga a Rét volt. A Rét belsejében csak a csikász, pákász meg a réti pásztor tudott eligazodni. Ide a szarvasmarhát és a disznót hajtották be, ritkábban a ménest is. A disznót már kora tavasszal úszva a rétaljba és a górcokra terelték. A réti disznó olyan vad volt, hogy szétlépte volna azt, aki közéjük keveredik. Várady Lászlóval történt a bérceken, hogy a koca nyáját megtámadó farkast a disznók tépték szét. Kitérta a gyékényt, a fekete sás tövét, kereste a gilisztát meg a csigát, felkutatta a rét sarából a csikót. Bekalandozta az egész rétet. Októberben összerelték a kondát, s felhajtották a bércekre telelni. A disznó éjjel kosárban hált, vagyis karámban, nappal az erdőt turkálva, főleg makot evett. A tél keményedésével hajtották haza, legkésőbb február utolsó napjáig maradt fenn.

1958-ban Luby Margit Kajus János, Mátészalkán született kondástól jegyezte le a fentieket. Itt sokáig a veres szőrű ősi disznófajtát tartották, a Balkánról származó mangalica csak az utóbbi időben kezdett terjedni.

A gulyákat József-napkor (március 18-a), rossz időjárás esetén Szent György-napkor (április 24.) hajtották a tanyára, amely többnyire kiemelkedő goronc vagy nagyobb kiterjedésű úszó láp volt. A marha számára ez volt az egyetlen biztos pont, amelyre jóllakottan visszatért. Csapásokat, úgynevezett rónákat tapostak maguknak, sokszor csak szarvuk látszott ki. Főleg a nádfiókot legelték, amelynek tápértéke a sűrű máléval vetekedett. Reggel bementek, delelőre visszatértek, estig ismét lementek. Az itatás sem volt gond, a jóság helyben oltotta szomját. A pásztor lábon, a jobb módú kis futó hajón követte gulyáját, nehogy elkeveredjen. Ha valamelyik beledült a lápba vagy megsántult, a gulyás szarvára kötött hordókötéllel húzta ki. A zsombék közé szorult állatok vérét úgy kiszívta a nádály, hogy hetekig jött magához. A csíkgödörbe rekedt marha bőrét egyetlen éjszaka alatt is véresre marta a rét vize. Ezt az életmódot csak a két éves, idevalósi jóság bírta, amely nagyobb termetű volt az erdélyinél és a kunságinál. A magyar marha tejét szükségletnek megfelelően fejték. A pásztorok csak kenyérért, szalonnáért mentek a faluba, húsnak mindig bővíben voltak. A nyári tanyára vagy szálláshelyre kunyhót építettek. Nyár végén az előregedett nád közül már a sást is kiette a gulya, ilyenkor beljebb kellett vonulni, őszelni. A hely szinte naponta változott, kunyhót nem építettek, védelmet a károlyi vagy a matolcsi guba adott. Éjszaka óránként keltegették a tinókat, helyükre feküdve melegedtek. Az őszelés a tél beálltával ért véget, mikor a jóság a hátán hozta haza a havat. Előfordult, hogy a víz emelkedése vagy árvíz szorította a gulyákat a kertek alá, ilyenkor hamarabb kellett befejezni az őszelést. A pásztorok sohasem szabhatták meg a kihajtás idejét, addig maradt a jóság, míg a gazda érte nem küldött. A teletetés formái változatosak voltak. A jobb gazdák kaszálóikon nádból, fából téli szállást készítve etették fel szénaboglyaikat. Ha kemény tél volt, könnyen haza tudták hordani a szénát, otthon házközelben, a kertben telettettek. Enyhe télen a kintrekedt szénára visszahajtották a jóságot. A té-

li szálláson mindenki maga őrizte a jószágait. Többen összeállva nádkunyhót építettek maguknak, körülrakták ganéval, hogy melegebb legyen, s egész éjjel égett a tűz benne. Az olvadás megindulásakor mindig kihajtották a jószágokat.

A ló- és juhlegelők a Rét szélében, a Rétoldalban húzódtak. A juhtartás emlékét *Túróshely*, *Kosárhely* elnevezésű határnevek jelzik, amelyek főhelyre, illetve karárhelyekre utalnak. A 30-as években Morvay Péternek a szomszédos Pályiban élő Pákh Miklós, 88 esztendősen öreg juhász mesélte, hogy a rétdoldali juhtartásnak már csak az emléke él. A magyar juh helyett már birka van. (Gyapjáért behozott merinó fajtát nevezi birkának.)

A marhához viszonyítva kisebb, de jelentős lótarása is volt a Rétnek. A lovakra azonban sokkal jobban vigyáztak, naponta hajtották a széleken található nagyobb goroncokra, lótilalmasokra, amelyeken éjszaka legeltettek. A jelentősebb lótarató falvak határnevei között található Lókert elnevezés.

Az állattartás igen korai szakaszában már beszélhetünk takarmánygazdálkodásról. Paládi-Kovács Attila ⁽⁵⁾ szerint *ól, kert, vályú* szavunk jószágteleltetéssel kapcsolatos, de a török eredetű boglya szó is ezt erősíti. Őseink minden bizonnyal a széna-készítés tudományát együtt tanulhatták más ázsiai népekkel, végigjárva a fejlődés útját, a lombvágó késtől a nyítt erdei fűvön, a sarló, majd a rövid kasza használatán át a kaszáig. A megszáradt fű összehordása ágas fával, nyárssal, gyaksával, ismert művelet volt. A szárított takarmányt adó szénaföldek elkerítése jelentette az első lépést a földmagántulajdon felé. A meg-növekedett állatállomány telettetése már ekkor szükségessé tette a takarmánykészítést. E folyamat része a téli szállások megszilárdulása, a földművelés kialakulása, a kertészet áldásainak megismerése. Ha mindez nem így volt, elképzelhetetlen, hogy a honfoglalás után röviddel, 10-11. századi okiratok igen fejlett állattartásról, agrárfalvakká alakult, állandósult téli szállásokról beszéljenek (Szabó István 1966.). ⁽⁶⁾ Ilyen minőségi és mennyiségi változás csak egy régi állattartó nép takarmánygazdaságának hagyományaira épülhetett.

A falcastrumok, vagyis kaszálók birtoklása már az Árpád-korban is a szántókkal volt összefüggésben (Wenczel Gusztáv 1887.). ⁽⁷⁾ A rétgazdálkodás korai szakaszának hírmondói faluneveink egy csoportjában is igazolódik, pl. Rét, Rétfalu, Kaszaper, Láz, Szénás, Luka, Lukafa stb.

Molnár Erik (1949) ⁽⁸⁾ szerint igen korai szakaszban elkülönül az ország nyugati és keleti fele, az állattartás technikáját illetően keleten szilaj pásztorkodás, nyugaton a kezesállat-tartás irányába. A pásztor szó első jelentkezése is arra mutat, hogy ez a foglalkozás jól elkülönül a földművelő képtől.

A történelmi Szatmár vármegye nagy állattartása a nyugati részen elterülő Rét-Rétoldal igen gazdag takarmánytermésén alapult. Az összegyűjtött takarmány itt szinte mindig meghaladta a szükségletet. Előfordult, hogy a múlt század 60-as éveiben a Kunságból is idehajtották a marhát teletetni, a rendkívüli aszály okozta takarmányhiány miatt (Gyórfy István). ⁽⁹⁾ Rétoldal egykori takarmánybőségéről tanúskodnak az egyházi személyek javadalmazásáról szóló feljegyzések is. 1765-ben a tyukodi prédikátornak minden marhas embertől egy szekér széna járt. 1818-ban "minden gazda, kinek járó marhája vagyon, akár négy lovas, akár két lovas legyen, erejihez képest tartozik fizetni egy szekér szénát. Ez mostani idő szerint megyen 80-90 szekérré." (Morvay Péter 1940.) ⁽¹⁰⁾

A Rét s benne a kaszáló ősi soron közös föld volt. Csak a legjobb területeket osztották fel állandó használatra. A tilalomba vett kaszáló területeket nyíl szerint osztották fel, évről évre. A tilalmasok kaszálókkal szabdaltszántók is voltak a legtöbb rétdoldali településen. Hirtelen jött áradáskor, mikor a jószág váratlanul hazajött, a víz tetején elterülő locsogó fűvet kötésig éré közben kaszálták, s hátton vagy hajón hordták etetni.

Később, mikor apadt a víz, csatakra vágták a fűvet, a harmatkását, hogy a nagy torzsokon megszáradhasson. A kaszálók nem voltak összefüggő területek, erek szabdalta emelkedések, semlyekesek váltakoztak. Sokszor egészen nagy területről hordták a szénát a téli szállás kiemelkedő boglyahelyeire, amely maga is egy nagyobb kaszáló volt a Rétben. Szárazon kaszálni itt csak július-augusztusban lehetett. A széna betakarításával sietni kellett, mert az árvíz váratlanul jöhetett, s előűszalta a rendeket. Az ilyen helyeken csak egyszer kaszáltak. A mindig kiemelkedő goroncokon, úszólápokon háromszor is gyűjthettek. A kaszáló területek nagyságát a rajtok termett boglyák számára mérték. Az 1853. évi nagy szárazság idején 100 boglyás rét is volt, míg az utolsó években a 30 boglyás is nagynak számított. A szénatermés, bármilyen bőséges volt, elegendő soha nem lehetett. A kaszálók bővítésére állandóan törekedtek. A kiszemelt területen a nádat többször lekaszálták, disznókkal túrázták, ősszel felégették, utána marhával tiprázták. Ezt ismételték két-három évig, amíg a nád kipusztult, helye gyeppé változott. Az ilyen új réteken mindig jobb volt a szénatermés. A legjobb minőséget a tippán, harmatkája, muhar, bükköny adta. A sásas fűvet csak akkor vágták, ha szárazság volt, ilyenkor a nádfiókot is kaszálták s szárították télire. A már említett 1860-as aszályos években a nádfiókot is mind learatták téli takarmánynak. Takarmányínség azonban még ekkor sem volt. A réti állat soha nem éhezett, még a legaszályosabb időkben is tudták fogadni a környező települések állatállományát, mindig volt eladó széna s legelőhely.

A rétdoldal nagyobb ménesei gyakran cseréltek legelőt az Erdőhátról vagy a Szamosközből származó gulyákkal. Szinte a rét kiszorításával, lecsapolásával egy időben kezdték feltörni e két szomszédos szatmári táj füves pusztáit is. A Szamosköz pásztora az életük végromlását mondják el Luby Margitnak, ki Fogó legelőik címmel ⁽²⁾ formálta köteté, elkerülve az e korban szokással vált pásztorromantika-szemlélet hibáit, tisztán, egyszerűen ábrázolja egy titokzatos népség, a pásztorok rendjének különleges világát, megszűnő szabad életüknek romlását, mint jutnak a lekicsinyelt "pugrisok" sorsára, válnak földművelőkké.

A századforduló nehéz idő volt a réti ember számára is. 1896 tavaszán a Kraszna nem terület többé szét, a Szamos sem hozta sárga vizét, s a nyírségi patakok az új csatornába folytak. Az elkeseredett emberek hihetetlen erőfeszítéssel néhány év alatt termőfölddé munkálták a hatalmas, kiszáradt mocsarat.

A zsombokolást (réti növényvilág maradékának eltávolítása) kapa formára hajlított ásóval, kitaró nehéz munkával végezték. Farkas József 1982. ⁽¹¹⁾ Fejezetek az Ecsedi láp gazdálkodásához címmel dolgozta fel a rétdoldali települések gazdálkodásának átalakulását. Az évezredes ősi állattartást e vidékre soha nem jellemző, belterjes gazdálkodás váltotta fel. Az új szántóföldek minden képzeletet felülmúló terméseredményeket produkáltak. Néhány év leforgása alatt tanyák, majorok fehérltek a félelmetes mocsárrengeteg helyén elterülő síkságon, a falvakban új porták épültek, népi építészetünk remekei, a híres csűrök, faragott tornácú lakóházak, palánkkerítéssel. Egy emberöltő sem telt el, s a réti ember, aki el sem tudta képzelni az életét víz

nélkül, a legföldszeretőbb magyar paraszttá változott.

Összefoglalás

Közfelfogásunkban a honfoglaló magyarok harcos, nomád pásztorként élnek, akik némileg ismerték a földművelést és új legelőt keresve vándoroltak barmaikkal. A Kárpát-medencében ezt az életmódot nem folytathatták. Az a tény, hogy legelőször a folyók völgyeit szállták meg, bizonyítja, hogy ismerték a réti állattartást, a szénakészítéssel együtt ezen alapult gazdaságuk, ennek volt letelepítő, földmagántulajdont létrehozó ereje.

Ezer évig megmaradt utolsó nyomait a századfordulón lecsapolt Ecsedi láp környékének réti állattartást folytató településeiben még ma is tanulmányozhatjuk.

Irodalomjegyzék

1. Borsy Zoltán: A Tiszai Alföld. 1969
2. Luby Margit: Fogó legelők. 1942
3. Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, történeti és polgári esmérete. 1809
4. Fényes Elek: Magyarország és a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapota. 1839
5. Paládi-Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása. 1979
6. Szabó István: Tanulmányok a magyar parasztság történetéhez. 1948
7. Venczel Gusztáv: Magyarország mezőgazdaságának története. 1887
8. Molnár Erik: A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig. 1949
9. Györffy István: A szilaj pásztorok. 1928
10. Morvay Péter: Az Ecsedi láp vidékének egykori állattartása és pásztorélete. 1940
11. Farkas József: Fejezetek az Ecsedi láp gazdálkodásához. 1982

MIT ÉRTHETÜNK A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET SZEMPONTJÁBÓL A "ROKONAINK" FOGALOM ALATT?

Tisztelt Konferencia! Kedves Barátaim!

Az őstörténet-kutatásunk vizsgálati szempontjából a *rokonság*, a *rokonaink* fogalom igen összetettnak és bonyolultnak fogható fel. Többen persze egyszerűsítve a fogalmat, úgy tartják, hogy a nyelv rokonsága és a nép rokonsága is azonos. Ennek alapján vélik a magyar népet finnugor eredetűnek is, mivel a magyarországi nyelvészek többsége szerint a magyar nyelv a finnugor nyelvek rokonságába tartozik!

Valóban így van ez? Ismerünk ugyanis több etnikumot, amely az egy nyelvet beszélő közösséghez tartozik, ugyanakkor ma is szerepelnek olyan, több nyelvet beszélő közösségek, amelyek egy etnikumhoz tartoznak. Vagyis pontosabban úgy kell fogalmaznunk, hogy a nyelvrokonság lehet, de nem szükségszerűen azonos az etnikai rokonsággal.

Láttuk, hogy a meghatározásunkban alapelemként szerepelt az etnikai, azaz a népi meghatározás fogalma, amely az etnosz=nép fogalomra vezethető vissza. Az etnosz, azaz a nép pedig a közös, a viszonylag állandó kultúrelemekkel, többek között nyelvvél és lélektani tulajdonságokkal rendelkező embertömeget jelenti, amelynek önmagát másoktól megkülönböztető, határozott, ún. mi-tudata is létezik.

A nyelv rokonsága tehát úgy látszik, hogy a kultúra rokonságához is tartozik. Ezen felül természetesen vizsgálnunk kell a régészettudományhoz tartozó ún. régészeti kultúra "rokonság"-fogalmát is. Ez utóbbi bizonyos típusú tárgyak valahová való tartozását jelöli, illetőleg a tárgyaknak egymáshoz való viszonyát is jelenti a régészeti lelőhelyeken, így például a sírokban, a településeken. Ugyanakkor a régészeti anyagban tükröződő szokások együttes vizsgálatára, mérlegelésére is utal.

Tudományos vitáink kedvenc témáját képezik ezen belül például a régészeti kultúrák azonosíthatósága az etnikummal, illetőleg az etnikumok azonosíthatósága a nyelvvel. Mindenesetre úgy látszik, hogy tudományos szempontból a régészeti kultúra rokonsága - az etnikai rokonsággal - a nyelvrokonsággal igen laza, s csupán leegyszerűsíthető azonossági kapcsolatban van. Vagyis a nyelvrokonság, az etnikai rokonság és a régészeti kultúrák rokonsága közé semmiképpen sem lehet, illetőleg egyáltalán nem szabad egyenlőséget húznunk. Hiszen, ha jó példával akarunk élni, akkor a nyelvtörténetet sem lehet azonosítani a néptörténettel!

A magyar őstörténet-kutatás területén - a komplexitás szellemében - nagyon nagy fontosságot kell tulajdonítanunk például a nyelvrokonság vizsgálati módszerének! Ugyanis a rokon nyelvek jelenségeinek folyamatos láncát visszafelé kísérve, a különböző alapnyelvekig, illetőleg azok időrendjéig juthatunk el. Róna Tas András szegedi professzor szerint ezzel a módszerrel megállapíthatók a különböző népi szétválások, az őshazák vagy a lakóhelyek. (Sőt az egy adott időben ott élők pontosabb meghatározásáig is eljuthatunk ezzel a módszerrel!)

Ennek az elvnek a felhasználásával tartják a finnugor, pontosabban a szamojéddal kibővült, ún. uráli nyelvcsaládot a magyar nyelv rokonainak. Ugyancsak a nyelvrokonság alapján sorolják ide a különböző népeket, így a vogulokat és az osztjákokat, a marikat, cseremiszeket, illetőleg a volgai-permi finnséget is. Keresik a mai néprajzi, a különböző népszokások és a zenei kultúra alapján a további rokonítható jegyeket is.

A magyar nyelv honfoglalás kori szókészlete, vagyis ugyancsak a nyelvrokonság alapján tartjuk rokonainknak a különböző török fajtájú népelemeket, akik a Volga, a Kaukázus, a Magna Hungaria területén kerültek velünk szorosabb kapcsolatba (volgai bolgárok, onogur bolgárok, kazárok, besenyők, valamint a belső-ázsiai eredetű oguzok-kipcsakok, csakúgy, mint a dunai bolgárok, a kunok és más török fajtájú népek).

Nagy tábora van, főképpen a nyugaton élő magyarság körében, az ún. szumér-magyar nyelvrokonságnak is.

A különböző területeken dolgozó kutatók a nyelvrokonság mellé próbálják felsorakoztatni a régészeti kultúrák rokonságát is. A finnugor-uráli időszakhoz az ún. voloszovói, illetőleg a szargatkai műveltséget próbálják bekapcsolni. (Fodor István szerint egyetlen finnugor kori régészeti hagyatékunk, a szemfedők, az ún. halotti kultusz tárgyai maradtak fenn a honfoglalás időszakáig.) Itt kell megjegyeznünk, hogy régészetileg tovább kellene vizsgálni, feldolgozni az ún. ujjur területen megtalálható sivatagi szemfedők, illetőleg a falfestményeken látható szemtakarók (szemüvegek!) forma- és szokásvilágát!

A régészeti kulturális emlékeink közül többek között az iráni-szarmata, vagyis a törökös hagyatékkal rokoníthatók a tarsolylemezek, a honfoglalók palmettás motívumai, illetőleg a szasszanida ötvösök ragyogó alkotásai. (Nagyon fontos Érdy Miklós orientalista [New York] ún. növényi díszítő motívumkincs-vizsgálata, mivel ez a közös ázsiai gyökerek megértését, megismerését teszi világosabbá; például a tulipán- és a palmettamotívum vizsgálata!)

Ugyancsak fontos a Szovjetunióban, illetőleg Mongóliában feltárássra kerülő különböző - a magyarsággal is több esetben kapcsolatba hozható - népek régészeti anyagának a bemutatása, feldolgozása. (Erdélyi István kollégánk talán részletesebben beszél ezeknek a magyar anyaggal megmutatkozó régészeti rokonságáról.)

A népzene, a kvintváltós, pentaton dallamok is a török területekre vezetnek bennünket. Ezek Kis-Ázsia, valamint Kína ujjur területének népi dallamaival hozhatók rokonságba (ld. Bárdi László-Érdy Miklós-Kiszely István kutatásait!). A népzene területén valóban megmutatkozik egyfajta ujjur-magyar rokonság. A közös eredetű dallamkincs is erre látszik utalni. (Ennek persze további alapos, tudományos vizsgálata és feldolgozása mindenképpen szükséges!)

Nagyon lényegesek lennének a fizikai antropológiai kutatások által megállapítható antropológiai rokonság feltárásai, illetőleg az ún. génjegyekkel kapcsolatos vizsgálatok tudományos közlései is (ld. Részletesen Henkey Gyula-Kiszely István kutatási eredményeit!) Ezek ugyanis a honfoglalás kori, de a mai népesség egyedein is a keleti, az ún. törökös vonalra utaló em-

bertani jegyeket, illetőleg az ottani típussal megmutatkozó rokonságot vélték megtalálni.

Végző soron a számtalan ágon jelentkező nyelvészeti, etnikai és régészeti kulturális "rokonságból" ki kell választanunk a tudományos szempontból legbiztosabban azonosítható elemeket. Ezek kutatását szisztematikusan kellene folytatni, többek között az ún. finnugor, illetőleg uráli területen. Erre lenne jó például a Fodor István vezetésével 1988 nyarán a Volga-Káma vidékén, az Urál környékén sorra kerülő régészeti expedíció, valamint a Belső-Ázsia vidékén és a másutt megtalálható török eredetű népeknél folyó kutatások. (Ld. Bellér Ildikó [Anglia], aki fél évet élt az ujugroknál; a Kiszely István vezetésével folyó expedíciók [Ujguria 1986-1987]; valamint Érdy Miklós [Ujguria, Kis-Ázsia 1982-1985 között] helyszíni megfigyelései, közlései.)

Az expedíciókkal kapcsolatban kell megjegyeznünk, hogy további összefogottabb, anyagilag jobban dotált time-kutatásokra, illetőleg nagyarányú, új eredményeket hozó tudományos feldolgozásokra lenne, illetőleg van szükségünk.

Reméljük, hogy az említett helyszíneken a régészeti ásató és feldolgozó munkák is megindulhatnak, illetőleg folytatódhatnak (ld. Erdélyi István mongóliai, illetőleg Kaukázus-vidéki kutatásai, valamint Fodor István uráli, volga-kámai munkái).

Ezekkel együtt mindenképpen hosszabb távú kutatásként kellene kitűznünk egy-egy, a magyarság rokoni körébe tartozó népnek a nyelvi, kulturális, illetőleg régészeti szempontú, alapos, mindenre kiterjedő elemzését, vizsgálatát is!

Köszönöm a türelmüket!

LEGÚJABB TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, VÉLEMÉNYEK A MAGYAR NÉP ŐSHAZÁJÁVAL, LAKÓHELYÉVEL KAPCSOLATBAN

Tisztelt Konferencia! Kedves Barátaim!

Egy rövid, összesen tíz percnyi időt kaptam a magyar őshaza kérdésével kapcsolatos véleményem, illetőleg a legújabb kutatási eredmények kifejtésére. Ez természetesen alig elégséges, hiszen a zürichi konferenciánk berekesztésétől napjainkig Magyarországon közel fél tucat nagyszabású tudományos konferencia foglalkozott a kérdéssel. (Gondolok itt a „Befogadó a középkori magyarság” [Szigetvár, 1987. október 16-18.], a VII. Nemzetközi Finnugor Konferencia [1990] előkészítéseként 1987. októberében létrejött debreceni ülészsakra, vagy az MTA Veszprémi és Pécsi Bizottságának különböző konferenciáira, illetőleg az 1988 tavaszán Szegeden tartott – a honfoglalókkal kapcsolatos – ülészsakra.)

Úgy érzem, hogy mindenképpen érdeklődésükre számot tarthatnak az itt elhangzott különböző vélemények, illetőleg néha az egymásnak is ellentmondó álláspontok. Nézzük meg először talán az ún. finnugor őshazával kapcsolatos debreceni véleményeket.

Itt hangzott el e tudományág képviselőitől, hogy a modern és a tudományos finnugrisztikai kutatásokkal kapcsolatban a *finnugor őshaza-kutatás* szó helyett az *uráli őshaza-kutatás*, illetőleg a *finnugor nyelv* szóhasználat helyett az *uráli nyelv* terminológiát kellene általában használni. Ennek a területnek, vagyis a finnugor nyelvészetnek a legkiválóbb kutatója, Hajdú Péter debreceni nyelvészprofesszor szerint „egyáltalán nem szabad használnunk az őshaza szót”. Helyette a „lakóhely” terminológia általános használatát javasolta. (Jellemző a nézetének változásaira, hogy alig pár évtized elteltével Hajdú professzornak három módosító véleménye alakult ki éppen a magyarság ún. uráli lakóhelyével kapcsolatban. Az elsőben még az Uráltól keletre, valahol Nyugat-Szibériában feltételezte az őshazát. Ezután következett maga az Urál-hegység vidéke, míg végül napjainkban az ún. uráli népek lakóhelyét – az előző véleményét is módosítva! – az Uráltól keletre, a Dél-Urál, illetőleg Dél-Szibéria területére tette.)

Hajdú Péter – a konferencia résztvevőivel egyetértésben – azt is megállapította, hogy „ma még ezek a bizonytalanságok többek között az urálistika módszerében is rejlenek”. Hiszen nem csupán nyelvészeti részvizsgálatokat, hanem komplex, az összes uráli népre, azok kultúrájára, illetőleg nyelvére kiterjedő kutatásokat kellene folytatni. Hiszen – a többi tudományhoz hasonlóan – az urálistika sem nélkülözheti például a matematikai, az ún. számítógépes módszerek, a számítógépes nyelvészet alkalmazását (lexikonstatisztika stb.). Az urálistika kutatásának ilyen, az új tudományos módszerekkel való megerősítése talán valóban végleges eredményeket adhat az uráli őshaza kérdésével kapcsolatban.

Mit mond ma az uráli őshaza, illetőleg a lakóhely kialakulásával kapcsolatban a magyarországi régészetkutatás?

Fodor István, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, szegedi professzor, ezen a debreceni konferencián világosan vázolta az őshaza-lakóhellyel kapcsolatos tudománytörténeti kérdéseket! Az ún. Castrén-Talgrén-elméleten az őshazát az urál-altái és a Volga-Káma-vidéki bronzkor időszakától lehet követni (hangsúlyozva azt is, hogy hosszú időn keresztül a régészet csupán a nyelvészeti eredményeket szolgálta, illetőleg alátámasztotta).

1976-tól Csernyecov szovjet kutató az Urál és az Urál, az Ob és az Irtisz folyónál megtalált régészeti leleteket (Kr.e. 5000-4000 év) kötötte az ún. ugarsághoz. (Meg kell jegyeznünk, hogy ez az őshaza vagy lakóhely a Hajdú Péter által feltételezett első őshazától délebbre lenne!) Lehetne folytatni a kérdést – a Fodor István által is felsorolt – több tucatra rúgó elmélet ismerettségével. Mindenesetre az biztos, hogy a paleolitikumig (Kr.e. 6000 év) nem lehet visszavezetni az uráli népek őshazájának vagy lakóhelyének a kutatását. (Annál is inkább, mivel a paleolitikumban még állandó lakosság sem lehetett!) Fodor István azt is feltételezi, hogy az ugor nép őshazája ekkor még nagy területen létezett. Viszont az ugor közösségnek ekkor még nem lehetők fel a meghatározható régészeti emlékei. Valahol az Irtisz, a Tobol vidékén élhettek, és az ún. szargatka műveltségben is talán egy, a Kr.e. 4-2. évezredben élt, ún. ugor népesség fedezhető fel. Ennek a művelődésnek az Urál nyugati részén, valamint Baskíriában is feltűnnek egyes csoportjai. Ezek közül egy (?) csoport az Altáj felé vándorolhatott.

Fodor szerint viszont ez az ún. ugor szétválás is a mai napig tisztázatlan. Például az ún. vogul-osztják népesség – amely lótarló és földművelő volt eredendően! –, északra vándorolt, és rosszabb körülmények közé kerülve, halászatból és vadászatból foglalkozott, s a mai napig – érdekes módon – ebben a viszonylagosan primitívebb kultúrkörben maradt meg.

Ugyanakkor az uráli régészettel foglalkozók, köztük Fodor István is, azt is kimondták, hogy „a magyarság végső soron gyökeresen szakított az ún. finnugor életmóddal”. Biztos – a többi ugor néptől eltérően –, hogy az Uráltól délebbre húzódott. Ez látszik a steppei, az ún. déli jellegű műveltségében, amely inkább szarmata (iráni) volt.

A 9-10. században, vagyis a honfoglaláskor már szinte semmi sem utalt az ugarságra, vagyis az ugor együttélésre, kapcsolatra (Fodor István a honfoglalók sírjaiban előkerült szemfedőket tartja az egyedüli ugor örökségnek).

Láttuk tehát, hogy az őshazával vagy lakóhellyel kapcsolatban az ún. uráli nyelvészet és a régészet is sok bizonytalansággal küszködik. Az is kiderült, hogy a honfoglaló magyarság alakultságában évezredek óta a szarmata-iráni, tehát inkább az ún. törökös elemek dominálnak.

A régészeti eredmények szerint ez arra is visszavezethető, hogy a magyarság az ugor népek őshazájában eredendően a déli, az Uráltól lejjebb fekvő területen helyezkedhetett el. Persze az is kérdés alapvetően, hogy hol? Ezek alapján talán az ujugur, vagy más belső-ázsiai rész is joggal szóba jöhet az érintkezés vagy lakóhely területeként? Ez a „törökös érintkezés” folytatódhatott akkor is, amikor a magyarság átkerült (?) a Volga vidékére, majd a Kaukázus előterébe (?). Valószínűleg ez a kapcsolat ezután is folyamatos maradt, jóval a honfoglalás utáni időig. Hiszen a Kárpát-medencében is élt különböző időszakok-

ban onogur-csuvasos típusú nép! A magyarság onogur neve a Kárpát-medencében, úgy tűnik, éppen bizonyos szláv közvetítéssel került felszínre.

Ennek alapján mintegy négy nagy időszak fogható meg az ún. törökös kapcsolatok korszakában. Ezek a pontosabban időhatárba sorolható korszakok a kazárokkal való érintkezés előtt (460-650 körül) kezdődnek. A nyelvészeti kutatások a kazár kaganátus időszakában, a virágzásában, majd a kazár birodalom válsága idején, a kabar csatlakozáskor (830-880 körül) jelölik a többi periódust. Etelköz, majd a honfoglalás és a letelepedés mint újabb időszak következik a törökös kapcsolatok korszakában. Ez utóbbi korszakot biztosan a besenyő, kun, alán stb., tehát szintén az ún. törökös elem színezi, egészen 1241-ig, illetőleg 1286-ig!

Róna-Tas András, szegedi nyelvész professzor, éppen a szigetvári konferencián jelentette ki, hogy mindenképpen meg kell keresnünk ezt az ún. törökös alapgyökeret. Ez talán feleletet adhat például arra is, hogy a honfoglaló magyarság miért beszélt nagyjából (?) finnugor (?), azaz uráli nyelven, és miért élt ugyanakkor török módra.

A jelenlegi kutatási időszakban erre – a jelzett nyelvészeti és régészeti vizsgálatok mellett – talán az ún. fizikai antropológia-kutatásokkal, az ún. marker (vagy jelző) génvizsgálatokkal lehet választ adni. Hajdú Péter, de mások szerint is, fontos lehet az ún. japán módszerre épülő génvizsgálat. (Itt kell megjegyeznünk, hogy a közelmúltban Finnországban is végeztek ilyen vizsgálatokat, s kiderült, hogy a mintegy 5000 génnek az 1/3-a keleti eredetű.) Hasonló eredményekről számolt be Kiszely István (ld. részletesen Zürich 1987 és London 1988). Ennek az eredménynek a részletesebb ismertetését, valamint az ujjur népek körében folytatott expedíció „bemutatását” szintén elvégezte konferenciánkon Kiszely István.

Végezetül az őshazakutatás kérdésében az látszik világosnak, hogy az ugor szétválás után a magyarság iráni (szarmata) törökös+oguz, kipcsak, csuvasos, onogur-bolgár kultúrkörben élt a honfoglalás előtt, megközelítőleg 2000 éven keresztül.

Ennek alapján – véleményünk szerint – a meghatározható őshazát lakóhelyet ezen az Uráltól délebbre, inkább a belső-ázsiai területen lehetne keresni. Ezért érezzük indokoltnak a Kiszely-Érdy és más expedíciók további helyszíni vizsgálatait, valamint a díszítőművészet (Érdy Miklós, New York), a népzene (Bárdi László, Pécs) kutatásainak az ujjur, kínai területen való folytatását. A magyarság vándorlása során kialakult különböző: az *ugor* (?) – az *iráni-szarmata* (törökös hatású!), vagyis *belső-ázsiai* – a *Kaukázus-vidéki*, az *etelközi* és a *Kárpát-medencébe* eső, *területileg is nagyobb, s így jobban behatárolható* (!) *őshazát* vagy *lakóhelyet* lehet, *véleményünk szerint, ma kutatni*. Ennek ellenére egyértelműen úgy tűnik, hogy a magyarság kulturális és más hagyatékát pedig mindenekelőtt a törökös-csuvasos kultúrkör őrizte meg, illetőleg ezzel a körrel fedezhető fel tudományosan a megfogható, tárgyiasult „régészeti rokonsága”.

A MAGYARSÁG ÉS BIZÁNC KAPCSOLATA A 10-11. SZÁZADBAN

(A 10-11. századi bizánci kapcsolataink somogyi forrásairól)

Bevezetés

A magyarországi bizánci kutatás általános ellentmondásaihoz tartozik a 10-11. századi egyházi térítés, valamint az erre vonatkozó források különböző szempontú megítélése.

Történészeink, régészeink és nyelvészeink némelyike egy erős bizánci térítőhatásról, mások viszont csak azok jelentéktelenségéről írnak.

Jóllehet ismerjük a bizánci térítőmunka feltételezett 10-11. századi gócait is, sőt újabban a szomszédos dél-dunántúli megyék: Zala, Veszprém, Baranya, Tolna és végső soron Fejér bizánci emlékeiről, illetőleg a bizánci egyház hatásáról is több tanulmány látott napvilágot.

Teljesen elhanyagolt az öt megye által határolt Somogy Bizánccal kapcsolatos forrásainak a kutatása. Jelenleg úgy tűnik, mintha Somogy rendelkezne a legkevesebb, vagy legalábbis a legkevésbé tárgyalt 10-11. századra vonatkozó bizánci anyaggal, forrással. Ez a tény és a kutatás terén fellelhető "fehér folt"-jelleg indított bennünket arra, hogy megkíséreljük összegezni a somogyi bizánci kutatás jelenleg rendelkezésünkre álló emlékeit, forrásait.

1) Mire épül a magyarországi bizánci kutatás?

A magyarországi bizánci kutatás elsősorban - a különböző, alapvető írásos forrásanyag mellett - a nyelvészeti, a történeti, a régészeti tárgyú bizonyítékokra, így az épület alaprajzaira, a temetkezések szokásaira, mellékleteire, valamint a művészettörténeti elemzésekre, köztük a kőfaragványok, a különböző festészeti motívumok feltárására és az egyháztörténet, a liturgia anyagán belül a védőszentek, a titulusok vizsgálatára támaszkodik.

2) A dél-dunántúli bizánci forrásanyag

Ha magukat a kapcsolatokat nézzük, akkor a honfoglaló magyarok valószínűleg már a Fekete-tenger északi partvidékén Bizánccal és a bizánci kultúrával is érintkezésbe jutottak. A 9. század végén mint Bizánc szövetségesei a bolgárokkal vívott küzdelemben is részt vettek.

A magyarok új, kárpát-medencei hazája szintén Bizánc érdekszférájába tartozott. Honfoglalóink támadó hadjárataik közben Konstantinápoly falai alatt is megjelentek.

A békés kapcsolatok során bizánci követek a magyar fejedelmeket is felkeresték, a magyar vezérek több ízben ellátogattak a bizánci udvarba. Az írott források szerint a magyarság először a bizánci kereszténységgel ismerkedett meg 948-952 között, amikor Bulcsú és Ternacsu, majd Gyula Bizáncba látogatott. Ajtony Viddinben vette fel a bizánci kereszténységet, és Marosvárra görög szerzeteseket telepített.

A 10. század közepe táján a konstantinápolyi pátriárka Magyarország püspökévé szentelt egy szerzetest. Ugyanakkor Magyarország földjén a 11-12. században több görög monostor és egyház működött. A kutatások az Árpád-kori magyar katolikus egyház gyakorlatában is bizánci befolyás nyomaira bukkantak.

A nyugati egyház térítő ellenakciója a 970-es években indult meg. Mégis, az ekkor megkeresztelkedett Géza lehetett a veszprémvölgyi görög rítusú apácakolostor alapítója. A 10. század végi fejedelmi szálláshelyen, Veszprémben előkerült 10. századi bizánci emlékek is erős hatásról tanúskodnak, ami részben Sarolt görög keresztény voltából is következik. A veszprémi püspökség alapítója, Szent István - aki nevét állítólag Gyula-Istvánról kapta - Konstantinápolyban, görög egyház mellé zarándokházat is építtetett. Szent István király szövetségben állt II. Bazileosz császárral, és a bolgárok elleni harcaiban is támogatta őt. S amint Hartvik feljegyezi: Szent István lelkét halála után angyalok vitték a mennybe, s ezt egy görög püspök látta.

Az ott szereplő "görög püspök" is hangsúlyozhatja a 10-11. századi bizánci befolyást. Csakúgy: mint a korona bizánci eredetű egysége, amellyel és a többi jól ismert 11-13. századi bizánci forrással sajnálatosan itt nem tudunk foglalkozni.

Ha sorra vesszük a területünkre vonatkozó, Bizánccal kapcsolatos történeti forrásanyagot, akkor a Bizáncban megkeresztelt Bulcsú horka és Tormás herceg uralmi területein, a Dunántúlon a keleti kereszténység kérdése problematikusabb, mint a gyulák uralmi területén. Nemcsak azért, mivel a 948-as adaton kívül alig áll rendelkezésünkre más forrásanyag, hanem azért is, mert azok egy része a területünkön a Bizánccal való kapcsolat kiépülését szinte cáfolni látszik. Skylitzes bizánci krónikája szerint Bulcsú csapatai már a 948-ban, Bizáncban történt megkeresztelkedése után törtek be a kelet-római birodalomba, s így szerinte hitében is áruroló lett. S ha Bulcsú és kísérete ilyen mértékben "látszatkeresztény" volt, akkor ezt kellene feltételeznünk a vele együtt megkeresztelkedett Tormás Árpád-házi hercegről is.

Szabó János Győző nem osztja a Bulcsúról beállított negatív véleményt. Dávid Katalin zalai kutatásaira építve úgy véli, hogy ez csupán "ellenséges propaganda", hiszen Simeon bolgár uralkodó is tüzzel-vassal pusztította a bizánci birodalmat, de hitét senki sem merte kétségbe vonni. Dávid szerint Bulcsú 10. század közepén történt bizánci megkeresztelkedése sem maradt nyomtalan, elsősorban az uralmi területén. Bizonyosnak látszik, hogy - Gyulához hasonlóan - ő is hozott magával missziós pa-

pokat, mert az egyházi terítést Bizánc politikai, hatalmi kérdésnek is tekintette. Szerinte Bulcsú "a 10. század közepi magyar történelemnek kiemelkedő egyénisége" és a fejedelmi törzs tanácsadója volt". Ezt bizonyítja, hogy a Baranyában is birtokos Tormás herceggel együtt keresztelkedett meg 948-ban, Bizáncban.

3) Mennyiben fontos ez a Somogygal kapcsolatos történeti forrásadat?

Győrffy szerint Bulcsú karha halála után a Tarhos ágbeliek, vagyis a "Tormás vonal", kaphatta a karha méltóságot (s vele a zalai terület feletti fennhatóságot). Ugyanakkor rendkívül fontos, hogy a Tarhos ágbeli Tormás és rokonságából vezeti le Tar-Szőrénd fia, Koppány származását. S ez a leszármaztatás azt is jelenti, hogy végső soron a Tarhos-Tormás vonal örökölhette a somogyi területek feletti uralmat is. Ez a birtoklási folyamat csakis Bulcsú (955-ös) halála után következett volna be. Viszont az is kérdéses, hogy egyáltalán a bulcsúk kezében lehetett-e Somogy a 10. század közepéig. Mindenesetre néhány adat ere látszik utalni.

A két somogyi megyeközpont: Somogyvár és Segesd közelében bogát helynevek, illetőleg központok találhatók. Ez a helynév Edde környékéről Bagatként már 1093-ból, Segesd környékéről pedig Bagatként 1229-ből, tehát viszonylag a korai időből ismert. Az Edde-Somogyjádhoz tartozó Alsóbogát közelében, tőle 4 km-re nyugatra pedig a Bő helynév szerepel 1229-ből, illetőleg a Sávoly melletti Kysbw és bew településre 1409-ből és 1417-ből tudunk adatokat. Mi teszi számunkra fontossá ezeket a helyneveket? Hiszen Magyarországon több helyen is van Bogát és Bő névvel jelölt Árpád- és középkori település. S ez a tény mondható el a Fajszt, és részben a Koppány hely és településnevekre is.

Már az is feltűnő, hogy ezek a Bogát, Bő, Fajszt és Koppány helynevek a két későbbi somogyi megyeközpont, egyházi és közigazgatási székhely közelében, illetőleg közvetlen mellette találhatók. Bő szavunk - Bogáthoz hasonlóan - gazdagot is jelent, de jelöli egyben a törzsfőtől, az úrtól függő nemzetségfőket, akik vármegyényi kiterjedésű hatalommal rendelkeztek. Bew (bő) - ma Bodrog-Alsóbü puszta - területén pedig 1978-79-ben feltártuk a Bő nemzetség 11-16. századi, 27.9 m² alapterületű nemzetségi monostortemplomát, a templomhoz tartozó temetőt 150 sírjával, valamint a temetőtől északra lévő, 11-14. századi település néhány házhelyét, személgödörét. Ez igazolja, hogy a bő nemzetség központja a 11-14. században valóban egy 8-10 m magas, közel 3-4 hektáros területű földvárban feküdt.

Mire utalnak még ezek az adatok és bizonyítékok? Ki volt, ki lehetett egyáltalán a Bogát és a Bő nemzetségre utaló Bő? A *gazdag* jelentésű Bogát a bizánci kapcsolatot jelentő Bulcsu apjaként is szerepel. Bogát lehetett ezek szerint a harmadik magyar méltóság, a karhas cím birtokosa is.

Egyes történészeink szerint bogát a külföldi forrásokban 921-ben említett Bugát rexszel azonos. Liuprand cremonai püspök írja ugyanis, hogy "a magyarok Veronába érkezett két "királya", Dursac és Bugat, jó barátságban volt Berengár királlyal, akinek kérésére megtámadták Itália ellenségeit". Főleg ezek alapján véli Győrffy György, hogy ez a bogát az Árpádok törzséhez tartozhatott, és lehet, hogy az Árpád után uralkodó "Szabolcs fejedelem fia volt".

Mindenesetre Bogát vezér - több kutató szerint is - a gyula (hadvezér), s mint azt jeleztük, a karhas cím birtokosának látszik. A karhas cím alapján kapcsolható leginkább a Bulcsuk köréhez. Mivel az kizártnak látszik, hogy az Árpádok ezt a fontos címet Bogát halála után (vagy még később!) a más törzsbeli Bulcsunak engedték át. Az pedig bizonyos, hogy Bulcsu 948-ban karhas is volt. S végső soron az is kétségtelen, hogy a két későbbi somogyi megyeközpont közelében szállt meg ez a Bogát. A Bogát helynevek pedig ennek a 10. század első felére tehető településnek a helynévi emlékei.

Végső soron ezek alapján valószínűnek látszik, hogy az általunk Somogy eddig ismert első megszállójának tartható Bogát - a Zala és Veszprém vármegyében birtokló - bizánci kereszténységű Bulcsuk köréhez sorolható. S ezek szerint igen valószínű, hogy Bulcsu somogyi uralmi területe - Zalához, Veszprémhez hasonlóan - a bizánci érdekszférába tartozhatott.

Ezek alapján az sem elhanyagolható, hogy Bulcsu 955-ben bekövetkezett halála után szerezheték meg somogyi területét az Árpádok, mégpedig a Tarhos ág. Az ág leszármazottjáról, Tormásról írja Győrffy György: "Tormás herceg korábbi baranyai uralni területén vert először gyökeret a görög kereszténység", amely szerintünk Bulcsu uralmi területén, így Somogyban is jelentkezhetett.

Sőt a továbbiakban az is fontos, mivel igen valószínűnek látszik, hogy a Tarhos-Tormás ág leszármazói között Koppány is szerepel, s ő kapja meg a 10. század második felében a karhas somogyi területét. A baranyai, a tolnai, a zalai terület a másik, a Taksony ágából származó Géza-István kezében lehetett, 997-ben bizonyosan.

Ezek szerint a 955 után megerősödő két Árpád-házi ág: Tarhos és Taksony ága között folyik a harc a fejedelemségért, illetőleg a keresztény királyság megteremtéséért. S ehhez is igazodhatott a két ág vallási orientációja, vagyis a bizánci, illetőleg a nyugati vallás támogatása.

4) A bizánci kereszténység dél-dunántúli emlékei

Tormás baranyai-tolnai területén, valamint a Bulcsuk zalai, somogyi, részben veszprémi területén meghonosodó bizánci kereszténységének maradtak-e nyomai vagy forrásai a 10. század második felére? Pogány volt-e egyáltalán Koppány, mint ahogy általában vélik, vagy csak "ürügyként" - pillanatnyi érdeke alapján - használta fel a fejedelmi hatalom megszerzéséhez? Győrffy szerint "csaknem bizonyos, hogy 972-ben, amikor Géza felvette a kereszténységet, Koppányt is megkeresztelték". Géza kereszténységével kapcsolatban Szabó János Győző szerint "Géza keleti kereszténységének is lehet alapja". Ennélfogva a Tarhos ágbeli Tormás bizánci érdeklődése, a Géza-féle "kettősség" alapján akár Koppány bizánci kereszténysége is elképzelhető. (Természetesen az erre vonatkozó nézeteink egyelőre még hipotetikusak.)

A kevés adat között szerepel egy lényeges forrás, amely Koppány dux somogyi székhelyét, Somogyvárt is érinti. Ez a szávaszentdemeteri, 12. századi birtokösszeírás. Győrffy György a szávaszentdemeteri, 12. századi birtokösszeírással kapcsolatban "hitelt érdemlően" bebizonyította, hogy az *apud Sumigum terras et nemora cum redditibus et pertinentiis suis...*-nál, azaz a Somogyvárnál szereplő vámharmad a szávaszentdemeteri apátság birtokában volt. Ez azt is jelentette, hogy a somogyi

vár vámjának (többek között az ún. *hidasnak*) a vámharmadát a "görögnek" mondott apátság birtokolta. Ugyanakkor a szerémségi apátság - a vámharmad mellett - *vineas cum terris* birtokolt Karád határában, a Nagycsepely mellett lévő Makrai hegyben. Mit jelent ez? Mindenesetre azt, hogy legkésőbb a szávaszentdemeteri kolostor újjáalapításakor (a 11. század 60-as és 70-s éve) Salamon és Géza - a keleti valláshoz tartozó kijevei, illetőleg bizánci érdekeltsége révén - adományozta a somogyi vámharmadot, a makrai szőlőbirtokkal együtt, a görög apátságnak. Lehet-e újjáadományozásról szó? Az előzmények alapján feltehetően igen!

Győrffy szerint a szávaszentdemeteri monostor gazdagságában a pannonhalmi bencés kolostorhoz hasonlítható, és az egyházi hierarchiában is a pannonhalmihoz hasonló kiváltságban részesült. Nagyon fontos feltételezése az is, hogy "az alája tartozó egyházak elsősorban a dézsmát nem fizető dél-magyarországi szláv falvak egyházai lehettek". Azaz a monostor elsősorban ott épített egyházat, ahol a birtokain délszláv lakosságot talált. Szerintünk azonban ezt a nézetet úgy lehet pontosabbá tenni, hogy alapítás csak ott történhetett, ahol a bizánci vallás előzményeivel vagy híveivel, illetőleg azok érdekeivel találkozott, s az alapítás elsősorban ezekre az előzményekre támaszkodott.

A korai bizánci egyházi hatás nyilvánvalóan a legerősebben Magyarország déli épületein, a bizánci vallási részeken: Bolgárország s maga Bizánc szomszédságában jelentkezett. Itt lehetett megfigyelni a 10. század első felében Gyulával Magyarországra kerülő bizánci térítő püspök, Hierotheosz, valamint a Nagy-Moráviában térítő Metód szerepét.

Külön értékelendő, hogy a Püspöki Nagy Péter által felfedezett Nagy-Morávia, azaz a Drina és a Morava közti vidék, vagyis a Szerémség és Valkó megye, valamint Bács megye (Szeged, Kalocsa vonaláig terjedő része) valóban a szávaszentdemeteri monostor fontosabb birtokainak területére esik. A történeti forrásanyag szerint ugyanis Nagy-Moráviában volt legeredményesebb a Metód-féle térítés.

A Gyula által pártfogolt Hierotheosz (10. század közepi) missziós területe pedig a Bánát északi részén, Csanád-Csongrád-Békés, Arad megye területén volt.

A Somogy megyei területek és Szentendre (Rozsd) természetesen kiesnek ebből a körből. Végső soron azonban anélkül, hogy a Nagy-Morávia-kérdésben, illetőleg annak bizánci kapcsolataiban elmélyülnénk, szerintünk a Somogy esetében jelentkező bizánci térítés vagy birtoklás a történeti "szórványforrásanyag" révén legalább három előzményhez kapcsolódik, úgymint:

1. a Bulcsu-Tormás-féle 948-as bizánci megkereszteléshez,
2. a Koppány-féle esetleges bizánci keresztséghez,
3. a Metód-féle 10. századi misszió északi peremhatásához.

5) Fontos források a helynevek és a patrocíniumok is

A történeti "szórvány forrásanyag" mellett van egy lényeges, de elhanyagolt területe a somogyi korai bizánci forrásanyag kutatásának: a patrocíniumoknak, a helyneveknek országosan vagy csupán egy-egy megyére kiterjedő vizsgálata.

A magyarországi történet- és régészettudomány a bizánci korai, 10-11. századi térítésnyomait, illetőleg forrásait főképpen a magyarországi, bizáncinak is tartható patrocíniumokból, titulusokból (Szent Demeter, Kozma és Damján, Szent Pantaleon, Szent Miklós, Szent György, Szent János, Szent Mihály, Szűz Mária) vezeti le. Így szerepelnek Győrffy Györgynél a Tisza jobb partján birtokló Ond-utódok földjén a titeli Szent Bölcsesség (Hagia Sophia) és a szegedi Szent Demeter (Dömötör) templom helyén álló egyházak "görög előzményei". Szerinte a 953-ban "Turkiába" kerülő Hierotheosz nevű bizánci püspök a térítést feltehetően az Árpád-házi hercegek és főemberek között kezdte meg. Egyházépítő tevékenységének emlékei közé sorolható a Dél-Alföld, Zombor körtemploma. Ilyen előzmények lehetnek Ajtony marosvári (csanádi) keresztelődmedencés Szent János-templomának is. Az apostagi, illetőleg a görög Pente ecclesiae (Pécs, Dunapentele-dunaújváros) néven szereplő egyház is bizánci alapítást takarhat.

Moravcsik Gyula lehetségesnek tartotta, hogy a hazai Dömötör-dedikációk, így a szegedi Szent Dömötör-templom is a keleti egyház közvetlen ihletését őrzi. Mezey László szerint a szegedi Szent Miklós-monostor esetleg a bazilitáké, tehát a bizánci szerzeteseké volt. A Dömötör-, a Miklós- s az ugyancsak szegedi Szent György-titulus mindenképpen a keleti egyház itteni orientációját mutatja. S ezt még csak erősítik Szeged szávaszentdemeteri kapcsolatai.

A szávaszentdemeteri görög apátság birtokösszeírásában Orvos (Baranya megye), Szeged, Szigetmonostor (Szentendre), Fulgabekim vagy Szlgabakün (Szerém megye) Koruska, marchioi főesperesség temploma Szűz Mária tiszteletére szentelt. Az összeírásban egy Szent Anasztásius-, két-két Szent György-, Szent Demeter-titulus mellett Szent Miklós ötször szerepel. Nyilvánvalóan ebben az esetben a 11-12. században Szent Demeter, Szent György, Szent Miklós, Szent Anasztásius görög, vagyis bizánci egyházra vonatkozhat.

A Veszprémmel kapcsolatos történeti, régészeti munkák szerint az Árpád-kori Veszprém város nyolc egyházi épületéből többnek a védőszentjét (György, Miklós, Mihály, János, Tamás, boldogságos Szűz) a bizánci egyházban különösen tisztelték. A kutatók ezek alapján itt is erős bizánci térítés lehetőségét tételezik fel a 10. század második felében. Hasonló térítés emléke Mezey szerint a Fejér megyei Sárvíz mellékén Sárpentele, Sárszentmihály, Sárszentmiklós, és feljebb Iszkaszentgyörgy, amelyek ősi patrocíniumokat, a bizánci missziós kezdeményezésre utaló emlékeket őriztek meg. S talán a fehérvári fejedelmi udvar "ecclesia baptismalisa", a Szent Péter-egyház mint "ecclesia cathedralis" bizánci rítusú lehetett, legalábbis kezdetben.

A szomszédos Zala megyében nyolc Keresztelő Szent János- és tizenhat korai Szent György-tituluson túl öt Kozma Damján-templomot ismerünk az Árpád-korban. Dávid Katalin szerint ez utóbbi nem missziótemplom-típus, de tiszteletük keletről indult el és jelentkezésük ott általános, ahol a keleti egyház már gyökeret vert. A zalai bizánci titulusok kutatója erre építve "egy erős bizánci kapcsolatról" beszél, amely szerinte a honfoglalást, sőt a frank uralmat is megelőzi.

A két somogyi megyeközpont bizánci eredetűnek tartott szentjei mellett a nyugatra is eljutott bizánci szentek tiszteletének nyomait Somogy megyében Szent Kozma és Damján orvos szent, Szent Miklós, valamint Szent György harcos szent, valamint bizánci társszentje, Szent Demeter patrocíniuma őrizte meg. Közel hat helyen szerepel a megyében Kozma és Damján, négy helyen Szent Demeter, a kilenc Szent Miklós- és a huszonkettő Szent György-titulus mellett.

6) A bizánci hagyományokat őrző somogyi helynevek és patrocíniumok

A bizánci hagyományokat őrző somogyi helynevek és patrocíniumok egymással is kapcsolatban vannak. Libic (Kozmánál) és a Nagyberényhez tartozó Som helységeknél a középkorban Szent György-egyház állt. Ságvártól délkeletre, Pöszén Keresztelő Szent János egyházáról tudunk.

Az északkeleti Szent György-patrocíniumos helyeknél találjuk Zalát a Kozma és Damján-titulusú egyházával, valamint Karádtól északra Szent Miklóst és Kisberényt a Szent Demeter tiszteletére szentelt templomával. A segesdi kerületben - Nagyátád Szent György patrocíniuma mellett - Szabás, Kozma és Damján egyháza szerepel. Görgeteg Kozma és Damján-titulusú egyháza viszont Homokszentgyörgy északnyugati szomszédja. A környékén van Tótszentgyörgy, valamint Mernye a Szent Miklós tiszteletére dedikált egyházával. Kéthelynél Kozma és Damján-egyház, illetőleg a szomszédos Saáriban Szent Demeter-titulusú kápolna található. Szomszédságában Buzsák és Boronka Szent György, míg Mesztegnyő Szent Miklós tiszteletére szentelt egyházzal rendelkezik.

A fentiek alapján a titulusok révén Somogyban is erős bizánci hatást tételezhetünk fel. Ezeknek a korai rétegeit szinte lehetetlen szétválasztani, s így akár a frank vagy a honfoglalást megelőző, de a 10. század időszakához is lehet kötni.

Kétségtelen a korai, legalább a 11. század elji bizánci kapcsolat Somogyvár esetében. Már 970-ben - a Szent György-kultusz somogyi elterjedésénél - a Koppány leverését követő államszervezésnek, illetőleg Veszprémnek, a veszprémi püspökségnek is valamilyen szerepe lehetett. Véleményünk szerint a forrásokban szereplő Szent György-egyház a királyi udvar keresztelő kápolnája lehetett Somogyváron, mégpedig a Kortó udvarháznál. Azóta az is kiderült, hogy az 1002-ben említett Kortó - eredetileg István király udvarháza -, a környékén lévő Szent György-egyház az Árpád-korban is a veszprémi püspökség birtokában volt.

7) A bizánci névadású helyek, egyházak és a besenyő, berény népek

Már tíz esztendővel ezelőtt azt is felvetettük, hogy Somogyban a Szent György helynevek és patrocíniumok, valamint a bizánci névadású helyek, egyházak környékén besenyő és berény népelemeket találunk. Tehát a besenyő és a berény népesség vallási kultusza itt Szent György tiszteletéhez kapcsolódott. Somogy nészaki és keleti részén - elsősorban Somogyvár környékén - megtalálható besenyő és berény telepek lakói főképpen a Szent György-kultusz, illetőleg a bizánci eredetű szentek (Kozma és Damján, Demeter, Szent Miklós) kedvelői lehettek.

Számuk jelentős, s a mocsaras területek útjainak, átjáróinak őrzésével komoly katonai erőt jelentettek. Ugyanakkor az is valószínűnek látszik, hogy összefüggés mutatható ki a Koppány leverése után idetelepített törzsi népcsoportok és a Szent György-kultusz, valamint a bizánci titulusok terjedése között. Rendkívül fontos, hogy a somogyi Oszlár helynevek mellett Szent Demeter, Szent György és Szent Miklós titulus szerepel. S a Kaposvár környéki Gyarmat is a szávaszentdemeteri apátság birtoka, és a környékén is található egy Szent Miklós.

Kétségtelennek látszik Somogyban, hogy a bizánci titulusok és a besenyő, a berény, az alán (oszlár) és bizonyos esetekben az egyes törzsi népcsoportokhoz tartozó népek között összefüggés mutatható ki. A besenyők, a berények esetében valószínűbb keltezés a Szent István által végrehajtott államszervezés (998-11. század eleje) időszaka ad. Ez Somogy esetében akár speciálisnak is vehető, mivel Mesterházy Károly patrocíniumtérképén éppen azok a területek üresek, ahol a fekete magyarok, az ún. kaharok és részben a török népelemek lakhelye sejthető.

Ha a somogyi besenyő-berény népcsoport Szent György-kultuszánál meghatározható az időrend, akkor az alán (Oszlár, Ladány) népcsoport bizánci kereszténysége már magukkal hozott kereszténység is lehet. Moravcsik Gyula szerint ugyanis a magyarokhoz később csatlakozó kabarok, alánok csoportjai között is sejthető, hogy a bizánci misszió már a 8. században elért hozzájuk. Tarnaszentmária, Feldebrő templomának alaprajza és kaukázusi összefüggései is ezt sejtetik velünk. Erre látszik utalni az M. Nepper Ibolya által feltárt Püspökladány-Eperjes-völgy honfoglalás kori temető része. Itt közel száz sírnál figyelték meg jellegzetes bizánci kéztartást. Az itteni csatlakozott népek bizánci keresztények lehettek. Nagyon érdekes a Sárrétudvar-Hízóföld honfoglaló temetője, ahol bizánci keresztet találtak egy sírban.

Somogy megyében - a kevés adat miatt - akár véletlennek is tartható, hogy a Fiad-Kérpusztán feltárt nagyobb, a 10. század végén létesített és lényegében 11. századi temetőben (a 388 sír közül) 30 temetkezésnél egy különleges kéztartást figyeltek meg.

A magyar szakirodalomban Török Gyula és Szabó János Győző szerint "az alsókarok behajlítása a bizánci kereszténység hatásával összefüggő jelenség" lehet. Az esetleg a Kér törzscsoporthoz sorolható népesség rítusát a halimbai temető 907-1050 közé eső szakaszában figyelte meg Török Gyula. Ehhez kapcsolódik, hogy László Gyula és Kralovánszky Alán a halimbai völgyben egy Tormás forrásról, illetőleg egy Tormás dülönévről tud. Ez azt jelentené, hogy talán a Tormáshoz tartozó köznép sírjainál jelentkezik elsősorban ez a bizáncinak mondott temetkezési szokás. Ezzel szemben a 10. század végére és a 11. századra datált kérpusztai temető rítusa későbbre, inkább az István-kori államszervezéshez köthető.

8) Kronológia és a régészet

Sajnos az időhatárokat nem tudjuk a régészet segítségével finomítani, mivel Somogyban bizáncinak tartható korai mellkereszek, pénzek vagy más datáló sírmellékletek nem kerültek elő.

Ennek ellenére meggyőzőnek tarthatjuk Szabó János Győző megállapítását, hogy bár a Géza-kori térítés nyugati orientációú volt, mégis a keleti kereszténység meglévő közösségeivel szemben a fejedelem baráti magatartású lehetett. Hiszen felesége, Sarolt, a keleti kereszténységben nevelkedett, fia, Szent István, pedig a görög kereszténységet kifejezetten patronálta. Szerintünk ennek a koncepciónak az igazolása a szomszédos Veszprémben jelentkezik a legjobban. A fejedelemnéi, majd királynéi központ bizánci orientációjában, illetőleg annak erős somogyi hatásában figyelhető meg.

Szent István - a veszprémi püspöki megye, illetőleg saját udvarháza Szent György - keresztelő kápolnája nyomán - alapíthattott Somogyvár határában, saját Kortó udvarházánál Szent György tiszteletére egyházat. (Természetesen azt azért nem állítjuk, hogy ez lehetett az első Somogy megyei keresztelő kápolna, ahol a polgárság Koppány népének megkeresztelése is folytatható.) Annyi azonban bizonyos, hogy a királyi udvarház, illetőleg a kialakuló vármegye, az ispáni szervezet őrzésére iderendelt egyik katonai népelem is ezt a Szent György-kultuszt kedvelte, illetőleg támogatta.

Mindezeket még erősíti, hogy a somogyvári ispánsági központhoz tartozó Vasad egyházát is Szent Demeter tiszteletére szentelték, valamint a környéken lévő vetahidai apátság is a Szent Miklós-titulus őrzője. Mint láttuk, a somogyi vár vámjának a vámharmadát a "görögnek" mondott apátság birtokolta. 1224-ből a veszprémvölgyi apácák somogyvári kapcsolatáról is tudunk. (A pécsvárad apát a veszprémvölgyi apátságtól bérelte sarlósi (Baranya megye) birtok jövedelmének kétharmad részét az apácák számára éppen Somogyvárra szállítja. Lehetséges, hogy az apácáknak birtoka vagy raktára lehetett Somogyváron.) S ez a kapcsolat esetleg még a régebbi (görög-bizánci) kolostor révén alakult ki (?!).

A másik somogyi főesperességi, királynéi várispánsági központ, Segesd plébániatemplomát ugyancsak a harcok Szent Mihály arkangyal tiszteletére szentelték. A veszprémi püspökséghez tartozó segesdi Szent Mihály- és Szűz Mária-egyház patrocíniuma is több fontos következtetést ad. Veszprémben a püspök (s egyben a királyné) egyházát Szent Mihály tiszteletére, míg a székesegyház altemplomát a Boldogságos Szűz tiszteletére dedikálták. Ugyancsak mindkét titulust megtaláljuk Sopron, Szabolcs várispánság esetében is. S ilyen liturgia, egyháztörténeti összefüggésben szerepelnek - a 10-11. századtól - többnyire a fontosabb székhelyek, templomok patrocíniumaként. Ebben az esetben a veszprémi királyi, királynéi udvarház és püspöki központ Szent Mihály- és Boldogságos Szűz-patrocíniumának közvetlen hatása figyelhető meg, tehát a segesdi királynéi központ Szent Mihály, Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt egyházak alapításánál. A segesdi főesperességi székhely - az okleveles adatok szerint - a középkor folyamán is a veszprémi püspökséghez tartozik, s a 15. századig itt található egy fontos királynéi rezidencia is.

Ezzel kapcsolatban kell újra utalnunk Szabó János Győző - tőlünk teljesen független, párhuzamosan, szinte egy időben történő - felfedezésére. Szerinte is, ahol a bizánci egyház substrátuma erős volt, ott célszerűnek látszott az új püspöki egyházakat a Boldogságos Szűz Mária, Szent Mihály, Szent György és Szent János apostol védelme alá helyezni. Ahogy feltártuk Veszprém hatását a somogyvári és a segesdi központ egyházainak titulására, úgy világosan látszik a korai bizánci előzmény továbbélése a csanádi püspökség Szent György-, az erdélyi (gyulafehérvári) székesegyház Szent Mihály- és az egri székesegyház Szent János-titulusában.

Segesd esetében a Szent Mihály-, a boldogságos Szűz-patrocíniumok választásánál, ha nem is tartjuk közvetlen helyi bizánci előzménynek, jól bizonyítható a - bizánci előzményekkel rendelkező - veszprémi titulusok hatása. Hiszen bizánci források, illetőleg emlékek - az eredetileg Bogát-Bulcsu fennhatósága alá tartozó - segesdi világi és egyházi központból nem kerültek elő. Ugyanakkor a segesdi királynéi birtokszervezet déli pereméhez tartozó Babócsa nemzetségi központ bencés monostora a kedvelt bizánci szent, Miklós tiszteletére szentelt. Babócsáról egy késő Árpád-kori görög feliratos kettős kereszt és más emlékek is előkerültek. S talán az sem véletlen, hogy az egyik legkorábbi, 1061-es alapítású magyar nemzetségi monostorunk, a kaposszentjakabi templomának alaprajza, valamint a palmattás, akantuszleveles kőfaragványainak jelentős csoportja is a bizánci, keleti hatást tükrözi a kora Árpád-korban.

Összegzés

Összegezve az elmondottakat, világosan kideríthető, hogy több forráscsoport (nyelvészet, történeti forrásanyag, a régészet stb.) segítségével feltárhattuk a magyarság és Somogy megye korai, 10-11. századi bizánci kapcsolatait. A történeti források azt is bizonyították, hogy Somogy megye az inkább bizánci érdekeltségű Bogát-Bulcsu hatalmi területhez tartozott, 955 után pedig a Tarhos-Tormás Árpád-házi ág vette át a terület feletti hatalmat. Vagyis ezen a két vonalon szükséges még a 10. századi bizánci kapcsolataink további kutatása.

Végül soron azonban világosan látszik, hogy a bizánci hatás Sarolta apja, az erdélyi Gyula idejében volt erős. Sarolt férje, Géza és inkább fia, Szent István, már teljes határozottsággal Rómához és a nyugati kereszténységhez csatlakozott. Ugyanakkor két igen hatalmas törzsfő, Szent István anyai nagybátyja, az erdélyi Gyula és az Al-Dunánál székelő Ajtony területén igen erős bizánci térítés folyhatott. Érdekes az is, hogy István fia, Imre herceg, bizánci hercegnőt vett feleségül, aki udvarhölgyeivel később egy görög apácakolostornak (Veszprémvölgy) vetette meg alapját Magyarországon. Ugyanakkor érkeznek görög kőfaragók is a templom építkezésekhez.

Szent István udvarában keleti rítusú papok tartózkodtak. A bizánci művészet befolyása is erősen érvényesült az országban. Ennek ellenére végül soron Szent István óta valóban csökkenő ez a keleti hatás. A nagy görög monostorok azonban mégis több száz év múlva, csak 1204 után kerülnek a nyugati rendek kezébe. Úgy látszik, hogy Erdélyben még 1234 körül is nagy számmal éltek görög szertartású magyarok.

Köszönöm a türelmüket!

"Szent magyaroknak tiszta lelkét nézzed,
érdemét idézzed.
Szent Erzsébetből hős szeretet árad."

MAGYAR RÓZA (Budapest)

NAGY SZENT ERZSÉBET

Magyarországi Szent Erzsébet 1207-ben született Sárospatakon. Négy éves koráig apja, II. Endre király pozsonyi várában nevelkedett.

Vidám gyermek volt, de ha játék közben elfáradt, a vár kápolnájának csendes magányában húzódott. Ilyenkor, ha játszótársai utánamentek, el kellett énekelniük az *Ave Mariát*, mert csak utána volt hajlandó ismét játszani velük.

Boldog gyermekkorra szülei és testvérei körében hamarosan véget ért. Még alig múlt el négy esztendő, amikor egy napon megérkezett a thüringiai örgróf követe, hogy megkérje a fenséges gyermek kezét uralkodójának Hermann fia számára. (Kegyetlen szokása volt ez a kornak.)

Az eljegyzett gyermek-menyasszonyt elszakították családjától, és jövőre férje otthonába, Wartburg várába vitték. Ott az örgróf felesége, Zsófia hercegnő vette pártfogásába, aki nem annyira neki, mint pazar bőkezűséggel összeállított hozományának és kelengyének örült. Az adakozásáról ismert magyar király lányával együtt mesés kincseket küldött. Ékszereket, aranyedényeket, prémeket, szőnyeget. Drága keleti selyem- és bársony-szöveteket. A gyermek ezüst bölcsoját és ezüst fürdőkádját. Mindezek tetejébe még 1000 aranyat és azt az ígéretét, amelyben még több, hasonló küldeményt helyez kilátásba.

Amikor az elszegényedett örgróf e hatalmas vagyont meglátta, nem győzte dicsérni magát a jó gondolatáért, amellyel a gvallár magyar királyt rokonává tette. Wartburg várában egyszeriben véget ért a szegénység. Az addig csendes várat a vendégek zajongása és reggelig tartó tivornyázása verte föl.

A kis Erzsébet a nagy zajban nem érezte jól magát. Tíz évvel idősebb vőlegénye nagy fiú volt, már nem játszott gyermekekkel. Testvérei, Henrik és Konrád, nem voltak jó szívvel iránta, Ágnes húga pedig egyenesen csúftot űzött belőle, amiért a német szavakat még nem tudta jól kiejteni. Sívár életének egyetlen öröme az volt, ha eldugdosott kenyérdarabkáit a koldusoknak vihette, akik a vár falán kívül tanyáztak. Így telt el az első két esztendő új otthonában.

A tanulás és a közös étkezések után egyedül ödöngött a nagy várudvaron. Itt is, mint odahaza, legszívesebben a vár kápolnájában üldöglét. Ilyenkor visszaálmodta magát hazájába, a boldog emlékü pozsonyi várba, és gondolatban együtt imádkozott szeretett fivérével, Bélával.

Egy napon Zsófia érte ment a kápolnába.

– Miért ülsz itt naphosszat egyedül, miért nem játszol?

– Imádkozom - suttopta Erzsébet.

– Egy gyermeknek nem kell egész napon át imádkoznia. Na gyere! - fogta kézen a kislányt. - Férjem beszélni kíván veled. Erzsébet félénken lépett be a nagy fogadócsarnokba.

– Jöjj közelebb, kedvesem! - hívta őt az örgróf. - futár érkezett Magyarországról.

Erre a híre a gyermek örömmel szaladt az uralkodóhoz, akinek intésére mindenki elhagyta a termet. Amikor kettesben maradtak, a fejedelem magához ölelte, és így beszélt hozzá:

– Légy erős, kislányom, mert apád hírnöke nem örömet, hanem bánatot hozott mindnyájunknak, de legfőképpen neked. Amióta velünk élsz, érezned kellett, hogy úgy szerettünk, mint édes gyermekünket. A jövőben most már valóban az leszel. Apádnak az a kívánsága, hogy édesanyádat ezentúl hitvesemben szeresd tovább. Őt tiszteld és neki engedelmeskedj.

Az uralkodó részvétellel megcsókolta Erzsébetet.

– Anyátlan árva lettél, gyermekem, mert a te édesanyád...

– Mi történt az édesanyámmal? - kérdezte a kislány riadtan.

– A te édesanyád meghalt.

A gyermek a hirtelen rászakadt csapásban nem talált szavakat.

– Dehát... mikor... és hogyan...? - dadogta ijedten.

Az örgróf nem akarta elmondani a rettenetes valóságot, hogy Gertrúd királynét az ország főurai a király távollétében meggyilkolták.

– Gyere, kislányom, menjünk a fejedelemasszonyhoz. Ő gondoskodik róla, hogy az étkezésnél már gyászruhában jelenj meg, ahogyan illik - tért ki a kínos válaszáds elől az uralkodó.

Erzsébetnek azon az éjszakán megjelent álmában édesanyja, tépett ruhában, véresen, és így szólt hozzá:

– Áldott drága gyermekem, imádkozz érettem, mert nagyon szenvedek.

Ettől kezdve a kislány zokogva imádkozta át az éjszakákat és még több időt töltött a kápolnában, mint eddig.

Élete következő tragédiája sem váratott magára sokáig. Három évre anyja tragikus halála után meghalt a vőlegénye. A kilenc éves özvegy menyasszony egyszeriben feleslegessé vált a thüringiai udvarban. Sem haza, sem kolostorba nem merik küldeni, mert hozományát nem tudják visszaadni, mivel annak nagy részét már elköltötték. Meghalt jegyesének testvérei szüntelenül éreztették vele, hogy ő most már csak egy megtűrt személy közöttük.

Ilyenkor az őrgrof másodszülött fia, Lajos, az ország örököse vette védelmébe. Vigasztalta és bátorította őt. Gyakran be-
ment a kápolnába, ha tudta, hogy Erzsébet ott tartózkodik. Olyankor együtt imádkoztak. A nálánál hét évvel idősebb ifjúban
Erzsébet nemcsak támaszra, de igaz jó barátira is talált, aki megtanította őt lovagolni, táncolni; aki mellett biztonságban érez-
te magát és akit egyre nagyobb rajongással szeretett.

Egy napon, Lajos távolléte alatt, a fejedelmi család ünnepi szentmisén vett részt a vár alatt elterülő Eisenach városka temp-
lomában. Az Úrfelmutatás alatt Erzsébet levette fejéről aranykoronáját, térdre borult és homlokával a földet érintve imádkozott.
Mikor ezt Zsófia meglátta, kemény kézzel fölemelte.

– Egész mise alatt így maradsz! - sziszegte feléje.

Otthon szigorúan megdorgálta őt:

– Még egyszer meg ne lássam, hogy a földre rogyasz, mint egy fáradt gebe vagy egy buta paraszt. Te királylány vagy, tehát
viselkedj rangodhoz illően, és ne tedd magad nevetségessé!

Erzsébet halkán megjegyezte:

– Én úgy éreztem, hogy a szegény töviskoronás Krisztus előtt nem illik aranykoronát viselni.

– Hogy mi illik és mi nem, azt én jobban tudom, mint te! Nincs szükségem a kioktatásodra! - válaszolt keményen Zsófia,
majd dühösen sarkon fordult.

Ágnes, miután anyja eltávozott, kárörvendően így szólt:

– Most megkaptad a magadét, te ájtatoskodó! Rádásul még Lajos sincs itthon, hogy megvédjen. Különben nagyon tévedsz,
ha arra számítasz, hogy majd feleségül veszel! Ahhoz egészen másnak kellene lenned.

Erzsébet szíve ezek után egyre jobban a szegények felé fordult. Gazdagon díszített ruháit egyszerűvel cserélte föl, és na-
ponta többször is betért a konyhába, hogy a cselédektől elkérje az ételmaradékot koldusai számára, Vigyázott, hogy alamizs-
naosztó útján senkivel ne találkozzon, de hiába, Lajos öccse, Henrik, kinyomozta útjait, és egy napon, mikor kenyérrel meg-
rakott kötényével éppen a vár kapuja felé igyekezett, hirtelen eléje toppant.

– Most megfogtalak! Osztoगतod, tékozolod apám vagyonát? Na lássuk csak, mivel van úgy megpakolva a kisasszony ru-
hája?

– Rózsákkal... Rózsákat viszek... dadogta ijedten.

– Rózsákat?... - kacagott Henrik gúnyosan. - Ilyenkor télvíz idején? Csak nem akarsz ekkora bolondságot elhitetni velem?

Na mutasd csak szaporán, mit rejtegetsz!

Azzal megragadta a leányka ruháját, aki egyre görcsösebben szorította azt magához, mialatt így imádkozott:

– Uram Jézus! Bocsásd meg a hazugságomat, és szabadíts ki nehéz helyzetemből!

Erzsébet mintha csak az Úr válaszát hallotta volna:

– Legyen a te kívánságod szerint.

Megdöbbenésében karjai elernyedtek és Henrik csodálkozva pillantotta meg ölében a sok színes, fényben ragyogó rózsát,
amelyek mennyei illatot árasztottak.

Lajos, mikor hazaérkezett, látva Erzsébet siralmas sorsát, apját kérte, hogy vegye védelmébe őt.

– Mi akartuk, hogy a magyar királylány ide jöjjön, ezért szégyenletes dolog az életét megkeseríteni.

Az őrgrof, aki egyre többet betegeskedett, csak a fejét ingatta.

– Tudod, hogy helyzetem már régen anyád uralkodik. Én már semmit sem tehetek, de te, fiam, mindent megtehetsz érte.
Nemsokára te leszel a fejedelem és amikor eléred nagykorúságodat, anyád akarata ellenére is feleségül veheted őt, mivel tu-
dom, hogy kedves a szívednek.

– Így igaz, édesapám! Bájos szépsége, erényei minden kincsnél többet jelentenek számomra.

Az uralkodó rövid időn belül meghalt. Erzsébet őszintén gyászolta jóakaróját, mialatt Lajos így vigasztalta őt:

– Ez a pár év a nagykorúságomig hamar eltelik, és akkor feleségül veszek. Nemcsak azért, mert apám úgy akarta, hanem
azért, mert téged szeretlek a legjobban a világon.

Végül 1221-ben megtarthatták esküvőjüket. A 21 éves Lajos asszonyává tette a 14 éves Erzsébetet. Szerelmük egyetlen
nagy hálaadás volt mennyei boldogságukért. Egy év múlva megszületett első gyermekük, akit Lajos apjának emlékére
Hermannak kereszteltek.

Mikor II. Endre király első unokájának születéséről értesült, örömeiben ismét mesés kincseket küldött leányának, és férjével
együtt meghívta őket Pozsonyba. Ők a meghívást elfogadták. A kis Hermann Zsófiára bízta, majd lóháton nekivágtak a nagy
útnak.

Erzsébet, férje mellett lovagolva, úgy érezte, táltoson ül és nem a földön, hanem az égen repül. Öröme csak akkor kezdett
sorvadni, amikor magyar földre érkeztek.

Amerre csak elhaladtak, mindenütt nagy szegénységet láttak. A nép rongyosan és éhesen szédelt a parlagon fekvő föl-
deken, és a magasra nőtt gazt takarította be téli tüzelőnek, mert ha valakit rajtakaptak, hogy az erdőben rőzsét szedett, irgal-
matlanul megbotozták. Ha éhségében apró vadakat fogott, azért kikötötték és börtönbe vetették. Ha mindezeket végigélte, ak-
kor jöttek a járványok, a pestis és a kolera. Ilyenkor egész falvak elnéptelenedtek. Az ország visszhangzott a jajgatástól. Az
árván maradt gyermekek csoportokba verődve, sírva vándoroltak az utakon.

Erzsébet boldogsága egyre kisebbre zsugorodott, mire Pozsony várához érkeztek.

Ott a viszontlátás örömei után bátyja, akit apjuk IV. Béla néven társuralkodónak nevezett ki, részletesen elmesélte anyjuk
tragikus halálát, azt, hogy Bánk bán, a sértett nagyúr, társaival együtt karddal támadt anyjukra, több halálos sebet ejtve rajta,
őt okolván országuk romlásáért és népük szenvedéséért.

Ezek után Erzsébet, csakúgy, mint kisgyermek korában, behúzódt a várkápolnába. Ott ismét elsíratta édesanyját, gyilk-
sa számára pedig bűnbocsánatért esedezett. Végül fogadalmat tett, hogy anyja hibáit jóvá teszi és egész életén át a szegé-
nyek oltalmazója lesz.

– Ebben légy segítségemre, Magyarország patrónusa, Mária, tégy tanítványoddá és fogadj leányoddá! - tárta szét karjait a

megkoronázott Szűz Anya szobra előtt Erzsébet.

Elérkezett a búcsúzás perce, ami fájdalmas volt. Könnyes szemmel ölelte át édesapját, mert érezte, hogy utoljára látja, de ott állt mellett férje és hazavárta a kisfia. Ez vigasztalta.

Hazafelé, valahány elhagyott gyermekkel találkozott, mindegyiket magához édesgette és elvitte őket Thüringiába, ahol árvaházat építtetett a számukra.

– Tudod, Lajosom, ez apám kötelessége lett volna, de ő nem ismeri népe gyötrelmeit, mert eltitkolják előtte. A szegények sírása pedig nem hallatszik fel a palotába. S ha mégis kiutal valamennyi pénzt a nyomor enyhítésére, az az őt körülvevő kapzsi urak erszényébe kerül... Látod, ezért végzem én magam a szegények gondozását nálunk. Ezért ápolom saját kezemmel a betegeket is, mert mindegyikben a szenvedő Krisztust látom, akit szolgálni akarok az irgalmas szeretet nevében.

E szavak mintha csak Assisi Szent Ferenc ajkáról hangzottak volna, aki kortársa volt Erzsébetnek és a szegénység szeretetét hirdette.

E nehéz időkben a keresztes háborúk szüntelen hadjáratai egész Európa népét kifosztották, mialatt a keletről behurcolt szörnyű betegség, a lepra egyre jobban terjedt. A betegek az utcákon heverték és nem törődött velük senki. A háborúk megcsontított nyomorékjai pedig elkeseredésükben bandákba tömörülve romboltak és gyújtogattak. Ezekhez csatlakoztak az otthonukból elűzöttek ezrei, akik mindenfelé hangoztatták, hogy a gazdagok vétkesek a szenvedéseikben. Vezéreik azt fejtegették, hogy Isten a Földet kincseivel együtt az egész emberiségnek adta. Tehát mindaz, ami az emberi szükségleten felül a gazdagok birtokában van, a szegények tulajdona. Ugyancsak a gazdagokat terheli a háborúk áldozatainak vére is, mert féktelen uralkodási vágyukban a szegényeket hatalmi törekvéseik szolgálatába állítják.

A gazdagok válasza erre az volt, hogy e felkelések résztvevői ellen irtó hadjáratot tartottak, amiktől azok még jobban elvadultak.

Ebben a robbanásig feszült bizonytalanságban küldte el Szent Ferenc a követeit Európa országaiba, hogy ott a szegénység rendjének alapjait lerakják. Erzsébet tárt karokkal fogadta a ferenceseket és a közeli Eisenach városkában azonnal templomot alapított számukra.

1224-ben világra hozta második gyermekét, aki a Zsófia nevet kapta. Anyai boldogságát is a szegények szolgálatába állította. Rendszeresen látogatta a nyomorban élő várandós anyákat, az elhagyottakat pedig egybegyűjtve, gondoskodott róluk. Mindennel ellátta őket és szülésüknél segítségükre volt.

Hat évi boldog házasság után Erzsébetnek el kellett szakadnia férjétől. II. Frigyes császár keresztes hadjáratot indított a Szentföldre. Vazallusai közül elsőként a thüringiai örgrófat utasította, hogy 2000 lovagot toborozzon és hajókat szereljen fel a számukra. Végül 100 000 aranyat vigyen magával.

Mikor Erzsébet, aki ismét gyermeket várt, ezt megtudta, ájultan zuhant a földre.

A parancs sürgető volt. Lajos anyjára és Henrik öccsére bízta hitvesét, majd elindult. Erzsébet is vele ment, hogy rövid úton elkísérje, de végiglovagolta mellette az egész országot, mert képtelen volt elválni tőle. Vele akart menni a Szentföldre. Mikor országuk határához értek, a lovagok parancsnoka így szólt Lajoshoz:

– Kegyelmes Uram! Itt az ideje, hogy a Kegyelmes Asszonyunk visszatérjen. Sajnálom, de ennek most meg kell történnie.

Erzsébet zokogva vetette magát férje karjaiba, majd elindult visszafelé az úton. Rövid vágatás után azonban megfordította lovát és ismét visszatért hozzá, egy utolsó búcsúcsókra. Ezt többször is megismételte, míg végül kijelentette: "Történjék bármi, ő nem tud elszakadni a férjétől."

Most Lajosnak kellett erősnek lennie. Gyorsan lóra pattant és indulást vezényelt. A lovagok elvágtattak, Erzsébet pedig fájó szívvel, rossz előérzettel gyötörve hazafelé indult.

Mint később kiderült, rossz előérzete nem volt véletlen. Mikor Lajos és társai megérkeztek Otranto városához, a tengerparton táborot ütve, több héten át várakoztak a hajóra, hogy az a Szentföldre vigye őket. Közben a városban járvány tört ki, amely a sereget is megtizedelte. Lajos is megbetegedett és néhány nap múlva meghalt.

Halálhírére anyja, Zsófia kapta meg, aki csak akkor közölte menyével, amikor kislánya, Gertrúd már megszületett. Amikor kisé megerősödött, így szólt hozzá:

– Erős lélekkel légy, leányom és ne zavarodjál meg amiatt, amit Isten akarata férjeddal, az én fiammal tett.

Erzsébet, nem gondolva férje halálára, így válaszol:

– Ha fogoly lett az én egyetlenem, Isten és barátaink segítségével kiszabadítjuk őt.

– Meghalt - mondta tompán Zsófia.

A gyermekágyban fekvő Erzsébet e rettenetes híre felugrott és esztét vesztve futkosott a palotában.

– Meghalt!... Meghalt!... Az egész világ és minden, ami kedves volt nekem, meghalt a boldogságommal együtt. Lajosom! Életem! Veled együtt mindent elvesztettem! - kiáltozta órákon át. Környezete attól félt, hogy megzavarodik.

Könnyei még fel sem száradtak, mikor Henrik sógora mint trónkövetelő lépett fel ötéves kisleánnyal szemben, őt pedig elűzte Wartburg várából.

Télvíz idején egyedül ment le Eisenachba, de a város lakói, akikkel annyi sok jót tett, nem fogadták be az új várúrtól való féltelmükben. Végül egy kocsmáros könyörületből egy sertsőiban helyezte el éjszakára. Másnap reggel beállt a szegények közé és pamutfonással kereste mindennapi kenyerét.

Amikor vasárnap megszólalt az általa alapított Ferences templom misére hívó harangja, boldog örömmel sietett, hogy hálát adjon Istennek, amiért az evangéliumi szegénységben élhet. A templom lépcsőjén egy félig mezítelen asszony ült, feléje nyújtva hidegtől megkékült gyermekét. Erzsébet gondolkodás nélkül levette válláról utolsó drága ruhadarabját, a vagyont érő hermelin palástot és betakarta őket.

Néhány hónap múlva visszatértek a keresztes vitézek, akik meghalt uralkodójuk végakarátát teljesítve, hazahozták földi maradványait.

A koporsót Erzsébet és nagybátyja, Eckberg püspök fogadta. Mikor felnyitották, Erzsébet zokogva borult a bebalzsamozott tetemre.

– Lajosom! Én ott a határon éreztem, hogy utoljára látlak, azért nem tudtam elszakadni tőled; de nem ejtek többé panaszos szót, mert jól tudom, hogy mindez az Úr akaratából történt. Ezért elhallgattatom forró vágyamat, hogy bár még élnél és ölelnél, mert nem akarok vétetni az isteni akarat ellen.

Az elhunyt Lajos hűséges lovagai csak most értesültek fejedelemasszonyuk kegyetlen sorsáról. Felelősségre vonták Henriket, akinek bocsánatot kellett kérni tőle. Utána gyermekeivel együtt visszahelyezték őt jogaiba.

Erzsébet már nem érezte jól magát Wartburg várában. Csak teher volt számára a hatalom és a gazdagság. Ezért, miután gyermekei jövőjéről gondoskodott, ő maga bízta az uralkodást Henrik sógorára azzal a kikötéssel, hogy azt fiának 16 éves korában átadja. Ennek fejében megkapta a családi birtok egy részét a Lahn folyó mellett épült Marburg várával együtt, ami romokban állott. Ő a vár rendbehozatala helyett szegényházat építtetett a romok mellé.

Mikor ezzel elkészült. Levelet írt Assisibe Szent Ferencnek, amelyben felvételét kérte az ő női rendjébe, a klarisszák közé. Szent Ferenc, tiszteletének és szeretetének jeléül, elküldte neki vásott köpenyét, azzal a válasszal, hogy lépjen be az ő harmadik rendjébe és maradjon meg továbbra is a szegényeket szolgáló szeretetben.

Erzsébetet még egyszer megkísérti a hatalom és gazdagság II. Frigyes császár személyében, aki feleségül kérte őt. Ő azonban Szent Ferenc köpenyét többre becsülte a császárnői palástnál, ezért nemet mondott.

Ehelyett a marburgi szegényház mellé az 1226-ban elhunyt Szent Ferenc tiszteletére kórházat építtetett, ahol már szervezett gyógyítás és betegápolás folyt a felügyelete mellett.

Az ország minden részéről özönlöttek hozzá a szenvedők, vakok, bénák, leprások és összetett kézzel könyörögtek:

– Édesanyánk, segíts rajtunk!

Olyankor Erzsébet letérdelt és egeket ostromló imájával csodákat művelt.

– Megfeszített Krisztusom, a Te szenvedéseidre kérlek, könyörülj rajtuk.

Imája nyomán a bénák jártak, a vakok láttak, a poklosok megtisztultak.

Ő a gyógyulásokon nem csodálkozott, hanem szüntelenül ismételte:

– Az Úr jelen van! Az Ő hatalma és irgalma végtelen. Nekem nincs részem benne.

Csodatévő erejének hírére idegen országokból is zarándokoltak hozzá és ő azokat is a szívére ölelte, míg egy hideg őszi napon megfázott és ágynak esett.

Halálát érezvén közeledni, így imádkozott Máriaához:

–

Boldogasszony

Anyám! Köszönöm, hogy lányoddá fogadtál és ezáltal szüntelenül érezhettem Szent Fiad jelenlétének kegyelmét. Köszönöm, hogy segítettél édesanyám mulasztásait valamennyire jóvátenni. Magyarország patrónusa, Mária! Hazámat továbbra is oltalmadba ajánlom apámmal, testvéreimmel és egész népével együtt. Kérlek, fordítsd feléjük irgalmas szemeidet, ha e siralom völgyéből Hozzád könyörögnek.

Kis idő múltán a feszületre pillantva így folytatta:

– Uram Jézus! Egész életem igyekezte az volt, hogy örömet leljed bennem. A Te igazságodat kerestem és egész szívemmel szerettem azokat, akiket a gondjaimra bízta. Most, amikor el kell hagynom őket, hiszem, hogy Te valamennyit meggyógyítod és megadod nekik a mindennapi kenyerüket. Hiszem azt is, hogy a Te irgalmas jóságodból minden emberi szenvedés, amelyet a szegénység és elhagyatottság okoz, véget ér egy napon. Te a Föld országainak olyan uralkodókat küldesz majd, akik nem a saját hatalmukért, hanem népük emberhez méltó életéért fáradoznak.

Erzsébet elszenderedett. Az esti harangszó után felsóhajtott.

– Uram, a Te oltalmadba ajánlom gyermekeimet.

Kezeit imára kulcsolva, ajkán boldog mosollyal elaludt örökre 1231. november 16-ának éjjelén, 24 éves korában. Szent Ferenc köpenyében ravatalozták fel. Hatalmas tömeg kíséretében a Ferencesek kápolnájában helyezték örök nyugalomra. Sírjánál sok csodás gyógyulás történt.

Öt évvel halála után VII. Gergely pápa szentté avatta. Oltárra emelésének ünnepségén - egykorú feljegyzések szerint - egymillió-kétszázezer ember vett részt. Európa királyainak küldöttei, ezerszámra a cseh és francia lovagok, magyar és népet vitéztek, a különböző országok népes tömegei.

A marburgi templom oltára előtt felnyitott koporsóját körülállták gyermekei, anyósa és sógorai. Jelen volt fivére, a későbbi IV. Béla is.

Jelen voltak a német választófejedelmek és maga a császár, II. Frigyes is, aki az érsekekkel együtt vállán vitte a koporsót és helyezte az oltárra. A dermedt csendben a császár levette fejéről koronáját és a szent koporsójába tette e szavak kíséretében:

– Ha nem tudalak császárnővé koronázni ezen a földön, fogadd tiszteletem jeléül ezt a koronát, aki Isten országában immár Királynő vagy!

A kis magyar királylányból így lett Nagy Szent Erzsébet, 1231 óta követésre méltó példaképe a világ asszonyainak.

SZABOLCS VEZÉR ALAKJA KÖZÉPKORI KÚTFÓINKBEN ÉS A TÖRTÉNETI IRODALOMBAN

1) Ki volt Szabolcs vezér? Anonymus és Kézai Simon gesztájának, illetve krónikájának vallomása

Anonymus, III. Béla király nótáriusa, az 1200-as évek elején írott gesztájában a magyar honfoglalás leírásakor szerepelteti azt a vezért, akinek az emlékeztétét Szabolcs vármegye és Szabolcs község elnevezése őrizte meg napjainkig. Alakja a regényes elbeszélés 6. fejezetében tűnik fel mint az etelközi Vérszerződés egyik résztvevőjének a leszármazottja (Előd, Szabolcs apja), majd a 20-23. és a 28-29. fejezetben találkozunk ismételten személyével. Eszerint Előd fia, Szabolcs, Árpád fejedelem parancsára vezértársaival együtt átkelt a Tiszán a ládi révén, azaz a Taktaközben, hogy Mén-Marót ellen vonuljanak. Addig a helyig jutottak el, ahol most Szabolcs vára van, s ott Szabolcs és társai elhatározták, hogy földvárat építenek, ami meg is történt. Majd Tassal együtt a Szamos folyó mellé indultak, ahol ez utóbbi megépített Sárvár várát, s a mai Nyírtassnál vásár tartását rendelte.

Szabolcs Tassal együtt elfoglalta a Mén-Marót birtokában lévő Szatmár várát, s onnan a messzesi kapuig, Erdély bejáratáig hatoltak, ahol *"kőkapukat építettek és ledöntött fákból nagy gyepligátakat emeltek az ország határán"*. Majd olyan helyre értek, *"ahol már senki emberfiával nem találkoztak, s ... az ország határszéleit hatalmas gátakkal megerősítették"*.⁽¹⁾ Azaz Erdélyt is elfoglalták, de ennek részleteit Anonymus nem ismerte. E ponton Szabolcs szerepeltetése megszakad, s csak öt fejezettel később tűnik fel ismét a személye, ott folytatva a szerző a történetét, ahol abbahagyta, azaz a Szamostól indítja útjára, hogy a szilágysági Omsó-értől (Ady Ér-étől) a Szerep mocsáron keresztül Szeghalomhoz, a Körös partjára jusson, sőt nyugatabbra, a Túr (Berettyó) folyóig, s innen egészen a Tiszáig, a Dorogma-révig. Végül az 50. fejezetben említi Szabolcs unokáját, Csák nevét, aki a Vértes erdő alatt, a Fertő mocsár (a Velencei-tó) mellett várat épített.

Kézai Simon sorai e ponton kapcsolódnak Anonymushoz. Szerinte *"a második sereg kapitányát pedig Szabolcsnak hívták, aki azon a helyen üttötte fel táborát, ahol a később már elnéptelenedett Csákvára feküdt. A Csák nemzetség ettől a Szabolcs-tól eredeztetni magát."*⁽²⁾ A 14. századi krónikakompozíció legjobb darabja, a Képes Krónika Kézai híradását csak azzal toldotta meg, hogy Csákvárát *"Szabolcs kapitány alapította, halála után azonban Csák atyafiságával és családjával a maga nevére nevezette; előbb ugyanis Szabolcs várának hívták. Szár László fia András, Béla és Levente idejében ezt a várat a magyarok egyetértő akarattal rontották le."*⁽³⁾

Anonymus végezetül, minden időrendet felrúgva, az 56. fejezetben I. Ottó német király elleni hadjáratban szerepelteti Szabolcsot, akit szerinte Zolta vezér nevezett ki a hadak egyik kapitányává, de nevének említésén túl semmi további érdemleges adatot nem közöl.

2) A középkori kútfők megítélése a magyar történeti irodalomban

A fentebb röviden vázolt szövegrészletek első alaposabb megítélése Györffy György nevéhez fűződik. Szerinte a régi gesztában - amelyet Gerics J. szerint 1066 körül foglaltak írásba⁽⁴⁾ - volt egy vezérnévsor, amelyben Szabolcs neve is szerepelt, s amelyet Anonymus is ismert és bizonyos kritikával felhasznált. De nemcsak ő, hanem Kézai is ebből a forrásból merített. Azonban az a tény, miszerint Szabolcs neve a külföldi forrásokból nem ismert, Györffy szerint azt bizonyítja, hogy a vezérnévsort a 11. századi Gesta írója szerkesztette, forrásul Szabolcs és Örs vezér esetében ránk nem maradt mondák szolgáltak. Magában az eredeti 11. századi forrásban Szabolcs vezérről csak az állhatott, hogy *"Zobolsu vero alius dux, cuius nepos Saak, iuxta stagnum Ferteu castrum fundavit, quod zobolsu dicebatur"*. Györffy úgy véli, hogy *"a régi Gesta Szabolcs várának a későbbi Csákvárral való összezavarását a 13. századi szerzőnek kell tulajdonítanunk"*. Végezetül megállapítja, hogy *"a vezérnévsor a 11. században keletkezett, oly módon, hogy a régi Gesta írója a rendelkezésre álló fejedelmi mondák két vezéralakját egymás mellé állította, s e névsort a változtatott jellegű "hét magyar" fogalommal egyesítette. E vezérnévsor tehát nem tekinthető a honfoglaló törzsfők lajstromának, honfoglaló vezérek nevét tehát csak annyiban őrzi, amennyiben a forrásul szolgáló mondák honfoglaló vezérek nevét tartották fenn. ... A ma ismert fejedelmi mondák mellett a régi Gesta írója ismert olyan mondát vagy történelmi hagyományt, amelyben Szabolcs és Örs is szerepelt."* Arra a kérdésre, hogy Anonymus miért második vezérként szerepelteti Szabolcsot, Györffy úgy válaszol, hogy ilyen sorrendben olvasható róla a Névtelen Jegyző a régi Gestában. Ott azonban Előd-Álmos-Árpád sorrendű leszármazás állhatott, s Anonymus - miután Előd feleslegessé vált, új Álmos-genealógiája révén - őt *"a soron következő vezérhez kapcsolta és a második vezér atyjává tette"*.

Györffy végül azzal zárja le Szabolcs történetét, hogy a *"foglalástörténetben való szerepeltetését a Tisza melletti Szabolcs várának köszönheti"*, amely *"Minden valószínűség szerint első Szt. István-kori ispánja nevét viseli, hasonlóan a legtöbb megyeszékhely nevéhez (pl. Csanád, Doboka, Szolnok, Hont, Veszprém)"*.⁽⁵⁾ Ezzel a megállapítással Györffy a Szabolcsról tíz oldallal korábban írottak hitelét rontotta, s önmagával került ellentmondásba. Ezt oldotta fel a magyar történettudomány nagy őre, Mályusz Elemér a Thuróczy-krónika forrásait feltáró és összegző munkájában, amikor ki merte mondani, hogy *"az énekek nem tűntek el a kereszténység felvételével. Annymira nem, hogy a 12-13. század fordulóján élt Anonymus, a honfoglalás történetírója, saját szavai szerint hallgatta őket, hivatkozott énekeikre, sőt ezeket fel is használta. ... A hősi énekek egyik, valószínűleg legjelentősebb csoportjának jellegét éppen Anonymus elejtett szavai segítenek megállapítani. Ezekből kitűnik, hogy az énekekben a hős első személyben szól önmagáról, akár mint a vogul vagy osztják hasonló énekekben. A megállapítást Anonymusnál a következő hely támasztja alá: Tétény és fia a honfoglalás során a Meszes vidékén találkozott a másik irány-*

ból győztesen előrenyomuló Szabolccsal és Tassal, s midőn viszontlátták egymást, „nagy örömmel örültek és lakomát csaptak, mindegyik dicsérte önmagát a győzelemért”. A jelenet akkor nyer értelmet, ha feltesszük, hogy Anonymus oly énekből ismerte meg az eseményt, amelyek a hősök ajkára adták tetteik magasztalását.⁽⁶⁾

Mályusz eme ragyogó észrevételét azonban nem ültette át a gyakorlatban, s ezt tesszük mi most, anélkül azonban, hogy a filológiai részletekben elvesznénk. Ha Anonymus már említett tulajdonképpeni Szabolcs-történetét, a 20-22. és a 28-29. fejezetet kerek egésznek vesszük, akkor abban egy eddig ismeretlen honfoglalás kori hősi éneket kell látnunk, amelyet a Névtelen bontott - más események közbeszúrásával - két részre. A hősi ének annak a területnek a meghódítását mesélte el, amely azonos a történeti forrásainkban is egészen a 15. századig feltűnő Nyírség)gel, a 11. századi hercegség, a dukátus területével.

A Szabolcs vezérről szóló hősi énekkel a Névtelen Jegyző minden bizonnyal gyermekkorában, szülőföldjén, a Borsod-hegyalja vidékén, a Nyírség szomszédságában ismerkedett meg. Ugyanis több kutatónak feltűnt a Névtelen ama kitétele, miszerint „Isten kegyelméből még most is érdemesek e föld birtoklására”. Györffy külön kiemelte, hogy „az Anonymus említette Aba-hősök (Samuel, Oba, Ed, Edum-Edumen) bibliai reminiscenciákat keltenek; Sámuel könyvében (6,11) ugyanis ez áll: „Megáldá az Úr Obéd Edon házáat és mindenét, amije van”, az áldás és a kegy alighanem a szerző nemzetségét (az Abák bodrogkeresztúri ágát) illeti”.⁽⁷⁾

Györffy a *Krónikáink és a magyar őstörténet* című könyvében kifejtett nézeteit 22 évvel később korrigálta. Ugyanis a magyar történettudományban máig vitaalapot képező kérdés az, hogy a hiteles, külföldi forrásokkal is igazolható fejedelmi névsorban Árpád és Fajsz között kit is kell elhelyezni. Az úrt eddig Árpád fiaival töltötték be, ezt azonban Györffy György azon az alapon nem fogadta el, hogy „a magyarokra is érvényes nomád utódlási rend szerint az uralkodót a család legidősebb férfi tagja követte”. A *szeniorátus* rendje szerint tehát az Árpád-fiakat a testvérek, illetve az unokatestvérek rangidőse megelőzte. Györffy a krónikák és Anonymus ismételt egybevetésével arra az eredményre jutott, hogy Előd mindkét vonalon történő szerepeltetése csak azt jelentheti, hogy az Árpád-ház és a Csák-nem közös őstől ered. Azaz Elődöt tekinti hagyomány által igazolhatóan a legrégebb ismert ősnak, Szabolcs volt a „nagynevű honfoglalás kori ős, és Csák volt a Szent István-kori birtokszerző ős. Ismerve Anonymus apa-fiú kapcsolatainak az értékét, valószínűbbnek tartom, hogy Szabolcs Árpád unokaöccse volt” - szögezi le Györffy,⁽⁸⁾ s nem nagybátyja, mint az az elbeszélő forrásokból levezethető, ezért Szabolcsot Előd unokájának tekinthetjük.

Azonban más tények is igazolják a Csákok régiségét. Ugyancsak Györffy jutott arra a következtetésre, hogy minden magyar törzsfői nemzetség címerében oroszlánt találunk. „Mivel tudjuk, hogy a Csákok címere (is) oroszlánt ábrázol, ez ...direkt bizonyítéka lehet a Csákok honfoglalás kori szerepének” - folytatja Györffy gondolatmenetét Kristó Gyula.⁽⁹⁾ sőt, szerinte „a nemzetség régiségét számos megfontolás igazolja. Ennek lehet jele, hogy már a 13. század elején a genus 12, egymással kapcsolatot nem tartó ágra osztódott, tagjai 25 megyében birtokosak, közös javaik szinte már nincsenek a 13. század elejét követően. Nemzetségi monostoruk már a 12. század első felében létezett (Vértesszentkereszt). Tehát a Csákok honfoglalás kori eredetét szinte bizonyosra vehetjük.”⁽¹⁰⁾

Györffy időközben újabb gondolattal igyekezett alátámasztani, hogy Árpádot a vezérségben unokaöccse, Szabolcs követte. Szerinte „erre következtethetünk egyebek mellett abból, hogy a Csepel-szigettől a Vértesig és Sárvízig terjedő síkon és a Mecsek déli lejtőjén, ahol Árpád szállásai feküdtek, egyik fiának a szálláshelye sem mutatható ki, csak Szabolcsé. Szabolcs halála után a Vértes, továbbá a Mezőföld és a Tisza innen honok kis része utódai, a Csákok kezén maradt, maga a vezéri sziget, a Duna-part és valószínűleg Fehérvár is a mindenkori fejedelem kezébe került.” Majd így folytatja: „István király a megyeszervezéssel együtt rendezte a birtokviszonyokat. A Szabolcstól leszármazó Csáknak és utódainak a Vértes-erdőt hagyta meg, kivéve a Komáromból Bánhidán és Bicskén át Buda felé vezető főút vidékét. A Vértes lejtője alatt építette fel Csák saját várát, Csákvárat. Megtartotta a nemzetség a Duna és a Fertő (Velencei-tó) között Szabolcs falut és környékét is. 1300 tájáig kb. 50 (Fejér megyei) dunántúli falu volt, részben vagy egészben a nemzetség kezén, melyből 15 volt szerzemény, de legalább ennyire tehető az 1300-ig pusztává vált, s név szerint nem ismert falvak száma.”⁽¹¹⁾

Amíg a Csákok honfoglalás korra visszavezethető régiségét senki nem próbálta cáfolni, addig Szabolcs fejedelemségét részben hallgatás, részben erős kritika érte. Maga Györffy is a 10 kötetes *Magyarország történetében* írott *Honfoglalás és megtelepedés* című fejezetében a korábbi véleményéhez képest visszalépett, azaz Szabolcs rokonítása az Árpádokkal már nem kerül szóba, amikor így summázza mondandóját: „Szabolcs azonban nem Árpád mellett volt egy törzsfő, hanem Árpádot követte a gyulák méltóságában... Feltehető, hogy a hosszú ideig hadúri tisztet betöltő Szabolcs volt Székesfehérvár alapítója.”⁽¹²⁾

A közelmúltban Tóth Sándor, a szegedi egyetem történész munkaközösségének érdemes tagja adott rövid, de lényegbevágó összefoglalást a magyar fejedelmi méltóság öröklődéséről. Bizonyosnak tekinthetjük ugyanis, hogy meghatározott rend szerint öröklődött Árpád törzsében a fejedelmi hatalom. A kutatók ekképp választhattak a *szeniorátus*, az elsőszülöttség (*primogenitura*), a fiúörökösödés, az oldalági öröklés és a rokonságfoki öröklődés (*graduális szukcesszió*) között. Tóth Sándor Konsztantinosz alapján leszögezi, hogy a fejedelmi hatalom még a honfoglalás előtt Levedi nemzetségéről Árpád nemzetségére szállt, s ebből a nemzetségből kerültek ki a törzsszövetség 10. századi vezetői, fejedelmek is. Az Árpádok fiainak és unokáinak Konsztantinosz által ránk hagyományozott leszármazási listáján szereplők közül Tóth elsőként a legidősebb fiú, Tarkacsu (Tarhos) személyét valószínűsíti, mint aki követte Árpádot a nagyfejedelmi méltóságban. Mai örökebe szerinte az az Ibn Hayyán közelmúltban felfedezett mór krónikája nyomán feltételezett Tarhos fia, Teveli, mint legidősebb Árpád-unoka lépett, akinek halála 942-948 közé tehető.⁽¹³⁾ Ugyanis 948 körül már Konsztantinosz kortársa, Falicsi (Fajsz) - Jutas fia, szintén Árpád-unoka - ült a fejedelmi székben.

Ezen konstrukció Szabolcs fejedelemségét tehát nem támasztja alá. Nem zárhatjuk le mondandónkat viszont anélkül, hogy ne szólnánk Földes Péter: *Ha az ősi krónikák igazat mondanak* című könyvében olvasottakról, amelyet a gyermekkönyvkiadó jelentetett meg. Földes, aki szintén az Árpád-ház eredetének és leszármazásának a kérdésével foglalkozik, Álmosnak két fiút, Árpádot és Leventét tulajdonít, s ez utóbbi fiának Szabolcsot, akinek unokája, Csák között az összekötő kapocs Egyek nevű fia lenne.⁽¹⁴⁾

Mindenesetre az elmúlt negyven esztendőben egyre szélesedő forráskutatás az addig Anonymus szellemi szülöttének tekintett Szabolcs vezért a magyar honfoglalás élő személyiségévé léptette elő. Ha nem is igazolható, hogy 10. századi, Árpád követő fejedelem volt, annyi ma már bizonyítottnak tűnik, hogy a magyar törzsfők egyike volt, talán azok legtekintélyesebbje, a katonai segédnépek, a kabarok vagy fekete magyarok ura, akinek tetteit, a Nyírnek nevezett későbbi hercegi országrész meghódítását ősi ének tartotta fenn. A Kárpát-medence végleges birtokbavétele után az ország szívében, Árpád törzsének s magának Árpádnak szállásai közvetlen szomszédságában nyert birtokot. Ezek alapján válik igazán érthetővé a történész ama megállapítása, miszerint "a Csák nembeliek ... magukkal vitték a közös és előkelő őstől való származás büszke tudatát és nemzetségnevüket, oroszlános címerüket", amihez csak azt tehetjük hozzá, hogy ez a múlt formálta a nemzetség legtekintélyesebbjének, Csák Máténak tartományúri magatartását.⁽¹⁵⁾

Jegyzetek

- 1) Anonymus: Gesta Hungarorum. Bp. 1975. 100, 22. fejezet
- 2) Kézai Simon: A magyarok viselt dolgai. In: A magyar középkor irodalma. Bp. 1984. (Magyar remekírók) 135, 28. fejezet
- 3) Képes Krónika. In: A magyar középkor irodalma. Bp. 1984. 191-192, 29. fejezet
- 4) Gerics József: Legkorábbi gestaszerkesztéseink keletkezési rendjének problémái. Bp. 1961. (Értekezések a történe tudományok köréből. Új sorozat 22.) 79
- 5) Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. Bp. 1948. 99, 100, 107, 111
- 6) Mályusz Elemér: A Thúróczy-krónika és forrásai. Bp. 1967. 14
- 7) Anonymus: Gesta Hungarorum. Bp. 1975. 21
- 8) Györffy György: A honfoglaló magyarok települési rendjéről. Archeológiai Értesítő 97 (1970) 209-210
- 9) Kristó Gyula: Csák Máté tartományúri hatalma. Bp. 1973. 11
- 10) Kristó Gyula: A feudális széttagolódás Magyarországon. Bp. 1979. 145
- 11) Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. Bp. 1987. 325, 327
- 12) Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig. Bp. 1984. 625
- 13) Tóth Sándor: A magyar fejedelmi méltóság öröklődése. Acta Historica t. LXXXIII. (Szeged, 1986) 6-7
- 14) Földes Péter: Ha az ősi krónikák igazat mondanak. Bp. 1982. 103
- 15) Kristó Gyula: Csák Máté tartományúri hatalma. Bp. 1973. 12

A SZENT ISTVÁN-REND TÖRTÉNETE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYAR VONATKOZÁSOKRA

Szent István király halálának ez évben van 950. évfordulója. A nagy király késői kultuszának egyik legjelentősebb megnyilvánulása volt, hogy a Habsburg Birodalom - az Osztrák-Magyar Monarchia - legelőkelőbb polgári rendjét az államalapító magyar királyról nevezték el. Ennek történetét szeretném áttekinteni, kiemelve a magyar vonatkozásokat.

Mária Teréziának, a 18. század nagy uralkodó nőjének nevéhez több jelentős magyarországi vonatkozású döntés fűződik. Így újította meg a pápa jóváhagyásával 1758-ban a magyar uralkodó "apostoli" királyi címét, amelyet egykor Szent István nyert II. Szilveszter pápától. 1760-ban hozta létre a magyar nemesi testőrséget, alapította meg a selmecbányai bányászakadémiát. 1769-ben orvosi karral egészítette ki a Nagyszombati Királyi Egyetemet.

Ezen intézkedései sorában legnépszerűbb talán a Magyar Királyi Szent István-rend alapítása volt 1764-ben. A királynő döntésének voltak bizonyos előzményei. Így a dömölkői apát már az 1741-es országgyűlésen indítványozta Szent István nevére címzett nemesi lovagi rend felállítását.

Az uralkodónő 1760-ban gróf Esterházy Ferenc tanácsára azzal a tervvel foglalkozott, miszerint az 1757-ben hadi érdemek elismerésére alapított katonai Mária Terézia-rend mellett hozzanak létre egy polgári rendjelet is. Ezt Szent Istvánról, Magyarország első apostoli királyáról kívánták elnevezni. A királynő megbízásából 25 pontba foglalt, francia nyelvű pátenstervezet készült, amelyet az udvari kamara akkori elnöke, gróf Chotek Rudolf felülvizsgált. Ő részletes véleményt adott a tervezetről, s lényeges pontokon kifogásolta azt. Mária Terézia férje, Lotharingiai Ferenc, illetve egyes konzervatív udvari előkelőségek ellenzték az új rendjel alapítását, ugyanis az Aranygyapjas Rend, a katonai Mária Terézia-rend addigi kiemelt helyzetének megváltoztatásától tartottak. Mária Terézia ekkor még lemondott a terv realizálásáról.

A hétéves háború súlyos gazdasági helyzetbe sodorta a Habsburg Birodalmat. Felmerült, hogy a rendkívül megnövekedett államadósság egy részét Magyarország vegye át. A királynő össze kívánta hívni az országgyűlést, amely utoljára 1751-ben ülésezett. Itt kapott ismét szerepet a rend megalapításában gróf Esterházy Ferenc, aki 1762-től magyar udvari kancellár volt. Álláspontja szerint a Szent István-rend megalapításával kedvezően befolyásolhatják a pozsonyi diétán összegyűlt magyar rendeket. Mivel az országgyűlés megnyitása 1764. június 17-re volt kitűzve, az alapítás rendkívül sürgőssé vált. Elővették a négy év óta pihenő tervezetet. Ennek felhasználásával összegezte Esterházy az alapítandó rendre vonatkozó elképzeléseit. Kidolgozta latin és német nyelven az alapszabályt is. Mindezt 1764. január 30-án bemutatta az uralkodónőnek.

Az előterjesztést Mária Terézia jegyzetekkel látta el, majd a változtatás nélkül hagyott és királyi "placet"-tel ellátott alapszabályokkal egyetemben Kaunitz kancellárhoz juttatta, aki bizonyos részletkérdésekben két ízben fűzött azokhoz írásbeli megjegyzést. Ezután ismét Esterházyhoz került az anyag, aki nagyjából magáévá tette a Kaunitz által javasolt módosításokat. Néhány héttel később a rendvitészek eskümintájára és a rendi pormotio részleteire tett előterjesztést a királynőnek.

Ismeretes Esterházy 1764. február 20-i előterjesztése a rend létrehozásáról. Ugyanekkor kelt Mária Terézia kézirata, amelyvel az új rend kancellárjává kinevezte Esterházy Ferencet.

Időközben már az első kitüntetendő személyekről tárgyaltak. Esterházy március 26-i előterjesztésében megnevezte jelöltjeit. Csak magyar urakra tett javaslatot. Megnevezte gróf Fekete György magyar alkancellárt, gróf Esterházy Antal kamarást, gróf Forgách János főispánt, báró Koller Ferencet, gróf Keglevich József főispánt és báró Binder Frigyes államtanácsost. Hangsúlyozta, hogy csak magyar urak érdemeit mérlegelni érzi magát hivatva. Az osztrák részről kitüntetendő személyek vonatkozásában óvatossággal tartózkodott minden javaslatlételtől. Megemlíti, hogy tudomása van arról, hogy időközben gróf Hatzfeld Károly Frigyes a királynőtől személyesen, gróf Paar János Vendel pedig írásban kérte az új rend nagykeresztjének adományozását.

Más irányban is megtörténtek az előkészületek. Az Állami Éremhivatal megbízást kapott 60 db arany és 200 db ezüst rendjelvény elkészítésére. Mivel a rend vagyonnal még nem rendelkezett Kaunitz javaslatára a költségeket a királynő magánpénztárából fedezték. A rend kincstárnoka utasítást kapott rendi díszöltönyök készíttetésére. Ezekből az uralkodónő kívánságára fokozatonként 15-15 db készült. Ebből feltehető, hogy az új rendjelvényekből is csupán ennyit óhajtott adományozni. Csak az utolsó napokban emelte fel a kitüntetettek számát 19-re.

Az új rendjel megalapítása magyar urak és egyes osztrák körök soraiban nagy lelkesedést váltott ki. Ugyanekkor vegyes érzelmeket keltett más csoportoknál. Az ellentábor feje maga Lotharingiai Ferenc volt, aki az Aranygyapjas Rend tekintélyét, kiváltságait féltette az új rendtől.

A Szent István-rend létrehozásában a kortársak elismerték gróf Esterházy Ferenc alapvető szerepét. Így például Khevenhüller János József herceg naplójában emlékezett meg a magyar kancellár szerepéről.

1764. május 5-én és 6-án került sor a Szent István-rend alapítási ünnepségeire, az első promótióra. Ez a kor szokásainak megfelelő barokk pompával került megrendezésre. Tekintettel a Szent István-rend hangsúlyozottan magyar jellegére, az alapító az ünnepségeken magyar ruhában jelent meg. Kíséretében csak magyar főurak tartózkodtak. A reprezentatív esemény során jelentős szerepet kapott a magyar nemesi testőrség is.

Érdekesség, hogy a rend alapításakor a kortársak hangsúlyozták, hogy Mária Terézia csupán megújított egy Szent István korabeli magyar lovagrendet. A Szent István-rend Statútumának előszavában szerepel: "Mi ezen polgári Rendet Szent István apostoli király, ki ti. ezen országot, melyet Mi most örökös joggal bírunk s melyet ő bölcsessége és erősszívűsége által alapított, erényével pedig és ájtatos buzgóságával megerősített, dicső nevének fogjuk szentelni és azt arról neveztetni, hogy eképp nemcsak a Szent magyar Király iránt viseltető tiszteletünknek és buzgóságunknak nyilvános bizonyosságát adjuk, hanem

egyszersmind az előidőkben általa alapított Lovagrendnek emlékeztetést is felélesszük és kegyelmes adakozásaink által még nagyobb méltóságra emeljük."

E felfogásnak megfelelően utalnak megújításra a Szent István-rend alapításának emlékére vert ezüstérem mindkét oldalának felirata.

A fenti vélemény egyes közlésekben is helyet kapott.

Mindez megfelel a korabeli általános európai gyakorlatnak. Egyes klasszikus rendjelek esetében ugyanis többnyire irreálisan korai alapítási évszámokat hangsúlyoznak a régebbi szakirodalomban. Így az angol Distel-rendet 800 körül, a dán Danebrogrendet 1219-ben, a pápai Arany Sárkány Rendet pedig I. Szilveszter pápa uralkodása idején (314-335) alapították.

Természetesen az újabb szakirodalomban megfelelő forráskritika alkalmazásával ezek a dátumok csupán mint legendás, illetve tradicionális előzményként kerülnek említésre. Leszögezhető, hogy a Szent István-rend esetében is csak szép hagyománynak tartható az államalapítás korában létrehozott egykori lovagrend. A tényleges rendjelek és kitüntetések sokkal későbbi időpontban jöttek létre. Első kategóriájuknak az egyházi lovagrendek tekinthetők. A Johannita Rendet 1113-ban, a Templomos Rendet 1118-ban, a Német Lovagrendet pedig 1190-ben alapították, hogy csupán a legjelentősebbekre utaljak. Ezt követően alakultak ki a világi lovagrendek. Így az angol Térdszalag Rendet 1348-ban, a magyar Sárkány Rendet 1408-ban, az eredetileg burgundiai Aranygyapjas Rendet pedig (1429) 1430-ban hozták létre. Ezt követően tovább differenciálódott a kitüntetési szisztéma. A Szent István-rend a tényleges érdemrendek kategóriájába sorolható. Ezeket nagyobb számban csak a 17. század végétől kezdődően hozták létre. A francia Szent Lajos-rendet 1693-ban, az orosz Szent György-rendet 1769-ben, a svéd Wasa Rendet pedig 1772-ben alapították. Az adott korszakban létrehozott klasszikus rendjelek döntő része egészen a 20. századig létezett, tényleges, újabkori értelemben vett rendként funkcionált.

A fentiek természetesen nem zárják ki teljesen annak lehetőségét, hogy a magyar feudális állam megalapításának időszakában, elsődlegesen nyugati lovagok közvetítésével, feltűnhettek a lovagi életmód csírái, bizonyos szokások stb. Ez azonban ebben a korban nem jelentette lovagrendek szervezését. Erre a nyugati államokban is később került sor. A korai időszak későbbi, erősen idealizált megjelenítése azonban nyilván elősegítette egy olyan tévhit kialakulását, miszerint ősünk az államalapítás korában lovagrendet alapítottak. Ugyanis ez a 18. században, a stabil monarchiákban már elengedhetetlen dolognak számított, sőt ekkorra már differenciált kitüntetési rendszer kialakulásáról, funkcionálásáról is beszélhetünk.

A Szent István-rend Statútuma a 18. században általánosan követett gyakorlat szerint igen részletesen taglalja a renddel kapcsolatos különféle kérdéseket. Láthatóan kiütközik a demonstratívan magyar - vagy magyaros - jelleg, amit a Szent István-rend történetében mindvégig érvényesítettek. Tekintettel a rend névadójára, egyes ceremóniák szorosan kapcsolódtak a nagy király kultuszához, a rend ünnepnapja augusztus 20. volt (1. és 8. cikkely). A nagymesteri méltóság mindenkor a magyar koronával van egybekötve (2. cikkely). A rend jelvénye és szalagja zöld és vörös színű, a vöröset és zöldet a kortársak magyar nemzeti színnek tartották. A rendjelvény, csillag középmedalionjában ősi magyar szimbólum látható, az apostoli kettős kereszt, amely a hármassal halomból nő ki (4. cikkely). Ez a motívum a magyar állami címerek jobb oldali részének némileg bővített megjelenítése. A rendvitel díszöltözete egy sajátosan felfogott, zöld és vörös színű magyar díszruha volt (9.-10. cikkely).

A Szent István-rend első nagymestere maga az alapító Mária Terézia volt. Ez azonban rövid ideig tartott. 1765. VIII. 18-án meghalt férje, Lotharingiai Ferenc, akinek korábban átengedte az Aranygyapjas Rend és a Katonai Mária Terézia-rend nagymesteri méltóságát. Ekkor határozta el, hogy a Szent István-rend nagymesteri méltóságát fiára, II. Józsefnek ruházza.

A Szent István-rend kezdeti instabilitását jól dokumentálja egy korabeli, félbemaradt fogalmazvány, amelynek ismeretlen írója javasolja a rendnek az Aranygyapjas Renddel való egyesítést.

A Szent István-rendnek alapításától kezdődően - a kor általános szokásaihoz igazodva - három osztálya volt: I. o., nagykereszt, II. o., középkereszt, III. o., kiskereszt. Lényegi változás a későbbiekben sem következett be. Megemlítendő, hogy I. Ferenc József 1908. március 23-án ún. kisdekorációt alapított a nagykeresztnek, IV. Károly pedig 1918. február 23-án a középkeresztnek.

A Szent István-rend adományozásának gyakorlata, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra

A rendjelet alapításától fogva - annak ellenére, hogy mindvégig megtartotta magyar jellegét - a Habsburg Birodalom egészének érdemdús nemessége kapta. Külföldieknek is adományozták a rendet. Kezdetben csak igen kevés idegen kapta az insigniákat, de a napóleoni háborúk időszakától kezdődően már nagyobb számban adományozták. A gyakorlatban ez volt a legmagasabb, szélesebb körben adományozott rendjel, amit külföldiek elnyerhettek. Az adományozások száma különösen a 19. század közepétől megnőtt. Külföldi uralkodók, uralkodócsaládok tagjai, államfők, főhivatalnokok, kiemelkedő személyiségek lettek a Szent István-rend kitüntetettjei. Az adományozásokra elsődlegesen diplomáciai érintkezések, utazások során került sor, kölcsönösség alapján, szinte csak nagykeresztet adományoztak külföldieknek, csupán elenyésző számban közép- és kiskeresztet.

A Szent István-rendet mindenkor a Habsburg Birodalom - az Osztrák-Magyar Monarchia - érdekei alapján adományozták külföldieknek. Ezt elsődlegesen szövetségi, dinasztikus kapcsolatok határozták meg. A legtöbb rendjelvényt Oroszország alattvalói kapták. Az adományozási statisztikában ezután Franciaország következik. Legnagyobb arányban a különböző német államok uralkodói, vezető személyiségei részesültek a magas elismerésben, így elsődlegesen bajorok, poroszok, württembergiek. Megemlíthető, hogy a Szent István-rend esetében csak egészen kivételes esetekben adományozott gyémántdíszítmény kitüntetettjei között elsősorban török személyiségek találhatók. Így adományozták azt a változatot az I. világháború idején az uralkodóház egyes tagjainak, a szövetségi viszony méltánylásaként, különös kegyként.

A Szent István-rend belföldi adományozási gyakorlatánál általánosságban a következők állapíthatók meg. Elsősorban polgári érdemekért adományozták. Nagy számban tüntettek ki a renddel állami főméltóságokat, főhivatalnokokat, a diplomáciai testület tagjait. Megkapták a rendet jogászok is, így a felső bíróságok érdemdús bírái. Különösen a 19. század közepétől kezdődően vált szokássá, hogy a tudományos-művészeti élet képviselői is megkapták a rend kiskeresztjét. Főpapok esetében

csak a legfelső körök jöhettek számításba. Mindig tagja volt a rendnek - nagykeresztése - az esztergomi érsek. Ő intézte a rend egyházi ügyeit, annak preláta volt.

A Szent István-rendnek csupán férfi kitüntetettjei voltak. Ez megfelelt az általános nemzetközi gyakorlatnak. Hosszú időn át csupán a kifejezetten női rendjeleket és kitüntetések kaphatták meg a „gyengébbik nem” képviselői. Ez alól egyetlen kivétel ismeretes, az alapító királynő, Mária Terézia.

A rend történetében mindvégig kiemelt elismerésnek számított, ha valakit bármelyik fokozattal kitüntettek. E vonatkozásban nem beszélhetünk felhígult adományozási gyakorlatról. A Szent István-rend mindvégig megmaradt az elit reprezentatív elismerésének. Ezért tekinthetők kivételesnek a rend különféle fokozatainak adományozásai egy személy számára.

Gróf Csáky János 1766-ban - vagy 1767-ben - koronaörként kapott középkeresztet, 1783-ban, országbíróként nagykeresztet. Herceg Esterházy Miklós főhadnagyként lett 1849-ben kiskeresztes, 1852-ben századosként kapta meg a középkeresztet. Gróf Reviczky Ádám, magyar udvari alkancellár, 1827-ben magyar udvari alkancellárként kapta meg a középkeresztet, 1830-ban magyar udvari kancellárként pedig a nagykeresztet.

Feltétlenül idekiváncsoznak mindazok a személyek, akik a Szent István-rend mindhárom fokozatát megkapták. Hét ilyen személy ismeretes, valamennyien magyarországiak, erdélyiek.

Báró Burckenthal Samu, az erdélyi kormányzék tanácsosa és tartományi kancellár, 1774-ben kapott kiskeresztet, 1774-ben a középkeresztet, 1784-ben tartományi kormányzóként nyerte el a nagykeresztet. Gróf - később herceg - Esterházy Antal kamarás 1764-ben kis-, 1771-ben pedig középkeresztet kapott, 1792-ben mint herceg, altábornagy, a magyar nemesi testország kapitánya, nagykeresztet tüntették ki. Báró Fejérváry Géza 1875-ben mint ezredes, a magyar honvédelmi minisztérium államtitkára kapta meg a kiskeresztet, 1882-ben ugyanebben a beosztásban, vezérőrnagyként kitüntették a középkeresztet, 1901-ben mint tábornagy, honvédelmi miniszter nyerte el a nagykeresztet. Gróf Majláth József udvari kamarai tanácsos és főispán 1810-ben kapta meg a kiskeresztet, 1817-ben mint a magyar udvari kamara elnöke nyerte el a középkeresztet, 1823-ban a nagykeresztet. Ürményi József udvari tanácsos és előadó a magyar udvari kancelláriánál 1776-ban lett kiskeresztes, 1792-ben személynökként nyerte el a középkeresztet, 1808-ban országbíróként a nagykeresztet. Végh Péter udvari tanácsos és előadó a magyar udvari kancelláriánál 1775-ben nyerte el a kiskeresztet, 1792-ben magyar tárnokmesterként, főispánként kapta meg a középkeresztet, 1802-ben országbíróként lett nagykeresztes. Gróf Zichy Ferenc váltótörvényszéki elnökként lett kiskeresztes 1845-ben, 1849-ben, magyar országos főbiztosként kapta meg a középkeresztet, 1879-ben nagykövetként tüntették ki a nagykeresztet.

Látható, hogy a Szent István-renddel való differenciált elismerésre csak kivételesen került sor. Tekintettel a Habsburg Birodalom - az Osztrák-magyar Monarchia - erősen tagolt kitüntetési rendszerére, még az érdemdús elithez tartozók nagy része is csak karrierje végén kapta meg a kiskeresztet, illetve sokan egyáltalán nem nyerték el a Szent István-rendet, bár tulajdonosai voltak más magas rendjeleknek, így a Lipót-rend, a Vaskorona Rend, a Ferenc József-rend különféle fokozatainak, illetve más díszjeleknek, kitüntetéseknek. Tekintettel a különféle beosztásokra, voltak olyanok, akik csak a rend magasabb fokozatát kapták.

Érdekességgént megemlítek néhány magyar személyiséget, akik a Szent István-rend tulajdonosai voltak: gróf Andrássy Gyula magyar miniszterelnök - 1867 nagykereszt, Arany János költő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és titkára - 1867 kiskereszt, gróf Balassa Ferenc főispán és tartománybiztossági aligazgató - 1780 középkereszt, Jókai Mór író - 1876 kiskereszt, dr. Korányi Frigyes tudományegyetemi tanár, főrendi házi tag, orvos - 1897 kiskereszt, Mikszáth Kálmán író, magyar országgyűlési képviselő - 1910 kiskereszt, Munkácsy Mihály festőművész - 1896 kiskereszt, Thaly Kálmán történész, magyar országgyűlési képviselő - 1901 kiskereszt, gróf Tisza István, a Magyar Országgyűlés Képviselőházának elnöke - 1912 nagykereszt, gróf Tisza Kálmán, magyar miniszterelnök - 1880 nagykereszt.

Természetesen esetenként a Szent István-rend adományozásával igyekeztek egyes személyiségeket megnyerni. Ez azonban nem mindig volt sikeres. Ismeretes Arany János 1867-es kitüntetése. A költő kínosan udvarias hangú levélben írta meg az illetékeseknek, hogy nem érzi magát a kitüntetésre érdemesnek.

Megállapítható, hogy a Szent István-rendet mindig meglehetősen nagy arányban adományozták arra érdemes magyar személyiségeknek. Ez általában Magyarországnak a Habsburg Birodalom - az Osztrák-Magyar Monarchia - más részeihez való arányában történt. Általában ez volt jellemző a kitüntetésadományozás más szintjein is.

A Szent István-rendnek mindvégig hangsúlyozták magyar jellegét, még olyan időszakokban is, amikor Magyarország és a Habsburg-udvar kapcsolatai mélyponton voltak, így 1849 után is. Nem véletlen, hogy az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc leverésében kitűnt hazai és külföldi katonai vezetők, politikusok is e rendet kapták meg, a Habsburg-ház elismerését, mivel a Magyar Királyságban stabilizálták a helyzetet.

Szorosan idetartozónak vélem a Szent István-rend kitüntetettjei ikonográfiájának kutatását, összegyűjtését. Mivel a Rendet az esetek zömében ismert személyiségek, vagyonos emberek kapták, legnagyobb részüknek saját korukban elkészült az arcképe. Ezek jelentős része fennmaradhatott. Az ikonográfiai anyaggyűjtésnek elsődlegesen olyan ábrázolásokra kell kiterjednie, amelyek a Szent István-rend kitüntetettjeit a rendi díszöltönyben, illetve a rend jelvényével felékesítve mutatják. Ezek hiányában azonban a Szent István-rend lovagját ábrázoló bármilyen kép fontos lehet. Ezek az ábrázolások lehetnek festmények, rajzok, különböző sokszorosítási technikával készült képek, szobrok, érmek. Az újabb időszak kitüntetettjei vonatkozásában nagy szerepe lehet a fényképeknek. A hazai és külföldi műzeumok, magángyűjtemények nagy számban őriznek a témakörbe tartozó ábrázolásokat. A régebbi és újabb történeti irodalomban több ilyen portrét közöltek, azonban legnagyobb részük publikálatlan, sokszor - feliratok hiányában - még az ábrázolt személyt sem azonosították. Eddigi kutatásaim során magyarországi, csehszlovákiai, jugoszláviai, romániai gyűjteményben találtam eddig ismeretlen darabokat.

Tanulságos lehet ezeknek az ábrázolásoknak a vizsgálata. Megállapítható például az egyes ábrázolások készítésének ideje, beazonosíthatók az ábrázolt személyiségek. Sok esetben olyan rendjelváltozatok is tanulmányozhatók, amelyek eredetiben eddig nem váltak ismertté. Így például a Szent István-rend alapításának idején a rendjelvények felett elhelyezett magyar királyi korona ún. coulant jellegű formában kapcsolódik a kereszthez. Ez a változat jól tanulmányozható a kortársak portréin

is. Így látható ez például gróf Sztáray Imre udvari tanácsos, főispán arcképén, aki 1766-ban - vagy 1767-ben - kapott közepkeresztet. Ez a forma látható az 1765-től kiskeresztes Szvetics Jakab személynök arcképén is.

Rátérve a Szent István-rend történetének az 1918-as összeomlás előtti utolsó szakaszára, feltétlenül beszélni kell egy érdekes 1918-as adományozásról. A szakirodalomban megtalálható az a vélemény, hogy József főherceg, vezérezredes 1918-ban egy speciális hadékiérményes, kardos nagykeresztet kapott kiemelkedő érdemei elismeréseként. A fenti rendjelet 1918 után a főherceg állandóan viselte, amint az számos korabeli fényképen is látható. A szakirodalomban e vonatkozásban közölt rendi csillag, illetve ún. kisdíszítmény a József főherceg által egykori viselt példány volt.

Ez a különleges adományozás azonban nem mutatható ki a Szent István-rend levéltári anyagában, ahol megtalálható a főhercegnek adományozott nagykeresztre vonatkozó dokumentáció 1918. márciusából. Április 7-én a harctéren kelt a főherceg sajátkezű aláírásával ellátott térítvénye, miszerint az 1918. március 18-án kelt legfelső elhatározás alapján adományozott nagykeresztet, a rendi láncsal, rendi csillaggal, kisdíszítménnyel, az alapszabályokkal egyetemben átvette, s gondoskodni fog mindezek halála utáni visszaküldéséről. Ezekben a dokumentumokban azonban nem esik szó a különleges díszítményről. Amíg az 1918-as összeomlás előtti időszakból származó, hiteles dokumentum nem kerül elő a József főhercegnek adományozott speciális nagykeresztről, addig erős fenntartással kell fogadni az arra vonatkozó közléseket.

Az 1918-as összeomlást követően megszűnt a Szent István-rend. Hosszabb időt kellett várni, amíg 1938. augusztus 20-án Horthy Miklós kormányzó "a Szent István jubileumi esztendő alkalmából elhatározta, hogy a honfoglaló Árpád fejedelem nemzetségéből sarjadt Szent István királyunk dicsőséges emlékének tiszteletére a róla elnevezett és Mária Terézia apostoli magyar királynő által 1764. évben alapított Szent István-rend jelvényei a jövőben folytatódólagosan adományoztassanak". Ugyanekkor csatoltak a Rend Alapszabályához egy IV. függelék, miszerint a Szent István-rend nagymestere a kormányzó lett. A Rend alapszabályát pedig a megváltozott viszonyoknak megfelelően kell alkalmazni. Ez a megújítás azonban tiszavirág-életű szakaszt hozott a rend történetében. A Szent István-rendet csupán néhány alkalommal adományozták, így 1940. szeptember 21-én gróf Teleki Pál miniszterelnöknek a nagykeresztet, Erdély és Kelet-Magyarország egy részének visszatérése alkalmából kiemelkedő érdemei elismeréseként. 1944. február 26-án kiváló érdemei elismeréseként ugyancsak a nagykeresztet adományozták Serédi Jusztinián bíboros hercegprímásnak. Ez volt a Szent István-rend történetének utolsó adományozása.

A Szent István-renddel kapcsolatos főbb tárgycsoportok

Az alábbiakban szeretnék áttekintést adni a Szent István-rend jelvényeiről, díszöltönyeiről.

A Szent István-rend jelvényeit 1764-ben, az alapításkor kiadott Statútum pontosan leírja, s azokat ábrákon is bemutatja. A rend jelvényeinek hivatalos formáját a későbbiekben is publikálták.

A rend jelvényein belül a következő jellemző emlékcsoportok különíthetők el: 1. nagykereszt, 2. nagykereszt gyémántokkal, 3. rendi lánc a nagykereszthez, 4. csillag a nagykereszthez (textil, fém), 5. csillag a nagykereszthez gyémántokkal, 6. kisdekoráció a nagykereszthez, 7. középkereszt, 8. középkereszt gyémántokkal, 9. kisdekoráció a középkereszthez, 10. kiskereszt.

Ismereteseek a Szent István-rend miniatűrűi és ún. félminiatűrűi is. A rendi láncnak is létezett a Habsburg birodalom más rendjeleivel hasonló kivitelű miniatűr láncocskája.

A rend jelvényei sajátos keverékét adják az alapító uralkodónőre és a névadó szentire utaló motívumoknak. Általánosan követett elemeken túl erőteljes magyar jelleg tükröződik rajtuk.

A rendi lánc a következő motívumokból állt: a magyar királyi korona stilizált, ún. barokk formája - 25x, SS - SANCTUS STEPHANUS - monogram - 13x, MT- MARIA THERESIA - monogram - 12x. A rendi lánc középső tagja eltérő kivitelű: áttört arany medalion, amely arany felhőcskékből van kialakítva, közepén patkó formájú szalagban felirat: STRINGIT AMORE. A patkóban fejét jobbra fordító sas. Erről a motívumról függ a rend jelvénye.

A rend jelvénye aranszegélyű, hullámos végű, zöld zománcozású kereszt. A jelvény a magyar királyi korona stilizált, ún. barokk ábrázolásáról függ le. Az előlap vörös középmedallionjában zöld hármashalmon álló, fehér kettőskereszt, alatta nyitott, leveles aranykorona. E motívumtól balra és jobbra arany M és T betű - MARIA THERESIA. Az aranszegélyű, fehér zománcozású körgyűrűben arany felirat, a rend jelszava: PUBLICUM MERITORUM PRAEMIUM. A hátlap középmedallionjában fehér alapon arany felirat: STO /ST. RI./ AP. - SANCTO STEPHANO REGI APOSTOLICO. Az aranszegélyű, zöld zománcozású körgyűrűben babérfkoszorú. A különböző osztályok jelvényei azonos formájúak, méretük viszont eltérő.

A rendi csillag nagyméretű középmedallionjában ismét feltűnik a keresztnek előlapja, középmedallionjának motívuma. Itt azonban a körgyűrűben színes zománcozású cserfakoszorú nyert elhelyezést.

A Szent István-rend szalagja vörös, szélein széles zöld sávokkal.

A hivatalos szabályozás ellenére, különösen a 19. század utolsó harmada előtt készült rendjelvényeknél, nagyon sok eltérés tapasztalható. Érdekesség, hogy az Osztrák-magyar Monarchia történetének utolsó szakaszában, 1917-ben megjelent hivatalos, reprezentatív kötet vonatkozó ábráin közölt rendjelek is jól mutatják részleteikben jelentkező eltéréseket.

A különleges rendjelváltozatok között első helyen említendő az alapító királynő által viselt rendjelvény. Ez többé-kevésbé stilizált formában megjelenik Mária Terézia korabeli arcképein is. Formája eltér az előírásoktól. Nincs a rendjelvény felett korona, női csokor szalagról függ le. A példánynak gyémántokkal kirakott, ovális aranykarikája van. Maga a kereszt aranykeretbe foglalt smaragdból készült. A szokatlanul nagyméretű középmedallionban vörös rubinmezőben smaragd hármashalom, nyitott leveles aranykoronából kinövő, gyémántokkal kirakott kettős kereszttel. A motívumtól balra, illetve jobbra gyémántokkal kirakott M T betűkkel. Az aranszegélyű, fehér körgyűrűben az átlagos rendjeleken is megtalálható felirat, itt fekete színben. A középmedallion hátoldala nem kidolgozott, sima arany. A darab korábban a bécsi Schatzkammer őrizetében volt. 1933-ban a Velencében kötött múzeumi és könyvtári egyezmény előírásai alapján került Magyarországra.

Itt csak utalok arra, hogy a Szent István-rend első kancellárja, az alapításnál nagy szerepet játszó gróf Esterházy Ferenc is kapott egy ugyanilyen vagy hasonló példányt. Az uralkodónő saját mellén viselt rendjelét adományozta kedvelt hívének, különös kegyként. Ezt a darabot nem kellett visszaadni, s a család hagyománya szerint, ha valaki az Esterházy-család cseklészi

ágából megkapta a Szent István-rendet, ezt a példányt viselhette. Ezt nem lehet hiteles tényként elfogadni, az viszont bizonyos, hogy az eredeti rendjelvény századunk elején még az Esterházy-család cseklészi ágának tulajdonában volt.

A legkorábbi, személyhez köthető példányok között ismeretes II. József nagykereszthez tartozó textil csillaga. Ugyancsak az ő tulajdonából való az általános formáktól eltérő, gyémántdíszítménnyel ékes rendi csillag a bécsi Kunsthistorisches Museum anyagában.

Az idők során készült sokféle variáció leginkább a rendjelvény felett elhelyezett koronában mutat alapvető eltéréseket. Így korai, a 18-19. század fordulójáról származó darabon található az ún. választófejedelemi főveget - kurhut - utánzó ábrázolás. A magyar királyi korona többé-kevésbé stilizált ábrázolásain túl a legkülönbözőbb koronátípusok is feltűnnek a rend jelvényein. Létezik olyan gyémántdíszítménnyel ékes nagykereszt, amely az előírásos barokk koronával szemben a magyar korona helyes formáját mutatja. Ez a példány a századfordulón készült.

Az alapításkor előírt rendjelvényformán az insignia feletti magyar koronán a kereszt egyenes. Ez a 19. század közepe után készült példányokon többnyire jobb vagy bal oldalra dől.

Ugyancsak jelentős eltérések figyelhetők meg Szent István csillagjain. Ez részben az általános európai ízlés változásait tükrözi. Így a korai sima csillagtest a 19. század közepétől általában brillantírozott felületűvé válik. A rendjelvények középmedalionjához hasonlóan, a csillagokon is számos eltérés figyelhető meg a magyar államcímer motívumának részleteiben, így e kettőskereszt formájában, kiképzésében, a nyitott leveles aranykorona pedig szinte minden példányon más.

Európa-szerte szokásos volt, hogy a legmagasabb körökhöz tartozó személyiségek rendi csillagjaik hátoldalát vésetekkel, ajánlásokkal ékesítették. Kutatásaim során magyarországi vonatkozású Szent István-rend csillagot is találtam ajánló vésettel. A 19. század közepén készült rendi csillag hátoldalán a következő véset olvasható: *"Dem General der Cav. Graf Haller zum andenken E. H. A"*. Ez a rendi csillag egykori tulajdonosának viseleti példánya volt. Haller Ferenc gróf, vezérőrnagy 1847-ben kapta a rend középkeresztjét. 1860-ban mint lovassági tábornok és helyettes magyarországi fő kormányzó elnyerte a nagykeresztet.

A Szent István-rend jelvényeit a tulajdonosok halála után vissza kellett adni a rend irodájának. Kitüntetésük az új rendtag írásban kötelezte magát, hogy halála után visszaküldi az adományozott jelvényt. Ezt a gyakorlatot mindig szigorúan betartották. Jól bizonyítja ezt a Szent István-rend levéltárában található térítvény, illetve a visszaküldést dokumentáló irat. A visszaküldött jelvényeket szükség szerint javították, kiegészítették, majd azokat ismét adományozták. Álláspontom szerint erre vezethető vissza olyan jelvények megléte, amelyek elő- és hátlapja, esetleg más-más részeik különböző időszakban készült rendjelvénytípusokhoz tartoznak. A rend kancellárjának tudtával azonban a rendvitézek ún. *viseleti példányokat* készíthettek. A különböző gyűjteményekben őrzött rendjelvények többsége viseleti példány.

A Szent István-rend alapításának időszakában a különféle lovagrendek tagjai általában rendi díszöltönyt viseltek reprezentatív alkalmakkor. A pompás ruházatú rendvitézek mindenkor az udvari reprezentáció fontos részét képezték.

E gyakorlatnak megfelelően a Szent István-rend története első szakaszában e rend vitézeinek is voltak díszöltönyeik. E kérdésről az alapításkor rendelkeztek, s a Statútum is kitér erre.

Az európai gyakorlatnak megfelelően a Szent István-rend díszöltönyeik is pazar kivitellűek voltak. Készítésüknél drága anyagokat használtak. E ruhadarabok jelentős értéket képviseltek. A díszöltönyök magyaros jellegűek voltak. A lovagok hosszú zöld bársonyból készült, karmazsinvörös selyemmel bélelt s hermelinnel prémezett vitézi köpenyt - palástot -, karmazsinvörös, gazdagon kivarrt alsó köntöst, karmazsinvörös nadrágot, karmazsinvörös, hermelinnel prémezett, kócsagtollakkal ékes főveget, rövidszárú sárga csizmát viseltek. A három rendi osztály tulajdonosainak díszöltönye hasonló volt, csupán a ruha díszítésében jelentkeztek eltérések.

1812. november 8-ig voltak tényleges használatban a Szent István-rend díszöltönyeik különféle udvari ceremóniakon. Jelen dolgozatomban nem részletezem a rendi díszöltönyök további történetét, csupán megjegyzem, hogy a Szent István-rend ruházatát, a Magyarországgal kötött egyezmény alapján, 1922. október 21-én leltár szerint átadták a magyar kormány képviselőjének. Bécsben csupán 2-2 példányt tartottak meg fokozatonként e díszöltözetekből.

A kollekciót a budai királyi várban helyezték el. A háború utolsó szakaszában a - budavári királyi palota berendezésének legnagyobb részéhez hasonlóan - ez az anyag is megsemmisült.

A magyar falerisztika egyik legjelentősebb szakasza a Szent István-rend története. Ez az egyetlen olyan magyar jellegű, klasszikus rendjel, amely hosszú időn át funkcionált, Európa egyik legjelentősebb polgári rendjelekként. Adományozása mindig kiemelt elismerésnek számított több mint másfél évszázados története során, csak kevesek nyerhették el. Őszintén remélem, hogy e rend történetének kutatása során eddig ismeretlen adalékok kerülnek majd elő, s teszik árnyalttá történelmi ismereteinket.

A HIKSZOSZOK TURÁNI EREDETÉRŐL

Történelmünk folyamán igen gyakori az ókori kelet történetével kapcsolatos régészeti módszerek, eljárások meghamisítása. Ennek egyik fő és elrettentő példánya a *hikszoszok* története.

Ázsiai uralkodó nép volt. Egyiptomi uralkodásuk ideje az ország történetének egyik legsötétebb szakaszához kapcsolódik. Azt tudjuk, hogy Egyiptomba a közeli Palesztina területéről érkeztek. Ezen kívül későbbi források nem sokat beszélnek eredetükről, csak hirtelen feltűnésükről, Egyiptomba érkezésükről, birodalmuk gazdasági, politikai felépítéséről s uralmuk utolsó szakaszáról.

A kutatók próbálkoztak a hiányokat a régészet segítségével kitölteni, a rejtélyeket megoldani. Először is népi, faji összetételüket. Különböző kutatók úgy találták, hogy egy-két kivétellel az összes tulajdonnév szemita, de ez is csak feltevés. A hikszoszok között megkíséreltek bizonyosságot szerezni és némi képviselőit találni a *hurritáknak* (amely nép ez időben túlsúlyban volt az akkori északkeleti Szíria területén). Szórványos tulajdonnév, ami talán hurrita eredetű, nem jelent sokat, hiszen akit Smithnek hívnak, még nem jelenti azt, hogy az illető angol.

De hogyan tud a kérdésen a régészet másképp segíteni? Egyiptom területén pár helyen talált hikszosz sírból előkerültek festett vázák. Halványan egy bizonyos cserépfajtára emlékeztetnek, ami olyan területen fordul elő, ahol a nép anyanyelve a hurri volt. Kétségtelen fennáll a hiedelem, hogy a cserepek a bevándorló lakossággal kerültek egyiptomi lelőhelyükre. Egy későbbi vizsgálat kimutatta, hogy a talált vázák csak hasonlítanak az északkeleti Szíria területén készítettékhez.

Ezzel az okoskodással azonban azt is mondhatnánk, hogy azt 1700-as évek Európájában nyüzsgött a kínai, mivel a szalonnák kínai porcelánnal voltak megtöltve. Hasonló alapokon hitték, hogy a hikszoszok között *árják* is voltak.

A régészeti leletek segítségével igyekeztek a kutatók bebizonyítani, hogy a hikszoszok egykor egész világbirodalom felett uralkodtak Egyiptom határain kívül. Ez az elmélet akkor vetődött fel, amikor Krétán egy fedőt találtak egy hikszosz uralkodó nevével, s aztán Bagdadban egy kereskedőnél bukkant fel egy kőoroszlán.

Eddig a kommentár az egyik legismertebb svéd egyiptológus tollából.

Azt jól sejtette, hogy e nép Egyiptom határain kívül egy összefüggő, nagy birodalom ura volt és az a megjegyzése is érdekes, hogy a hikszoszok között *árják* is voltak. Ehhez csak azt szeretném fűzni, hogy *Säve-Södenberg* nem tartja különösebben fontosnak a hikszoszok eredetét és történelmét közelebbről tanulmányozni, merthogy ő Egyiptom történetével foglalkozik.

E bevezető után nézzük meg, kik is voltak a *kusok*, akiket a történelem hikszosz néven tart nyilván és mindenütt nagyon szűkszavú feljegyzések, elbeszélések emlékeznek róluk.

Kr. e. a 2. évezredben a Szíriát birtokba vevő *szemiták* a maguk előtt levő népességet nyugatra szorították. Az asszíriai szemiták beözönlése elől nyugatra menekülő hikszoszokról *Manetho*, egyiptomi görög pap, történetíró, készített beszámolót, több mint ezer évvel az események lezajlása után. Az embertan szakértői bizonyosnak tartják, hogy a csiszolt kőkor és a bronzkor határán az Indus-völgyben két emberfajta élt egymással összefonódva. Ezt abból következtették, hogy ugyanazon a helyen találták meg az egyiknek és a másiknak is a csontmaradványait.

Az egyik fajta sötét bőrű emberekből állt, akik inkább alacsony termetűek voltak. A hajuk azonban nem volt gyapjas, az arcuk sem deformált, tehát nem tekinthetők négereknek. A típust egy bronzszoborszával szokták bemutatni, amely egy fiatal Indus-völgyi táncosnőt ábrázol. *Protaustraloid* néven tartják nyilván. A másik emberfajta arcszínét barnába hajlónak mondják, és típusát meglehetősen kiemelkedő, vékony orral, barna hajjal és barna szemmel gondolják. A koponyaleletek vizsgálata alapján megállapították, hogy a lakosság többsége e típushoz tartozott. Ez a "mediterrán" fajta azonos volt a Mezopotámia, Kánaán, Egyiptom kultúráját megteremtő fajtával: az *árja Indus-fajjal*.

Az Indus-völgyi sötétarcú népben a kus emberfajta képviselőit látjuk. A világ ismert első magas kultúrái között az Indus-völgyi árjakus kultúra időrendben a harmadik, vagyis közvetlenül Egyiptom és Mezopotámia kultúrája után következett. A kutatók úgy vélik, hogy közös forrásból eredt a mezopotámiaival és egyiptomival. Kibontakozása és virágzása Kr. e. kb. 2500-tól Kr. e. 1500-ig tartott. Régészeti nyomait eddig kb. 30 helyen tárták fel. Az Indus-völgyi kultúra, nagy kiterjedése ellenére is, feltűnően egységes volt. Nyelve is ugyanaz az egységes nyelv volt.

Gazdasági szempontból nézve, az Indus-völgyi kultúra elsősorban pásztorkultúra, fémművességgel párosulva. Aranyat, ezüstöt, rezet bányásztak és értékelték a bronzöntéshez. Békés természetű népnek ismerték a körülöttük élők.

Főistenüket nőalakban képzeltek, megjelenési formáját *Szin*-nek, Hold-istennőnek nevezték. Védnöksége alá helyezték az Indus folyót is, aminek a Szin nevet adták. Völgye lett a Szin Ta (Hold-táj, Hold-istennő földje). Valószínű *Szin Ta* volt a birodalom neve is.

Az Indus-völgyi Szin Birodalom pusztulását a nyugat felől betörő árja néphullámmal hozzák kapcsolatba, amely az Oxus és Kaszpi térségből kiindulva, Kr. e. 1650-1500 között a Gangesz völgyét népesítette be. A népvándorlás a bennszülött lakókat arra kényszerítette, hogy áthúzódjának az ország kevésbé értékes részeire.

Az elvándorló kusok tekintélyes része pedig Dél-Mezopotámiába, az ott élő árjak közé költözött, ahol kassi, kassitai (kuszitai) néven, Kr. e. 1550-1500 között folyamatosan átvette a hatalmat. Egy másik részük a Hindukus-hegység szorosain keresztül leereszkedett az Oxus völgyébe és a Kaszpi-tó felé eső síkságon beolvadt az árja lakosságba. Egy harmadik indiai árja-kus keveredésű nép, amely a Tigris és az Eufrátesz közén tanyázott, még messzebb ment nyugatra, és a Vörös-tenger

---

* A Szerző azonos a későbbi Zichy Irène-Henriette-vel

északi részén, a Szín- (ma Sínai-) félszigeten és a Nílus-delta keleti részében, Szuezből telepdedt le. Ez utóbbi kus telepeket a történettudomány hiksosz néven tartja nyilván.

Az Indus völgyében élt árjak és kusok nyelvére való vonatkozásokat és utalásokat elsőként nemcsak magyar szerzők munkáiban találhatjuk. Pl. néhány magyar szó, ami ma is használatos: hon, hely, Ta, úr, kos, barát, szín stb. *Ptolemaiosz*, alexandriai tudós 2. században készített munkájában szerepelnek az árja kusok által fennmaradt földrajzi elnevezések, mint pl. a Tarim-medencében kasia-törzs, A-ska-tag Kas hegy, Kas-gar város stb., mindegyik nevében a kus elnevezés valamilyen formában. Észak-India Kas-mir tartománya is ide sorolható. Dél felé haladva megszűnnek a kus nevek és a Gujarat nevű állam-ban találunk egy-két területet.

Hasonló elhelyezkedésben találjuk a második Indus-völgyi kultúrát létrehozó elemnek, a mediterrán fajtának elnevezéseit is. E két népcsoport azonos sorsközösségben élt. Árja maradványaik még a mai napig is olyan mitológiai emlékeket őriznek és olyan nyelvet beszélnek, amely a Duna vidékén letelepült magyarság nyelvével és mitológiai emlékeivel sok tekintetben azonos. *Plinius* római író az 1. században pl. India lakóit elősorolva jelzi, hogy ott "úr népek" élnek, s azok között egynek, a leg-hatalmasabbnak *magyar* a neve (*Indiam accolunt Magari...uri...Abaortae, Osii*). Megerősíti feljegyzését a régi lexikonok is, mert szerintük a mondott időben India északi részében, a Kína felé eső határvidéken olyan nép lakott, "amelyet mind a mai napig magyarnak neveznek. Hatalmas nép, amely hála győzelmes fegyvereinek, híres országot birtokol (*qui etiam nun vocatur Megori. Ingens populus et ipsi armorum gloria inclytum regnum possident*)."

Hevesy Vilmos, külföldön élő magyar nyelvész, foglalkozik az árja-kus ikernép gondolatával, s fejtegetéseiben megvilágítja, hogy az Indus völgyében élő népréteg, amely ilyen magas kultúrát létrehozott, a magyar nyelvet beszélte.

A fantasztikus mennyiségben rendelkezésünkre álló magyar szavak tömegének sem akarunk hitelt adni, mert a finnugor elmélet hipnotikus bűvöletéből még nem egészen szabadultunk ki és saját őstörténetünkkel szemben tele vagyunk gátlásokkal.

A Szín-félsziget gazdag rézbányái, valamint e bányák körül található féldrágakövek (lapis lazuli, türkiz), azonkívül a gránit építőanyaga vonzotta az indiai kusokat a félszigetre. Árjakkal való keveredésükre a félszigeten nem kerülhetett sor, mivel az ott élő árjak az elzárkózás politikáját folytatták. A bányavidéket a félsziget többi részétől apró erődökkel elkerítették, s az Egyiptomba vezető utat is eltorlaszolták. Később (Kr. e. 2300) egy nagyobb erődvonalat is építettek, amely a Földközi-tengertől, a mai Szuezi-csatorna mentén a Vörös-tengerig húzódott. Főeleme a *Zár* nevű vár volt, amelyet *Szala*, *Zala* átírásban is ismerünk. A bejáratok előterepének figyelésére az egyiptomiak a sivatag szélén élő kusokat is felhasználták, mert rájuk vonatkozik „az ajtó mezőségére vigyázók” elnevezés. Így a Szín-félszigetre elsőként betelepedett kusok problémája észrevétlen lekerült a napirendről.

A kérdés csak a Kr. e. 2. évezredben merült fel újra, amikor az Asszíriát birtokba vevő szemiták a maguk előtt lévő népeket nyugatra szorították. Ez utóbbi csoportban érkező kusokat a történelem hiksosz néven ismeri. A kusok hiksosz elnevezését csak uralkodásuk és letűnésük után 860 évvel később említi *Manetho* és *Flavius Josephus*.

Tény, hogy - leszámítva a szó eleji görög H-protézist - a szumér *ak* hegyet jelent; ennek magas hangú változata *ik* s *ék*, magyar nyelvünkben is egytöves, két hangból álló ősi gyökszava, amely hegyes vagy hegyben végződő alkalmatosságot jelent.

A feljegyzésekből, hogy a hiksoszok lóval és szekérrel, sőt harci szekérrel közlekedtek és már bronz, elvéve vas harceszközeik voltak, arra következtethetünk, hogy a név második szótága a lovat harcra idomító, a küllős harci szekeret feltaláló és alkalmazó kus népnevet fedi (a Bibliában *chus*, az asszír szövegekben *kasszu*, történészeknél *kusita*, *kasszita*). A szó tehát (h)ik+kusz; ebből a *hikosz*, végül *hiksosz* alak. Így értelme: a *hegyi kusok népe*.

Az egyik abu-hasszáni sírfeliraton a korabeli fáraó megörökölte őket, amint marháikat maguk előtt hajtva, asszonyostól, gyerekestől, szekereket húzó lovakon érkeznek. Ez a közlekedési eszköz Egyiptomban akkor még ismeretlen volt. A Nílus-deltának *Tehenu* és *Retenu* tartományneve is tőlük származik.

A hierogliféken szereplő idegen nevek a Nyugat-történezeinek alapot adnak e nép szemita jellegének alátámasztására. Így az egyik felirat megemlíti *Ják-Abu-Él* uralkodó vagy herceg nevét. Ez, szerintük a bibliai Jákobbal azonos. Holott a *ják* törzsnév, amely a Kaszpi-Aral-tó vidék Ják-ar, görög fordításban Jak-szártesz, Laxartes nevére mint vidéknévre utal. Abu megfelelője a szumér *ab* = apa, atya; vagy *aba* = vezető, főember, vezér, pl. *Aba Sámuel* király vagy *Thonus-Aba* besenyő vezér. Egyébként a felirat *Abulja* csupán hangváltozat. *El* megfelelője a szumér *il* = magasságos, felső (isten, király s papi méltóság-nevek díszítője). Kánaáni és ugariti táblákon is szerepel oly időben, amikor a zsidó nép még nem is létezett.

Hiksosz hercegi, hercegnői nevek közül ismerjük még *Anather* és *Khia* feljegyzését. Az ugariti (kánaáni) mitológiában *Anat* Istár-Astarte leánytestvére. A szumér-babiloni mitológiában pedig *Anata* Enlil anyja. A név tehát nem szemita eredetű; egyszerűen anyát, nénét vagy nénit jelent.

Khi-ar, helyesen *Ki-ár*, ahol a szumér *ki* = föld, *ár* = folyóáradás, csatorna (magyarul árok). E herceg neve tehát vidéknév. Nem ismeretlen nyelvünkben sem, pl. Alföld = vidék, Alföldi = családnév. A mai Quantir (Kantir) nevű helységtől délre, a mai Tell el Daba dombján, áradásmentes területen épült fővárosuk, *Avaris*. Ettől északra, a hiksosz korszak megdőntése után, a Ramszesz-uralkodók ellenvárosaként *Pi-Ramesse* városát építették, miután az egyiptomiak Avarist lerombolták s építőanyagát, faragott köveit elhurcolták.

Később a napisten tisztelőire felépítik Hiero-Solymát (Jeruzsálem), s 200 000-es tömegükkel letelepednek.

Az asszíriai szemiták beözönlése előtt nyugatra menekült hiksoszokról Manetho a következőképpen ír: "Timaus király uralkodása alatt az Isten valamilyen okból elfordult tőlünk és a napkelet felé eső földrészből, meglepő módon, alacsony származású emberek érkeztek határainkhoz. Nagy merészen országunkba is betörték és uralmát könnyűszerrel magukhoz ragadták - anélkül, hogy tulajdonképpen csatát vívtak volna velünk."

Az egyiptomiak meglepetését Manetho jól érzékelteti, de a bejött nép személyazonosságáról csak annyit mond, hogy "pász-torkirályok népe volt". Azt sem említi, miért féltek annyira az asszíroktól, mi volt a nyelvük, sőt még az általa használt hiksosz nevet sem magyarázza közelebről.

Manetho leírása, hogy a hiksoszok kelet felől jöttek, helytállóan látszik, hiszen abban az időben a politikai robbanás Egyiptomból nézve - valóban a napkelet felé eső részekben, a Tigris vonalánál következett be. Ebből az is valószínű, hogy

akiknek uralomváltás következtében onnan el kellett menekülni, csakis az elbukott I. Asszuri és az I. Babiloni Birodalom felölősei lehettek; tehát elsősorban a kormányzó ""úr-törzsek"" és az ő politikájukat követő segédnépek, a helybeli kus tömegek. Menekülés közben egyéb, pánikba esett kisebb néptöredékek is csatlakoztak hozzájuk, nevezetesen sémita pásztorok s talán mongol elemek is.

Eszerint a nyugatra menekülő néparadat feltehetően a régi Kelet leomló keleti feléből indult el, s nagyobb részben kus összetételű lehetett. Amíg az úr-törzsek Kánaánban igyekeztek, a kus csoportok a Szín-félszigetre vonultak: mindegyik oda, ahol fajtestvérei támogatására számíthatott. Így Egyiptom határaihoz a kusok érkeztek.

A jövevények kezdetben a Szín-félszigeten állapodtak meg, mert Szuezi területére nem mertek belépni. Az már egyiptomi birtok volt, határain tekintélyes várak ügyltek Egyiptom területi épségére. A várakat csak igen csekély számú katonaság őrizte, vagy nem is igen őrizte, mint a Zár nevű erődt, így ott át tudtak szivárogni Szuezibe.

Egyiptomot a kus invázió olyan időben érte, mikor ott a központi hatalom tekintélye aláhanyatlott és a Deltában uralkodó kiskirályok egyikének sem volt elég ereje a mocsarak közt húzódnó, költséges erődvonalak karbantartására, személyzete élelemmel való ellátására. E körülmények tették lehetővé, hogy a keletről menekülő kusok fokozatosan beljebb nyomuljanak a Delta-ba, ahol aztán felszaporodva, ők is választottak maguknak közülük való nemzeti fejedelmet.

A meglepetés az egyiptomiak között akkor kezdődött, amikor a kusok fejedelme a maga korszerűbb felszerelésével: messzehordó, összetett íjakkal, gyorsan mozgó harckocsikkal helybeli kiskirályokat egymás után legyőzve, ura lett Észak-Egyiptomnak anélkül, hogy az őslakosokkal egyetlen csatát is vívott volna - miként Manetho is elmondja.

A jövevények azonban nem lehettek olyan sokan, ahogy Manetho előadása nyomán gondolni lehetne. A Szín-félszigetnek csak az értékesebb részét, főleg az Akabai-öböl környékét szállták meg sűrűbben, Szuezi-ben pedig a régi határvédő várvonalától nyugatra, a Nílus főágáig nyúló vidéket. Ez utóbbi jól védhető, s gazdaságilag is igen értékes terület volt. Ez volt a tulajdonképpeni hikszosz uralom hatalmi alapja, itt tartózkodott a haderő zöme, s innen indult királyuk minden gazdasági év végén, hogy a kisebb fejedelmek adóját behajtsa. Uralmuk, a korabeli történészek megítélése alapján, körülbelül 150 évig tartott.

A hikszoszok kus voltáról közelebbi bizonyítékot találunk hátrahagyott történelmi emlékeikben. Egy rájuk maradt királyszobor pl. bizonyítja, hogy nem voltak sem mongolok, sem szemiták, hanem árjával kevert, világosabb bőrű kusok, árja-kusok vagy fekete magyarok.

Manetho szerint a Szuezi vidékére jött kusok roppant féltek üldözőiktől, a szemita asszíroktól, ezért a legsürgősebben kijavították a Földközi-tengertől a Szuezi-öbölhöz húzódnó régi várvonalat, s kelet felé Egyiptom minden bejáró ajtaját lezárták. A várakba kus őrseket helyeztek, a főbejárat mögött pedig hatalmas katonai tábort állítottak fel. Ez a tábor nem volt más, mint egy óriási földvár, azaz sáncokkal bekerített hatalmas mező. Korabeli példák alapján úgy képzelik el, hogy a mezőt 10-15 m magas, 30-40 m széles földhányással vették körül, amelyhez kifelé még egy, 15-20 méter hosszú stratégiai lejtő is csatlakozott. Manetho adata szerint ez a Delta bejáratát őrző hikszosz vár 10 000 acre területet ölelt fel.

A keletről jött, sötétes arcú kus-magyarok s a deltabeli fehér magyarok közt kezdetben igen nagy volt az ellenséges érzület. Az őslakók megvetették a "barbár" betolakodókat. Idővel azonban a gyűlölködés alábbhagyott, és az őslakosság, a jövevényekkel együtt, bensőségesen együttműködött az ország közigazgatásában és kormányzásában. Királyaik már nem nevezték magukat kusoknak, hanem árjának és magyaroknak, jó csengésű egyiptomi címeket használtak.

Az egyik hikszosz király címei: "Ária ősúr, őse Ra; a Sópuszták ura; (deltabeli) Sötét magyarok ura; Szinben magyar úr". E címekből minden félreértést kizáróan kiderül, hogy az ún. "hikszoszok" fekete magyarok voltak, akik a Szín-félszigeten és a Delta keleti részében élve, idővel teljesen átvették az egyiptomi kultúrát. A fekete magyarok sikeres együttműködést alakítottak ki a Delta lakosságával, s uralkodójukat Közép-Egyiptom lakossága is elismerte.

Dél-Egyiptomban, a thébai királyság területén azonban nem volt ilyen egyszerű a dolog. Amikor erre a tájra is ki akarták terjeszteni hatalmukat, a thébiai fegyveresen ellenálltak. A háborúskodás évtizedekig elhúzódott, és a küzdelem utolsó jelene az Avarisban táborozó 240 000 fekete magyar körülrzése volt. A vérontást mindkét fél el akarta kerülni, ezért a várat a védők harc nélkül feladták, miután szabad elvonulást biztosítottak nekik. A kusok ekkor minden kincsüket felpakolták, és Szíria-Kánaán irányába, Kr. e. 1576-ban elhagyták Egyiptomot. Ezzel a hikszoszok egyiptomi szereplése befejeződött. A menekült kus király továbbra is Egyiptom királyaként viselkedett és a trón visszafoglalásáról álmodozott.

Észak-Egyiptom népének elvándorlása mintegy száz esztendeig szakadatlanul folytatódott. A győztes fáraókat nyugtalanította, hogy a kivonult fehér és fekete magyarok katonai és politikai csoportjai a szomszédos kánaáni területen állapodtak meg és Egyiptomot illető politikai céljaikat nem adták fel. Szétmorzsolásukat, megsemmisítésüket I. Tutmosis (Kr. e. 1525-1512) tűzte ki céljául. Seregével rendre megostromolta a Földközi-tenger és az Eufrátesz nagykanarja közti erősségeket. Az üldöző hadjáratokat a XIX. dinasztia is folytatta.

A régi Kelet nyugati felében a fehér magyarok győzelmesen visszavették uralmukat, de az is tény, hogy az Európa felé vezető utakon a Kr. e. 2. évezred közepétől kezdve már nagyobb tömbök vonultak a Balkánon felfelé, keresve, hol tudnának új hazát találni.

A régi Keleten új világpolitikai helyzet volt kialakulóban: a magyar-turáni népek egymás közti békéjének megteremtése. E kiterjed szövetségi hálózatnak köszönhető, hogy a Kr. e. 13. századtól kezdve az őshazai magyar népek politikai alakulatai egymással jó viszonyban éltek, s fő törekvésük a béke megóvása volt. A magyar-turáni népek egymás közti békéjének megteremtése ez időben már sürgős volt, mivel a környező sivatagi területekről nagyobb tömegben más fajtájú népek érkeztek, ahol később a magyar kultúrában kiművelődve önállóan szervezkedni kezdtek, s a magyar területekből itt is, ott is fontos országrészeket szakítottak ki. A sivatagi népekkel az élethalálharc ismét elkezdődött...

Áttekintve a történelem eddig még eléggé ködös fátyolán, végső megállapításainkat a következőkben összegezhetjük.

A régi Keleten a történelem hajnalától kezdve a Kr. e. 13. sz. közepéig a magyar nyelvű népek vitték a főszerepet, akik magukat sokféle néven nevezték, de valamennyien az *úr*, *árja* népek családjába tartoztak.

Ez a felismerés az ókori egyetemes történetnek közös és szilárd alapot ad, mert ezentúl azt egy egységes nyelvi, kulturális

és népi folyamatnak tudjuk elképzelni. A történetírás történetében ez az eredmény kétségtelenül új fejezetet nyit, mert az ókor történetét eddig csak mint széteső, tarka népi, kulturális és vallási egyveleget mutatták be.

Az eddigi kutatások során kimutatható, hogy a Kaukázus-Irán vidéki magyar országok létszáma az őshazánkban a Kr. e. 13. század derekán mintegy harmincmillió (30 000 000!) lelket számláló magyar-turáni törzset éltetett.

Amilyen örömmel vesszük tudomásul a kutatások idevágó eredményét, ugyanolyan rémülettel tesszük fel a kérdést: hová lettek, mivé lettek milliókat számláló turáni-magyar véreink???...

Rövid tanulmányomat szeretném Kézdy Vásárhelyi Zoltán dr.: "A magyarok útja Indiától Pannóniáig" c. könyvének záró idézetével befejezni: "A tudományok terén akárkivel vetekedni - ismervén magam gyengeségét - nem volt szándékom."

Irodalom

- Africa, countries of the Nile. the Nat. Geogr. magazine, 1963. okt. sz.
Albright, W. F.: The Archeology of palestine. London, 1960
Alberry, A. J.: The Legacy of Persia. Oxford, 1953
Baldois, F.: Egypten, Pyramidernas & Mysteriernas Land. Uppsala, 1943
Baráth T.: A magyar népek őstörténete I-III. Montreal, 1968-1974
Bárczy G.: A magyar nyelv életrajza. Budapest, 1963
Bárczy G.: A magyar szókincs eredete. Budapest, 1958
Bendeffy L.: Kunmagyaria, a kaukázusi magyarság története. New York, 1955
Birket-Smith: The Path of Culture, etc. Madison & Milwaukee, 1965
Bobula Ida dr.: A sumér-magyar rokonság kérdése. buenos Aires, 1961
Bobula Ida dr.: Sumerian Affiliations. Washington, 1951
Bouillet: Dictionnaire classique de l'Antiquité secrée et profane. Paris, 1841
Bryant, J.: A New System, etc. vol. IV. London, 1807
Brodrick-Morton: A concis dictionary of Egyptian Archeology. London, 1922
Budge, E. A. Wallis: The Book of Dead. London, 1956
Budge, E. A. Wallis: The book, etc. The Hieroglyphic Transcript, etc. N. Y., 1960
Budge, E. A. Wallis: Egyptian Language, etc. London, 1958
Budge, E. A. Wallis: A History of Ethiopia, Nubia & Abyssinia. Osterhout, 1970
Budge, E. A. Wallis: The gods of the Egyptians. vol. II. New York, 1904
Budge, E. A. Wallis: A History of Egypt. vol. I-VIII. Osterhout, 1902
Chiera, E.: They Wrote on Clay, etc. Chicago, 1956
Childe, G.: The Prehistory of European society. London, 1958
Childe, G.: What Happened in History. Edingburgh, 1954
Clark-Rundle: Myth & Symbol in ancient Egypt. London, 1959
Cleator, P. E.: Lost Languages. New York, 1961
Contenau, G.: La civilisation des Hittites et Hurrites du Mitanni. paris, 1948
Cottrell, L.: The Anvil of civilization. New York, 1957
Cottrell, L.: The Bull of Minos. London, 1956
Csollány D.: A székely-magyar rovásírás történetéhez. Budapest, 1966
Csőke S.: A sumér ősnnyelvtől a magyar előnyelvig. New York, 1969
Csőke S.: Őstörténet. Északi Vártán, Södertälje, 1982
Davidson, B.: The Lost Cities of Africa. Boston, 1970
Davies, S.: Race Relations in ancient Egypt, Greek, Egyptian, Hebrew, Roman. London, 1951
Dawson, CH.: The Age of Gods. Boston, 1928
de Burgh, W. G.: The Legacy of the Ancient World. London, 1955
Dictionnaire des communes, France metropolitaine, etc. Paris, 1956
Diószegi V.: Az ősi magyar hitvilág. Budapest, 1971
Drosse, J.: L'empire du prétre-Jean. L'Ethiopie médiévale. Paris, 1957
Dowson, J.: A classical dictionary of Hindu Mythology, etc. London, 1953
Edwards, I.: The Piramids of Egypt. London, 1955
Egypte l'Encyclopédie par l'Image. Paris, 1930
Egyptian Art (Guide to collections), Egyptian Mythology, Egyptian Wall Paintings from Tombs & Temples. New York, 1962
Encyclopaedia Biblica. London, 1903
Epstein, I.: Judaism. A Historical Presentation. London, 1960
Ferenczy E.: A magyar föld népeinek története a honfoglalásig. Budapest, 1958
Fettich N.: A szilágysomlyói kincs. Budapest, 1932
Filip, J. (Horváth F. ford.): A kelta civilizáció és öröksége. Budapest, 1966
Flavius, J. (Révay ford.): A zsidók története XI-XX. könyv. Budapest, 1966
Frankfurt, H.: The Birth of Civilization in the Near East. New York, 1956
Gaer, J.: How the Great Religions Began. New York, 1956
Gardiner, S. A.: Egyptian Grammar. An Introduction etc. London, 1969

Gilgames. Ékirásos akkád eposzok. Rákos S. ford. Budapest, 1960

Goldberg, B. Z.: The Sacred Fire. The History of Sex in Religion. N. Y. 1962

Gonda J.: A Sanskrit Reader. Utrecht, 1935

Gosztonyi K.: Művelődéstörténeti és nyelvtudományi egyeztetések. Paris, 1959

Gouvril, F.: Langue et littérature bretonnes. Paris, 1952

Gurney, O. R.: The Hittites. Bungay, 1964

Györffy Gy.: Krónikáink és a magyar őstörténet. Budapest, 1948; A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak stb. budapesti, 1958

Haberlandt, M.: Ethnolgy. London, 1920

Hajdu P.: Finnugor népek és nyelvek. Budapest, 1962

Hall, H. R.: The Ancient History of the Near East, etc. London, 1952

Hambis, L.: Le Sibérie. Paris, 1957

Harrison, R. K.: Teach Yourself Hebrew. London, 1955

Hawkes-Woolley: Prehistory & the Beginning of Civilization. N. Y. 1963

Henning von d'Osten: Die Welt der Perser. Stuttgart, 1956

Hering, E.: Az írás rejtélye (Vajda E. ford.) Budapest, 1966

Herodotos: History. vol. II., Every Man's Library. pp 405-406. London, 1949

Herodotos: The Histories. Trad Aubre Selincourt. Edinburgh, 1961

Hieroglyphen. Schrift und Text im alten Ägypten. München, 1985

Hooke, S. H.: Babilonian & Assyrian Religion. London, 1953

Hubert, H.: Les Celtes. vol. II. Paris, 1950

Hus, A.: Les Etrusques. Pauple secret. Paris, 1957

Huré, J.: Histoire de la Sicilie. Paris, 1957

Hood, M. S. F.: The Tartaria Tablets. Scientific American, May 1968

Ispay F.: Magyar föld- és néprajz. Cleveland, 1958

James, E. O.: Prehistoric Religion. London, 1957

James, T. G. H.: Sculptures Egyptiennes. Collection d'Art UNESCO

Jewish People(the), Past and present. Vol. I. New York, 1946

Koráner, sv. ford.: Ake Ohlmark, Budapest, 1983

Kézdy Vásárhelyi Z. dr.: A magyarok útja Indiától Pannóniáig. Budapest, 1939

Kitto, H. D. E.: The Greeks. Edinburgh, 1956

Kramer, S. N.: Sumerian Mythology. New York, 1961.: The Sumerians, Their History, Culture & Character. Chicago, 1964; Twenty-five first in Man's Recorder History. From the Tablets of Sumer. Indian Hills, 1956

Krohn, Gy.: A finnugor népek pogány istentisztelete. (Bán A. ford.) Budapest, 1908

Kállay F.: A pogány magyarok vallása (utánnnyomás). New York, 1971

László Gy.: Őstörténetünk legkorábbi szakaszai, stb. Budapest, 1961

Ligeti (szerk.): A magyarság őstörténete. Budapest, 1943

Lloyd, S.: Early Anatolia. London, 1956

Lukácsy K.: A magyarok őselei, stb. Kolozsvár, 1870

A magyar őstörténet kérdései. A M. Ny. T. vitaülése 1953. dec. 1. Budapest, 1955

Magyarország helységnévtára. Budapest, 1944

Magyarországtól elcsatolt területek közséégeinek és városainak névjegyzéke. Budapest, 1944

Manetho: The History of Egypt; The Book of Sothis; The Sacred Book (Transl. av. Waddel W. G.). London, 1924-1930

Marques-Riviere: Histoire des doctrines ésothériques. Paris, 1950

Maspero, G.: History of Egypt, Chaldea, Syria, Babilonia & Assyria. London

Masson-Oursel: Ancient India and Civilization. London, 1951

Mertz, B.: Temples, Tombs & Hieroglyphs. The Story of Egyptology. N. Y. 1965

Mészáros Gy.: Kelet-Európa néptörténete: chattiak és skythák. Szeged, 1938

Mészáros Gy.: A másfélezer esztendő magyar nemzet. New York, s. d.

Molem: L'Iran ancien. Paris, 1965

Mongait, A. L. (szerk.): Archeology in the USSR. Moscow, 1959

Moór E.: A nyelvtudomány mint az ő- és néptörténet forrástudománya. Budapest, 1963

Moscatti, S.: Histoire et la civilisation des peuples Sémitiques. Paris, 1955.; The Face of the Ancient Orient. A Panorama of Near Eastern Civilizations in Preclassical Times. N. Y. 1962.; Ancient Semitic Civilizations. New York, 1960

Németh Gy.: A nagyszentmiklósi kincs feliratai. Budapest, 1932

Nougayroll-Aynard: La Mésopotamie. Paris, 1965

Padányi V.: Dentumagyararia. Buenos Aires, 1963

Petrie-Flinders: Egypt & Israel. London, 1912.; Wisdom of the Egyptians. Vol. LXIII. London, 1940

Petit, P.: Précis d'histoire ancienne. Paris, 1971

Pittard, E.: Les races et l'histoire, etc. Paris, 1953

Ragozin, J. A.: Chaldea from the Earliest Times to the Rise of Assyria. London, 1896

Rice, T.: The Schithians. London, 1963

Róheim, G.: Hungarian & Vogul Mythology. New York, 1954

Saks, E.: Aesti. An Analys of Ancient Eurpean civilization. Montreal, 1960

- Schmöckel, H.: Das Land Sumer. Stuttgart, 1956.; Ur, Assur und Babylon. Drei Jahrtausende im Zwischenstromland. Stuttgart, 1955
- Sebestyén Gy.: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Budapest, 1915
- Somogy E.: Szumirok és magyarok. Budapest, 1903
- Steffensen: Ancient Greece. The univ. hist. of the world. New York, 1966
- Szöllősy Z. dr.: Szittyák, hunok, avarok, magyarok. Schloss Teising, s. d.; Egyiptom turáni népe: a hikszoszok. Buenos Aires, 1976
- Sweet, H.: The History of Language. London, 1930
- Säve-Söderberg: Egyptisk egenart. Stockholm, 1945
- Säve-Söderberg: Faraoner och människor. Stockholm, 1945
- Tcherikover, V.: Hellenistic Civilization & the Jews. Philadelphia, 1959
- Thomas, E.: Archäologische Funde in Ungarn. Budapest, 1956
- Uxbond (Hevesy V.): Munda-Magyar-maori, etc. London, 1928
- Vámbéry Á.: A magyarság bölcsőjénél, stb. Budapest, 1914
- Vercoutter, J.: L'Egypte ancienne. Paris, 1957
- Waddell, L. A.: A Sumer-Aryan Dictionary. London, 1927.; Egyptian Civilization, its Sumerian Origin of Egyptian Hieroglyphs. London 1930.; The Indo-Sumerian Seals Deciphered. Discovering Sumerians of Indus Valley as Phoenicians, Barats, Goths, etc, Famous Vadic Aryans 3100-2300 B. C. London, 1925.; The Phoenician Origin of Britons, Scots and Anglo-Saxons. London, 1924
- Woolley, L.: Ur of the Chaldees. London, 1954
- Winchell, A.: Preadamites or a Demonstration of the Existence of Men Before Adam. Chicago, 1890
- Zamarovszky, V.: Kezdetben volt Sumér (Csorba L. ford.). Pozsony, 1966
- Zamarovszky, V.: A felsőleges piramisok (Varga E. ford.). Pozsony, 1981
- Zsirai M.: A finnugorság ismertetése. Budapest, 1963

KORAI ROKONAINK LÁBNYOMAIN NÉMETORSZÁGBAN
ÉS FRÍZORSZÁGBAN
(Ura Linda)

(Történelmi kirándulás 1987. szeptember)

I. rész

Vannak olyan korszakok, események, népek, amelyekről és akiről sokat írnak, s vannak olyanok is, amelyek tabuként vannak kezelve vagy legalábbis elhallgatás a sorsuk. Valahogy így van ez a hunokkal is, akik, mint tudjuk, rokon népek szövetsége volt, s mi magyarok is közéjük tartozunk. Európában főleg az itt lezajlott hun eseményekről tudunk, kik Euráziában példátlan nagy hódítást végeztek, mégis általában csak a 375. évtől kezdődően írnak róluk. Írnak pl. a catalaunumi ütközetről, írnak arról, hogy Atila Rómának megkegyelmezett, hogy a hatalmas birodalom Atila halála után rövidesen feloszlott. Végül is azzal fejezik be a hunok történelmét, hogy "eltűntek", márpedig egy nép nem tűnhet el olyan könnyen a történelem színpadáról, hiszen sok kis rejtett ajtó van a színpad mögött.

Én, mint lelkes kutató és utazó, szívesen járok kevésbé kitaposott utakon. Mint amatőrt, nem kötnek ideológiai béklyók, saját zsebemből ugyan, de oda utazom, ahova nekem tetszik, szabadon repülhetek keletről nyugatra, nyugatról keletre, délről északra, és így tovább. Rábízhatom magam a turulmadár védőszárnyaira.

Általában minden elhatározásunknak, amely a napi gondok fölé emelkedik, van valami belső indítéka. Sokszor egy régi emlék, egy különös esemény, hely vagy személy válik bennünk hirtelen élővé, vagy valaki felhívja figyelmünket olyan történelmi vagy földrajzi érdekességre, amiről nem tudunk, ami áramütésként hat. Igen, nekem ez utóbbi adott döntő lökést ahhoz, hogy Hollandiába és Németországba utazzam. Név szerint Varga Sándor torontói kutató volt az, aki, miután olvasta a pakisztáni utamról írt könyvem, elküldött egy olyan könyvlistát, amelyen többek között szerepelt Franz J. Los nevű író: *Die Ura Linda Handschriften als Geschichtsquelle*, azaz ura Linda kézirata mint történelmi forrásanyag c. könyve, amelyben többek között ír az ősrégi hollandiai Texel-szigeti eseményekről, az ottani vár Freya nevű várúrnőjéről, Magy hercegről, a finnekről, magyarokról, valamint a hunokról. Freya a mai német lexikoni adatok szerint a szerelem istennője, Odin isten felesége volt.

Mondanom sem kell, hogy e krónika döbbenetes hatással volt rám; azt, amit abban Franz Los leírt, illetve több írásból próbált összerakni, hittem is meg nem is. Mindenesetre nyomban elhatároztam, hogy én pedig elmegyek a "tettek helyére", az előhunok állomáshelyeire.

Az útirány Bernből indult, onnan a lüneburgi pusztá déli határának legnagyobb városába, Hannoverbe utaztam, onnan Fallingb. b. felé, majd Hunenburgba, onnan Hollandiába Leeuwardenbe, majd Texel-szigetre, onnan vissza Németországba Bremába, Schleswigbe, Husumba, Kielbe, vissza Hannoverbe, onnan Cellébe, majd a Hunsrück két városába, Koblenzbe, Trierbe utaztam, majd onnan vissza Bernbe. Történelmi kirándulás volt a javából, 36 nap alatt 14 kis- és nagyvárosban jártam, pihenésre, romantikázásra idő nem volt, ehelyett rohanás nyelvkilógással, hogy az időtálló, történelmi múltú hun védősáncokból - ha azok megközelíthető helyen vannak - valamit láthassak, rohanás múzeumból múzeumba, könyvtárból könyvtárba, állomásról állomásra. Mindezt szigorúan beütemeztem napra, sőt órára, nem is beszélve a hotelfoglalásokról.

Ami a kutatómunkát illeti, először is olyan térképek, könyvek után kutattam, amelyek a Kr. előtti és utáni századokban Észak-Németországban élő népek, törzsek történelmére vetnek fényt.

1. térkép. Reinhard Schmoeckel: *Die Hirten, die Welt veränderten*, azaz: A pásztorok, akik a világot megváltoztatták. Alcím: A korai indoeurópaiak történelme című művének (Hamburg, 1985.) 273. old. fejezete: Die erste "Hunnensturm" Kimmier und Skythen vorboten einer neuen Zeit, azaz: Az első hun beözönlés, kimmerek és szkíták előhírnökei egy új időnek. E fejezetben azt írja, hogy Kr. e. 1500 és 760 között mint elsőosztályú lovasok és nyilasok tűntek fel a kimmér-szkíták a Dnyeszternél. Nagy birka-, marha- és lóállománnyal rendelkeztek. Ez a nép a szkítákkal egyazon nyelven beszélt, szokásokban, harci eljárásokban is megegyeztek. Ősi területüknek a Krím félszigetet tartották, királyuk Urartuban volt, amely a *churrita* (azaz hettita) hatalom főhelye. Az ázsiai steppékről a kimmerek után újabb félelmetes lovas népek törtek elő, mint a szarmaták, az alánok, a hunok, az avarok, a magyarok, a mongolok és a törökök. A kimmerek nagy szerepet vittek Európa kulturális fejlődésében, Kr. e. 1000-ben. (Megjegyzés: kurgán halmok = magyarországi kunhalmok.)

A Pauli-féle történelmi lexikonban 26 oldalon írnak a kimmerekről. Megemlítik, hogy a kimmereket germánosították, s azokat kimbirnek nevezték.

Ugyanezt mondja Umberto Cozzoli: *I cimmeri* c. művében (megjelent Rómában, 1968-ban), aki a kimmerek tévtörténete című fejezetben ezt mondja:

"A kimmereket Julius Ceasar korától kezdve (Kr. e. 40 körül) a germánok közé sorolták, s a kimmer/kimber analógia utat nyitott a kimmer/germán-féle azonosításoknak is."

A Révai-lexikon a következőket írja: "Kimmérek (latinosan *Cimmeriak*). a. m. a sötétség emberei, a régi görög népképzeletben örök sötétségben lakó nép. Őshazájuk a krími félsziget (Chersonessus Cimmerica). Innen vetődtek a 13. században Kr. e. Örményországba, ahonnan az asszírokkal szövetkezett szkíták (*asguzaia*) által nyugat felé szorítva, Kis-Ázsiában telepedtek le. Bibliai nevük *gomer*, asszírul *gimiraia*. Nevük később a cimberék-ben és a kelta *kymrek*-ben tűnik föl."

Wirt Herman írja, hogy a kimmerek Homérosz hőskölteményében *kikonen* néven szerepelnek.

Az íráshagyaték történelmi híradások gyűjteménye, több korból, több szerzőtől eredhet. Így azok bővíthetik eddigi őstörténelmi ismereteinket, s annak feszegetése, hogy az írárok eredetiek-e, nem helyénvaló.

Az említett mű 1972-ben lett Oostburgban kiadva, kiadó: W. H. Pieters, terjesztő: Peter Wegener, 5300 Bonn 1., Postf. 2513. (A berni egyetemi könyvtárban is megvan.)

Most pedig az 1. fejezetből olvasok fel pár oldalnyi kivonatot.

"Az ún. Ura Linda kéziratok gyűjteménye két főrészből áll, amelyeknek keletkezési idejét a bennük megadott keltezések szerint 250 év választja el egymástól.

Az első rész csaknem teljesen egy nőnek a műve, akinek *Adela* volt a neve. Ez a rész valószínűleg Kr. e. 558-ban íródott. A leírást fia, Adelbrost és leánya, Apollonia folytatta. A második részt Kr. e. 300 év táján *Frethorik* írta le.

Éppen ezért fel kell tételeznünk, hogy a gyűjtemény nem teljes, terjedelmes részek valamilyen oknál fogva elvesztek. Feltehető az is, hogy a kéziratok lapjai összekeveredtek, mivel a 14. század előtt a kéziratok lapjait még nem számozták.

A kéziratok ófríz eredetijét jelenleg biztonságosan őrzik Leeuwardenben a Tartományi Könyvtárban, Hollandiában.

A gyűjtemény első fele Frya népanya országáról szól, azaz a Földtől (Irtha) született Frya gyermekeinek országáról, amely a Fríz-szigetektől kezdve nemcsak az ingwäonok területére terjedt ki a Scheldétől Jütlandig, hanem a dán szigetekre és Svédország déli részére, Schonlandra is. Az országot három évre választott királyok és választott hivatalnokok kormányozták, de az voltaképpen egy életfogytig választott "népanya" fennhatósága alatt állt. A Texel nevű várbán lakott. A Texel-várban, miként más várakban is, volt egy torony és abban egy "örökégő lámpa". Frya országát megtámadták a keletről jövő finnek és magyarok, akiknek főnökét Magy néven említik. Magy meghódította Schonland keleti részét, de "a hegyeken és tengeren túlra" nem mert átmenni.

Valamivel később, vélhetőleg Kr. e. 591-ben, kihasználta a tengerszorost jégpáncéllal borító kemény fagyot, hogy elfoglalja Dániát.

Két év múlva, egy viharos éjszakán, dán legénységgel irányított könnyű csónakokkal támadást intézett Texel vára ellen. Frana népanya súlyosan megsebesülve fogságba került. Mivel nem akart meghódolni, a tengerbe dobták, ahol megfulladt.

Hét hónappal később Groningenben népgyűlést tartottak, amelyen Adelát népanyává választották, de Adela nem fogadta el a választást, mert Apolhoz, Ostfieland "Grietmann"-jához akart feleségül menni. Ennek az volt a következménye, hogy nem választottak népanyát, arra gyanakodva, hogy ki akarja terjeszteni hatalmát. Erre zabolátlanság és anarchia keletkezett. Magy herceg kihasználta a központi hatalom gyöngyülését, kiterjesztette hatalmát a Weser folyóig, miközben a gótok (gallusok) a Schelde folyótól délre eső vidéket vették birtokukba.

Ilyen válságos körülmények között, harminc évvel Frana meggyilkolása után, tehát Kr. e. 550-ben ismét népgyűlést tartottak. Amikor Adela szót kapott, kijelentette, hogy Magy herceg csak fondorlat révén, valamint a hercegek és a nemesség kapzsiságának kihasználása révén győzött, nem pedig fegyveres erővel. Az egyre tovább harapózó bomlás leküzdése céljából elsősorban egy új népanyát kellett választani. Erre a tisztségre Tüntjét, Medemblik várúrnőjét javasolják. Egy másik várúrnő azonban Tüntje megválasztását megakadályozza, ennek dacára nem sikerült saját megválasztását keresztülvinni, emiatt Magyhoz menekült, akit arra bízott, hogy Adelát gyilkoltassa meg. Egy magyar lovasscapatnak sikerült Lindawid ösvényein észrevétlenül Staveren közelében előrenyomulni. Egy májusi ünnep alkalmával Adela házáat megostromolták, s Adela egy mérgezett nyíltól találva halt meg. Fia, Adelbrost, reménytelennek látta a helyzetet, s két hónappal később apjának udvarán találta megcsonkított holttestét.

Adelbrost öccse, Apol, fölépíti Schonland nyugati partvidékén Lindasburgot, majd pedig éveken át harcol Magy ellen. A helyzet egyre válságosabb, sok várúr árulással felérő kapcsolatokat tart Maggyal. Gyilkolás és egyenletlenség kerekedik felül mindenütt, és három év múlva Magy herceg harc nélkül lett ura a helyzetnek."

Az elbeszélések szerint röviddel Kr. e. 500 körül hatalmas árvíz pusztította el az ország összes várát, a texeli Fryasburg kivételével. Az erdők az altalajjal együtt lesodródtak. Amikor az árvíz egy borzalmas tél után visszavonult, Ostfielandban 30, Westfielandban 50 sós tó és tavacska maradt hátra.

A Frethoriknak tulajdonított kéziratban, azaz a kéziratok második felében az elpusztult ország újjáépítéséről esik szó. A leomlott vár körfalain belül házakat építenek, árkokat és védőgátakat húznak. Fríz nyelven leeuarden most is ljouwerdnék hangzik, amely város a korai középkorban a Middelzee partján feküdt, ez a tengernek egy nyúlványa volt, amelyet később ismét elnyelt a tenger.

A kéziratok Freislandban több várost neveznek meg: Groningen, Medemblik, Steveren, Leiden. Ha ezek már jóval időszámításunk kezdete előtt léteztek volna, akkor érthetetlen, hogy a római szerzők semmit sem tudnak róluk.

Felvetődik a kérdés, hogy a fent vázolt események voltaképpen mely időszakban játszódhattak le, mivel a finnek és magyarok cselekményeire vonatkozólag - amelyről még e fejezetben szó lesz - nincsenek támpontok. De nincs biztos támpont az Atlantisz helyének és pusztulásának meghatározásában sem, habár összefüggés lehet közöttük. Dr. Ottema és Spanuth kutatók állításai szerint Atlantisz Schleswig-Holstein nyugati partvidéke előtt lehetett és pusztulása Kr. e. 1193-ban történhetett.

Mindezen okok alapján a legnagyobb valószínűség szerint feltételezhetjük, hogy Adela kéziratának megfogalmazása Kr. u. 442-ben, Apollonia (Adela lányának) utazása a Rajnán fölfelé 445 körül történhetett, amikor is Svájcban a cölöpfalukat meglátogatta. Ez az utazás döntő bizonyítékul szolgált dr. Ottama kutató számára a kéziratok valódiságát illetően, mivel a cölöpfalulakók maradványait csak 1859-ben fedezték fel. Apollonia szó szerint a következőket írja:

"A Rajnán túl, a hegyek között láttam a marsatákat. Házaik cölöpökre vannak építve. Ez a vadállatok és a gonosz emberek miatt van. A marsaták vadászatból és halászatból élnek. A nyers bőroket az asszonyok megtisztítják és nyírfakéreggel megmunkálják. Bőreiket és növényeiket a Rajna-lakók megveszik, a hajósok pedig külföldi országokba viszik."

A marsaták szomszédosak voltak a közeli délvidékiekkel (krekabeliekkel, akik földközi-tengeri nép) és a keltákkal, valamint

az elvadult németekkel.

Figyelemre méltó, hogy ez az útleírás sehol sem kerül összeütközésbe a történelmi tényekkel. 450 körül az alemannok, akik 260-ban az Aventicum nevű fontos várost feldúlták, Svájcban telepedtek le. Amikor Svájc nyugati részén még a romanizált lakosság maradványai laktak, az ország keleti része olyan kevéssé volt latinizálva, hogy Graubündenben egészen az 5. századig kelta nyelven beszéltek. Végül ne feledjük el, hogy a frízek a frank időszakban a Rajna mentén élénk kereskedelmet folytattak, s ilyen módon Svájcba is eljutottak.

Hogyan hozhatók összhangba a két nő által elbeszélte történetek az Európában lezajló akkori eseményekkel?

Röviddel azután, hogy a hunok 375 táján a Dont átlépték, meghódították a keleti gótok hatalmas birodalmát, amelynek királya, Ermanarik, a halálba menekült. Germán, szláv és balti népeken kívül finn néptörzsek is alá voltak vetve ennek a messzire terjedt birodalomnak. Jordandes gót történetíró ezzel kapcsolatban megemlíti a merjákat és vepszéket, cseremiszeket és permjákokat a Volga és a Káma folyam vidékén a bolgár-törökökkel együtt, akik a Volga középső folyásánál laktak. Mindezen népek adófizetői voltak a hunoknak. Ugyanezt mondhatjuk a finnugor lovasnépről, a mogyerről vagy magyarról, amely török fennhatóság alatt állt, s akkoriban a Volga és az Urál közötti területen lakott. Szomszédos volt a hunokkal és valószínű, hogy a hun hatalmi övezetbe tartozott.

A hunok derékhada, amelynek abban az időben nem volt egységes vezetése, 395-ben a Kelet-Római Birodalom ellen indult. Ugyanabban az előnyomulási irányban harcolt Atilla is, aki megszerezte 445-ben az egyeduralságot a hun birodalomban. De a keletről érkező népek bizonyára északon is heves támadásokat intéztek a burgundok, vandálok, szvébek ellen, akik nem ok nélkül hagyhatták el keletnémet településeiket, hogy aztán 405-ben Itáliába és 406-ban Galliába betörjenek. A hunok az Észak-Németország elleni támadást feltehetően a finn csapatoknak hagyták és itt valószínűleg a törökökhöz tartozó magyar herceg, Magy volt a vezér.

Vélhetőleg ugyanabban az időben támadtak a mai Finnországra. Innen kiindulva meghódították Svédország déli részét, amely az Ura Linda Bookban Schonland néven szerepel. Ez volt az első ország, amelyet Magy meghódított. Egy további támadás Dánia ellen 409-ben szintén lehetséges, valamint a két évvel későbbi, szintén említett támadás Texel vára ellen. Valószínűleg ez a hun invázió okozta, hogy az angolok, szászok, jütek egész csoportjai Britanniába vándoroltak.

Maga Atilla bizonyára sohasem járt birodalmának ebben a szögletében, noha egyik hadjárata alkalmával eljuthatott a Kelet-tengerig. A 400-450-ből származó római pénzérmék, amelyeket Bornholmban, Olandban és Gothlandban nagy számmal ástak ki, valószínűvé teszik, hogy ezek a szigetek az ő hatalmi körébe kerültek. Priszkosz görög történetíró, aki egy kelet-római követség tagjaként 449-ben Atilla magyarországi főhadiszállását meglátogatta, ott azt hallotta, hogy Atilla az "óceáni szigeten" is uralkodott, amelyek minden bizonnyal csakis a dán és fríz szigetek lehettek. Csak röviddel a Galliába való betörés után, amely a catalaunumi mezőn vívott csatával ért véget (451), Atilla leigázta a Rajna jobb partján lakó frankokat és alemannokat, s ezzel a Rajnáig kiterjesztette uralmát. Valószínű, hogy ugyanabban az időben Magy Frieslandot foglalta el rövid időre.

Atilla uralkodási módját is figyelembe kell vennünk. Csellel és erőszakkal uralkodott, de kegyes volt a meghódítókhoz és vallásaihoz. Ugyanígyennek van jellemezve Magy herceg is, aki feljebbvalójához hasonlóan, hatalmát a meghódított népek vezéreinek és nemességének közreműködésére próbálta alapozni.

A hunok, akárcsak a finnek, rendkívül babonások voltak. Seregeiket állandóan sámánok kísérték, akik az ellenséget látomásos előidézésével akarták megreméltetni.

A finnek és a magyarok voltak az első népek, amelyek a germán népek által elhagyott keletnémet területeken letelepedtek. Az ő hatásuknak kell tulajdonítani, hogy Észak-Németországban, Dániában, valamint Groningen s Firesland hollandiai tartományjaiban a túlnyomórészt északi jellegű lakosság között, csökkenő mértékben nyugat felé, olyan emberek találhatók, akik többé-kevésbé világosan mutatják a kelet-balti vagy a mongoloid faji típust. Ezt a beütést nem lehet szláv befolyásnak tulajdonítani, mivel a szlávok, amíg őshazájukban együtt laktak, az északi fajhoz tartoztak. Az Elbától és a Saalétól keletre fekvő vidék csak a későbbi időkben szlávosságot el nyelvi.

Végül legyen szabad még a következőkre rámutatnom. Éppen úgy, mint ahogy Magdeburgot Apollonia idejében, a későbbi normann várakat is kör alakú alacsony földsáncsal vették körül. A mai Texel-sziget főhelységét Den burgnak hívják, szintén kör alakban építették, valamint Leiden város igen régi vára is kerek, gyűrűszerű fallal van körülvéve."

Az 1. fejezet aztán bezárul egy időtáblázattal, amely mintegy összefoglalja az egész eseménysort:

"375. A hunok behatolása Kelet-Európába. A keleti volt birodalom pusztulása.

375-400. Finnugor népek meghódítják Finnországot és Svédország déli részét. Elfoglalják Kelet-Németországot.

409. A magyarok fejedelme, Magy, meghódítja Dániát.

411. Frana népanya meggyilkolása. Magy egy tengeri csatában Medembliknél vereséget szenved

411-441. A magyarok és finnek még jobban szorongatják Frieslandot.

412. Népgyűlés Groningenben. Fokozódó anarchia.

441. Adela beszél egy népgyűlésen.

444. Magyar lovasok megölik Adelát. Fia, Adelbrost meggyilkolása. Apol felépíti Schonlandban Lindasburgot.

4

4

5

Apollonia utazása a Rajnán. Meglátogatja a cölöpfalulakókat (marsatákat) Svájcban. Apját meggyilkolják. Magy harc nélkül lesz nagyúr. Atilla lesz a nagykán.

450-451. Egy nagy áradás elpusztít Fireslandban minden várat Texel-váron kívül. Az erdők is elpusztultak. Létrejön a Bordine, vagyis a középzóna. Leeuwarden megalapítása. Véget ér a magyar és a hun uralom Közép-Európában."

Hozzá kell tennem, hogy a Los-féle mű, amely 6 fejezetből áll, elejétől végig izgalmas olvasmány, mondhatom *történelmi kriminek* is, hiszen olyan "tiltott" kikapukon át ad betekintést a régmúlt időkbe, amiről nem tudunk sokat. Mindamellett a mű igen széteső, megisméltlődő tényeket ír le, hiszen több írásból próbált a szerző egy egészet összerakni - ami nagyon megnehezítette a megértést, így többször félretettem e könyvet. Mikor aztán találkoztam egy másik író művével, aki ugyancsak ezzel az írásgyűjteménnyel foglalkozott, s aki nem kevesebb, mint Herman Wirth német professzor, aki a múlt század végén, e század

elején a szellemtudományok professzora, a rasszizmus kutatója, s a vallási szimbólumok magyarázója - tovább rágódtam e témán, most már megújult erővel.

Most Wirth Herman: *Die Ura Linda Chronika* című művéből olvasok fel. (Más fordította, én kivonatoltam.)

"G. fejezet: A zord idő

A posztglaciális (jégkorszak utáni) mostoha időjárás az Északi-tenger vidékén

Az alábbiakban az Ura Linda Krónika további, legfontosabb történeti adataival foglalkozunk. A jégkorszak utáni időjárás-változás földtörténeti eseményeiről lesz szó, amely hirtelen következett be és végzetként határozta meg a régi Ingveonia sorsát.

Századunk, vagyis a 20. század paleogeológiai és paleobotanikai kutatása kiderítette, hogy Észak-Európában, így Észak-Németországban is a korai kőkorszak második felében és az egész bronzkorszakban száraz meleg idő uralkodott, amelynek évi hőmérséklete Skandináviában átlag mintegy 2 Celsius fokkal lehetett magasabb, mint napjainkban. Ezt az időszakot enyhe tengeri klíma előzte meg a dolmen-időszak végéig.

A Hidde Ura Linda hagyatékában szereplő időmeghatározás szerint a 43449. év után süllyedt el Atland. A keresztény időszámítás szerint ez az 1256. év 3449-1256 = 2193. Atland tehát az időszámításunk előtti 2193. évben pusztult el.

Doggerland térképe is Atland pusztulásáról ad hírt, amely megtalálható: C. Reid: *Submerged Forests*, azaz *Elsüllyedt erdők*, Cambridge Manual of Sc. and Lit. 62 (1913), *Reallexikon der Vorgeschichte*, magyarul *Az őstörténet szaklexikona VIII. 7.* (1927). 175, 535. oldal.

Tehát két hagyomány van ebből a "zord időből": az egyik szerint Atland süllyedt el, a másik szerint Texland-Teseltől északra elterülő valamennyi föld a tengerbe merült. Azt a tényt is csak az újkori geológiai-botanikai kutatás állapította meg, hogy az északi-tengeri erdők az őket szilárdan megkötő mocsaras talajjal együtt, abból kiszakadva, elsodródtak. Vagyis attól fogva az északi-tengeri lakosok arra lettek kényszerítve, hogy lakóhelyeiket mesterségesen alkotott magaslatokon építsék.

A "zord idő" következményeként létrejött népvándorlást - ezen belül a szász törzsek és a baltikumi keleti törzseki (mint pl. jütlandiak) behatolását a ófríz területre - az Ura Linda Krónika is megemlíti (47., 94., 107. old.). Mindezt az újabb történetírás is megerősítette.

Strabo római történetíró kétségbe vonja korának azt a hagyományát, hogy a cimbereket, azaz a Jütland-félsziget lakosait egy nagy árvíz elűzte lakóhelyükről. Az Ura Linda Krónika viszont megerősíti, hogy "Dänemarken", vagyis az "alsó markok" a tengerbe süllyedtek. Ezzel összhangban van Ephorus adata (i. e. 405-330), miszerint a cimberek közül többen estek áldozatul a tengerárnak, mint a háborúnak.

A borzalmas sorscsapások által sújtott földön a leányvárok elpusztultak, csak a texeli Anyavár tornya maradt meg. Az északi-tengeri kulturális központ, a világosság istenének hatyúszigete elsüllyedt a mondavilágba, mítosszá vált. Az ingueon hajózást a főníciaiak és a punok, továbbá a kelták, a gallok és a britek ragadták magukhoz.

A régi Friesland tehát eltűnt a földközi-tengeri klasszikus ókor, a közeli és távoli Görögország látóköréből. Csak a római impérium előrenyomulásával kapunk ismét hírt arról, hogy a terpe és falliga lakók (azaz magas terepre építők) rendületlenül hűek maradtak a tengertől állandóan fenyegetett szent szülőföldjükhöz és dicső múltjukhoz (254. old.).

A finda nép és Magy

A *finda* név az *Ura Linda Krónika* értelmezése szerint a keleti, ázsiai fajtájú népeket jelenti. A *finda* sárga volt, haja pedig a ló sörényéhez hasonlított (26. old.).

Észak-Európának ezeket a "keleti" protomongoloid, belső-ázsiai őslakosságát, a halász- és vadásznépét mi a "finn" néven ismerjük gyűjtőnévként, az ónord kútfőkből. *Tacitus* (Germania, 46. fejezet) *fenni* néven írja le őket, mint a kultúra legalacsonyabb fokán álló vadásznépeket, akik egyáltalában nem foglalkoznak földműveléssel. Finn névvel jelölik ma Norvégiában a lappokat.

Vizsgálódásaim azt erősítették meg, hogy a "finnek Észak-Európa őslakói". Az észak-frízi sylt-szigeti monda bohózszerű feldolgozásban írja a magastermetű, északi fajtájú fríz visszaköltözők harcát az aprótermetű, törpeformájú Dwalin törzsbeli törpékkel. Vezérük vagy királyuk neve Finn volt. A sylti mondaszerű hagyomány kultúrtörténeti részletei ebben a tekintetben is nagyon tanulságosak: "Amikor a fryzek eljutottak Syltbe, a kistermetű embereket, akik már előttük ott voltak, észak felé üzték a pusztaságba és terméketlen helyekre. Ezek az emberek bevették magukat a barlangokba és a bozótba. Főleg bogyós gyümölcsökkel és kagylókkal táplálkoztak, de halakat is fogtak, madarakat is zsákmányoltak, tojásokat is gyűjtöttek. Kőbaltáik, kőkések, kőbuzogányaik voltak, fazekakat is készítettek földből és agyagból.

A sylti mondában két hagyomány fonódott össze:

a) a frízeknek mint ősgermánoknak a bevándorlása a korai neolitik korszakban Syltbe; ők a megalith kultúra hordozói,

b) a frízek visszavándorlása a "zord idő" után, az időjárás rosszabbodása és a nagy árvízkatasztrófa időszaka után az Kr. e. utolsó évezred második felében. Az Ura Linda Krónika határozottan erről a visszavándorlásról ír, továbbá arról, hogy miképpen foglalták el a finda törzsek előzőleg az elhagyott, természeti csapások sújtotta hátszágot, Dänemark-Schlesswíget.

Hogy azonban az északi fajtához tartozó *tuatha* népek és a keleti finda népek közötti harc már az újabb kőkorszakra nyúlik vissza és a hátszágban a fajkeveredés már megtörtént, bizonyítják a nagy kősírok csontvázletelei. Fürst svéd antropológus így foglalja össze: "Minden jel arra mutat, hogy a hosszúkoponyájú nép által sűrűn lakott Skanába és Dänemarkba behatol, s azzal a néppel keveredik."

Hogy a finda nép keletről jött és Atlandba is behatolt, ez fontos etnológiai adata az Ura Linda Krónikának. A protomongoloid, ázsiai ősfajta még távolabb - Nyugat-Európában, a normandiai Bigoudenektől a "tömlős emberekig" (zsák és bőrcsónakon közlekedő emberekig) - ír mondai hagyományban is kimutatható.

Rendkívül fontos bizonyítékot nyújt a kelet-európai, ázsiai népvándorlásról az Aldegamunde közelében lévő Waraburg falán talált írás (48. old.). Mindent összevéve, 101 évvel azután, hogy Atland elsüllyedt, vagyis az Kr. e. 2092. évben *keletről egy nép jött ide, amelyet egy másik nép elűzött*. A további elbeszélésből kiderül, hogy ez a másik nép vad lovasnép volt (50. old.). Az előbbi népről a következő jellemzést kapjuk (48. old.): "Ennek a népnek nincs neve, mi finneknek hívjuk őket. - Kőfegyvereik vannak, a magyaroknak (=papoknak) rézfegyvereik."

Tehát egy réz-kőkori kultúrával rendelkező népet űzött el Távol-Keletről és szorított nyugat felé egy vad, ázsiai lovas nép. Ez az első és legrégebbi hír a hunok támadó hadjáratáról, amely a következő történelmi időszak folyamán több ízben megismétlődött. Ez a legrégebbi kútfőszerű híradás a nyugat felé irányuló hun rohammal kapcsolatban a Kr. e. 3. évezred végéről.

Ezek után felmerül a kérdés, melyik az a bronz-kőkorszakbeli kultúrával rendelkező nép, amelyet ezek az "őshunok" nyugat felé űztek.

Az a bronz-kőkorszakbeli kultúra, amely a 2. évezred elején Kelet-Oroszországban véget ért, nem egyéb, mint a Fatjanovo kultúra, amely földrajzilag magában foglalja az Oka és a középső Volga menti területet. A sírokból talált tárgyak egyértelműen nyugati kapcsolatokra mutatnak: gömbhasú edények óeurópai nyak- és válldíszítéssel, skandináv északnémet eredetű (Bernstein), csónak alakú kalapácsbaltákkal stb. A Fatjanovo kultúra kapcsolatai egyaránt vezetnek nyugat és dél felé, például a délkelet-európai eredetű réz lyukbalta.

Ebből a kultúrából is van leletünk: egy réz istenbálvány, a finda törzs ismertetőjele, amely különösen az Ura Linda Krónikában a papi-uralkodói kaszt népamításának van bélyegezve.

Egy másik rézbálvány, amely a galicsi leletek között volt, a téli napfordulós istent ugyancsak keresztbe tett karokkal ábrázolja. Fején és vállain sugarak láthatók. Ugyanilyen alakban ismerjük őt hasonló ábrázolásban a Kr. e. 3-2. évezredből való hettita pecsétengerekről.

A *hettita* voltaképpen gyűjtőneve egy keveréknépnek, amely egy árja felső réteg vezetése alatt állt. A hettiták a Kr. e. 3. évezredben Délkelet-Európából (Dél-Oroszország) eljutottak a Kaukázuson túlra, és a 2. évezredben egy hatalmas államot alkotva eljutottak Szíriáig. Az ő ékírásos szövegeiből ismerjük az árja irániak és indek közös istenneveit: Varuna (vízi isten), Mithras és Indra.

Ezek a tények fontosak számunkra, mert az Ura Linda Krónika a finda népekről azt írja, hogy papjaik vannak, akik az "egyedüli urak" náluk. Ők maguk *magjarának* nevezik magukat. Legfőbb uruk neve: *Magy*. Ő a főpap, és egyben a király is. Minden más népet semminek tekintenek és uralmuk alatt tartanak. E népnek nincs neve, mi finneknek hívjuk őket. Egyébként nem irigylésre méltóak, mert papjaiknak a rabszolgái.

A korai fémkori fegyverekkel bíró papi uralkodó réteg, amely a kőkorszakbeli kultúrájánál megrekedt néptömegek felett uralkodik, a *Magy* nevű papkirály uralma alatt áll. Az Ura Linda Krónikában szereplő *Magy* és annak papi kasztja valószínűleg egy hettita-szkíta felső réteg volt, amely egy keleti, ázsiai keveréknépen uralkodott.

Ez a népcsoport Közép- és Dél-Oroszországból eljutott a Keleti-tengerig, szüntelenül továbbbúztatva egy vad ázsiai lovas horda által, majd az Ura Linda Krónika szerint a Kr. e. 2012. évben behatolt Schonenbe (Dél-Svédország) és Dániába.

Ezzel kapcsolatban az is nagy jelentőségű, hogy a Memel vidékén megtalálták a Tesub nevű hettita istennek, az ég és mennydörgés istenének bronzfiguráját. Ezt a leletet a Kr. e. 2. évezred második felére (1500-1000) helyezhetjük. Az isten gerelyt vagy kalapácsot tarthatott kezében. Kúp alakú gombos sapkát visel, ami a hettita kultúrkör isteneinél tipikus jelenség. Rendkívül jellegzetes orru és hosszú kecskeszakállú istenbálvány, amely kúp alakú gombos sapkát visel és keresztbe vetett lábakkal ül, maradt ránk. Ezt a bronzállványt, amelyet a Rällinge melletti Moor helységben találtak és a södermanlandi állami történelmi múzeumban őriznek, időszámításunk kezdetére tehetjük. Tehát egy *germán-hettita-lapp-finn* keverékkomplexum jött létre. A fajoknak és a kultúráknak a keveredése okozta az ősnord szellemi kultúra hanyatlását és elkorcsosulását.

Kultúrtörténetileg és fajtörténetileg meglepően találó ezzel kapcsolatban az Ura Linda Krónikának az a megállapítása, hogy az északi őshit és annak hierarchikus intézménye - a népanya és a bölcs asszony - ennek a keleti mediterrán keverékkultúrának theokráciája által átfarmálódott és áthasonult a delphi Pythia és a római Vesta-papnők kegyes népamításává és népcsalásává.

Az Ura Linda Krónika révén ránkmaradt egyedülálló adat a papfejedelem *Magy* vezetésével történt népvándorlásra vonatkozólag archeológiaiilag is igazoltá vált.

Így hát ennek az északon teljesen idegen fegyvernek időbeli meghatározásával vissza kell mennünk a Kr. e. 2. évezred kezdetére, amikor *Magy* az ő finda népeivel betört a Baltikumra, s elfoglalta a hátszöveget, Dániát és Svédország déli részét is.

A talányos fegyvernek a formája határozottan megint csak Elő-Ázsiára utal, akárcsak a hettita istensüveg.

Már 1924-ben összehasonlítottam emlékműfelvételeimnél és képes atlaszom összeállítása alkalmából az elő-ázsiai görbe kardokat a mi északi leleteinkkel, mint ahogy azt Los Franz (1928) is tette, valamint H. Bonnet (1926) által is vallott nézet szerint ennek a görbe kardnak a *hajítófából kellett kifejlődni*. Ez az északon és általában Európában egészen ritkán fellelhető forma kétségtelenül *kis-ázsiai mintaképekre vezethető vissza*. W. Gaerte is hangsúlyozza, hogy egy speciálisan hettita típusról van szó.

Ezzel viszont az Ura Linda Krónika révén ránkmaradt egyedülálló adat a papfejedelem, *Magy* vezetésével történt népvándorlásra vonatkozólag archeológiaiilag is igazoltá vált. Az a körülmény is, hogy ez az elő-ázsiai kard bronzból, illetve kőből készült, szintén megerősíti ezeknek az idegen népeknek réz-kőkorszakbeli kultúrájáról tanúskodó adatait.

És most felmerül előttünk a kérdés: vajon ezeknek az idegen népeknek a megalith kultúra területére való behatolása okozta-e, hogy a Kr. e. 2. évezredben a halottégetés kiszorította a nagy kősírokból való temetkezést. A halottégetés először a korai kőkorszakban jelentkezik egy övezetben, amely a Dnyeper partvidékétől Németországon át Észak-Franciaországig nyúlik. Ebből az övezetből terjedt tovább észak és dél felé.

Sokáig tartott azonban, amíg nagyobb területeken szokássá vált. Északon a bronzkor II. szakaszának végén és III. szakaszának elején jut először uralomra, vagyis a Kr. e. 2. évezred derekán. Franciaországban csak a IV. szakaszban, Görögországban csak a Dipylon időszakban. Ez "*Magy*"-nak az útírányát jelölné, egyikét annak a kevés nyomnak, amit az északi

kultúrtörténelemben az idegen népek baltikumi uralmáról megállapíthatunk. Kulturális tekintetben ugyanis Magy semmit sem adhatott északnak, s a fallikus kultuszformákon kívül semmilyen "szellemi" emlékeink nincsenek a "finda" népeknek erről az uralmáról.

Magynak, a papkirálynak ez az uralma, amely kiterjedt a keleti határ menti tartományokra, a régi inguän keleti-tengeri birodalom hátszágára, tehát Dél-Svédországra, Dániára és Kelet-Németországra, véget ér a "zörd idővel", ezzel az istenítélettel, mint ahogy a "Nordlandról vagy Schonlandról szóló írásban" olvashatjuk (Kr. e. 300 körül). A germán népfelkelés megoldja az idegen uralmat. Ekkor a finneket elűzték olyan vidékre, ahol élhettek (97. old.)."

Mivel Wirth Herman művében felvetődik az *Atlantis elsüllyedésének* időpontja is, határoztam el magam arra, hogy a műből pár oldalnyi lefordítottat s abból kivonatolok érdekesebb adatokat.

Szerény megjegyzésem az, hogy nekünk magyaroknak - miután sokan igyekeztek történelmünket elferdíteni - érdemes lenne foglalkozni ezzel a krónikával is, mert mint minden legendának, krónikának, lehet igaz magja.

II. rész

A múlt év szeptemberében kitűnő vénasszonyok nyara ígérkezett, így vidám hangulatban kapaszkodtam fel szeptember 2-án a *Hannoverbe* induló vonatra. Kora délután érkeztem meg, s a vonatból kiszállva az állomás előtt egy nagy tér oly hangulatos volt - de nem lármás -, hogy a kellemeset a hasznossal kötöttem össze. Így egyórás városi sétára indultam, hogy aztán az aznapra betervezett kötelmi feladatomban eleget tegyek. Így az irány az alsószász történelmi múzeum volt, amely a város egyik legromantikusabb pontjánál a Match-tó közelében van. Csalódást okozott azonban az, hogy e helyen csak a 16. századtól kezdve mutattak be történelmi emlékeket, amelyek különösen nem érdekelték, így itt nem sok időt vesztegettem. Persze a tóparti csendben elővett gyümölcsöt se lehetett elfogyasztani, mert a méhek máris támadásra indultak ellenem. Ezután a Természettudományi Múzeumba igyekeztem, remélve, hogy ott felvilágosítást kaphatok a hannoveri Benther-hegynél található megalith sírokról és sírdombokról. Úgy is volt. Brossúrák állnak a turisták rendelkezésére, amelyek részletesen eligazítanak minden érdeklődőt. Végül is nem a Benther-hegyi "kelta" sírdombok megnézése mellett döntöttem, amihez hegyet kellett volna másznom, hanem másnap már *Fallingbostelbe* utaztam, mely a *Lüneburgi Heide* egyik faluja. Hej, de nem pusztá itt igazán e pusztá, hiszen itt a városi turisták számára olyan dús, vendég marasztaló programokról gondoskodnak, hogy egészen elfeledtetik, hol vannak. Részt vehetnek ugyan paraszti élményekben, kocsikázhatnak, lovagló kurzust vehetnek, hangversenyeket, szabadtéri előadásokat láthatnak, gyógyfürdői kezelésben részesülhetnek, csak éppen a pusztából semmit sem láthatnak. Egy valóságos kereskedelmi üzlethálózat kellős közepébe kerül a magamfajta tapasztalatlan. No de elég nagy ahhoz, hogy a reményeket ne adjuk fel korán, Hannovertól csaknem Hamburgig terjed a "pusztaság". Fallingbostelben egy penzióban szálltam meg. Minden hónap első szombatján megtekinthetők egy zárt katonai gyakorlótéren a nagy megalith kőcsoportok. Leghíresebb köztük a "Siebensteinhauser", azaz a "Hétkőház"-nak nevezett kelta kori emlék, amely minden ottani prospektusban fontos szerepet tölt be. Sajnos aznap zuhogott az eső, így a buszból ki sem szállhattunk, csak ablakon keresztül láthattuk ezeket a kőcsoportokat.

Másnap már a hunneburgi hun sánc megtekintésére indultam; a pusztát elhagyva Bréma felé vitt a vonat, Twistringenben kellett kiszállni. Hunneburgnak még nincs nyoma a nagy Atlaszban! Ez egy kis falu, amely a rend, tisztaság s a stresszmentesség mintaképe lehetne, ahol már szinte hollandi szokás szerint az ablakok kirakatszerűen nagyok. Azokban a fehér és elefántcsontszínű, dúsan redőzött csipkefüggönyök szabad fantázia szerint egymással szinte szépségversenyben állnak. Még véletlenül sem láttam egyforma függönyözést. A fehér cica a virágok, vázák között mint porcelánfigura simul bele a környezetébe. szinte ujjongtam a valószínűtlen csendben, amely ott fogadott. A földszintes házak körüli kis kertek ugyancsak mesterien, szeretettel vannak "megkomponálva", hogy szinte élnek.

Az állomástól, mivel kb. 20 perces sétával elérhető volt, gyalog mentem a hunneburgi hun sáncot megnézni. Ez kb. 100 m átmérőjű terep, magas fákkal, bokrokkal benőtt fallal körülvéve, amely valamikor sokkal magasabb lehetett, s a belső részen épületek állhattak, amelyeknek már nyomuk sincs. Ma védetté nyilvánított terület, építkezni ott nem lehet, de néha futballpálynak használják ezt a kb. egy hektárnyi belső területet.

Az ott élők elmondása szerint valamikor nagy vízesárok vette körül a sáncot, amelyből még maradt kevés nyom. Most szántóföldek, legelők veszik körül.

Innen Bréma felé vitt utam, amely az átlagos nagyvárosok fárasztó látképével fogadott, bár itt a Weser kiharcolta magának azt a varázst, hogy a város pihenő parkjaként, s ne csak szállító útként szolgáljon. A város szívében a folyó partját kis hidak kötik össze a kisebb-nagyobb földnyelvekkel, ahol padok vannak, és ahol a természetet nem csúfítják ócska vagy nem ócska raktárépületek vagy betonfalak. A városi múzeumban csak a római emlékektől kezdődik a történelem, korábbi leleteket hiába keresünk.

Brémából aztán *Hollandia* felé vitt az utam. Nemsokára *Groningenbe* értem, és kis városnézés után másnap már *Leeuwardenbe* utaztam, mivel itt volt feladat, amit el akartam végezni. Mindkét város tipikus holland város, amelyekben 2-3 soros, félkörös mesterséges csatornahálózat kacskaringózik a pihenő jachtok tömkelegében, hiszen innen hamarosan kijuthatnak a tengerre. A tengerre, amellyel mindig sok küzdelmük volt a hollandiai embereknek. De meg is hódították a víz erejét saját hasznukra. A szántóföldeken keresztül-kasul keskeny csatorna fut, a Zwiedér-tó pedig már felerészben le lett csapolva, kiszáritva és szántóföldnek meghódítva.

Leeuwarden egyik nevezetessége a soha meg nem épült bazilika ferde tornya, amely ferdeségében méltó sorstársa a pisa-inak. E város tartományi könyvtárában őrzik azt a krónikát, amelyről már tettem említést, amely, ha tudna sorsáról regélni, igen izgalmas történelmi krimi kerekedne ki belőle.

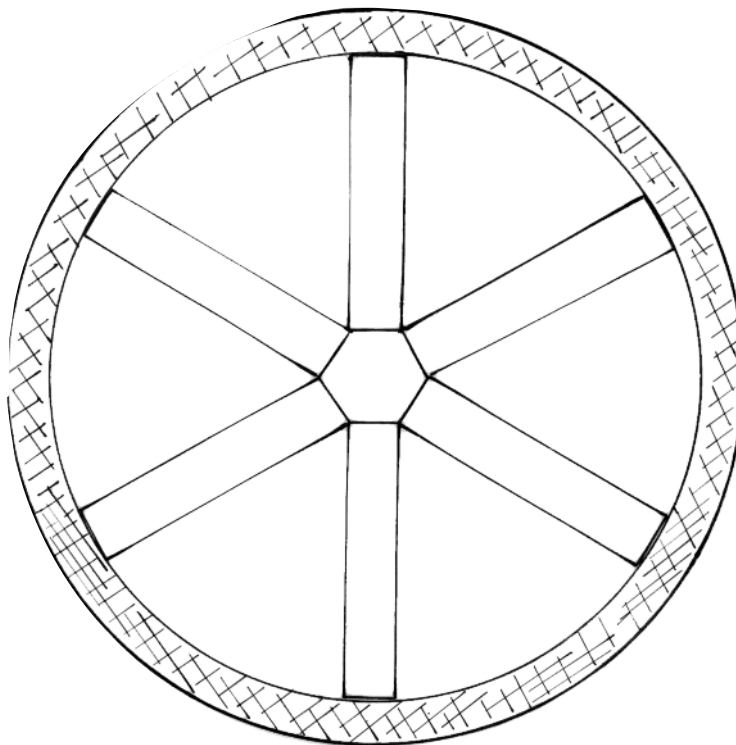
Persze a legizgalmasabb kirándulást a hollandiai Fríz-szigetek jelentették, ezek közül is a legnagyobb szigetre, Texelre voltam igen kíváncsi, ahol több mint 2000 évvel ezelőtt egy valóságos védővár, fellegrvár épült.

Leeuwardenből busszal utaztam Den Herrenig, onnan busz vitt a hajóállomásig, majd egy másik busz vitt be a sziget központi részébe. Rövid útnak látszik, ha a térképet nézzük, mégis 4 órát vett igénybe a sok átszállás miatt.

Hogy hogy nézett ki valamikor ez a vár? Hermann Wirth: *Die Ura Linda Chronik* c. művében olvashatjuk, hogy Apollonia, a vár egyik úrnője, akit népanyaként tiszteltek, írta le a méreteket, amelyhez hasonlítani lehetne a Szardínia szigetén lévő nuraghot, amely még ma is e sziget legfőbb látványosságát jelenti. Apollonia szerint a texeli vár volt a legnagyobb.

A torony magassága 25 m, azaz 80 láb, hatszögletű alappal, mindegyik oldalon kb. 6 m széles és kb. 100 m hosszú ház-sorok, gömbölyű tetővel. A falakat keményre égetett kővekből rakták malter nélkül. A vár körül 10 m széles, 6 m mély árok húzódott. Valahogy így:

A várban lakó leányok vigyáztak az örök tűzre. A világító testet, amelyben 2 lyuk látható, az emdeni múzeumban őrzik.

E fríz-szigeti várban várúrnők uralkodtak, közülük Franáról írnak legtöbbet az Ura Linda Krónikában, valamint a Magy nevű papkirályról, akik között tragikus kimenetelű viszály keletkezett.

Mindezt a fenti krónikából ismerhetjük csak meg, a texeli könyvtár sem őriz történelmi feljegyzést erről a régmúltról. Mindenesetre nagy csalódást okozott az, hogy ebből a várból a hűtlen utókor még egy falat sem hagyott meg. Minden nyom eltűnt, amikor a városházát s a turistákat kiszolgáló postát, bankot, vendéglőket, hoteleket építették.

Szó, ami szó, a természetimádó turistáknak nem kell messzire, tengerentúlra utazniuk, ezeken a szigeteken ma már több kilométeres sétautak, madárvédelmi területek várják a látogatókat, ahol a szinte minden képzeletet felülmúló csend honol. Az egyik legszórakoztatóbb kirándulást a sétahajózás jelenti egyik szigettől a másikig, szeptember végéig, naponta többször. Számmomra felejthetetlen élményt jelentett még egy feltűnő, kanyargósan nagy csillag, amit a hotelszoba ablakából láttam, hunyorgtunk egymásra. Valószínűleg a Jupiter volt az, amely ez évben közel van Földünkhöz.

Elbúcsúzva a szép szigettől, visszafelé vitt az utam Leeuwarden, Bremen városán át, Hamburgban átszállva, Schleswigbe. Hamburg hallatára egy horrorképet látok, ahol a tengerből éppen semmit se látok a nagy hajótestektől, ahol a sínpárok kavaládja szeli át a város zege-zugát, ahol idegtépő láрма fogad, ahol a sötétbarnára piszkított Elba szakadatlanul hoz és visz kis és nagy hajókat. Nem, Hamburgból semmi sem kell, nem pocskolhatom el idegenergiámat ebben az erőszakos, könyörtelen, kalmárszellemű kikötővárosban. Délután már Schleswigben voltam. Nekem elsősorban az tetszett, hogy ott az ún. Schlei, amely a jégkorszakban olvadás folytán keletkezett, oly széles és hosszú, mintha a tengert látnánk, pedig az legalább 50 km-rel messzebb van. E város valamikor nagy viking kereskedelmi kikötő volt.

Az 1100-ban épült Szent Péter-bazilikára bizony büszkének lehetnek a schleswigiek, mert őszintén szólva ilyen csodálatos, óriási fafaragású oltárképet és templomi berendezést, szobrokat még nem láttam. Jézus életének mozzanatait fába álmódta a művész. Meghatódottság nélkül nem lehet benne gyönyörködni, s szinte alig lehet innen távozni.

Nagy élményt adott a volt hercegi kastélyban a Gottorf-múzeum, valamint a városon kívül eső területen - amelyet Nydamnak hívnak - találjuk a 2 évvel ezelőtt létesült Haithabu-i vikingmúzeumot. Itt nemcsak szerszámokat, használati tárgyakat, hajóalkatrészeket, hajókat, láncszemekből összerakott páncélinget láthattam, hanem iszapban konzerválódott női és férfi tetemeiket,

amelyek szurokfeketék, fényesek, mintha fekete cipőkrémmel kenték volna be. Dús vörösseszőke hajuk leválva a koponyáról, körmük még ma is jól kivehető formájú. Sok, Ázsiából eredő vikingpénz arról árulkodik, hogy valamikor Haithabu mint kereskedelmi központ szoros összeköttetésben volt Ázsiával. A *Jütland* című Merián ismeretterjesztő füzetben lévő térkép jól megmutatja a vikingek eurázsiai útjait, akik vízi utakon, a Volgán át, az Északi-tengeren, át az Atlanti-óceánon Szicíliáig, Bizáncig is eljutottak.

A schlesswigi tartományi könyvtárban olvastam egy magyar kutatótól, *Paulus Pétertől* egy cikket (megjelent a magyar Nemzeti Múzeum Arch. Oszt. 1933., 58. oldalon).

"A magyarok Kijev környékén tanyáztak, amely a 9. század utolsó negyedében a keleti viking világ egyik fő központjává fejlődött. A Magyarországon napvilágra került vikingleletek a vikingeknek és a magyaroknak egymáshoz való területi közelségére, kulturális, gazdasági kapcsolataira mutatnak. A magyarországi vikingleletek, ha nem is nagy számban fordulnak elő, mégis a legjelentősebb emlékei közé tartoznak a viking korszaknak, a haldokló Midgard korának, amelyben Róma és Bizánc küzdöttek egymással, hogy a pogány északot bekebelezzék a nyugat-európai vagy a pontusi kultúrkörbe." (No lám, nagy a világ, de a magyarok mindenütt fellelhetők.)

Ezt a nagy történelmi múltú, közepesen nagy várost elhagyva, egy kisebb kikötővárosba, *Husumba* utaztam, főleg azért, hogy a csak prospektusokból ismert Watta-tengert megláthassam. Valamikor összefüggő szárazföld lehetett a Fríz-szigetek és a félsziget közötti rész. E tengerész gyakran oly sekély, hogy gyalog vagy kocsival át lehet gázolni egyik szigetről a másikra. A víz állásától függ, azért veszélyes, mert nem lehet látni minden mélyedést. Télen persze be van fagyva, de sok természeti szépséget rejthet magában ez a sajátságos állat- és növényvilág télen és nyáron egyaránt. Persze aki azt gondolja, hogy ott könnyen talál vad tengerpartot, az nagyon téved, mert a város kikötőjétől félórányi gyaloglással sem láthat természetes sziklás tengerpartot vagy halásztanyát. Ez év szeptemberében igen meleg volt, így könnyű ballonkabátban sétálghattunk az Északi-tenger partján, de a víz szinte fekete volt, igen elszomorító látványt nyújtott.

Mindenesetre a Watta-tenger mellett archeológiai érdekessége is van e kis kikötővárosnak. Ugyanis e város körül nagy sírdombok (megalithok) egymást követően emelkednek ki a horizontból, amelyek talán örökre megmaradnak az utókor számára.

Husumból *Flensburgba* utaztam, amely szintén úgy, mint Schleswig, egy hosszú tengernyúlványban kikötőváros. Egyetlen nagy főutcáján hemzsegett a nép, s valahogy azt a benyomást keltette, hogy itt mindenki sétálva tízóraizik és ebédel. Az egész utcán sütnék-főznek, papírtálcára teszik a sült kolbászt mustárral, uborkával, aztán máris fogyasztják, míg meleg. Derűsek, életvidámak, kokettálnak egyik oldalról a másikra, mintha iskolai órákői szünetük lenne. Itt a nagy dán könyvtárba igyekeztem, hátha találkozom Magy herceg nevével vagy a krónika egyik-másik szereplőjével. De sajnos nem találtam különösen érdekese.

Flensburg után a Jütland-félsziget másik kikötőjébe, *Kielbe* utaztam. Szép idő lévén, autóbusszra szálltam, s az öböl jobb oldalán lévő halászfaluk egyikében, Mönkebergben horgonyoztam le, amelyről tudtam, hogy egy eredeti, idillikus, szalmatető házas falu. Már csak azért is igen rokonszenves volt, mert Hawas nevű erdejük van, akár nekünk magyaroknak. A megszállás itt nem volt probléma, s szerencsére egy igen barátságos családi penzióban élveztem az egyszerű, dolgos halászembelek társaságát, ahol igen jó rántott hallal kínáltak. Hosszú idő óta, mióta nyugaton élek, nem találkoztam ilyen sajátságos lelekkel, akik, nem tudni, hogyan, a kínai "bölcshozó" életfilozófiája szerint gondolkodnak és élnek. Naponta megvívják harcukat a természet elemeivel, s mint akik nincsenek a jómódhoz hozzászokva, "nem isznak ki mindent fenéig". Ők nem akarnak sem szuperhorgászok, sem szuper-életélvezők lenni, de csillog a szemük, ha egy jó fogásuk volt, s kilátásban van egy közös halvacSORA. Hát igen, míg mások a humánt tanulják könyvből, ők átélnek.

Kiel város "vízi főutcája" a 150 km hosszú északi- és keleti-tengerei csatorna, amely szélesebb, mint a Panama-csatorna, kora 1000 esztendőre tehető, hiszen már a vikingek is azon át közlekedtek egyik tengerből a másikba. Maga a város nem egy mondan, hanem egy mérsékelt modern kikötőváros. Az öböl bal oldalán vannak a lakóházak és középületek, jobb oldalán a halászfaluk és üdülőtelepek.

Kieltől búcsút intve visszafelé vitt az utam. Persze Hamburgot nem lehet egészen kikerülni, ami számomra egy horrorképet jelent, így ott csak átszálltam egy Hannoverbe induló vonatra. Hannoverből félórányira van *Celle*, ahova késő este érkeztem. Mivel Hannoverben egyetlen hotelben sem volt üres szoba, így Cellében volt minden reményem. Ott nagy nehezen sikerült egy kis penzióban szobát kapnom. Nehéz úgy volt ez, mivel e nagy faluban - amely a Lüneburgi-pusztához tartozik - évente csak szeptember végétől október végéig, heti két alkalommal rendeznek nagyvonalú lovas parádét, amelyre a világ minden részéből rangos vendégek érkeznek. A lovak dresszírozása ősi múltra tekinthet vissza. Bemutatták többek között a négylovas harci szekereket, a nosztalgikus öreg postakocsikat, a könnyű röptű paripák akadályversenyét, s a lovas parádé egyik legbravúrosabb számát, az "ungarische Post"-ot, azaz a magyar állást. Ekkor a lovasok két-két lovon állva, fogva a kantárt, száguldottak be pattogós magyar zenére fehér ingujjban, piros mellényben, zöld övvel, fekete nadrágban. Mondhatom, igen büszke örömmel néztem őket, ami szinte felejthetetlen marad számomra. Közben esett az eső, sár volt, de a 4 órás műsort nem szakították meg. Persze a Hortobágyon 5 lóval mutatják ezt be.

A magyar virtustól fellelkesedve indultam aztán *Hunsrück* vidékére, amely a Rajna és a Mosel karéjában fekszik. Délről a saarbrückeni és a pfälzi hegyek határolják. A Rajna vidéke sokakat meglepetett már, a Mosel kisebb folyó, szeszélyesebben kacskaringós, de ugyancsak várromokkal, kastélyokkal, templomokkal felékesítve, miközben a szőlőskertek jobbra és balra árulkodnak a jólétről, szorgalomról. Még ágaskodó gyárkéményeket, gyártelepeket sem lehetett látni, de annál több kis és nagy hidat, amelyeken keresztül-kasul siklott a vonat. Az Isten játékos kedvének egyik jó percében teremtette ezt a vidéket. Nemhiába volt e területen igen sok háborúság, kavarodás, hiszen mindenki akarta ezt magának, a hunok is.

Koblenz város egyik főhelye ennek a közép-rajnai vidéknek, amely régen az *Eifel-Hunsrück* kultúra egyik fellelőjére, egyben határvédelmi városa is volt. Itt általában kelta elődökről tudnak, a hunokat nem emlegetik, habár tudnak "hun" védősáncokról. Atilla járt itt a feljegyzések szerint.

Koblenz is igen fogalmas, de távol áll attól, hogy mint nagyváros nyomasztólag hasson a sok jövés-menés. A modern, nagy

épületek mellett a barokk stílusú középületek és kisebb házak a szűk utcákban jól megférnek egymással. Itt ölelkezik össze a Rajna a Mosellel, aminek érdekes pontja a Deutsche Ecke, de koronája a citadella, ahova hegyi felvonókkal juthatunk fel. Ezt a pár száz éves védőbástyát valamikor kaszárnyának, börtönnek használták, ma a békés időkben múzeum, vendéglő kapott helyet.

Mi sem természetesebb, mint hogy sétahajók állnak a turisták rendelkezésére, amelyek jó darabig a Moselen, majd a Rajna mindkét oldalán teszik meg a 2 óras körutat.

Koblenz külvárosában, ahova busz visz, egy hun védősánc látható, amely még nincs olyan állapotba hozva, hogy mint látványosságot ajánlhassák, de talán még erre is sor kerül.

A szép hunsrücki fővárost elhagyva, szinte paradicsomi látványt nyújtott az út Trier felé. A moseli kisebb-nagyobb földnyelveken, hidakon át kacskaringózott a vonat három órán keresztül, ez másik hunsrücki nagyvárosba, amely valamikor római császárváros volt, egyik legősibb városa Európának. A város kellős közepén római kori épületmaradvány a Porta Nera, s szökőkutas nagy pihenő parkok várják a turistákat. Valahogy érezni lehet egy konzervatívabb légkört, ahol kiállhatatlan építődaruk sem emelgetik magukat.

Triernek gazdag történelmi múltja van, már csak azért is, mert ez a város szintén - mint Koblenz - fekvésénél fogva a határvédelmi városok szerepét töltötte be. Trier négyszer cserélt gazdát, hol a frankoktól, hol a rómaiaktól foglalták vissza a trieriek. Atilla serege se kímélte ezt a vidéket, ahonnan a mai Franciaországba mentek, s onnan tovább. Reimstől nem messze, Courtisolsban a *patois* dialektust beszélték. Ma már nemigen lelhető fel. Ez csak nekünk érdekes.

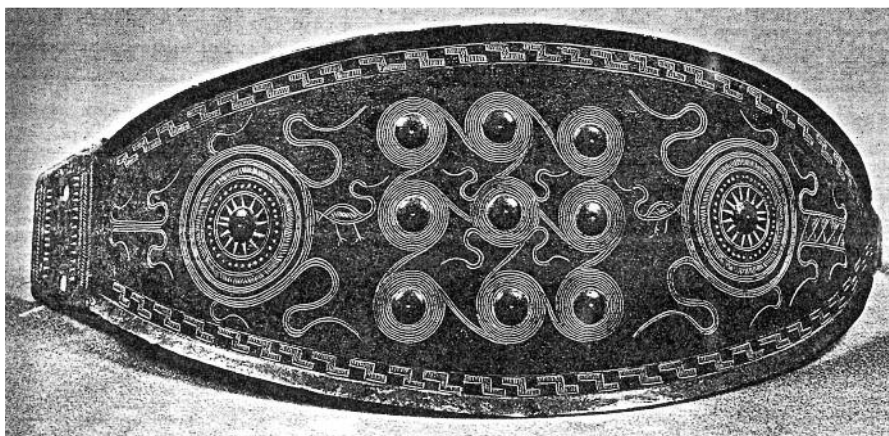
Talán legjobban a temetők tanúskodhatnak e harcok múltjáról, ahol éppúgy vannak urnatemetők, mint ún. Grabenhügelek, azaz nagyméretű sírhalmok. A trever temető régészeti szempontból védett, ahova Trierből egyórás busszal *Latzenhausenbe* lehet jutni. Latzenhausen egy kis falu, Wederath nevű külterkéen van e régi katonatemető. Miután trever sírokról van szó, így ide kívánczozik annak megemlézése is, hogy Magyarországon Aquincumban, Orosváron, szalonkán is vannak trever sírkövek, amelyek Kr. u. 100 körüli időkből származnak. (Jean Krier: *Die Treverer ausserhalb ihrer Civitas*, azaz: Treverek saját telepükön kívül c. mű említi. Rheinische Landesmuseum, 1981, Trier adta ki.)

Itt, Trier környékén, kelta-germán keveréknépről tudnak, akik Ariovist suebeni király vezetésével jöttek az Elba torkolatvidékéről erre a vidékre, a Kr. előtti századokban.

E törzs bátorsága, keménysége, harci kedve nem ismeretlen fogalom. E szkíta keveredésű nép igen babonás nép hírében áll, ahol a feljegyzések szerint 4000 boszorkány volt, az egyszemű istent (Kyklot) imádták, a fekete macska szerencsétlenséget jelent, stb. Csak a legutóbbi század technikai, hírközlő vívmányai (mozdony, telefon, rádió, stb.) hoztak új, friss szellőt köztük, s változtak meg.

Egy másik érdekessége Trier vidékének, hogy nem messze e várostól van *Otzenhausen*, amelynek határában, még feljebb az erdőben, csipkebokros, úttalan úton végigmenve találhatjuk az egyik legnagyobb védősáncot, amelyet kelta erődítménynek ismer az ottani nép. Ember nem járt részen van ez is, így valószínű sárkányvár lehet ez a hatalmas, természetes sziklával körülvett sánc. Ma már az ott lakók csak mutogatnak arrafelé, megközelíteni alig lehet, az enyészetnek lett átadva.

Most pedig végezetül még előhírnökként olyan helyre hívom fel a figyelmet, ahol még nem jártam, de érdemes odamenni. *Heuneburg* a neve ennek a 2 és félezer éves múltra visszatekinthető településnek a Duna és a Sváb-alpok között, Baden-Württemberg tartományban, Saulgau körzetében (Baseltől kb. 5 óras út). 20 évig tartó ásási munkával tették szabaddá e területet, a pár éve alapított múzeumban láthatók az *elő-kelta idők*től kezdve megtalált gazdasági leletek. Ez az archeológiai terület 4 óras sétával bejárható. A prospektusok számat adnak a határvédelmi citadelláról, a mély árkokról, a védősáncokról, Európa legnagyobb hercegi sírjáról (14 m magas), 100 más nagy sírhalomról. Említést tesznek a 9. és 10. századi magyar betörésről, amikor is igen jelentős szerepe volt e vidéknek. Ma már a vár belső részét feltöltve, elsimítva szántóföldnek használják. *Talhof* a mai neve. A múzeumban diafotókon mutatják be a feltárási munkák menetét, a leleteket stb. Téli szünet van november 1-jétől március 30-ig.

SIMON ZOLTÁN

(Toronto)

ŐSHAZÁNK, ROKONAINK

Őshazánk

Őshazáinknak tekintendők azok a bármilyen távoli és bármilyen kiterjedésű területek, amelyeknek legalább egy nemzedékváltásnyi ideig (30-33 évig) részben vagy egészében magyar lakossága volt. Az idegen fennhatóság vagy az állandó települések hiánya nem lehet kizáró tényező.

A "magyar lakosság" kifejezés olyan népcsoportokat jelöl, amelyeknek leszármazottai a honfoglalás kori Magyarországon megtalálhatók voltak, tehát régészetiileg és embertanilag folyamatos láncot alkottak (például egy generációnyi temetkezési hely, talán kb. 50.000 sír).

Másrészt, az őshazák egykori magyar lakossága alatt olyan népcsoportok értendők, amelyeknek nyelve és néprajza igen nagyfokú hasonlóságot mutatott a honfoglalás korabeli Magyarország valamelyik magyar nyelvjárásával és annak néprajzával. (Tehát általában véve magyar volt az, ami nem volt idegen.)

A "magyar őshaza" időben nem mehet vissza a végtelenségig. Elvileg nem lehet magyar őshazának hívunk az olyan őshazák egyikét sem, amelyek idején a "magyar" népnév még egyáltalán nem létezett. A "magyar" név használata csak a legendabeli Hunor és Magor vezérek - mint névadók - születése után következetes.

Rokonaink

Először inkább a kérdés könnyebb részét kellene megfogni. Ki nem rokonom? Nem rokonom a jávai majomember, apithecantropus és a zinjanthropus. A vértesszőllősi ősember sem, még ha tősgyökeres ősmagyar lakos is volt, és neve (Sámuel) magyarosan hangzott.

Rokonaink lehetnek vérrokonaink és nyelvrokonaink is. De mégis, kik a rokonok? A kérdést nehéznek találva, megkérdeztem a munkahelyemen. "Ki neked a férjed? A rokonod ő, vagy nem?" -kérdeztem meg sorban a titkárnőket. Talán Önök is meglepődnek, de egyik sem volt benne biztos. (Hát ha ma az ember nem tudja, ki a rokona, akkor hogyan tudhatták őseink?)

A nagy Webster angol szótár szerint a rokonság kétféle lehet: *vérségi* vagy házastársi kapcsolaton keresztül (a magyar értelmező szótár szerint csak ez első!). Feleségemnek (aki azték-maja származásúnak tekinthető) népes rokonsága Közép-Amerikában él, így ott több rokonom van, mint Magyarországon. Az exanyósom odahaza él, de a titkárnők közmegegyezése szerint a volt házastársak már nem rokonaink, így szerencsére a volt anyósok sem.

Hazánkban nagy területeknek volt sváb lakossága. Mégis, ezek leszármazottait senki sem tekinti rokonainknak. (Vagy magyarok, vagy németek, de nem rokonok.) Ugyanez áll pl. a tótokra is.

Ezzel szemben a közvélemény a hajdani magyartól idegen nyelvet beszélő jász és kun leszármazottakat magyaroknak tekint. Talán csak azért véljük őket rokonoknak, mert az ő őseik is keletről érkeztek. Tehát: a tudománytalan előítéletek dominálnak.

A krónikák által megőrzött alán rokonság emlékét senki sem tartja számon.

Véleményem szerint ez a Találkozó hivatott eldönteni, hogy mely népek rokonaink.

Ha sokat markolunk: rokonaink a vogulok, osztjások, törökök, japánok, maorik, maják... De ha ezek rokonok, akkor a magyartól élesen lekülönített *székely nemzet* rokonunk-e? Továbbmenve, állítólag a vérszerződési aktussal az egymással *vérokonságban nem álló* ősmagyar törzsek jelképesen rokonokká váltak. Ha tehát magyarnak a magyar nem volt rokona, hogy lehetnek rokonaink a japánok (pl.)?!

Érdekesség: a magyar értelmező nagyszótár szerint a "rokonok Ádámától Évától" mondás jelentése: "nagyon távoli rokonok". (Tehát egy ateista kiadvány elismer, hogy a magyarok a Biblia leszármazási rendszerébe beleilleszthetők?!)

A MAGYAR NYELV GÉNJEI, LOGIKAI ÉPÍTŐKOCKÁI

Nem valószínű, hogy Magyarországon bármelyik fórumon megtarthatnám ezt az előadást. Már csak azért sem, mert nyelvészeti munkák százai jelentek meg az utóbbi évtizedekben. Nyelvészeink odahaza 100 %-osan lezárt kérdésnek tekintik a magyar nyelv eredetének kérdését. Itt természetesen a finnugor délibábra gondolok. Olyan zengzetes ködösítő munkák mellett, mint pl. "A nyelvi mozgásformák dialektikája", ezzel a tanulmánnyal labdába sem rúghatnék.

Nem is kell hangsúlyoznom, hogy a finnugrásszokkal nem értek egyet. Ha elméletük tudományosan volna fölépítve, akkor sem lehetne elfogadnunk azt a módszert, hogy a nyelvészetnek joga az őstörténetet irányítani.

A hazai hivatalos nyelvészet alapvető tudománytalanságát 10 évvel ezelőtt kiadott könyvemben pontokba foglalva kimutattam (nem én voltam ebben az első). Véleményem ebben a kérdésben nem sokat változott, és sajnos a helyzet sem.

Legjobban ma is az bánt, hogy a történelmi tényeket és a legendákat, mondákat teljesen figyelmen kívül hagyják. Nem hallani például az ősi mitológia és az ősmagyar nyelv kapcsolatáról. Nem hallunk az őseinkkel szoros történelmi kapcsolatban élt népek nyelvi hagyatékáról. A finnugor kollégák nem említik a szkíta, a hun, a pártus, a kun, a besenyő, a kazár, a szabir, az óbolgár, az ujjur, a tatár, a gót, az alán, a roxlán, a massagéta, a dahá, a szarmata, a dák stb. nyelvemlékeket. Eszükbe sem jut megvizsgálni pl. a gót szótárakat. Pedig logikus, hogy nyelvi kapcsolatunk a fenti népekkel jóval Árpádék előtti. Furcsa és logikátlan előítélet az, hogy egyes szavaink, amelyek a szláv, az angolszász, a latin stb. nyelvben hasonló formában megtalálhatók, mind honfoglalás utáni jövevényszavak volnának. Ezek hasonlósága egymagában nem bizonyítja sem az állítólagos átvétel helyét, sem idejét, de jelenthet egy régebbi, közös eredetet.

Ezekre néhány példa: pont, rész, pár, párt, elem. Az a szó, hogy "persze", a latinban "per se" formában megtalálható (vagyis: önmagáért beszél), vagy az a szó, hogy "nincs", az olaszban "non cse"-nek hangzik. Az olasz nyelv ősei viszont a mai Törökországból származnak, gondoljunk Aeneasra és a trójai hagyományra. A trójaiak viszont a hittita-összskíta népek rokonai voltak. Kis-Ázsia volt a népek olvasztótégelye, és ennek keleti oldalán laktak a mi őseink is, *makron*, hun és avar név alatt.

Biztosan sokan ismerik Sir John Browning régi sorait a magyar nyelv ősiségéről. Aki ezt a sziklát vizsgálja, az isteni titkot felsejti: "...kezdetben vala az ige...".

A finnugor nyelvészet rendkívül sűrűn elintézi a döntést azzal, hogy (pl. a "nefelejcs" szónál) "tükörfordításról" van szó, ha valamit más nyelvekben is megtalálunk. Nem túl meggyőző számomra, hiszen a "hot dog", a "kemping" vagy a "víkend" soha nem fog "forró kutyává" és hasonlóvá változni nyelvünkben. Hogyha a *nap* szó egyaránt jelöl égitestet és 24 órát, és ez megvan száz más nyelvben, nem jelenthetjük ki, hogy ezekből 99 az elsőnek tükörfordítása lenne. Magától értetődő, hogy a nap látszólagosan visszatérő mozgása okozza, hogy a két fogalmat nyelvünk egyetlen, nagyon ősi szóval fejezi ki. Ugyanígy a Hold és a hónap sok nyelvben nagyon hasonló szó. Egyes szláv nyelvekben a nyarat "let"-nek mondják, van, ahol az évet is. Tehát logikájuk szerint aki 5 éves, az 5 nyarat ért meg. A sumér "ner" szóalak ezért nyugodtan összehasonlítható a "nyár" szóval, a sumér "év" jelentéssel. Nem lehet véletlen, hogy a legtöbb nyelv párhuzamba állítja a "jó" és a "jobb kéz", valamint a "jog" fogalmát. Ez a három fogalom szinte azonosan hangzik a spanyol nyelvben, de ez nem bizonyítja, hogy a magyar tükörfordítás lenne, és jogrendszerünket a spanyoloktól vettük volna át.

Aki most ébredne fel szenderegéséből, azt gondolná majd, hogy a magyar nyelv szláv eredetét akarom bizonyítani. Mégis meg kell említenem néhány példát. A "fa" és a "falu" gyaníthatóan közös gyökerűek, Zalában a "-fa" névű végződés "falut" jelentenek. A szlávban a fa és a falu szinte azonos: "gyerevo" és gyerevénya. A falu fából épült, a város általában kőből, vagyis "fehérvár" volt. A magyar "világ", "világosság" és "virág" igen hasonló, és ugyanez a három fogalom a szlávban is szinte azonos: "szvet", "cvetok", "szvetilj". Ha egy szkíta vagy massagéta-hun faluban egy darab szalonna leesett a földre, akkor a gyerekek ezt hallotta anyjától: "fuj, peszok". Az egyik törzsben talán ez azt jelentette, hogy "homok", homokos lett. A másik törzsben a homokra már talán megvolt a török eredetű szó, és azt kezdte jelenteni, hogy "piszkos". Az angolban "dirty" földet jelent, "dirty" pedig piszkos. Az angol "filthy" (szintén "piszkos") kapcsolatban lehet pl. a német "field" (mező) szóval, vagy a magyar "föld"-del. Nem lehet véletlen az sem, hogy az angolban "reach" és "rich" érni és gazdag, a magyarban a valamit *elérni* és az *érték*, gazdagság felel meg azoknak.

A gót és az ősmagyar nyelv kapcsolatát ajánlatos volna németül tudó szakértőinknek megvizsgálni. Olyan szavak, mint a német "Wahl" választás, a magyarban egész nagy rokon szóbokorral rendelkeznek, vagyis a magyar ág elsőbbsége valószínűsíthető. (Hasonló vita pl. a *tolmács* szó eredete kutatásában a német helyett az ótörök javára dőlt el.) Érdekes, hogy a "felel" és a „válaszol” azonos értékű szó, egymással legtöbbször helyettesíthetők: be-válik, meg-felel stb. Több nyelvben ugyanez a helyzet: a "felezés" és a "választás" azonos dolog. A szóbokor gyökere a "fél" szó (rokon a szláv pol- szótól). Ez nekünk egyaránt jelenti valaminek a felét és a félelmet. A spanyolban hasonlóan: "medio" és miedo. Azt most ne is részletezzük, hogy végső soron a *fél* és a *vál* töszavak is közös eredetűek lehetnek.

Kissé érdekesebb témákra térve, lenne egy tiszteletteljes keresztkérdésem Önökhöz. Nagyon kérem, tegyék fel a kezüket azok, akik szerint a "csiga" szó hangutánzó eredetű nyelvünkben.

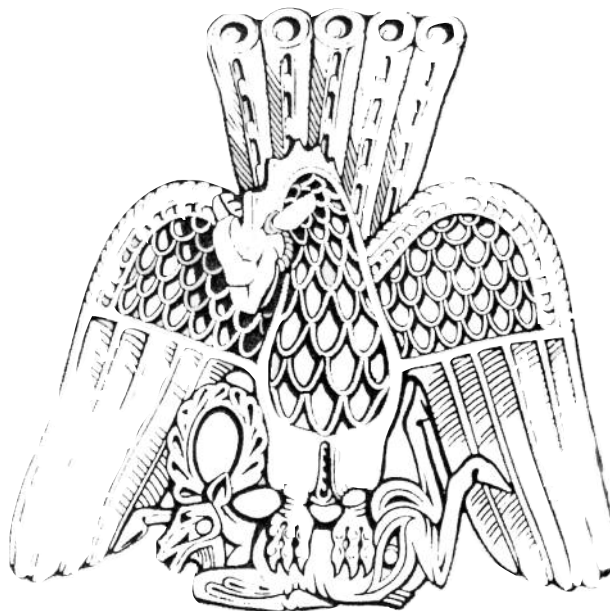
Erre számítottam. Hasonló logikus előítélettel vélekedtem én is nemrég. Gondolom, sokan elfelejtik azt, hogy az a szó nemcsak állatot jelent, hanem egy gépet, munkaeszközt is. Krónikáink is lefestik, bizonyítva középkori használatát. Az sem valószínűtlen, hogy az ókori népek is ismerték, és a piramisokat is részben ezek segítségével építették, mint súlyosabb kövek mozgatására szolgáló szerszámmal. Ennek nyikorgó hangját, csikorgását utánozhatták az emberek, és először a "csiga" szó a munkaeszközhöz vonatkozhatott. Ezt az elméletet erősítik az alábbi kifejezések: "el-csigázott" emberek (vagyis nem ki- vagy

becsigázott, hanem az elhúzás irányában dolgozó), vagy az egész művelet kezdetén: a csiga bemutatásakor feltalálója "felcsigázta" az érdeklődést. A "csigalassúság" a gép sebességére vonatkozhat, amelyet később a hasonlóan lassú állatkára, a "csigára" is átvittek.

Más. Van egy mondás, hogy "más szemében a szálkát megleli, magáéban a gerendát feledi". Ennek nagyon megörültem. Biztosan egy kérkedő gazdával történt, hogy megbíráltta egy másik paraszt gabonáját, hogy törek, szálka van benne. Később valahogy az ő saját gabonájából vitt valakinek, de a szemek között maradt egy gerenda is. A más *szemében* tehát más *gabonaszemét* jelenti. Örööm lelohadt, amikor megtudtam, hogy a Bibliában is benne van ez a mondat és a magyar ennek az ún. tükörfordítása. Azóta viszont nekem úgy tűnik, hogy a magyar forma eredetibb, nem hangzik olyan sután és értelme is van, még rímel is. A bibliai mondás leírásakor a magyar nyelvnek már mindkét szava meg lehetett (szem és szem), sőt már akkor is gabonaszemet jelent ez a töszó (pl. spanyolul semilla).

Sokan logikátlanak találnak magyar kifejezéseket, mint azt, hogy "Mibe került?" Pedig nem az. Mondjuk, valaki egy disznót hoz egy földművesnek eladni búzáért. Az megkérdezi, hogy mivel akarja majd elvinni a búzát, vagyis az mibe fog kerülni. - Van néhány üres zsákom - feleli, aki a disznót hozta. - Elég az, ha ezt a két zsákot megtöltöm búzával? - Jó, rendben van. - És ebben megegyeznek. Tehát *két zsákba került* a csere.

A nyelvészek mérföldekkel lemaradtak krónikáinktól is, de a régészektől is. Krónikáink és idegen krónikák is említést tesznek a hunok pajzsairól. Régészeti bizonyítékok állítják, hogy avar-magyar elődeink kiválóak voltak a zománcozott edények és ékszerek készítésében, tehát a zománcra szavuk is volt. Mégis, a pajzsot a "pavese" (páviai) szóból származtatják, a zománcot pedig a német "Schamalz" szóból. Erdélyben a középkorban "zománc"-nak hívták.

AZ ŐSTÖRTÉNETI VILÁGKRONOLÓGIA MAGYAR VONATKOZÁSAI

A magyar őstörténeti kronológia szerves része a világ egyetemes őstörténetének. Attól nem különíthető el, nem szakítható ki belőle mint meghatározó keretből. Nem a mi történelmünk határozza meg a világtörténelmet - ha ezzel sokan nem is értenek egyet -, hanem megfordítva.

Ezért próbálkoztam meg a teljesség igénye nélkül azzal, hogy felvázolom a világtörténelem időbeli kulcspontjait.

Egy régész vagy egy antropológus számára az őstörténet az ember megjelenésével kezdődik, a történész számára viszont csak az írásbeliség kezdetével. Írott emlékek nélkül nem lehet kétséget kizáró módon feltárni egy nép történetét sem.

A vallások és az írás vagy az első naptárak nagyjából egyidőben tűntek fel Földünk különböző pontjain, amely tény rejtélyes és nem lehet véletlen. A tudósok egyetértének abban, hogy ezt a jelenséget keleten és nyugaton is legjobb elkendőzni. Minden hivatásos tudós - legyen vallásos vagy ateista - nagy ívben elkerüli azt a lehetőséget, hogy az értelmes élet más bolygón is kialakulhatott és onnan kerülhetett planétánkra.

Itt érkezünk el az univerzális időrend legnagyobb megoldatlan kérdéséhez. A materialista világnézetet valló kutatók feltétlenül elfogadják, hogy Földünk geológiai kora csaknem 5 milliárd év. Azt is, hogy az előember, ősember gyökerei valószínűleg 1-2 millió éves múltba nyúlnak vissza.

Ez a darwinista alapokon álló egész törzsfeljárdási elmélet a vallásos kutatók egy csoportja szerint csupán egy hitszerű meggyőződés és a darwinizmust a tények nem támasztják alá. Ők kihangsúlyozzák, hogy éppen a magasabb egységek (törzs, osztály, rend) szintjein a kritikus összekötő láncszemek hiányoznak a törzsfeljárdásból. A természetes kiválasztódás elvét is megkérdőjelezzik: például a zsiráf a darwinizmus hívei szerint úgy fejlődött ki, hogy az eredetileg rövid nyakú ősből csak azok maradtak meg, amelyek nyakuk nyújtogatásával el tudták érni a magasodó fák lombjait; az erre képtelenek kipusztultak. Igen ám - teszi fel a kérdést a keresztény tudós -, de kiskorában minden zsiráf alacsony volt, tehát minden kis zsiráf elpusztult volna (hacsak szülei nem tették szájukba a falatot), és így ma nem élnének zsiráfok, ha a darwinistáknak igazuk lenne.

Kisebbségi háború dúl napjainkban a keresztény és az ateista "teremtés" hívei között. Az előző tábor hívei szilárdan ragaszkodnak a 7 napos teremtés igaz megtörténtéhez és a néhány nemzedékkel későbbi univerzális vízőzön valódiságához. A szentírás beszámol az összes létező állat megmentéséről. Arról hallgat, vajon mi történt a növényekkel. Vitt-e Noé belőlük egy másik bárkára valót, vagy hagyta őket elpusztulni? Az más kérdés, hogy az olyan ritka és távoli állatok, mint a kenguru, a koalá vagy pandamedve, hogyan jutottak el Noé színe elé? Nem is beszélve a dinoszauruszfélékről, amelyek korai kipusztulása bizonyosnak látszik.

A Biblia nagyobb része tökéletesebb, hihetőbb a Teremtés fejezeténél. A vízőzönről az a benyomásunk alakul ki, hogy "emberiség" alatt csak Noé leszármazottait kell értenünk. Sok természeti nép legendája szerint is kizárólag az ő őseik menekültek meg az egyetemes vízőzönből. Ilyen szempontból tehát a Biblia sem kivétel. Egy bizonyos nép írástudóinak gyarló emberi kezei írták le az igaz isteni gondolatokat.

A zsidók teremtés időpontja Kr. e. 3761 októbere. A mexikóiak és az írek egyaránt Kr. e. 4004-et tartották a világtörténelem kezdetének. Ezt fogadta el (Kr. e. 4004. október 23-át) a James királyféle Biblia-változat is.

A kínaiak Kr. e. 2697 februárjában vezették be a naptárt. Ez volt a "fa-cickány" év, s 60 éves ciklusokkal (5 elem és 12 állatjegy kombinációjával) számoltak. A kínai naptár azért fontos számunkra, mert a hunok ősei részben a hung-nu népből származhattak, akik évezredekig érintkeztek Kínával. A türk népek naptára azonos volt a kínaiakéval, tehát hogy egy év "vas-tigris" volt Kínában, akkor ugyanaz volt a hunoknál is.

Másrészt, a világ népei közül a kínaiak voltak a legrégebbi csillagászok. A kínaiak pl. két évezreddel megelőzték az egyiptomiakat a nap- és holdfogyatkozások megfigyelésében és följegyzésében. A kínai törvények alapján pl. 4000 évvel ezelőtt a császár kivégeztette két udvari csillagászt, mert egy teljes, nagy pánikot okozó napfogyatkozást ittas állapotuk miatt nem jósoltak meg. (Megjegyzés: az egyiptomiak csak Kr. e. 1800 körül, Ábrahám közvetítésével ismerkedtek meg a kaldeusok csillagászati ismereteivel, amint Josephus Flavius tanúsítja.)

Jellemző példa a kínai kronológia pontosságára a következő: feljegyezték, hogy egy Wön-wang nevű uralkodó 32-ik uralkodói évében az 5 bolygó együtt állt a Skorpió csillagkép irányában. Ponori Thewrewk Aurél, a budapesti Planetárium volt igazgatója kiszámította, hogy ez Kr. e. 1138 októberében tényleg megtörtént és a krónikák helyesek. Ezek szerint a shang dinasztia utolsó zsarnoka Kr. e. 1111-ig uralkodott.

Vannak olyan bizarr nézetek, hogy 19 évvel ezelőtt egy magyar nemzetiségű pap egy papirusztekercset írt a csendes-óceáni Mu szigetről való eljövetelekor és szerintük innen, *Muról* származott az ősmagyarság. Állítólag ez a sziget Kr. e. 11542-ben elsüllyedt. Hasonló fantáziadús kronológus szerint Kr. e. 8498-ban, június 5-én du. 1 órakor az Asteroid "A" kisméretű bolygó összeütközött Földünkkel és Atlantisz szigete elsüllyedt (Jotto Muck: "Alles über Atlantis").

Az elfogadott írott világtörténelem elsősorban az egyiptomi, másodsorban a mezopotámiai királylistákra épül. Ezek eléggé megbízhatatlanok ennek az igénynek a kielégítésére. A fáraók és királyok több, egymást átfedő vagy egyidejű dinasztiaába csoportosulnak. Csillagászati bizonyítékok nem támasztják alá ezek helyességét. Bennük több száz éves hibákat felfedezni elég könnyű. Az egyes szakemberek is teljesen eltérő időpontokat adnak pl. az első fáraó (Narmer, vagyis Menész), a babilóniai Szárgon, Hammurábi és más király uralkodási idejére.

Meglehetősen megbízhatóak Eusebius egyházatyja és a zsidó Josephus kronológiai számításai. Ezek és más források arra engednek következtetni, hogy Mózesék kivonulását megelőző egyiptomi csapások egyidőben történtek Théra (Szantorin) gő-

rög sziget felrobbanásával, amely Deukalion legendás vízözönét eredményezte Thesszália partjain. Ez Kr. e. 1550 körülre tehető. A hatalmas vulkáni por- és hamueső és mérgező gázok Egyiptomig is eljutottak, 3 napos sötétséget okozva. Méreteikben a Hekla és a Krakatoa vulkán kitörései az utóbbi időkben jól összehasonlíthatók ezzel.

Itt jegyezzük meg, hogy a Théra-sziget felrobbanását, radiokarbon módszerrel, Kr. e. 1450 plusz-mínusz 43 évben adják. A radiokarbon izotópos datálási módszer pontosságát viszont az utóbbi két évtizedben egyre többen megkérdőjelezték. Egyes kutatók szerint a dendrokronológia segítségével, amely a kaliforniai óriásfenyők évgűrűinek megszámlálásán alapszik, egyes korábban megállapított dátumokat helyenként pl. 800 évvel helyesbíteni kell. Ha egyes vidékeken teljesen pontos a radiokarbon módszer, de ezután törésvonal következik és a méréseket a másik országban radikálisan helyesbíteni kell, azt jelzi, hogy a tudomány és a hókuszpókusz határára jutottunk. Egy frissen kiadott, angol nyelvű szakkönyv ("Ancient maya Civilization") szerzője, Nomran Hammond, több helyen leírja a helyes dátumokat (pl. Kr. e. 1900), de utána biggyeszi zárójelben, hogy ez 1550 Kr. előtti dátumnak felel meg radiokarbon években. Az író a Rutgers Egyetem régészeti programjának igazgatója, és 1967 óta a London Times régészeti levelezője.

Számításaink szerint (ezt *Atlantis* c. könyvem részletezi) Noé vízözöne Kr. e. 2105 körül történhetett és a régészek pont erre az időpontra teszik a Babel-torony felépítését. Ez a néphit szerint emlékműnek épült és azért, hogy az emberiség a következő vízözön esetén azon találjon menedéket. Építőjére, Nimróddal kapcsolatban, erre a kérdésre még visszatérünk.

Egy emigrációs folyóiratban egy évtizeddel ezelőtt találtam egy forrásmű nélküli adatot. Eszerint Ramszesz egyiptomi fáraó a thébai Memnoniumban található (azóta sikerült a helyes nevet kinyomoznom) feliratában Khatasar (ismert nevén Hattusilis) hittita király testvérének címe: "a madsar nép fejedelme". Ha valaki eljutna Thébába egyszer, ne felejtse el megszerezni a felirat eredeti szövegét, mert nagy szolgálatot tehetne vele a magyar őstörténetnek.

A magyarok őseinek egy része a hettiták tőszomszédságában élhetett, mert még évezredekkel később is élt itt "matzar" nép, sőt a dél-kaukázusi magyar töredéknéppel egészen Mátyás király idejéig tartották a kapcsolatot uralkodóink. A magyarság tömegeit az ókor során a környező erősebb népek lassan észak és kelet felé szorították.

Kis kitérőt kell tennünk a görög-római történetírás első hiteles időpontjaira. Ez a dátum Trója elestének éve: Kr. e. 1183, egy esztendő pontossággal. Megjegyezhető, hogy régi görög feliratok szerint Kr. e. 1550-től kezdve végig folyamatos és pontos királylisták állnak a kutatók rendelkezésére. Sajnálatos módon ezeket az adatokat nem veszik komolyan, kiöntik a gyereket a fürdővízzel együtt. Erre a sorsra jut a Rómát alapító Romulus is: el sem ismerik, hogy hús-vér ember volt. Kevesen tudják, hogy Romulus egyike azoknak a személyeknek, akik születésének és halálának évében (sőt, Róma alapítása idején is!) napfogyatkozás volt Rómában. Ez az antik szerzők által említett három napfogyatkozás szinte egyedülálló módon bizonyítja a hagyományok helyességét és azt, hogy nem csalásról van szó.

Krónikáink jelentős részben merítenek régi latin és görög nyelvű forrásokból. Belőlük az igaz tartalmat kihámozni nagyon nehéz. Megállapításaikat lépten-nyomon anakronizmusok kísérik. Világszerte elterjedt volt például az a nézet, amit Oláh Miklós is leírt "Hungária" című kis krónikájának 2. fejezetében. Ő Pompeius Trogusra hivatkozik, miszerint Vexores fáraó (Thuróczy János 1488-as kiadású krónikájában Vesois, Justinusnál Vexosis, vagy állítólag Sesostris) Egyiptomig futott az öt üldöző szkíták serege előtt. Innen a szkíták visszatértek és egész Ázsiát adófizetésre szorították fegyvereikkel. Itt időztek 15 éve, amikor a férjeik távollétét nehezményező asszonyok hazahívták őket. Fenyégető üzenetet is küldtek férjeiknek: ha nem jönnek haza, házassági kapcsolatba lépnek a szomszéd népekkel az utódok reményében, nehogy a félelmes szkíta nemzet elfogyjon. Így aztán hazatértek, s Ázsia 1500 évig, egész Ninus asszír királyig adófizetőjük volt. (Ninus kb. Kr. e. 1851-1825 között uralkodott, és Ábrahám kortársa volt.)

Sesostris Kr. e. 1300 táján kezdett uralkodni mint a zsidókat elnyomó fáraó, a jelenlegi téves nézetek szerint Mózes idején. Nem élhetett tehát 1500 évvel Ninus előtt, hanem Ninus után. A krónikák 1500 éve elírás lehet az Oláh Miklós által idézett 15 év helyett.

Az asszírok és a szkíták kapcsolatáról még annyit, hogy nem lehetett túl baráti. A szkítákat Ninus (Lukácsy Kristóf örmény kútforrásai szerint Arám örmény fejedelem) üzhette ki őshazájukból észak felé. Az idegen források Nimródot (Hunor és Magyar apját) szemita asszír uralkodóként képzelik. Esetleg elképzelhető, hogy ez az asszír Nimród (Kr. e. 2040-2008 körül) még egyaránt uralkodott a szkíták és asszírok felett, de fiai már csak a szkíták felett.

Írásainkban ki kellene hangsúlyoznunk, hogy az antik szerzők több Nimródra is emlékeztek, szerintük a több országot leigázó zsarnokokat mind Nimródoknak hívták. Ezáltal letompíthatnánk a zsidók és más népek magyarelles érzelmét.

A mi Perzsiában uralkodó Nimródunk uralkodási idejét meghatározni szinte reménytelen. Szerencsésebb a helyzet viszont Hunor és Magyar szarvasüldözésével és nőrablásával. Ők apjuktól engedélyt kértek, hogy a Kaukázus - vélhetően északi lejtőin, Perzsia határán telepedjenek le. A Tarih-i Üngürüs (egy latinból törökre fordított könyv, amelyet a mohácsi vész után találtak Székesfehérvárott) azt írja, hogy a szarvas a Kaukázus hegyei között tűnt el. Azon a hegyes vidéken monostort építettek, és 5 évig éltek ott, távol a világ gondjaitól. A Képes Krónikában Hunor és Magyar szarvasa a Meótság mocsaraiban tűnt el, nem hegyek között. Csak az a motívum közös, hogy 5 évig nyugodtan ottmaradtak, és a 6. évben történt Bereka király lányainak elrablása, Dula alán király velük élő lányaival együtt. Fontos adatnak látszik a török krónikás megjegyzése, miszerint "a régi időkben a *Madzsar törzs* (tehát nem a magyar nép, csak névadó törzse!) nemzetsége Nemród gyermekeitől származott".

A magyar őstörténet abban a kivételes helyzetben van, hogy a régészeti leletek jól alátámasztják a legendákat és a krónikákat szkíta szempontból. Véleményem szerint a szkíták ősapjuktól, Herkulestől kezdve erős görög befolyást kaptak. Nyelvük, amint dr. Aczél József megírta "Szittyá-görög eredetünk" című kitűnő könyvében, nyers görög lehetett, szerintem annak kelta árnyalata. (Skócia őslakói Herkulestől és egyik fiától, Agathürszosztól vezetik le családfájukat, és testüket az agathürszosz néphez hasonlóan kékre festették.)

Az eredeti szkítát tehát nem tekinthetjük magyarnak. Érdekes, hogy a Tarih-i Üngürüs a Hunor által elrabolt királylány apját Szkítia, vagyis egy tatár tartomány urának tartja, aki Szamarkandtól a Fekete-tengerig uralkodott.

Hogyan egyeztethetők össze az alán királylányok a tatárokkal? Tudtommal csak egy szokás volt közös e két népnél: a ko-

ponyatorzítás szokása (ebből ered a "kutyafejű tatár" kifejezés).

A skandináv népek hagyományait idéző Johannes Magnus püspök szerint a hatalmas déli vagy szkíta birodalom Berico (Berik) svéd király uralma alatt kezdődött. Berico Kr. e. 864-831 táján uralkodott, ő volt a Magóg utáni 14-ik király. (Neve a "varég" névvel is kapcsolatba hozható; a Beél Mátyás-féle székely rovásírásos térkép leírása szerint a magyarok a varégekből származtak, más tradícióik is egy elfajzott skandináv törzsnek tartják a magyarokat.) Ez a fenti Berik, Hunor apósa, egyaránt lehetett a Herkulestől származó szkíták és a mellettük lakó tatárok ura. A nőrablás után röviddel a perzsa sah 20 ezer katonát kapott Hunor népéből, akik tatárok voltak, Bizánc elleni háborújában. A Tarih-i Üngürüsz leírja, hogy ezeket támadás érte, és ezért népüktől elszakadva, Pannóniában telepedtek le. Az időpont Kr. e. 800 körül lehetett.

A régészeti leletekből a Kr. előtti 7. századra keltezhető a király-szkíták Aranszarvaszt ábrázoló művészetének felvirágzása, a legrégebb és legeredetibb csodaszarvasokkal a kelemeszi lelőhelyről. Az egyedüli bizonytalansági tényező a jelenlegi radio-karbon időmeghatározás pontatlansága, de ezzel 1-2 évszázadnyi eltérés könnyen áthidalható. Persze lehet, hogy ennyi idő kellett a nőrablás csodás legendává, majd abból nemzeti motívummá érlelődéséhez. Az egyetlen különbség a hun és a magyar legenda között, hogy előbbi hímszarvasra, az utóbbi nőstény szarvasra emlékszik.

A király-szkíták arany szarvasleletei gyűrűszerűen veszik körül a Krím félszigetet. Nyugaton a fenti vándorlással magyarázható módon Pannóniáig nyomozhatók. Erre szép példa a tápiószentmártoni és a zöldhalompusztai aranszarvas.

Említésre méltó még a Tarih-i Üngürüszből az, hogy Hunorék szkíta népe a Kárpát-medencében olyan népeket talált, akiknek nyelvét megértették.

Hogy a nőrablás a Krím félszigeten zajlott le, az kiderül krónikáinkból. (James Howell Nadányi-féle 1664-es angol nyelvű krónikája megjegyzi, hogy a Krím volt az ősi értelemben vett Szkítia, sztrabó szerint "Kisebbik szkítia".) Méreteinek: hosszúságának és szélességének aránya - 360x190 kilométer - ugyanígy szerepel a Képes Krónikában is. Ebből idézünk: Szittyország "fekvése olyan biztonságos, hogy csupán egyetlen helyen vezet hozzá egy kicsinyke gázló, ezért nem igazhatat le a szittyákat soha egyetlen birodalom, még a macedón sem". Ebben a Szkítiában folyók nem voltak, csak patakok.

Brasinszkij "Szkíta kincsek nyomában" (Budapest, 1985) c. könyve 111-ik oldalán a 722, 715 és 705 évszámnál megjegyzi, hogy "a Fekete-tenger északi partjairól kiszorított kimmerek a Kaukázuson átkelve előzőnlik a kis-ázsiai államokat". Nos, egy népet csak más nép szoríthat ki ősi lakóhelyéről. Esetünkben a kimmereket a király-szkíták szorították ki a Krím félszigetről és környékéről. (A kercsi tengerszorost Kimmerian Boszporusznak nevezték azelőtt.) A kimmerek azonosíthatók a biblia "gomer" népével. Középkori tudósok az olaszok és a franciák, mások a germánok őseit látják bennük.

Ipolyi Arnold Magyar mitológiája kitér arra a skandináv mondára, amelyben a *finn* király három fia (Slagfídr, Egil és Völundur) kimenve egy napon vadászni, a tó jegén keresztül hajtják a vadat. Véletlenül Ulfdalirba (Farkasvölgyébe) jönnek, ahol letelepedve házakat építenek. Végül három lent fonó hölgyre akadnak, akik hadnemtő tündérek, valkyriák voltak. Összeházasodnak Lödver két lányával (nevük Hladgud, illetve Svanhvít, Hattyúféhér, a másik Hervör, illetve Alhvít), a harmadik, Kiar, vallandi király leánya: Ölrún. Ezek a nevek ismerősen hangzanak. Lödver lehetne akár Ludvérc (Lidérc) is. Völundur, a mitikus kovácskirály, más néven Vanland vagy Valland, aki kb. Kr. e. 939-895 között uralkodott a norvégok ősei felett. Ölrún királylány neve eszünkbe juttatja a Jornandes említette gót Alioromna bűvös nőt, szerinte a hunok őseit. Ősi forrásokból vette, hogy amikor Filimirus gót király, Nagy Gandaricus fia, Szkítiába betört, néhány boszorkányt - ezeket nyelvükön alirumnáknak hívják - talált népében, s a seregtől elűzte őket. Ezeket arra kényszerítették, hogy messzire távozzanak a pusztába, bizonyos tisztátalan szellemek megerőszakolták őket, s ebből születtek a szkíták.

Az említett "finn" jelző arra utalhat, hogy létezett egy eltűnt nép, amelynek egyik része a finnbe, a másik része a magyarba olvadt bele, továbbadva a nőrablási hagyományt is.

A Tarih-i Üngürüsz és némely más leírás is láthatóan összekeveri a nőrablást a hunok 373. évi kivonulásával és a gótok elleni háborújával. A gótok és alánok elleni háborúk elég gyakoriak lehettek, de a szerzők egyszerűen összevonhatták ezeket.

Az előbb hallhattunk arról, hogy egyes régi forrásmunkák gótoknak, alánoknak, mások viszont tatároknak tartják a nőrablásban szereplő asszonyokat és királyokat. Megmagyarázható-e ez a különbség? Erre igennel válaszolhatunk.

Mielőtt elmagyaráznánk, itt szeretnénk felhívni östörténészeink figyelmét Huszti "Ő- és Ujj-Dácia" című, 1791-es kiadású könyvére. Ez egy kevésbé ismert, de elolvasásra érdemes mű. Huszti bizonyítottan látja, hogy a gót és a török-tatár népeknek közös uralkodói voltak az említett időben. Johannes Magnus nyomán felsorolja a gót-szenon uralkodókat Trója elcsúszásától kezdve: 1. Magóg, 2. Sweno (a svédek névadója), 3. Gothar (Gog), 4. Ubbo, 5. Siggo, 6. Eric, 7. Uddo, 8. Alo, 9. Othen (Odin), 10. Charles, 11. Biorno, 12. Gothar, 13. Gerder, 14. Siggo, 15. Berico.

Ez a Berico (krónikáinkban Bereka) szerinte azonos a török-tatár uralkodók egyikével, Mungl-kánnal. (Ez utóbbi a mongol tatárok kánját jelölné, és Berico országában megtalálhattuk ezeket a népeket.) Utódja Papter, Husztinál Kara-kán. (Ez esetleg Dzsara-kánnak hangzott és talán megfelel a 722-705 között uralkodó asszír Szárgonnak, vagyis Sárkánynak. Utódja a gót Augis, a török-tatárok híres Oguz-kánja. (Ez esetleg az asszír Esarhaddon, aki a Jeges-tengertől Egyiptomig minden földet meghódított.) Utódja a gót Amale, megfelelője Husztinál Siuntz-kán. Listáján az utolsó gót király Balte vagy Galte, megfelel a török-tatár Guldusnak.

A Tarih-i Üngürüszben Hunort a káni székben egy Kattar nevű fővezér követi, őt krónikáink Kádárnak hívják. Uralkodása Kr. u. 373-ban kezdődött. Tőle kezdve a magyarok fejedelmek:

Othmár (379-389)

Farkas vagy Tarkans (389-399)

Bondofárd (399-420)

Bükény (420-427)

Csanád (427-460)

Budli (460-467) A Kádár-féle, vagyis Kidarita hunok neve Budli (másképpen Ebdal) után Ebdalita (Ephtalita) hunokra változik. Utána

Besztur (467-473)

Miske, majd Mike (473-491)
 Ompód (491-517), a Prokopios említette szabir-hun Ambazuk
 Kölcse (517-528), ismertebb nevén Gordász
 Levente (528-546)
 Leél (546-553)
 Zámor, majd Zámbor (553-629)
 Balog (629-640)
 Bulcsu (640-689), a kínai források Wulicho-ja
 Zolta (689-703)
 Berend (703-717), a tatár történelemben Borun vagy Birut
 Kadicsa (717-730)
 Opos (730-750), több idegen forrás szerint 744-ben az észak-kaukázusi arabellenes magyar lázadás vezére, a Magyar nembeli Upas. A magyar és avar néptöredékekkel elmenekült a vidékről. Egy Pozsonyban, 1803-ban kiadott krónika szerint, ezután a magyarok 258 évig éltek vajdáik vezetése alatt. Számításunk szerint ez a 744-1002 közötti időszakra vonatkozik.
 Ethei (750-770), a magyarok az Ujgur Birodalom legerősebb csatlakozott népe 744-től kezdve,
 Szemény (770-789), valószínűleg a szamanidák névadó őse Perzsiától északra,
 Torda (789-818), talán Taras (To-lo-ssu) ujgur uralkodó,
 Ügyek (818-847), Uga vagy Wu-kiai ujgur uralkodó a kínai feljegyzésekben,
 Álmos (847-886), meghal a 884 és 896 között lezajló honfoglalás során,
 Árpád (886-907), a honalapító,
 1002. január 1. Szent István első magyar király koronázása.
 Vámbéry Ármin nem ismerte a Tarihi Üngürüszti. Ez utóbbi szerint Hunor közvetlenül Kattar (Kádár) vezér előtt uralkodott, 373-ban. Vámbéry azt jegyezte fel, hogy 22 generációval Hunor halála után ismeretlen okból a hunok elhagyták országukat. Nos, ez a 22 generáció a fenti névsorban Kádártól Oposig megfelel a valóságnak.
 Néhány szakértő és hallgató a fentiekre nyugodtan rámondhatja, hogy "nem meggyőző". Nem is lehet szándékom a teljességre törekvő meggyőzés. Csupán azt szeretném elérni, hogy ők is erőt merítsenek belőle a további eredményes kutatáshoz - jobb szakmai felkészültséggel.

A MAGYAR FÖLD TÖRTÉNETE A TÖRVÉNYEK TÜKRÉBEN A HONFOGLALÁSTÓL 1301-IG

Ha végignézünk a magyar történelmen, akkor láthatjuk, hogy a magyar nép története szorosan összefonódott a magyar föld történetével. Népünk évezredekkel ezelőtt elindult Közép-Ázsiából, majd Ázsián és fél Európán is végigvonulva találta meg jelenlegi hazánkat. Lovas nép őseink ott érezték jól magukat, ahol volt megfelelő tér a legeltetésre, vadászatra, halászárra. Hazánk földje minderre kiválóan bizonyult. Hiszen voltak nagy kiterjedésű mezők, bővizű folyók, ligetes erdők, ahol legeltetés, vadászat, halászat nagy lehetőség volt az élet számára. Ugyanis őseink is, mint általában az európai népek zöme, vadászattal, halászattal, jószágok legeltetésével foglalkoztak. A földműveléshez csak a későbbi időkben kezdtek, amikor már annyira fejlődtek, hogy hosszabb időre letelepedtek egy-egy helyen. Hiszen a földművelésnek a gyümölcsseit csak úgy tudták élvezni, ha legalább egy évig egy helyben laktak. A termesztett növények többnyire egyévesek voltak, vagyis évenként vetettek, és még ugyanabban az évben a termést betakarították. Így voltak mezőgazdasági termények, amelyeket tavasszal kellett elvetni és ősszel betakarítani, vagy ősszel vetni és nyáron betakarítani.

Eleinte inkább csak az egynyári terményeket termelték, mivel évelő növények termeltetésénél már legalább egy-két évig egy helyen kellett élni. Igen fontos termelvényük volt a köles, amelyből kenyeret sütöttek. a kölesnek tenyészideje alig pár hónap, ezt el tudták vetni tavasszal, és már a nyár elején le is kellett aratni, amelyet aztán a kezdetleges malmaikon megőröltek, és úgy sütöttek belőle kenyeret. A mindennapi főzésnél is felhasználták a lisztjét és magát a kását is, hiszen a hús mellé nagyrészt kását főztek, és ez volt a mindennapi eledelük.*

Eleink, mint minden nép, először vagyongözösségben éltek. A vagyongözösség annyit jelentett, hogy együttesen legeltették állataikat és mindig ott vertek sátrat, ahol a legjobb legelő volt az állatok számára. A szállásterületek környékét aztán tavasszal elosztották egymás között, és termelték saját maguk részére a szükséges termékeket. Gyümölcsöt az erdők bőségesen adtak, azt csak le kellett szedni. Az erdő gyümölcséből mindenki szükségleteinek megfelelő mennyiségben szedett. A népesség növekedésével kellett aztán az élet minden területén újítani, tevékenységüket megváltoztatni, dolgaikat rendezni.

Népünk életében az első ismert rendteremtés a honfoglalás után kezdődött, amikor is a 890-es években a keletről nyugat felé terjeszkedő népvándorlás kényszerítette, hogy a délorosz pusztákról jobban megvédhető hely felé húzódjanak a magyarok.

Így jutottak el őseink a mai hazánk területére is. Mint lovas nép, a férfiak többsége az életét nagyrészt lóháton töltötte. Portyázások alkalmával juthattak el a Kárpát-medencébe, ahol gyér lakosságot találtak, akik között voltak hunok, avarok és szlávok. A nép tudatában még élénken élt a hun rokonság, ezért amikor portyázásaik alkalmával rátaláltak a hun telepekre, ismerősként viselkedtek. Ha nem is értették meg teljesen egymást, sok közös vonás kapcsolatteremtésre adott alkalmat. Az ország területén akkor nagyobb szervezett hatalom nem volt. Portyázásaik alkalmával látták a nagy erdőségeket, dús legelőket. Így jöttek be a keleti kapukon keresztül mai hazánk területére.

Amikor az országot megszállták, akkor gyülekeztek össze a Tisza-Duna közén a mai Szeged fölött lévő pusztaságon és ott megtárgyalták az ország dolgait. Anonymus műve 40. fejezetében elmondja, hogy a magyarok, miután Alpár mellett legyőzték Salán bolgár vezér seregét, a Gyümölcsény erdő mellett harmincnégy napig maradtak, s "azon a helyen a vezér és nemesei elrendezték az országnak minden szokástörvényét, meg valamennyi jogát is, hogy miképpen szolgáljanak a vezérnek meg főembereinek, vagy miképpen tegyenek igazságot bárminő elkövetett vétkekért... Azt a helyet, ahol mindezt elrendezték, a magyarok a maguk nyelvén Szerinek nevezték el azért, mert ott ejtették meg a szerét az ország egész dolgának. Majd a vezér azt a helyét Ondnak, Ete apjának adta át a Tiszától a Botva mocsárig és a Körtvélytől Alpár homokjáig..." Szeri - a későbbi Szer - ma Pusztaszer, tehát a magyarok első "országgyűlésének" színhelye a Kárpát-medencében.

Ekkor kezdődik a szervezett állami élet a Kárpát-medencében. A lakosság növekedésével aztán rendezni kellett a tulajdonviszonyokat, így a földtulajdont is. békés időkben kisebb-nagyobb településeket alkottak, és ezért kellett a földnek a tulajdonjogát is rendezni. Már az első pusztaszeri találkozások alkalmával felosztották az országot az egyes törzsek maguk között, mindig arra ügyelve, hogy az egyes törzsek között is legyen természetes választóvonal.

A törzsi szálláshelyeket aztán a törzsek ugyancsak elosztották maguk között. Természetesen minden egyes törzsnek feladata volt a saját szállásterületét megvédeni. Így az előbb említett Ond vezér törzse kapta a szatmári síkságot is. Feladatuk volt a keleti kapuk (Északkeleti-Kárpátok) szorosait, hágóit védeni az ellenséggel szemben. Ond vezér fia volt "Ete", akitől származtatta a Kölcsey-család magát. Ete nemzetségének aztán több helyen volt területe, így a mai Tyukod is az ő területe volt, mint a neve is igazolja. A községet ugyanis mint Ete Kudja említik a korabeli írások. A község az ecsedi láp szélén fekszik, ahol állandóan volt víz, mivel a község és a falu határának legmélyebb pontja között 4 m szintkülönbség volt, így itt mindig volt itatásra alkalmas víz az állatoknak. Mindez igen fontos szempontként szerepelt. A folyók még szabályozatlanok voltak, és így minden tavasszal a Szamos és a Tisza kiömlő vize mindig a legmélyebb pont felé folyt, így ott mindig volt itatásra alkal-

* A Szerkesztő megjegyzése: Ezt a „köles bekezdést” ki akartam húzni, majd elrettentő példa okán meghagytam, mert jellemző: így kell őseinket lejártni, ezt tanítják az iskolában. Mert: amit a Szerző itt ír, az igaz – annyiban, hogy a köles őseinkhez kapcsolható igen ősi termék. Csak hogy a köles, a termesztést illetően, az egyik legigényesebb növényfajta. Szóba se jöhet, hogy elvetem és pár hónap múlva megesezem. Igényes mezőgazdasági kultúra, fejlett, letelepedett mezőgazdaság terméke. Kitűnően szervezett társadalomhoz kapcsolódik, nem holmi csavargókhoz. Íme a példa: így kell még a tényeket is ellenünk fordítani, iskolába tanítani, mígnem megjelenik egy ilyen jeles dolgozat élen

mas víz. Az idő folyamán, amikor a magyarok felvették a kereszténységet, a hittérítők mindenben igyekeztek kiirtani a régi emlékeket, mindazt, ami a népet a pogány korra emlékeztette. Így eltiltották az Ete keresztnev használatát is. Következmény: néhány nemzedék alatt a nép el is felejtette az Ete férfinévét, így az "Etekudja" név értelmetlenné vált. A letelepedés folyamán pedig a földművelés általánossá, így az eke mindennapi eszközzé vált, s lett belőle aztán Eke-Tyukod, ami azután a századfordulóig meg is maradt. A századforduló után az "Eke" is elkopott, s maradt egyszerűen "Tyukod".

Eleink letelepedtek a mai hazánkban. Az összetartozás-tudatot mindig fenntartották és a legrégebbi krónikákban fennmaradt alapszerződésben, az ún. "Vérszerződésben" kimondják:

- 1) míg Árpád nemzetsége él, mindig abból legyen a vezér;
- 2) amit közös erővel szereznek, abból mindnyájan igazságosan részesüljenek.

Ezen alapszerződés értelmében osztották fel az első országgyűlésen, Pusztaszeren az országot az egyes törzsek között. Már ez a szerződés mutatja a magyar nép demokratikus érzéseit, amikor minden jognak kútforrása a közösen végzett munka. Hiszen az ország megszerzése is egy közös összefogás eredménye volt. Ha végiglapozzuk a magyar történelmet, akkor látjuk, hogy már Szent István király törvényt hoz a javak birtoklásáról, és már első törvényeinkben szerepel a vétkesek megbüntetése. Ugyanezek a törvények rendezik az örökösödést is, amely szerint kimondja, hogy a gyermekek örököljék a szülők vagyonát. "Királyi hatalmunknál fogva végzetük, hogy kinek-kinek szabad legyen azt, ami az övé, a maga feleségének, fiainak és leányainak, szintúgy rokonainak, vagy az egyháznak osztania és adnia. Ugyanakkor rendelkezik arról is, hogy a hátramaradt feleséget senki sem kényszeríthesse újabb házasságra, hanem élte végéig élvezze a hasznát a férjétől maradt ingatlanoknak. Ha a házasfelek örökös nélkül halnának el, úgy vagyonuk visszaszálljanak a családra, minkét ágon lévő atyafiakra." Így kezdődik az ági örökösödés.

Ha tovább vizsgáljuk a magyar föld sorsát a törvények alapján, akkor azt kell látnunk, hogy Szent István után zűrzavaros állapot következik. Mivel a trónörökös még atyja életében meghalt és még mélyen élt a nép lelkében az ősi szabadság, ezért igyekeztek minden szokást, törvényt, amit az "új hit" hozott, megszüntetni, annál is inkább, mivel a népben még mélyen élt az ősi szokás, amit az új hit tűzzel-vassal igyekezett kiirtani. Ezért sok helyen az új hit ellen fellázadtak, és vissza akarták hozni az apáik hitét.

Az ország súlyos helyzetbe került, ezért hozza aztán I. Endre az alábbiakat: "Megparancsoljuk, hogy minden magyar, vagy jövevény Magyarországon, ki a scythiai ősi pogány szokást el nem hagyja, Jézus Krisztus igaz vallására nyomban vissza nem tér és nem hallgat a szent törvényre, amelyet a dicsőséges István király adott vala, feje és jószága vesztesével bűnhődjék". Utódai Szent László és Könyves Kálmán, hasonló szigorú rendelkezéseket bocsátottak ki.

Több esetben rendelkeztek a templomépítésekről, az egyháznak adott javak megőrzéséről. "Valaki az ő javait, vagy jószágát valamely egyháznak adta, semmi okon attól elvonni és másiknak adni ne merje." Ugyancsak Kálmán király törvényei mondják: "Tetszett a királynak és az egész gyűlésnek, hogy minden birtokállomány, amit boldog István király monostorok vagy egyházak számára rendelt vala, sértetlen megmaradjon." Ugyanez a rendelkezés mondja, hogy az egyháznak ajándékozott erdők megmaradjanak az egyház birtokában, sőt az egyháznak adott földeket a régi tulajdonosok vissza nem kaphatják. Azok maradjanak meg az egyház birtokában. "Valamely birtokot Szent István adományozott vala, abban minden maradék örököljön az ő következtése szerint."

Ugyancsak Kálmán rendelkezik a tizedről és a szolgák adójáról: "Azt végezték a szent zsinaton a püspökök mindnyájan, hogy a nép mindenből tizedet adjon a szentegyháznak, valamije vagyon, az egyház szolgái pedig három dénárt fizessenek a gyülekezet papjának." az ország állapota zűrzavarossá vált. A királyi udvar az ingatlanokat bőkezűen osztogatta híveinek és sokszor az idegenből beköltözött lovagoknak, aminek az lett a következménye, hogy II. Endre kiadta az Aranybullát. Meg kell itt jegyezni, hogy a magyar alkotmány és jog fejlődése akkor még megegyezett az angol alkotmány fejlődésével. A Magna Chartát, amely az angol alkotmányosság alaptörvénye, 1218-ban adják ki, a magyar Aranybulla kiadásának ideje pedig 1222.

A század hátralévő évtizedeiben aztán nagyobb arányú változás nem volt a magyar föld sorsában. Királyaink még több ízben szabályozták a földbirtok tulajdonát, hiszen minden jog és kötelesség alapja a földtulajdon volt. Háború esetén a föld tulajdona után kellett kiállítani a megfelelő számú katonaságot. Nagyobb birtokosoknak megengedik, hogy a király seregébe katonáikat a saját zászlaik alatt vezessék, így alakul ki a bandériális hadrendszer.

Vérszerződés

Magyarországnak legrégebbi, krónikákban fennmaradt alapszerződése, amelyet a hét magyar vezér kötött Etelközben. Ez a szerződés hat pontból állott.

- 1) Míg Árpád nemzetsége él, mindig abból legyen a vezér.
  - 2) Amit közös erővel szereznek, abból mindnyájan igazságosan részesüljenek.
  - 3) A nemzetségi főnökök s utódaik a fejedelem tanácsából ki ne zárassanak.
  - 4) Ha utódaik közül valaki hűtlen lenne a fejedelemhez, vagy közte és vérrokonai között viszályt támaszt, a vétkes vére úgy ontassék ki, mint a vezéreké omlott az eskü alkalmával.
  - 5) Aki e szerződést akár a fejedelem, akár a főnökök utódai közül megszegi, átkozott legyen.
  - 6) Aki a nemzeti gyűlésekről elmarad, kettéhasítassék.
- (E szerződést a hét vezér kiomló vérével erősítette meg.)

Dr. Sárkány Kálmán közlése alapján Álmosnak a következőkre esküdtek meg:

- 1) Míg életük tart, mind maguknak, mind maradékaiknak vezére mindig Álmos nemzetségéből legyen.
- 2) Valami jót munkájukkal szerezhetnek, abból közülük senki ne legyen kizárva.
- 3) Azokat a fejedelem-személyeket, akik Álmost szabad akaratjukból választották urukká, se maguk, se fiaikat sohase

rekecszik ki a vezér tanácsából és az ország tisztjéből.

- 4) Hogyha utódaik közül valaki hűtlen lenne a vezér személye iránt, a vétkesnek vérét ontsák, miként az ő vérük omlott abban az esküben, amelyet Álmos vezérnek tettek.
- 5) Hogyha valaki Álmos és a többi fejedelmi személyek utódaiból esküjük állapotát meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mindörökké.

Aranybulla

„A Szentháromság és oszthatatlan Egység nevében Endre Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia és Lodóméria királya örök emlékezetül adjuk:

Mind országunk nemeseinek, mind egyebeknek is Szent István királytól intézett szabadsága némely királyok hatalma által, kik néha haragjukban bosszújukat töltötték, néha gonosz emberek tanácsaira hallgattak, vagy önhasznuk után jártak, legtöbb részében megkisebbitett ugyanazon nemeseink a mi feleségünket és elődeinket, az ő királyukat, gyakrabban sürgették sérelmeik s könyörgéseik által országunk átalakítása iránt. Mi tehát az ő kérelmeiknek, amint kötelesek is vagyunk, mindenben eleget tenni óhajtván, kivált mivel közöttünk és közöttük ez okból már több ízben nem kevés keserőségek támadtak, minthogy a királyi tekintély teljesebben fenntartassék elkerülni illik (ez senki által sem történhetvén jobban, mint ő általuk) mind nekik, mind az országunk más embereinek megadjuk a szent királytól alapított szabadságot, s egyszersmind országunk állapotának javítására egyebeket is üdvösen rendelünk a következő módon:

1) Rendeljük, hogy évenként a szent király ünnepét, ha csak valamely sürgetős és fontos ügy vagy betegség által nem gátoltatunk, Fehérvárott tartozzunk megülni és ha mi jelen nem lehetnénk, a nádorispán készség kívül ott legyen helyettünk és nevünkben meghallgassa az ügyeket, és ott minden nemes, ki akar, szabadon megjelenhessen.

2) Kívánjuk, hogy a nemeseket sem mi, sem utódaink soha el ne fogják, se meg ne rontsák valamely hatalmas kedvéért, hanem ha elébb megidézettek s törvényes rend szerint elítéltettek.

3) Továbbá semmi adót, semmi szabad dénárokat nem szedünk a nemések helységein, sem házaikban, sem falvaikban nem szállunk meg, hanem ha meghívtunk, szintűgy az egyházak népeitől nem szedünk semmiféle adót.

4) Ha valamely nemes fiú örökös nélkül hal meg, birtokának negyede leányáé, a többiről rendelkezék, mint akarta, és ha meglepetvén halála által nem intézkedhetnék, a hozzá legközelebb álló rokonok legyenek örökösei, és ha semmi nemzetsége nem volna, a királyra szálljanak.

5) A vármegyék ispánjai a nemések helységein ne bíraskodjanak, kivéve a pénz és tizedügyeket. A vármegyék ispánjainak udvarbírái (a későbbi alispánok) egyáltalán senki más felett ne bíraskodjanak, mint a vár népei fölött. A tolvajok és latrok felett a királyi bilochusok lássanak törvényt, de csak a főispán elnöklése alatt.

6) Ha a király az országon kívül megy hadjáratra, a nemések véle menni ne tartozzanak, hanem az ő költségén és a hadjárat után azokat, kik elmenni nem akartak, hadbíróság elé vetni ne lehessen. Ha viszont ellenség jó az országra, mindnyájan kivétel nélkül kötelesek hadba menni. És ha az országon kívül akarnak sereget vezetni, abban magunk is jelen leszünk, mind azok, akik ispánságot tartanak, kötelesek a mi költségünkön, velünk menni.

7) A nádorispán országunk minden emberei fölött különbség nélkül bíraskodjék, de a neméseknek főbenjáró vagy jószágelkobzást illető pereit a király tudta nélkül be ne végezhesse. Mint bírák pedig helyetteseket ne tartsanak, kivéve egyet a maguk udvarában.

8) A mi udvarbíráink, míg az udvarnál van, mindenki felett bíraskodhatik, s az udvarnál megkezdett pörököt bárhol is elvégezheti, de saját jószágain lévén pristaldust ne adhasson (azaz a végrehajtást el ne intézhessen), sem a feleket meg ne idézhesse.

9) Ha valamely országos méltóságban lévő jobbágy a hadjáratban meghal, fia vagy testvére hasonló méltósággal adományoztassék meg és ha nemes halálozik meg azon módon, fia a király tetszése szerint adományoztassék.

10) Ha külföldiek, tudniillik tisztességes emberek, jönnek az országba, az ország tanácsának beleszólása nélkül méltóságokra ne emeltessenek.

11) A meghalálózók, vagy a törvényesen halálra ítélték, vagy a párviadalban elesettek, vagy bármilyen más módon kimúlók nejei, hitbérüktől meg ne fosztassanak.

12) Az urak, midőn a királyi udvarral járnak, avagy bárhova utaznak, a szegényeket el ne nyomják, ki ne fosszák.

13) Ha valamely főispány nem oly tisztességesen viseli magát, mint tisztsége kívánja, vagy vármegyéjének népét megrontja, ebben elmarasztaltatván az egész ország előtt gyalázatosan fosztassék meg méltóságától és kárpótlásra szorítottassék.

14) A királyi lovászok, kutyapécérek és solymászok ne merjenek a nemések falvaira szállani.

15) Egész vármegyéket vagy bármely méltóságokat örök birtokul nem fogunk adományozni.

16) Továbbá a nemések, tőlünk engedelmet nyervén, szabadon mehetnek fiunkhoz, mind a nagyobbtól a kisebbhez, s ezért birtokaik meg ne rontassanak. Akit fiunk igaz ítélettel elmarasztalt, vagy az előtte megkezdett pört, mielőtt szintott bevégeztették, nem fogadjuk el, viszont fiunk is hasonló módon cselekedni.

17) A várjobbágyok (azaz várkatonák) maradjanak meg a Szent István királytól rendelt szabadságukban.

18) A tizedek pénzül ne váltassanak meg, hanem borul, búzául természetben fizettessenek s ha a püspökök azt elleneznék, őket nem pártoljuk.

19) A püspökök a nemések birtokairól tizedest lovaiknak ne adjanak, sem az ő népeik ne tartozzanak tizedeiket a király birtokára behordani.

20) Továbbá új pénzünk egy évig húsvétól húsvétig legyen folyamatban, a dénárok oly mértékűek legyenek, mint voltak Szt. király idejében.

21) Továbbá sertéseink a nemések erdeiben s rétjein az ő akaratjuk ellenében ne legeltessenek.

22) A pénznek kamaraispányai, a só- és vámtisztek országunk nemesei legyenek, izmaeliták azokká ne lehessenek.

23) Továbbá az országon kívül levőknek ingatlanbirtok ne adományoztassék, ha ily birtokok adományoztattak, vagy pénzen eladattak volna, az ország népének adassanak vissza megváltás végett.

24) A menyétbőr-adó a Kálmán királytól megállapított szokás szerint fizetessék.

25) Ha valaki a törvény rende szerint marasztatott el, azt a hatalmasok közül senki ne védhesse.

26) A főispánok elégedjenek meg tisztségük illetőségeivel, egyebek mik a királyt illetik, úgymint a csöbrök, a vámok, az ökrök s a várföldek jövedelmeinek kétharmada a királynak járjanak ki.

27) Továbbá a négy királyi jobbágyon, úgymint a nádorispányon, bánon, a király és királyné udvarbíráin kívül, két méltóságot senki ne tartson.

28) És hogy ezen minden engedményünk, mind rendeletünk érvényes legyen mindörökké, a magunk és utódaink idejében azt hét egyenlő levélben irattuk és erősítettük meg aranypecsétünkkel, úgyhogy egy küldessék a pápa úrnak, aki azt a maga lajstromában irassa be, a második őriztessék a Szent János vitézeknél, a harmadik a kereszturaknál, a negyedik a királynál, az ötödik az esztergomi káptalannál, a hatodik a kalocsai káptalannál, a hetedik a nádorispánynál, ki idő szerint lészen, hogy így az írást mindig szem előtt tartván, sem ő maga el ne térjen valamiben a mondottaktól, sem a királyt, vagy a nemeseket vagy másokat ne engedjen elérni, hogy ezek is örvendezhessenek szabadságuknak s amellet irántunk s utódaink iránt is hívek legyenek s a köteles engedelmesség a koronától meg ne tagadtassék. Ha pedig mi magunk, vagy valaki utódaink közül valaha ezen rendeletünk ellen vét, e levél erejénél fogva minden hűtlenségi bűn nélkül mind egyenként, mind együttesen jelenleg s a jövőben mindenkorra szabadságukban álljon nekünk és utódainknak ellentmondani és ellenállni.

Kelt udvarunk kancelláriájának, Cletusnak, az egri egyház prépostjának keze által, a megtestesült ige ezerkétszázhuszonkettedik évében:

Főtisztelendő János esztergomi

Tisztelendő Ugrin kalocsai érsekek idejében

Deiderius csanádi,

Rupert veszprémi,

Tamás egri,

István zágrábi,

Sándor váradi,

Bertalan pécsi,

Kozma győri,

Briccius váczai,

Vincze nyitrai püspök korában, országlásunk tizenhetedik esztendejében.

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET KUTATÁSA ÉS A MITIKUS ETELKÖZ REJTÉLYE

Kevés olyan nép van a világon, amelynek az identitástudatához olyan erősen hozzátartozna az őshazára való emlékezés, mint ahogy az a magyarok esetében tapasztalható. Ezért a magyar őstörténet kutatása szempontjából sarkalatos kérdés a hajdani Etelköz földrajzi helyének a megnyugtató és meggyőző meghatározása. Ez azonban eddig még senkinek sem sikerült, pedig nyilvánvaló, hogy a magyar őstörténet korszaka nem lehet más, mint az az időszak (korszak), amely Etelköz elhagyásától a Kárpát-medence eléréséig tartott.

A nyelv, mint az emberi kultúra hordozója, rengeteg információt tartalmaz, ezért a nyelvtudomány sokat segíthet Etelköz rejtélyének megoldásában, ha helyesen értelmezi az élő nyelvben meglévő információkat.

A magyar nyelvtudomány jelenleg a finnugor rokonság mellett tör lándzsát, mégpedig nem is alaptalanul, de Etelköz rejtélyét mégsem képes megoldani, sőt talán még meg is nehezíti a megoldást, hiszen kénytelen Etelközt közvetlenül a Kárpátok előterébe helyezni, mintha az lett volna az utolsó állomása a honfoglalást megelőző vándorlásunknak.

Nézzük meg, hogy mi lehet az oka annak, hogy Etelköz tekintetében a magyar nyelvtudomány ilyen zsákutcába jut. Kezdjük az alapoknál. Minden tudománynak van tárgya. Ezzel semmi gondunk. A magyar nyelvtudomány tárgya a magyar nyelv. Menjünk tovább. Minden tudománynak van vizsgálati módszere. Nos, itt lehet talán a hibát megtalálni. A magyar nyelvtudomány ugyanis módszertárát egy axiómára építi. Ennek pedig az a lényege, hogy nyilván az Etelköz-legenda alapján, feltételez egy őshazát (finnugor együttélés) és ahhoz tartozó közös ősnyelvet, amely később finn és ugor ágra vált szét. Tehát a szétválásnak ad prioritást, és elhanyagolja a szinkretizmus jelentőségét. Pedig a szinkretizmus (összeolvadás) jelentősége a nyelvek fejlődése szempontjából talán még nagyobb is, mint a szétválásé, az elkülönülésé.

Ha pedig a fejlődés útja nem az volt, hogy a finnugor ősnyelv szakadt szét finn és ugor ágra, hanem ellenkezőleg, a finn ősnyelv hordozói találkoztak valahol az Urál vagy Nyugat-Szibéria környékén az ugor ősnyelv hordozóival és házasodtak is egymás között, akkor megfelelően hosszú idő elteltével közös szókincsük elérhette akár a 60 %-ot is, ami később más népekkel való szinkretizálódás és elkülönülés révén fokozatosan csökkenhetett annyira, hogy jelenleg a magyar nyelvben pl. 20 %-ra tehető az a szókincs, amely finnugornak mondható. Tekintettel az elsődleges finn és ugor szinkretizmusra, ezt a 20 %-ot is meg kell felezni, hiszen kölcsönhatásról volt szó, vagyis mindkét fél adhatott a másiknak.

A fentiekből egyértelműen következik, hogy az Etelközre való emlékezés még a közös finnugor nyelvi vonások kialakulása előtti őshazára is utalhat. Ezt a feltevést nem zárja ki az Etelköz szónak tulajdonított jelentéstartalom. Minden valamirevaló nyelvész számára ismeretes, hogy létezik úgynevezett népetimológia, amely eltorzítja a népesség számára már értelmetlenül vált megnevezéseket. Érdekes módon azonban Etelköz esetében senki nem gyanakszik arra, hogy az Etel közü már a honfoglaló magyarok elődei számára is ismeretlen értelmű hangsorból származik, mesterséges értelmessé tétel útján, vagyis népetimológia révén. Pedig éppen ennek a valószínűsége a legnagyobb, ugyanis nehezen magyarázható, sőt szinte feloldhatatlan ellentétet jelent az a körülmény, hogy tősgyökers finnugor nép (történetesen a magyarság) török nyelven nevezze meg az őshazáját.

Tehát bármily nehéz is, mégis le kell mondanunk arról, hogy ismerjük a legendás Etelköz jelentését és bele kell nyugodnunk abba, hogy csak valami ehhez hasonló hangzású megnevezése lehetett az őshazának, mert csak így tudunk kiszabadulni a népetimológia csapdájából. Csupán abban reménykedhetünk, hogy valahol rábukkanunk egy olyan földrajzi elnevezésre, amely hangzásában esetleg rokonítható az Etelköz névvel és emellett beilleszthető a magyar őstörténelembe.

Én a magam részéről tudok ajánlani ilyen földrajzi nevet. Érdemes ezt megvizsgálni közelebbről. Diego de Landa írta Yucatánról, hogy ezt az országot az indiánok nyelvén "u luumil cutz yetel keh"-nek nevezik, de hívják "Petén"-nek is, ami "sziget"-et jelent. Kísértetiesen sok egyeztethető tény egyetlen mondatban. Az ország megnevezésének a második fele, mármint a "jetel keh" megdöbbenően hasonlít az Etelköz, Etil közü névre. Ráadásul *szigetnek* is nevezik, ami összezseng a Hunor és Magor-legendával, akik valamiféle félszigeten, mocsarak mögött létesítettek új hazát, szálláshelyet. Ráadásul a Petén mint földrajzi név a "TAMANA" követelményeit meghaladó mértékben rokonítható a magyarországi Petend helységnévvel. Nem valószínű, hogy Landa kimondottan a magyaroknak címzett, áprilisi tréfának szánta jelentését, ezért az egyezések ilyen halmozódását nem lehet elintézni egyetlen kézlegyintéssel, mondván, hogy ez abszurdum.

Érdemes tehát egy kicsit vallatóra fogni magát a maja nyelvet. De nicsak! Hiszen a népnév is rokonítható. "Maja" + az *ember* jelentésű finnugor "er" = "maja er" = Majer, mogyer, meyer. Most már feltétlenül érdemes további részleteket is megvizsgálni. Nem ismerem ugyan a maja nyelvet és nem is vagyok nyelvész, tehát nem szolgálhatok minden követelményt kielégítő szóhasonlítással. Csupán néhány példát szeretnék felsorolni, amelyek közül önmagában egyik sem lehet bizonyíték, de a példák mennyisége talán utalhat arra, hogy talán még a nálam kompetensebb szaktekintélyeknek is érdemes részletesebben foglalkozni ezzel a területtel, az őshaza elméletnek ezzel a koncepciójával.

Vizsgáljuk meg először az "u luumil kuc jetel keh" országnévben a "keh" szót. Ez majául szarvast jelent. Tehát semmiképpen sem hasonlítható a "keh" a szarvassal. De csak látszólag. A *szarvas* szavunkról köztudott, hogy helyettesítő szó. Tehát a szarvas igazi neve nyilván tabu volt, amit tilos volt kiejteni. Így aztán el is felejtődött. Viszont melléknévi formában megmaradt a "kehes" szóban, amit lóra szokás mondani, tehát kibújt a tabu alól. Ezért is maradhatott meg.

A maja "Petén" (sziget) nemcsak azért hasonlítható Pettenddel, mert mindkettő földrajzi név, de formailag és tartalmi jelentésében is. A Pettend helységnévben a d ugyanis kicsinyítő képző. Tehát a Petén kicsinyített változata Peténd, Petend, Pettend lehet. Ugyanakkor a sziget mindig kicsi a környezetéhez képest, tehát a magyar pöttöm, pötty, petty szintén rokon le-

het a maja "petén" szóval.

Érdekes megfelelések mutathatók ki a maja pok (tűz), ol (szív), om (folyás, ömlés, omlás) szavak és különböző magyar szavak között.

Pl. pok + ol = pokol (a tűz szíve, góca), vagyis igazi pokol. Ehhez kapcsolódik az a képzet is, hogy a maják úgy készítették elő a földeket mezőgazdasági termelésre, hogy az erdős területeket egyszerűen felégették és ezt a műveletet tisztításnak nevezték. Vagyis a tűz fogalma szervesen kapcsolódott a tisztítás fogalmával és ezért a tisztítótűz (purgatórium) fogalma sem idegen a maja gondolkodásmódtól.

Az ólomöntés vitathatatlanul egykori vallásos szertartás kései maradványa, mint babona, jóslás. Ezért maga az *ólom* szó is igen régi keletű lehet. Érdekes módon ez is egyszerű maja szóösszetételnek mutatkozik, mégpedig ol (szív) + om (ömlés, ömledék, folyadék), tehát szívfolyadék, vagyis vér. Ebből pedig az a következtetés vonható le, hogy a szilveszteri ólomöntés babonája feltűnően hasonlít a maják véráldozati szertartására, amihez helyettesítő anyagként valamilyen trópusi fának a gyanútját használták, amit vérnek neveztek.

Érdemes megtekinteni az alábbi szószeredetet.

Maja	Magyar	Maya	Magyar
a-la-aan	le, alá	hot	zsákmány (hozomány?)
cikk	rész (cikkely?)	hal (haa-la)	hal
csak	piros (Csákvár = Vörös-vár?)	in	én
csab	föld (Rákoscaba = Rákos földje?)	in	ember
csi	nyugat, nyugvás (csicsija-babája)	is	kicsi, kis (isa a Halotti Beszédben)
csuka	elfog (csuka, mint rablóhal)	jás	zöld (jáspis?)
csák csél csup	vörös szivárvány nő, azaz csélcsap nő	je	fenyeget, ijeszt
csul	forgó, forduló (csülök)	kas	kosár, kas
tuncsul	évközép (fordulónap)	kan	sárga (kankalin?)
tultun	a 360 napos éven felüli többletnapok neve, szó szerint túlév, akárcsak a túlóra	kucs	teher, rakomány (kocsi?)
csib	csíp	kama	kap
csil	csűr	mo	gyűjt, keres (motoz?)
ek (ecs)	csillag (ékesség)	men	hely (menedék?)
hecc	harc (jó kis hecc)	múj	nyúl (állat)
haa	víz (hanság, hajó, hab, harmat, húgy, huyag stb.)	ni	jel (Nicsak!)
te	fa	paa	palánk
ki	kör, golyó (te+ki = fagolyó, azaz teke)	pi	megjelenés (pingál?)
		susak	hátikosár (iszák?)
		sot	szám, számos, sok
		szuu	sűrű
		u	ő, övé
		tucs	tök
		vak	hat (számnév)
		tyul	nyúl (állat)

A fenti szószeredethez nem kell kommentár. Az egyezés szinte olyan mértékű, mint mondjuk az orosz és a cseh vagy szlovák nyelv között.

Ezenkívül lehetségesek még olyan egyeztetések is, amelyek a szavak eltérő hangalakja ellenére is megengednek bizonyos rokonítást egyéb szempontok alapján.

Pl. a maja világkép szerint az égtájaknak színük volt. Az északi irány színe a fehér, vagyis majául "szak". A magyarban viszont éppen ez a "szak" található meg az észak iránynevében.

A maja "nok" szó ellenséget jelent. Ez rejtőzhet a magyar *álnok* szóban. Az álnok olyan ember jelzője, aki alattomban, tehát álcázva támad. Ez pedig nem más, mint rejtett, álcázott (megbújt) ellenség, tehát ál-nok.

Majául az egy = "hun". A magyar népmesék sztereotip indítása a következő: Hol volt, hol nem volt..., azaz Hun volt, hun nem volt..., Egyszer volt, hun nem volt...

Ehhez járul még a maja népzene ötös hangrendje (pentaton). Ráadásul gyakran egész indián népdalok szinte teljesen meg egyeznek magyar népdalokkal. Ez annál is inkább figyelemre méltó, hiszen Kodály Zoltán is leszögezte, hogy a népdalokban a szöveg változhat, de a dallam az nagyon konzervatív, maradandó.

A fentebb felsorolt szószeredetet Jurij Knozorovnak, a maja hieroglifik megfejtőjének a szövegéből válogattam. Megint csak azt kell mondanom, hogy Knozorov nyilván nem válogatta ki célzatosan azokat a szavakat, amelyek magyar megfeleltetést, hasonlítást tesznek lehetővé. Ezért feltehetőleg a maja nyelv alaposabb tanulmányozásával még további példákhoz lehet jutni.

Természetesen a fentiekben kifejtett maja-magyar rokonítás távolról sem jelenti azt, hogy a jelenlegi magyarok és a jelenlegi maják rokonsága kizárólagos. A magyarok egykori ősei a Yukatán-félszigettől a Kárpát-medencéig számos más néppel kerültek érintkezésbe, ami hatással volt a nyelv alakulására. Így aztán semmi különös nincs abban, hogy a magyarban vannak szumér (kies), görög (kar, orosz, úr), finnugor, szláv, török, mongol stb. eredetű szavak is. Végső soron a számos és követhetetlen asszimiláció és disszimiláció együttes eredményeként a világ minden nyelve az egész emberiség kollektív produktuma.

Ezt igazolja az egységes struktúra: alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző; főnév, melléknév, számnév, ige stb. Ezenkívül pl. a mama, papa minden nyelvben megtalálható, a vir szó szinte minden nyelvterületen az étellel kapcsolatos vírus, virág, virgonc, virgács (serkentő), virul, Virakocsa (teremtő főisten az inka panteonban, tehát az élet létrehozója), az in (ember) a világ számos részén fellelhető népknevekben (India, Kína, inka, innuit, Kain, mordvin).

Befejezésül azokra a kérdésekre, hogy "Mit értek őshazánk fogalmán?" és "Mit értek rokonaink fogalmán?", a következőket tudnám válaszolni.

Tágabb értelemben: őshazánk a nagyvilág, hiszen az emberiség egész őstörténetére inkább jellemző a vándorlás, mint a letelepedés, és ugyanezen oknál fogva rokonságunk az egyetemes emberiség

Szűkebb értelemben: őshaza az az időben vagy távolságban legmesszebb lévő, többé-kevésbé állandósult szálláshely, ameddig nyomon tudjuk követni őseink mozgását mint az egész emberiség egyetemes mozgásának, vándorlásának az egyik komponensét. Ez pedig a magyarok esetében nem más, mint a legendás Etelköz, amely a Yukatán-félszigettel azonos.

Rokonságunk körében a szűkebb meghatározása már nehezebb, mert felvetődik a mérték kérdése. Úgy látszik azonban, hogy a majákat, a finnugorokat semmiképp nem lehet kihagyni a szűkebben vett rokonság köréből.

Köszönöm a figyelmüket.

VITÁK A MAGYAR SZENT KORONA SZÁRMAZÁSÁRÓL

Az otthoni lapokban, de a külszörökben megtelepedett magyarok írásaiban is, mindinkább nyílt térre lép néhány új és meglepően szokatlan, meghökkentő elmélet a Szent Koronáról. Valójában 1983 kora nyarán két, mérnökökből és ötvösökből álló bizottság vizsgálta meg tüzetesen és szakmailag szakszerűen a magyarság ezen szent ereklyéjét. Az eredményeket a Művészet 1984. június hó, a Fizikai Szemle 1984, a História 1984/3, de még a napilapokban (Magyar Nemzet stb) és a TV-ben is (A Hét) közölt cikkek ismertették kisebb-nagyobb részletességgel.

Ezekből az a következtetés vonható le, hogy

- 1) a korona nem több részből tevődött össze, ami mindmáig a meggyőződés volt;
- 2) eredetileg is annak és olyannak készült, mint amilyen ma;
- 3) a három időzíthető arckép eredetileg nem volt rajta, s így azok ilyen célra nem használhatók fel;
- 4) méretei az angol hüvelyből adódnak, valamikor Kr. u. 750-1000 között készült, tehát Szent István koronázása idején már rendelkezésre állott.

Anélkül, hogy egy szaklap alapos írását ismernénk, nem lehet a vizsgálat alaposságához hozzájárulni. Mindazonáltal a vizsgálati tények, főleg Kovács Éva-Lovag Zsuzsa *A magyar koronázási jelvények* című munkája és annak képei alapján, megalapozottnak látszanak. Légből kapottnak mondható azonban a levont következtetés. Az ötvösök középkori ékszergyártásban való jártasságát csak neveik alapján nem lehet mérlegelni. A három elektro-, egy gépész- és egy fémtanos mérnök östörténeti képzettsége is titoknak látszik, így nehéz elbírálni. Amennyire itt megállapítható, a két bizottság egyetlen tagja sem közölt semmiféle ily irányú szakmunkát sem a hazai, sem a külföldi szaklapokban, sem magyarul, sem angolul. Váczy Péter, akinek neve és munkássága itt is jól ismert, jogosan fejtette ki ellenvéleményét, ahhoz csak csatlakozni lehet és kell.

A koronánkról az első, legalaposabb és -szakszerűbb írás P. J. Kelleher tollából jelent meg, *The Holy Crown of Hungary*, Roma, 1951. Bogyai Tamás és Deér János részletesen foglalkozott vele. Az angol disszertáció megállapításaival lehetett szembeszállni, amit ezek a szakértők meg is tettek, azonban a korona leírásával, méretezésével nem. Ő, mint az amerikai kincsgyűjtő bizottság szakértője, elfogultság nélkül, szakszerűen vizsgálta meg, hogy filozófiai doktorátusának (Ph. D.) dolgozatában használja fel. A koronát nemcsak kezébe vehette, de részleteiben is megvizsgálhatta, hiszen annak restaurálásában is részt vett. Deér János és Bogyai Tamás a rendelkezésre álló irodalmat, főleg a német nyelvűt, tökéletesen átvizsgálhatta, és azt meg is tette. Kelleher, Deér, Bogyai egyetlen munkájukban, egyetlen mondatban sem érintettek, még a legtávolabbról sem, olyanféle állításokat, mint amilyeneket ez a két bizottság felhozott.

Az egyik legjelentősebb érv az aranymetszés adatszámait szerkesztés, ami viszont a "25-26 mm közötti középkori hüvelyken" alapozódik. Az egyik cikk szerint (Fizikai Szemle) fontos, hogy az ősi hosszsmértékek között van egy ilyen egység, amelyet a mai napig használnak. Ez az 1 hüvelyk = 25,4 mm, ami régi, közismert hosszegység és megegyezik a ma használt angol hüvelykkel. Sajnos nem mondják meg, hogy ez az állítás milyen tényeken alapszik.

A. Berriman (1953) és A. P. H. Werner (1967) munkájukban nagy gondossággal lefektették a régészeti és östörténeti mértékrendszerek mikéntjét, használatát és elterjedését. Ezekből kitűnik, hogy az előidőkben, de majdnem a francia forradalomig, a hosszúsági alpmérték a láb (foot) és a köböl (cubic) volt. A mai angol láb 30,48 cm, és 12 hüvelyket (25,4 mm) tartalmaz. Angliába a normann foglalással (Kr. u. 1066) került át Franciaországból. Ott Nagy Károly idejében honosodott meg, aki viszont Harun al Rasidtól, annak követi útján kapta a 770-es években (Einhardt: *The Life of Charlemagne*). Az arab (hashimi) és a Royal Persian cubit (Darius, Kr. e. 500) két királyi lábnak (pied du roi) felelt meg (25,58 angol hüvelyk, 650 mm). Az alábbi táblázat bemutatja, hogy a mértékek mennyire nem voltak egységesek, ha a nevüket használták is rendszeresen. Az összehasonlítás angol hüvelykben adatott meg, míg a hüvelyk mm-ben van kifejezve, amelyhez a méretet a francia rendszerre való áttérés adta meg (Kr. u. 1766). Vegyük azonban előbb figyelembe, hogy régente a mértékegységnek nem volt mindig tudományos alapja. Az egyiptomiak a közönséges (phitic) lábat 3 tenyérben, 9 hüvelykben határozták meg, amelynek a hossza 27 árpaszem (9,22 mm) volt. Az angol yard 3 láb mértékét az egyik angol király úgy határozta meg, hogy az egyezik az orrától a kiterjesztett jobb karján levő nagyujja végéig levő távolsággal.

Anglia, Kanada és az USA az angol (Imperial) mértékrendszert használja a 10-es méterrendszerrel párhuzamosan.

A fenti táblázat alapján felvetődik a kérdés, hogy Kr. u. 750-1000 táján a korona készítői miért használták az angol hüvelyket jelenlegi mm-értékében? A mm csak 1000 év múlva került bevezetésre, Anglia abban az időben egy aránylag jelentéktelen kis ország volt, hiszen Skóciával, Walesszel, Írországgal csak jóval későbbben egyesült. Abban az időben a kelta-angolszász mértékeket (rod, chain, links, fathom, knots, yard, furlong) használták, amelyeket, jól vagy rosszul, később igazítottak a lábhoz (egy mérföld/mile - 1760 yard - 5280 láb).

Ezek a tények azonban nem változtatnak azon, hogy a korona jelenlegi formájában, az angol hüvelyk használata mellett, aranymetszési számok szerint szerkesztettnek látszik. Mindjárt azonban meg kell említeni, hogy van egy mérték, amely ezen feltételezésekhez oly közelállónak látszik, hogy használatára jogosan lehet gyanakodni. Ez az olimpiai láb (309 mm), amely 12,15 angol hüvelyk. A baj ezzel csak az, hogy ez nem volt felosztva ujjakra. A "testvére", az attikai láb (316 mm) pedig 16 ujjra (daktilos) osztódott. Különben is, a bizottságok szerint ez a lehetőség nem állhatott fent, mert a görögül írt, görög formára (stemata) alkotott, görög szentek képét tartalmazó corona graeca nem készülhetett Bizáncban, azt együtt gyártották a corona latinával, valami meg nem nevezett helyen, 750-1000 között, de Szent Istvánnak már 1001-ben rendelkezésére állott.

Ország	Láb/angol inchben	Idő	Hüvelyk/ujj	MM/Hk a lábban
Szumér	13,20	2500 Kr.e.-1300 Kr.u.	Shusi	16,75 (1/20)
Asszír	12,96	1100 Kr.e.-1816 Kr.u.	Shusi	16,40 (1/20)
Babiloni	10,80		Shusi	13,70 (1/20)
Egyiptomi (Royal)	13,20	2500 Kr.e.-1700 Kr.u.	Digit/Finger	18,71 (1/19)
Indiai	13,20	1556-ig	Hüvelyk	33,50 (10")
Kínai (Shih d'ish)	12,53		T'sun	31,83 (1/10)
Görög	12,45	500 Kr.e.-1700 Kr.u.	Dactilos	19,75 (1/10)
Olimpia	12,15			19,30 (1/10)
Római	11,65		Finger-ujj	18,50 (1/16)
Francia (p.d.roi)	12,79	770-1791 Kr.u.	Vonal (line)	2,25 (144 = 1 láb; 4 vnl = 9 mm 1 ár- pa; 12 vnl = 27 mm)
Hebrew (cubit)	17,60			
Török pike (röv.)	25,58			
Perzsa (cubit)	25,20	1556-ig		
Arab (hashim)	25,56			
Olasz	11,72	1819-ig	Hüvelyk	18,60 (1/16)
Osztrák	12,50		Zoll	26,40 (1/12)
Angol	12,00	1066-1980 Kr.u.	Inch	25,40 (1/12)

A zománcképek (Cloisonné enamels) vizsgálata is kényelmetlenül fogas kérdéseket hoz fel, megválaszolatlanul. Miért van a koronán két Pantocrator-kép, a második a latin szentek között, ha a két abroncs egyszerre, egy célra készült? Miért nincs Szűz Mária-kép sehol sem, mikor a legendák és a hagyomány úgy tudják, hogy Szent István actiója alapján a korona "Mária országa" királyának a fejéke?

P. J. Kelleher könyvében két feltételezést ad a korona összeszerkesztésére: "...mikor a koronát összeszerkesztették, vagy nem állottak rokonfokú részek rendelkezésre, vagy nem voltak elérhetőek, (így) a szükségszerűség diktálta a nem hasonló elemek használatát; avagy tudatos kiválasztás útján nem rokonfokú elemeket kerestek össze a végső megoldáshoz, mivel ezek egyéni jellegzetességeikkel valami jelentőséget elégítettek ki..."

A két abroncs zománcképei az ő vizsgálata alapján nem egyforma szisztémával készültek. A korona feltételezett keletkezésének idejében az ilyen képek gyártására két módszert használtak. A régebbi a Vollschemelz, ahol a fémlap a szélein felhajtódik, s így lapos tálcát képez. Ebbe forrasztják bele a minta színformáit igen vékony (arany)drótból. Mikor aztán a forró zománccsínéket behelyezték a minta formáiba, az egész kép kitöltődik, a háttér is. A Cloisonné Senkschemelz eljárásnál az ábra formáit belemélyítik a fémlapba, és a színek drótelválasztása csak itt folyik le. A két eljárást igen könnyű felismerni, mert a háttér a Vollschemelznél színes, a Senkschemelznél pedig fém.

A koronán a görög abroncs képei igen finom kivitelben Senkschemelz eljárással készültek. A latina képei ugyan szintén be vannak mélyítve az alapba, de a háttér mégis teljesen zománccal van fedve, kivéve a széles aranypántot, ami a szentet és a feliratot körülveszi, így haladottabb Vollschemelz eljárásra utal.

Bárany-Oberschall Magda (*Art Bulletin*, 1949) kifejti, hogy a Vollschemelz eljárás a 7. századtól a 10. századig volt használatban. Ezután lépett fel a Senkschemelz újítás, amikor is hamarosan teljesen feladták a régebbi eljárást, így majdnem minden Cloisonné zománc a 11-12. században ezzel az eljárással készült. Az apostolképek mindkét eljárást képviselik, tehát technikai alapon készülésük idejét az 1000. év körülire kell tenni. Itt azonban mindjárt fel kell hívni a figyelmet arra a tényre, hogy a Pantocrator mind a két abroncon Senkschemelz eljárással készült, ha a homlok rész Pantocratora sokkal finomabb kivitelű is, mint a tetőn levő. Ezen a ruhaszínezés technikája megegyezik az apostolképek módszerével, s ezekhez utalja a lábfej állása is, amely teljesen különböző a graeca Pantocratoréjától. Azon továbbá a Krisztus-monogram van megadva, amíg az előbbin a nap és hold stilizált képei láthatók, ami igen szokatlan a keresztény ikonográfiában. A nap pogány szimbólum, a holdat pedig csak Mária-képeken láthatjuk.

Van egy másik jellegzetesség is, ami szintén csak a mi koronánkon látható. Ez a két ciprusfa motívum, amely Krisztus trónja két oldalán ábrázoltatott, indaszerű felfuttatással. Eddig igen kevesen figyeltek fel erre a sajátosságra, amely teljesen hiányzik általában a Pantocrator-képeken. Eddig egy hasonló alkalmazást sikerült felfedezni, s ez a Harbaville-i elefántcsontból faragott szárnyasoltár (Triptychon) hátlapján van. Itt a fák azonban sokkal természetesebb alakban vannak kidolgozva, és a felfutó inda is világosan szőlőinda, gerezdekkel. Amennyire kimutatható, senki sem foglalkozott behatóan ennek a két ciprusfának a jelentőségével, amelyek semmi más, eddig ismert Pantocrator-képen nem szerepelnek.

A mese- és legendairódalomban, a romanisztika képein ezek a fák a melankólia és szomorúság kifejezői. Megtaláljuk azonban őket a valóságban és ábrázolásokon az Athos-hegyi kolostorokban. A National Geographic Magazinban (1984) egy cikk így ír: "A Nagy Laura, melyet 963-ban alapítottak, a legöregebb kolostor Athoson. Egy faragott kép visszaidézi, hogyan kapta a megbízást Szent Athanasius Szűz Máriától, aki egy sziklát repesztett meg, hogy forrást fakasszon a kolostor részére..."

Egy ciprusfa pár, ami az örökéletet szimbolizálja, áll hagyományosan a díszkút két oldalán Athoson. A chilandari kolostorban ezek a fák uralják a díszkertet. Nemanja István szerb király alapította a chilandari kolostort 1197-ben..." Minden kolostornak megvolt a szent kútja (Phiale), ami sokszor nem volt más, mint egy edény szentelt vízzel feltöltve. Ahogy az idézet mond-

ja, ezen díszkutatok mellett hagyományosan egy pár ciprusfa állott. A faragványon, amely most is látható és amely szemlélteti Szent Athanasiust, a kolostoralapítót, a szereplők mellett szintén egy ciprusfa pár áll.

A ciprusfák tehát, mint a Krisztus ígérte túlvilági élet jelképei, a 900-as évek közepétől a 13. század végéig jelentkeznek a görög ikonosztikában. Ez ad időzítést a két Pantocrator készítésére, amit újra csak megerősít a 10. század végén Bizáncban készült Habarville-i szárnyas oltár faragványa.

Spyros Vryonis írja (*Bizantium and Europe*): Athos maradt az ortodox kolostor életközpontja a 20. századig. Kolostorjaiban a barátok ébren tartották és fejlesztették a misztikus és aszketikus tradícióit a bizánci egyházatyáknak, másolták és őrizték az irodalmi munkákat, és természetesen folytatták a görög stílusú festészetet. Az ikonosztikai szabályzatot a görög eredetiből lefordították a különböző, de főleg szláv nyelvekre. Különösen nagy hatással voltak ezek a kolostorok Dél-Olaszországra és Szicíliára, ahol a bizánci kultúrát továbbfejlesztették, kidolgozva egy hagiográfiát, amely kizárólagosan jellegzetes erre a területre.

Bogyay Tamás *A Szent Korona mint a magyar történelem forrása és szereplője*, SzKMTFSz, 1984. című munkájában több pontra kitér. Királykoronázásra csak speciális korona használható hazánkban 1150 óta, sőt 1300 óta csak a ma is ismert korona volt használható. Első leírása 1613-ból való (Révai P.: *De Sacrae Coronae Regni Hungariae*), de részletes megvizsgálásra csak az 1790-92 éves idején került sor (dr. Veszprémi J. és Horányi E.). I. Ferenc koronázása (1792) után egy bizottság (5 tag) vizsgálatát Koller F. pécsi kanonok foglalta össze (*De Sacra regni Hungariae corona commentarius*). Itt használták először a "corona graeca" és "corona latina" kifejezést. 1886-ban Ipolyi A., Pauler Gy. és Hampel J. vizsgálta meg a koronát, arra a véleményre jutva, hogy a corona latina eredetileg nem koronának készült (*A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények története és műleírása*). "Hagyományromboló" véleményük szinte feledésbe merült, mígnem P. J. Kelleher 1951-ben, valójában semmit sem tudva az 1886-os vizsgálatokról, saját eredményei alapján újra életre nem erősítette a hiedelmet.

Amint már említettett, a fiatal amerikai művészettörténész volt az első, aki koronánkat hosszasan, részleteiben, műszerekkel tanulmányozhatta. Sajnos, magyarul nem tudván, csak másodkézből (Bárányné-Oberschall Magda, a magyar Nemzeti Múzeum volt curatora) észlelhette a hazai forrásokat. E segítőtársa volt az első, aki már 1937-ben felhívta a figyelmet arra, hogy a corona graeca is összetett.

A Szemere Bertalan által 1849-ben Orsova mellett elásott és 1853-ban feltalált koronát, jelvényeket is alapos vizsgálatnak tették ki, mivel az árterületen töltött 4 év alatt a nem fém részek mind elrohadtak, sőt egyes drágakövek is kiestek. Erről azonban nem adtak ki jelentést. Az 1916-os koronázás előtt is egy bizottság - 1/2 óra hosszát - megtekinthette a koronát (Varju E., Gerevich T., Fehérpataki L.: *A Szent Korona*). Ma már tudott, hogy az a vélemény, amely szerint a rekeszszománcos képek nem hajlíthatók, nem állja meg a helyét, mert igenis bizonyos körülmények között, bizonyos mértékig hajlíthatók törés és repedés nélkül.

Kelleher, bár konklúziói (a koronát Könyves Kálmán szerkesztette egybe) erősen vitathatók, adatai azonban kétségtől új utakhoz vezettek a koronatan-elméletben. Azóta sok teória jelent meg e tárgyban, legutóbb a már említett (1981/83, mérnökökből, ötvösökből álló bizottságok tanulmányozták a koronát és dolgoztak ki ez eddigiektől teljesen eltérő szemléletet (*Egy régi kor kozmológiájának emléke*). Eszerint koronánk éppen úgy a kor világszemléletét jelenteti meg, mint Stonehenge Angliában, teljes összhangban önmagával és együtt készült a többi koronázási jelvénnel. Szinte kár említeni, hogy ez az időben egyáltalán össze nem egyeztethető elmélet már megszületése idején is cáfolatokat eredményezett (Váczy P.: *Ellenvélemény a koronáról*).

A Szent Koronánk, ahogy azt ma látjuk, egy sisakszerű, zárt, abroncsos korona. Már 1792-ben Decsey S. (*A Magyar Szent Koronánk és ahhoz tartozó tárgyak története*) észrevételezte, hogy koronánk a Komnenoszok kamelaukionjához hasonlatos. Ehhez a véleményhez 1938-ban Moravcsik Gy. (*Szent István Emlékkönyv*) is csatlakozott. Deér Józsefnek már 1949-ben kialakult az a véleménye, hogy a görög minta Hohenstaufok koronáin keresztül juthatott érvényre. Későbbi kiadványaiban nem változtatta meg ezt a véleményét. Ennek igazolása lenne a csúcskereszt is, ha pontosan tudni lehetne, hogy mikor került a koronára (csavarosan van felszerelve, ami a kora Árpád-kori ötvészetben még nem volt ismeretes). Van egy elmélet (Kovács Éva), amely szerint eredetileg egy, a szentkereszt darabkáját tartalmazó ereklyetartónak értelmezhető tárgy díszítette a koronát e helyen, amelyet aztán János Zsigmond anyja töretett le. Az azonban valószínűtlennek látszik, hogy a felső Pantocratort csak azért gyártották volna, hogy szentségtörésszerűnek látszón azt a hasrészén átfúrják.

A két korona összeszerelve csakugyan ad olyan méreteket, amelyek az ún. aranymetszési számokkal megegyeznek, ha feltételezzük, hogy a ma 25,4 mm-nek ismert angol hüvelyk volt az alapegység. E méret azonban csak 1791 óta tudott, mert a mm annak előtte nem létezett. Az már előzőleg említésre került, hogy milyen sokféle ujj-hüvelyk létezett az ó- és középkorban.

Az összeszerelést vizsgálva, megállapítható, hogy azt a homlok és a jobb fül között kezdték, így hátul és a bal oldalon jelentkeznek a bizonytalansági nyomok. Minden kutató megegyezik abban, hogy az összeszerelés silány és elcsúszott munka.

A görög korona eredetileg nézhetett ki úgy is, amint az Géza király felszerelt képén látható. Hogy melyik Gézáról van szó, a fejedelmet is beleszámítva, az biztosan nem szögezhető le. A többi részek, így az orozatok is, később kerültek erre a koronára, de tárgyi bizonyítékunk itt nincsen. A görög korona kidolgozása, szerkesztése kivételesen finom munka, megegyezvén a 11. századból való bizánci, Komnenosz-ház-idei készítményekkel. Stílusa és elemei alapján csak női korona lehetett. Jézus, a szentek, a császár és kísérei kifejezői annak, hogy az előbbieket a császár túlvilági életét, hadiszerencsáját, egészségét garantálják, míg az utóbbiak a császáron keresztül élvezhetik ugyanazt. A társascsászár csak VII. Dukasz Mihály öccse lehetett, mivel a korona még Endokia régenssége alatt készültnek látszik. Hogy Bizáncban több Mihály is uralkodott, értelmetlen állítás, mert a Dukasz-házban csak egy volt, és ennek valóban volt egy öccse, sőt egy fia is, akit Konsztantinosznak hívtak.

Gézának, Salamon elleni trónkövetelésében, felesége királyi díszek csak nyomtatékot adhatott, a császár áldását helyezve a pár fölé. Ez időben a Görög Birodalom politikai lépésekkel igyekezett helyzetét az arab támadásokkal szemben szilárdítani. Ezért jegyezte el csecsemő leányát Dukasz Mihály Robert Fuiscard fiával és valószínűleg ide vezethető vissza az a hagyomány is, hogy Iréne-Piroska császárné panaszkodott volna Könyves Kálmán fiának, II. Istvánnak, hogy a görög császár a ma

gyar királyt vazallusának tekinti.

Hogy Szent István II. Szilveszter pápától koronát kapott, azt Hartwik püspök-kancellár anakronisztikától sem mentes legendájából tudjuk. Már Deér J. kimutatta, hogy a krónika II. Orbán pápa 1096. július 17-én kelt, Kálmánhoz írt levelére szándékolt válasz volt (*Der Auspruch*, 1964).

1150 után azonban már Bizáncban is tudtak egy, a hatalmat is jelentő magyar koronáról. Anakhiosz Mihály, a későbbi pátriárka, I. Manuel (1143-80) császár előtt beszél arról, hogy a császár fennhatósága alá kell sorolni "...a koronaőrző várost és templomot... a magyar uralkodók királyi koronája a te hatalmadban legyen...". Manuel ugyanis anyja - Piroška - révén jogot formált a magyar trónra is. II. András (1205-35) jelentését, hogy a kiskorú III. László gyámjaként átvette az ország kormányzását, III. Ince (1198-1216) pápa regisztrumába is bevezették. Ott András ifjúkori képe mellett a korona rajza benne lett volna. Azt csak a levél vivője maga, vagy tanácsára rajzolhatták oda András képével. Ez összeköttetésben lehetett a pápát is érdeklő azon bonyodalommal, hogy Konstanz, Imre özvegye, László és a korona nem volt András kezében, addig, amíg a gyermek halála után annak teste és a korona is visszatért az országba. Ebből is kiviláglik, hogy a korona ismert és igen fontos volt már 1205-ben is.

A származásában vitatott utolsó Árpád, III. Endre (1290-1301) okleveleiben találjuk először a kifejezést: "Szent István koronája", s utána elengedhetetlen követelménye lett a királyi koronázásnak ez a ma is létező korona, miként azt Róbert Károly négyszeri koronázása is bizonyítja. A korona egy "de jure" személy szerepét vette fel, amit az oklevelek kifejezései mint "Magyarország Szent Koronájának pecsétje", "a Szent Korona kancellárja", sőt 1381-ben a torinói békében Velence "a királyságot képviselő koronának" kellett hogy fizessen adót. 1439 óta pedig Magyarország lakosai a "Szent Korona alattvalói". Ezt a tételt Werbőczy 1514-ben gyúrta egybe mint a koronatan magját, ami még a 400 éves Habsburg elnyomás alatt is továbbfejlődött. I. Ferenc király (1792-1835) uralkodásának 40. évfordulóján ez megjeljesedésbe Kölcsey Ferenc megfogalmazásában: "Őseink az ország egyetemes érdekeit, s a jussokat, miket az egyes polgár sem bírni, sem gyakorolni közsérelem nélkül nem képes, a koronában testesítették meg, s e koronát tették fel a választott főre, hogy legyen az alkotmányi közszabadság képviselője. Szentkoronának nevezék e koronát, mert a legszentebbnek gondolatát köték hozzája: gondolatát a szabad nemzet egy testbe foglalásának, gondolatát az egyesült néperőnek, mely nemcsak az idegen bitorlót, de egyes honfiak féltelensége és hatalomvágya ellen is bonthatatlan gátat emeljen."

Sajnos ez a költői, de jogilag is acélos fogalmazás a dualizmus közjogászainak fogalmazásában csaknem elveszett. De a korona tiszta és fennkölt szerepe a bennült ország mementója lett a két háború közötti nyomorúságos években, mikor is a törvények a "magyar Szent Korona" nevében kerültek alkalmazásra. Ez adja magyarázatát a korona dualizmusának, hogy nemcsak ereklje, hanem élő fogalom is. Ez segíti, de bizonyos formában hátráltatja a kutatásokat.

Az azonban világos, hogy a 14. század idején a korona formájában és fogalmában széles körben ismeretes volt. Hogy minden része, amely ma benne foglaltatik, már ekkor is jelen lett volna, nem bizonyítható. III. Ince regisztrumának rajzán látható egy kezdetleges felső ív, és a függők is ábrázolva vannak. Pálóczi László udvarmester 1463-ban "egy bizonyos jelből első pillantásra felismerte az igazi Szent Koronát". Thuróczy János a *Magyarok Krónikája* című munkájában (1488) a királyok rajzaiban a korona kezdetlegesen, utólagosan keresztbroncsokkal ékesített. II. Ulászló egy aranydukátján Szent László már sisak-szerű, keresztos koronát visel, 1506-ból.

Az az állítás, hogy a két arbrons egy műhelyben készültnek tekinthető, nemigen állja meg a helyét. A corona graecáról teljesen hiányzanak az apró drágakövek és az indadiszítés, amelyek még a jogar szárán is felismerhetők. A zománcképek, ahogy az már említve volt, Senkschmelz eljárással gyártódtak, az arbronsot alul is, felül is gyöngysor díszíti. Az oromzatokon és a latinán ezt egy gyöngyutánzó aranyzsinór helyettesíti, s a képek Vollschemelz/Senkschmelz eljárások vegyítésével alkotódtak. A graeca így a 11-12. századra, a latina a 900-as évek végére, a 10. századra utal.

A korona technikájához hasonló eljárás a középkorból e századokban számos található. Egyike ennek St. Foy (Fides) francia apát ereklyetartója, amely 980 táján készült, de zománcképek nincsenek rajta. Az oxfordi Ashmolean Museumban őrzött Alfréd-kincs (Alfred jewel), amely nyitott aranykeretben egy emberalakot ábrázol Vollschemelz cloisonné zománcozással. Hátlapján felírás van ("Alfréd csináltatott engem"). A nyél egy arany állatfejbe megy át, s ennek szája lyukat képez, amelybe a nyelet lehetett beleilleszteni. A Münster Lowell-kincs, melyet az Alfrédé közelében találtak, sokkal kisebb, kör alakú, szintén nyéllyukkal. A rajta levő ábra színei azonosak (lila, zöld, fehér), de itt a minta egy csillagszerű kereszt, csepp formájú elemekkel, amelyek hasonlóak a korona felső Pantocratorának napja sugaraival.

II. Konrád (1024-39) császári nagykeresztje (Bécs, Schatzkammer) hasonló drágaköves, gyöngyös díszítést mutat.

Az ún. Birodalmi vagy Nagy Károly-korona, amely valószínűleg I. Ottó (939-73) részére készült 962-ben, hasonló szerkesztést mutat. Nyolc félkörös táblából áll. Magassága 6 1/8", s a 8 panel a végtelent, az örökkévalóságot szimbolizálja a liturgiában. A foglalatos drágaköveknek is mágikus jelentőséget magyaráznak. Ilyen értelmet kapott a hátsó lap, amely a zsidó főpapí ornátust látszik szimbolizálni. A magasság 6 1/8 inche 15,56 cm-t, az átmérő 5 10/16 inche 14,36 cm-t jelent, az anyaga 22 karátos arany, s amíg a 8 kép, amint említettük, az égi Jeruzsálemet idézi, a félkörös arbrons a világ feletti uralmat jelenti. A homlok és a tarkó képein 12 drágakő van, ami Izrael 12 törzsére utal, míg a bibliai királyok a korona viselőjének szerepét indikálják, mint Krisztus földi helytartója a laikus világban. Négy panel Senkschmelz eljárásos cloisonné zománc, amely lehet utólagos hozzáadás is, mint a függőleges arbronsív. Ezt 1025-ben II. Konrád újította meg, és I. Ottó mellkeresztjét is a homlokzatra szereltette. Ezen a koronán a panelek összeszerkesztése, szegélyezése, a használt aranydrót ugyanazt a formát mutatja, mint a corona latináé.

III. Ottó (996-1002) Bibliájának fedőlapja, amely aranyból készült, drágakövekkel, gyöngyökkel kirakott (Bajor Staatsbibliothek), egészében és miniatűrjeiben azonos technikájú a koronánkkal. Itt érdemes megjegyezni, hogy az egyik miniatűrön a trónon ülő Ottónak a fején egy olyan korona van, mint Szent István fején a paláston, amit gyakran püspöksüveghez szeretnek hasonlítani.

A Limburg an der Lahn-i katedrális kincstárában őrzött Krisztus-kereszt ereklyetartó (Staurotheca) a leghasonlatosabb elemeiben a mi koronánkhoz. A tábla magassága 18 7/8" (47,94 cm). Kilenc nagyobb (2 10/16" - 6,77 cm) és 8 kisebb (1 1/6" -

4,33 cm), Senkschmelz eljárással készült cloisonné zománckép van rajta. A közepén a Pantocrator-kép van (67,7 x 46,7 mm), közvetlenül mellette Mihály és Gábiel arkangyal, majd Szűz Mária és Szent János áll, míg a fentmaradó 6 nagy panelen a 12 apostol van párosával. Az ereklyetartó VII. Constantinus (Porphyrogenitus, 913-59) részére készült a felírás szerint, 945 és 959 között. Színeiben, formájában és részleteiben a legnagyobb lelkiismeretességgel, finomsággal van kidolgozva. Konstantinápolyban 1204-ben, a keresztések által történt kirablásokkor lopták el és 1208-ban adományozta Ulmeni Henrik lovag a stubeni kolostornak. A képekre a foglalat ugyanúgy van ráhajtogatva, mint a corona latinán.

A "Szent Péter botja" nevű ereklyetartó, amely feltehetőleg annak a botnak a darabját tartalmazza, amelyet Szent Péter adott Tiers püspökeinek (Valerius és Eucharius). A normann kalandozások során Kölnbe került Warinus érsek idejében, aki 980-ban visszaadta Egbert püspöknek, az ereklyetartó nélkül. Így készült akkor annak az a mása, amelyet ma is ismerünk és amelyet szintén Limburg an der Lahn katedrálisában őriznek. A hossza ennek 6 1/2" (105 mm), s gombjának átmérője 4 1/2" (105 mm), anyaga arany, drágakövekkel, gyöngyökkel és zománc miniatűrökkel. A nyakon a 12 apostol képe van cloisonné Vollschemelz eljárással, de ugyanúgy 4,5 mm arany szegélyezéssel, mint a corona latina képein. A képek trapezoid alakúak, 31 mm magassággal és 26,5 mm szélességgel. A gombon a tiers-i püspökök képe látható a latinéhoz hasonló aranydrót indadíszítéssel, csak sokkal ritkábban.

Ilyenfajta díszítésű II. Henrik császár (1002-24), Gizella magyar királyné testvére által a bambergi székesegyház részére adományozott, Ottonian stílusban készült Szentkereszt ereklyetartója, amelyet később házioltárrá alakítottak át. Nagysága 16 7/8" (426,3 mm), és valószínűleg Fuldában készült 1019 táján. Ezen az indadíszítés ponczozással íródik, de bizánci stílusban.

Kunigunda császárné (II. Henrik felesége) koronája, amely majdnem biztosan ugyanabban a műhelyben és időben készült, teljesen azonos díszítésű, de ponczolás nélkül. Magassága 2" (50,8 mm), átmérője 7 1/2" (190,5 mm).

Ide kell sorolni a Gizella (Gisela)-sasmelldísz (Eagle fibula), amelyet 1880-ban találtak meg és a mainzi múzeumban őriznek. Az ékszer fehér, emerald és türkiz zománccal ékesített, II. Konrád (1024-39) felesége részére készült a 11. század első évtizedeiben Kölnben, arany alapon, ugyanolyan szegélyezéssel, mint a corona latina.

Ide sorolást kíván az esseni zománckereszt, amelyet körmenetekben vittek és ugyancsak Kölnben került kivitelezésre 1000 táján. Senkschmelz cloisonné képek, gyöngyök, drágakövek díszítik aranydrót indázással. Nagysága 18 1/8" (460,3 mm). A másik az ún. Theophano-kereszt, amely már a 12. században készült, de a hozzávaló képeket egy másik, 1000 táján befejezetlenül hagyott ereklyetartóról vették át, nagysága 17 1/2" (444,5 mm).

A már sokszor említett Szt. Fides (St. Foy) ülő szobrát ábrázoló ereklyetartó leírását is itt adhatjuk meg részleteiben. Magassága 27" (685,8 mm), 980 táján készült, fa alapon arany borítással, s a legrégebbi ráncmaradt ily típusú alkotás, bár több Madonna-szobor leírását ismerjük. Drágaköves pompája, merev formasága egyedülálló, és ez erősen megkülönbözteti a későbbi, esseni feloldottabb stílustól. A fején levő korona csaknem mása az összetett koronánknak, s példa lehet arra, hogy nézhetett ki az a fejereklyetartó, amelynek felső abroncsai képezik a corona latinát. Jelenleg a Conquest-i katedrális kincstárában van.

Krinthiai Arnulf, a keleti frankok királya, 873-ban adományozott egy szállítható oltárt Szt. Imre (St. Emeram) regensbrugi kolostorának, amely a nyugati és keleti minták ügyesen alkalmazott vegyülete. Aranyból készült, indadíszítéssel, drágakövekkel, zománcképekkel, amelyek azonban csak geometriai formákat mutatnak. Nagysága 23 1/4 x 12 1/4 x 9 1/2 hüvelyk (590,5 x 311,2 x 241,3 mm), díszítése és filigréje igen gazdag és késő karolingi munkának látszik.

Az egyetlen munka, amelyet Nagy Károlyra lehet biztosan visszavezetni, az ún. Charlemagne-talizmán a 11. századból. Állítólag III. Ottó vette le a császár nyakáról, mikor a sírt 1000-ben felbontatta. Kulacs formája van, amelynek közepét két zafírkő alkotta és állítólag eredetileg a Szent Szűz haját foglalta magában. Később az egyik zafírt üveggel cserélték fel, hogy a valódi kereszt egy darabkáját, amely jelenleg van benne, látni lehessen. A kövek és gyöngyök foglalata nagyon hasonló a corona latina foglalatainak nemigen tökéletes kivitelezéséhez, s a gyöngydrót keretezés is olyan, mint az apostolképeké.

Van egy cloisonné ereklyetartó, amelyet Teudericusnak tulajdonítanak a 8. századból (St. Moritz, Argau, Svájc), amelynek a díszítése majdnem teljesen megegyezik koronánk oromzatának díszítésével, s a drágakövek foglalatozása is hasonló.

A Godescale Biblia Krisztust ugyanolyan trónuson ülőnek ábrázolja, mint a korona Pantocratorai. A lábtartás, a kéztartás ugyanaz, csak itt nincs az egyik lábón fehér lábravaló, amint az abroncs tetőzetén. Ennek a Pantocratornak a jobbjá teljesen hiányzik és a zománc is elszíntelenedett a kereszt lyukja körül.

A müncheni Állami Levéltárban (Staatsbibliothek) őrzött Máté-evangélium, amelyet a Reichenau-i Iskolához tartoztatnak a 10. századból, Krisztus körül a pátriárkákat is ábrázolja (Ábrahám, Esau, Hosea, Joel, Amos) ugyanolyan fejdíszsel, mint amilyen Szt. István és Gizelláé a koronázási paláston.

Az egyik liverpooli múzeumban (Merseyside) őriznek egy mellcsatot (brooch) a 8. századból Vollschemelz cloisonné zománcozással, de csak garnett- és gyöngyházdíszítéssel. A hézagkitöltő hurokdíszítés hasonlatos a jogaron láthatóhoz, nagysága 3 1/16" (8 cm). Ebben az időben még nem érte el Angliát az anglo-saxon invázió, ezért ezt a leletet még a kelta-román emlékek közé sorolják, bár ebben az időben a kereszténység igen elterjedett volt (Agilbert és Wilfrid).

A Victoria és Albert Múzeumban őriznek egy, a 10. századból való keresztet (7 1/3" - 18,5 cm), amely négy ágán a négy evangélista szerepel Vollschemelz zománcozással, fekete, fehér, piros, kék és zöld színben. A rozsmáragyarból faragott Krisztus mellett a keresztet aranydrót inda díszíti, jóval ritkább sűrűséggel, mint a corona latinán.

A New York-i P. Morgan Museum könyvtárában őrzik az ún. Judith-evangéliumot, amely táblájának drágakő a díszítése, foglalatozása igen hasonló a corona latináéhoz, aranydrót indái pedig annak másolatai lehetnének, vagy vice versa. Judit Tostig, Earl of Northumbria (Godwin of Essex fia) testvére volt, akkora gazdagsággal, mint királya, Harold, akit viszont 1066-ban Hódító Vilmos legyőzött.

Algériában és Marokkóban (Morocco) a Kabyle és Ait hadiddou asszonyok sugárzó napkorongszerű cloisonné nyakfüggőt (pendant) viselnek, amelyen korall, ezüst és zománc kitöltések vannak. A keretezés, a csüngőlők felerősítési technikája egészen azonos az eddig említettekkel. Ezt a technikát zsidó ötvösök hozták magukkal a 15. században Spanyolországból.

II. Endre nagypécstíjén (bulla) ugyanúgy a napot és holdat látjuk az ülő király mellett, mint a Pantocrator-képeken. Ezt báty-

ja, Imre és apja, III. Béla pecsétjein nem észlelhetjük. Nincsenek rajta IV. Béla pecsétjén sem, de kezében ő is, mint az előbbiek, liliomos jogart és országalmát, latin kereszttel, tart. II. Henrik (1154-89) angol király nagypecsétje szinte mása ezeknek, nap és holdnélkül, de a király jobbájában kardot, baljában az országalmát egy vízi madár (kócsag) tart. Jámbor Lajos (778-840) görög mintára veretett arany solidust, ez semmiképpen nem viszonyítható azokhoz, amelyeket utánozni akar. Sőt, Szt. István, I. András és Salamon király ezüst garasai is sokkal jobb kivitelűek annál. Ezekhez viszont nem a bajor vagy német érmék a leghasonlóbbak, hanem a viking pénzek Yorkból. A felirat rendszeren "Mirabeilia fecit" ("Csodálatos dolgokat cselekedett"), az uralkodó neve nincsen rajta. A hátsó lapon többnyire egyenlő szárú kereszt van, csakúgy, mint a korai Árpádok érméin, pontokkal vagy pontozás nélkül. Egy ezüstpénzen (penny) pedig éppen a kettős kereszt látható.

Egy dán garas (penny), amelyet az 1040-es évek végén vertek, teljesen bizánci utánzat, az első lapon Mihály arkangyaltól, a hátlapon pedig a trónoló Krisztus (Pantocrator) ül. Egy 1030 körüli garas római utánzatot mutat, északnémet befolyással (anglo-saxon). A dánok ez időben skandináv (norseman) vagy viking szövetségbe tartoztak. Ez még Bizáncban is jól ismert volt. Paellus Mihály (1018-78) és Anna Comnena (1083-1150) írnak róla részletesen mint Thule-ből (Izland ókori neve) való, csatabárdos, zsoldos testőr a görög udvarban. Számuk néha 6000 főre becsülhető. Sarcoló csapataik befolyása a mai egész európai orosz területre kiterjedt, gócponttal Kijevben és Novgorodban Kr. u. 1100-ban.

Skandináviában (főleg Gotlandban) 85 ezer perzsa, arab, török, valamivel kevesebb német és 50 ezer angol pénzért találtak eddig. Az anglo-saxon krónika szerint 991-1018 között 200 ezer font (930 ezer kg) súlyú ezüstöt harácsoltak össze. Ők használták azokat a hosszú, egyenes kardokat, kiváló acélból, amelyeket ma Angliában normann kardoknak neveznek. Ezek kovácsai azonban a frankok voltak, akik viszont az araboktól tanulták a "damascén" szabályát edzését és gyártását.

Dániában (Hedeby, Trelleborg) 934 után hirtelen és minden előzmény nélkül lovas sírok jelennek meg zablá, kengyel, sarkantyú mellékletekkel, sőt sokszor lócsontváz a halott lábánál. Ilyen sírok a Skandináv-félszigeten is fellelhetők Stockholm közelében. Hornelund mellett találtak egy arany csatot pompás kidolgozásban, aranydrót fonat és csepp (granula) díszítéssel, amelyből a drágakőnek csak a foglalata maradt meg. A díszítés formája az 1000-ban készült ereklyetartót emlékezteti, s nagyjából olyan, mint a jogaré és a corona latina keretezése. A Prágában őrzött "Szent István-kard" is pontosan olyan, mint amelyeket Gotlandban és Birkában találtak.

A felsoroltak azt kívánták bemutatni, hogy a corona latina stílusára kelta, román, frank és anglo-saxon művészet kialakulása vezetett. A fenti Pantocratoron kívül keleti, bizánci hatást nem mutat. Ez utóbbi zománcképe (de nem a keretezés) a corona graeca utánzatának látszik, annál is inkább, mert ciprusfákát más Pantocrator-képről nem ismerünk.

Ha most a corona graeca-t vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy indás keretezése a képek körül nincsen. Az arcok, ruházatok, jelvények mind művészien kidolgozottak, az ikonosztikának ahhoz az idejéhez tartoztak, amikor szakrális merevség helyett természetességre törekedtek. Ezt külön is megfigyelhetjük a három szekuláris képen, Constatntinus ifjúnak, Dukasz Mihály fennkölt férfiinak, Géza idegennek és öregebbnek van feltüntetve. Mind ő, mind a két császári személy rituálisan van öltözve, ahogy az ünnepélyeken szokásos volt. A két görög a képeken jobbájában hosszúszerű standardot tart (labarum), míg Géza kezében omega jellel díszített latin kereszt van, megkülönböztetésül a pátriárkális kettős keresztől. A császár és Géza baljában kard van, hadvezéri mivoltukat jelölve, míg a trónörökös kezében egy fehér zsebpendő bíbor kötéllel (akakia), amely a konzuláris "mappát" helyettesítette a 7. századtól kezdődően. A trónörökös alatt a görög udvarban társzászást kell érteni, ami automatikusan a caesari rangot vonta magával.

A fejék (stemma, diadém) Constantinusnál 3, Gézánál 4, a császárnál 5 képpel van díszítve, amelyek közül minden esetben egy a Pantocrator-kép. Ez a görög képeken az abroncson magán van, míg Gézánál afölött, ahogy a mi koronánkon is látható. Jelentése kétszínű, a császári személyeknél a piros kívül és a zöld belül, Gézánál éppen fordítva.

Az ikonográfiában a diadém (stemma) a patríciusnak (caesar) kettő, a trónörökösnek négy, a császárnak hat kép (kame-rai) járt. Ez nem egyezik a mi koronánkon levő képekkel. Figyelembe kell azonban venni, hogy a császár és a trónörökösnek a nyakán is van egy képszerű jelzés, ami a Gézán és a szentekén nincsen. Ez jelentheti azt a képet, amelyet nem lehet látni, mivel a diadém hátoldalán volt.

A szenteket is beleszámítva, a corona graeca összesen 10 kép van. Ily számot csak a női koronákon találunk, mint azt Iréne-Piroska ábrázolása is bizonyítja a Hagia Sophia délnyugati galériáján.

A felületes szemlélőnek is feltűnhet, hogy Géza fejéke inkább egy sipkára emlékeztet, mint egy sisakra. A szakáll metszése is teljesen eltérő a császár kényesen nyírott, vagy Kozma és Dávidján szakállától. A magyarokról még ellenségeik sem igen mesélték, hogy igen szőrösök lettek volna. A zománckok gyártói valószínűleg nem sok magyar (turk) arcot láttak életükben. Ellenben az udvarban szolgáló normannok (varangians) tudottan hosszú szakállú, szőrös emberek voltak, a "barbárságot" szimbolizálva a görögöknek. A Géza haján kívülre tett és általában fülnék értelmezett ábrázolás is lehet rozsszínűre sablonozott farkocs, amely a keleti népeknél általánosan használt volt.

A corona graeca képeit a keretezés indátlan voltán kívül az is megkülönbözteti a corona latina képeitől, hogy az utóbbin a felírások is cloisonné eljárással íródtak, míg az előbbin egyszerűen csak rá vannak mázolva az aranyalapra.

Dukasz Mihály képe nem keletkezhetett, csak 1071-78 között, amikor császár volt. Constantinus képe is csak 1071 és 1092 közé tehető, attól függően, hogy Mihály öccsét vagy fiát akarja ábrázolni. Géza képe, ha I. Gézára gondolunk, az 1074-77 közötti időre vall, hiszen a szöveg világosan megmondja, hogy ő (Geobitza) a türkök hithű királya (piotos kralis). Volt olyan is, aki Géza fejedelemre gondolt, aki ugyan szabályos koronázásnak nem vetette magát alá, de külföldi írárok (annales) emlegetik mint királyt (rex). Száz évvel előbb élve országában, de különösen a Szt. István által legyőzött Gyulák országában, ahonnan felesége, Sarolta is származott, a görög kereszténység terjesztése nemcsak megkezdődött, de el is terjedt, minden valószínűség szerint Cirill és Metód apostoloskodása folytán. Az ő emlékezte alapján keletkezhetett a kép, de rá nemigen vonatkozhatott, hiszen róla tudott volt, hogy nem volt valami nagyon ájtatos természetű, sőt a felesége sem.

Az az állítás, hogy Bizáncban sok Mihály és Constantinus volt, szakszerűtlen és mint támaszpont, értéktelen. Az igaz, hogy 11 Constantinus volt, de azok hat dinasztiahoz tartoznak. Mihály is volt 9, azok meg öt királyi házból valók voltak. Együvé hozni őket és abból következtetéseket levonni olyan, mint arra hivatkozni, hogy hazánkban négy Károly és két Mátyás nevű kirá-

lya volt. A Macedonnak nevezett dinasztiában több, ehhez a frakcióhoz tartozó nemesi család uralkodott (Lecapenus, Botanites, Comnenus, Dukasz). Ami itt jelentős, az az, hogy a Dukasz családban csak egy Mihály nevű császár volt, a mi képünkön szereplő VI. Ezt világosan megmondja a felírás: "MICH(AEL)...DOUCH(AS)", s mivel a teljes szöveg: "Michael Dukas, hitvalló Krisztusban, a rómaiak császára", a kép csak az 1071-78 időre vonatkozhat. A Konstantin-kép is pontosan ezt bizonyítja. Bíborban született fia és unokája (Mihály fia) e néven csak X. Konstantin Dukasz (1059-67), VIII. Mihály apjának volt. E három kép tehát, amint az eddig is elismert volt, kizárólag csak a 1070-80 keletkezési időt enged meg.

A két arkangyal (Mihály és Gábiel), a két katonaszent (György és Demeter) a két gyógyító (Cosma és Damien) is nagyjában a Dukaszok és Comnenoszok idejére vall. Az orosz ikonok jó párhuzamot adnak a szentek tiszteletéről a kelet frissen megtért ortodoxiájában. Mihály 24-szer, Gábiel 15-ször, György 22-szer, Dömötör 5-ször, Kozma és Dömény 10-szer szerepel a novgorodi képeken. A legnépszerűbb orosz szent, Miklós, 47-szer szerepel, míg a Pantocrator csak 18-szor. A jelek arra mutatnak, hogy a megtérés (a 9. század végső évtizedeiben) utáni szokások nem voltak hatással a corona graeca megszerkesztésére. Közép- és Kelet-Európa megtérítői, Cirill és Metód, egyáltalán nem szerepelnek rajta. A mai liturgia keveset tud Kozmáról és Döményről. Az azonban biztos, hogy az ezredforduló táján többek között katedrálisuk (basilica) volt Rómában (Laterán), Bizáncban (Kosmidion) és templomuk Esztergomban. A latin, amelyhez később a magyar egyház is felzárkózott, s a görög ortodoxia között a végső törés 1009 és 1054 idején következett. A corona graeca stílusa azt mutatja, hogy a latin hatás már nem, az ortodox befolyás még nem érintette.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a három szekuláris képnek már ezen az abroncon kellett volna megjelennie. Ha feltételezzük, hogy VII. Mihály küldött koronát I. Gézának, azon elől az ő képe kellett, hogy legyen, s nem biztos, hogy Pantocrator-kép is volt rajta. A császárkép félköríves, mint a Pantocrator-kép, s a felírás arra utal, hogy nem lehetett négyzetes, mint a tető képe.

A Hagia Sophia déli oldalán levő mozaikképen II. János császár csak egy képet visel koronáján, míg felesége, Iréne-Piroska tizet, oromzatokkal. Ez arra enged következtetni, hogy az az állítás helyes, hogy a corona graeca vagy része eredetileg női korona volt. A történelmi alap is megvan hozzá. Szt. Imrének görög hitvese volt. I. Géza felesége (Synadene) III. Nicephorus Botanites (1078-81) unokahúga volt. Nicephorus felesége (Alán Mária) előzőleg VII. Dukasz Mihály neje volt. Piroska fia, I. Manuel (1143-80) leányát, Máriát III. Bélával jegyezte el, bár ezt, amikor magának is fia született, felbontotta. A magyar trónra azonban igényt tartott. A III. István (1164-73) élete vége felé fellépő interregnumban királlyá koronázott IV. Istvánhoz feleségül adta Comnenos Izsák leányát, Máriát 1165-ben, aki, mint ő, rokona volt Piroskának. Ha ez a leány magával is hozta Piroska koronáját, azon Mihály, Konstantinus, Géza képe nem lehetett. Ez a leány ahhoz a Comnenos családhoz tartozott, amely a Dukaszokat letaszította a trónról.

A bizánci udvarban nemcsak a császárnak és közvetlen családjának volt koronája. Ilyet (stephanoi) viselhettek a patriciusok és egyéb előkelő (caesar) is.

A fejékek három fejlődési formáját ismerjük. Az abroncs (stemma) képekkel, a függős-(cataseitae) abroncs (stemma). A női koronán csúcsos oromzat (radiata) is lehetett. Ha az abroncsot előlről hátra, majd jobbról balra vertikális pántokkal díszítették (a Comnenos időtől), akkor ami koronánkhoz igen hasonló sisakkoronát kapunk (kamelaukion). A bizánci szokások merevsége ismeretes. A különböző fejékek formája szigorúan meghatározta, hogy ki viselheti őket. Ez az angol arisztokráciában ma is fennáll, mint ahogy a Monarchiában is érvényben volt egészen a 20. századig (a nemes öt, báró hét, gróf kilenc stb. ágú koronát nyomathatott kártyájára).

Az egykori leírásokból tudjuk, hogy egy koronához két-két függő tartozott a fülek két oldalán. Hátraléggő a görög koronán nem volt, mert ott az abroncs (aperta) felső részét képező bíborszövet csomója lógott. A patricius-caesar-koronán nem volt függő. Ezt bizonyítja Géza zománcképe is. A függők hossza a koronánkon 63-75 mm között (30-37 láncszem) változik. A függők felcsatolása arra utal, hogy eredetileg kettő-kettő volt a két oldalon. Ehhez adódik további kettő (ebből egy hátul), amikre bizánci példa nincsen. Még a császárnő is (Eirene 750-802) csak négy függőt visel, oromzattal, ahogy azt a szoliduszán láthatjuk. Képeinken Mihály négy, Konstantinus két függőt hord.

A fejtegetések oda vezetnek bennünket, hogy Bárány-Oberschall Magdának erősen igaza volt, amikor feltételezte, hogy már a graeca is összetett. Az első megjelenési formája egy nyílt abroncs (stemma, stephanoi, corona aperta) lehetett függők és oromzat nélkül, 3 képpel (Mihály, Konstantinus, Géza). Később egy női koronára tették fel ezeket, amelyen már 4 kép (Pantocrator, Szt. György-Demeter, Cosma, Damien, Mihály-Gábiel) volt rajta, négy függővel. Az oromzatok lehettek rajta, de jöhetek egy más koronáról is a többi függőkkel. A női korona lehetett IV. István feleségéé, aki azt nagyanyjától, Piroskától örökölhette, amikor a magyar trónra vitték.

A háromképes koronát képei időzítik az 1070-es évek első felére. A női korona képei alapján nem valószínű, hogy előbb készült volna, mint az 1100-as évek első harmada. Az athosi kolostorkultúra felvirágzása is erre az időre esik. Az innen eredeztethető ciprusfa-motívum a Pantocrator-képeket is ide időzíti (salerói katedráliskapu, Habarville Triptichon). Az első koronát Géza kaphatta, míg a női korona Comnenos Máriával jöhetett az országba. III. Béla (1173-96) vetethette le a "caesar"-i korona képeit és illeszthette fel a Comnenos- (talán Piroska) koronára.

A corona latina nem készülhetett előbb, mint a graeca, a Pantocrator-képek alapján. De sokkal későbbi sem lehetett, mivel a Senkschmelz eljárás korábban még nem volt ismeretes. A kezdetlegesebb kidolgozás csak kezdetlegesebb technikát jelent. A rajta szereplő 4 apostol kiválogatása sem valami misztikus csoda. Az újra fordított Biblia, az *Apostolok cselekedeteiben* éppen ebben a sorrendben sorolja fel őket (I. Fej. 13-23 vers), egy kivételével. Az elhagyott 4 "kisebb" apostolhoz Máté is csatlakozott ötödiknek, mivel a koronán Pál is szerepel, aki eredetileg nem volt a tizenkettő között. A görög-román hitelesítés útján azonban "apostol-fejedelemmé" emelkedett, mint ahogy nálunk is együtt szerepelnek a "naptárban". A képek lehettek könyvtábladíszek, amire sok példa van, azonban a pánt annak készült, ami ma is, abroncsnak. Korona nem lehetett a formája miatt, de ereklyetartó igen. Mégpedig fejkereklyetartó, amikor a függőleges pántok az ereklyét tartó alapba voltak belesüllyesztve. Ez készülhetett Szt. István fejkereklyéje részére, talán Könyves Kálmán (1095-1116) idején, aki mint nagybátyja, Szt. László, nagy tisztelője volt az első királynak. A *Hartwig-legendát* is ő írta. Ez ellen csak az szól, hogy a corona graeca 1118

előtt nem készülhetett a hasonló Pantocratorok miatt, amely esetben egy későbbi királyra (II. Géza, 1141-62; III. István, 1162-73) kell gondolnunk.

Egy 14. századbeli krónika hat görög császár képét mutatja. Ezek: II. János (1118-43), I. Manuel (1143-80), II. Elek (1180-83) a Comnenos családból, I. Androni (1183-85), II. Izsák (1185-95) és III. Elek (1195-1203) az Angelos családból. Valamennyien a sisakkoronát (kamelaukion) viselnek. A tetőn azonban nem kereszt van, hanem egy szárnyasgombaszerű alakzat, talán amit Anna Comnena "globe"-nak ír le. Ez lehetett egy ereklyetartó.

Régebben írtam egy dolgozatot, amelyben azt igyekeztem feltételezni, hogy koronánkat mai formájára I. Mátyás illesztette egybe. Ezt akkor is, ma is vatathatónak ismerem el. A jelenlegi feltárások és kutatások alapján a korona összeállítójának II. Andrást lehet tekinteni (1205-35). Minden kétkedéssel szemben ő igenis vezetett egy miniatűr keresztshadat. Ezt S. Runciman, e kor legelismertebb tudósa is feldolgozta: "András király szeptember végén (1217) követte Lipót ausztriai fejedelmet Spalatóból, de csak két hajót adtak neki... Újlesztendő táján a magyarok egy kis csoportja minden tanács ellenére, a király tudta nélkül a Bekaa völgyéből (Acréből) kalandoztak, mikor is egy hóvihar majdnem mindnyájukat elpusztította... András király Tripoliből visszajöve Acréba elhatározta, hogy esküjét betöltve, hazatér. Ereklye gyűjteményéhez (Szt. Margit koponyája, Szt. Tamás és Bartholomeus jobb keze, Áron botjának egy darabja) hozzátette Szent István fejét. A jeruzsálemi pátriárka fenyegetései ellenére csapatával Tripoliszon, Antiochián, Örményországon keresztül, a szeldzsuk szultán engedélyével, Konstantinápolyt érintve, hazájába visszatért. A kereszties háborújával semmit sem ért el." Hozzá lehet ehhez még tenni, hogy a szultánnal eljegyezte egyik, szerencsére ott nem lévő leányát, ami miatt majdnem kiátkozta a pápa.

A görög császárok képein, pénzein (majdnem minden császár csináltatott magának új koronát) láthatta azt az új formát, amit a corona graecából és Szt. István ereklyetartójából elő lehetett állítani. Ezt a lehetőséget támogatja, hogy III. Ince Registrumában (1226) András levele és képe mellett a magyar korona képe is látható. Ez lehet utalás egy újfajta koronára.

Deér József, a berni egyetem kiváló tanára, művében (*Die heilige Krone Ungarns*) már lefektette, hogy a Szent Korona előtt is volt a koronázáshoz is használt, közjogi érvényű korona (*I. Béla, Korona és a kard*), és hogy a Szent Korona egyetlen részecskéje sem érinthette első királyunk homlokát.

Bakay Kornél (*Insignia Regni Hungariae*) munkájában, Vajay Szabolcsra hivatkozva, arra a meggyőződésre jut, hogy a mai formát III. Béla adhatta meg a görög hadjárata után, mikor is görög császárrá akarta koronáztatni magát vele. Az valószínűtlennek látszik, hogy III. Béla egy koronával akarta volna a két birodalmat kormányozni. A trónra lépéskori zavarok is kétségesse teszik, hogy a magyar uralmát jelentő koronát meg akarta volna változtatni. Ismerve a bizánci politika útvesztőit, elképzelhetetlen, hogy ő rakatta volna fel a Dukaszok képeit.

Bogyay Tamás tanulmányában (*A Szentkorona mint a Magyar Történelem Forrása és Szereplője*) világossá teszi, hogy a korona 1150 óta (I. Manuel) speciálisan ismert. Egy 1238 körül hamisított oklevél már említi, de IV. Béla 1256. dec. 16-án keltezett oklevele már határozottan beszél a "Szentkoronáról". III. Endre (1290-1301) kitüntetésként ad a "korona biztosítójának".

Jogosan feltehetjük tehát, hogy a részleteket gyűlölő, de fejlett politikai érzékkel rendelkező, "külföldet járt" II. András lehetett a mai Szent Korona megalkotója. A latin és görög szentek összeszerkesztése, a Dukaszok felrakása, a függők száma, a két Pantocrator a szultánnal is egyezkedő királyt nem zavarta igazában. Állandó pénz hiánya a szerkesztés tökéletlenségére adhat okot. Így az Aranybullában nemcsak államiságunk alapjait vetette meg, de a Szent Koronában annak örökletes értelmét is. Isten áldja érte!

Források

- M. Backes & R. Dolling: *Art of the Dark Ages*, NY. 1969
Sp. Vryonis: *Byzantium and Europe*, London, 1967
Marcel Pacaut: *Frederick Barbarossa*, London, 1970
P. J. Kelleher: *The Holy Crown of Hungary*, Rome, 1951
Bogyai T.: *A Szentkorona mint a Magyar Történelem Forrása és Szereplője*
Kovács É. & Lovag Zs.: *A magyar koronázási jelvények*
K. Blackmore: *The Book of Gold*, NY. 1971
P. D. Whitting: *Byzantine Coins*, NY. 1973
Phaidon & Aurora: *Nowgocod Icons*, 1980
F. Conti: *The Grand Tour of the Closed Faith*, L. 1979
D'Ancona & Aeshliman: *The Art of Illumination*, NY. 1969
R. Browning: *The Byzantine Empire*, London, 1980
S. Campbell: *The Anglo-Saxons*, L. 1982
T. I. Price: *Coins*, NY. London, 1980
Tre Tycaare: *The Viking*, Bergano, 1970
Anna Comnenos: *Alexiad*, Sewter, 1969
P. Lasko: *Kingdom of the Franks*, 1. 1971
S. Runciman: *The Crusades*, London, 1960
S. Runciman: *Eastern Schism*. Pant. 1970
M. Beazly: *History & Culture*, Cambr. 1970
R. Huyghe: *Byzn. & Medv. Art*, Paris, 1958
Bakay K.: *Insignia Regni Hungariae*, Szombathely, 1985
The Holy Bible, Rev. Std. Vers. Cat. Ed. 1966

VÁMOS-TÓTH BÁTOR

(Honolulu)

NÉHÁNY SZÓ A MAGYAR "ŐSHAZÁHOZ"

Az "őshaza" hagyományos történelmi fogalma igen szűkre szabott, leegyszerűsítetten tudománytalan. Általában azt értik alatta, hogy egy nép "bölcsője" hol volt. Ez a bölcsőhely általában nem haladta meg a mai hazától való 60°-os szélességi, 40°-os hosszúsági távolságot és a 6000 éves időbeli mélységet. Az illető nép azonosításánál azután elsősorban a nyelv, majd a testi felépítettség, az emberi szervezet alaki jellegzetességei játszották a főszerepet.

Az elmúlt 150 évben a magyar "őshaza" meghatározásában az embertani tényezőket nem is vették számításba. A kiagyalt, Habsburg-botcsinálta "finnugor" nyelvészet Kelet-Szibéria zord tájaira rendelte a "finn-ugorok" őshazáját, amely úgy 3-4 ezer éve "született oda". Ebből az ő-őshazából elvándorolva az előmagyarok permi ugurul(?) kezdenek el beszélni Baskíriában úgy 1500 éve; tehát nyelvünk és őshazánk 15 évszázada látott napvilágot! Hogy azután a Baskíriában élő magyarok ember-tanilag hova sorolhatók, vagy legalábbis többségük testi jegyeiket illetően hogyan osztályozható - azzal a baskír-őshazások nemigen foglalkoznak. Azok pedig, akik őhazás elméletükben már az embertani, régészeti koponyavizsgálatokra, majd újabban az örökletes faji hovatartozandóságot hordozó csont-vér jelzősejtek adataira támaszkodnak, azt állapítják meg: a mai magyarság többségét kitevő ún. turáni-törökös fajta a kelet-turkesztáni temetőkben és csontokban szintén többséggel képviselteti magát. A közép-ázsiai turáni ősbölcsőből a kb. 2000 éve Ujguria tájain élő magyar őseink nyelvi hovatartozását illetően viszont nem kapunk a finnugristáktól eltérő, útbaigazító választ!

A természetéből folyó pontatlan, alanyi-érzelmi töltésű nyelvészeti "adatokra" támaszkodó 1500 éves baskíriai őshaza és az embertani leleteken nyugvó 2000 éves ujguriai őshaza semmiképpen sem kielégítő felelet a magyarok eredetére vonatkozóan. Nem is lehet, hiszen egy nép őstörténetét a föld összes népeivel való kölcsönhatásban, teljes 360°-ban és tízezer éves távlatokban kell szemlélnünk. Azután: egy nép történetéhez nemcsak testi-alaktani és nyelvi sajátosságok tartoznak, hanem írása, világszemlélete, művészete, népzeneje, építés- és gazdaságtörténete, családi és földrajzi neveinek alakszerkezettani képe is. Ennek fényében azután tényyszerűen megállapíthatjuk: 1) a magyar nyelv 1 300 000 szavával a világ élenjáró gazdag nyelve, dús-gazdag-milliomos beszéde; ilyen hatalmas nyelv sok-sokezer éves múltat, gyökér ősgazdag pompát feltételez; 2) a magyar fajta összetett: turáni, dinári, kelet-balti, mongol, elő-ázsiai, uráli, barna, északi - de az embertani méretek szempontjából egységes tömböt alkot turáni-törökös nyomatékkal; 3) a magyar rovásírás ősjeleit legalább 3000 évig tudjuk visszanyomozni; 4) ősballedaink az ősi anyajogú társadalom képét hozzák elénk; 5) a magyar népművészet mándi díszjelei az eddig legidősebbnek tartott díszjelek (az elvont gondolkodás kifejezésalakzatai) párjai-másai; 6) a kiskunsági kúpház-ólak szakasztott egyezőit találjuk Kárpát-azonos földrajzi nevek, mándi díszjelek, öthangú zene kíséretében Törökhonban, Ujguriban, Csádban, Núbiában, Új-Guineában, a Guyanai-félföld táján és az Inka-Andokban; 7) a magyar öthangú zene az ember ősnéjének tekinthető és Kodály szerint az anyajogú társadalom jelzője; 8) kárpát-medencei ősi magyar földrajzi nevek a világ olyan tájain lelhetők fel tömegesen a mándi díszjelek, kúpházak, öthangú dallam kíséretében, amelyeket csak újonnan fedeztek fel (Guyanai-, Új-Guineai-, Ruandai-félföld).

Mindezeket figyelembe véve a földből kipattanó bölcső-őshazáról beszélni - képtelenség! A milliomos magyar nyelvnek, a turáni típusú magyarnak, a több ezer éves magyar rovásnak, az ősi békés anyajogú társadalom képét magában hordozó magyaroknak, a "történelem előtti" mándi díszjeleket és öthangú zenét birtokoló magyaroknak, ősi kúpházakat építő elődeinknek, az új-guineai, ruandai, guyanai földrajzi nevekkel rendelkező ősmagyaroknak, egyes előmagyar csoportoknak az évezredek folyamán csak a föld különböző területein található *múltbeli lakóhelyei* voltak - nem egyetlen közeli és közelmúlti kinevezett "őshazájuk". (Ilyen múltbeli lakóhely volt pl. csak az elmúlt hét évezred folyamán: a Kárpát-medence, Közép-, Elő-, Délkelet-Ázsia, a Kaukázus, majd úgy kétezer évre visszamenően Ujguria, Baskíria, megint a Kaukázus, Dentumagyaria, Etelköz.) Ezen a múltbeli lakóhelyeken őseink embertanilag ötvöződtek-gazdagodtak, az egyetemes ősi műveltségéből fakadó kultúrájukat (nyelv, írás, művészet, zene, földrajzi nevek stb.) ápolták, bővítették.

Tamana kutatásaink számítógép biztosan igazolták: a magyar műveltség a tízezer évvel ezelőtt még egységes, magas színvonalú, ősi, az egész földre, minden fajra kiterjedő *egyetemes műveltség* élenjáróan gazdag mai hordozója! Az 1500, 2000, 3-4-5 ezer évvel játszadozó, kipattintott őshazák színre dobása csak arra jó, hogy az ilyen tegnapi-közelmúlti számokkal hadonászók állandóan ügködjenek, a népeket egymás ellen uszítsák! Fenntartsák és támogassák a rövidsugarú butaságot; megfosszák az embert legnagyobb kincsétől: viszony-belátó értelmétől; azon millió évekre visszamenő képességétől, hogy a dolgokat, az emberi történelmet helyesen: 360°-os kerek egészében, a százazrekre, milliókra nyúló távlat-időben lássa.

VAMOS-TÓTH BÁTOR

(Honolulu)

TAMANA FENNMARADÁSA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN ÉS AZ "ŐSHAZA"-ELMÉLETEK

Az ember hivatalosan tanított történelme úgy 500 000 évvel ezelőtt "kezdődik", és ebből 490 000 évet (98 %) ún. kőkorszakban tengődik "fejletlenebb-kisebb" agyával, barlangokban kupogorva (ahol nincs barlang, nem tudjuk, hol), kövekkel, dorongokkal vadászva. Az utolsó tízezer évben viszont ez a barlangokban dorongoskodó ősrünk a Föld egyes helyein hirtelen művelt lesz; fémeket ötvöz, kiszámítja az eljövő nap- és holdfogyatkozások pontos idejét, magasabb számtani ismereteket igénylő piramisokat épít, mértani alaposággal megszerkesztett díszjelekkel ékesíti vízvezetékes lakását, öthangú dalokat énekel hangszeres kísérettel, gazdag ragozó nyelven beszél, ír, kerekcs járműveken közlekedik, növényt, gabonát termel, megszelídített háziállatokat tenyészt - 98 %-ot kitevő, 490 000 évi egy helyben topogó-kőhajító "nagy-múltja" után. Csakis akkor és csak a Föld egyes helyein, jelesül a biblikus Közel-Keleten, ill. a Föld székhelyének kinyilatkoztatott "Közép-Keleten". Ez a "felfogás" még ma, 1987 utolsó hónapjában, az úrhajózás, a "csillagháborús" műszaki tudás korában is a tankönyvbe mondott, "elfogadott", tájékoztatott álláspont nyugaton csakúgy, mint keleten.

Am a legújabban nyilvánosságra hozott (többnyire csak sietve megemlített) embertani leletek (pl. a több millió éves megkövesült cipőtálcás lábnyomok Texasban, 42 ezer évesnek mondott tengeri hajózás Ázsia és Ausztrália között, 40 000 éves mezőgazdasági eszközök Új-Guineában, 30 000 éves, dinoszauruszokat (!) is kavicsokra viaszégetetten ábrázoló festmények Közép-Ázsiában stb.) sehogyan se illenek a fenti tankönyves tételbe! Azután: a TAMANA kutatás azon lelete, hogy pl. a csak 50 éve repülőre feltárt Új-Guineai-felföldön, a még teljesen ma sem ismert Gayanai-felföldön, a csak 150 éve "felfedezett" Burundi-felföldön és a Kárpát-medencében (!) egyező több tagú földrajzi névszerkezetek találhatók *mindenütt egymás közelében* (ALA+MÁND, KAL+ONDA, HAL+IMBA, TURA+KÁLMÁN, KARA+BURA stb.); az, hogy pl. nálunk a mocsaras, Duna-ágakkal közrezárt Szigetköz ősi szerkezetű nevei (BODA+K, GAL+ÁNTA+I, KALO+BI, OR+BÁN, SZA+VA) ugyanilyen alakban ott vannak a Fülöp-szigeteki Mindana sziget hegyei közt is, éspedig ott a BAJÁN, BALAM-BÉR, KOPÁND, LAM, MAGYAR (!), TAMÁN nevek közt, és harmadszorra az, hogy a "csodaszarvasos" aszó(-) (azovi-) tengeri TANA-TAMÁN domb neve az időtlen városfalas mikronéziai Pónape szigeten ott ALA+MOR, MÁND, SZIPA, TELE+MÁR, KÁL+ONGA+VÁR táján, de nálunk a Dunántúlon mind TANA, mind TAMÁN+TA megtalálható, és ugyanakkor nálunk SZat+MÁR földjén a SZIPA patak szomszédjai ugyanúgy (!) ALA+MOR, MÁND, KÁL+ONGA, Kis+VÁR, mint az Óperenciás-tengeri Pónapén - ezek az adatok megint fitytyet hánynak a hivatalos 500 000 évből 10 000 esztendő történelmünk hamupipőkés meséjének! A csillagászati számításokat végezni tudó, elvont gondolkodásra képes ember történelmét az idő végtelenjében, 360°-os térben kell szemlélnünk, mert ha pl. az ember 30 000 éve tudott dinoszauruszokat (!) viaszégetetten (!) ábrázolni - akkor tudott előtte is! Ez a kötelezően rántukmált 10 000 éves látásengedés azután valahogyan azon a "gyakorlaton" is nyugszik, hogy amikor ma már több mint 20 nullás, kvadrilliószámú távolságokról beszélünk, az idő esetében mindig megállunk a 10 alatti nulláknál, a milliárd évek-nél. Azt elmondjuk, hogy ez csillag 50 trillió kilométerre van, de hogy az hány trillió éves lehet, arról nem szólunk. A Föld is csak néhány milliárd éves (9 nullás), a "majomember" meg csupán néhány millió (6 nullás) esztendő.

Nem csoda hát, hogy az "őshaza", ősbőlcső, első haza keresése - amikor a művelt ősrünk hirtelen megjelentek - mind ezen 10 ezer, sőt ennél is kevesebb időtávlatokban bonyolódik le. A művelt ember "kipattanásának" helye - természetesen - a Közel-Kelet 10 ezer éves távlatban; ez a kiinduló pont. A mai népek őshazájukat csak a bűvös 10 000 évtől felénk haladva kereshetik a Föld más-más helyein! A magyaroknak pl. hivatalos szigorúan az uráli Baskíria a bölcsős-őshazája 1500 éve; a magyar ember tehát csak 1500 éves, akkor látta meg a napot, akkor kezdett el hirtelen "finn-ugorul" beszélni, ami kezdetleges gyűjtögető életmódjához megfelelő-elegendő is volt... Ennek az 1500 éves "ősmagyar" persze nem volt írása, nem volt művészete, zenéje, lakóháza, nem tudta, hogy $5 \times 5 = 25$; szóval őt még csak töredékeiben érte el a Közel-Keleten 7-8000 évvel előtte kipattant műveltség szele. De hiszen tízezer éves távlatban szemlélődve mindez vita tárgya is lehet, mert legfeljebb az kerekedik ki belőle, hogy a magyarok bölcsője nem Baskíria 1500 éve, hanem pl. Közép-Ázsia 2-3000 éve, vagy a Kárpát-medence 6 ezer éve, vagy netalántán maga a Közel-Kelet 7 ezer esztendeje (sínai istenünk, már megbocsásd!). Annál is inkább, mert az egyes népek, a magyarok bölcsője meghatározásánál szinte kizárólagosan a nyelv milyensége volt a meghatározó és következtetést levonó tényező. A nyelvi hovatartozásnak pedig a komolytalan szóelemző visszakövetkeztetések tág lehetőséget adtak. Így azután megindult a harc 10 ezer éves keretben ki-ki saját, egyoldalúan vélt bölcsőhazája öregbítéséért, ami a fentieket figyelembe véve, a maga lesorompózott, zsákutcás együgyűségében csak újabb értelmetlen-nevetséges hadonászgatások sorozatához vezetett!

Hol van az értelmes ember "őshazája"? Hol van a magyar őshaza? Az elmondottak józan értelmében maga a kérdés feltevése is merőben tudománytalan. Az idő végtelenjéből jövő embernek hogyan lehetne időbelileg és térbelileg elhatárolt bölcsője? A magyar embernek pedig hol lehetett a kipányvázott első hazája? Mivelhogy a magyar ember nemcsak egyetlen szótani nyelvi alkotóelemből áll, hanem ahhoz több mint 1 millió szókészletű, világagazdag ragozó nyelvével kívül mándi díszjelalapú népművészete, sok-sok ezer évre visszavezethető rovásírása, ősi-gazdag népzeneje, személyi és földrajzi neveinek temérdek sokasága, az egyetemességen alapuló, Óperenciás világ- és emberszemlélete, kúpházás építkezési módzata, a többségre jellemző, a három faj (fehér, fekete, mandulaszemű) sajátos keveredéséből kialakult ún. turáni fajta is hozzátartozik - így mindezen összetevőkkel rendelkező magyar hol és mikor alapított először hazát? A fenti gazdag jegyek mindegyike a végtelenből jövő értelmes ember átörökölt értéke, és így arra a kérdésre, hogy ez a felsorolt nyolc összetevőjű magyar hol és mikor született első hazát, "őshazát", képtelenség megfelelnünk, mert maga a kérdés is képtelen (kép nélküli, alaptalan)! Am ha

csak milliomos nyelvünket is vesszük alapul és megmaradunk az 500 000 éves keretben való szemlélődésünkben, akkor is arra a következtetésre kell hogy jussunk, hogy ilyen dúsgazdag nyelv "kialakulásához" - ahol minden szótagnak értelme van! - sok-sok ezer évre volt szükség, és ez hol és mikor történt meg, arra még ezen egyetlenegy összetevő esetében sem tudunk tudományos igénnyel megfelelni. Mindez azt jelenti: az értelmes ember őshazabölcsőjéről, a magyarság első hazájának földrajzi és időbeli rögzítéséről (olyan helyről, olyan időben, ahol a fenti 8 sajátosságos magyarság először alkot szervezett hazát) beszélünk - tudománytalan szócséplés csupán! (Természetesen ez vonatkozik minden nép őshazaelméletére is!)

Mivel a magyarság első, őshazája tér- és időbeli meghatározása annak képtelensége miatt lehetetlen, így minden őshaza meghatározási kísérlet levegőben lógó, értelmetlen fáradozás! Ha azután ezt az őshazarögzítést 10 000 éves keretben mindennek dacára továbbfolytatjuk és kimutatjuk, hogy pl. a magyarok első hazája a Kárpát-medence volt úgy 8000 éve, és még azt is hozzátesszük, hogy így nekünk van elsőbbségi-uralkodási jogunk a Kárpátok alatt - akkor nemcsak az igazolt tényismeretrendszerünk dolgában buktunk meg, hanem az okos nemzet-gondviselés ügyében is csütörtököt mondottunk - a "világoszd meg" és "világuralkodj" hatalmasságainak nem kis hahotázó örömeire.

Őstörténeti kutatásaink tényei-eredményei nem az "első magyar haza" (őshaza) betájtolt megállapításához és az ebből kívánt-megarancsolt puszkaporos nemzetrangsorolási földrészszelelethez juttatnak el, hanem ahhoz a felismeréshez kalauzolnak oda, hogy: 1) a tízezer évekkkel ezelőtt még egységesnek látszó világműveltség (ragozó nyelv, Tamana összetett földrajzi nevek, ősrítés, mándi díszjeles művészet, őthangú hangszeres zene, kúpházak) legadatosabban a Kárpát-medencében (mint a Föld legnagyobb, hegyekkel teljesen körbezárt, településre alkalmas terepén) maradtak fenn (!); 2) ennek a kárpátoki ősműveltség-maradványnak a mai magyarság ragozó nyelvével, ősi földrajzi neveivel (ezek a kárpátoki földrajzi nevek ott vannak a világ többi elzárt, csak újabban feltárt felföldein is!), mándi díszjeles művészetével, ötfokú zenéjével - élenjáróan adatgazdag hordozója!; 3) mindebből pedig reánk, a Kárpát-medencében ó-telepes (nem első hazás, őshazás) magyarokra az a kötelesség hárul, hogy abban is élenjárjunk, hogy a ránkbutított 10 000 éves korlátkereteket, *félelmeink és kisemmizettségünk táplálta babonákat és izmusokat magunkból kivetve, eszünket felszabadítsuk és megvessük az igazabb, alkotó-együttműködő értelem-rend alapjait, gazdag műveltség-jussos nemzetünk és a világ valamennyi, babonákkal és izmusokkal agyritkított, egymásnak ugrasztott népe számára.*

Így írják a japánok

VÁMOS-TÓTH BÁTOR

(Honolulu)

TAMANA - A FÖLDRAJZI NÉVKUTATÁS MÓDSZERE

Tisztelt Hallgatóság, Kedves Barátaim, Szeretett Gondtársaim!

A tavalyi, II. Őstörténeti Találkozóan hetven perces, delejes szalagról történő előadásomban felvázoltam a Hawaii-on immáron 11 éve végzett TAMANA kutatásaim eredményeit. Most, 1988 tavaszán a több mint 10 000, Kárpátokon kívüli Kárpát-azonos Tamana Név gyűjteménye 2200 (kettőezerkettőszáz) oldalra nőtt; a három szótagú neveket tartalmazó Tamana Lajstrom mintegy 2500 címszóból tevődik össze, az ún. Elsőrendű Tamana Nevek (ETN) száma (olyan 3 vagy ennél több szótagú kárpátoki név, amely ugyanolyan alakban jelenik meg a világ különböző tájain) 3000-ról 3330-ra gyarapodott. A tavalyi, zürichi előadásban szőnyegre került a felfedezett-felismert három Tamana törvény. Az a törvénytény ugyanis, hogy a Kárpát-azonos ősi földrajzi nevek (Tamana nevek) a Föld azonos tájain találhatók ugyanolyan alakban, egymás szomszédságában - mondhatnók: gócpontosan - a szintén Kárpát-azonos mándi díszjelek és öthangú dallam kíséretében, amelyeket csak újonnan fedeztek fel, vagy amelyek hegyekkel, erdőkkel, mocsarakkal körülzárt-védett tájak a világ különböző részein. Pl.: a csak ötven éve (!) repülőről feltárt Új-Guineai-felföld, a ma még most sem teljesen ismert Guyanai-felföld, Ruanda-Burundi járatlan, mocsaras-fennsíkos vidékei, Közép-Ázsia elzárt völgyei, lakatlan, sivatagos tájai. Itt ezeken a "madársemláttá" helyeken *maradhattott fenn* legbiztosabban az egykoron az egész Földet átölelő *Tamana névrendszer füzére*. Ezen nevek közül azután a víz- (patak, oázis), erdő- és aprósziget-nevek többnyire fennmaradtak "felfedezésük" után továbbra is; ezeket nemigen változtatták meg a "csapást vágó birtokbavevők". Az a tény továbbá, hogy ezeken a területeken a Tamana nevek, mándi díszjelek mellett pl. a Guyanai-felföldön több tízezer éves szobrok tömegét, az Új-Guineai-felföldön meg legalább 10 000 éves öntözőberendezés maradványait, Közép-Ázsiában pedig 30 000 éves, dinoszauruszokat (!) is ábrázoló, kavicsra égetett festményeket is találtak - értelemszerűen húzza alá a *magasszintű ősi egyetemes műveltség*ből való *fennmaradás* igen erős valószínűségét!

A Tamana felismerés lényege: A Föld ún. "fehér foltjain" talált ősi földrajzi nevek, ősi mándi díszjelek, ősi öthangú dallamok azért egyeznek a kárpát-medencei ősi földrajzi nevekkkel, mándi díszjelekkel, öthangú népdallal, mert mindannyian az egész Földet átfogó, tízezer évvel ezelőtt még eléggé egységesnek mondható, egyetemes műveltség fennmaradt hímőkei! Ha a világ hegy- és vízrajzi térképére nézünk, akkor csakhamar megállapíthatjuk: a Kárpát-koszorúval körülvett Duna-medence a világ egyik legnagyobb, településre alkalmas, védett helye; kiváló terep arra, hogy az ősi Tamana nevek, a magas műveltséget, elvont gondolkodást tükröző mándi díszjelek, a természettel összhangban lévő öthangú dallam fennmaradhasson. Ugyanúgy, ahogy az ürfényképek kirajzolták a pilisi ős-ős solymári fal, a Balaton-melléki békkállai Ménhír-dolmenek maradványait, ugyanúgy, ahogy pl. a baranyai Szárhegy tövében a kikericsvirág - átvészelve a jégkorszakot - fennmaradt, ugyanúgy, ahogy a pilisi len nevű sárga virágunk - dacolva a zord idővel - fennmaradt ott, a pilisi Csobánka határában, ugyanúgy, ahogy Csobánka falu neve fennmaradt dél-bulgária 3000 éves hegyei között, további Tamana nevek (pl. AKA+LÁN, ÁRPÁD+CSIK, ARDA, KARAKAS, MAGYARI, TURJÁN) társaságában. Az, hogy ezek közül ott Bulgáriában pl. AKA+LÁN volt a spanyol hódítás előtti maja királyság neve azon a Yucatán-félszigeten, ahol TELCSÁK kikötőváros, de TELCSÁK nálunk Árpád-kori határváros a Délvidéken - csak meghatványosítja a Tamana törvény érvényességét!

Ebben az előadásban most a fenti tételt legújabb kutatómunkám eredményeivel támasztom alá, erősítem meg. Dr. Tóth László, volt veszprémi tanulmányi felügyelő kartársam és jóbarátom, 1987 decemberében megküldte a Budapesti Nyelvtudományi Társaság legújabb kiadványát: a *Pápai Járás Földrajzi Neveinek Tárát*. Ebben a csaknem 400 oldalas kötetben a szerzők továbbra is azzal a sikertelen módszerrel dolgoztak fel a begyűjtött neveket, hogy azokat nyelvtanilag, ill. szóhasználati szempontból közelítették meg. Az eredménytelenség természetesen nem is maradt el.

Itt most az *I-es táblán* felsorakoztatjuk a *pápai járás 61 községnevét* nyelvi, szójelentés-találgatási alapon - ahogy a szerzők tették. (Az *I-es tábla* bemutatása). Ha átfutunk a négy oszlopon, rögvest megállapíthatjuk: a *pápai járás helységneveinek csaknem hatvan százaléka szóokoskodással nem magyarázható meg!* A 61 név közül 11 személynevektől származik, 22 községnek pedig nem is kísérik meg szójelentéstani értelmezését. Ez azt jelenti, hogy a nevek 54 %-ára nem találnak magyarázatot! CSÓT, DERESKE, TAPOLCA esetében azután olyan "magyarázatot" adnak, ami egyszerűen elfogadhatatlan. Pl. CSÓT: "Tatárútaskor az ellenség több rejtőző családot kicsalt (KI-CSÓT) rejtekhelyéről, ezért lett a falu neve CSÓT." Hasonló megmosolyogtató "elemzést" adnak pl. a Tolna megyei Földrajzi Névtárban OZORA falu nevére: "Az ozorai várban lakó török balsa eltűnt ZÓRA nevű lányát így siratta: Ó-ZÓRA! Ó-ZÓRA! Így lett a falu neve OZORA." Az viszont, hogy a tatárjárás idején is nyilván volt neve CSÓT-nak (CSÓT párja pl. CSÓT+Őr türkisztáni falu, ld. I/a. táblát!), az, hogy OZORA bántás már az Árpád-korban is létezett - úgy látszik, könnyen elkerülte a jelentés-súlykolóistáknak a figyelmét! Az I/a. táblán azután láthatjuk: CSÓT+Úr a Kaszpi-tenger keleti partján van (39,22-57. 01.) - jeles öthangú zenés környezetben. A Tamana lajstromban pedig: OZORA nigériai, távol-keleti (KÁM+CSATKA félszigeten!), új-guineai község és japán hegy neve is; viszont Nigériában, Új-Guineában, Japánban egyaránt ott van Tamana helységnevé mándi díszjelek, öthangú zene kíséretében! Mindez azt jelzi: a pápai járás 36 nevével (59 %) csütörtököt mond a finnugor cserkészgetés; azaz a földrajzi nevek elemzésére a Nyelvtudományi Társaság nem kimondottan illetékes hatóság.

A pápai járás 59 %-ot kitevő harminchat nevéből 11 személynevektől származik, 25 pedig ismeretlen eredetű - azaz a pápai járás községneveinek 59 %-ára nincs magyarázat. Viszont mindezen 36 név *ugyanilyen alakban megtalálja párját a világ különböző tájain, és közülük sok felleli testvéreit a Kárpát-medence más-más vidékein is!* A fenti tény viszont azt jelenti: a *pápai járás községneveinek ötvenkilenc százaléka Tamana név!*

I. tábla

A pápai járás hatvanegy (61) helységnevének Tamana feldolgozása
(A Pápai Járás Földrajzi Nevei. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 1987.)

Nyelvi magyarázatra nem szorul (23)	Elfogadhat magyarázatot adnak (2)	Személynevektől származtatják (11)	Nincs magyarázat, vagy a nyelvi magyarázat nem fogadható el* (25)
AD`SZ	H GY SZ ("H lgy rőse")	B B	ACS`D
B K`S	TER SZ ("T`z őr")	CSIKV`ND	BAKONY
FARKASGYEP		D M-D`M	B D GE-BEDEGE
GERGELYI		GIC	CS T*
GYARMAT		KESZ -KESZI	D`KA
HOMOK		KOPP`NY	D BR NTE-DEBRENDTE
IHARK T		PATONA	DERESKE*
K TTORNY LAK		SZAL K	GANNA
KOV`CSI		TEVEL	GECSE
MALOMSOK		UGOD	GENCS
MEZ LAK		VIN`R	G RZS NY
MIH`LYH`ZA			GYIM T
N METB`NYA			GYIR T
NY`R`D			J`K
SALAMON			KEMENES
SIK`TOR			K P*
SZENTIV`N			L`ZI
SZENTP TER-P TERD			MARCAL
SZERECSENY			N R`P
SZ CS			P`PA
TAK`CSI			ROM`ND
TAM`SI			TAPOLCA*
VARS`NY			VANYOLA
			VASZAR
			VAT

Tehát:	Nyelvi magyarázatra nem szorul .....23 = 38 %
	Nyelvi magyarázat elfogadható .....2 = 3 %
	Személynevektől származik .....11 = 18 %
	Nincs magyarázat, a nyelvi magyarázat nem fogadható el .....25 = 41 %
Azaz:	A pápai járás hatvanegy helységnevéből harminchat név (11+25) = ötvenkilenc százalék (59 %) - Tamana név!

Itt most a 36 név közül BAKONY, SZALÓK, TEVEL nevénél időzzünk el egy kicsit. BAKONY-BAKON: sziget neve a Fülöp-szigeteki Luzonon, éspedig ott 5 km választja el csupán a tőle délre eső BALATON falutól. De ott Luzonon BALATON szomszédai ilyen nevek: JÁGÓNAK, TITISZÁN falu, KARINGÓ sziget. Ám nálunk JÁGÓNAK falu Dombóvár alatt, a székelgyföldi Barcaságban pedig a hun-avar árkok - más néven KARINGÓ-k - mentén éppen a TYITYISZÁN-kútnál ivott áldomást Atilla király (Orbán Balázs elbeszélése szerint). Ime: BAKON, BALATON, JÁGÓNAK, KARINGÓ, TITISZÁN egy rakáson Luzonon; nálunk a BALATON északi, ill. déli társa. BAKONY hegység és JÁGÓNAK falu, a Székelgyföldön pedig KARINGÓ-árok és TYITYISZÁN-Kút egymáshoz kapcsolódik. De menjünk csak tovább. BAKON+Szeg falu és BALATON Szittyó egymás szomszédai nálunk Bihar megyében a Berettyó mentén; egymás szomszédai, akárcsak a BAKON sziget BALATON falu szemközti szomszédja Luzonon. De utazzunk csak tovább Tamana bakoni füzérén és eljutunk a mándi díszjeles, öthangú népdalos Inka-Bolíviába: itt BAKON szintén hegy neve (18.41-64.53), éspedig ott két PIRITI nevű falu társaságában. De: PIRITI+Kút nálunk a BALATON-parti BAKONY-ban, a szigligeti Királyasszony szoknyája hegy (az ürfényképek földpiramisnak rajzolták) és Hegymagas falutól északra lelhető.

SZALÓK: ősi nevünk, névnapja ma van, január 29-én. SZALÓK azután megint a Fülöp-szigeteken "ütött tanyát"; éspedig ott a mindanaói erdős hegyek zugában falu (7.59-123.39) nem messze a MAGYAR falutól =7.32-124.19), ilyen hun-avar-magyar és Kisalföld-szigetköz-azonos nevek kíséretében: Bala+BUDA, BALAM+Bán folyó, Máté+BÉR falu, KOPÁND+Un, KALOBI patak, LAM-BAJÁN, BODAK, SZAVA falu és a GALÁNTAI hegy (BUDA, BALAMBÉR, Hun, KOPÁND, LAM magyar, BAJÁN avar hercegi-királyi név, BODAK, SZAVA, GALÁNTAI, KALOBI mind szigetközi név). Ezen kárpátoki-szigetközi, hun-avar-magyar neveknek Mindanao elzárt tájain való csoportos előfordulása előtt - ott MAGYAR FALU térségében - a finnugristák csak tehetetlenül-szótlatlanul "szobroznak"; érzik, hogy ez esetben a mentségváru használt "véletlenizmussal" már nem hozakodhatnak elő. SZALÓK példája világos és kézzelfogható: a fenti nevek a Tamana ősgyökér fennmaradt tanúi! Milyen más magya-

rázat lehetséges?

TEVEL: szintén ősi nevünk; névnapja: X. 13. Ám TEVEL - amint azt az I. táblán is láthatjuk - falu neve Csádban (14.29-21.29), és pedig ott az ABA+GANNA hegy közelében. Viszont ha a pápai járás térképére nézünk, akkor rögtön megállapíthatjuk: TEVEL és GANNA itt is egymás közelségében lelhető. (A világ hegy- és vízrajzi térképén a Kárpát-medence mellett a csádi hegyekkel körülvett síkság szintén nagy kiterjedésű elzárt-védett terület.) Csádban különben ilyen jellegzetes Tamana nevek: BODOR, BARANDA (BARANDA nálunk TORON+TÁL-ban, de BARANDA baszkthoni falu is), BARTA+SZEGLI, BOROTA, CSONGOR, KÉZAI, PÁPA, SZITYA falu, KUKULA, MAGARÉ, SZEGILONG, ÚZ+ONGA patak-óázis, a Tokodi hegy. Itt kiegészítő nyomatékkal említjük meg: nálunk KUKULA+major BOROTA falu határa, de a majaföldi Yucatánon KUKULA falu TELCSÁK kikötő szomszédja. (Láttuk: nálunk TELCSÁK délvidéki határváros az Árpád-korban.) Az új-guineai KUKULA falu pedig (5.41-151.06) ott KÁLI+LONG község (5.43-151.19) tőszomszédja; viszont nálunk Szegi+LONG falu Zemplénben, Szegi+LONG meg itt Csádban ér-patak neve. (Az már ezután csak ráadásos tanúbizonyság Tamanára, hogy SZEGLI+DÁN falu Mindanaón van, ott az IZA+MÁL törzs lakóhelyétől északra, és ugyanaz az IZA+MÁL Maja-Yucatánon KUKULA és TELCSÁK közelségében van. A Tamana világ összefüggések elragadóak!

KÚP-ról azt mondja az 1987-es Pápai Járási Névtár, hogy mivel "a falu két emelkedett domb között fekszik egy mélyedéssel Kupában - innen a KŐP név". Csakhát a KUPA az mélyedés, a KÚP meg emelkedés értelmű nyelvünkben. A szótalálgaató magyarázkodás itt meg egyenesen tótágast áll... KÚP, KUPI, KÚP+ÚRI mind folyónév Közép-, Távol-Kelet-Ázsiában és Inka-Bolíviában, ott a BAKON hegy hazájában. Ám KÚP község határában a Bakonyi Nagyerdő, majd ezen belül a Kupi és Imári erdő közrefogta tájon - KAKOTA-Erdő a legárulkodótt Tamana név! Már említettük: a patak- és erdőnevek az ősi közös gyökér kiváló hírnöktanúi, hiszen a csermelyek, erdős-bozotos tájak neveit változtatták meg legkevésbé a századok, ezredek folyamán!

Az alábbi tíz magyarhoni név mind erdőt jelöl, és mind a tíznek megtaláljuk a párját a világ különböző helyein: 1) BAMBULA Tolnában, de BAMBULA Jáva szigetén falu, ott a KÜKÜLLŐ folyó közelében (vö.: KÜKÜLLŐ folyóval Erdélyben!); 2) DARAGON a Bakonyban, de DARAGON mindanaói falu, ott MAGYAR falu közelében; 3) KALAKACS a Bükkben, de KALAKACS iráni város és bulágriai hegy is; 4) KARAKUBA a Vértesben, de KARABUKA van mind az öt földrészen, KARABUKA+BURA azután patak a Guayanai-felföld táján, ott a HARAKULA patak közelében (vö.: HARAKULA szittya király neve); 5) KANTAVÁR a Mecsekben, de KANDAVÁRI tanzániai falu is, ott a KILIMÁN+CSOMA hegy táján; 6) KULKULA Baranyában, de KULKULA folyó Etiópiában, ott a SAJÓ és SZUHA patak társaságában; 7) SUKORO a Bakonyban, de SUKORÓ Pónape vizsein szigetrész neve és SUKORÓ kelet-brazíliai indián törzs is; 8) SARVAJ a Bakonyban, de SARVAJ indiai község is, ott KARTAL város és az ÚR+MÁL folyó táján; 9) SZABATON Tolnában, de SZABATON Fülöp-szigeteki falu is; 10) TARKUTA a Nyírségben, de TARKUTA patak neve Ausztráliában. Nos, KAKOTA erdő neve igen kiváló Tamana nyomravezető, hiszen KAKOTA falu a kolumbiai Andokban és a japáni Ajnu-földön egyaránt URI+MAKÓ város közelében lelhető. Azután: a japán Ajnu-földön ilyen további Tamana nevek: BENKE, DOBA, JÁKI, MAKARA+PÉT, MOCSA, TÓ+VÁRI falu, az INÓ hegy és a PENKE+TÓ tava. (Nálunk PENKE domb Balatonalmádítól északra, BENKE+TÓ pedig a pápai járásban Kéttornyulak határában van.) Itt említjük meg: Patrie, J. T.: "The Genetic Relations of the Ainu Language", Honolulu, 1978. c. művében meggyőző szótani és alaktani példákon igazolja: az ajnu nyelv az áltái nyelvekkel mutat kétségtelen rokonságot! (Pl. ez a mondat: SZÉP MONKO AN = SZÉP MUNKA VAN magyarul!) De menjünk csak tovább KAKOTA mentén.

KAKOTA falu Bolíviában is, ott a KARAPANCSA falu táján! Nálunk KARAPANCSA (ugyanígy!) bácsi telep és baranyai ércsatorna neve! S végül KAKOTA falu ott van a zambiai erdős, mocsár szegélyzete magas felföld elzárt táján is, abban a Zambianban, ahol tizenhárom folyónak KÁLONGA a neve. (Nálunk három KÁLONGA van a tiszaháti MÁNDOK határában.) Mindezen adatfüzér megmutatja: KAKOTA "őserdeje" ott a KÚP-i elzárt-erdős tájon ugyanúgy az ősi Tamana gyökér fennmaradt tanúja, mint az inka-andoki és Ajnu-földi KAKOTA, mindkettő URIMAKÓ mellett, vagy a zambiai KAKOTA, ott a mintegy 12 000 négyzetkilométernyi észak-zambiai mocsárrengetegtől délre eső hegyi erdőségben. Végül itt van KÚP-tól nyugatra a KURALI tó, de KURALI falu Türksztánban, ahol a CSÓT+ÚR és GECSE oázis (38.21-60.07) is megtalálható (CSÓT, GECSE viszont mindkettő ott van a pápai járásban KÚP-tól északkeletre.) KURALI azután falu Etiópiában, abban az országban, ahol GANNA fal és megint GECSE község is fellelhető. Ez a kúpi-kakotai-kurali őserdei Tamana kirándulás világi körbetekintő utazás is volt.

A másik, erdőkkel szegélyezett falu: UGOD - ott a SZÁKI-kút, a PÁHI-tó és SZALAI-víz nevekkal. UGOD ősi nevünk, névnapja: 5.16. A névtár megjegyzi: UGOD neve UGOD ispántól ered, aki viszont a CSÁK nemzetségből származik. Nos, UGOD falu a Fülöp-szigeteken, Észak-Luzonon, és pedig ott a PÁPA folyó (18.01-120.41) és a DÁM+CSÁK hegy (16.07-120.46) között. Milyen szépen egyezik a pápai járási UGOD-CSÁK, Nagy+DÉM-DÁM, PÁPA az észak-luzoni UGOD, DÁM+CSÁK és PÁPA nevekkal. Még kitalálni se lehetne ilyen egyezőségeket! De az UGOD melletti PÁHI tó is "kitesz" magáért, hiszen PÁHI falu határában, ott a kelet-afrikai Tanzániában több ezer éves, öthangú dalokat furulyázó ember sziklarajzát találták meg. (L.: National Geographic, 1983/7). PÁHI+Nán azután falu megint Luzonon, ott JÁGÓNAK szomszédságában; ott a BAKON és KARINGÓ sziget, BALATON és TITISZÁN falu közelében. De a SZALAI vízfolyás és a SZÁKI-kút szintén a Fülöp-szigetekre utaztat el - SZALAI ott pl. kilenc város-község neve is. SZÁK+SZÁK faluból pedig hét is van egy rakáson, ott SZEBU szigeten (10.00-123.00), és pedig ott HUBAI falu közelében. Történelmi tanulmányainkból tudjuk: a HUBA törzset a 10. században nálunk a szigetközi tájon találjuk; de a szigetközi neveink közül pl. GALÁNTAI, BODAK, KALOBI, SZAVA a Fülöp-szigeteki Mindanaón is megtalálható, ott a MAGYAR falu és SZALAI város (8.52-124.47) térségében! Lám: a pápai UGODOT nemcsak erdők gyűrűje veszi körül, hanem UGOD körül PÁHI-SZALAI-SZÁKI Tamana köre is ott füzéreskedik.

Végül ott van a GIC-i erdők tarkította táj: KANDI-CSÁNGOTA-SOKORÓ nevekkal. A pápai névtár szerint GIC egy GIC nevű embertől kapta nevét. De GICU-fokot ott találjuk a japán Okinawa szigeten, és közelében leljük SURI és CUHA községet. Ám nálunk CUHA patak és CUHA-erdő, valmait a SURI dűlő, mind GIC falutól úgy 15-20 km-re van délre-délkeletre! KANDI azután falu neve az afrikai Dahomey-Beninben, és pedig ott a SOKORÓ falu közelében (10.42-2.42); de itt a GICI KANDI+Ház tövében folyik el a SOKORÓ ér, és SUKORÓ ugyanakkor a GIC-től 8 km-re északkeletre lévő LÁZI község része is. KANDI

továbbmenve Sri Lanka nagyvárosa is, és ott nem máshol, mint a TAMANA folyó közelében. SOKORÓ folyó Kolumbiában is, éspedig ott a KURAL domb táján; de SOKORÓ folyó Etiópiában is, abban az Etiópiában, ahol GANNA, GECSE, KURALI falu ugyanúgy megtalálható, MINT A PÁPAI JÁRÁSBAN. S VÉGÜL csángota: MEGINT Dahomey-Beninben lelhető falu képében, éspedig ott ATA+HUSZÁR falu (9.42-1.30) szomszédságában! De: ATTYA-Puszt - ATA+Puszt, itt a pápai járásban KÚP-tól északkeletre az IMÁRI erdő és az ÜRGE-hegy közrefogta tájon, míg HUSZÁR-puszt szintén itt a pápai járásban UGOD falutól keletre az Erdő-Földek és a Somberek-Várhegy közti földön lelhető! Itt kell megemlítenünk az idekívánczó további adatfűzért: Mindanaón ATA+HON falu (8.59-125.21) SZALAI város szomszédságában van; aztán nálunk ATA+KÁM ősi nevünk (névnapja: 7.23.), de ATA+KÁMA Andok-táji indián törzs Észak-Chilében, ott nem máshol, mint a CSÁNGÓ törzs (23.00-71.00) szomszédságában; azon CSÁNGÓ törzs közelében, akik a mi CSÁNGÓ magyarjainkhoz hasonlóan azonos mándi díszjelekkel szövik-ékesítik ruháikat, azonos öthangú dalokat furulyáznak.

A 360°-os névösszefüggések bemutatásának végéhez érve összefoglalásképpen a következőket állapíthatjuk meg:

- 1) a pápai járás földrajzi neveinek szójelentéstani feldolgozása korlátolt és szűkkörűen helyhez kötött; a nevek többségére nem alkalmazható eredményesen, és az itt előforduló neveket még kárpát-medencei párjaikkal sem vetik egybe;
- 2) a pápai járás névállománya az egész Kárpát-medencére jellemző; így az itt talált adatösszefüggések a Kárpát-medence egészére is vonatkoztathatók;
- 3) a kárpátoki nevek több mint fele a mai nyelvtudomány szóelemző módszerével nem magyarázható meg. Ezek a több mint ötven százalékot képező nevek Tamana nevek: hasonló páriák, névszerkezeti ikertestvéreik mind megtalálhatók a világ különböző tájain, főleg annak elzártabb, újonnan feltárt vidékein;
- 4) a kárpátoki Tamana nevek *egyharmada* személynevekből eredeztethető;
- 5) a kárpátoki tamana nevek párjai a világban nagy többségben a Kárpát-medencei magyarságra jellemző mándi díszjelek és öthangú zene kíséretében jelennek meg;
- 6) ezek a mándi-pentaton Tamana nevek szerte a világban az egész földre kiterjedő *egyetemes ősműveltség fennmaradt hírnökei*;
- 7) ezek az ősi földrajzi nevek a Kárpát-medencében maradtak fenn igen élenjáró számtömegben, hiszen a Kárpát-medence az egyik legnagyobb, hegyekkel-erdőségekkel körbefogott, jól védett lakóhelyterület a világon;
- 8) ennek az egész földre kiterjedő, időben hozzánk legközelebb eső, értelem-vezette ősműveltség-rendnek (ami még 15 000 éve eléggé egységes lehetett) a mai magyar műveltség kimagasló, adatgazdag hordozója - milliós nyelvével, lakóhelye földrajzi neveinek többségét kitevő Tamana névszerkezeteivel, az elvont gondolkodást tükröző mándi díszjeleivel, a természettel összhangban lévő öthangú zenéjével;
- 9) a hiábavaló jelentéstani találgatásokat mellőzve, a 360°-os *alakszerzettani összehasonlító Tamana elemzés a földrajzi névkutatás tárgyilagosa, adatbiztos mester-módszere*, ahol a kárpát-medencei névszerkezetek ismerete, a *Tamana módszer alkalmazása* minden eredményt váró őstörténeti kutatás nélkülözhetetlen kalauza;
- 10) mindezekből ránk, magyar kutatókra, az a tudományos felvilágosító kötelesség hárul, hogy a 360°-os *összefüggések megláttatásával* a szűk látókörű, babonákkal és izmusokkal megterhelt és lefokozott *eszünket felszabadítsuk!* Legyünk így zászlóvivői az ész-rendből, összefogó alkotásból fakadó *igazabb holnapnak*.

VÁRALLJAI CSOCSÁN JENŐ

(Oxford)

A SZENT KORONA EREDETE

A Szent Korona görög koronáján a Mindenható trónjából fakadó vizek partján álló jegenyefák az élet fái, amelyek a Jelenések könyvének 22. fejezete szerint minden hónapban gyümölcsöt hoznak, s levelei a nemzetek gyógyulására szolgálnak.

A Mindenható fölött az ametiszt köve az utolsó vacsora kelyhére, Krisztus szenvedésére és a Halak jegye miatt a görög IXOYC szimbólumra utal.

A Mindenható lába alatt azért találunk gyönyörű zafír követ, mert a Kímetet könyve 24. fejezete szerint Mózes Izrael Istene lába alatt zafírkő művét látta.

A zafírt a középkorban szent kőnek tartották, abból volt igen gyakran a püspökök gyűrűje, amint arról III. Ince pápa is intézkedett. A görög korona négy nagy kulcsköve is mind zafírból van, ami jól mutatja, hogy a korona szent, amint a pártázaton és a függőkön még további 6 zafírt találunk.

A Szent Koronán Gábor arkangyal a Mindenható előtt áll, amint Gábor mondta Zakariásnak, hogy az Úr színe előtt áll. A lengyel-magyar krónika szerint ő jelent meg II. Szilveszter pápának is a korona küldése végett, s az ő szobra van ezért az ezredévi emlékmű oszlopán.

A Szent Koronán Szent Demeter képe arra utal, hogy a magyarországi Szerémvárott halt vértanúhalált, s Szent György a magyar lovagrendnek lett a védőszentje. Köztük és az égi erők fővezérei között azért találunk gránátköveket, mert azok voltak a keresztes lovagok kövei is.

A görög koronát VII. Dukasz Mihály küldte Magyarországra, akit a híres platonikus bölcsele, Psellos Mihály nevelt, aki VII. Gergely pápával igyekezett az egyház egységét helyreállítani, s aki trónjáról 1078-ban lemondva, szerzetes lett és efezusi érsek.

A görög koronán I. Géza király képe mutatja, hogy az uralkodása alatt, 1074 és 1077 között készült, s arcának körvonala, kiálló arccsontjával s orrának alakjával nem üthet véletlenül testvérének, Szent Lászlónak győri hermájára.

A világon azonban nincsen olyan korona, amin a viselőjének a képe lenne, soha senki se hordta kalapján a saját képét. Ezért a görög korona se készült Géza királynak, hanem csak olyan valakinek, aki az ő uralma alatt állott: aki őt uralta. Nem valószínű azonban, hogy a görög korona Géza király görög hitvesének, Areté Synadené királynénak a koronája lett volna, mert a görög női koronák emeleteseek voltak, s a Szent Korona görög koronáján még véletlenül sincs női ábrázolás, teljes ellentétben a Nyitrán talált Monomachos-koronával. Ezen görög koronának az alakja egyébként megegyezik a görög császári koronával, a sínai hegyen őrzött ikonon, sőt a japán sámánkirályok koronájával is. Ezenkívül a pártázat ablakzománca (a jour zomanc) teljesen egyedülálló. Wessel 66 bizánci zománca közül csak a Szent Koronán fordul elő, és egész fölfogásában elüt a görög korona többi bizánci zománctól; ezek az ablakzománccok tehát nem tartoztak hozzá.

Az ablakzománccok pártázata nélkül a görög korona pedig hercegi korona csak, amint azt Szent László leánya sógorának, Komnenosz Izsáknak Chora-beli mozaikján láthatjuk. Mindebből csak az következhet, hogy a görög korona csak az I. Géza királytól függő hercege lehetett, ami csak annyit jelenthet, hogy Szent László hercegi koronája volt, amíg ő viselte a hercegséget I. Géza korában a bihari és a nyitrai részekben.

Aligha véletlen, hogy a Szent Korona latin koronáján a keresztpántok csúcsánál található mind a négy apostol írt az "élet koronájáról" (Jak 1 12, II Tim 4 8, Jel 2 10, I Pet 5 4). Ugyancsak döntő jelentőségű, hogy a latin korona fennmaradt mind a nyolc képe apostolokat ábrázol.

A II. világháborút követő, mitoszfosztó tanulmányok azonban gyakorlatilag teljesen elhanyagolták a bizánci rekeszzománccok technikájának időrendi vizsgálatát, hiszen nem is idézik Claus Wessel vagy Marvin Gross munkáit. Ezekből ugyanis kiderül, hogy Szent István halála után a háttérrel teljesen kitöltő rekeszzománccok készítése megszűnt, amint azt például a Nyitrán talált Monomachos-korona is bizonyítja. (Ezért a Szent Korona kereszttjével átfúrt rekeszzománcc se tartozhat az apostolok sorozatához, amit sokkal karcsúbb alakja s szemállása is bizonyít.)

A Szent János, szent Tamás és Szent Fülöp képén megjelenő indák stílusa azonban alapjában megegyezik boldog Gizella magyar királynénak anyja, burgundi Gizella sírjára készített kereszten levő rekeszzománccokkal.

A latin korona apostolainak eredetét illetően azonban megcáfolhatatlan tény, hogy Szent János lemezének a felső szélén a neve vége után kétségtelenül látható, hogy azon ott eredetileg lyukat öntöttek még azelőtt, hogy a jelenlegi keresztpántokba illesztették volna. Ugyanilyen lyuk van szent Péter neve kezdeténél is, s ebből csak az következhet, hogy az összes apostollemezbe ilyen lyukat öntöttek.

Ezek a lyukak azonban kétségtelenül bizonyítják, hogy az apostolok eredetileg koronát alkottak, mert ezeknek a lyukaknak semmiféle más rendeltetése nem lehetett, minthogy azok révén az apostollemezeket koronába foglalják, amint a hasonló lyukak a Monomachos-korona lemezein mutatják. Ugyanezekből a megfontolásokból az is elkerülhetetlenül következik, hogy a latin koronába épített 54 átfúrt igazgyöngy is ugyanabba a koronába tartozott, amint azt Dukasz Mihály és Dukasz Konstantin képe mutatja a görög koronán, mert másképpen teljesen érthetetlen lenne, miért raktak használt gyöngyöket a gyönyörű görög korona fölé, hacsak azok ereklyét nem alkottak.

Az a tény viszont, hogy a Szent Korona latin koronájának lemezei apostolokat ábrázolnak, elkerülhetetlenül Szent István korára keltezi azt a koronát, amit az apostolképek eredetileg alkottak. Ezen a koronán kívül ugyanis csak három olyan korona van, amit az apostolokkal díszítettek, s mind a három a 10. századból való: az egyik VI. Leó korából a velencei Szent Márk bazilika kincstárában, a másik II. Ottó hitvesének, Theophanónak a révén került nyugatra, s most a bambergi pericopa codexet

díszíti a müncheni könyvtárban. A harmadik a német-római császári korona, aminek a főoldalán a 12 drágakő a 12 apostolt jelképezi, s azt is a II. Ottó és II. Konrád közötti időre kelteznek. Konrád halála után (1039) azonban az apostolok ábrázolása eltűnt a koronáról, amint az kitűnik lord Twinning könyvéből. Ebből viszont csak az következhet, hogy a magyar Szent Korona latin koronáját alkotó apostol is Szent István korából származik, s (minthogy aligha kerülhetett a Szent Koronába máshonnan, mint Magyarországról) hogy az Szent István koronája volt, mert Szent István korában Szent István volt a magyar király, s előtte a pogány magyar uralkodók nem hordtak volna apostolkoronát. (Az erdélyi Gyulának, ha keresztény koronája volt, azon csak görög felirat lehetett volna.)

A Szent Korona latin koronájában levő apostolkoronát illetően korántsem közömbös, hogy Hartvik püspök szerint, amikor II. Szilveszter pápa Astrik révén koronát küldött, azt mondta, hogy "Én apostoli vagyok, ő viszont méltán Krisztus apostola", és így aligha véletlen, hogy Szent István koronáján éppen apostolokat találunk. Hartvik azt is megjegyezte, hogy II. Szilveszter azonfelül keresztet küldetett a királynak az apostolság jeleként, s így került Werbőczy szerint a kettőskereszt a magyar címerbe. Ezt a történészek már igen hosszú évtizedek óta kétségbe vonták, pedig Szent István pénzein gyakorlatilag majd minden kereszt kettőskereszt, amint erre Györffy György már rámutatott.

Amennyiben III. Henrik Aba Sámuel koronáját Szent Péter sírjához küldte, azzal csak elismerte, hogy Magyarország nem tartozik a német-római birodalomhoz. A források azonban sehol sem mondják, hogy Aba Sámuel koronája, amit III. Henrik 1044-45-ben Rómába küldött volna, Szent István koronája lett volna, s egyébként is nevetséges azt hinni, hogy Szent Istvánnak, akinek annyi aranykincse volt, csak egy koronája lett volna. A Szent Korona latin koronájának főnti elemzése világosan kimutatta, hogy az apostoli korona Szent Istváné volt, s az esztergomi Porta speciosa III. Béla király korából (1173-1196) világosan mutatja, hogy Szent István király a koronáját fölajánlotta nyilvánosan a székesfehérvári Nagyboldogasszonynak. I. Ulászló koronázásából világos, hogy Székesfehérvárott a koronázó templomban, Szent István szobrán is korona volt. Ezért alig hihető, hogy Szent István a Nagyboldogasszonynak, az Égi Királynőnek a székesfehérvári szobrán ne hagyott volna koronát, s az egész magyar történelmi hagyomány szerint, amint azt a Porta speciosa is bizonyítja, az a Szent Korona.

Szent István palástja Horváth János szerint a Hiszekegyet, Tóth Endre szerint a Mindenszentek litániáját, Kovács Éva szerint a Te Deumot ábrázolja.

Azonban az első látásra kétségtelen, hogy a koronázási palást fősávján a 12 apostol ül trónon, s a trónon ülő 12 apostol a keresztény ábratanban szükségképpen az utolsó ítéletre utal, amint azt az Utolsó Ítéletnek a konstantinápolyi chora-beli templomban (Karye Dzsemi) és a Velence melletti Torcellóban levő nagyméretű ábrázolásai mutatják. Mindezek Krisztus szavára utalnak Szent Máténál (19,28): "Bizony mondom nektek: Ti, akik követtetek engem, a világ megújulásakor, amikor az Emberfia dicsőséges trónjára ül, együtt ültök vele tizenkét trónon, hogy ítélkezzetek Izrael tizenkét törzse fölött."

Azt, hogy a koronázási paláston az apostolok ábrázolása az utolsó ítéletre utal, bizonyítja a köztük mandorlában megjelenő Krisztus is, mert ugyanilyen formában jelenik meg Chorában és Torcellóban is. Az utóbbi két helyen Krisztus trónját még készítik a 9. zsoltárnak a Septuagintában levő 8. verse szerint, s ez megint bizonyítja, hogy a koronázási palást is ezt ábrázolja, mert nyilvánvaló, hogy a trón készítése volt azon a mandorla alakú képen, amit a koronázási palástról jelentős mértékben levágtak. A torcellói ábrázolásból világos, hogy a paláston van még ma is részben az egyik összülő térdelő alakja, s az egyik álló angyal a szárnyával.

Az apostolok fölött a próféták sora közepén az "A Û", "principium et finis" fölírat félreérthetetlenül idézet a *Jelenések könyvéből* (18), s szintén a palást ábrázolásának apokaliptikus jellegét mutatja, s egyúttal az ábrázolás végső értelmét: az Őr a Kezdet és a Vég: a múlt a prófétákban, és a végső jövő az apostolokkal való ítéletben.

A próféták fölött az égből ragyogó Szűzanya a Napba öltözött Asszonyt mutatja megint csak a jelenések könyvéből, s mellette a mennyi erők szolgálnak az Úrnak az Apokalipszis 22. fejezete szerint, amint a paláston levő legrégebbi, Magyarországról fennmaradt versek fölíratai mutatják.

A koronázási palást apokaliptikus látomása nyilvánvalóan szoros összefüggésben áll azzal, hogy amint azt Györffy György kiszámította, Szent Istvánt éppen az 1000. évet követő első napon, a millenniumvárás pillanatában koronázták meg királlyá, s így a koronázási palást is azt tükrözi. Ebből az következik, hogy a koronázási palást is eredetileg a jövőbeli koronázások céljára s éppen a király számára készült. A középkori krónikáírók ugyanis följegyezték, hogy amint a palástot is, fölírata szerint, Gizella királyné a székesfehérvári koronázó templom számára készítette, a koronázó főpap számára is készített Gizella arra a célra való vállruhát. Igaz ugyan, hogy a koronázó palást fölírata szerint ez a palást eredetileg "miseruha" lett volna, azonban eredetileg a magyar irányokat a koronázásra papi ruhába öltöztették, amint azt Callimachus Experiens följegyezte I. Ulászló koronázásakor, s gróf Révay Péter koronaőr még tudta, hogy a királynak a koronázáskor korábban nemcsak papi cinguluma (öve), de papi stólája is volt! A magyar király ugyanis a koronázáskor papok módjára mindig két szín alatt áldozott, ami világos nemcsak I. Miksa, de Szapolyai János koronázásának a leírásából is.

Azt, hogy a koronázási palástot eredetileg is koronázásra szánták, az alsó sorában levő vértanúk sora mutatja. Ezen a vértanúknak éppúgy a fején van a koronája, mint Szent István királynak és Boldog Gizella királynénak, sőt mindegyiküknek országalmája van, meg királyi lándzsája, amint a királynak koronázáskor, s ez eltér a vértanúk koronájának szokásos ábrázolásától.

Az égi és a földi koronák összeolvadása a paláston tulajdonképpen Szent István Intelmeit tükrözi. Szent István Intelmeiben ugyanis az égi és a földi korona összeolvadása a Szent Korona tanának a gyökere, amint arra Eckhardt Ferenc már rámutatott (*A Szent Korona-eszme története*, Budapest, 1941).

László Gyula azonban már kifejtette, hogy a koronázási paláston a vértanúk sorának a díszítése megegyezik a nagyszentmiklósi kincsek csészéjének indás díszítésével a 19. aranyedényen. A 7. aranyedényen viszont a koronás táltoslovakon és szárnyaskoronás táltosoroszlánokon lovagló táltoskirályok ábrázolásán az égi és a földi korona gondolata éppen úgy egybeolvad, mint Szent István Intelmeiben, vagy a koronázási paláston.

MORÁVIA A RÉGÉSZETI ÉS A TÖRTÉNETI FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Felvetődik a kérdés, hogy és miért kell Nagy-Moráviáról beszélnünk. Ha Nagy-Morávia kérdését belevetítjük a történelmi képbe, akkor kiderül, hogy igen nagy hézagpótló szerepe van. Az avar birodalom bomlása - általában a 9. század elejével jelölük - és az Árpád-féle honfoglalás között, csaknem egy egész évszázad telt el. Ezt a nagy űrt éppen a morva kérdés tölti ki. Éppen ezért érdekes. A magyar történelemben ez csak kisebb érdeklődésre tart számot, rendszerint úgy jelenik meg, hogy átvesszi történetírásunk azokat az eredményeket, amelyek a szomszédos országok kutatásai vagy állásfoglalásai alapján elfogadott véleményeknek látszanak. A csehszlovák történeti kutatásnak egyik központi témája. A Csehszlovákiát alkotó két szláv elemnek, a csehnek és a mai szlováknak, azt lehet mondani, itt kezdődik az őstörténete. Ezért hangsúlyozott mindaz, ami ezzel a témával kapcsolatos. Hogy a morva kérdésről milyen nézetek alakultak, nagyon rövid áttekintéssel szeretném vázolni.

A csehszlovák történettudomány a morva kérdést, Morvaország kialakulását a következőképpen látja (földrajzi tekintetben). Klasszikus felfogásban Morvaország központi területeinek tekintik a mai Morvaország és Szlovákia területét az Ipolyig és a Garamig. Ezek a területek idővel - főként Szvatopluk uralkodása alatt - Pannóniára, a Duna-Tisza vidékére és Csehország területére terjedtek ki, majd pedig a birodalom felbomlott.

Meg kell vizsgálnunk, hogy alakult ki, minek az alapján keletkezett ez a szemlélet. Ezen szemlélet gyökerei többé-kevésbé Aventinus János mester idejéig nyúlnak vissza, aki többé-kevésbé Bonfininek kortársa volt, nemcsak kortárs, hanem lényegében ugyanolyan világnézetű, ugyanolyan tudományos módszerekkel dolgozó ember volt. Aventinus János mester megírta a bolyok történetét és ennek keretében igen sokat foglalkozott a frank birodalom határvidékén élő, akkor már többé-kevésbé kisebb-nagyobb hercegségekbe tömörülő szlávok történetével. Bonfini mester e - részére eléggé jól rendelkezésére álló - forrásanyag alapján meglehetősen hiteles képet rajzolt, de a kor szokásának megfelelően, Szvatopluk uralkodásának fénykorát vette alapul, tehát nem a genetikusan fejlődő állam kialakulását, hanem a legnagyobb kiterjedését vázolta föl. Ezen belül, ugyancsak a kor szokásai szerint, érdekes etimológiákat végzett, s például felcsendül a fülében, hogy Brünn, tehát a csehszlovákiai Brno nevének és a Pribinus névnek valamilyen összecsengése van, így például a Brinns (ő latinul Brinnának mondta) és a Pribinus igen rokon hangzású. Így arra a megállapításra jutott, hogy Pribinnának, az első ismert nagyobb szláv vezérnek a központi birtokai a csehszlovákiai Morvaország Brünn városának környékén voltak, és Nyitra - amelyet később Conversio említ - szintén valamelyik oldalági birtoka volt, és azonosította ezt a mai szlovákiai Nyitra városával. Tehát így keletkezett egy Bonfini korabeli etimológia alapján az a szemlélet, amely szerint Brünn és Nyitra lett volna Pribina birtokainak központja. Ezzel tulajdonképpen a kérdés megállt, de valamikor a 17. század elején, amikor a történeti érdeklődés az új Magyarország megszervezésével egyidőben a régi korok felé is fordult, megjelent egy érdekes kis könyv Imago Antiquae Hungariae címen és ebben a könyvben azt olvastuk, hogy a szláv történelemnek a gyökerei a Felvidék Nitr városába vezetnek, ahol Szvatopluk uralkodott, tehát a gyökerek itt alakultak ki.

A korabeli történetírásnak ezt a rövid kivonatát már annyira átvette a később keletkező szlovák nemzeti öntudaton munkálkodó íróréteg, hogy kimaradt belőle az a fontos tény, amit még annak idején tudtak, hogy a morva birodalom a Dunának teljes hosszán terület el, tehát Szvatopluk fénykorában Csehország egészen a Tisza torkolatáig terület el többé-kevésbé, amit Aventinus János úgy mondott, hogy Szvatopluk birodalma Európa végéig nyúlt. Ez nem volt semmiképpen fellelő megállapítás, mert ha például elolvassuk Beél Mátyást, Beél Mátyás azt mondja, hogy Európa legnagyobb folyója a Duna, tehát akkor még mindig az a középkori szellem tükröződik, hogy a Kárpátoktól keletre eső területeket abban az időben nem tekintették Európának. Ez nem annyira lényeges, a lényeges az, hogy Timon Sámuel atya, aki az Imago Antiquae Hungariae című, előbb említett munkát írta, már nem foglalkozott Szvatopluk országának rögzített kiterjedésével, hanem csak az akkor Magyarországot érintő részekkel. Ez tovább szűkült a múlt századi szlovák nemzeti ébredésen munkálkodó költők és írók képzetében és így csúcspontot ért el az első Csehszlovák Köztársaság idején az 1100. évét ünneplő Pribina nyitrai ünnepségein. De ennek a problémának a fejlődése nem volt ennyire egyszerű. Már Debner Gelásius cseh történetíró felvetette a problémát, még a 18. század végén, hogy nem volt az Morvaországgal annyira egyszerű, hanem kétféle Morvaországot ismerünk. Még ő is a szvatopluk-féle Morvaországot inkább a mai Morvaországgal - tehát a mai Csehszlovákia területén lévővel próbálta azonosítani.

Ugyanez a tárgyilagos észrevétel tűnik fel Sasinak Franke szlovák történésznel, aki számos történeti munkát írt, igen lelkes művelője volt a szlovák nemzeti ébredésnek, szintén nagyon konkrétan figyelmeztet arra, hogy igen, tudjuk Bátorban született Konstantin feljegyzéseiből, hogy két Morvaország volt, az egyik a szerbiabíai Morva folyó környékén, a másik a mai Csehszlovákia területén, amelyekhez tartozott volna Pannónia is. Ez a tudat, a kettős Morvaország tudata, e két neves történésztől eltekintve és egy 1928-as komoly elemzéstől, amely Sin József szlovák történész munkájában jelent meg, valamiképpen töröltődött, csupán csak az maradt meg, hogy volt egy egységes nagy birodalom, ez a birodalom évről évre dagadt, úgyhogy néha már három tenger mosta partjait.

Nos, 1948-ban Csehszlovákiában is elindult a történetírás új alapokra helyezése, a marxista történetírás fellendítése. Ennek keretében viszonylag fiatal emberek kezdtek dolgozni, akik igen sokat átvettek a történetírás nemzetébresztő hagyományai-ból. Így történt például Ratkos Péter könyve esetében is. Lényegében marxista terminológiával, a nemzetébresztőknek nem forrásokra, hanem egy korábbi, tehát Aventinus által létrehozott ilyen etimológiákra alapított hagyományára épül. Így mi történt? Közben a csehszlovák történettudomány is fejlődött, és rádöbbent arra sok szakértő, hogy nem a hagyományokat kell vizsgálni, hanem a tényeket, a forrásokat. Így került sor arra, hogy a morva kérdést érintő forráskiadványokat adtak ki. Ezután

szembeötlő lett, hogy a morva kérdés hagyományos képe és a valóság nem egyeztethető össze. Ebből sok probléma keletkezett. Voltak emberek, akik ekkor már több mint húsz éve a hagyomány, új terminológiával kifejtett álláspont védelmezői voltak. Ekkor indult meg az a program, ami tulajdonképpen ma is él és amit a reprezentatív szlovák történeti könyv, az akadémia kiadásában megjelent *Slovensko dejiny* I. kötet 156. oldalán olvasunk. Itt olvassuk azt, hogy minekutána az írásos források a morva terület szláv jellegében nem adnak kívánatos biztonságot, ezért az egész probléma megoldását a régészet területére kell tenni.

Ez elég világos program. Most nézzük meg, hogy is történt ennek az egész problémának a régészet területén való megoldása. Tudniillik, itt tudnunk kell, hogy bevallott tény, források nem erősítik meg azt, amit a hagyomány mond. Ezt nemcsak mondom, hanem ott van a 156. oldalon. Itt a szlovák történettudomány egy igen nagy problémával találkozott, mégpedig az avarság kérdésével, ugyanis nem titok, mindenki tudja, hogy 805-ig kell tekintetnünk azt az időhatárt, amikor az avar nép birodalma felbomlik. Ma már azt is tudjuk (Váczy P.), hogy nem annyira Nagy Károly és Pipin csapásai alatt, mint inkább a belső feszültségek, Krun bolgár kagánnak a belső küzdelmei voltak az igen erős rugói az avar birodalom felbomlásának. Itt nem ez a lényeges. A fő kérdés akörül összpontosul a szlovák történeti kutatásban, hogy az avarok avarok voltak-e annak idején, amikor felbomlott az avar birodalom. Erre jön a válasz, hogy szerintünk már nem, hanem az avarok már erősen elszlovákosodtak. Hogy ez a teória hogyan nő, arra egy érdekes terminológiát figyelhetünk meg. 1955 tájékán még az volt a szlovák kiadványokban, hogy avar-szláv leletek, a 60-as években megfordult a kifejezés, lett belőle szláv-avar és abban inkább szláv, és az avar elmarad. Minek az alapján indokolták ezt? Hogy lehet állítani azt, hogy az a nép, azok a régészeti leletek, amiket a csontvázas sírokban találtak, katonai és mezőgazdasági jellegű anyag, nem avar, hanem szláv-avar, és abban inkább szláv, és kevésbé avar. Erre azt mondja ugyanaz az idézett történettudományi könyv a 166. oldalon, hogy négy kifogást tudnak említeni. E négy kifogás között az első megállapítás az, hogy avar kultúrájuknak mondott sírokban igen kevés a mongoloid jelleg. A második kifogás az, hogy az avar kultúrájú sírok igen nagy számban fordulnak elő, márpedig a népvándorlás kori nomádok temetői kicsik és az avarok nomádok voltak, tehát csak kis temetőik lehetnek. A harmadik kifogás az, hogy a temetkezési rítusban bizonyos differenciák mutatkoznak, amely azt mutatja, hogy az nem volt egységes nép. A negyedik kifogás az, hogy ez az avarnak tartott temetkezési mód a nagymorva korszak idején is él. Még egy pótkifogás is van, hogy a fegyverzet egy része nem keleti jellegű, hanem a kárpát-medencei fejlődés hagyományaira épül. Ezek a kifogások. Most meg kell vizsgálnunk, hogy ezek a kifogások mennyire helytállóak, mennyiben indokolt az, hogy ezeket az avar kultúrájú sírokat és leletanyagokat ne avarnak, hanem inkább szlávnak vagy szláv-avarnak tekintsük.

Az első kifogás az, hogy kevés a mongoloid jelleg. Igen, ez így van, de ki állítja az avarokról, hogy azok mongoloidok voltak? Ezt csak a szlovák tudomány állítja, senki más. De nézzük még, hogy mit állítanak a történeti források. Egyáltalán nem titok, hogy az első avar rétegről tudjuk, hogy azok avarok és chun-ok voltak, velük tartottak bizonyos utrigur törzsek és a bolgár kutrigurok. Tudjuk nagyon jól, hogy szabir réteg és ugorok is voltak benne és 670 táján jönnek, amit az orosz krónikák is jegyeznek, a fehér ugorok. Mivel ez nagyon ismert probléma, nem kell vele sokat foglalkozni, csak megállapíthatjuk, hogy az avarságról igazolható, hogy legalább 5-7 nem szláv elemből összeolvadt nép az avar népesség. Most nézzük meg a kérdés folytatását, a második kifogást. A második kifogás az, hogy az avarok nomádok voltak, a népvándorlás kori temetők sírszáma kicsi, tehát akkor nem lehetnek avarok, mert óriási nagy temetőket találunk.

Ebben a számításban van egy kis matematikai hiba, tudniillik, ha megvizsgáljuk, hogy a népvándorlás korában Pannónia vidékét érintő népek hány évig éltek itt, ezt összehasonlíthatjuk az avarok itt-tartózkodási idejével, meglepően indokoltan látjuk az eltérő sírszámot. Így pl. a hunokról tudjuk, hogy 375-től 456-ig voltak itt. Ez 82 esztendő. A vízigótok Dáciában éltek száz esztendőt, az osztrogótok Pannóniában 456-tól 489-ig mindössze 33 évet, a gepidák a Duna-Tisza közén 454 és 568 között 125 évig. A langobárdok a pannon vidéken, tehát a Dunántúlon 508-tól 568-ig, tehát 60 esztendőt. Tehát a népvándorláskor nepei, nem számolva az avarokat, 30, 60, 125, 80 esztendőig éltek itt, nagyjából így a megfelelő idő arányában alakult ki a temetők nagysága. Ellenben az avarság 568-tól 805-ig birodalmat alapított és tartott fenn, ez összesen 237 esztendő, tehát nagyon értelmetlen kifogás annak alapján tagadni az avar leletek avar jellegét, hogy az avarok nomádok voltak és a nomád temetőhelyek igen kicsik, mert ha 237 esztendeig itt voltak, akkor nyilván valóban arányosan nagyobb temetőik is vannak.

A további kifogás, hogy az avarok nomádok, barbárok voltak és így magas kultúrájú sírleleteket nem lehet az avarokkal azonosítani. Itt nagyon óvatosnak kell lenni, tudniillik itt mindig abból kell kiindulni, hogy mit mondanak a kortársak. Nos, akkor nézzük meg, hogy mit mondanak a kortársak a szlávokról, az akkor élő szlávokról és nézzük meg, hogy mit az avarokról. Az avarokról nagyon egyszerű, mert a krónikákból tudjuk, hogy bejöttek az avarok, elfoglalták Pannóniát, magukkal hozván fegyvereiket és mezőgazdasági eszközeiket. Ugyanarról a kérdésről szláv vonatkozásban a kortársak, pl. Hadud al Abalam, aki egy arab utazó volt, aki kereskedők részére írta le az akkori világot, a szlávokról azt mondja, hogy itt ezen a vidéken a fák között élnek, mást, mint kölest, nem vetnek, szőlőik nincsenek, de sok mézük van, amiből bort és hasonló italokat készítenek, juhnyájához hasonló sertécsordákat tartanak, halottaikat megégetik. Ugyanazt mondja Gordizi: fák között tartózkodnak, nincsenek szőlőik, nincsenek bevetett földjeik, famunkákkal foglalkoznak, sok mézük van, disznókat legeltetnek, kondáik vannak, juhokat tartanak. Még érdekesebb Bölcse Leó: ételük a köles, hajlandók kevéssel beérni, mert nem szívesen foglalkoznak más mezőgazdasági munkákkal, mert jobban szeretik a szabad, munka nélküli életet annál, hogy sok fáradtsággal maguknak bőségesen ételt vagy pénzt szerezzenek. Ezek a tények. Tehát ha a kortársak a szlávokat úgy látták, hogy mezőgazdasági munkákat nem végzők, illetve csak abszolút minimumra csökkentett formában végeznek. A régészeti leleteket vizsgálva tudjuk, hogy az avar kultúrájú sírokba temetett emberek nagy mezőgazdasági kultúrával rendelkeztek.

A következő nagy probléma az, hogy mivel hidaljuk át a rítuskérdést - híradások alapján -, hogy az avarok mindenkor csontvázasan temetkeztek. Nézzük meg a kortársakat, hogy mit mondanak a szlávokról. Ibn Ruszta azt mondja: a szlávok, ha valaki köztük meghal, a tűzben elégetik. Mikor már a halott elégett, másnap kimennek arra a helyre, felszedik a hamut, agyagedénybe rakják és egy halmocskára helyezik. Sorban idézhetnénk a többi krónikást, lényege ugyanaz, hogy a szlávok magukat elégetik, hamvaikat urnába rakják és azt egy kis halmocskára helyezik. Így hogy kívánjuk a csontvázas temetkezési sírokat egy urnás nép sírjaival összekeverni. Ez nyilvánvalóan bizonyítja, hogy itt valami nincs rendben, tehát a felmerült kifogás

sok sem állanak helyt.

Most nézzük meg, hogy miért van szükség ezekre a kifogásokra, tudniillik ezek a kifogások átlátszóak. Ezekre azért volt szükség, mert ha nagy szláv birodalmat akarnak építeni, bizonyos ösiségre van szükség. Újabban azok az elméletek kapnak lábra, hogy éppen ide, a közép-európai részekre, a Duna középső szakaszára, mondjuk úgy, hogy Bécstől a Vaskapuig, a szlávok már az igen korai időszakban, a 3-4. században jelennek meg, csak hogy itt differenciálnunk kell. Igen, a szlávok Európa különböző helyein valóban különböző időben, egyes helyeken nagyon korán jelentek meg, de nem mindenütt. Tudjuk, hogy a hunok, majd később az avarok megindították azt a nagy népmozgást, ami a szlávokra is hatott, a Kárpátok fölött, főként a mai Lengyelország északkeleti területén élő szláv tömegekre. Egy részüket nyugat felé mozdította. A másik szláv vándorlás alul, a Duna alatti részeken történt, tehát az Al-Duna vidékén. De tudnunk kell azt, hogy germánok laktak az Elba vidékét, germánok laktak Csehország területén a mai Morvaország területén, majd Nyugat-Szlovákia területén. Tudjuk, hogy Kr. u. 21-től egészen Atilláig a Kvád Királyság élt és virágzott a Morva folyótól az Ipolyig. Tudjuk, hogy a szabad Nagy-Germánia része volt Csehország és Morávia is. Tehát, míg ezek a germán elemek el nem vonultak, addig az Elbától lefelé szivárgó szlávok sem foglalhatták el komoly számban ezeket a területeket. Így nem lehet arról ábrándozni, hogy már a 3-4. században ezeken a vidékeken szláv településeket találunk, mert még itt voltak a germánok. És tudjuk, hogy az utolsó germán elem, a langobárd mikor hagyja el Pannóniát. Nem sokkal előtte hagyta el a Cseh-medencét.

Nézzük meg tovább, hogyan alakult a helyzet. Felbomlott az Avar Birodalom és akkor - a krónikákból tudjuk, hogy hogyan - jöttek be ezekre a területekre a szlávok. A conversio feljegyzői (871 körül készült, a salzburgi püspök készítette jogai védelmére az akkor már kinevezett érsek ellen, tehát a szlávok érseke ellen), hogy miután a hunokat (ami alatt avarokat ért) kiűztük erről a vidékről - Pannóniából -, akkor az ő területeiket a szlávok kezdték elfoglalni. Ez a hatodik fejezetben van. A tizedik fejezetben megismétli ezt az állítást. Amikor pedig Károly császár elűzte a hunokat, ebben a földben, amelyből a hunokat kiűzték, elkezdett a szláv nép szaporodni és bevándorolni. Ezek eléggé világos források, de ezt más források is megerősítik. Pl. 805-ből tudjuk, hogy Thodor avar kagán megkéri nagy Károlyt, hogy engedné meg, hogy népével együtt - a szlávok egyre erősödő beáramlása miatt - telepedhetne meg Savaria a Csernuntun közt elterülő vidékén. Ez volt a 805. évszámjegyzés a fuldai évkönyvekben, tehát év szerint ugyanakkor jegyezték fel, amikor az esemény történt, így hitelességében nincs mit kételkednünk.

Összefoglalva, egy olyan folyamatot látunk, hogy az avarok által lakott területre - a források értelmében - a Morva folyó és az Ipoly közé a szlávok bevonulása többé-kevésbé a 800-as évek elejére tehető. Délen, az Al-duna tájékán, már sokkal korábban voltak szlávok, hiszen azt is tudjuk, hogy a horvátokat a Bizánci Birodalom az avarok ellenében telepíti a Dráva alatti vidékre.

HUNOK, MAGYAROK ÉS A VÉDIKUS MŰVELTSÉG

Hunor és Magor regéje évszázadokon át tanította őseinket a hunok és a magyarok testvéri voltára, valamint arra, hogyan költöztek el eleink a közös ázsiai őshazából. Hiteles történészek feljegyzései, mondáink, hagyományaink, valamint hazai és külföldi tudósok egész serege állította és állítja, hogy a magyar hun eredetű nép. Hazai írók, mint Bonfinius Antal, Thuróczy János, Corvin Mátyás kortársai, I. Béla névtelen jegyzője szerint a magyarok a hunoktól származnak. Kézai és egyéb krónikák Árpád honfoglalását úgy írják le, mint a magyarok második bejövetelét, habár Anonymus nem ezt mondja, félreérthetetlenül utal rá, amikor leírja, hogy Álmos Atilla örökségét átvenni indult az új haza felé. Örökségi jogról beszél a Zágrábi és a Várad Krónika is.

Az Atillánál követségben járó Priszkhosz rétor nyomán már a 6. században, egymástól függetlenül két szerző, a görög Prokópiasz és a gót-római Jordanes is részletesen megemlékezik a hunokról. Itt is azt olvassuk, hogy a hunnak nevezett népnek csak egy része hagyta el Szkítiát és költözött Nyugatra, ezeknek lett a királya később Atilla. ugyanakkor még Atilla életében megemlékezik Priszkhosz a hunok előbbi hazájában maradt népekről, az onogurokról. "Ha tehát az onogurok még Atilla életében is Szkítiában maradt hunoknak számítanak, akkor a magyar krónika hun történetének magja történelmi valóság kell, hogy legyen." (Dümmerth Dezső)

Ebben a hun rokonságban hittünk, ebben éltünk mindaddig, mígnem némely 18. századbeli tudós komoly kíséreltet nem tett hagyományaink megcáfolására. Azóta is folyik a vita, ám ma már nemcsak finn és török, hanem sok-sok egyéb eredetelmélet is létezik.

Ilyen alkalmakkor elengedhetetlenül felvetődik a kérdés: okos dolog-e elrugaszkodni hagyományainktól, ősapáink hitétől? Milyen joga állíthatjuk, hogy mondáink, regéink és hagyományaink egytől egyig tévesek? Sajnos sokan úgy vélik, ami monda, az nem lehet tudományos. Dümmerth Dezső szavaival: "Ma világszerte vannak, akik úgy vélik, hogy tudományos vizsgálat csak az lehet, mely előre kész programmal, tudatosan szembehelyezkedik mindenféle hagyománnyal és azt cáfolni igyekszik. Eszerint már a pusztá, indok nélküli tagadás is tudományosnak, felvilágosultnak számít, mert hiszen e felfogás szerint - semmi, ami monda és legenda köntösben jelentkezik, eleve nem lehet igaz." (Az Árpádok nyomában, Bp. 1977.)

A politikai érdekek mellett ez a felfogás indokolta, hogy az utóbbi kétszáz évben akadémiai tatárjárás pusztította hagyományainkat. A hun rokonságot legtöbbször merőben megtagadták, s az ősi, dicső magyar múltat beledobták az Akadémia szemetes kosarába. Csak az utóbbi években sikerült lassan visszakanyarodni az évezredes hagyományhoz, miután a legújabb kutatások egyre inkább bizonyítják, hogy Sajnovics, Hunfalvi (azaz Hunderfer) és mások piromániában szenvedtek, s hogy a régi mondáink és történetíróink szava igaz.

Ne hagyjuk hát figyelmen kívül hagyományainkat!

Tanulmányomban a hun-magyar rokonságról tanúskodó mondáinkat, hagyományainkat veszem alapul. Kutatási területem az óind vagy ún. védikus civilizáció. Ősi indiai könyveket tanulmányozva, nyomom követtem a hunok, pontosabban az ephtalíták vagy fehér hunok és egy águk, a magák vagy magyarok történelmét.

Ma már tudjuk, hogy egy nép múltjának kutatásában nem elegendő a csupán nyelvészeti összehasonlítás. Én úgy vélem, hogy a mindenkor uralkodó vallás és civilizáció az, ami legjellegzetesebben rányomja bélyegét egy népre. (Például, a kereszténység felvétele óta számtalan latin szó épült be nyelvünkbe: templom, oltár, kereszt, szent stb.) S mivel a jelek arra mutatnak, hogy a hun-magyar őshaza a mai Nyugat-Kína, Dél-Szovjetunió, illetve Kelet-Afganisztán területén létezett - hol kisebbbbedt, hol nagyobbodott -, ezért eleink több mint valószínű, hogy a védikus vallás és kultúra szerves részét képezték.

A hindu megjelölést szándékosan kerülöm, mégpedig azért, mert pontatlan. Beszélhetünk brahmaizmusról, Visnu-hitről, Advaita filozófiáról vagy akár a Csárvaka, Gautama és mások által hirdetett materialista tanokról, de hinduizmusról nem. Ez a megjelölés azoktól a mohamedán népektől származik, akik a Szindu folyótól nyugatra éltek. Ez a folyó képezte akkor a határt, így a túlsó parton élőket szinduknak nevezték, de mivel a mohamedánok az "sz"-t "h"-nak ejtették, így keletkezett a hindu név.

Figyelemre méltó, milyen sok helyütt írnak a Védák a hunokról. Időszűke miatt most csak néhány művet idézek (hamarosan megjelenő könyvemben részletesebb leszek).

A védikus civilizáció egyedülálló irodalma, az ún. védák svéta hunaként, olykor pedig szita (szittyá?) húnaként ír a hunokról. Svéta fehéret jelent. Említés történik a hára hunokról is; hala vagy hára vöröset, míg a török qára szó feketét jelent. Így megállapíthatjuk, hogy a hunoknak két fő csoportja létezett, a fehér és a színes, tehát barnább, ázsiai fajta.

Először is a Rámájánáról kell szólnom, mert ez a híres eposz közli a két királyfi és a csodaszarvas történetét; hihetetlen, mennyi hasonlósággal. Varáhamihíra Brhat Szamhitája az asztrológiáról, a különféle bolygók, üstökösök stb. hatásáról tanít. A 14. fejezetben azt írja, hogy a hunok (az akkori) Észak-Indiában éltek. A 16. fejezet arról tesz említést, hogy a svéta vagy fehér hunok népét a Kétu nevű bolygó befolyásolja leginkább, s akkor éri nagy szerencsétlenség őket, ha valamely üstökös farkát meteorcsapat keresztezi.

A Mahábhárat, a világ leghosszabb és legősibb eposza szintén sok értékes információval szolgál a hunokról. Mitikus eredetet tulajdonít nekik, azt állítván, hogy a hunok magától az isteni Nandini vagy Szurabhi tehéntől erednek. E mű szerint a hunok Északnyugat-Indiában éltek, s királyuk megjelent a híres rádzsaszúlya ünnepségen, hogy értékes ajándékokkal halmozza el barátját, a császárrá kikiáltott Judhisthírat (Szabhá Parva, 51. fejezet 24. verse). A Matszja, Váju, Brahmánda és Bhagavata Puránák szerint 11 hun király 300 éven át uralta Indiát.

Ayingar elmélete szerint a Védák először uttara-, azaz északi-kuruként írnak a hunokról. Szerinte a hunok a Taklamakán

sivatag északnyugati határán éltek, ezt a részt hívják a Védák Uttarakurinak.

A Manu Szamhita, a Védák híres törvénykönyve (X.43.33.) írja, hogy a hunok - a kámbódzsa, török és egyéb törzsek mellett - a védikus civilizáció szerves részét képezték, ám később távoztak Indiából.

A Védák értelmező szótárában pedig a következő információt találtam a magákról vagy magyarokról: észak-indiai harcos nép, kiknek papjai a napot imádták.

Az ilyen és ehhez hasonló információk (részletes felsorolásukra majd csak könyvemben kerül sor) azt sugallják, hogy a hunok a történelem előtti korokban India uralkodó rétegét képezték. A védákban többször is közölt Parasurám történet (isten i-karnáció, aki egymagában hadat üzent az uralkodó rétegnek, s kiűzte őket Indiából) és egyéb (pl. numisztikai) bizonyítékok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a hunok, mint az óind birodalom uralkodó rétege, szerves részét képezték a védikus civilizációnak, ám később az északi határvidékre vándoroltak, s csak jóval később, a Krisztus utáni 5. században (455-ben) vonultak vissza délre, az akkori India szívébe. (Először vereséget szenvedtek Szkandhagupta császártól, de 465-ben bevették Pataliputrát, s [újra] megalapították indiai birodalmukat, amely egészen 542-ig, Mihirkula, India Atillájának haláláig virágzott. Ezek után az ephtaliták fokozatosan beleolvadtak a kései óind társadalomba. Mindezt egy másik dolgozatomban hivatott igazolni.)

Ayingar szerint tehát a Mahábhárata, a Puránák és az Aitáréja Bráhmána uttara-kuruként ír a transzhimalájai hunokról, s több mint valószínű, hogy ez a megjelölés ugyanazt a népet jelöli, mint a kínai történetírók hsiungnujai vagy a geográfus Orosziusz huni-jai.

Érdekes, a hunokra vonatkozó feljegyzéseket találtam még különféle oszlopok és templomok felirataiban. (Időszűke miatt ezekre most nem térhetek ki.) Ezekről később.

Ezek után lássuk, milyen egyéb nyomok mutatják a hunok-magyarok indiai múltját, illetőleg védikus kultúra-eredetüket. Evégett megpróbáltam párhuzamot vonni a magyar és szanszkrit nyelv, valamint a magyar nép és a védikus civilizáció hagyományai, szokásai, népművészete és zenéje között. Kezdjük hát a nyelvészettel.

Egyik kutatónk írja *A magyar nyelv nyelvrokonságai* c. művében (Nemesdedinai Zsuffa Sándor, Bp. 1942.): "Az ismert nyelvek közül a védikus szanszkrit a világ egyik legfejlettebb nyelve, mely filozófiai munkák megírására a legalkalmasabb, ugyanis ebben a nyelvben a legbonyolultabb bölcséleti meghatározásokra, igazságokra, tételekre, sőt egész összefoglalásokra is egy-egy kifejezést lehet találni. Csodálatos, hogy a magyar nyelv a szanszkrit nyelvvel is őseredeti kapcsolatot áru el. Ez a kapcsolat igen ősi, talán a Rg Védában megörökített történelmi események idejéből származik, mert azok a fogalmak, amelyeket mi szanszkrit szavakkal egyező magyar szavakkal fejezünk ki, igen ősi időkre mutatnak. A szanszkrit és a magyar nyelv közötti ősi kapcsolat nem csalóka látszat, hanem valóság, mert az nemcsak a néhány azonos hangzó ("cs", "gy", "ty", "ly") vagy azonos hangzású és kiejtésű szó, hanem főleg a szerkezeti egyezés bizonyítja."

A tibeti szótár előszavában ekképpen ír híres tudósunk, Körösi Csoma Sándor, akiről sokáig azt hitték, téves nyomon járt, amikor őseinket az ujjuroknál akarta keresni, s csak most kezdi igazolni őt a tudósvilág: "Saját nemzetének pedig a szerző büszkeséggel jelentheti, hogy a szanszkrit tanulmányozása sokkal hasznosabb a magyarokra, mint bármely más európai nemzetre nézve. A magyarok dús forrást fognak találni tanulmányozásában, szem előtt tartván nemzeti eredetük, szokásaik, viselkedésük és nyelvük szempontjait, mégpedig azért, mivel a szanszkrit nyelv alkotása (más indiai nyelvekkel egyetemben) nagyon párhuzamos a magyaréval, mely különben eltér a nyugati Európa nyelveitől. E párhuzamosságnak feltűnő bizonyosságul álljon a következő példa. A magyarban előragok helyett utóragokat találunk, kivétel nélkül, kivéve a személyes névmások esetét; és az igeigekből segédige nélkül, s csupán egy szótag egyszerű hozzáadásával többféle igealakokat formálhatunk: tudniillik cselekvő, szenvedő, óhajtó, visszaható formákat. Így van ez úgy a magyarban, mint a szanszkritban, s nincs szükség sem itt, sem ott a segítő igékre az összetett múlt vagy jövő idők formálásában, ahogy az okvetlenül megkívántatik az európai nyelvekben."

Így szól Körösi Csoma a szanszkrit és magyar nyelv hasonlóságairól. Én még megemlíteném a szanszkrit és a magyar kicsinyítőképzők teljes azonosságát. A szanszkrit nyelv a "ka" és a "dzsi" kicsinyítőképzőt használja, míg népies változata a "ko". ezek megfelelője mind megtalálható a magyar nyelvben is. Pl.: napocska, fiúcska, leányka stb., illetve Fercsi, Karcsi, bácsi, öcsi etc., valamint Lackó, Ferkó, pejko stb.

Az úttörő Körösi után több magyar kutató foglalkozott a szanszkrit és a magyar nyelv összehasonlításával. Dr. Tóth Jenő indiai tanulmányai ideje alatt például kb. 1300 olyan szót gyűjtött, amelyek a magyar nyelv törzsi, családi, földrajzi stb. vonatkozású szókészletével mutatnak szoros kapcsolatot.

A Duka Tivadar által kiadott Körösi Csoma-életrajz függeléke mint Csoma Sándor eredeti gyűjtését közli azt a kb. 250 szanszkrit szót, amelyeket a magyarral egyeztetetőknek tartott. Az ehhez írt jegyzetekben olvashatunk a Körösi által kiemelt, Indiában szereplő, magyarral egyező családnevekről: Bala, Buda, Bodola, Barta, Bálya, Bod, Bede, Binde, Vajna, Beder, Vida, Bardócz, Bihar, Hari, Csorja, Sánta, Buja, Székely stb.

Mind a mai napig használunk olyan jó pogány magyar keresztnéveket, amelyek Indiában is népszerűek: Atilla, Béla, Buda, Réka stb.

A magyarral rokon hangzó szanszkrit szavakat most nem sorolom fel, de néhányat érdemes megemlíteni, azokat, amelyek a legfontosabb jelentőségűek egy civilizált, vallásos kultúrájú nép életében: ista, isan - isten; balavan - bálvány (!); agni - égny; átá - atya; hirany - arany; kú - kút; brikha - bika; arthak - érték; dvára - udvar; kalasha - kulacs stb.

Halálos ágyán Körösi nyomatékokat adott annak a meggyőződésének, hogy hazánk ősi helységnevei, illetve a folyók és hegyek nevei szanszkrit eredetűek: Déva, Temesvár, Mucsi, Kartal, Buda, Baja, Tisza (Indiában Tiszta folyó) és Bihar. Ez utóbbi India egyik államának neve is, amelyet az Encyclopedia Britannica szerint a fehér hunok alapítottak.

A nyelvi hasonlóságokról még óráig lehetne beszélni, de időszűke miatt térjünk át a magyar és védikus mitológia tanulmányozására, ezt is dióhéjban. Vegyük először is a lélekvándorlást, mert ez képezi a védikus filozófia és vallás talán legjellemzőbb tantételét. Mondáinkban, meséinkben ez természetes jelenség, a régi magyar hit szerves része. Pl. mondáink szerint Atilla Álmosként született újra. Több szólásmondásunk ("hálni jár belé a lélek"), valamint meséink mind a mai napig frissen őrzik őseink hitét a lélekvándorlásban.

A mítoszokban az emberi testből a halál pillanatában kiszálló lélek ismét egy új, növényi, állati testbe költözik. Példák erre: "miképp a meggyilkolt királyleány, mint jávorcsemete elősarjad", "a megholt leányból rózsaszín lesz", ellenben a csapodár, hűtlen nő "gyümölcstelen szederfává lesz", a csángó dalban pedig "a megholt kedves mint gerlice jó elő". A bűnösebbek torz kinézésű vadállatokként, mint pl. kígyó, béka, farkas stb. formákban születnek meg, az enyhébb vétkeket elkövetők pedig szelídebb formákban, pl. galamb, lepke stb. képében. (Ipolyi Arnold: "Magyar Mythologia")

Mint már említettem, a védikus értelmező szótár szerint a magyarok papjai a napot imádták. Ezzel kapcsolatban Theophylaktos történetíró ekképpen ír: "A magyarok tisztelik s énekkel dicsérik a Napot s a tüzet... de imádják egyedül és istennek nevezik azt, ki a Napot, Eget s Földet alkotta."

A honfoglalás előtti magyarok legrégebbi részletes leírása arab nyelvű, Dzshaháni bakharai tudós és államférfi tollából származik, s Ibn Ruszta, valamint Gardhizi arab fordításában maradt ránk. Eszerint a magyarok tűz- és napimádó népek voltak.

A Védák szerint a harcos nemzetek vagy a Raghu-, vagy pedig Szúrja-vamszához tartoztak. Az utóbbiak a Napot tartják eredetüknek, ezért azt imádják.

De a magyarok nemcsak a napot és a tüzet, hanem a szent turulmadarat is imádták. Ez szerintem nem más, mint a védikus vallás Garuda madara, amit ma is imádnak Indiában, Nepálban és Bali szigetén. Az ősi magyar hit szerint a turul nem fizikai állat, hanem madár alakú, felsőbbrendű égi szellem, akárcsak Garuda. Erre utal Anonymus is, aki világosan *divina visio*-ról beszél. Ethele király címe a koronás turul volt.

Tudvalevő, hogy a magyar táltosok lóáldozatokat végeztek. Ez a rituáció szerves része volt a védikus civilizációnak, s az "asvamédha-jagya" néven ismerték. A táltos vagy tátos szó egyébként igen érdekes, mert feltételezhető gyökere, a tat Brah-mára, a védikus papokat és a kozmoszt teremtető félistenre utal. Több feljegyzés szerint (Bonfinius) táltosaink vegetariánusok voltak - akárcsak az indiai bráhmanák -, s főként joghurtot, mézen, gyökereken éltek.

Mind a magyar, mind a védikus ősvallásban nagy szerepe volt, van a bűvös, mágikus szavaknak (mantrák), mint amilyenek a ráolvasásokban is előfordulnak. Érdekes, hogy az indiaiakhoz hasonlóan, őseink is ilyen mágikus szavak hatásának tulajdonították elért eredményeiket, mint pl. a sikeres gyógyulást, vagy akár a nyílvesztő célbatalálását.

A 108-as szám szintén nagy jelentőségű a védikus vallásban; mennyei, bűvös számnak számít (108 Upanisad, rózsafüzérszem, Krisna barátnői rangos cím stb.). Kézai Simon történetíró szerint a magyar nép 108 tiszta nemzetségből áll.

A történelemkönyvekben olvashatjuk, hogy a lázadó Vata szkíta módra leborotválta a haját, s csak egy farkocot hagyott a feje búbján. Priszkhosz történetíró is tanúsítja, hogy a hunok egy copf kivételével körbeborotválták hajukat. Dugoncs-Apor Péter jegyzeteiből is kiderül, hogy a székelyek és magyarok hajukat mind leborotválták, a megmaradt farkocot pedig felkötötték. Ez a védikus civilizációban is kötelező viselet volt, sőt, Indiában sokan mind a mai napig így tesznek.

Az eredeti magyar népviselet is igen hasonlít a közép-ázsiaiakra. A pendely vagy szoknya-gatya, a lobogó ujjú fehér ing és a kis mellényke mind-mind teljesen ismertek az észak-indiai népviseletekben.

Eleink hozták Európába a gombot (pitykét), lábukat pedig szépen csilingelő kőöntögyűk ékesítették.

Az indiai hunok szövő- és hímző technikája, valamint a batikolt munkák rajzai és motívumai Európában csak nálunk mutatnak csodálatos egyezést. A kapudíszek és hímzések díszítőelemeiben sűrűn fellelhető a pávamadár, a lótuszszerű nagy virág és az ún. csakra, a nap szimbóluma. Sokak szerint, mint pl. Huszka, ezek csak nálunk és az indiai művészetben honosak.

Ami pedig a zenénket illeti, erről így nyilatkozott Kodály Zoltán: "Zenénk törzse éppoly rokontalan Európában, mint nyelvünk. Eredetiségéből ezeréves érintkezés, idegen hatás sem tudta kiforgatni." (Magyarság a zenében, K. Z. írása.) Deben Bhattachárja, aki az UNESCO megbízásából a világ majd mindegyik népének zenéjét tanulmányozta, a hatvanas évek végén egy gyönyörű dupla albumot jelentetett meg a székely-magyar, illetve a csángó népzeneről, úgy véli, hogy zenénk csak Európában idegen, Észak-Indiában viszont nagyon is ismerősnek hangzik.

Ősi magyar hangszer a kagylókürt is, amelyet Indiában ma is használnak. A cimbalom a kasmíriak népi hangszere (szantúr), a citera pedig nem más, mint szitara. Mindkettő felépítése hasonló: rezgőhúrok stb.

Lehet, hogy a rendelkezésemre álló idő rövidsége miatt mindez felületesnek hangzik. Hamarosan megjelenő könyvemben részletes, meggyőző érveket kívánunk felsorolni az ősmagyarok védikus kultúrájának igazolására.

Végül is Körösi Csoma Sándor szavaival szeretnék búcsúzni, amelyek szerintem egyáltalán nem idejétmúltak: "Keressetek, kutassatok, mert az egész világ egyetlen nemzete sem talál annyi kincset kultúrájának gyarapítására, mint a magyar az ősi indiai kultúra tárházában!"

W. VITYI ZOLTÁN

(Mátészalka)

ŐFELSÉGE II. ERZSÉBET ANGOL KIRÁLYNŐ MAGYARORSZÁGI ŐSEI

Egy legenda nyomában

Az Úr 1016. esztendejének tavaszán a dánok 19 éves ifjú királya, Knut, vagy ahogyan az utókor nevezi: Nagy Kanut, partra szállt az angol szigeten. A rövidesen már Londont ostromló serege ellen egy másik ifjú uralkodó, az éppen királlyá kiáltott angolszász Vasbordájú Edmund vette fel a harcot, de végül is kényszerű egyezsége lépett Kanuttal. Egyezségük szerint Edmundnak csak a Temzétől délre eső tartományai maradtak meg, míg északon a dán király lett az úr. Nem sokkal később, október 30-án, Vasbordájú Edmund váratlanul elhunyt. Az angol krónikák szerint Kanut orgyilkosai végeztek vele. Apró árváinak, Edward és Edmund hercegnek a sorsa pedig a kényszerű száműzetés lett, amelynek jó részét a magyar királyi udvarban töltötték el ⁽¹⁾.

Az eddig elmondottak történelmi tények. Az utókor azonban - s ez nem egyedi eset a történetirodalomban - magyarázatot keresett a hercegek hosszú magyarországi tartózkodására. Talált is. Mindenekelőtt azt feltételezte, hogy a testvérpárnak Szent István magyar király leányai közül sikerült házastársat szereznie. De akadt olyan elképzelése is, hogy az csak Edmund hercegnek lett osztály része, vagy mégis Edward herceg volt összeadva vagy Szent István, vagy Salamon magyar király Ágota nevű leányával.

A múlt század végére már jócskán kitereltesedett, de egyes részleteiben nyugvópontra mindmáig nem jutott vitában számos angol, magyar és egyéb nemzetiségű történész, genealógus megszólalt. A teljes irodalmi anyagot hosszú lenne felsorolni. Magyar részről a legkorábbiak közül Szalay László, Wertner Mór, Kropf Lajos, Zarándy A. Gáspár, Karácsonyi János, Herczog József tanulmányát, a legújabb időből pedig Nagy Kázmér és Vajay Szabolcs munkáit lehet kiemelni ahhoz, hogy az érvek, ellenérvek között valamelyest eligazodjunk ⁽²⁾.

Arra, hogy az angolszász hercegek körüli vita egyes részleteinek megnyugtató tisztázása még ma is élő problémája a magyar történettudománynak, jellemző adalék az is, hogy az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent *Magyarország történeti kronológiája* legújabb kiadásában - Érszegi Géza és Solymosi László szerint - 1057-ben Edward herceg tért vissza Magyarországból Angliába, míg a *Magyarország története* című sorozat első kötetében, ugyancsak az akadémiai Kiadó kötetében - Györffy György szerint - Edmund herceg tette meg azt az utat az adott időpontban ⁽³⁾.

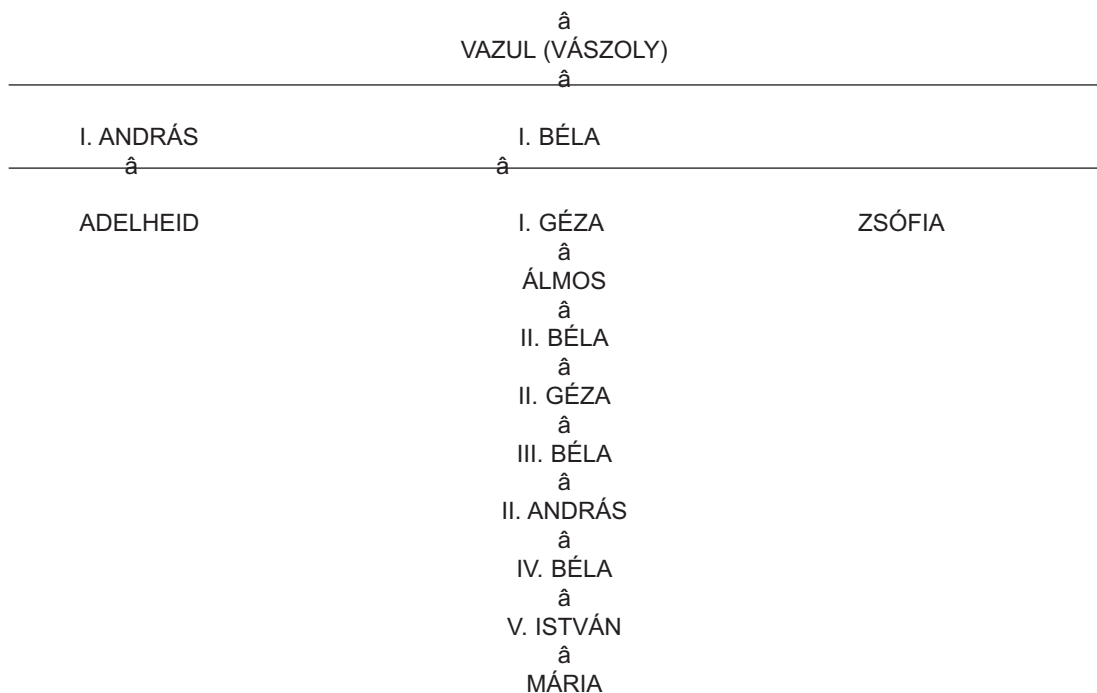
Az elhangzott érvek, feltételezések, kombinációk értékelésére most nem vállalkozhatunk. Annyit azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a hercegek Árpád-házi házassági kapcsolata végül is a legendák körébe utalható, de közeli sógorsági kapcsolatuk I. András magyar királlyal okkal feltételezhető!

Az Árpád-házi ősök

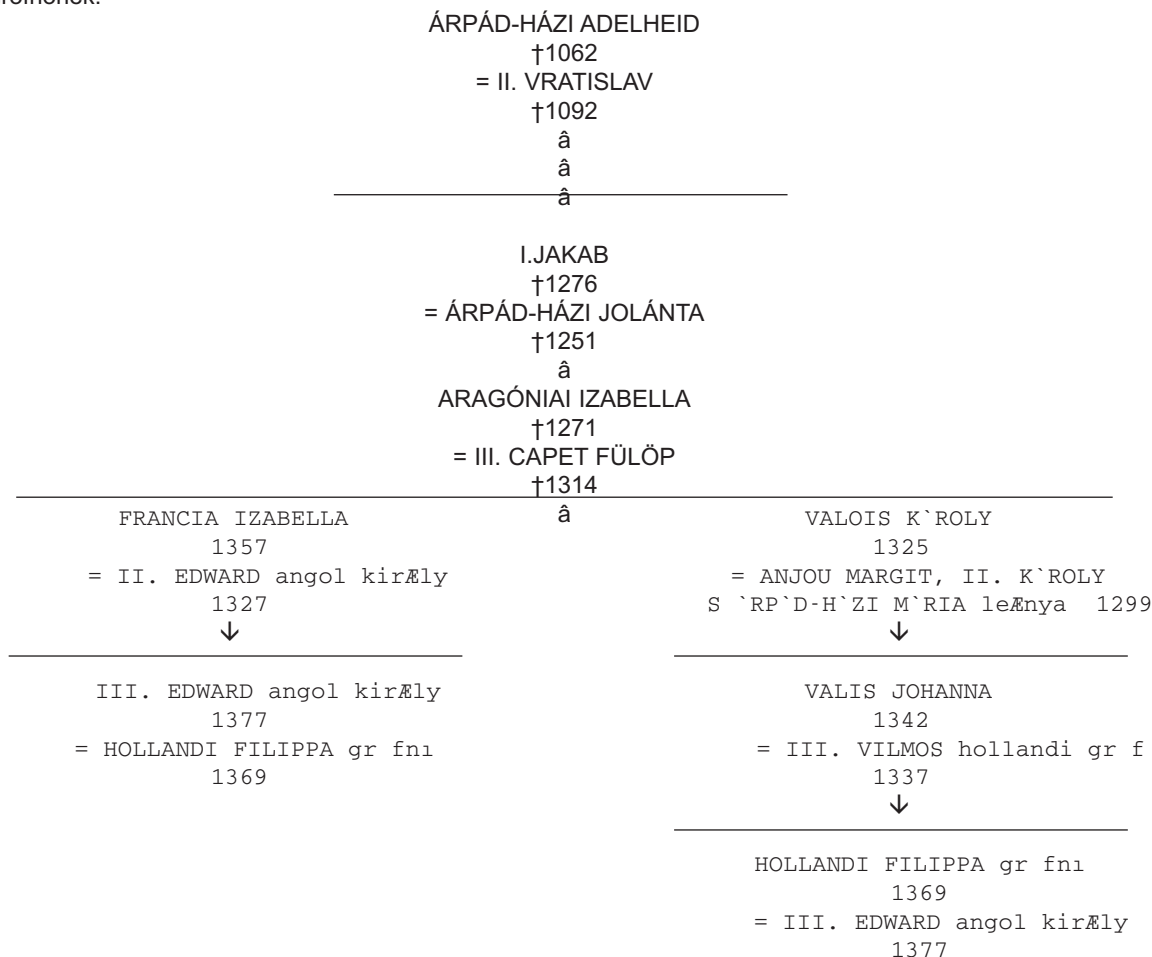
Őfelsége II. Erzsébet angol királynő első magyar ősei - s ez az európai uralkodóházak ismert szövevényes házassági kapcsolatai alapján másként el sem képzelhető - a magyar uralkodóház tagjai voltak. Az összes Árpád-házi ősvonala feltárására azonban itt és most nem vállalkozunk. Egyrészt, miután a bemutatásuk jóval meghaladná egy rövid előadás keretét, másrészt azért, mert az így kimutatható magyar ősök száma a királynő összes magyarországi őseinek csak kicsiny, bár jelentőségében kiemelkedő töredékét reprezentálja.

Őfelsége számos Árpád-házi ősvonala közül az első kettő, amelyeket most bemutatni kívánunk, az Anjou-Plantagenet házból származó III. Edward angol királyhoz és annak feleségéhez, Filippa hollandi grófnőhöz kötődik. Kettőjüknek az első magyar uralkodóház összesen 21 ősszület adott. Névsoruk megérdemli a felsorolást: Előd, Álmos, Árpád, Zsolta, Taksony, Mihály, Vazul (Vászoly), I. András, I. Béla, I. Géza (utóbbiak már királyok), Álmos herceg, s az utódai közül: II. Béla, II. Géza, III. Béla, II. András, IV. Béla és V. István király, valamint a hercegnők közül: Adelheid (I. András és Anasztázia kijevei hercegnő leánya, II. Vratislav cseh herceg felesége), Zsófia (I. Béla és Szünadené görög hercegnő leánya, Magnus szász herceg felesége), Jolánta (II. András és Courtenay Jolanta leánya, I. Jakab aragóniai király felesége), végül Mária (V. István és Erzsébet kun hercegnő leánya, II. Anjou Károly nápolyi király felesége). Származásrendjük:

ELŐD
  à
  ÁLMOS
    à
    ÁRPÁD
      à
      ZSOLTA
      à
      TAKSONY
      à
      MIHÁLY (BÉLA?)

Árpád-házi Adelheidtől és férjétől, II. Vratislav cseh hercegtől származott, mintegy hetedízigleni unokájuként I. Jakab aragóniai király, aki a feleségével, Árpád-házi Jolántával együtt őse volt mind III. Edward angol királynak, mind feleségének, Filippa hollandi grófnőnek:

Árpád-házi Mária és férje, II. Károly nápolyi király, valamint Árpád-házi Johanna és I. Jakab aragóniai király utódait külön nem is szükséges felvázolnunk, hiszen származásrendjüket, mint láttuk, be kellett iktatnunk a harmadik magyar hercegnő, Árpád-

házi Adelheid leszármazottai közé is. Így mindössze annyi kötelezettségünk maradt, hogy a negyedik magyar hercegnő, Árpád-házi Zsófia első angol leszármazottját bemutassuk. Az pedig nem más, mint II. Edward angol király, Árpád-házi Zsófia és Magnus szász herceg hatodízigleni unokájának, Castiliei Eleonóra hercegnőnek és férjének, az Anjou-Plantagenet házból származó I. Edward angol királynak a fia:

ÁRPÁD-HÁZI ZSÓFIA
1095
= MAGNUS szász hg.
1106
â
â
â
SVÁB BEATRIX
= III. FERDINÁND castilia és leon királya
1252
â
CASTILIAI ELEONÓRA
1290
= I. EDWARD angol király
1307
â
II. EDWARD angol király
1327
= FRANCIA IZABELLA
1357

Az Anjou-Plantagenet angol uralkodóház korai összeköttetései a magyar uralkodóházzal jól szemléltetik az európai fejedelmi családok már korábban említett, egymás közötti bonyolult kapcsolatrendszerét, s ha valóban felvázolnánk II. Erzsébet királynő összes Árpád-házi ősvonulatát, alighanem arra a megállapításra jutnánk, hogy alig akad olyan európai uralkodófamilia, amelyik egy-egy Árpád-házi hercegnőt ne vallhatna ősanyjának ⁽⁴⁾.

A kisérei Rhédey család

A családalapító Szentmárton-Rédei Mikócsát, Mikó fiát 1331-ben említik először az okleveles források. Abból az Aba nemzetségből származott, amelyet Kézai Simon mester Csaba királyfitól, Atilla fiától eredeztetett, míg Anonymus szerint - maguknak az Abáknak a hagyományai alapján - a nemzetség Ed és Edemen kun vezértől származott. Ma már elfogadott nézet, hogy az Abák nemzetsége kabar eredetű lehetett. Első őseik, Ed és Edemen vezér Álmos és Árpád kortársai, leszármazottjuk: Pata úr, Taksony és Géza nagyfejedelem korában élt. Fia, Csaba, az első magyar király sógora lett, s egyszersmind nádora; unokája: Aba Sámuel, pedig Magyarország harmadik királya⁽⁵⁾.

A kisérei Rhédeiek 1612-1613 körül hagyták el ősi Heves megyei birtokaikat és költöztek át Erdélybe II. Rhédey Ferenc váradi főkapitány és Bihar megyei főispán hívására. Utóbbi fia, III. Ferenc, 1657-1658 között Erdély fejedelme volt. Unokatestvéréől, III. Jánostól származott II. Erzsébet angol királynő utolsó magyar őse: Rhédey Klaudia ⁽⁶⁾.

A híres szépségű Kaludiát a szülei: gróf Rhédey László és báró Inczedy Ágnes, 1812. szeptember 21-én kereszteltették az erdőszentgyörgyi református templomban Zsuzsánna-Klaudia névre. Egyetlen gyermekként nőtt fel, és minden bizonnyal a császárvárosban, Bécsben ismerkedett meg későbbi férjével, Sándor württembergi herceg, császári huszárezredessel, akivel 1835. május 2-án kötött házasságot. Még abban az esztendőben, május 16-án - Hohenstein névvel - osztrák grófi rangot nyert. Gyermekei ezt a gróf Hohenstein nevet viselték 1863-ig, amikor is a férje unokatestvéréől, Vilmos württembergi királytól az ősi Teck hercegi címet kapták. Házasságából - Ferenc nevű fián kívül - még két leánya született és éppen negyedik gyermekét várta Erdélyben, amikor 1841 szeptemberében a férje után utazott Grazba, ahol Sándor herceg, akkor már vezérőrnagyként, a helyi hadosztály parancsnoka volt. Graz alatt azonban kocsija az útszéli árokba borult, s a várandós Klaudia olyan sérüléseket szenvedett, hogy nyolc nap múlva, 1841. október 1-jén Pettau városában elhunyt. Holttestét - utolsó kívánságaként - hazaszállították Erdőszentgyörgyre, ahol október 21-én temették el abban a templomban, ahol közel 30 évvel korábban megkeresztelték. Sírja fölé unokája, Teck Mary Victoria hercegnő, 1905 májusában - akkor már V. György angol király felesége - emeltetett márvány síremléket.

A nagyanyja emlékét meleg szeretettel őrző angol királyné, Mary Victoria sohase látta Rhédey Kaludiát, de alig emlékezhetett reá apja, Teck Ferenc herceg sem, hiszen alig négyévesen veszítette el. A szépséges Klaudia emlékét minden bizonnyal a férje, vándor württembergi herceg őrizte meg, s táplálta fia és unokája lelkébe, aki csak 1885-ben távozott az élők sorából ⁽⁷⁾.

Őfelsége II. Erzsébet angol királynő leszármazása Rhédey Klaudiától

gróf RHÉDEY-HOHENSTEIN KLAUDIA " 1812 † 1841 = (1835) SÁNDOR württembergi hg. " 1804 † 1885	â	TECK FERENC hg., királyi fenség " 1837 † 1900 = (1866) MARY ADELHEID hercegnő " 1838 † 1897	â	TECK MARY VICTORIA hercegnő " 1867 † 1953 = (1893) V. GYÖRGY angol király " 1865 † 1936	â	VI. GYÖRGY angol király " 1902 † 1952 = (1923) LADY ELISABETH BOWES-LYON " 1900 † 1986	â	II. ERZSÉBET angol királynő " 1926 = (1947) FÜLÖP edinburghi herceg " 1921
--	---	--	---	--	---	---	---	---

Rhédey Klaudia ősei

Őfelsége II. Erzsébet angol királynő magyarországi őseinek a többségét Rhédey Klaudia ezres nagyságrendben kimutatható elődei teszik ki. Néhányukat Komlósy Artur mutatta be a Turul 1910. évfolyamában megjelent *Az angol királyné magyar rokonsága* című dolgozatában. Néhány, de különösen Rhédey Klaudiára vonatkozó életrajzi adatát tanulmányunkban is felhasználtuk. Boér Gézának a Magyar Családtörténeti szemle II. évfolyamában *Az angol király erdélyi ősei* címmel közzétett és az akkor, 1936-ban uralkodó VIII. Edward angol király Rhédey-őseit négy generációra visszamenően feldolgozott őstáblájával már nem volt ilyen szerencsénk. Az ott bemutatott 30 ősszülo közül ugyanis három főt: Kövesdi Boér Simont, a feleségét, Sepsiszentiváni Henter Borbálát és leányukat, Boér Annát törölnünk kellett Rhédey Klaudia ősei közül ⁽⁹⁾.

A Boér-féle őstáblát illetően velünk azonos eredményre jutott jeles genealógusunk, Filkorn Pál is, aki 1986-ban a *Vay Ádám-tól az angol királynőig* című dolgozatában foglalkozott Rhédey Klaudia, illetve II. Erzsébet királynő magyar őseivel. Az ő kutatási eredményeit is használva vált lehetővé, hogy Klaudia grófnő őseinek vizsgálati körét nyolc-kilenc generációra, tehát 30 fő helyett 1022 főre kiszélesítsük.

Tanulmányunk tábláin ezek közül csak nyolc generációt mutatunk be, s ezeknek a lehetséges 510 tagja közül eddig 414-et sikerült felkutatnunk. Közülük 21-nek azonban a keresztnévét még nem ismerjük. A kilencedik ősgeneráció újabb 512 tagja közül már csak 289-et azonosíthattunk, akiknek a személyi adatai tábláinkon - természetesen - nem szerepelnek.

A kilenc ősgeneráció ismert 703 tagja 175, főként magyar családból származik, de akad közöttük kabar, besenyő, székely, sváb, szász, horvát, rác és oláh eredetű, magyarrá honosodott familia is. Az őstáblákon ezek közül 127 család tagjaival találkozhatunk, mégpedig - eredetük szerinti csoportosításban - a következőkkel:

A magyar eredetű szávai Almády, szendrői Aszalay, kiskendi Baládfy, borbereki Bálpatak, nagybaracscai Barachkay, nagybarcsai Barchay, bárczai Bárczay, héderfái Barlabácssy, Benedeky, nagybesenyői Bessenyei, betleni és buni Bethlen, szászfülpüsi és bikali Bikly, az erdélyi bogáti Bogáthy, simai Borbély, kápolnai Bornemisza, devecseri Bornemisza alias Hegedüs, csaholymonostori Csaholyi, eszényi Csaphy, Csejthy, borosjenői Csókássy, Détáry, dobokai Dobokay, gyerőmonostori Ebeny, gordovai Fánchy, iványi Fekete, gávai és sófalvi Gávay, gerendi Gerendy, gyerővásárhelyi Gyerőffy, rátóti Gyulaffy, henselöczy alias Bajánházy, brendhidai Huszár, nagykállói Kállay, szentlászlói Kamuthy, kapivári Kapy, ilosvai Kávássy, farnosi Keczely, gyerőmonostori Kemény, szarvaskendi Kendy, kereszturi Keresztessy, klobusiczi Klobusiczy, homoródszentpáli Kornis, várfalvi Kósa, fogarasi Lészay, fejevári Lipcsey, dereszlényi Litassy, nagylónyai és vásárosnaményi Lónyay, szentmártonmacskási Macskássy, téplai Madochány, biki Mátyus, bocsári Mocsáry, alsómonai Monay, kisjenői Nádudvary, Nagy, boldogújfalui és váradi Nagy, buzásbocsárdi Nyakazó, Pápai Páriz, magasmarti Pathó, kecskeméti Patóchy, nagyidai Perényi, osztópáni Perneszy, nagymihályi Pongrácz, recski Retsky, russori, petki Sarmasághy, zsombori Sombory, lekcsei Sulyok, csarnavodai Surányi, Csallóközi alias Sutha, teremi Sükösd, szenttamási Szalánczy, dobokai Szilvássy, Szolgha, iklódi és nagy-

ercsei Tholdalaghy, csucsi Thomory, torockószentgyörgyi Thoroczka, bethlenfalvi Thurzó, csicsókereszturi Torma, szederkényi Tornyi, sarkadi Türy, tyukodi Tyukody, divékújfalusi Újfalussy, kéméndi Várad, laskodi és vajai Vay, farnasi Veress, gyulai Walkay, czegei Wass és csépei Zoltán;

a *kabar eredetű* kisérei Rhédey és lápispataki Segnyei;

a *besenyő eredetű* losonczi Bánffy;

a *székely eredetű* zabolai Basa, csikszentmártoni Becz, uzoni Bély, vargyasi Dániel, szövérdi Gáspár, nyujtói Imecs, köröspataki Kálnoky, osdoli Kun, illyefalvi Mihály, gelencei Mihály, zabolai Mikes, Mikó, bodoki Mikó, oroszfai Mikó, szentbenedeki Paczalay, dersi Petky;

a *sváb eredetű* Gutkeled nb. szaniszlói Báthory, a Hont-Pázmán nb. gácsi Forgách, hallerkői Haller, a Hont-Pázmán nb. Petthry, a Hermán nb. szolnokszentgyörgyi Szentgyörgyi, a Hont-Pázmán nb. nagyszalontai Tholdy és a Gutkeled nb. Zeleméry Kamarás;

a *szász eredetű* kolozsvári Filtich, a somogyomi és kolozsvári Thorday;

a *horvát eredetű* Kacic nb. bögei Farkas, a váradi Inczedy-Ivics, és a Subic nb. brebiri Melyth;

a *rac-szerb eredetű* galgói Rác;

az *oláh eredetű* kenézcsaládokból magyarrá honosodott papfalvi Havasallyi, malomvízi Kendeffy, pitești Logofet, és a zalaszi Zalasdy család tagjaival.

Az őstáblákon fel nem tüntetett kilencedik ősgeneráció újabb családjai közül

magyar eredetű: a nagymihályi Bánffy, pesőci Bebek, bocskói és kismarjai Bocskai, kistárkányi Boda, óbogat Bogáthy, bolti Bolth, ártánházi Bornemisza, büdi Büdy, keresszeghi Csáky, csicséri Chichery, somkerek Erdélyi, feledi Feledy, háportoni Forró, magyarfráti Fráthy, peterdi Hosszuasó, baranyavári és kisasszonyfalvi Istvánffy, a Kaptury, nagykarolyi Károlyi, vetési Kökényesdy, a lipcsey, sómolykői Menyhárd, körösnadányi Nadányi, a Pazdichy, Pottornyai, Révay, mizsei Sár, Szentiványi, szentimrei Sztrigyi, a Telegdy, Tökésújfalussy, tótöri és kalotaszegi Tötör, sárközújlaki és szamosújlaki Újlaky, mezőteremi Vethéssy és az albi Zólyom;

székely eredetű: a sepsiszentgyörgyi Daczó, geyesi Glésán, szárhegyi Lázár és a homoródszentpáli Szentpály;

sváb eredetű a Hermán nb. felpesti Makray;

szász eredetű a győrfalvi Henke;

horvát eredetű a dubraviczay Dubraviczky, a Kacic nb. harinnai Farkas és a Subic nb. Zrínyi;

rac-szerb eredetű a nagylaki Jaksich;

oláh eredetű Mircse havasalföldi fejedelem családja;

francia eredetű De Chorezo;

és a *lengyel eredetű* Lengyel család.

Olyan magyar és magyarrá lett családok, amelyeknek a története gyökeresen összeforrt a magyar nép, a magyar állam történetével, de Horvátország, Bosznia, Szerbia, Lengyelország, Moldova, Havasalföld sok-sok szállal Magyarországhoz kötődő történetével is. Tagjaik közül számosan végezték be életüket Magyarország, Erdély, Lengyelország sorsdöntő csatáiban, vagy éppen a vérpadon. Nem kevés azoknak a száma sem, akiket mint országépítő fejedelmeket, államférfiakat, politikusokat vagy mint az irodalom és a tudomány jeles művelőit tartja számon a magyar és az egyetemes történet- és irodalomtudomány, vagy mint nemzeti hőseket a magyar és a vele szomszédos népek emlékezete ⁽⁹⁾.

Jegyzetek

1. A történetekre ld. Lázár Gyula: Angolország története a legrégibb időktől az újkorig. I. Temesvár, 1892. 98-99, 100-103; - Szántó György Tibor: Anglia története. Bp. 1986. 25
2. Az angolszász hercegekre vonatkozó irodalomra ld. Wertner Mór: Az Árpádok családi története. Nagy Becskereken 1892. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár LI) 45. KK. Zarándy A. Gáspár: Árpád vére - Hohenlohe. Bp. 1904. 12; Karácsonyi János tanulmányát Skóciai Szent Margitról: Turul XLII (1928) 40. kk.; Herczog József: Skóciai Szent Margit származásának kérdése. In: turul LIII (1929) 1-53; Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. I. Bp. 1951. 47, 71; III. Bp. 1958. 66; Szabolcs de Vajay, Duquesne Review 7. 1962. 71-87; Nagy Kázmér: Skócia pannóniai királynéja. München, 1971
3. Ld. Magyarország történeti kronológiája I. Bp. 1981. 87; Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig. I. Bp. 1984. 863; II. 1511
4. A felhasznált irodalomra ld. Nagy Géza: III. Béla és Antiochiai Anna Ágnes, mint I. Ferenc József ő felségének ősei. In: Turul XVI (1898) 1-14, 49-58 és a II., V., XIV., XVI., XIX. tábla
5. Az Aba nemzetség eredetéről és korai származásrendjéről ld. Anonymus: Gesta Hungarorum. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Hasonmás kiadásban megjelentette a Magyar Helikon Pais Dezső fordításában Budapesten, 1975-ben. 85, 87, 96 és 106; - Domanovszky Sándor: Kézai Simon mester krónikája. Bp. 1906. 67; - Györffy György: István király és műve. Bp. 1977. 55, 100, 241 és 380
6. A Rhédey családra ld. Komáromy András: A kis-rédei Rhédey családról. In: turul I (1883) 119-138
7. Gróf Rhédey Klaudiára ld. Komlóssy Artúr: Az angol királyné magyar rokonsága (gróf Rhédey Mihály leszármazói) In: Turul XXVIII (1910) 97-99
8. Komlóssy tanulmányát ld. 7. jegyzetben; Boér Géza tábláját ld. Magyar Családtörténeti Szemle II. évf. (1936) 8-9. füzet 12.
9. A Rhédey-ősök személyi adatait tanulmányunk második részében, az életrajzi jegyzetekben közöljük

ZALEZSÁK ALBIN

(Toronto)

ŐSHAZÁNK

Az őshaza fogalma alatt azt a területet értjük, amelyen egy nép, nemzet legősibb közösségi életének kialakulása elkezdődött. A magyarok őshazája tehát az a földrajzi terület, amelyet történelmi események, embertani, régészeti adatok, mítoszok és legendák őseink múltjával kapcsolatba hoznak.

Az eurázsiai földrész jónéhány térségét lehet a magyarság őshazájának tekinteni, aszerint, hogy a magyar múlt melyik történelmi időpontját szemléljük. Ilyenformán nem egy, hanem több őshazáról is beszélhetnénk. Én azonban azt hiszem, hogy őshazánknak csak azt a területet fogadhatom el, amely minden ősünk közös hazája volt. Ez pedig kizárólagosan egy van: Magyarország. A történelmi kárpát-duna-medencei őshazánk.

A mai magyarság teljes összetételében itt, a Kárpát-Duna-medencében lett azzá, ami: magyar nemzet. Mert a magyarságnak a bizánciak által turkoknak nevezett ősei nem egy lakatlan területet elfoglaltak akkor, amikor a hunoknak, avaroknak, székelyeknek nevezett őseink országát hatalmukba vették.

A mai magyarság kettős összetételű, két ősnép leszármazottjai. Az egyik a Kárpát-medence őslakossága: hunok, avarok, székelyek. A másik a bizánciak által turkoknak nevezett, honfoglaló hadak népe. Ebből a két nagy népből, két egymással részben rokon, részben idegen vérségű, nyelvezetű, politikai rendszerű és kultúrájú népből a 9. század derekától számítható néhány száz év alatt egynyelvű és egy kultúrájú magyar nép lett.

Mintegy 8 éve kezembe került egy angol író, Róbert Schrutton: *The Other Atlantis* című könyve. Ebben a munkájában hivatkozik az író egy kéziratra, amelyet egy antikvárius hozott nyilvánosságra 1871 februárjában. Az Oera Linda Book néven, ófríz nyelven, nemzedékről nemzedékre írt történelmi hagyatéknak szenzációként hatott akadémikus körökben. A hivatalos történészek azonban nagyon rövid vizsgálat után hamisítványnak nyilvánították. Ezzel minden további érdeklődés és kutatómunka a mű irányában lehanyatlott.

Ezt a már-már elfelejtett írást Robert Schrutton nagy részletekben ismerteti. Magyar szempontból én nagy jelentőséget tulajdonítok ennek az írásnak, és ezért ebből néhány fontosabb részt magyarra lefordítottam. *Isa-Ten Tan* című munkámban közlök belőlük a *Regék, legendák* című fejezetben. Ebből idézem a következőket.

"Nemzetek, népek története nem minden részleteiben ismeretes a történészek, a történetírók előtt. Nagyon hiányos a mai nemzedékek tudása őseik régmúltjáról. A magyarság nagy tömegei sem tudnak mindenről, ami őseinkkel az idők folyamán megtörtént. Vannak dolgok, amikről csak a közelmúltban tudtunk meg többet. Ide tartoznak egyes regék, legendák és újabban megtalált vagy most magyarra fordított írások, rovások (*Arvisura*, *Oera Linda*, *Tarih-i Üngürüş* stb.). Ezeknek mindnek van történelmi alapja, még akkor is, ha azokat egyesek mesének tartják, mivel mesészerűen írják le az eseményeket.

Ilyen írás az *Oera Linda* is, amely a frizek nyelvén íródott. Az *Oera Linda* beszámol arról, hogy hogyan éltek a frizek Frieslandban és környékén. Továbbá közli azt a magyar szempontból nagyon fontos adatot, miszerint a magyarok és a finnek együtt telepedtek be az akkor nagyon gyér lakosságú Skandináviába Kr. e. 2092-ben, majd 2012-ben Frieslandba törtek be.

Közli azt is, hogy a magyarok, az egyiptomiakhoz hasonlóan, templomokat és piramisokat építettek. Szobraik előtt szertartásokat végeztek. Fejllett vallási életet éltek. Saját írásuk (rovás) volt, amelyet más nemzetek előtt titokban tartottak, azokat meg nem tanították, s csak ők, a papok (magyarok) használták egymás közt.

Egy pillanatig sem szabad megfeledkezni arról, hogy az *Oera Linda* a frizek dicsőségét és nagyszerűségét akarja hirdetni, ezért az idegeneket (magyarokat, finneket) nem a legjobb színben tünteti fel. Mivel történeteket, személyeket ismertet és időrendi sorrendben adatokat közöl, ezért a túlzások ellenére is értékes és tanulságos olvasmány a magyarhitűek számára. Bizonyítja a magyarok jelenlétét Európában Kr. e. 2092-ben.

*Száz meg egy évvel azután,
hogy elsüllyedt sziget Atland,
kétezer kilencvenkettő
az a történelmi idő,
mikor egy nép keletről jő.*

*Hajtja, űzi ellensége.
aj, ha egyszer utoléri,
azon nyomban elemészti,
nincs kegyelem senkinek se.*

*Bejött a nép Scandiába.
Gyéren lakott új hazába.
Védelemre itt rátalál,
ellensége nem űzi már.*

*Mi pedig mint jó frizek
vendéginknek tartjuk őket
barátsággal vagyunk velük.
Ismerkedjünk, mondjuk nekük.*

*Meg is tudjuk, kik s micsodák.
Papok népe, hisznek csodát.
Templomokat építenek,
mint az egyiptomi népek.*

*Szobraikat tiszteletben,
papjaiktól vezettetve,
élnek ők nagy fegyelemben,
mosoly nélkül, nem nevetve,*

*mindig komoly arccal, búsan,
szertartásban gazdag móddal.
Azért neveztük el finnek,
mert hogy oly ritkán derülnek,
s imádságban elrévülnek.*

*Főemberük neve Magi
Papkirály ő, fő vitézlő.
Mindenki csak őt követi.
Nála hatalom és erő.*

*Papjainak neve: magyar.
Ők az urak, ők vezetnek
mindenféle más népeket,
kik hozzájuk csatlakoztak,
azt szolgának elfogadtak.*

*Alattvalókká így lettek,
egy országban együtt éltek.
Mindig két nyelven beszéltek.
papok nyelvén magyar szóval,
a nép nyelvén szuómival.*

*Magyaroknak réz fegyvere,
finneknek meg kő a kése.
Papok szellemet idéznek, űznek,
minden népük ettől félnek.*

*Majd azután vagy nyolcvan évre
elfoglalnak mindent végre.
Jaj annak ki ellent állott,
nem látott több napvilágot.*

*És azután nem sokára
Wodin lett a frízek ura.
Hadsereget gyűjtött, hármát,
magyar-finnre reátámadt.*

*Magyar és finn meg is hátrált.
Megverettek, elszéledtek,
békés egyezkedést kértek.
Mági küldött követeket.*

*Buzogányt, koronát hoztak,
Wodint királyul választanak
mondván: "Bár a Mági gazdag,
mégis Te vagy hatalmasabb,
mert Frya tesz erősebbé,
minden szellemünkénél többé."*

*"Légy királyunk Te hős Wodin!
Szolgáloid leszünk mi minde,
s együtt űzzük el az ellent,
kivel eddig nem bírtunk el."*

*Erős és hős a fríz Wodin.
Harcban bátor, nem alkuvó,
de kit könnyen becsap csaló,
hamis szóval az ajkain.*

*És Wodin azt elfogadta,
hogy a Mági koronázza.
Magyar-finnnek így lett ura
frízek hőse, választottja.*

*Mági lányát adá nőül,
aki neki egy fiat szül.
De Wodinnak bűvvel, bájjal
eszét veszi varázslással.*

*Hét évig tart királysága,
addig Mági úrnak hagyja.
De azután eltünteti,
helyébe a fiút teszi.*

*Azt mondja, hogy a mennybe ment,
istenné lett ő odafent.
A fiút meg a nagyapja
(helyettese, hatalmasa)
kiskirálynak koronázza.*

*Magyar és finn ki ezt látta
(s) csalárdságát megutálta,
frízi néppel szövetségben
elhajózott, elment innen.
Neef Teunis és Neef Inka
vezérük lett egy nagy útra,
mondja az Oera Linda."*

Az őshaza szerintem, mint ahogy beszédem elején is mondtam, a Kárpát-Duna medence. A legősibb időktől itt él a magyarság legősibb őse. Akik ide jöttek, azok a magyarság őseihez jöttek és abba olvadtak bele.

Ezen állításomat alátámasztja még egy másik adat is, a Larousse: World Mytology című és Pierre Grimal Sorbonne-i professzor által szerkesztett vallástörténeti mű. A könyv 424. oldalán a Finland-Ugria című fejezetben egy kép található, amely alatt a következő szöveg van: Votive chariot from Yugoslavia. It shows an idol being drawn along by water birds, which were widespread religious emblems and often associated with a solar disc. These chariots were connected with the custom of urn burial which the Hungarians introduced into East Europe during the fifteenth and fourteenth centuries B. C. Belgrade Museum.

Ez pedig magyarra így fordítható át: Fogadalmi halottavató harciszekér Jugoszláviából. "Bálványt" vontató vízimadarak láthatók. Igen elterjedt és gyakran a napkoronggal társított jelképek ezek, amelyek az urnás temetkezéssel állnak kapcsolatban. E szokást a magyarok vezették be Kelet-Európában a Kr. szül. előtti 15-14. században. Belgrád Múzeum.

Sem a Sorbonne-i professzorról, sem a Belgrád Múzeumról nem feltételezem azt, hogy a magyar ősmúlt érdekében hamisított volna. Hogy a magyarok kelet-európai jelenlétét az Kr. e. 15-14. század korában ez a történelmi lelet igazolja, az senki előtt sem kétséges, kivéve a "hivatalos magyar történészeket", akik a magyarok kárpát-medencei jelenlétét majd 2 ezer évvel későbbre, a 7-8. századra teszik. Ők egy Volga menti, Káma-parti őshazát és egy halász-vadász magyar népet tartanak őseinknek. A Kárpát-medencében a régészek által megtalált magyar emlékeket Európa minden népével kapcsolatba hozzák, azoknak a múltját bizonyítgatják, mert nem akarják azt az igazságot elfogadni, hogy Árpád turk népének honfoglalása előtt már ott élt a magyar nép a Kárpát-Duna-medencében.

Függelék

László Gyula rajza

UTÓSZÓ

Nekem jutott az a megtiszteltetés, hogy mint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület III. Őstörténeti Találkozójának angliai elnöke, pár keresetlen szóval összegezzem elért eredményeinket.

Megvallom, némi megilletődöttséggel üdvözöltem a szerény londoni Mindszenty otthonba érkezett illusztris vendégeinket, akik szaktudásuk legjavát hozták el erre a Találkozóra a világ minden tájáról.

Az előadásra került bőséges anyag változatossága, az előadók tudományos felkészültsége és a bensőséges tudományos szellem már eleve biztosította Találkozónk testvéries sikerét. Számomra meghatározó volt a magyarországi és nyugati szakértők között két év során kialakult mély megértés, amely már az első óráktól kezdve eltörölte a hazai és a külföldi magyarság közti esetleges elvi és érzelmi különbözőség tévhitét.

A III. Magyar Őstörténeti Találkozó, az enyhülő politikai légkörben, valóban a testvéri egymásra találás, a közös érdekek felismerésének és a tisztán tudományos együttműködésnek örömnépe volt, ami 43 éves kegyetlen elkülönítés után balzsamként hatott aggodó szívemre.

Amennyiben lehetséges, ez a Találkozó nívósabb, az összmagyarság szempontjából nézve termékenyebb volt az eddigiekénél, s őszintén remélem, hogy következő Találkozónk még jelentősebbek lesznek őstörténetünket kutató jövő generációink tájékoztatása szempontjából.

Amint záróbeszédemben kifejtettem, a történelem kutatása meddő időöltés lenne, ha nem kapcsolnánk össze hazánk és népünk reálpolitikai problémáival. Manapság ellenséges, koncot védő szomszédaink pontosan egy összpontosítottan hamis történelmi érvelésre alapozott hadjáratot vívnak a magyarság léte ellen, el akarván orozni ősi történelmi jussunkat a Kárpát-medence jog szerinti birtoklására. 1920-tól kezdődően a "győztes" nyugati hatalmak is a területrelő ellenségeink pártján álltak, s ennek köszönhető mai, lehetetlenül nehéz helyzetünk a kárpát-medencei megcsonkított, évezredes hazánkban.

Számomra a történelem alapos ismerete - a régmúlt dicsőségeink tényeinek és a távoli ázsiai rokonainkkal való vérségi kapcsolataink felelevenítésén túl - főleg letagadhatatlan tények felsorolását jelenti a ma nemzeti létünkre törő szomszédos államok tudatosan meghamisított propagandája ellenében. Ennek tudatában kezdtem el őstörténeti tanulmányaimat már 1948-ban London szívében, ahol egykor megfogalmazták a trianoni békediktátum nemzetközi szankciókkal foganatosított területreléását, ami Csonka-Magyarország életképtelen, történelmileg tarthatatlan megoldását eredményezte.

Sokan azt tartják, hogy ma, "a "vasfüggöny" és a kelet-nyugati hallgatóságos megegyezés világpolitikai egyensúlyelméletének korában meddő próbálkozás az ősi magyar életjuss érvényesítésének elismertetése nagyhatalmi körökben. Ez a felfogás téves, s talán ezért volt az, hogy alapító elnökünk, dr. Csihák György, a semleges svájci mentalitásnak engedve, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület célkitűzését elvonatkoztatta a mai reálpolitikai valóságtól, miáltal biztosította az őstörténeti találkozók zavartalan folytonosságát és tisztán akadémikus jellegét a jövőre nézve. Bölcs előrelátása biztosíték munkánk zavartalan folytatása szempontjából, de ugyanakkor tudományos alátámasztó anyagot is teremt a magyar birodalmi integritás szószólóinak használatára.

Ősi japán közmondás: "Aki nem tiszteli őseit, méltó a pusztulásra". Igaz, hogy vegyes-házi királyaink uralkodása során a honfoglaló (visszatérő) magyarság - különösen a 18. és 19. század folyamán - szinte kisebbségi sorba jutott saját ősi honában a mesterségesen betelepített és jövevény nemzetiségi kisebbségek biológiai kolonizációs törekvései folytán, de ez egyáltalán nem jelenti (még mai értelmezésben sem) az államalkotó magyarság történelmi jussának elenyészését és kihalását a Kárpát-medence geopolitikai határain belül, hiszen már Reclus megírta, hogy az angol szigeteken kívül egyedül Magyarország képez megbonthatatlan földrajzi egységet Európában. Ennek mesterséges felbontása örökös nemzetközi feszültségek és egyensúlyi felbomlás forrása lesz. Megállapítása az 1850-es évek óta busásan beigazolódott: Európa mai problémáinak forrása e geopolitikai középpont, Magyarország feldarabolásában rejlik, amit természetesen sem az utódállamok, sem az akkori nyugati nagyhatalmak még ma sem hajlandók elismerni.

Mivel a magyar őstörténeti Találkozó csupán az Árpád-ház 1301-es kihalásának határvonaláig foglalja az ősiségünk dokumentációs anyagával, a fent említett eszmefuttatás nem tartozik a modern világpolitikai megfontolások és érvelések körébe. Elévülhetetlen érdeme a nemzetalkotó összmagyarság szempontjából viszont az, hogy megdönthetetlen, tudományosan semleges dokumentáció alapján bizonyítja a magyarság kb. 5000 éves múltját, országalkotói jogát és kulturális felsőbbbbségét Közép-Európa szívében, szemben az örökös genocidiummal fenyegető szomszédaink alig 80 éves áltudományos világpropagandájával. Felderítő munkája közel 180 millió ázsiai rokont kapcsol be a történelmi hűség alapján mai életküzdelmünkbe, ami végül is perdöntő bizonyítékunk lesz a várható európai újárendezés polémiája során.

Mint az 1988-as Londoni Magyar Őstörténeti Találkozó elnöke, szeretném ezúton is kifejezni elismerő hálámat dr. Csihák György barátomnak és a zürichi központi titkárság minden tagjának áldozatos és fáradhatatlan szervező munkájukért, valamint összes illusztris előadónknak, tagjainknak és vendégeinknek részvételükért, támogatásukért és buzgó ügyszeretetükért. Remélem, hogy a jövő évek Találkozói hasonló, sőt fokozottabb sikerrel fognak járni nemzetünk, hazánk és kultúránk fenntartásának fáradhatatlan szolgálatában.

London, 1988. május 29.

Nádasz T. Jenő

*Sub-Section of the Hungarian Historical Society of Zürich
c/o Mr. E. T. Nádasz
47 Waverley Avenue, Wembley, Middlesex, HA96BQ
England*

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

MEGHÍVÓ

Előadások 1988 minden hó második keddjén

Helye: Restaurant Urania Zürich különterme

Kezdet: 19.30 h. Az előadásokat vita követi

- Január 12.   Ungarische Jerusalem-pilger im Spätmittelalter (deutsch)
Prof. Dr. Schmugge Ludwig (Universität Zürich)
- Február 9.   Quo vadis Mitteleuropa? - Ein Gespräch am runden Tisch.
Gäste: Herczog Andreas, Nationalrat,
Dr. Manz Heinz, Erster Sprecher der Europa Burschenschaft
Prof. Dr. Mehrle Tamás, Theologe
Dr. Oplatka Andreas, NZZ Zürich
Prof. Dr. Révész László, Historiker
Sailer Rolf, Nationalrat
Moderator: Holenstein Peter Journalist Hausen a.A.
- Március 8.   Griechische und römische Quellen zur frühen Geschichte Zentralasiens
(bis 4. Jahrhundert vor Christus)
Prof. Dr. Lindegger Peter, Historiker, Winterthur
- Április 12.   Magyarország története - Dr. Urbán: Ex Oriente Lux c. könyvének első része alapján
Dr. Csihák György (Uster)

A HARMADIK (LONDONI) ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ

1988. május 22-29. LONDON

Előadói az eddigi jelentkezés alapján (1987. június 30.)

dr. Csihák György (Uster), prof. Csocsán Jenő (Oxford), Dani Pál (London), prof. Dr. Erdélyi István (Bp.),
dr. Érdy Miklós (New York), prof. dr. Farkas József (Mátészalka), Fischer János (Zürich), Illés Róbert
(Strasbourg), Cpt. ddr. Juba Ferencz (Bécs), Kádár Péter (Zürich), prof. dr. Kiszely István (Bp.), Kovárczy
István (Malmö), prof. dr. Magyar Kálmán (Kaposvár), Nádasy T. Jenő (London), Radványi Irén (Stockholm),
Rojkóné bakos Ibolya (Bern), Sebestyén László (Bp.), Simon Zoltán (Toronto), Somogyi Zoltán (Edison), prof.
dr. Vámos-Tóth Bátor (Honolulu), Vityi Zoltán (Mátészalka)

- Május 10.   Őstörténetünk hajszaálgököerei III.
Az ázsiai hunok nyomában
Prof. Dr. Erdélyi István, Magyar Tudományos Akadémia
- Június 14.   Őstörténetünk hajszaálgököerei IV.
Tarih-i Üngürüş
Dr. Csihák György (Uster)
- Szeptember 13. Finden wir in der walliser Bevölkerung Nachkommen der Hunnen? (deutsch)
Savioz bernard (Sion)
- Október 11.   Ősmagyarok nyomai Belső-Ázsiában
Prof. Dr. Kiszely István, Magyar Tudományos Akadémia, Bp.
- November 8.   A Szent Korona aranyműves szempontú kormeghatározása
Csomor Lajos aranyműves (Pákozd)

KÖRLEVÉL

Az Egyesület Tagjaihoz, valamint a Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó (Felsőőr, 1989. július 17-23) Résztevőihez

Tisztelt Címzett!

Szíves elnézését kérjük ezen levél személytelen formájáért, de így módon is takarékoskodunk. Aki a hozzánk intézett levelére ezt a választ kapja, kérjük szíveskedjék egyúttal levele igazolását is tudomásul venni.

A Találkozóra mindenkit egyforma szeretettel és tisztelettel várunk, függetlenül attól, hogy szerény lehetőségeinkből milyen levélre futja.

Köszönjük a megértését!

1. A Találkozó színhelye: A-7400 Oberwart/Felsőőr (Kelet-Ausztria), Städtisches Internat (telefon: 0043/3352/8940).
2. Műsor: Kezds hétfőn 9-kor, vége vasárnap 13-kor; naponta 9-13 és 15,30-18,30-ig. 20-án délután közös kirándulás a Vashegyre (multság). Részletes műsor a helyszínen, tárgysorozat és egyéb részletek a meghívóban.
Az 1988. évi Londoni Találkozón megfogalmaztuk az "Őshazánk" és az "Őseink - rokonaink" c. egyesületi szövegünket (mellékelve a Találkozó beszámolójához). Ehhez a szöveghez kérünk hozzászólást legfeljebb 10-10 percben. További - legfeljebb 10 perces - előadást kérünk "Honfoglalásunk" címmel. Ezen tárgykörökben szívesen fogadunk hosszabb - 25 perces - előadásokat is.
A Találkozón egy-egy előadásra 25 percet szentelünk. Elfogadunk hosszabb előadásokat is, ezeket kitesszük olvasásra és bevonjuk a kerekasztal-beszélgetésbe. Hosszabb időigényt előre tisztázunk a Titkársággal. Minden előadást kérünk előre, jól olvasható formában. A személyes megjelenés nem kötelező, de a beküldött előadások felolvasását nem, biztosítjuk, viszont a Találkozóról készülő írásos beszámolóban és a műsorban szerepeltetjük.
A 10 percnél hosszabb előadások tartalmi kivonatát az előadás megkezdése előtt az elnöknel le kell adni (legfeljebb 20 gépelt sor) - ez vonatkozik a beküldött előadásokra is. Minden előadó joga, hogy saját előadási ideje terhére kérdésekre válaszoljon. Az előadás végén le kell adni az előadás teljes szövegét.
Egy, a Találkozóval párhuzamosan működő munkacsoportban, helybeli kutatókkal közösen tanulmányozzuk a helyi őstörténetet. Ebben a csoportban a hivatalos- és a munkanyelv a német.
3. Felszereltség: Van írógép, fotokopírozó, zongora, diavetítő, videó-lejátszó, kazettás magnó és felvevő; orvos, fogorvos; 220-as áram és olyan dugaljzat, mint az NSZK-ban; telefon (mindenütt aprópénzzel működik).
4. Utazás Felsőőrré egyénileg történik - helyi közlekedés nincs. A repülőtérrel gyorsvasúttal Bécsbe, onnan Felsőőrré autóbusszal (közlekedik kb. óránként, reggel 6-tól este 11-ig a munkanapokon, szombaton és ünnepnap ritkábban, menetideje 2 ½ óra), indul Bécsből a Friedrichstrasse/Naschmarkt a Sezesio elől (dr. Richard feliratú busz), 1 út ára jelenleg Ösch 120, vagy autóval Bécsből a Grazba vivő 2x2 sávos ingyenes autópályán (Autobahn Süd). Parkolási nehézség nincs. Magyarországról ajánlatos a Búcsú/Schachendorf (Csajta) határátkelőhely érintése.
5. Szállás a Találkozó színhelyén, két- és többágyas szobákban; magyarországi szakembereknek Alsőőrről magánházaiknál. Kérésre szállodai elhelyezést is biztosíthatunk - jelenlegi ára naponta, személyenként, minden étkezés nélkül Ösch 2-300.
6. Ellátás: Reggeli, ebéd és vacsora, valamint egész nap ásványvíz a színhelyen. Egyéb italok készfizesítés ellenében.
7. Költségek fedezése: A 3. pontban jelzett felszerelési tárgyak használatára, az 5. és 6. pontban szereplő szállásra és ellátásra naponta és személyenként Ösch 360,00 fizetendő, a Találkozó időtartama alatt (kivéve az "egyéb italok"), a helyszínen.
A résztvevőket a Titkárság a fizetés szempontjából három csoportba sorolja: 1) magyarországi szakember - nem fizet, 2) magyarországi vendég - 33 % kedvezményt kap, 3) résztvevő - teljes árat fizet. Saját besorolására bárki javaslatot tehet - besorolásáról mindenki értesítést kap. A besorolásnál az alábbi szempontok szerepelnek: A) a jelentkezési határidő betartása (1989. febr. 28.); b) őstörténetünk kutatásában felmutatott eredmények; 3) egyesületünk érdekében kifejtett aktivitás. A résztvevők száma mindhárom csoportban maximált. A maximumon túl csak szállodai ellátást tudunk biztosítani.
8. Minden ügyben a zürichi titkársággal levelezünk.
Felsőőrről 3-4 fős csoport étkeztetése a Találkozó helyszínén nem lehetséges, mert az egy nagyüzem, de a szállás 1-2 nappal előbb és utóbb is igénybe vehető az alpdíj fizetése mellett. A szervezett ellátás vasárnap ebéddel kezdődik és a következő vasárnapi ebéddel végződik. Nem kötelező a szervezett szállásban és ellátásban részt venni.
Betegségi és baleseti biztosításáról mindenki maga köteles gondoskodni!
Általános jellegű tájékoztatást Budapesten lehet dr. Sárkány Kálmánától kapni (címe a telefonkönyvben).
A Találkozón - eddigi gyakorlatunknak megfelelően - felajánljuk valamennyi szereplőnek egyesületünk dísztagságát, a többi résztvevőnek pedig a rendes tagságot. Új tagjainktól kérünk egyesületi tablónk részére egy 3,5 x 4,5 cm-es fényképet.

A VISZONT LÁTÁSRA!

A NEGYEDIK (FELSŐŐRI) MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ TITKÁRSÁGA

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1

TARTALOMJEGYZÉK

Table of contents - Table des Matières - Inhaltsverzeichnis	5
Előszó	9
Meghívó az Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozóra.....	11
Csihák György A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őszinte Története I	13
Jegyzőkönyv	15
A Találkozó jegyzőkönyve	15
Az előadások tartalmi kivonata	16
A Benidormi Magyar Őstörténeti Találkozó (BMÖT) Házirendje	20
Nyilatkozat	20
A Benidormi Magyar Őstörténeti Találkozó (BMÖT) Műsora (tervezet)	21
Meghívó a Második Magyar Őstörténeti Találkozóra Zürichbe	23
Az előadások teljes szövege	25
Blaskovics József Néhány Árpád-kori személy- és helynév tanúsága	27
Érdy Miklós A Kőrösi Csoma Emlékév összegzéséhez - Kőrösi Csoma el nem ért végcéljánál	33
Érdy Miklós Kutatóúton az ősi Khorezmben	41
Farkas József Kígyóábrázolások szatmári szekereken	51
Farkas József A szatmárcsekei temető sírjeleinek kérdéséhez	52
Henkey Gyula A magyarság kontinuitása magyarországi népességek antropológiai vizsgálata alapján	55
Kovárczy István A magyar-normann kapcsolatokról	63
Paál Zoltán Arvisura. Ismerteti Csihák György	71
Rojkóné Bakos Ibolya Látogatóban a hunzáknál	75
Sárkány Kálmán Az emberformájú sárkány	77
Sárkány Kálmán Csodaszarvas mondáink és legendáink	81
Szűcs Ferenc Őstörténelem és elektronika	85
Utószó	89
Meghívó a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1986. évi rendezvényeire	91
Angol nyelvű összefoglalás	93
Francia nyelvű összefoglalás	113
Német nyelvű összefoglalás	135

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 028926 2

TARTALOMJEGYZÉK

Table des Matières	5
Előszó	6
Csihák György A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története II	7
Jegyzőkönyv	9
A Találkozó jegyzőkönyve	9
Az előadások tartalmi kivonata	9
Meghatározások a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Őstörténeti Találkozó részére	9
A Magyar Őstörténeti Találkozó házirendje	14
Nyilatkozat	16
A Zürichi Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora (tervezet)	16
Meghívó a Harmadik Magyar Őstörténeti Találkozóra Londonba	17
.....	19
Az előadások teljes szövege	21
Csihák György Mi a magyar őstörténet?	21
Erdélyi István Mi a magyar őstörténet?	22
Farkas József Mi a magyar őstörténet?	22
Fischer János Ernő Mi a magyar őstörténet?	22
Kiszely István Mi a magyar őstörténet?	23
Kiszely István A magyarok őstörténete	23
Simon Zoltán Mi a magyar őstörténet?	24
Vámos-Tóth Bátor Néhány szó a magyar őstörténethez	24
Csihák György Őstörténeti torna	26
Erdélyi István Az ősmagyarság kaukázusi szállásai és (vagy) Magna Hungária	27
Érdy Miklós A magyar díszítőművészet alapelemeinek eurázsiai kapcsolatai	29
Gonda Ferenc A magyar nemzet őskultúrájának a története	32
Juba Ferencz Egnémely szittya-görög-magyar összefüggés lehetősége őstörténeti tengeri hajózásunk vonatkozásában	41
Kiszely István A magyarok őshazája (ahogyan ma látjuk)	52
Kovárczy István A Beél Mátyás Vindland-térkép	54
Lengyel Ferenc Szatmári kertek	59
Magyar Kálmán A X-XI. századi magyar állam- és egyházszerkezet kérdéseiről (Szent István államszervezése I.)	64
Mehrle Tamás Mit jelent az egyház számára István király szentté avatása?	66
Rojkóné Bakos Ibolya A siculi, sikan, sikel Szcília ősnépe, avagy mi köze lehet egy magyarnak Szcíliához?	79
Simon Zoltán Árpád vezér és a krumplis babgulyás	85
Simon Zoltán A magyar, a kabar, az avar és a székely-hun nyelvjárás elkülönítése a Kárpát-medencében - számítógépes feldolgozással	89
W. Vityi Zoltán Az első Hont-Pázmánok és Szabolcs-Szatmár	94
Erdélyi István Utószó	98
.....	110
Meghívó a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1987 évi rendezvényeire	111
Francia nyelvű összefoglalás	113

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai

1. **Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű) Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
2. **A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű) Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
3. **Magyarok Őstörténete.** Összefoglaló áttekintés (48 oldal) írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége, Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3
4. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai** (275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor) Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X
5. **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (133 oldal) kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz, Zürich, 1993. ISSN 1217 4629
6. **Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve** (91 oldal) összefoglaló áttekintés, Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1992
7. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. Magyar Történelmi Tanulmányok 2.** (119 oldal) Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
8. **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal** 8 különféle, szimpla és dupla
9. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai** (416 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5
10. **Die Frühgeschichte der Ungarn.** Zusammenfassung (Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich, 54 Seiten), Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7
11. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai** (224 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85 274 12
12. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai** (180 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
13. **Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról** (64 oldal) Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5
14. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai** (152 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9
15. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (143 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
16. **Csihák György: Ex Oriente Lux** (250 oldal) tanulmány a magyar múltról, jelenről és a jövőről, Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
17. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi iskola Előadásai és Iratai** (258 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
18. **Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum** (mit Farbbildern). **A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei** (kétnyelvű kiadvány színes képekkel) Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85 274 9 8
19. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnoszociológiába.** (152 oldal) Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85 684 02
20. **Honfoglalásunk és előzményei.** A tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (173 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. 10 oldal angol-magyar-német-francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (110 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
21. **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete** (151 oldal). Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabad Tér kiadóval)
22. **Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról** (102 oldal) Budapest-Zürich 1999.
23. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (140 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
24. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság** (118 oldal) az előadások szövege St. Gallen-Budapest. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett "Die Kultur der Abtei Sankt Gallen" című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. 1999. ISBN 963 85684 3 7
25. **A Zürichi Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (188 oldal) az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3

E-mail: tapolca@c3.hu

Honlap: www.c3.hu/~tapolca

Előkészületben

1. Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet 2. Zürich-Budapest 1999. ISBN 963 85684 4 5
2. Négy övezeti történésztalálkozó előadásai és iratai
3. Két magyar történelmi iskola előadásai és iratai
4. Öt magyar őstörténeti találkozó előadásai és iratai

Kiadványaink megtalálhatók minden nagyobb magyarországi könyvtárban és további 70 ország 165 könyvtárában, tehát mindenütt, ahol magyarok élnek vagy tanulnak

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

A Magyar Őstörténeti Találkozózn résztvevők száma

Helysz n	Magyarországr l				Més Államokb l				sszesen				EliadÁsok száma	
	szakember	vendög	sszesen	ebbíl ingyen	szakember	vendög	sszesen	ebbíl ingyen	szakember	vendög	sszesen	ebbíl ingyen	szemölyesen	bek ldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Z rich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Felsúir 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3

Övezeti Történésztalálkozók

Helysz n	EliadÁsok száma		Röszrtvevők száma				
	szemölyesen	bek ldve	szakember	vendög	vilÁgrösz ország	30 Öv alattiak %-ban	
Szökelyudvarhely 1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom 1994. szeptember	14	-	23	133	1	5	65
Csikszereda 1995. jénus	22	5	25	112	3	7	71
Szökelyudvarhely 1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereda 1997. május	12	-	21	84	1	5	38
Csikszereda 1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereda 1999. május	18	2	16	62	2	6	35

A Magyar Történelmi Iskolán résztvevők száma

Helyszín	összesen			Ebből oktat			összesenből %-ban		Elhangzott előadások száma
	fi	világrészben	országban	fi	világrészben	országban	fi	30 éven aluliak	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	4	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16

A Magyar Történelmi Iskolán résztvevők száma országonként

Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994			Tapolca 1995			Tapolca 1996			Tapolca 1997			Tapolca 1998		
	összesen	összesen	résztvevő	oktat	összesen	résztvevő	oktat	összesen	résztvevő	oktat	összesen	résztvevő	oktat	összesen	résztvevő	oktat	összesen
Anglia	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	6	-	6	3	-	3
Ausztrália	1	1	1	-	1	1	-	1	2	-	2	6	-	6	-	-	-
Ausztria	2	2	-	2	2	-	-	-	3	1	4	1	1	2	-	-	-
Csehország	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-
Dánia	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Jugoszlávia	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Kanada	1	1	-	-	-	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Magyarország	58	53	10	10	20	31	7	38	41	13	54	103	8	111	74	18	92
Németország	6	-	1	-	1	4	-	4	7	-	7	6	-	6	6	-	6
Olaszország	1	1	-	-	-	2	-	2	2	-	2	5	-	5	-	-	-
Románia	20	14	36	-	36	21	1	22	49	1	50	41	3	44	45	-	45
Svédország	5	2	1	1	2	1	1	2	4	-	4	4	1	5	-	1	1
Szlovákia	-	1	1	-	1	4	-	4	1	-	1	3	-	3	2	-	2
Szeged	3	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szlovénia	23	29	49	2	51	19	2	21	18	1	19	26	2	28	14	-	14
Tab	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Tab	-	65	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	4	-	4
Tapolca	-	-	66	2	68	82	-	82	70	-	70	72	-	72	75	1	76
Thaiföld	-	1	-	1	1	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	1	1
Ukrajna	-	1	-	-	-	2	-	2	3	-	3	3	-	3	-	-	-
USA	3	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
összesen	124	178	165	19	184	174	12	186	209	16	225	280	18	298	225	21	246

TORISCHER VERE

UNGARISCH

IN ZÜRICH

INFO

**Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Ungarisch Historischer Verein Zürich**

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn
Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága

CH-8047 Zürich, Postfach 502
Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1
(nur über Post/csak postán)

Präsident/Elnök:
Dr. György J. Csihák
Telefon: 0043/3352/31872

Öffentliche Vorträge am zweiten Dienstag jeden
Monats um 19 Uhr
CH-8047 Zürich, Winterthurerstrasse 135.
Telefon: 0041/1/3623303

Gemeinnütziger Verein
Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon
Dr. Sárkány Kálmánné
H-1053 Budapest, Papnövelde utca 3.
Telefon: 0036/1/2667349

Nyilvános előadás
minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor
H-1051 Budapest, Arany János u. 10.
Telefon: 0036/1/3116287

**E-mail: tapolca@c3.hu
Honlap: www.c3.hu/~tapolcas**

ZÜRICHI
MAGYAR
TÖRTÉNELMI
EGYESÜLET